

අභිධම්මපිටකෙ

පඤ්චපකරණ-අනුට්ඨකා

ධාතුකථාපකරණ-අනුට්ඨකා

ගන්ථාරම්භවණ්ණනා

ධාතුකථාපකරණදෙසනාය දෙසදෙසකපරිසාපදෙසා වුත්තජ්ජකාරා එවාති කාලාපදෙසං දස්සෙන්නො “ධාතුකථාපකරණං දෙසෙන්නො”තිආදිමාහ. “තස්සෙව අනන්තරං අදෙසයි”ති හි ඉමිනා විභඩ්ගානන්තරං ධාතුකථා දෙසිතාති තස්සා දෙසනාකාලො අපදිට්ඨො හොති. යෙ පන “විභඩ්ගානන්තරං කථාවත්ථුපකරණං දෙසිත”න්ති වදන්ති, තෙසං වාදං පටික්ඛිපන්නො “විභඩ්ගානන්තරං...පෙ.... දස්සෙතු”න්ති ආහ.

“කාමා තෙ පය්මා සෙනා”තිආදිවචනතො (සු. නි. 438; මහානි. 28; වුළුති. නන්දමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 47) කිලෙසවිද්ධංසනම්පි දෙවපුත්තමාරස්ස බලවිධමනන්ති සක්කා වත්තුං, “අප්පවත්තිකරණවසෙන කිලෙසාහිසඩ්ධාරමාරාන”න්ති පන වුවිවමානත්තා ඛන්තිබලසද්ධාබලාදිආනුභාවෙන උස්සාහපරිසාබලභඤ්ජනමෙව දෙවපුත්තමාරස්ස බලවිද්ධංසනං දට්ඨබ්බං. විසයාතික්කමනං කාමධාතුසමතික්කමො. සමුදයජ්ජහානපරිඤ්ඤාවසෙනාති පහානාහිසමයපරිඤ්ඤාහිසමයානං වසෙන. නනු චෙතං පඤ්චන්තං මාරානං භඤ්ජනං සාවකෙසුපි ලබ්භතෙවාති වොදනං මනසි කත්වා ආහ “පරුපනිස්සයරහිත”න්තිආදි. වීරස්ස භාවො වීරියන්ති කත්වා වුත්තං “මහාවීරියොති මහාවීරො”ති. මහාවීරියතා ව පරිපුණ්ණවීරියපාරමිතාය චතුරඩ්ගසමන්තාගතවීරියාධිට්ඨානෙන අනඤ්ඤසාධාරණචතුබ්බිධසම්මජ්ජධානසම්පත්තියා ව වෙදිතබ්බා. තතො එව හිස්ස වීරියාහානිසිද්ධිපිති.

ඛන්ධාදිකෙ ධම්මෙ අධිට්ඨාය නිස්සාය විසයං කත්වා අභිධම්මකථා පවත්තාති ආහ “අභිධම්මකථාධිට්ඨානට්ඨෙත වා”ති. තෙසං කථනතොති තෙසං ඛන්ධාදීනං කථාභාවතො. එතෙන අත්ථවිසෙසසන්තිස්සයො බ්‍යඤ්ජනසමුදායො පකරණන්ති වුත්තං හොති. අථ වා ධාතූයො කථීයන්ති එත්ථ, එතෙන වාති ධාතුකථා, තථාපවත්තො බ්‍යඤ්ජනත්ථසමුදායො. යදි එවං සත්තන්තම්පි පකරණානං ධාතුකථාභාවො ආපජ්ජන්ති වොදනං සන්ධායාහ “යදිපි”තිආදි. තත්ථ සාතිස්සයන්ති සවිසෙසං විචිත්තාතිරෙකවසෙන අනවසෙසතො ව දෙසනාය පවත්තත්තා. තථා හි

වුත්තං “සබ්බාපි ධම්මසඤ්චිගණි ධාතුකථාය මාතිකා”ති (ධාතු. 5). තෙනෙනවාහ
“එකදෙසකථනමෙව හි අඤ්ඤත්ථ කත”න්ති.

ඉදානි සාසනෙ යෙසු ධාතු-සද්දො නිරුළ්භො, තෙසං වසෙන අඤ්ඤෙහිපි
අසාධාරණං ඉමස්ස පකරණස්ස ධාතුකථාභාවං දස්සෙන්නො “ඛන්ධායතනධාතූහි
වා”තිආදිමාහ. තත්ථ තත්ථාති ඛන්ධායතනධාතූසු. මහන්නො පභෙදානුගතො
විසයො එතාසන්නි මහාවිසයා, ධාතුයො, න ඛන්ධායතනානි අප්පතරපදත්තා. යෙන
වා සභාවෙන ධම්මා සඤ්චිගණසම්පයොගවිජ්ජයොගෙහි උද්දෙසනිද්දෙසෙ
ලහන්ති, සො සභාවො ධාතු. සා ධාතු ඉධ සාතිසයං දෙසිතාති සවිසෙසං ධාතුයා
කථනතො ඉදං පකරණං “ධාතුකථා”ති වුත්තං. සභාවත්ථො හි අයං ධාතු-සද්දො
“ධාතුසො, හික්ඛවෙ, සත්තා සංසන්දන්ති”තිආදිසු (සං. නි. 2.98) විය.
ධාතුභෙදන්ති ධාතුවිභාගං. පකරණන්ති වචනසෙසො. කුතො පකරණ-සද්දො
ලබ්හතිති ආහ “සත්තන්තං පකරණානං කමෙන වණ්ණනාය පචත්තත්තා”ති.
තෙන යොජනං කත්වාති තෙන පකරණ-සද්දෙන “ධාතුකථාව පකරණං
ධාතුකථාපකරණ”න්ති යොජනං කත්වා. තං දීපනන්ති තං ධාතුකථාපකරණස්ස
අත්ථදීපනං, අත්ථදීපනාකාරෙන පචත්තං වණ්ණනං. “අත්ථං දීපයිස්සාමි”ති වත්වා
“තං සුභාසා”ති වදන්තො සොතද්වාරානුසාරෙන තත්ථ උපධාරණෙ නියොජෙතිති
ආහ “තංදීපනවචනසවනෙන උපධාරෙථාති අත්ථො”ති.

ගන්ථාරම්භවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. මාතිකාවණ්ණනා

1. නයමාතිකාවණ්ණනා

1. වුද්දසව්ඨෙතාති වුද්දසප්පකාරෙන, වුද්දසහි පදෙහිති අත්ථො. තත්ථ
“සඤ්චිගණො අසඤ්චිගණො”ති ඉදමෙකං පදං, තථා “සම්පයොගො විජ්ජයොගො”ති.
“සඤ්චිගණිතෙන සම්පයුත්තං විජ්ජයුත්ත”න්තිආදිනි පන තිණි තිණි පදානි එකෙකං
පදං. ඉතරෙසු පදවිභාගො සුවිඤ්ඤෙයොවා. එතෙහිති සඤ්චිගණාදිප්පකාරෙහි. නයනං
පාපනං, තං පන පචත්තනං ඤාපනඤ්ච භොතිති “පචත්තියති ඤායන්ති”ති ව
ද්විධාපි අත්ථො වුත්තො. නයා එව උද්දිසියමානා මාතිකා. අත්ථද්වයෙපි
පචත්තනඤාණකිරියානං කරණභාවෙන සඤ්චිගණාදිප්පකාරා නයාති වුත්තා. තෙනාහ
අට්ඨකථායං “ඉමිනා සඤ්චිගණාදිකෙන නයෙනා”ති (ධාතු. අට්ඨ. 1). පදානන්ති
අත්ථදීපකානං වචනානං. පජ්ජති එතෙන අත්ථොති හි පදං. පදානන්ති ව
සංසාමිසම්බන්ධෙ සාමිවචනං, පකරණස්සාති පන අවයවාචයවිසම්බන්ධෙ.

2. අභිහන්තරමාතිකාවණ්ණනා

2. තදත්ථානීති පටිච්චසමුප්පාදත්ථානි. පටිච්ච සමුප්පජ්ජති සඤ්චිබාරාදිකං
එතස්මාති හි පටිච්චසමුප්පාදො, පච්චෙකං අවිජ්ජාදිකො පච්චයධම්මො. තථා හි

වුත්තං සඬබාරපිටකෙ “ද්වාදස පච්චයා, ද්වාදස පට්ඨවසමුප්පාදා”ති. තෙසන්ති
 ඛන්ධාදීනං. තථාදස්සිතානන්ති ගණනුද්දෙසවිභාගමත්තෙන දස්සිතානං. කස්මා
 පනෙත්ථ පට්ඨවසමුප්පාදො ද්වාදසභාවෙනෙව ගහිතො, නනු තත්ථ භවො
 කම්මභවාදිහෙදෙන, සොකාදයො ච සරුපතොයෙව ඉධ පාළියං ගහිතාති වොදනං
 සන්ධායාහ “තත්ථා”තිආදි. තත්ථ තත්ථාති තස්මිං “පඤ්චවිසාධිකෙන
 පදසතෙනා”ති එවං වුත්තෙ අට්ඨකථාවචනෙ. කම්මභවස්ස භාවනභාවෙන,
 උපපත්තිභවස්ස භවනභාවෙන. පදත්ථතො පන කම්මභවො භවති එතස්මාති භවො,
 ඉතරො භවති, භවනං වාති. තන්තිදානදුක්ඛභාවෙනාති
 ජරාමරණතිදානදුක්ඛභාවෙන.

“සබ්බාපි ධම්මසඬගණී ධාතුකථාය මාතිකා”ති ඉදම්පි ධාතුකථාය
 මාතිකාකිත්තනමෙවාති “සබ්බාපි...පෙ.... මාතිකාති අයං ධාතුකථාමාතිකාතො
 බහිද්ධා වුත්තා”ති වචනං අසම්භාවෙන්තො “අථ වා”තිආදිමාහ.
 පකරණන්තරගතා වුත්තා ධාතුකථාය මාතිකාභාවෙනාති අත්ථො. කාමඤ්චෙන්ථ
 මාතිකාභාවෙන වුත්තා, පකරණන්තරගතත්තා පන අඤ්ඤතො ගහෙතබ්බරුපා
 ඉතො බහිභූතා නාම භොන්ති, සරුපතො ගහිතාව පඤ්චක්ඛන්ධාතිආදිකා
 අබ්භන්තරා. තෙනාහ “සරුපතො දස්සෙත්වා යපිතත්තා”ති. මාතිකාය
 අසඬගහිතත්තාති මාතිකාය සරුපෙන අසඬගහිතත්තා, න අඤ්ඤථා. න හි මාතිකාය
 අසඬගහිතො කොපි පදත්ථො අත්ථි. විකිණ්ණභාවෙනාති ඛන්ධවිභවගාදීසු විසුං
 විසුං කිණ්ණභාවෙන විසට්ඨාවෙන.

3. නයමුඛමාතිකාවණ්ණනා

3. නයානං සඬගභාදිප්පකාරවිසෙසානං පචත්ති දෙසනා, තස්සා
 විනිශ්චයානාය ද්වාරං. යථාවුත්තධම්මා යථාරහං ඛන්ධායතනධාතුයො
 අරුපිතො ච ඛන්ධාති තෙසං උද්දෙසො නයමුඛමාතිකා. තෙනාහ
 “නයාන”න්තිආදි. විසුප්පනසිලා, වියොගො වා එතෙසං අත්ථිති වියොගිතො, තථා
 සහයොගිතො, සඬගභාසඬගධම්මා ච වියොගිසහයොගිධම්මා ච සඬගභා...පෙ....
 ධම්මා, සඬගණ්ණනාසඬගණ්ණනවසෙන විසුප්පනසංයුප්පනවසෙන ච
 පචත්තකසභාවාති අත්ථො. චුද්දසපිතිආදිනා තමෙවත්ථං පාකට්ඨරං කරොති.
 යෙහිති යෙහි ඛන්ධාදීහි අරුපක්ඛන්ධෙහි ච. තෙ වත්තාරොති තෙ සඬගභාදයො
 වත්තාරො. සච්චාදීහිසිති සච්චඉන්ද්‍රියපට්ඨවසමුප්පාදාදීහිසි සහ. යථාසම්භවන්ති
 සම්භවානුරූපං, යං යං පදං සඬගහිතො අසඬගහිතොති ච වත්තුං යුත්තං, තං තන්ති
 අත්ථො.

සො පනාති සඬගභාසඬගහො. සඬගභකභූතෙහීති සඬගභණ්ණකිරියාය
 කත්තුභූතෙහි. තෙහීති සච්චාදීහි. න සඬගභභූතෙහීති සඬගභණ්ණකිරියාය
 කරණභූතෙහි සච්චාදීහි සඬගභාසඬගහො න වුත්තො. තත්ථාපි හි
 ඛන්ධායතනධාතුයො එව කරණභූතාති දස්සෙති. ඛන්ධාදීහෙව සඬගහෙහීති
 ඛන්ධාදීහියෙව සඬගණ්ණනකිරියාය කරණභූතෙහි, “ඛන්ධසඬගහෙන සඬගහිතා,

ආයතනසඬගහෙන අසඬගහිතා, ධාතුසඬගහෙන අසඬගහිතා, තෙ ධම්මා චතුහි බන්ධෙහි, ද්විභායතනෙහි, අට්ඨහි ධාතුහි අසඬගහිතා” ති සඬගහාසඬගහො නියමෙත්වා වුත්තො. තස්මාති යස්මා සච්චාදීනි සඬගාහකභාවෙන වුත්තානි, න සඬගහාවෙන, බන්ධාදීනියෙව ච සඬගහාවෙන වුත්තානි, තස්මා.

කස්මා පනෙත්ථ සච්චාදයො සඬගහවසෙන න වුත්තාති? තථාදෙසනාය අසම්භවතො. න හි සක්කා රූපක්ඛන්ධාදීනං සමුදයසච්චාදීහි, සඤ්ඤාදීනං වා ඉන්ද්‍රියාදීහි සඬගහනයෙන පුච්ඡිතුං විස්සජ්ජිතුං වාති. තථා අරියඵලාදීසු උප්පන්නවෙදනාදීනං සච්චවිනිමුත්තතාය “වෙදනාක්ඛන්ධො කතිහි සච්චෙහි සඬගහිතො” ති පුච්ඡිත්වාපි “එකෙන සච්චෙන සඬගහිතො” තිආදිනා නියමෙත්වා සඬගහං දස්සෙතුං න සක්කාති. යථාසම්භවන්ති යෙහි සම්පයොගො, යෙහි ච විජ්ජයොගො, තදනුරූපං.

රූපං රූපෙන නිබ්බානෙන වා විජ්ජයුත්තං න හොති, නිබ්බානං වා රූපෙන. කස්මා? සම්පයුත්තන්ති අනාසඬකනීයසභාවත්තා. චතුත්තඤ්ඤි බන්ධානං අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්පයොගීභාවතො “රූපනිබ්බානෙනපි සො අත්ථි නත්ථි” ති සියා ආසඬකා, තස්මා තෙසං ඉතරෙහි, ඉතරෙසඤ්ච තෙහි විජ්ජයොගො වුච්චති, න පන රූපස්ස රූපෙන, නිබ්බානෙන වා, නිබ්බානස්ස වා රූපෙන කත්ථවි සම්පයොගො අත්ථිති තදාසඬකභාවතො විජ්ජයොගොපි රූපස්ස රූපනිබ්බානෙහි, නිබ්බානස්ස වා තෙන න වුච්චති, අරූපක්ඛන්ධෙහියෙව පන වුච්චතීති ආහ “චතුහෙවා” තිආදි. අනාරම්මණස්ස චක්ඛායතනාදිකස්ස. අනාරම්මණඅනාරම්මණමිස්සකෙහිති අනාරම්මණෙන සොතායතනාදිනා අනාරම්මණමිස්සකෙන ච ධම්මායතනාදිනා. මිස්සකස්ස ධම්මායතනාදිකස්ස. අනාරම්මණඅනාරම්මණමිස්සකෙහි න හොතීති යොජෙතබ්බං. යෙසං පන යෙහි හොති, තං දස්සෙතුං “අනාරම්මණස්ස පනා” තිආදි වුත්තං. යථා හි සාරම්මණස්ස අනාරම්මණෙන අනාරම්මණමිස්සකෙන ච විජ්ජයොගො හොති, ඵලං සාරම්මණෙනපි සො හොතියෙව. තෙන විය අනාරම්මණස්ස අනාරම්මණමිස්සකස්ස වාති දට්ඨබ්බං.

4. ලක්ඛණමාතිකාවණ්ණනා

4. විසුං යොජනා කාතබ්බාති යො තීහි සඬගහො චතුහි ච සම්පයොගො වුත්තො, තං සභාගො භාවො පයොජෙති, යො ච තීහි අසඬගහො චතුහි ච විජ්ජයොගො වුත්තො, තං විසභාගො භාවොති ඉමමත්ථං දස්සෙත්තො “සඬගහො...පෙ.... විඤ්ඤායති” ති ආහ. යස්ස සඬගහො, සො ධම්මො බන්ධාදිකො සභාගො. යස්ස අසඬගහො, සො විසභාගො. තථා සම්පයොගෙසුපි වෙදිතබ්බං. ඉදානි යථාවුත්තං සභාගතං සරූපතො නිද්ධාරෙත්වා දස්සෙතුං “තත්ථා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ සමානභාවො සඬගහෙ සභාගතා, එකුප්පාදාදිකො සම්පයොගෙහි ඉමිනා රූප්පනාදිවිධුරො අසමානසභාවො අසඬගහෙ විසභාගතා, නානුප්පාදාදිකො විජ්ජයොගෙහි අයමත්ථො අත්ථසිද්ධොති න වුත්තොති.

5. බාහිරමානිකාවක් ණය

5. එතෙත යපනාකාරෙනාති සරූපෙන අග්ගහෙත්වා යථාච්ඡින්නෙන පකරණන්තරමානිකාය ඉධ මානිකාභාවකිත්තසඬ්ඛාතෙන යපනාකාරෙන. පකරණන්තරයපිතාය මානිකාය අවිභාගෙන පච්ඡතො ගහණං ඛණි යපනන්ති ආහ “ඛණි පිට්ඨිකො යපිතත්තා”ති. ඉධ අට්ඨපෙත්වාති ඉමිස්සා ධාතුකථාය සරූපෙන අවත්වා. තථා පකාසිතත්තාති මානිකාභාවෙන ජොතිතත්තා. ධම්මසඬ්ඛණීසීසෙන හි ධම්මසඬ්ඛණියං ආගතමානිකාව ගහිතාති. යෙහි නයෙහි ධාතුකථාය නිද්දෙසො, තෙසු නයෙසු, තෙහි විහජිතබ්බෙසු ඛන්ධාදීසු, තෙසං නයානං පවත්තිද්වාරලක්ඛණෙසු ච උද්දිට්ඨෙය්සු ධාතුකථාය උද්දෙසවසෙන චත්තබ්බං චුත්තමෙව හොතිති යං උද්දෙසවසෙන චත්තබ්බං, තං චත්වා පුන යථාච්ඡින්නානං ඛන්ධාදීනං කුසලාදිවිභාගදස්සනත්ථං “සබ්බාපි ධම්මසඬ්ඛණී ධාතුකථාය මානිකා”ති චුත්තන්ති එවමෙත්ථ මානිකාය නික්ඛෙපවිධි වෙදිතබ්බො.

“ගාවිති අයමාහා”ති එත්ථ ගාවි-සද්දො විය “සඬ්ඛගො අසඬ්ඛගො”ති එත්ථ පදත්ථවිපල්ලාසකාරිනා ඉති-සද්දෙන අත්ථපදත්ථකො සඬ්ඛගාසඬ්ඛග-සද්දො සද්දපදත්ථකො ජායතිති අධිප්පායෙනාහ “අනිද්ධාරිතත්ථස්ස සද්දස්සෙව චුත්තත්තා”ති. තෙන අත්ථුද්ධාරතො සඬ්ඛගසද්දං සංවණ්ණෙතිති දස්සෙති. අනිද්ධාරිතවිසෙසොති අසඬ්ඛගිතජාතිසඤ්ජාතිආදිවිසෙසො. සාමඤ්ඤෙන ගහෙතබ්බතන්ති සඬ්ඛගසද්දාහිධෙය්සතාසාමඤ්ඤෙන විඤ්ඤායමානො චූච්චිමානො වා. න චෙත්ථ සාමඤ්ඤඤ්ච එකරූපමෙවාති වොදනා කාතබ්බා හෙදාපෙක්ඛත්තා තස්ස. යත්තකා හි තස්ස විසෙසා, තදපෙක්ඛමෙව තන්ති. “අත්තනො ජාතියා”ති විඤ්ඤායති යථා “මත්තෙය්සා”ති චුත්තෙ අත්තනො මාතු හිතාති.

ධම්මවිසෙසං අනිද්ධාරෙත්වාති සඬ්ඛගිතතාදිනා පුච්ඡිතබ්බවිස්සජ්ජෙතබ්බධම්මානං විසෙසනං අකත්වා. සාමඤ්ඤෙනාති අවිසෙසෙන. ධම්මානන්ති ඛන්ධාදිධම්මානං. අවිසෙසා නිද්ධාරෙත්වාති “සඬ්ඛගිතෙන අසඬ්ඛගිත”න්තිආදිකා අවිසෙසා ද්වාදසපි පුච්ඡිතබ්බවිස්සජ්ජෙතබ්බධම්මවිසෙසං නිද්ධාරෙත්වා ධම්මානං. පුච්ඡනවිස්සජ්ජනනයඋද්දෙසාති යොජනා. නනු ච “සඬ්ඛගිතෙන අසඬ්ඛගිත”න්තිආදයොපි යථාච්ඡින්නවිසෙසං අනිද්ධාරෙත්වා සාමඤ්ඤෙන ධම්මානං. පුච්ඡනවිස්සජ්ජනනායුද්දෙසාති වොදනං සන්ධායාහ “සඬ්ඛගිතෙන අසඬ්ඛගිත”න්තිආදි. යස්ස අත්ථො ඤායති, සද්දො ච න පයුජ්ජති, සො ලොපොති වෙදිතබ්බො, ආචුත්තිආදිවසෙන වා අයමත්ථො දිපෙතබ්බො. තෙනාති ලුත්තනිද්දිට්ඨෙය්ස අසඬ්ඛගිත-සද්දෙන. සඬ්ඛගිතවිසෙසවිසිට්ඨොති චක්ඛායතනෙන ඛන්ධසඬ්ඛගෙන සඬ්ඛගිතතාවිසෙසවිසිට්ඨො, තෙන සොනායතනාදිභාවෙන අසඬ්ඛගිතො සොනපසාදාදිකො යො රූප්පනසභාවො ධම්මවිසෙසො. තන්තිස්සිකො තං ධම්මවිසෙසං නිස්සාය ලබ්භමානො. “තෙ ධම්මා කතිහි ඛන්ධෙහි...පෙ.... චතුහි ඛන්ධෙහි අසඬ්ඛගිතා”තිආදිනා අසඬ්ඛගිතතාසඬ්ඛාතො

ප්‍රවීණවිස්සජ්ජනනායො පරතො ප්‍රවීණිත්වා විස්සජ්ජියමානො ඉධ උද්දිට්ඨො හොති.
 විසෙසනෙ කරණවචනන්ති ඉමිනා තස්ස ධම්මස්ස
 යථාචුත්තසඬගහිතතාවිසෙසවිසිට්ඨතංයෙව විභාවෙති. එවමෙන
 ප්‍රවීණබ්බවිස්සජ්ජෙනබ්බධම්මවිසෙසං නිද්ධාරෙත්වා ප්‍රවීණවිස්සජ්ජනායුද්දෙසා
 පවත්තාති වෙදිතබ්බා.

නනු ව “සඬගහිතෙන අසඬගහිත” න්ති එත්තාවතාපි අයමත්ථො ලබ්හතීති? න
 ලබ්හති තස්ස ධම්මමත්තදීපනතො. නයුද්දෙසො හෙසො, න ධම්මුද්දෙසො. තථා හි
 පාළියං සඬගහිතෙන අසඬගහිතපදනිද්දෙසෙ “චක්ඛායතනෙන යෙ ධම්මා
 බන්ධසඬගහෙන සඬගහිතා, ආයතන...පෙ.... ධාතුසඬගහෙන අසඬගහිතා” ති
 වත්වා “තෙ ධම්මා කතිහි බන්ධෙහි...පෙ.... අසඬගහිතා” ති (ධාතු. 171) ප්‍රවීණිත්වා
 “තෙ ධම්මා චතුහි බන්ධෙහි ද්විභායතනෙහි අට්ඨහි ධාතුහි අසඬගහිතා” ති දුතියං
 අසඬගහිතපදං ගහිතං. අඤ්ඤාථා “චක්ඛායතනෙන යෙ ධම්මා බන්ධසඬගහෙන
 සඬගහිතා, තෙ ධම්මා ආයතනසඬගහෙන අසඬගහිතා, ධාතුසඬගහෙන අසඬගහිතා.
 තෙ කතමෙ” ඉච්චෙව නිද්දිසිතබ්බං සියා.

එස නයොති අතිදෙසෙන දස්සිතමත්ථං පාකටතරං කාතුං “තෙසුපි” තිආදි
 චුත්තං. තතියපදෙනාති ලුත්තනිද්දෙසෙන ගහෙනබ්බන්ති චුත්තපදං සන්ධායාහ.
 කත්තුඅත්ථෙ කරණනිද්දෙසො සඬගහිතාසඬගහිතෙහි තෙහි ධම්මෙහි ධම්මානං
 සඬගහිතතාසඬගහිතතාය චුත්තත්තා. තථා හි තත්ථ පාළියං “තෙහි ධම්මෙහි යෙ
 ධම්මා” ති ධම්මමුඛෙනෙව සඬගහිතතාසඬගහිතතා චුත්තා. දුතියතතියෙසු පන
 සඬගහිතතාසඬගහිතතාසඬබාතවිසෙසනද්ධාරෙන ධම්මානං
 අසඬගහිතතාසඬගහිතතා චුත්තාති තත්ථ “විසෙසනෙ කරණවචන” න්ති චුත්තං.
 තෙනාහ “තත්ථ හි...පෙ.... ධම්මන්තරස්සා” ති. තත්ථ සභාවන්තරෙතාති
 සඬගහිතතාසඬගහිතතාසඬබාතෙන සභාවන්තරෙන පකාරන්තරෙන.
 සභාවන්තරස්සාති අසඬගහිතතාසඬගහිතතාසඬබාතස්ස සභාවන්තරස්ස. එතෙසුති
 චතුත්ථපඤ්චමෙසු. ධම්මන්තරෙතාති අඤ්ඤාධම්මෙන. ධම්මන්තරස්සාති තතො
 අඤ්ඤස්ස ධම්මස්ස විසෙසනං කතං. තත්ථ හි අන්තරෙන පකාරවිසෙසාමසනං
 ධම්මෙනෙව ධම්මො විසෙසිතොති. ආදිපදෙනෙවාති “සඬගහිතෙනා” තිආදිනා
 චුත්තෙන පඨමපදෙනෙව. ඉතරෙහීති “සම්පයුත්තං විජ්ජයුත්ත” න්තිආදිනා
 චුත්තෙහි දුතියතතියපදෙහි. එත්ථාති එකාදසමාදීසු චතුසු. දුතියතතියෙසු විය
 විසෙසනෙ එව කරණවචනං දට්ඨබ්බං, න චතුත්ථපඤ්චමෙසු විය කත්තුඅත්ථෙති
 අධිප්පායො. ප්‍රවීණවිස්සජ්ජනානන්තිආදිනා තමෙවත්ථං විභාවෙති.

විවිධකප්පනතොති විවිධං බහුධා කප්පනතො, සඬගහාසඬගහානං විසුං සහ ව
 විසෙසනවිසෙසිතබ්බභාවකප්පනතොති අත්ථො. තං පන විකප්පනං චුත්තාකාරෙන
 විහජනං හොතීති ආහ “විභාගතොති අත්ථො” ති. සන්තිට්ඨානලක්ඛණෙන
 අධිමොක්ඛෙන සම්පයුත්තධම්මා ආරම්මණෙ නිවිජයනාකාරෙන පවත්තියා
 සන්තිට්ඨානවසෙන චුත්තධම්මා. තෙ ව තෙහි සද්ධිං තදවසිට්ඨෙ
 ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණවිවිකිච්ඡාසහගතධම්මෙ ව සඬගහෙත්වා ආහ

“සන්නිට්ඨානවසෙන චුත්තා ව සබ්බෙ ව චිත්තුප්පාදා සන්නිට්ඨානවසෙන චුත්තසබ්බචිත්තුප්පාදා”ති. ඉතරොති එස්සාදයො. සබ්බෙසන්නි ඵකුනනචුතියා චිත්තුප්පාදානං. පරිග්ගහෙනබ්බාති සඨගභාදිවසෙන පරිග්ගණ්හිතබ්බා. මහාවිසයෙන අධිමොක්ඛෙන. අඤ්ඤාසන්නි චිත්තකාදීනං. වචනං සන්ධායාති “අධිමුච්චනං අධිමොක්ඛො, සො සන්නිට්ඨානලක්ඛණො”ති ධම්මසඬගභවණ්ණනායං (ධ. ස. අට්ඨ. යෙවාපනකවණ්ණනා) “තණ්හාපච්චයා අධිමොක්ඛො, අධිමොක්ඛපච්චයා භවො”ති පටිච්චසමුප්පාදවිභවිගෙ ව ආගතං වචනං සන්ධාය. අත්ථෙ සතීති “සන්නිට්ඨාන...පෙ.... සාධාරණතො”ති එවමත්ථෙ වුව්චමානෙ. වත්තබ්බෙසුති සඬගභාදිපරිග්ගහත්ථං වත්තබ්බෙසු. චුත්තා එස්සාදයො මනසිකාරපරියොසානා. තාදිසස්සාති එස්සාදිසදිසස්ස සාධාරණස්ස අධිමොක්ඛසදිසස්ස අසාධාරණස්ස අඤ්ඤස්ස ධම්මස්ස අභාවා.

නනු ජීවිතින්ද්‍රියචිත්තට්ඨිතියොපි සාධාරණාති? සච්චං සාධාරණා, අත්ථි පන විසෙසොති දස්සෙන්නො ආහ “ජීවිතින්ද්‍රියං පනා”තිආදි. අසමාධිසභාවා බලභාවං අප්පත්තා සාමඤ්ඤසද්දෙනෙව වත්තබ්බාති යොජනා. සාමඤ්ඤවිසෙසසද්දෙහි වාති සාමඤ්ඤවිසෙසසද්දෙහි වත්තබ්බා ව සමාධිසභාවා චිත්තෙකග්ගතා. විසෙසසද්දවචනීයං අඤ්ඤන්ති බලප්පත්තසමාධිතො අඤ්ඤං සාමඤ්ඤසද්දෙන ඛ්‍යාපෙතබ්බං, විසෙසසද්දෙන ව නිවත්තෙතබ්බං නත්ථි සමාධිසභාවාය එව චිත්තෙකග්ගතාය ගහිතත්තා. න අඤ්ඤඛ්‍යාපකනිවත්තකො සාමඤ්ඤවිසෙසො අනඤ්ඤ...පෙ.... විසෙසො, තස්ස දීපනතො. තස්සෙව ධම්මස්සාති තස්සෙව බලප්පත්තසමාධිධම්මස්ස. භෙදදීපකෙහීති විසෙසදීපකෙහි සමාධිබලාදිවචනෙහි වත්තබ්බා. චුත්තලක්ඛණො අනඤ්ඤඛ්‍යාපකනිවත්තකසාමඤ්ඤවිසෙසදීපනා සද්දා. තතො විපරිතෙහි අඤ්ඤං ඛ්‍යාපෙතබ්බං නිවත්තෙතබ්බඤ්ච ගහෙත්වා පචත්තෙහි සාමඤ්ඤවිසෙසසද්දෙනෙව න සුඛාදිසභාවා වෙදනා විය වත්තබ්බා. තස්මාති යස්මා අසමාධිසභාවා සමාධිසභාවාති ද්වෙධා හින්දිත්වා ගහිතා චිත්තෙකග්ගතා, තස්මා. අසමාධිසභාවමෙව පකාසෙය්‍ය විසෙසසද්දනිරපෙක්ඛං පචත්තමානත්තා. ඉතරොති සමාධිබලාදිකො විසෙසසද්දො. ඉධාති ඉමස්මිං අබ්භන්තරමාතිකුද්දෙසෙ, සාධාරණෙ එස්සාදිකෙ, මහාවිසයෙ වා අධිමොක්ඛෙ උද්දිසියමානෙ. නනු ව අහින්දිත්වා ගස්භමානා චිත්තෙකග්ගතා වෙදනා විය සාධාරණා හොතීති වොදනං සන්ධායාහ “අහින්තාපි වා”තිආදි. “චිත්තස්ස ඨිති චිත්තෙකග්ගතා අවිසාහටමානසතා (ධ. ස. 11, 15). අරුපිනං ධම්මානං ආයු ඨිතී”ති (ධ. ස. 19) වචනතො සමාධිජීවිතින්ද්‍රියානං අඤ්ඤධම්මනිස්සයෙන වත්තබ්බතා වෙදිතබ්බා. න අරහතීති ඉධ උද්දෙසං න අරහති සමුඛෙනෙව වත්තබ්බෙසු එස්සාදිසු උද්දිසියමානෙසුති අත්ථො.

මාතිකාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. නිද්දෙසවණ්ණනා

1. පඨමනයො සඬගභාසඬගභපදවණ්ණනා

1. බන්ධපදවණ්ණනා

6. “අභිඤ්ඤායාධම්මභාවෙන චුත්තා චත්තාරො බන්ධා භොන්ති” තිආදිනා, “රූපක්ඛන්ධො අභිඤ්ඤායො” තිආදිනා ච අභිඤ්ඤාතලක්ඛණවිසයාති ආහ “සභාවතො අභිඤ්ඤාතාන” න්ති. පරිඤ්ඤායාතාදිති ආදි-සද්දෙන පහාතබ්බසච්ඡිකාතබ්බභාවෙනබ්බතා සඬගස්හති. අධිපතියාදිති අධිපතිපච්චයභාවඋපට්ඨානපදහනාදිති. සච්චාදිවිසෙසො වියාති දුක්ඛසච්චාදිපරියායො අභිඤ්ඤායාපිළනට්ඨාදිවිසෙසො විය. එවඤ්ච කත්ථාති නයමුඛමාතිකාය අභිඤ්ඤායානිස්සයෙන චුච්චමානත්තා එව. තෙසං රූපධම්මානං පඤ්චන්තං බන්ධානං බන්ධභාවෙන විය රූපක්ඛන්ධභාවෙන සභාගතා භොති, න වෙදනාක්ඛන්ධාදිභාවෙනාති සඬගහලක්ඛණමාහ. ඉතීති තස්මා, යස්මා රූපධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං රූපක්ඛන්ධභාවෙන සභාගා, තස්මාති අත්ථො. රූපක්ඛන්ධභාවසඬබාතෙන රූපක්ඛන්ධභාවෙන අත්ථමුඛෙනෙව ගහණෙ. සද්දද්ද්වාරෙන පන ගහණෙ රූපක්ඛන්ධවචනසඬබාතෙන වා රූපක්ඛන්ධවචනවචනීයතාසඬබාතෙන. ඉදානි තමෙවත්ථං පාකට්ඨරං කාතුං “රූපක්ඛන්ධොති හී” තිආදි චුත්තං.

පුරිමෙනාති රූපක්ඛන්ධෙන. සඤ්ඤාක්ඛන්ධමූලකාතිආදීසු “පුරිමෙන යොජියමානෙ” තිආදිං ආනෙත්ථා යථාරහං යොජෙතබ්බං. අහෙදතො පඤ්චකපුච්ඡාවිස්සජ්ජනං බන්ධපදනිද්දෙසෙ සබ්බසච්ඡිමමෙවාති ආහ “හෙදතො පඤ්චකපුච්ඡාවිස්සජ්ජනානන්තර” න්ති.

ආයතනපදාදිවණ්ණනා

40. යදිපි එකකෙපි සදිසං විස්සජ්ජනං විස්සජ්ජනං සමුදයමග්ගසච්චානං “සමුදයසච්චං එකෙන බන්ධෙන...පෙ.... මග්ගසච්චං එකෙන බන්ධෙන එකෙනායතනෙන එකාය ධාතුයා සඬගහිතං, චතුහි බන්ධෙහි එකාදසහි ආයතනෙනි සත්තරසහි ධාතුහි අසඬගහිත” න්ති (ධාතු. 41) නිද්දිට්ඨත්තා. එත්ථාති එතස්මිං ඉන්ද්රියපදනිද්දෙසෙ. චක්ඛුසොතචක්ඛුසුඛින්ද්රියදුකානන්ති චක්ඛුසොතදුකං චක්ඛුසුඛින්ද්රියදුකන්ති එතෙසං දුකානං. චක්ඛුසොතසුඛින්ද්රියානඤ්ඤි “එකෙන බන්ධෙන එකෙනායතනෙන එකාය ධාතුයා සඬගහිතං, චතුහි බන්ධෙහි එකාදසහි ආයතනෙනි සත්තරසහි ධාතුහි අසඬගහිත” න්ති එකකෙ සදිසං විස්සජ්ජනං. චක්ඛුසොතින්ද්රියදුකස්ස පන “චක්ඛුන්ද්රියඤ්ච සොතින්ද්රියඤ්ච එකෙන බන්ධෙන ද්විභායතනෙනි ද්විහි ධාතුහි සඬගහිතා, චතුහි බන්ධෙහි දසභායතනෙනි සොළසහි ධාතුහි අසඬගහිතා” ති, “චක්ඛුන්ද්රියඤ්ච සුඛින්ද්රියඤ්ච ද්විහි බන්ධෙහි ද්විභායතනෙනි ද්විහි ධාතුහි සඬගහිතා, තීහි බන්ධෙහි දසභායතනෙනි සොළසහි ධාතුහි අසඬගහිතා” ති චක්ඛුසුඛින්ද්රියදුකස්ස ච අසදිසං විස්සජ්ජනං. නාපි දුකෙහි තිකස්සාති චක්ඛුසොතචක්ඛුසුඛින්ද්රියාදිදුකෙහි චක්ඛුසොතසුඛින්ද්රියාදිතිකස්ස නාපි සදිසං විස්සජ්ජනං. ඉධාති සච්චපදනිද්දෙසෙ. තිකෙන වාති දුක්ඛසමුදයමග්ගාදිතිකෙන ව. “පඤ්චහි බන්ධෙහි ද්වාදසභායතනෙනි අට්ඨාරසහි

ධාතුහි සඬගහිතා, න කෙහිවි බන්ධෙහි න කෙහිවි ආයතනෙහි න කාහිවි ධාතුහි අසඬගහිතා” ති සදිසං විස්සජ්ජනං.

6. පටිච්චසමුප්පාදවණ්ණනා

61. අවිජ්ජාවචනෙනාති “අවිජ්ජාපච්චයා සඬබාරා” ති එත්ථ අවිජ්ජාග්ගහණෙන. විසෙසනං න කත්තබ්බං, “සබ්බමපි විඤ්ඤාණ” ති වත්තබ්බන්ති අධිජ්ජායො. තත්ථ කාරණමාහ “කුසලාදීනමපි” ති ආදිනා. විස්සජ්ජනාසදිසෙන සබ්බවිඤ්ඤාණාදිසඬගහණෙනො. තෙසන්ති විඤ්ඤාණාදිපදානං. ඉධාති ඉමස්මිං පට්ඨනංයෙ. අකම්මජානමපි සඬගහිතතා විඤ්ඤායති සද්දායතනස්සපි ගහිතත්තා.

71. ජායමාන...පෙ.... මානානන්ති ජායමානාදිඅවත්ථානං ධම්මානං. ජායමානාදිභාවමත්තත්තාති නිබ්බත්තනාදිඅවත්ථාමත්තභාවතො. විනිබ්භුජ්ජිත්ථාති අවත්ථාභාවතො විනිබ්භොගං කත්ථා. පරමත්ථතො අවිජ්ජමානාති, සභාවමත්තභුතාති පරමත්ථධම්මානං අවත්ථාභාවමත්තභුතාති. අපරමත්ථසභාවානිපි රූපධම්මස්ස නිබ්බත්තිආදිභාවතො රූප්පනභාවෙන ගය්හන්ති. තතො “රූපක්ඛන්ධස්ස සභාගාති, අරූපානං පන ජාතිජරාමරණාති” ති ආනෙත්ථා යොජනා. එකෙකභුතාති යථා එකස්මිං රූපකලාපෙ ජාතිආදීනි එකෙකානියෙව භොන්ති, එවං එකස්මිං අරූපකලාපෙපීති චුත්තං. තෙනාහ “රූපකලාපජාතිආදීනි වියා” ති ආදි. අනුභවනසඤ්ජානනවිජානනකිව්චානං වෙදනාදීනං නිබ්බත්තිආදිභුතානිපි ජාතිආදීනි තථා න ගය්හන්ති ආහ “වෙදියන...පෙ.... අගය්හමානාති” ති. තෙන වෙදනාක්ඛන්ධාදීහි ජාතිආදීනං සඬගභාභාවමාහ. “ජාති, හික්ඛවෙ, අනිච්චා සඬබතා” ති ආදිවචනතො ජාතිආදීනමපි සඬබතපරියායො අත්ථිති සඬබතාහිසඬබරණකිව්චෙන සඬබාරක්ඛන්ධෙන තෙසං සඬගහොති චුත්තං “සඬබතා...පෙ.... සභාගාති” ති. තෙනෙව ච සඬබාරක්ඛන්ධස්ස අනෙකන්තපරමත්ථකිව්චතා වෙදිතබ්බා. තථා දුට්ඨානීති චුත්තජප්පකාරෙන රූපාරූපධම්මානං නිබ්බත්තිආදිභාවෙන ද්විජ්ජකාරාති. තෙනාති යථාචුත්තසභාගත්ථෙන. තෙහි බන්ධාදීහි රූපක්ඛන්ධසඬබාරක්ඛන්ධධම්මායතනධම්මධාතුහි.

පට්ඨනායසඬගහාසඬගහපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියනායො සඬගහිතෙන අසඬගහිතපදවණ්ණනා

171. “සඬගහිතෙන අසඬගහිත” ති එත්ථ සඬගහිතාසඬගහිතසද්දා හින්තාධිකරණා න ගහෙතබ්බා විසෙසනවිසෙසිතබ්බතාය ඉච්ඡිතත්තා. යො හි ධම්මො සඬගහිතතාවිසෙසවිසිට්ඨො අසඬගහිතො හෙට්ඨා උද්දිට්ඨො, ස්වෙව ඉධ අසඬගහිතභාවෙන පුච්ඡිත්ථා විස්සජ්ජියතීති දස්සෙන්නො “යං තං...පෙ.... තදෙව දස්සෙන්නො” ති ආහ. යෙ හි ධම්මා වක්ඛායතනෙන බන්ධසඬගහෙන සඬගහිතා,

ආයතනධාතුසඬගහෙන ව අසඬගහිතා, තෙසංයෙව පුන ඛන්ධාදීහි අසඬගහො පුච්ඡන්වා විස්සජ්ජිතො. තෙන චුත්තං “චක්ඛායතනෙන...පෙ.... ආහා”ති. සබ්බත්ථාති සබ්බෙසු නයෙසු වාරෙසු ව. ඛන්ධාදිසඬගහසාමඤ්ඤානන්ති “ඛන්ධසඬගහෙනා”ති ආදිනා අවිසෙසෙන චුත්තානං ඛන්ධාදිසඬගහානං. “සාමඤ්ඤජොතනා විසෙසෙ අවතිට්ඨති”ති ආහ “නිව්චං විසෙසාපෙක්ඛන්තා”ති. විසෙසාවබ්බොධනත්ථාති පඤ්ඤාබ්‍යාකරණානීති චුත්තං “හෙදනිස්සිතන්තා ව පුච්ඡාච්ඡස්සජ්ජනාන”න්ති. සවිසෙසාව ඛන්ධාදිගණනාති “ඛන්ධසඬගහෙනා”ති ආදිනා අවිසෙසෙන චුත්තාපි රූපක්ඛන්ධාදිනා සවිසෙසාව ඛන්ධාදිගණනා, ඛන්ධාදිනා සඬගහොති අත්ථො. සුද්ධාති කෙවලා අනවසෙසා, සාමඤ්ඤභූතාති චුත්තං හොති.

තත්ථාති යථාධිකතෙ දුතියනයෙ. සාමඤ්ඤජොතනාය විසෙසනිද්දිට්ඨන්තා ආහ “සඬගහි...පෙ.... නිද්ධාරිතන්තා”ති. තීසු සඬගහෙසුති ඛන්ධාදිසඬගහෙසු තීසු. අඤ්ඤෙහීති චුත්තාවසෙසෙහි ද්විති එකෙන වා. එත්තකෙනෙව දස්සෙතබ්බා සිද්ධං තාවතාපි සඬගහිතෙන අසඬගහිතභාවස්ස පකාසිතන්තා. තෙසන්ති සඬගහිතෙන අසඬගහිතභාවෙන චුත්තධම්මානං. එවංවිධානන්ති “චක්ඛායතනං සොතායතන”න්ති ආදිනා අනිද්ධාරිතවිසෙසානං. අසම්භවාති චුත්තජ්ජකාරෙන නිද්දිසිත්වං අසම්භවා. සඬගහාදිනාදස්සනමත්තං නයමාතිකාය බ්‍යාපාරො, යත්ථ පන සඬගහාදියො, තෙ ඛන්ධාදියො කුසලාදියො ව තෙසං විසයභූතාති තෙහි විනා සඬගහාදීනං පවත්ති නත්ථී. තෙනාහ “නයමාතිකාය අබ්‍හන්තරබාහිරමාතිකාපෙක්ඛන්තා”ති. සඬගාහකං අසඬගාහකඤ්ඤාති වත්තබ්බං. යො හි ඉධ සඬගාහකභාවෙන චුත්තො ධම්මො අසඬගාහකභාවෙනාපි චුත්තොයෙවාති.

“යෙ ධම්මා ඛන්ධසඬගහෙන සඬගහිතා, ආයතනධාතුසඬගහෙන අසඬගහිතා”ති, “යෙ ධම්මා ඛන්ධසඬගහෙන අසඬගහිතා, ආයතනධාතුසඬගහෙන සඬගහිතා”ති ව යත්ථ පුච්ඡිතබ්බවිස්සජ්ජිතබ්බධම්මවිසෙසනිද්ධාරණං නත්ථී, තත්ථ පයමනායෙ ඡට්ඨනායෙ ව “රූපක්ඛන්ධො කතිහි ඛන්ධෙහි සඬගහිතො? එකෙන ඛන්ධෙනා”ති (ධාතු. 6), “රූපක්ඛන්ධො කතිහි ඛන්ධෙහි සම්පයුත්තොති? නත්ථී. චතුහි ඛන්ධෙහි විජ්ජයුත්තො”ති (ධාතු. 228) ව එවං. පුච්ඡිතබ්බවිස්සජ්ජිතබ්බභාවෙන. ඉතරෙසුති දුතියාදිනායෙසු. තස්ස තස්සාති යං පුච්ඡිතබ්බං විස්සජ්ජිතබ්බඤ්ඤා “යෙ ධම්මා”ති අනියම්තරූපෙන නිද්ධාරිතං, තස්ස තස්ස “තෙ ධම්මා”ති නියාමකභාවෙන.

එත්ථාති එතස්මිං පකරණෙ. යෙන යෙන චක්ඛායතනාදිනා සඬගාහකෙන. ඛන්ධාදිසඬගහෙසුති ඛන්ධායතනධාතුසඬගහෙසු. තෙන තෙනාති ඛන්ධාදිසඬගහෙන. අඤ්ඤන්ති තතො තතො සඬගාහකතො අඤ්ඤං. තබ්බිතිමුත්තං සඬගහෙතබ්බාසඬගහෙතබ්බං යං ධම්මජාතං අත්ථී, තං තදෙව “චක්ඛායතනෙන යෙ ධම්මා ඛන්ධසඬගහෙන සඬගහිතා, ආයතනධාතුසඬගහෙන අසඬගහිතා”ති සඬගාහකාසඬගාහකභාවෙන උද්ධට්ටං. අඤ්ඤො ධම්මො නත්ථී

තස්ස සභාගභාවෙන සඬගාහකස්සෙව අභාවතො. සියා පනෙනං සභාගෙන එකදෙසෙන සඬගහොති, තං පටික්ඛිපන්තො ආහ “න ච සො...පෙ.... හොති”ති. යඤ්චාතිආදිනා වචනන්තරං පරිහරති.

යදි වාතිආදිනාපි තස්සෙව තෙන සඬගභාභාවං පාඨාභාවදස්සනෙන විභාවෙති. තත්ථ සො එවාති යො රූපාදික්ඛන්ධො සඬගාහකභාවෙන චුත්තො, සො එව තෙන රූපාදික්ඛන්ධෙන සඬගය්හෙය්‍යා සඬගහෙතඛිබ්බො භවෙය්‍යා, තෙනෙව තස්ස සඬගභාභාවෙ ලක්ඛණං දස්සෙන්නො ආහ “න හි සො එව තස්ස සභාගො විසභාගො වා”ති. එකදෙසා විය වක්ඛායතනාදයො සමුදායස්ස රූපක්ඛන්ධාදිකස්ස. රූපක්ඛන්ධො වක්ඛායතනාදීනං න සඬගාහකො අසඬගාහකො ච සභාගවිසභාගභාවාභාවතො. එස නයො සෙසෙසුපි. සමුදායන්තොගධානන්තිආදිනා චුත්තමෙවත්ථං පාකට්තරං කරොති. තත්ථ යෙනාති විභාගෙන. තෙති එකදෙසා. තෙසන්ති එකදෙසානං. එත්ථ තදන්තොගධතාය විභාගාභාවො, විභාගාභාවෙන සභාගවිසභාගතාභාවො, තෙන සඬගාහකාසඬගාහකතාභාවො දස්සිතොති වෙදිතඛිබ්බො.

යථා සඛ්බෙන සඛ්බං සභාගවිසභාගාභාවෙන එකදෙසානං සමුදායො සඬගාහකො අසඬගාහකො ච න හොති, එවං එකදෙසසභාගවිසභාගානන්ති දස්සෙන්නො “තථා”තිආදිමාහ. තත්ථ යථාතිආදි උදාහරණදස්සනෙන යථාචුත්තස්ස අත්ථස්ස පාකට්තරණං. ඛන්ධසඬගහෙන සඬගාහකං අසඬගාහකඤ්චාති යොජනා. තථා සෙසෙසුපි. න හි එකදෙස...පෙ.... විසභාගං යෙන සමුදායො සඬගාහකො අසඬගාහකො ච සියාති අධිජ්ජායො. එත්ථ ච සඬගාහකත්තං තාව මා හොතු, අසඬගාහකත්තං පන කස්මා පටික්ඛිපීයතීති වොදනං මනසි කත්වා ආහ “තස්මා”තිආදි. තත්ථ තස්මාති චුත්තමෙවත්ථං හෙතුභාවෙන පරාමසති. අත්තතො අඤ්ඤස්ස, අත්තති අන්තොගධතො අඤ්ඤස්ස, අත්තෙකදෙසසභාගතො අඤ්ඤස්ස සතිපි අසඬගාහකත්තෙති යොජනා. තං පනෙනං “රූපක්ඛන්ධො රූපක්ඛන්ධෙන සඬගහිතො අසඬගහිතො ච න හොති”තිආදිනා චුත්තෙ තයො පකාරෙ සන්ධාය චුත්තං. සඬගාහකත්තමෙව එතෙසං නත්ථීති එතෙසං අත්තා, අත්තති අන්තොගධො, අත්තෙකදෙසසභාගො වාති චුත්තානං සඬගාහකභාවො එව නත්ථී සභාගාභාවතො. තෙන චුත්තං “න හි සො එව තස්ස සභාගො”තිආදි. යෙනාති සඬගාහකත්තෙන. එවරූපානන්ති යථාචුත්තානං තිජ්ජකාරානං අග්ගහණං වෙදිතඛිබ්බං සතිපි විසභාගභාවෙති අධිජ්ජායො.

තෙනාති “ධම්මායතන”න්තිආදිනා වචනෙන. එකදෙසස්ස වෙදනාක්ඛන්ධාදිකස්ස සමුදායස්ස ධම්මායතනස්ස සඬගාහකත්තං එකදෙසෙන සමුදායස්ස සඬගහිතභාවන්ති අත්ථො, සමුදායස්ස රූපක්ඛන්ධස්ස එකදෙසස්ස වක්ඛායතනස්ස සොතායතනස්ස ච සඬගාහකත්තං සමුදායෙන එකදෙසස්ස සඬගහිතභාවන්ති චුත්තං හොති. යදි එවං න දස්සෙති, අථ කිං දස්සෙතීති ආහ “චතුක්ඛන්ධගණනහෙදෙහි”තිආදි. තත්ථ චතුක්ඛන්ධගණනහෙදෙහීති රූපාදිචතුක්ඛන්ධගණනවිභාගෙහි. පඤ්චධාති රූපාදිචතුක්ඛන්ධසඬගහො

විඤ්ඤාණක්ඛන්ධසඬගහොති එවං පඤ්චජ්ජකාරොන භින්නතං. තෙනාහ
 “ගණෙනබ්බගණෙනබ්බභාවෙනා”ති. “එකෙන ඛන්ධෙනා”තිආදීසු කරණත්ථෙ
 කරණවචනං, න කත්තුඅත්ථෙති කත්වා ආහ
 “සඬගාහකාසඬගාහකනිරපෙක්ඛන”න්ති. තෙනෙවාහ
 “කම්මකරණමත්තසබ්භාවා”ති. දුතියාදයො පන නයා. අගණනාදිදස්සනානීති
 අගණනගණනදස්සනානි. නනු ව දුතියාදීසු ගණනාදීනිපි විජ්ජන්තීති? සච්චං
 විජ්ජන්ති, තානි පන විසෙසනභූතානි අජ්ජධානානීති විසෙසිතබ්බභූතානං පධානානං
 වසෙනෙවං වුත්තං. “චක්ඛායතනෙන යෙ ධම්මා ඛන්ධසඬගහෙන
 සඬගහිතා”තිආදිනා කත්තුආදයො නිද්දිට්ඨාති ආහ
 “කත්තුකරණකම්මත්තයසබ්භාවා”ති.

තථා තථාති තෙන තෙන රූපක්ඛන්ධාදිජ්ජකාරොන. තංතංඛන්ධාදිභාවාභාවො
 සභාගවිසභාගතාති රූපධම්මාදිනං රූපක්ඛන්ධාදිභාවො සභාගතා,
 චෙදනාක්ඛන්ධාදිඅභාවො විසභාගතාති අත්ථො. යථානිද්ධාරිතධම්මදස්සනෙති
 “යෙ ධම්මා, තෙ ධම්මා”ති නිද්ධාරිතජ්ජකාරධම්මනිරූපනෙ.
 සඬගාහකසඬගහෙනබ්බානන්ති චක්ඛායතනාදිකස්ස සඬගාහකස්ස
 සොත්තායතනාදිකස්ස ව සඬගහෙනබ්බස්ස. සමානක්ඛන්ධාදිභාවොති
 එකක්ඛන්ධාදිභාවො, රූපක්ඛන්ධාදිභාවොති අත්ථො. තදභාවොති තස්ස
 සමානක්ඛන්ධාදිභාවස්ස අභාවො අඤ්ඤක්ඛන්ධාදිභාවො. අයන්ති ය්වායං
 පට්මනෙයෙ තථා තථා ගණෙනබ්බගණෙනබ්බතාසඬබ්බාතො දුතියාදිනෙයෙසු
 යථාවුත්තානං සමානක්ඛන්ධාදිභාවාභාවසඬබ්බාතො තංතංඛන්ධාදිභාවාභාවො
 වුත්තො, අයමෙතෙසං ද්විජ්ජකාරානං නයානං සභාගවිසභාගතාසු විසෙසො.

සමුදයසච්චසුඛිත්ථියාදීති ආදි-සද්දෙන මග්ගසච්චදුක්ඛිත්ථියාදි සඬගය්හති.
 අසඬගාහකත්තාභාවතොති සඬගහිතතාවිසිට්ඨස්ස අසඬගාහකත්තස්ස අභාවතො. න
 හි සක්කා “සමුදයසච්චෙන යෙ ධම්මා ඛන්ධසඬගහෙන සඬගහිතා,
 ආයතනධාතුසඬගහෙන අසඬගහිතා”තිආදි වත්තුං. දුක්ඛසච්චසදිසානි
 අබ්බාකතපදාදීනි. ඉතරෙහීති ආයතනධාතුසඬගහෙහි
 සඬගාහකත්තාසඬගාහකත්තාභාවතො න උද්ධටානීති යොජනා. එවන්තිආදි
 යථාවුත්තස්ස අත්ථස්ස නිගමනවසෙන වුත්තං. න රූපක්ඛන්ධොති න සබ්බො
 රූපක්ඛන්ධධම්මොති අත්ථො.

“ඛන්ධපදෙනා”ති ඉදං කරණත්ථෙ කරණවචනං, න කත්තුඅත්ථෙති ආහ
 “ඛන්ධපදසඬගහෙනාති අත්ථො”ති. තෙනෙවස්ස කත්තුඅත්ථතං පටිසෙධෙතුං. “න
 සඬගාහකෙනා”ති වුත්තං. කරණං පන කත්තුරහිතං නත්ථීති ආහ “කෙනවි
 සඬගාහකෙනාති ඉදං පන ආනෙත්වා වත්තබ්බ”න්ති. සඬගාහකෙසු න යුජ්ජති න
 සඬගහෙනබ්බෙසුති අධිජ්ජායො. රූපක්ඛන්ධධම්මා හි “යෙ ධම්මා ඛන්ධසඬගහෙන
 සඬගහිතා”ති වුත්තාති. සමුදායෙ වුත්තවිධි තදවයවෙපි සම්භවතීති වොදනං
 සමුට්ඨාපෙන්නො “එතෙන නයෙනා”තිආදිමාහ. පටියොගීනිවත්තනං එව-සද්දෙන
 කරියතීති ආහ “න හි අඤ්ඤමත්තනිවාරණං එව-සද්දස්ස අත්ථො”ති. තෙනාහ

“සඬගාහකතො අඤ්ඤානිවාරණං එව-සද්දස්ස අත්ථො”ති. සො ව...පෙ.... පෙක්ඛන්ති ඉමිනා තමෙවත්ථං පාකට්ඨං කරොති. සඬගාහකාපෙක්ඛන්තෙ හි “සො වා”තිආදිවචනස්ස “චක්ඛායතනෙන රූපක්ඛන්ධොව සඬගහිතො”ති එත්ථ චක්ඛායතනං සඬගාහකන්ති යථාධිප්පෙතස්ස අත්ථස්ස අසම්භවො එවාති ඉදානි තං අසම්භවං විභාවෙන්තො “කථ”න්තිආදිමාහ, තං සුච්ඤ්ඤායාමෙව.

එත්ථාති “අඬථෙකාදසහි ආයතනධාතුහි”ති එත්ථ. “රූපක්ඛන්ධෙනා”ති ආනෙත්වා වත්තඛිඛං ආයතනධාතුවිසෙසනත්ථං. න සො එව තස්ස, සමුදායො වා තදෙකදෙසානං සඬගාහකො අසඬගාහකො ව හොතිති වුත්තොවායමත්ථොති ආහ “රූපක්ඛන්ධො...පෙ.... න හොති”ති. ඉමිනා පරියායෙනාති යස්මා වුත්තප්පකාරං සඬගාහකත්තං නත්ථි “යෙන සඬගහිතස්ස අසඬගාහකං සියා”ති ඉමිනා පරියායෙන. අසඬගහිතතාය අභාවො වුත්තො අට්ඨකථායං (ධාතු. අට්ඨ. 171) “සො ව...පෙ.... නත්ථි”ති. සඬගහිතතායාති නිප්පරියායෙන සඬගහිතභාවෙන අසඬගහිතතාය අභාවො වුත්තොති න යුජ්ජන්ති යොජනා. සා සඬගහිතතාති අත්තනා අත්තනො, අත්තෙකදෙසානං වා සඬගහිතතා. තෙනාති රූපක්ඛන්ධෙන. තෙසන්ති රූපක්ඛන්ධතදෙකදෙසානං. අත්ථි ව විජ්ජයුත්තතා වෙදනාක්ඛන්ධාදිහි. චක්ඛායතනාදිහි වියාති විසදිසුදාහරණං. එතෙහි රූපවෙදනාක්ඛන්ධාදිහි අඤ්ඤාහි ව එවරූපෙහි. එතාති අඤ්ඤානි වාති එත්ථාපි එසෙව නයො.

තෙනෙව තස්ස සඬගහිතත්තාභාවදස්සනෙන හෙට්ඨා දස්සිතෙන. එත්ථාති එතස්මිං වාරෙ. අග්ගහණෙනි අකථනෙ, අදෙසනායන්ති අත්ථො. සමුදයසච්චාදිසුති සමුදයසච්චසුඛින්ද්‍රියාදිසු යුජ්ජෙය්‍යා තං කාරණං. කස්මා? තෙහි සමුදයසච්චාදිහි ඛන්ධාදිසඬගහෙන සඬගහිතෙ ධම්මජාතෙ සති තස්ස ආයතනසඬගහාදිහි අසඬගහිතත්තස්ස අභාවතො. රූපක්ඛන්ධාදිහිති රූපක්ඛන්ධවෙදනාක්ඛන්ධාදිහි. සඬගහිතමෙව නත්ථි, කස්මා? “සො එව තස්ස සඬගාහකො න හොති”ති වුත්තොවායමත්ථො. යදිපි රූපක්ඛන්ධාදිනා රූපක්ඛන්ධාදිකස්ස අත්තනො...පෙ.... නත්ථිති සම්ඛන්ධො. අඤ්ඤස්ස පන වෙදනාක්ඛන්ධාදිකස්ස රූපක්ඛන්ධාදිනා සඬගහිතත්තාභාවෙන අසඬගහිතත්තං අත්ථිති යොජනා. උභයාභාවොති සඬගහිතත්තාසඬගහිතත්තාභාවො. එත්ථ එතස්මිං වාරෙ. ධම්මායතනජීවිතින්ද්‍රියාදිනන්ති ධම්මායතනාදිනං ඛන්ධවතුක්කසඬගාහකත්තෙ, ජීවිතින්ද්‍රියාදිනං ඛන්ධදුක්කසඬගාහකත්තෙති යොජනා. පාළියං අනාගතත්තා “සති”ති සාසඬකං වදති. ආදි-සද්දෙන පට්ඨමෙන ධම්මධාතුසලායතනාදිනං සුඛින්ද්‍රියාදිනඤ්ච, දුතියෙන එකක්ඛන්ධස්ස සඬගහො දට්ඨබ්බො. සුඛින්ද්‍රියඤ්ච වෙදනාක්ඛන්ධස්සෙව සඬගාහකං. තෙසන්ති ඛන්ධවතුක්කඛන්ධදුකාදිනං අසඬගහිතතා න නත්ථි අත්ථොවාති තස්සා අභාවො අනෙකන්තිකො. පුබ්බෙ වුත්තනසෙනාති “රූපක්ඛන්ධාදිහි පනා”තිආදිනා වුත්තනසෙන.

තත්ථොවාති තස්මිංයෙව පුබ්බෙ වුත්තෙ සනිදස්සනසප්පට්ඨපදෙ. නිවත්තෙත්වා ගණ්හන්තොති පුබ්බෙ වුත්තං පටිනිවත්තෙත්වා ගණ්හන්තො පච්චාමසන්තො. තදවත්තඛිඛතාති තෙසං සඬගාහකාසඬගාහකසඬගහිතත්තාසඬගහිතත්තානං.

අවත්තබ්බතා. අසඬගහකත්තාභාවතො ඵව...පෙ.... න සඬගහකත්තාභාවතොති යස්මා නෙසං අසඬගහකත්තං විය සඬගහකත්තමිපි නත්ථි, තතො ඵව සඬගහිතත්තාසඬගහිතත්තමිපිති දස්සෙති.

දුතියන යසඬගහිතෙන අසඬගහිතපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියන යො අසඬගහිතෙන සඬගහිතපදවණ්ණනා

179. රූපක්ඛන්ධෙන ඛන්ධසඬගහෙන අසඬගහිතෙසුති නිද්ධාරණෙ භූමිමං. තස්මාති යස්මා ඵකදෙසසභාගතා සමුදායසභාගතා න භොති, තස්මා. තෙනාති රූපක්ඛන්ධෙන. තානීති වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයනිබ්බානාති. යථා ව ඵකදෙසවිසභාගතාය න සඬගහිතතා, ඵවං ඵකදෙසසභාගතාය අසඬගහිතතාපි නත්ථිති දස්සෙන්නො “න කෙවල”න්තිආදිමාහ. සඬගහිතානෙව න න භොන්තිති යොජනා. තෙති වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයනිබ්බානසුබ්බමරූපධම්මා. තෙහීති විඤ්ඤාණක්ඛන්ධවක්ඛායතනාදීහි. න කථඤ්චි සම්මිස්සාති කෙනවිපි පකාරෙන න සම්මිස්සාති අසම්මිස්සතාය සඬගහිතත්තාභාවං සාධෙති. රූපක්ඛන්ධෙන විය...පෙ.... න භොතීති යථා රූපක්ඛන්ධෙන සභාගතාභාවතො නිබ්බානං න කෙනවිපි සඬගහණෙන සඬගහිතං, ඵවං විඤ්ඤාණක්ඛන්ධවක්ඛායතනාදීහි තං ආයතනධාතුසඬගහෙහි සඬගහිතං න භොතීති ඛන්ධසඬගහාභාවො පාකටො චුත්තොවාති ඵවං චුත්තං.

ඵවරූපානන්ති රූපක්ඛන්ධවිඤ්ඤාණක්ඛන්ධවක්ඛායතනාදීනං. න හි නිබ්බානං සන්ධාය “රූපක්ඛන්ධෙන විඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙන වක්ඛායතනෙන යෙ ධම්මා ඛන්ධසඬගහෙන අසඬගහිතා, ආයතනධාතුසඬගහෙන සඬගහිතා”ති සක්කා වත්තුං. තෙන චුත්තං “සඬගහකත්තාභාවතො ඵවා”ති. තථා “අබ්බාකතෙහි ධම්මෙහි යෙ ධම්මා ඛන්ධසඬගහෙන අසඬගහිතා, ආයතනධාතුසඬගහෙන සඬගහිතා”තිආදි න සක්කා වත්තුං තාදිසස්ස ධම්මස්ස අභාවතොති ආහ “සනිබ්බාන...පෙ.... භාවතොවා”ති. අග්ගහණං වෙදිතබ්බන්ති යොජනා. තෙනාහ “න හී”තිආදි. කඤ්චිති කඤ්චි ධම්මජාතං. තෙති අබ්බාකතධම්මාදයො. අත්තනොති අබ්බාකතධම්මාදිං සන්ධායාහ. ඵකදෙසොති රූපක්ඛන්ධාදි. අත්තෙකදෙසසභාගොති නිබ්බානං. තඤ්චි ධම්මායතනධම්මධාතුපරියාපන්නතාය තදෙකදෙසසභාගො. අසඬගහිතසඬගහකත්තාති ඛන්ධසඬගහෙන අසඬගහිතානං සඤ්ඤාක්ඛන්ධාදීනං ආයතනධාතුසඬගහෙන සඬගහකත්තාති අත්ථො.

විසභාගක්ඛන්ධනිබ්බානසමුදායත්තා ඛන්ධසඬගහෙන ධම්මායතනෙන න කොචි ධම්මො සඬගහිතො අත්ථිති යොජනා. ඵතස්සාති “ධම්මායතනෙන සඬගහිතා”ති ඵතස්ස පදස්ස ධම්මායතනගණනෙන සඬගහිතාති අත්ථො. ඔළාරිකරූපසම්මිස්සං ධම්මායතනෙකදෙසං.

තතියන යසඬගහිතෙන සඬගහිතපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථනයො සඛගහිතෙන සඛගහිතපදවණ්ණනා

191. තිණ්ණං සඛගහානන්ති ඛන්ධායතනධාතුසඛගහානං. සඛගහණපුබ්බං අසඛගහණං, අසඛගහණපුබ්බං සඛගහණඤ්ච වුවිචමානං සඛගහණාසඛගහණානං පචත්තිවිසෙසෙන චුත්තං හොතිති ආහ “සඛගහණා...පෙ.... උද්දිට්ඨා”ති. සඛගහාභාවකතො අසඛගහො සඛගහහෙතුකො සඛගහස්ස පචත්තිවිසෙසොයෙව නාම හොතිති ආහ “සඛගහණප්පචත්තිවිසෙසවිරහෙ”ති. කෙනචි සමුදයසච්චාදිනා තිහිපි සඛගහෙහි සඛගහිතෙන සඛබාරක්ඛන්ධපරියාපන්නෙන ධම්මවිසෙසෙන පුන තථෙව සඛගහිතො සො එව සමුදයසච්චාදිකො ධම්මවිසෙසො සඛගහිතෙන සඛගහිතො. සඛගාහකත්තාභාවසබ්භාවා සඛගාහකභාවෙන න උද්ධටා, න අසඛගාහකත්තා එව. යථා හි තිහි සඛගහෙහි න සඛගාහකා, එවං ද්විහි, එකෙනපි සඛගහෙන න සඛගාහකා ඉධ න උද්ධටා. තෙහි සඛගහිතාති තෙහි තිහි සඛගහෙහි සඛගහිතා ධම්මා. යස්සාති යස්ස අත්තනො සඛගාහකස්ස.

සකලවාචකෙනාති අනවසෙසං ඛන්ධාදිඅත්ථං වදන්තෙන. තෙන ඛන්ධාදිපදෙනාති “තෙනෙව සඛගහං ගච්ඡෙය්‍යා”ති එත්ථ තෙන ඛන්ධාදිපදෙනාති එවං යොජෙතබ්බං. එවං පන අයොජෙත්වා “යං අත්තනො සඛගාහකං සඛගණ්හිත්වා පුන තෙනෙව සඛගහං ගච්ඡෙය්‍යා, තං අඤ්ඤං සඛගහිතං නාම නත්ථි”ති එවං න සක්කා වත්තුං. කස්මාති වෙ? න හි යෙන සමුදයසච්චාදිනා යං සඛබාරක්ඛන්ධපරියාපන්නං ධම්මජාතං ඛන්ධාදිසඛගහෙහි සඛගහිතං, තෙනෙව සමුදයසච්චාදිනා තස්ස තදවසිට්ඨස්ස සඛබාරක්ඛන්ධධම්මස්ස, න ච තස්සෙව කෙවලස්ස සමුදයසච්චාදිකස්ස සඛගහො පුච්ඡිතො විස්සජ්ජිතොති යොජනා, අථ ඛො තෙන සඛබාරක්ඛන්ධධම්මෙන එස්සාදිනා. සඛගහිතස්සාති සඛගහිතතාවිසිට්ඨස්සාති අත්ථො. තස්මා අත්තනො සඛගාහකං සකලක්ඛණාදිං සඛගණ්හිත්වා පුන තෙන ඛන්ධාදිපදෙන යං සඛගහං ගච්ඡෙය්‍යා, තං තාදිසං නත්ථිති අත්ථො වෙදිතබ්බො. වෙදනා සද්දො ච ඛන්ධො ආයතනඤ්චාති වෙදනා විසුං ඛන්ධො, සද්දො ච විසුං ආයතනන්ති අත්ථො. අඤ්ඤෙන ඛන්ධන්තරාදිනා. අසම්මිස්සන්ති අබ්‍යාකතදුක්ඛසච්චාදි විය අමිස්සිතං. න හි...පෙ.... එත්ථාති සඛගහිතතාවිසිට්ඨෙන ධම්මෙන යො ධම්මො සඛගහිතො, තස්ස සඛගහිතතාවිසිට්ඨොයෙව යො සඛගහො, සො න එත්ථ වාරෙ පුච්ඡිතො විස්සජ්ජිතො ච. සඛගහොවාති කෙවලො සඛගහො, න කත්තාපෙක්ඛොති අත්ථො. න සඛගාහකෙනාති ඉදං යථාචුත්තෙන අත්ථෙත නිවත්තිතස්ස දස්සනං. න හිතිආදි තංසමත්ථනං.

චතුත්ථනයසඛගහිතෙන සඛගහිතපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඤ්චමනයො අසඛගහිතෙන අසඛගහිතපදවණ්ණනා

193. චුත්තනයෙනාති යස්මා සඛගහණප්පචත්තිවිසෙසවිරහිතො අසඛගහිතධම්මවිසෙසනිස්සිතො පඤ්චමනයො, තස්මා යො එත්ථ කෙනචි

අසඩගහිතෙන ධම්මවිසෙසෙන පුන අසඩගහිතො ධම්මවිසෙසො අසඩගහිතෙන
 අසඩගහිතො අසඩගහිතතාය පුච්ඡිතබ්බො විස්සජ්ජිතබ්බො ව. තමෙව තාව
 යථානිද්ධාරිතං දස්සෙන්තො “රූපක්ඛන්ධෙන යෙ ධම්මා ඛන්ධ...පෙ....
 අසඩගහිතා, තෙහි ධම්මෙහි යෙ ධම්මා ඛන්ධ...පෙ.... අසඩගහිතාති ආහා”ති
 චතුත්ථනයෙ වුත්තනසානුසාරෙන. යථානිද්ධාරිතධම්මදස්සනන්ති පාළියං
 නිද්ධාරිතජ්ජකාරධම්මදස්සනං. සහ සුබ්බමරූපෙනාති සසුබ්බමරූපං, තෙන
 සුබ්බමරූපෙන සද්ධිං ගහිතං විඤ්ඤාණං, තෙන සහිතධම්මසමුදායා සසුබ්බම...පෙ....
 දායා. කෙ පන තෙති ආහ “දුක්ඛසච්චා”තිආදි. කෙසඤ්චිති
 නිබ්බානචක්ඛායතනාදීනං. තිහිපි සඩගහෙහි. පරිපුණ්ණසඩගහෙහි තිහිපි සඩගහෙහි
 අසඩගහකා පරිපුණ්ණසඩගහසඩගහකා. අබ්‍යාකතධම්මසදිසා
 නෙවදස්සනෙනනභාවනායපහාතබ්බෙනෙවසෙක්ඛානාසෙක්ඛාදයො. ඉතරෙති
 රූපක්ඛන්ධාදයො. තබ්බිපරියායෙනාති වුත්තවිපරියායෙන, තිහිපි සඩගහෙහි
 අසඩගහෙතබ්බස්ස අත්ථිතාය පරිපුණ්ණසඩගහසඩගහකත්තාති අත්ථො.

අසඩගහකෙසු නිබ්බානං අන්තොගධං, තස්මා තං අනිදස්සනඅජ්ජපට්ඨෙහි
 අසඩගහෙතබ්බං න භොතීති අත්ථො. තෙනාහ “න ච තදෙව තස්ස
 අසඩගහක”න්ති. “වෙදනාක්ඛන්ධෙන යෙ ධම්මා”තිආදයො නව පඤ්භා
 දුතියපඤ්භාදයො, තෙ පඨමපඤ්භෙන සද්ධිං දස, නාමරූපපඤ්භාදයො පන
 චතුච්ඡිති ආහ “සබ්බෙපි චතුත්තිංස භොන්ති”ති. රූපක්ඛන්ධාදිවිසෙසකපදන්ති
 “රූපක්ඛන්ධෙනා”තිආදිනා අසඩගහකත්තෙන විසෙසකං රූපක්ඛන්ධාදිපදං.
 පුච්ඡායාති ච පුච්ඡනත්ථන්ති අත්ථො. “රූපක්ඛන්ධෙනා”තිආදි සබ්බමිපි වා
 විඤ්ඤාපෙතුං ඉච්ඡිතභාවෙන චචනං පඤ්භභාවතො පුච්ඡා. තෙනාහ අට්ඨකථායං
 “පඤ්භා පනෙත්ථ...පෙ.... චතුත්තිංස භොන්ති”ති. තෙ හි ලක්ඛණතො දස්සිතාති
 තෙ නිද්ධාරිතධම්මා තෙනෙව අසඩගහිතාසඩගහිතතාය නිද්ධාරණසඩ්ධාතෙන
 ලක්ඛණෙන දස්සිතා.

තදෙවාති එව-සද්දෙනාති “තදෙවා”ති එත්ථ එව-සද්දෙන. “යං පුච්ඡාය
 උද්ධටං පදං, තං ඛන්ධාදිහි අසඩගහිත”න්ති එත්ථ “ඛන්ධාදිහෙවා”ති අවධාරණං
 නිජ්ජයොජනං පකාරන්තරස්ස අභාවතො. “තිහි අසඩගහො”ති හි වුත්තං. තථා
 “අසඩගහිතමෙවා”ති සඩගහිතතාතිචත්තනස්ස අනධිජ්ජෙතත්තා. තදෙවාති පන
 ඉච්ඡිතං උද්ධටස්සෙව අසඩගහිතෙනඅසඩගහිතභාවස්ස අවධාරෙතබ්බත්තාති
 දස්සෙන්තො “න කදාචී”තිආදිමාහ. තත්ථ අඤ්ඤස්සාති අනුද්ධටස්ස. අනියතතං
 දස්සෙතීති ඉදං අවධාරණඵලදස්සනං. නියමතොති සක්කා චචනසෙසො
 යොජෙතුන්ති ඉදමිපි එව-කාරෙන සිද්ධමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං වුත්තං. යතො
 හි එව-කාරො, තතො අඤ්ඤත්ථ නියමොති. එවංපකාරමෙවාති පුච්ඡාය
 උද්ධටජ්ජකාරමෙව, යං පකාරං පුච්ඡාය උද්ධටං, තංපකාරමෙවාති අත්ථො.
 තස්සාති අසඩගහිතස්ස. අඤ්ඤස්සාති පුච්ඡාය අනුද්ධටජ්ජකාරස්ස. එතෙන යො
 පුච්ඡාය උද්ධටො තිහිපි සඩගහෙහි අසඩගහිතො, තස්සෙව ඉධ
 පුච්ඡිතබ්බවිස්සජ්ජිතබ්බභාවො, න අඤ්ඤස්සාති දස්සෙති. තෙනාහ “පුච්ඡාය

උද්ධටඤ්ඡී” තිආදි. ආයතනධාතුසඬගහවසෙන චෙත්ථ රූපක්ඛන්ධාදීනං අඤ්ඤාසහිතතා, විඤ්ඤාණක්ඛන්ධාදීනං අසහිතතා ව චෙදිතබ්බා.

අවසෙසා චෙදනාදයො තයො ඛන්ධා නිබ්බානඤ්ච සකලෙන රූපක්ඛන්ධෙන තෙසං සඬගහො නත්ථීති “සඬගහිතා” ති න සක්කා චත්තුං, එකදෙසෙන පන සඬගහො අත්ථීති “අසඬගහිතා න භොන්තිති එවං දට්ඨබ්බ” න්ති ආහ. “රූපධම්මාවා” ති නියමනං පුච්ඡාය උද්ධටභාවාපෙක්ඛන්ති දස්සෙන්තො “පුච්ඡාය...පෙ.... අධිජ්ජායො” ති ආහ. තෙන වුත්තං “අනුද්ධටා චෙදනාදයොපි හි අසඬගහිතා එවා” ති. එත්ථාති එතස්මිං පඤ්චමනයනිද්දෙසෙ. පයමෙ නයෙති පයමෙ අත්ථවිකප්පෙ. තථා දුතියෙති එත්ථාපි. රූපවිඤ්ඤාණෙහිති අසුබ්බරූපධම්මෙහි විඤ්ඤාණෙන වාති අයමෙත්ථ අධිජ්ජායොති දස්සෙන්තො “ඔළාරික...පෙ.... අත්ථො” ති ආහ. කථං පන රූපධම්මාති වුත්තෙ ඔළාරිකරූපස්සෙව ගහණන්ති ආහ “රූපෙකදෙසො හි එත්ථ රූපග්ගහණෙන ගහිතො” ති.

196. අසඬගාහකන්ති “චක්ඛායතනෙන...පෙ.... අසඬගහිතා” ති එවං අසඬගාහකභාවෙන වුත්තං පුච්ඡිතබ්බවිස්සජ්ජෙනබ්බභාවෙන වුත්තම්පි කාමං චෙදනාදීහෙව චතුහි අසඬගහිතං, තං පන න චක්ඛායතනමෙවාති දස්සෙතුං “චක්ඛායතනෙන පනා” තිආදි වුත්තං. යෙහි ධම්මෙහිති ඛන්ධාදීසු යෙහි. සබ්බං ධම්මජාතං තෙව රූපාදිකෙ ධම්මෙ උදානෙති පාළියං. කස්මා පනෙනං උදානෙතිති ආහ “සදිසවිස්සජ්ජනා” තිආදි. පයමෙන උදානෙන. ද්වෙති “බාහිරා උපාදා ද්වෙ” ති එත්ථ වුත්තං ද්වෙ-සද්දං සන්ධායාහ. තස්ස අසඬගහිතස්ස. යථාදස්සිතස්සාති “රූප” න්තිආදිනා දස්සිතප්පකාරස්ස. ධම්මන්ථයඤ්ඤාණප්පාදනං නයදානං. “රූපං ධම්මායතන” න්තිආදීනං පදානං වසෙන ද්වෙවිසපදිකො එස නයො.

පඤ්චමනයඅසඬගහිතෙනඅසඬගහිතපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ජට්ඨනයො සම්පයොගවිජ්ජයොගපදවණ්ණනා

228. “තත්ථා” ති ඉමිනා “සම්පයොගවිජ්ජයොගපදං භාජෙත්ථා” ති එත්ථ සම්පයොගවිජ්ජයොගපදං භාජිතං, සංවණ්ණෙනතබ්බතාය ව පධානභූතං පච්චාමට්ඨං, න රූපක්ඛන්ධාදිපදන්ති දස්සෙන්තො “යං ලබ්භති...පෙ.... චෙදිතබ්බ” න්ති වත්ථා පුන “රූපක්ඛන්ධාදීසු හි” තිආදිනා තමත්ථං විවරති. තත්ථ න ලබ්භතිති “සම්පයුත්තං විජ්ජයුත්ත” න්ති වා ගහෙතුං න ලබ්භති, අලබ්භමානම්පි පුච්ඡාය ගහිතං පටික්ඛෙපෙන විස්සජ්ජෙතුං. පටික්ඛෙපොපි හි පුච්ඡාය විස්සජ්ජනමෙව. තථා හි යමකෙ (යම. 1.බන්ධයමක.59-61) “යස්ස රූපක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජිත්ථ, තස්ස චෙදනාක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජිත්ථා” ති පුච්ඡාය “නත්ථී” ති විස්සජ්ජිතං. තෙන පනෙත්ථ රූපධම්මෙසු සම්පයොගට්ඨො න ලබ්භතිති අයමත්ථො දස්සිතො භොති. අලබ්භමානම්පි සම්පයොගපදං ගහිතන්ති සම්ඛන්ධො. සබ්බත්ථාති

රූපක්ඛන්ධවෙදනාක්ඛන්ධාදීසු. එතෙසන්ති රූපනිබ්බානානං. විසභාගතාති අනංසභාගතා. එකුප්පාදාදිභාවො හි සම්පයොගෙ සභාගතා, න සඬගහෙ විය සමානසභාගතා, තස්මා එකුප්පාදාදිභාවරහිතානං රූපනිබ්බානානං සා එකුප්පාදාදිනා විසභාගතා චුත්තා. තදභාවතොති තස්සා විසභාගතාය එකුප්පාදාදිතාය අභාවතො. විජ්ජයොගොපි නිවාරිතො එව හොති, විසභාගො භාවො විජ්ජයොගොති චුත්තොවායමත්ථොති. “චතුසු හී”තිආදිනා චුත්තමෙවත්ථං පාකට්ඨරං කරොති. තත්ථ තෙසං තෙහීති ච අරූපක්ඛන්ධෙ එව පරාමසති. විසභාගතා ච හොති රූපනිබ්බානෙසු අවිජ්ජමානත්තාති අත්ථො. තෙනාහ “න ච රූපෙකදෙසස්සා”තිආදි. තෙනෙවාති චතුක්ඛන්ධසභාගත්තා එව.

තීහි විඤ්ඤාණධාතුහීති සානජිවිහාකායවිඤ්ඤාණධාතුහි විජ්ජයුත්තෙ අනාරම්මණමිස්සකෙ රූපධම්මමිස්සකෙ ධම්මෙ දීපෙති රූපභවොති යොජනා. පඤ්චහීති චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීහි පඤ්චහි විඤ්ඤාණධාතුහි. එකාය මනොධාතුයා. න සම්පයුත්තෙති න සම්පයුත්තෙ එව. තථා හි “විජ්ජයුත්තෙ අහොන්තෙ සත්තහිපි සම්පයුත්තෙ සත්තපි වා තා”ති චුත්තං. තෙනාති විජ්ජයුත්තතාපටික්ඛෙපෙන. තාහීති සත්තවිඤ්ඤාණධාතුහි. සම්පයුත්තෙ දීපෙන්තීති සම්පයුත්තෙ දීපෙන්තියෙව, න සම්පයුත්තෙ එවාති එවමවධාරණං ගහෙතබ්බං. එස නයො සෙසෙසුපි. සම්පයුත්තෙ වෙදනාදිකෙ. සම්පයුත්තවිජ්ජයුත්තභාවෙහි නවත්තබ්බං, තංයෙව විඤ්ඤාණධාතුසත්තකං. සම්පයුත්තභාවෙන නවත්තබ්බාති සම්පයුත්තනවත්තබ්බාති, හින්තසන්තාතිකාති, නානාක්ඛණිකාති ච අරූපානිපි ධම්මජාතාති. අනාරම්මණමිස්සකසබ්බවිඤ්ඤාණධාතුතංසම්පයුත්තා ධම්මායතනාදිපදෙහි දීපෙතබ්බා, අනාරම්මණමිස්සකසබ්බවිඤ්ඤාණධාතුයො අවෙතසිකාදිපදෙහි දීපෙතබ්බා, තදුභයසමුදායා දුක්ඛසච්චාදිපදෙහි දීපෙතබ්බාති වෙදිතබ්බා.

යදි එවන්ති යදි අනාරම්මණමිස්සානං ධම්මානං විජ්ජයොගො නත්ථී. අනාරම්මණමිස්සෙහයධම්මාති රූපනිබ්බානසහිතසබ්බවිඤ්ඤාණධාතුතංසම්පයුත්තධම්මා. ඛන්ධාදීහෙවාති ඛන්ධායතනධාතුහි එව, න අරූපක්ඛන්ධමත්තෙන. අරූපක්ඛන්ධෙයෙව පන සන්ධාය “තෙහි ධම්මෙහි යෙ ධම්මා විජ්ජයුත්තා”ති චුත්තන්ති නායං දොසොති දස්සෙති. තදෙකදෙසාති “අනාරම්මණමිස්සා”තිආදිනා චුත්තධම්මසමුදායස්ස එකදෙසා. තදෙකදෙසඤ්ඤසමුදායාති තස්සෙව යථාචුත්තස්ස සමුදායස්ස එකදෙසා හුත්වා අඤ්ඤෙසං අවයවානං රූපක්ඛන්ධාදීනං සමුදායභූතා. විභාගාභාවතොති හෙදාභාවතො. හෙදොති වෙන්ථ අවිචන්තහෙදො අධිජ්ජෙතො. න හි සමුදායාවයවානං සාමඤ්ඤවිසෙසානං විය අවිචන්තහෙදො අත්ථී හෙදාහෙදයුත්තත්තා. තෙසං අවිචන්තහෙදමෙව හි සන්ධාය “සමුදායන්තොගධානං එකදෙසානං න විභාගො අත්ථී”ති සඬගහෙපි චුත්තං. තෙනාති අවිභාගසබ්භාවතො සභාගවිසභාගත්තභාවෙන. තෙසන්ති අනාරම්මණමිස්සකසබ්බවිඤ්ඤාණධාතුආදීනං. තෙ ච අකුසලාබ්‍යාකතා. තෙසන්ති කුසලාකුසලාබ්‍යාකතධම්මානං. තස්මාති යස්මා විභත්තසභාවානං න තෙසං

සමුදායෙකදෙසාදිභාවො, තස්මා. යස්මා පන කුසලාදයො එව ඛන්ධාදයොති ඛන්ධාදිආමසනෙන සමුදායෙකදෙසාදිභාවො ආපන්නො එවාති චුත්තනයෙන විජ්ජයොගාභාවො හොති, තස්මා තං පරිහරන්නො “ඛන්ධාදීනි අනාමසිත්වා”ති ආදිමාහ. තෙසන්ති කුසලාදීනං. අඤ්ඤමඤ්ඤවිජ්ජයුත්තතා චුත්තා “කුසලෙහි ධම්මෙහි යෙ ධම්මා විජ්ජයුත්තා”ති ආදිනා. සබ්බෙසුති දුතියාදිසබ්බපඤ්ඤෙසු.

ජත්තිංසාය පිට්ඨිදුකපදෙසු වීසති දුකපදානි ඉමස්මිං නයෙ ලබ්භන්ති, අවසිට්ඨානි සොළසෙවාති ආහ “සොළසාති වත්තබ්බ”න්ති. තතො එව “තෙවිසපදසත”න්ති එත්ථ “තෙවිස”න්ති ඉදඤ්ච “එකවිස”න්ති වත්තබ්බන්ති යොජනා. සබ්බන්තානි සබ්බපඤ්ඤෙසු. එකකාලෙකසන්නානානං භින්නකාලභින්නසන්නානානානඤ්ච අනෙකෙසං ධම්මානං සමුදායභූතා සඬබාරක්ඛන්ධධම්මායතනධම්මධාතුයොති ආහ “කාලසන්නාන...පෙ.... ධාතුන”න්ති. එකදෙසසම්මිස්සාති විත්තිද්ධිපාදාදිනා අත්තනො එකදෙසෙනෙව ඛන්ධන්තරාදිහි සම්මිස්සා ඉද්ධිපාදාදයො, අනාරම්මණෙහි රූපනිබ්බානෙහි ච අසම්මිස්සා. සමානකාලසන්නානෙහිති එකකාලසන්නානෙහි කාලසන්නානහෙදරහිතෙහි එකදෙසන්තරෙහි, සඬබාරක්ඛන්ධාදීනං එකදෙසන්තරෙහි, සඬබාරක්ඛන්ධාදීනං එකදෙසවිසෙසභූතෙහි සතිපට්ඨානසම්මජ්ජපධානසඤ්ඤාක්ඛන්ධාදිහි විභත්තා එව සමුදයසව්වාදයො සම්පයොගිවිජ්ජයොගිභාවෙන, රූපක්ඛන්ධාදයො විජ්ජයොගිභාවෙන ගහිතාති යොජනා. තෙහි සමුදයසව්වාදීහි. තෙ සඤ්ඤාක්ඛන්ධාදයො. කෙහිවි සහුජ්ජපජ්ජනාරහෙහි එකදෙසන්තරෙහි විභත්තෙහි. න හි සඬබාරක්ඛන්ධාදිපරියාපන්නත්තෙපි සමුදයසව්වාදයො මග්ගසව්වාදීහි සම්පයොගං ලභන්ති. තෙසන්ති වෙදනාක්ඛන්ධසඤ්ඤාක්ඛන්ධාදීනං. එකුජ්ජපාදා...පෙ.... විසභාගතා වාති එකුජ්ජපාදාදිතාසඬබාතා යථාරහං සභාගතා විසභාගතා ච. තෙන යථාචුත්තකාරණෙන සම්පයොගස්ස විජ්ජයොගස්ස ච ලභනතො.

භින්නකාලානං සමුදායීනං සමුදායා භින්නකාලසමුදායා. වත්තමානා ච එකස්මිං සන්නානෙ එකෙකධම්මා වත්තන්ති. තස්මාති යස්මා එතදෙව, තස්මා. තෙසං වෙදනාක්ඛන්ධාදීනං විභජ්ජිතබ්බස්ස එකදෙසභූතස්ස අභාවතො. සුඛිත්තිදියාදීනි වෙදනාක්ඛන්ධෙකදෙසභූතානිපි. තෙන විභාගාකරණෙන. යදි සමානකාලස්ස විභජ්ජිතබ්බස්ස අභාවතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතාදයො විඤ්ඤාණක්ඛන්ධස්ස විභාගං න කරොන්ති, අථ කස්මා “චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු...පෙ.... මනොවිඤ්ඤාණධාතු සොළසහි ධාතුහි විජ්ජයුත්තා”ති චුත්තන්ති වොදනං මනසි කත්වා ආහ “ඛන්ධායතන...පෙ.... විජ්ජයුත්තාති චුත්ත”න්ති. එවමෙවන්ති යථා ධාතුවිභාගෙන විභත්තස්ස විඤ්ඤාණස්ස, එවමෙවං.

235. තංසම්පයොගිභාවන්ති තෙහි ඛන්ධෙහි සම්පයොගිභාවං. යථා හි සමානකාලසන්නානෙහි එකවිත්තුජ්ජපාදගතෙහි වෙදනාසඤ්ඤාවිඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙහි සමුදයසව්වස්ස සම්පයුත්තතා, එවං

හින්තසන්තානෙහි හින්තකාලෙහි ව තෙහි තස්ස විජ්ජයුත්තතාති ආහ “එවං තං විජ්ජයොගීභාවං...පෙ.... න චුත්ත”ති. විසභාගතාතිඛන්ධස්ස විභාගස්ස අභාවෙන අවිභාගෙහි තෙහි තීහි ඛන්ධෙහි. විභාගෙ හීනිආදිනා තමෙවත්ථං පාකට්තරං කරොති. විභාගරහිතෙහීති සමානකාලසන්තානෙහි එකච්ත්තුප්පාදගතත්තා අවිභත්තෙහි වෙදනාක්ඛන්ධාදීහි න යුත්තං විජ්ජයුත්තන්ති වත්තුං. තෙනාහ “විජ්ජමානෙහි...පෙ.... භාවතො”ති. තත්ථ විජ්ජමානස්ස සමානස්ස සමානජාතිකස්සාති අධිප්පායො. න හි විජ්ජමානං රූපාරූපං අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස විසභාගං න භොති. අනුප්පන්නා ධම්මා වියාති ඉදං විසදිසුදාහරණදස්සනං. යථා “අනුප්පන්නා ධම්මා”ති අනාගතකාලං චූච්චතීති ආමට්ඨකාලභෙදං, එවං යං ආමට්ඨකාලභෙදං න භොතීති අත්ථො. උද්ධරිතබ්බං දෙසනාය දෙසෙතබ්බන්ති චුත්තං භොති. විජ්ජමානස්සෙව විජ්ජමානෙන සම්පයොගො, සම්පයොගාරහස්සෙව ච විජ්ජයොගොති අත්ථිභාවසන්නිස්සයා සම්පයුත්තවිජ්ජයුත්තතාති ආහ “පච්චුප්පන්නභාවං නිස්සයා”ති. තෙනෙවාහ “අවිජ්ජමානස්සා”තිආදි. තඤ්චාති උද්ධරණං.

විභාගරහිතෙහීති විසභාගතාභාවතො අවිභාගෙහි. අනාමට්ඨකාලභෙදෙති අනාමට්ඨකාලවිසෙසෙ. අවිජ්ජමානස්ස...පෙ.... සම්පයොගො නත්ථීති එතෙන පාරිසෙසතො විජ්ජමානස්ස ච විජ්ජමානෙන සම්පයොගො දස්සිතො. අවිජ්ජමානතාදීපකෙ භෙදෙ ගහිතෙති යථාගහිතෙසු ධම්මෙසු තෙහි විජ්ජයොගීනං අවිජ්ජමානභාවදීපකෙ තෙසංයෙව විසෙසෙ “අරූපභවො එකෙන ඛන්ධෙන දසභායතනෙහි සොළසහි ධාතුහි විජ්ජයුත්තො”තිආදිනා (ධාතු. 246) ගහිතෙ තෙනෙව රූප්පනාදිනා භෙදෙන තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤං විසභාගතාපි ගහිතා එවාති විජ්ජයොගො භොතීති යොජනා. භෙදෙ පන අග්ගහිතෙ තෙන තෙන ගහණෙනාති යථාචුත්තෙ අවිජ්ජමානතාදීපකෙ විසෙසෙ, විසභාගෙ වා අග්ගහිතෙ “වෙදනා, සඤ්ඤා, සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො තීහි ඛන්ධෙහි එකෙනායතනෙන සත්තහි ධාතුහි සම්පයුත්තො”තිආදිනා තෙන තෙන ගහණෙන සභාගතාදීපනෙන විසභාගතාය අග්ගහිතත්තා සභාගතාව භොති. තථා ච සති සභාගත්තෙ කා පනෙත්ථ සභාගතාති ආහ “විජ්ජමානතාය...පෙ.... භොති”ති. තස්සාති සභාගතාය. තස්මාති විසභාගතාය අලබ්භමානත්තා, සභාගතාය ච ලබ්භමානත්තා.

262. විතක්කො වියාති සවිතක්කසව්චාරෙසු චිත්තුප්පාදෙසු විතක්කො විය. සො හි විතක්කරහිතත්තා අවිතක්කො විචාරමත්තො ව. තෙනාහ “කොට්ඨාසන්තරච්ත්තුප්පාදෙසු අලීනා”ති. තතො එව සො අප්පධානො, දුතියක්කානධම්මා එවෙත්ථ පධානාති ආහ “යෙ පධානා”ති. තෙනෙවාති සවිතක්කසව්චාරෙසු චිත්තුප්පාදෙසු විතක්කස්ස අවිතක්කවිචාරමත්තග්ගහණෙන ඉධ අග්ගහිතත්තා, විතක්කත්තිකෙ දුතියරාසියෙව ච අධිප්පෙතත්තා. අනන්තරනයෙති සම්පයුත්තෙනවිජ්ජයුත්තපදනිද්දෙසෙ. සමුදයසව්චෙන සමානගතිකා සදිසප්පවත්තිකා. ඉතීති ඉමිනා කාරණෙන. තෙ අවිතක්කවිචාරමත්තා ධම්මා න ගහිතා, සමුදයසව්චං විය න දෙසනාරුළුභා. න සවිතක්කසව්චාරෙහි සමානගතිකාති යොජනා. යදි හි තෙ සවිතක්කසව්චාරෙහි සමානගතිකා සිද්ධං,

“අවිතක්කවිචාරමත්තෙහි ධම්මෙහි යෙ ධම්මා සම්පයුත්තා, තෙහි ධම්මෙහි යෙ ධම්මා විජ්ජයුත්තා, තෙ ධම්මා න කෙහිවි බන්ධෙහි, න කෙහිවි ආයතනෙහි, එකාය ධාතුයා විජ්ජයුත්තා” ති වත්තබ්බා සියුං. යස්මා පන තෙ සමුදයසච්චෙන සමානගතිකා. යථා හි යෙ සමුදයසච්චෙන සම්පයුත්තෙහි විජ්ජයුත්තා, තෙසං කෙහිවි විජ්ජයොගං වත්තුං න සක්කා, එවං තෙහිපි. තථා හි වක්ඛති “සමුදයසච්චාදීනී” තිආදි. දසමො...පෙ.... චුත්තොති එත්ථ දසමනයෙ තෙහි අවිතක්කවිචාරමත්තෙහි විජ්ජයුත්තෙහි විජ්ජයුත්තානං සොළසහි ධාතුහි විජ්ජයොගො චුත්තො, ඔසානනයෙ තෙහි විජ්ජයුත්තානං අට්ඨාරසහි ධාතුහි සඬගහො ව චුත්තොති තස්මා න තෙ සවිතක්කසච්චාරොහි සමානගතිකාති දස්සෙති.

විතක්කසහිතෙසුති සහවිතක්කෙසු. තෙසුති අවිතක්කවිචාරමත්තෙසු සහ විතක්කෙන දුතියජ්ඣානධම්මෙසු, “අවිතක්කවිචාරමත්තා” ති ගහිතෙසු චුත්තෙසුති අත්ථො. සබ්බෙපි තෙති දුතියජ්ඣානධම්මා විතක්කො වාති සබ්බෙපි තෙ ධම්මා සක්කා වත්තුං. තථා හි සම්පයොගවිජ්ජයොගපදනිද්දෙසෙ “අවිතක්කවිචාරමත්තා ධම්මා එකෙන බන්ධෙන එකෙනායතනෙන එකාය ධාතුයා කෙහිවි සම්පයුත්තා” ති චුත්තං. තත්ථ එකෙන බන්ධෙනාති සඬාරක්ඛන්ධෙන. සො හි සමුදායොති “අවිතක්කවිචාරමත්තා ධම්මා” ති චුත්තධම්මසමුදායො. නනු විතක්කොපෙත්ථ ධම්මසඬගහං ගතො, සො ව විචාරතො අඤ්ඤෙතපි සම්පයුත්තොති වොදනං සන්ධායාහ “න හි තදෙකදෙසස්ස...පෙ.... හොති” ති. යථාතිආදිනා තමෙවත්ථං ඉද්ධිපාදනිදස්සෙනා විභාවෙති. තස්සත්ථො – යථා ඉද්ධිපාදසමුදායස්ස එකදෙසභුතානං ඡන්දිද්ධිපාදාදීනං තිහි බන්ධෙහි සම්පයොගො චුත්තො, තංසමුදායස්ස න හොති, එවං ඉධාපි විතක්කස්ස අඤ්ඤෙහි සම්පයොගො අවිතක්කවිචාරමත්තස්ස සමුදායස්ස න හොතීති.

යදි එවං “ඉද්ධිපාදො ද්විති බන්ධෙහි සම්පයුත්තො” තිආදි න වත්තබ්බන්ති වෙ? නො න වත්තබ්බන්ති දස්සෙත්තො “යථා පනා” තිආදිමාහ. තත්ථ තෙසුති ඉද්ධිපාදෙසු. සමුදායස්සාති ඉද්ධිපාදසමුදායස්ස. තෙහි වෙදනාක්ඛන්ධාදීහි සම්පයුත්තතා චුත්තා “ඉද්ධිපාදො ද්විති බන්ධෙහි සම්පයුත්තො” තිආදිනා. තෙනාති විචාරෙන. න භීතිආදිනා යථාධිගතධම්මානං සම්පයුත්තතාය නවත්තබ්බාභාවං උදාහරණදස්සනවසෙන විභාවෙති. කෙච්චි විචිකිච්ඡා තංසහගතා ව මොහවජ්ජා මොහෙන සම්පයුත්තා, කෙච්චි අසම්පයුත්තා. මොහෙනාති විචිකිච්ඡාසහගතමොහමෙව සන්ධාය වදති. ඉති ඉමිනා කාරණෙන න සමුදායො තෙන මොහෙන සම්පයුත්තො. අඤ්ඤො කොච්චි ධම්මො හෙතුභාවො නාපි අත්ථි, යෙන හෙතුනා සො දස්සනෙනපහාතබ්බහෙතුකොති චුත්තො සමුදායො. එවන්ති ඉමිනා නයෙන “භාවනා...පෙ.... යොපි සම්පයුත්තා” ති නවත්තබ්බතාය නිදස්සෙතබ්බාති අත්ථො. එවන්ති යථා දස්සනෙනපහාතබ්බහෙතුකසමුදායස්ස සම්පයුත්තතා න වත්තබ්බා, එවං යෙන ධම්මෙන අවිතක්ක...පෙ.... සියා, තං න නත්ථි. තස්මාති යස්මා අවිතක්කවිචාරමත්තෙසු කොච්චි විචාරෙන අසම්පයුත්තො

නත්ථී, තස්මා. තෙනි අවිතක්කවිචාරමත්තා ධම්මා. එකධම්මෙපි...පෙ.... කතො යථා “අප්පච්චයා ධම්මා අසඬ්ඛතා ධම්මා”ති.

ඡට්ඨනයසම්පයොගවිජ්ජයොගපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සත්තමනයො සම්පයුත්තෙන විජ්ජයුත්තපදවණ්ණනා

306. තෙනි සමුදයසච්චාදීහි ඛන්ධත්තයඛන්ධෙකදෙසාදිකෙ සම්පයුත්තෙ සතිපි, සම්පයුත්තෙනි ච විජ්ජයුත්තෙ රූපනිබ්බානාදිකෙ තදඤ්ඤධම්මෙ සතිපි විජ්ජයොගාභාවතො. සඬ්ඛෙපෙන චුත්තමත්ථං විත්ථාරෙන දස්සෙතුං “න හී”තිආදි චුත්තං. තතො ලොභසහගතවිත්තුප්පාදතො අඤ්ඤධම්මානං අවසිට්ඨානං කුසලාකුසලාබ්‍යාකතධම්මානං ඛන්ධාදීසු කෙනචි විජ්ජයොගො න හී අත්ථී ඛන්ධපඤ්චකාදිනං සඬ්ගණ්හනතො තෙසං. තෙ එව විත්තුප්පාදාති තෙ ලොභසහගතවිත්තුප්පාදා එව. තදඤ්ඤධම්මානන්ති තදඤ්ඤධම්මානම්පිති පි-සද්දලොපො දට්ඨබ්බො. තථාති ඉමිනා න ච තෙ එව ධම්මා අඬ්ඬුතිශායනනාමාතුයො, අථ බො තෙ ච තතො අඤ්ඤෙ වාති ඉමමත්ථං උපසංහරති.

නනු තදඤ්ඤභාවතො එව තෙනි ඉතරෙසං විජ්ජයොගො සිද්ධොති ආහ “න චා”තිආදි. තදඤ්ඤසමුදායෙහිති තතො ලොභසහගතවිත්තුප්පාදතො අඤ්ඤසමුදායෙහි අඤ්ඤෙ ලොභසහගතා ධම්මා විජ්ජයුත්තා න භොන්ති. කස්මා? සමුදායෙ...පෙ.... විජ්ජයොගාභාවතො. තස්සත්ථො – සමුදායෙන ලොභසහගතතදඤ්ඤධම්මරාසිනා එකදෙසානං ලොභසහගතධම්මානං විජ්ජයොගාභාවතො, තථා යෙ එකදෙසා හුත්වා අඤ්ඤෙසං අවයවානං සමුදායභූතා, තෙසඤ්ච සමුදායෙන විජ්ජයොගාභාවතොති. අනෙන සමුදායෙන අවයවස්ස සමුදායස්ස අවයවෙන ච තස්ස න විජ්ජයොගො, අවයවස්සෙව පන අවයවෙනාති දස්සෙති. එස නයොති ය්වායං සමුදයසච්චෙ චුත්තො විධි, එසෙව මග්ගසච්චසුඛිත්තිදියාදීසු අරූපක්ඛන්ධෙකදෙසත්තා තෙසන්ති දස්සෙති. නිරවසෙසෙසුති අබ්‍හිකතවිතක්කෙසු. විතක්කො හි සමුදායතො අබ්‍හිකතො. “සො හි සමුදායො”තිආදිකො චුත්තනයො ලබ්‍හතීති ආහ “අග්ගහණෙ කාරණං න දිස්සති”ති.

අඤ්ඤෙසුපි සමුදයසච්චාදීසු විස්සජ්ජනස්ස...පෙ.... දට්ඨබ්බං, යතො සමුදයසච්චාදි ඉධ න ගහිතන්ති අධිප්පායො. සම්පයුත්තාධිකාරතො “අඤ්ඤෙනා”ති පදං සම්පයුත්තතො අඤ්ඤං වදන්ති ආහ “අසම්පයුත්තෙන අසම්මිස්සන්ති අත්ථො”ති. ඉදානි බ්‍යතිරෙකෙනපි තමත්ථං පතිට්ඨාපෙතුං “අදුක්ඛමසුඛා...පෙ.... ගහිතානි”ති චුත්තං. එතෙන ලක්ඛණෙනාති “අසම්පයුත්තෙන අසම්මිස්ස”න්ති චුත්තලක්ඛණෙන. විත්තන්ති “විත්තෙනි ධම්මෙනි යෙ ධම්මා”ති පඤ්භං උපලක්ඛෙති. සහයුත්තපදෙහි සත්තාති “වෙනසිකෙනි ධම්මෙනි යෙ ධම්මා”තිආදිනා විත්තෙන සහයුත්තෙ ධම්මෙ

දීපෙන්තෙහි පදෙහි ආගතා සත්ත පඤ්භා. තිණ්ණං තිකපදානමග්ගහණෙන
 උනොති කත්වා. යෙ සන්ධාය “තිකෙ තයො”ති වුත්තං. තං පන
 වෙදනාපිතිත්තිකෙසු පච්ඡිමං, විතක්කත්තිකෙ පයමන්ති පදත්තයං වෙදිතබ්බං.

309. උද්ධට්ඨපදෙන පකාසියමානා අත්ථා අහෙදොපවාරෙන “උද්ධට්ඨපද”න්ති
 වුත්තාති ආහ “උද්ධට්ඨපදෙන සම්පයුත්තෙහි”ති. තෙන ව යථාවුත්තෙන
 උද්ධට්ඨපදෙන. මනෙන යුත්තාති එත්ථ මනනමත්තත්තා මනොධාතු “මනො”ති
 වුත්තාති ආහ “මනොධාතුයා එකන්තසම්පයුත්තා”ති.

සත්තමනයසම්පයුත්තෙන විජ්ජයුත්තපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අට්ඨමනයො විජ්ජයුත්තෙන සම්පයුත්තපදවණ්ණනා

317. රූපක්ඛන්ධෙන විජ්ජයුත්තා නාම චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධා, තෙසං
 අඤ්ඤෙහි සම්පයොගො නාම නත්ථි තාදිසස්ස අඤ්ඤස්ස සම්පයොගිනො
 අභාවතො. සමුදායස්ස ච එකදෙසෙන සම්පයොගො නත්ථිති වුත්තොවායමත්ථො.
 වෙදනාක්ඛන්ධාදීහි විජ්ජයුත්තං රූපං නිබ්බානඤ්ච, තස්ස කෙනවි සම්පයොගො
 නත්ථොවාති ආහ “රූපක්ඛන්ධාදීහි...පෙ.... නත්ථි”ති. තෙනාති “රූපක්ඛන්ධෙන
 යෙ ධම්මා විජ්ජයුත්තා”ති ආදිවචනෙන.

අට්ඨමනය විජ්ජයුත්තෙන සම්පයුත්තපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නවමනයො සම්පයුත්තෙන සම්පයුත්තපදවණ්ණනා

319. “සමාසපදං ඉද”න්ති චත්වා අයං නාම සමාසොති දස්සෙන්නො “යස්ස
 ඛන්ධාදිනො”ති ආදිමාහ, යස්ස වෙදනාක්ඛන්ධාදිනොති අත්ථො. යං ඉධ
 සම්පයුත්තං වුත්තන්ති ඉමස්මිං නවමනයෙ යං ධම්මජාතං සම්පයුත්තන්ති වුත්තං.
 රූපක්ඛන්ධාදීසු අරණන්තෙසු අබ්භන්තරඛාහිරමාතිකාධම්මෙසුති නිද්ධාරණෙ
 භූමිමං. තඤ්ඤි ධම්මජාතං අත්තනා සම්පයුත්තෙන වෙදනාක්ඛන්ධාදිනා සයං
 සම්පයුත්තන්ති නිද්ධාරිතං. අයොගොති අසම්පයොගො. චක්ඛති දසමනයෙ. තත්ථ
 හි “රූපක්ඛන්ධෙන වෙදනාදයො විජ්ජයුත්තා, තෙහි රූපක්ඛන්ධො
 විජ්ජයුත්තො”ති චත්වා නිබ්බානං කථන්ති වොදනං සන්ධායාහ “නිබ්බානං පන
 සුඛමරූපගතිකමෙවා”ති වුත්තං. “මනායතනං එකෙනායතනෙන එකාය ධාතුයා
 කෙහිවි විජ්ජයුත්ත”න්ති එත්ථ හි යථා සුඛමරූපං විය සරූපතො අනුද්ධට්ඨපි
 නිබ්බානං කෙහිවිති පදෙන ගහිතමෙව භොතීති එදිසෙසු ධාතෙසු නිබ්බානං
 සුඛමරූපගතිකන්ති විඤ්ඤායති, එවම්ධාපි “රූපමිස්සකෙහි වා”ති එතෙන
 අනුපාදින්න අනුපාදානියාදීහි නිබ්බානමිස්සකෙහිපි අසම්පයොගො වුත්තො භොතීති
 දට්ඨබ්බො. අවිකල්පතුක්ඛන්ධසඬගාහකෙහි පදෙහි සභවත්තිනො අඤ්ඤස්ස
 සම්පයොගිනො අභාවතො අතීතානාගතෙහි ච සම්පයොගො නත්ථොවාති තස්ස
 අයුජ්ජමානතං දස්සෙන්නො “චත්තමානානමෙව...පෙ.... අරූපභවාදීහීති

අත්පොත්” කි ආහ. ඉතරෙති යෙ සම්පයොගං ලහන්ති, කෙ පන තෙ රූපෙන අසම්මිස්සා අරූපෙකදෙසභුතා. තෙනාහ “වෙදනාක්ඛන්ධාදයො” ති.

නවමනයසම්පයුත්තෙනසම්පයුත්තපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දසමනයො විජ්ජයුත්තෙනවිජ්ජයුත්තපදවණ්ණනා

353. යෙ විජ්ජයුත්තෙන විජ්ජයුත්තභාවෙන පාළියං අග්ගහිතා, තෙසු කෙවි විජ්ජයුත්තස්ස ධම්මන්තරස්ස අභාවතො කෙවි ඛන්ධාදීහි විජ්ජයොගස්සෙව අසම්භවතොති ඉමමත්ථං දස්සෙත්තො “ධම්මායතනාදිධම්මා” තිආදිමාහ. තත්ථ සබ්බවිත්තුප්පාදගතධම්මභාවතොති ඉමිනා හින්තකාලතාදිවිසෙසවතො අරූපක්ඛන්ධස්ස විජ්ජයුත්තස්ස ධම්මන්තරස්ස අභාවමාහ, අනාරම්මණමිස්සකභාවතොති ඉමිනා පන සබ්බස්සපි. කාමහවො උපපත්තිහවො සඤ්ඤිහවො පඤ්චවොකාරහවොති ඉමෙ චත්තාරො මහාභවා. විජ්ජයොගාභාවතොති විජ්ජයොගාසම්භවතො. න හි යෙ දුක්ඛසච්චාදීහි විජ්ජයුත්තා, තෙහි විජ්ජයුත්තානං තෙසංයෙව දුක්ඛසච්චාදීනං ඛන්ධාදීසු කෙනවි විජ්ජයොගො සම්භවති.

දසමනයවිජ්ජයුත්තෙනවිජ්ජයුත්තපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. එකාදසමනයො සඬගහිතෙනසම්පයුත්තවිජ්ජයුත්තපදවණ්ණනා

409. තෙති සඬබාරක්ඛන්ධධම්මා. සෙසෙහීති අවසිට්ඨෙහි වෙදනාසඤ්ඤාචිඤ්ඤාණක්ඛන්ධෙහි. “එතෙන සහ සම්ඛන්ධො” ති ඉමිනා පදානං සම්ඛන්ධදස්සනමුඛෙන “සමුදයසච්චෙන යෙ ධම්මා සම්පයුත්තා” ති පාළියා අත්ථවිචරණං පාකටතරං කත්වා කෙහිචිතිපදස්සත්ථං කාතුං “කෙහිචිති එතස්ස පනා” තිආදිමාහ. අත්ථං දස්සෙතුං ආහාති සම්ඛන්ධො. විසෙසෙත්වාති එත්ථ තෙසං ධම්මානං තණ්හාවජ්ජානං සඬබාරක්ඛන්ධධම්මායතනධම්මධාතුපරියාපන්තතාකිත්තනං විසෙසනං දට්ඨබ්බං, යතො තෙ සමුදයසච්චෙන ඛන්ධාදිසඬගහෙන සඬගහිතාති වුත්තා. සයං අත්තනා සම්පයුත්තො න භොතීති වුත්තං “අත්තවජ්ජෙහි” ති. තෙන වුත්තං “චිත්තං න චත්තබ්බං චිත්තෙන සම්පයුත්තන්තිපි, චිත්තෙන විජ්ජයුත්තන්තිපි” ති. සම්පයොගාරහෙහීති විසෙසනං සුබ්බමරූපං නිබ්බානන්ති ද්වෙ සන්ධාය කතං, න තණ්හාදිකෙ.

එකාදසමනයසඬගහිතෙනසම්පයුත්තවිජ්ජයුත්තපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ද්වාදසමනයො සම්පයුත්තෙනසඬගහිතාසඬගහිතපදවණ්ණනා

417. නවමනයෙ සම්පයෝගවිසිටියා සම්පයුක්තා උද්ධටා, ද්වාදසමනයෙ ව සම්පයෝගවිසිටියා සචගහිතාසචගහිතාති උභයත්ථාපි සම්පයෝගවිසිටියාව ගහිතාති ආහ “ද්වාදසම...පෙ.... ලබ්හන්ති”ති.

ද්වාදසමනයසම්පයුක්තෙනසචගහිතාසචගහිතපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. තෙරසමනයො අසචගහිතෙනසම්පයුක්තවිජ්ජයුක්තපදවණ්ණනා

448. යෙහිති රූපක්ඛන්ධධම්මායතනාදීහි. තිහිපි ඛන්ධායතනාදිසචගහෙහි. පුන යෙහිති අරූපහවාදීහි. ඔළාරිකායතනානෙව හොන්ති ආයතනධාතුසචගහෙහිපි අසචගහිතත්තා. තෙති චතුරොකාරහවාදයො. චුත්තාවසෙසාති රූපක්ඛන්ධධම්මායතනාදීහි අවසිටියා. සතිපි අසචගහකත්තෙ තෙහි අසචගහිතානං සම්පයෝගො න සම්භවතිති වෙදනාක්ඛන්ධාදයො ඉධ තෙරසමනයෙ විස්සජ්ජනං න රුහන්ති නාරොහන්ති. තෙනාහ අට්ඨකථායං “වෙදනාක්ඛන්ධෙන හි ඛන්ධාදිවසෙන රූපාරූපධම්මා අසචගහිතා හොන්ති, තෙසඤ්ච සම්පයෝගො නාම නත්ථි”ති (ධාතු. 448) අසචගහකා එව න හොන්ති අවිකලපඤ්චක්ඛන්ධාදිසමුදායභාවතො.

තෙති “දුක්ඛසච්චාදී”ති ආදි-සද්දෙන චුත්තධම්මා. අසඛ්ඛ...පෙ.... සියුං අවිතක්කාවිචාරාදිධම්මා විය. න තෙසං විජ්ජයෝගො නත්ථි තබ්බිනිමුත්තස්ස විත්තුජ්ජාදස්ස සම්භවතො. වෙදනාක්ඛන්ධෙන අසචගහිතානං අනාරම්මණමිස්සකත්තා න “විජ්ජයෝගස්ස අත්ථිතායා”ති චුත්තං. තථා චාහ “රූපාරූපධම්මා අසචගහිතා”ති. උභයාභාවතොති සම්පයෝගවිජ්ජයෝගාභාවතො. අනාරම්මණසහිතසඛ්ඛවිඤ්ඤාණතංධාතුසම්පයුක්තතද්දුභයධම්මා අවෙතසිකවෙතසිකලොකියපදාදීනං වසෙන වෙදිතබ්බා.

තෙරසමනයඅසචගහිතෙනසම්පයුක්තවිජ්ජයුක්තපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. චුද්දසමනයො විජ්ජයුක්තෙනසචගහිතාසචගහිතපදවණ්ණනා

456. ධම්මසභාවමත්තත්තාති සභාවධම්මානං ධම්මමත්තත්තා අවත්ථාවිසෙසමත්තත්තා.

සමුච්ඡිජ්ජති එතෙනාති සමුච්චෙදො. සචගහාදිවිචාරපරිනිට්ඨානභූතො චුද්දසමනයො. තෙනාහ “පරියොසානෙ නයෙ”ති. විස්සජ්ජෙනබ්බධම්මවිචිත්තා පුච්ඡා මොසපුච්ඡා, සා තථාභූතාපි විස්සජ්ජෙනබ්බධම්මාභාවස්ස ඤාපිකා හොතිති ආහ “තෙසං පුච්ඡාය මොසත්තා තෙ න ලබ්හන්ති”ති. මොසා පුච්ඡා එතස්සාති මොසපුච්ඡකො. අට්ඨමො නයො තත්ථ සබ්බපුච්ඡානං මොසත්තා. තෙන ව සභාති තෙන අට්ඨමනයෙන සද්ධිං ඉමස්මිං ඔසානනයෙ අට්ඨමනයෙ ව ඔසානනයෙ ව එතෙ ධම්මායතනාදයො සබ්බජ්ජකාරොන න ලබ්හන්ති. විජ්ජයෝගස්සපි අභාවාති තත්ථ කාරණමාහ.

වුද්දසමනයවිජ්ජයුත්තෙනසඬගහිතාසඬගහිතපදවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධාතුකථාපකරණ-අනුට්ඨකා සමත්තා.

පුග්ගලපඤ්ඤත්තිපකරණ-අනුට්ඨකා

1. මාතිකාවණ්ණනා

1. “ධාතුකථං දෙසයිත්වා අනන්තරං තස්ස ආහ පුග්ගලපඤ්ඤත්ති”න්ති
වුත්තෙ තත්ථ කාරණං සමුදාගමනො පටිඨාය විභාවෙන්තො
“ධම්මසඬගහෙ”තිආදිමාහ. තත්ථ යදිපි ධම්මසඬගහෙ එස්සාදීනං පථවීආදීනඤ්ච
ධම්මානං නානානයවිචිත්තො අනුපදවිභාගොපි කතො, න සඬගහො එව, සො පන
තෙසං කුසලත්තිකාදිහෙතුදුකාදිතිකදුකෙහි සඬගහසන්දස්සනත්ථොති වුත්තං
“ධම්මසඬගහෙ තිකදුකාදිවසෙන සඬගහිතානං ධම්මාන”න්ති. තෙනෙව හි තං
පකරණං “ධම්මසඬගහො”ති සමඤ්ඤං ලභි. කාමඤ්ච ධම්මසඬගහෙපි “තස්මිං
ඛො පන සමයෙ චත්තාරො ඛන්ධා හොන්ති”තිආදිනා (ධ. ස. 58) ඛන්ධාදිවිභාගො
දස්සිතො, සො පන න තථා සාතිසයො, යථා විභඬගපකරණෙති සාතිසයං තං
ගහෙන්වා ආහ “විභඬගෙ ඛන්ධාදිවිභාගං දස්සෙන්වා”ති, යතො තං
“විභඬගො”ත්ථෙව පඤ්ඤායිත්ථ. ධාතුකථායාති ආධාරෙ භූමිමං, තථා
“ධම්මසඬගහෙ විභඬගෙ”ති එත්ථාපි. ආධාරො හි
සඬගහණවිභජනජ්ජහෙදවචනසඬබ්බානානං අවයවකිරියානං තංසමුදායභූතාති
පකරණාති යථා “රුක්ඛෙ සාධා”ති. කරණවචනං වා එතං, ධාතුකථාය
කරණභූතායාති අත්ථො.

එත්ථ ව අභිඤ්ඤෙය්‍යධම්මෙ දෙසෙන්තො දෙසනාකුසලො භගවා
තිකදුකවසෙන තාව නෙසං සඬගහං දස්සෙන්තො ධම්මසඬගණං දෙසෙන්වා
සඬගහපුබ්බකත්තා විභාගස්ස තදනන්තරං ඛන්ධාදිවසෙන විභාගං දස්සෙන්තො
විභඬගං දෙසෙසි. පුන යථාවුත්තවිභාගසඬගහයුත්තෙ ධම්මෙ
සඬගහාසඬගහාදිනයජ්ජහෙදතො දස්සෙන්තො ධාතුකථං දෙසෙසි තස්සා
අබ්භන්තරබාහිරමාතිකාසරීරකත්තා. න හි සක්කා ඛන්ධාදිකෙ කුසලාදිකෙ ව විනා
සඬගහාසඬගහාදිනයං නෙතුන්ති. තෙනාහ “තථාසඬගහිතවිභත්තාන”න්ති. එවං
සඬගහතො විභාගතො පහෙදතො ව ධම්මානං දෙසනා යස්සා පඤ්ඤත්තියා වසෙන
හොති, යො වායං යථාවුත්තධම්මපාදානො පුග්ගලවොහාරො, තස්ස ව
සමයවිමුත්තාදිවසෙන විභාගො, තං සබ්බං විභාවෙතුං පුග්ගලපඤ්ඤත්ති දෙසිතාති
ඉදමෙතෙසං චතුන්තං පකරණානං දෙසනානුක්කමකාරණං දට්ඨබ්බං.

තෙසන්ති ධම්මානං. සභාවතොති “එස්සො වෙදනා”තිආදිසභාවතො.
උපාදායාති “පුග්ගලො සත්තො පොසො”තිආදිනා ඛන්ධෙ උපාදාය. පඤ්ඤාපනං
යාය තජ්ජාඋපාදාදිහෙදාය පඤ්ඤත්තියා හොති, තං පඤ්ඤත්තිං. පහෙදතොති
ඛන්ධාදිසමයවිමුත්තාදිවිභාගතො. යාය පඤ්ඤත්තියා සභාවතො උපාදාය ව

පඤ්ඤාපනන්ති සඬ්ඛෙපතො චුත්තමත්ථං විවරන්තො “තත්ථ යෙ ධම්මෙ”ති ආදිමාහ. තත්ථ අසභාවපඤ්ඤත්ති යාපි මූලභූතං උපාදානං සභාවධම්මො එව, කෙවලං පන තෙසං පවත්ති ආකාරහෙදසන්ති ස්සයතො විසෙසොති දස්සෙන්නො “යෙ ධම්මෙ...පෙ.... හොති”ති ආහ. තත්ථ පුබ්බාපරියභාවෙන පවත්තමානෙති ඉමිනා පබ්බතසන්ති ස්සයතං දස්සෙන්නො සන්තානපඤ්ඤත්ති. වදන්ති, අසභාවසමුහවසෙනාති ඉමිනා සෙසපඤ්ඤත්ති. තිස්සො හි පඤ්ඤත්තියො සන්තානපඤ්ඤත්ති සමුහපඤ්ඤත්ති අවත්ථාවිසෙසපඤ්ඤත්තිති. තත්ථ පබ්බතො සන්තානො. සමුදායො සමුහො. උප්පාදාදිකො දහරභාවාදිකො ව අවත්ථාවිසෙසො. තෙසු අසභාවග්ගහණෙන චිනා පබ්බතසමුහානං අසභාවත්තෙ සිද්ධෙ අසභාවසමුහවසෙනාති අසභාවග්ගහණං. පබ්බතසමුහවිනිමුත්තපඤ්ඤත්ති සන්දස්සනත්ථන්ති තෙන අවත්ථාවිසෙසපඤ්ඤත්ති යා පරිග්ගහො චුත්තොති වෙදිතබ්බො.

තෙසන්ති පුබ්බෙ යං-සද්දෙන පරාමට්ඨානං ඉන්ද්‍රියබද්ධධම්මානං. තෙනෙවාහ “අඤ්ඤෙසඤ්ච බාහිරරූපනිබ්බානාන”න්ති.

සසභාවසමුහසසභාවප්පහෙදවසෙනාති රූපක්ඛන්ධාදිසසභාවසමුහවසෙන චක්ඛායතනාදිසසභාවවිසෙසවසෙන ව. “සසභාවසමුහසභාවහෙදවසෙනා”ති ව පාඨො. තත්ථ සමුහසභාවොති සභාවසන්තානං අවත්ථාවිසෙසවිධුරං සමුහවසෙන ලක්ඛණමෙවාහ. තථා හි බන්ධපඤ්ඤත්ති යාපි සභාවපඤ්ඤත්තිනා චුත්තා. තායාති ආයතනපඤ්ඤත්ති ආදිප්පහෙදාය සභාවපඤ්ඤත්ති යා. විභත්තා සභාවපඤ්ඤත්තිති “එස්සො ථූසනා”ති ආදිනා (ධ. ස. 2) විභත්තා එස්සාදිසභාවපඤ්ඤත්ති. සබ්බාපිති පි-සද්දෙන සභාවධම්මෙසු සාමඤ්ඤවසෙන පවත්තං කුසලාදිපඤ්ඤත්ති. සඬ්ගණ්හාති. රූපාදිධම්මානං සමුහො සන්තානෙන පවත්තමානො අවත්ථාවිසෙසසහිතො එකත්තග්ගහණනිබ්බතො සත්තොති වොහරියතිති සො සභාවධම්මො නාම පන න හොතිති ආහ “පුග්ගලපඤ්ඤත්ති පන අසභාවපඤ්ඤත්ති”ති. තායාති පුග්ගලපඤ්ඤත්ති යා. යස්මා පන ධම්මානං පබ්බතො සමුහො ව ධම්මසන්ති ස්සිතොති වත්තබ්බතං අරහති, තස්මා “පරිඤ්ඤායාදිසභාවධම්මෙ උපාදාය පවත්තිතො”ති චුත්තං.

විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති පන “සභාවපඤ්ඤත්ති”ති චුත්තා, අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති “අසභාවපඤ්ඤත්ති”ති චුත්තා. සබ්බා පඤ්ඤත්තියොති උපාදායපඤ්ඤත්තිකිච්චපඤ්ඤත්ති ආදයො සබ්බා පඤ්ඤත්තියො. යදි සබ්බා පඤ්ඤත්තියො ඉධ දස්සිතා හොන්ති, කථං “පුග්ගලපඤ්ඤත්ති”ති නාමං ජාතන්ති ආහ “බන්ධාදිපඤ්ඤත්තිසු”ති ආදි. අඤ්ඤත්ථාති ධම්මසඬ්ගහාදිසු. යෙ ධම්මෙති යෙ බන්ධාදිධම්මෙ. පඤ්ඤත්ති යා වත්ථුභාවෙනාති පඤ්ඤාපනස්ස අධිට්ඨානභාවෙන. අධිට්ඨානඤ්ඤි පඤ්ඤාපෙන බ්බධම්මො පඤ්ඤාපනස්ස. එවඤ්ච කත්වා බන්ධාදිහි සද්ධිං පුග්ගලො ගහිතො. යෙ ධම්මෙති වා යෙ පඤ්ඤත්තිධම්මෙ. පඤ්ඤාපෙතුකාමොති නික්ඛිපිතුකාමො වත්ථුහෙදතො අසඬ්කරතො යපෙතුකාමො. පඤ්ඤත්තිපරිච්ඡේදන්ති ව වත්ථුහෙදහින්තං පඤ්ඤත්තිභූතං පරිච්ඡේදං. එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

සාමඤ්ඤප්පහෙදපඤ්ඤාපනානි සාමඤ්ඤභූතානං විසෙසභූතානඤ්ච අත්ථානං පඤ්ඤාපනා. තෙසන්ති අත්ථ-සද්දාපෙක්ඛාය පුල්ලිඬගනිද්දෙසො. තත්ථානි පඤ්ඤාපනාය අත්ථදස්සනභූතෙසු දස්සනාදීසු. ඉදමෙවංනාමකන්ති ඉදං රුප්පනාදිඅත්ථජාතං ඉත්ථන්නාමකං රුපක්ඛන්ධවෙදනාක්ඛන්ධාදිසමඤ්ඤං. තංතංකොට්ඨාසිකකරණන්ති රුපවෙදනාදිතංතංඅත්ථවිභාගපරියාපන්නතාපාදනං. තථා සඤ්ඤප්පාදානමෙවානි ආහ “බොධනමෙව නික්ඛිපනා”ති. බොධනඤ්ඤි බොධනෙයාසන්නානෙ බොධෙතඛිබ්බස්ස අත්ථස්ස යපනන්ති කත්වා “නික්ඛිපනා”ති චුත්තං. “පඤ්ඤාපනා”තිආදිනා භාවසාධනෙන චත්වා සාධනන්තරාමසනෙන අත්ථන්තරපරිකප්පාසඬකා සියාති තං නිවාරෙතුං “යො පනායං...පෙ.... වෙදිතඛිබ්බො”ති ආහ. තෙසං තෙසං ධම්මානන්ති තංතංපඤ්ඤාපෙතඛිබ්බධම්මානං. දස්සනභූතාය නාමපඤ්ඤත්තියා දිට්ඨතාය, යපනභූතාය යපිතතාය. තංනිමිත්තතන්ති තස්ස දස්සනස්ස යපනස්ස ච නිමිත්තකාරණතං. නිමිත්තඤ්ඤි කත්තුභාවෙන වොහරීයති යථා “භික්ඛා වාසෙති”ති, “අරියභාවකරානි සච්චානි අරියසච්චානී”ති ව.

පාළියං අනාගතතන්ති විජ්ජමානතාදිවිසෙසවචනෙන සහ පාඨානාරුළ්භතං. විජ්ජමානස්ස සතොති විජ්ජමානස්ස සමානස්සාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “විජ්ජමානභුතස්සාති අත්ථො”ති ආහ. තථානි සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන අවිජ්ජමානස්ස අනුපලඛිතමානස්ස. තං පන අනුපලඛිතමානතං තථා-සද්දෙන ඛාතිරෙකවසෙන දීපිතං පාකටතරං කාතුං “යථා කුසලාදීනී”තිආදිමාහ. තත්ථ විනිවත්තසභාවානීති විභත්තසභාවානි. උපලද්ධිති ගහණං. තෙනාකාරෙන්නාති තෙන රුපවෙදනාදිආකාරෙන අවිජ්ජමානස්ස. අඤ්ඤෙතාකාරෙන්නාති තතො රුපවෙදනාදිතො අඤ්ඤෙන තඛිබ්බිමුත්තෙන පඤ්ඤාපෙතඛිබ්බපඤ්ඤාපනාකාරෙන විජ්ජමානස්ස. පඤ්ඤත්තිදුකෙ චුත්තමෙව “අයඤ්ච වාදො සෙවත්ථිකථාය පටිසිද්ධො”තිආදිනා. ලොකනිරුත්තිමත්තසිද්ධස්සාති එත්ථ මත්තග්ගහණං. තස්ස පඤ්ඤත්තිවත්ථුස්ස න කෙවලං විජ්ජමානසභාවතානිවත්තනත්ථමෙව, අථ බො විපරිතග්ගහනිවත්තනත්ථමිති දස්සෙන්නො “අනභිනිවෙසෙන චිත්තෙනා”ති ආහ. චතුසච්චපඤ්චක්ඛන්ධාදිවිනිමුත්තං සච්චන්තරක්ඛන්ධන්තරාදිකං පඤ්චමසච්චාදිකං. සචෙ තං කොචි අත්ථිති පටිජානෙයා, අයාථාවගහිතස්ස තං වාචාවත්ථුමත්තමෙවස්සාති දස්සෙන්නො ආහ “සාභිනිවෙසෙන...පෙ.... චුත්ත”න්ති. උද්දෙසෙ නිද්දෙසෙ ව සත්තචත්තං පධානභාවෙන ආගමනං සන්ධායාහ “සරුපතො තිස්සන්තං ආගතත”න්ති. ගුණභාවෙන පන උද්ධංසොතපඤ්ඤාවිමුත්තපාසාණලොබාදිග්ගහණෙසු ඉතරාපි තිස්සො පඤ්ඤත්තියො ඉමස්මිං පකරණෙ ආගතා ඵව.

යථාචුත්තස්ස...පෙ.... අවිරොධෙනාති “විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති”ති ඵව. චුත්තප්පකාරස්ස අවිලොමනෙන. ආචරියවාදානි චෙත්ථ අත්තනොමතියො වෙදිතඛිබ්බා, අඤ්ඤත්ථ පන අට්ඨකථා ව. යථා ව අවිරොධො හොති, තං දස්සෙන්නො “තස්මා”තිආදිමාහ. තත්ථ අවිජ්ජමානත්තා

පඤ්ඤාපෙතබ්බමත්තත්ථෙත පඤ්ඤත්තීති එතෙන “අවිජ්ජමානා පඤ්ඤත්තී අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තී”ති ඉමං සමාසවිකප්පමාහ. අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තීති එත්ථ හි ද්වෙ සමාසා අවිජ්ජමානස්ස, අවිජ්ජමානා වා පඤ්ඤත්තීති අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තී. තෙසු පුරිමෙන නාමපඤ්ඤත්තී චුත්තා, දුතියෙන උපාදාපඤ්ඤත්තීආදිහෙදා ඉතරාපි. සසභාවං වෙදනාදිකං. තප්පපරමත්ථනාමලාභතොති තප්පස්ස තදනුරූපස්ස පරමත්ථස්ස අත්ථත්ථස්ස නාමස්ස ලභනතො, අනුභවනාදිසභාවානං ධම්මානං පරමත්ථිකස්ස වෙදනාදිනාමස්ස ලභනත්තාති අත්ථො. එතෙන විසෙසනිවත්තීඅත්ථො මත්ත-සද්දො, තෙන වායං විසෙසො නිවත්තීතොති දස්සෙති. පරතො ලභිතබ්බත්තී පරං උපාදාය ලද්ධබ්බං යථා රූපාදිකෙ උපාදාය සත්තොති නිස්සභාවසමුහසන්තානාදි පඤ්ඤත්තීවත්ථු. එකත්තෙනාති අනඤ්ඤත්තෙන. අනුපලබ්භසභාවතා ඤාණෙන අග්ගහෙතබ්බසභාවතා, යතො තෙ නවත්තබ්බාති වුව්වත්තී.

සසුකසාලිරාසිආදිආකාරෙන සංකුචිතග්ගො වාසවවාසුදෙවාදීනං විය මොලිවිසෙසො කිරිටං, සො පන මකුට්ඨිසෙසොපි හොතියෙවාති ආහ “කිරිටං මකුට්”ත්තී. සබ්බසමොරොධොති සබ්බාසං විජ්ජමානපඤ්ඤත්තීආදීනං ඡන්තං පඤ්ඤත්තීනං අත්තොකරණං. සඬබ්බතබ්බප්පධානත්තාති ඉදං ලක්ඛණවචනං. න හි සබ්බාපි උපනිධාපඤ්ඤත්තීසඬබ්බාවසෙන පවත්තා, නාපි සබ්බා සඬබ්බතබ්බප්පධානා. දුතියං තතියන්තිආදිකං පන උපනිධාපඤ්ඤත්තීයා, ද්වෙ තීණීතිආදිකං උපනික්ඛිත්තපඤ්ඤත්තීයා එකදෙසං උපලක්ඛණවසෙන දස්සෙන්නො තස්ස ව සඬබ්බොයාප්පධානතායාහ “සඬබ්බතබ්බප්පධානත්තා”ති. පුරණත්ථො හි සද්දො තදත්ථදීපනමුඛෙන පුරෙතබ්බමත්ථං දීපෙති. සො ව සඬබ්බාවිසයො පධානොවාති දුතියාදීනං පඤ්ඤත්තීනං සඬබ්බතබ්බප්පධානතා චුත්තා. යාව හි දසසඬබ්බා සඬබ්බොයාප්පධානාති. තථා ද්වෙ තීණීතිආදීනම්පි පඤ්ඤත්තීනං. සඬබ්බතබ්බො පන අත්ථො කොචි විජ්ජමානො, කොචි අවිජ්ජමානො, කොචි සහ විසුඤ්ච තදුහයං මිස්සොති ඡපි පඤ්ඤත්තීයො හප්පතීති.

ඉතරාති උපාදාසමොධානතප්පාසන්තතිපඤ්ඤත්තීයො චුත්තාවසෙසා උපනිධාපඤ්ඤත්තීඋපනික්ඛිත්තපඤ්ඤත්තීයො ව. සත්තරථාදිහෙදා උපාදාපඤ්ඤත්තී, දීඝරස්සාදිහෙදා උපනිධාපඤ්ඤත්තී ව අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තී. හත්ථගතාදිවිසිට්ඨා උපනිධාපඤ්ඤත්තී, සමොධානපඤ්ඤත්තී ව අවිජ්ජමානෙනඅවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තී. තථෙව “සුවණ්ණවණ්ණො බ්‍රහ්මස්සරො”තිආදිකා විජ්ජමානගබ්භා විජ්ජමානෙනඅවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තී. හප්පත්තීති ආහ “යථායොගං තං තං පඤ්ඤත්තී”ත්තී. තෙන චුත්තං “දුතියං තතියං...පෙ.... හප්පත්තී”ති. යඤ්චීතිආදි යථාචුත්තඋපනිධාඋපනික්ඛිත්තපඤ්ඤත්තීනං. අවිජ්ජමානෙනඅවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තීභාවසමත්ථනං. තත්ථ තඤ්ච සඬබ්බානත්තී යං “පයම් එක”ත්තීආදිකං සඬබ්බානං, තඤ්ච සඬබ්බාමුඛෙන ගහෙතබ්බරූපං. ව-සද්දෙන සඬබ්බොයාං සඬගණ්හාති. තම්පි හි පඤ්ඤාපෙතබ්බං පඤ්ඤත්තීති. තස්සා පන පරමත්ථතො අභාවො චුත්තොයෙව. කිඤ්චි නත්ථිති පරමත්ථතො කිඤ්චි

නත්ථී. තථානි ඉමිනා අවිජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානභාවන්ති එතං ආකඨ්ඨති. තෙනාහ
“න හි...පෙ.... විජ්ජමානො”ති.

ඔක්කාසෙති අවිච්ඡරනිමිතවසවත්තිපරිච්ඡින්නෙ පදෙසෙ. සො හි
කාමාධිට්ඨානතො “කාමො”ති වුච්චති. කම්මනිබ්බත්තක්ඛන්ධෙසුති ඉමිනා
උත්තරපදලොපෙන කාමභවං “කාමො”ති වදති. භණ්ණං සද්දො වෙනනා වා,
තංසමඨිගිතාය තබ්බිසිට්ඨෙ පුග්ගලෙ භාණ්ණකොති පඤ්ඤත්තිති ආහ
“විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිපක්ඛං භජති”ති. යෙභුයොන
රූපායතනග්ගභණ්ණමුඛෙන රූපසඨ්ඨානෙන සණ්ඨානං ගය්හතීති තස්ස තෙන
අහෙදොපචාරං කත්වා වුත්තං “රූපායතනසඨ්ඨානෙන සණ්ඨානෙනා”ති. යං
අහෙදොපචාරං භින්දිතුං අජානන්තා නිකායන්තරියා රූපායතනං සණ්ඨානසභාවං
පටිජානන්ති. “කිසො පුග්ගලො, ථුලො පුග්ගලො, කිසො දණ්ඨො, ථුලො
දණ්ඨො”ති ආදිනා පුග්ගලාදීනං පඤ්ඤාපනා තථාතථාසන්නිවිට්ඨෙ රූපසඨ්ඨානෙ
කිසාදිසණ්ඨානපඤ්ඤත්ති, න රූපායතනමත්තෙති ආහ “සණ්ඨානන්ති වා
රූපායතනෙ අග්ගහිතෙ”ති. පච්චත්තධම්මනාමවසෙනාති “පථවි එස්සො”ති ආදිනා
ධම්මානං තංතංනාමවසෙන. කිච්චපඤ්ඤත්ති ආදිවිභාගෙන පචත්තො අයම්පි
ආචරියවාදො “කිච්චපඤ්ඤත්ති එකච්චා භූමිපඤ්ඤත්ති පච්චත්තපඤ්ඤත්ති
අසඨ්ඨිතපඤ්ඤත්ති ව විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති, ලිඨිගපඤ්ඤත්ති එකච්චා
පච්චත්තපඤ්ඤත්ති ව අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති, එකච්චා කිච්චපඤ්ඤත්ති
විජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති, එකච්චා භූමිසණ්ඨානපඤ්ඤත්ති විජ්ජමානෙන
වා අවිජ්ජමානෙන වා අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති”ති දස්සිතන්තා “ධම්මකථා
ඉත්ථිලිඨිග”න්ති ආදිනං විජ්ජමානෙන විජ්ජමානපඤ්ඤත්තිභාවො,
අවිජ්ජමානෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිභාවො ව දස්සිතන යොති ආහ
“සබ්බසඨ්ඨානභකොති දට්ඨබ්බො”ති. උපාදාපඤ්ඤත්ති ආදිභාවො චෙත්ථ
කිච්චපඤ්ඤත්ති ආදිනං කිච්චපඤ්ඤත්ති ආදිභාවො ව තාසං යථාරහං
විභාවෙතබ්බො.

2. සඨ්ඨිපප්පහෙදවසෙනාති “යාවතා පඤ්චක්ඛන්ධා”ති සබ්බෙපි ඛන්ධෙ
ඛන්ධභාවසාමඤ්ඤෙන සංඛිප්පනවසෙන, “යාවතා රූපක්ඛන්ධො”ති ආදිනා
ඛන්ධානං තතො සාමඤ්ඤතො පකාරෙහි භින්දනවසෙන ව. අයං අත්ථොති අයං
පඤ්ඤත්තිසඨ්ඨානො අත්ථො. සාමඤ්ඤතො වා හි ධම්මානං පඤ්ඤාපනං හොති
විසෙසතො වා. විසෙසො චෙත්ථ අත්තතො සාමඤ්ඤාපෙක්ඛාය වෙදිතබ්බො,
විසෙසාපෙක්ඛාය පන සොපි සාමඤ්ඤං සම්පජ්ජතිති “කිත්තාවතා ඛන්ධානං
ඛන්ධපඤ්ඤත්ති”ති පුච්ඡාය සඨ්ඨිපපතො විස්සජ්ජනවසෙන “යාවතා
පඤ්චක්ඛන්ධා”ති වුත්තන්ති තත්ථාපි “ඛන්ධානං ඛන්ධපඤ්ඤත්ති”ති ආනෙත්වා
යොජෙතබ්බන්ති ආහ “යාවතා...පෙ.... පඤ්ඤත්ති”ති. “යාවතා පඤ්චක්ඛන්ධා,
එත්තාවතා ඛන්ධානං ඛන්ධපඤ්ඤත්ති. යාවතා රූපක්ඛන්ධො...පෙ....
විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො, එත්තාවතා ඛන්ධානං ඛන්ධපඤ්ඤත්ති”ති එවමෙත්ථ
පාළියොජනා කාතබ්බා. එවඤ්ඤි සඨ්ඨිපපතො පහෙදතො ව ඛන්ධපඤ්ඤත්ති
විස්සජ්ජිතා හොති. තථා හි ඉමස්සෙව අත්ථස්ස අට්ඨකථායං වුත්තභාවං.

දස්සෙන්නො “යත්තකෙන...පෙ.... ආදිකෙනා”ති ආහ. තත්ථාති තස්මිං විස්සජ්ජනස්ස අත්ථවචනෙ, තස්මිං වා විස්සජ්ජනපාඨෙ තදත්ථවචනෙ ව. පහෙදනිදස්සනමත්තන්ති පහෙදස්ස උදාහරණමත්තං. අවුත්තොපි සබ්බො භූතූපාදිකො, සුඛාදිකො ව පහෙදො. තං පන භූමිමුඛෙන දස්සෙතුං “රූපක්ඛන්ධො කාමාවචරො”තිආදි වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

එවං අට්ඨකථායං ආගතනායෙන පාළියා අත්ථයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි තං පකාරන්තරෙන දස්සෙතුං “අයං වා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අයං වාති වුවිචමානං සන්ධායාහ. එත්ථාති එතස්මිං ඛන්ධපඤ්ඤත්තිවිස්සජ්ජනෙ. ඉදන්ති ඉදං පදං. යත්තකො...පෙ.... ඛන්ධපඤ්ඤත්තියා පහෙදොති ඉමිනා සඬබ්බෙපතො විත්ථාරතො ව ඛන්ධානං පහෙදං පති පඤ්ඤත්තිවිභාගොති දස්සිතං හොති. තෙනාහ “වත්ථුහෙදෙන...පෙ.... දස්සෙති”ති. පකරණන්තරෙති විභවිගපකරණෙ. තත්ථ හි සාතිස්සං ඛන්ධානං විභාගපඤ්ඤත්ති වුත්තා. තෙනාහ අට්ඨකථායං “සම්මාසම්මුද්ධෙන හි...පෙ.... කථිතා”ති. එත්ථ ව පට්ඨනායෙ සමුඛෙන, දුතියෙ වත්ථුමුඛෙන පඤ්ඤත්තියා විභාගා දස්සිතාති අයමෙතෙසං විසෙසො.

එස නයොති ඉමිනා ඛන්ධපඤ්ඤත්තියා වුත්තමත්ථං ආයතනපඤ්ඤත්තියාදීසු අතිදිස්සති. තත්ථ “යාවතා පඤ්චක්ඛන්ධා”ති, “ඛන්ධානං ඛන්ධපඤ්ඤත්ති”ති ඉදං පඤ්ඤත්තිනිද්දෙසපාළියා ආදිපරියොසානග්ගහණමුඛෙන දස්සනං. “යාවතා ද්වාදසායතනානි”ති, “ආයතනානං ආයතනපඤ්ඤත්ති”ති ඉමස්ස අත්ථො “යත්තකෙන පඤ්ඤාපනෙන සඬබ්බෙපතො ද්වාදසායතනානි”ති එතෙන දස්සිතො, “යාවතා චක්ඛායතන”න්තිආදිකස්ස පන “පහෙදතො චක්ඛායතන”න්තිආදිකෙනාති. තත්ථ “චක්ඛායතනං...පෙ.... ධම්මායතන”න්ති පහෙදනිදස්සනමත්තමෙතං. එතෙන අවුත්තොපි සබ්බො සඬගහිතො හොතිති “තත්ත්ව ප්‍රතිපත්තියා කාමාවචරා”තිආදි වුත්තං. අයං වා එත්ථ පාළියා අත්ථයොජනා – “යාවතා”ති ඉදං සබ්බෙහි පදෙහි යොජෙත්වා “යත්තකානි ද්වාදසායතනානි...පෙ.... යත්තකො ද්වාදසන්තං ආයතනානං, තප්පහෙදානඤ්ච චක්ඛායතනාදීනං පහෙදො, තත්තකො ආයතනානං ආයතනපඤ්ඤත්තියා පහෙදො”ති පකරණන්තරෙ වුත්තෙන වත්ථුපහෙදෙන ආයතනපඤ්ඤත්තියා පහෙදං දස්සෙතිතිආදිනා ඉතරපඤ්ඤත්තිසුපි නයො යොජෙතබ්බො.

7. “ඡ පඤ්ඤත්තියො...පෙ.... පුග්ගලපඤ්ඤත්ති”ති ඉමං අපෙක්ඛිත්වා “කිත්තාවතා...පෙ.... එත්තාවතා ඉන්ද්‍රියානං ඉන්ද්‍රියපඤ්ඤත්ති”ති අයං පාළිපදෙසො නිද්දෙසොපි සමානො පකරණන්තරෙ වත්ථුපහෙදෙන වුත්තං ඛන්ධාදිපඤ්ඤත්තිප්පහෙදං උපාදාය උද්දෙසොයෙව හොතිති ආහ “උද්දෙසමත්තෙනෙවාති අත්ථො”ති.

මාතිකාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. නිද්දෙසවණ්ණනා

1. එකකනිද්දෙසවණ්ණනා

1. පව්වනීකධම්මානං කුමාරපතට්ඨෙයන කුමාරං, තතො සුට්ඨු විමුච්චනට්ඨෙයන විමොක්ඛොති නිජ්ජරියායෙන කුමාරභිගානෙව විමොක්ඛොති අට්ඨකථාඅධිජ්ජායො. ටීකාකාරෙත පන “අභිභායතනං විය සසම්පයුත්තං කුමාරං විමොක්ඛො”ති මඤ්ඤමානෙන “අධිජ්ජායෙනාහා”ති වුත්තං. කුමාරධම්මා හි සම්පයුත්තධම්මෙහි සද්ධිංයෙව පටිපක්ඛතො විමුච්චන්ති, න විනා, තථා අභිරතිවසෙන ආරම්මණෙ නිරාසඬිකජ්ජවත්තිපිති අධිජ්ජායො. යථා වා කුමාරභිගානං කුමාරපව්වයෙන පව්වයභාවතො සවිසෙසො කුමාරපරියායො, එවං විමොක්ඛකිව්වයොගතො තෙසං සවිසෙසො විමොක්ඛපරියායො, තදුපචාරෙන සම්පයුත්තානං වෙදිතබ්බො. පයමං සමඬිගිභාවත්ථන්ති පටිලාභං සන්ධායාහ. “චුසිත්වා විහරතීති පටිලභිත්වා ඉරියතී”ති හි වුත්තං. අට්ඨකථායං “යෙන හි සද්ධිං...පෙ.... පටිලද්ධා නාම භොන්ති”ති තෙහි සාධෙතබ්බසහජාතාදිපව්වයලාභොයෙවෙත්ථ පටිලාභො දට්ඨබ්බො. යථා එස්සො යත්ථ උජ්ජන්තො, තං ආරම්මණං චුසතිති වුච්චති, එවං සම්පයුත්තධම්මෙපි තංසභාවත්තාති ආහ “සම්ඵස්සෙන චුසන්ත්ථ”න්ති. තස්ස “විවරතී”ති ඉමිනා සම්බන්ධො. ඉතරෙහිති උපචාරම්පිතිආදිනා උපචාරපුරිමජ්ජනාපරජ්ජනානං පටිලාභකාරණන්ති වචනෙහි. ඉතරෙ කාරණත්ථෙති “උපචාරෙන...පෙ.... චුසතියෙවා”ති වුත්තෙ කාරණත්ථදීපකෙ අත්ථෙ. චුසති ඵලං අධිගච්ඡති එතායාති කාරණභාවස්ස චුසනාපරියායො වෙදිතබ්බො.

පයමත්ථමෙවාති සමඬිගිභාවත්ථමෙව. තානි අඬිගානීති ඉමිනා කුමාරකොට්ඨාසභාවෙන වුත්තධම්මායෙව ගහිතා, න එස්සපඤ්චමකඉන්ද්‍රියට්ඨකාදිභාවෙනාති වුත්තං “සෙසා...පෙ.... සඬිගහිතානී”ති. එවං සතීති සුඛසඬිබාතකුමාරභිගතො වෙදනාසොමනස්සින්ද්‍රියානං සෙසිතබ්බභාවෙ සති. එවඤ්ඤි තෙසං එස්සකතා ඉතරස්ස එස්සිතබ්බතාව සියා. තෙනාහ “සුඛස්ස චුසිතබ්බත්තා”ති. වෙදයිතාධිපතෙයාට්ඨෙහිති ආරම්මණානුභවනසඬිබාතෙන වෙදයිතසභාවෙන, තස්සෙව සාතවිසෙසසඬිබාතෙන සම්පයුත්තෙහි අනුවත්තනීයභාවෙන ව. උපනිජ්ඣායනභාවොපි යථාවුත්තවෙදයිතාධිපතෙයාට්ඨවිසිට්ඨො ඔළාරිකස්ස ආරම්මණස්ස නිජ්ඣායනභාවො. අභින්නසභාවොපි හි ධම්මො පුරිමවිසිට්ඨපව්වයවිසෙසසම්භවෙන විසෙසෙන හින්තාකාරො හුත්වා විසිට්ඨඵලභාවං ආපජ්ජති. යථෙකංයෙව කම්මං චක්ඛාදිනිබ්බත්තිහෙතුභූතං කම්මං. තෙන වුත්තං “වෙදයිතා...පෙ.... වුත්තත්තා”ති. අඬිගානීති නායං තජ්ජරභාවෙන බහුවචනනිද්දෙසො අනන්තභාවතො, කෙවලඤ්ච අඬිගානං බහුත්තා බහුවචනං, තෙන කිං සිද්ධං? පව්වෙකම්පි යොජනා සිද්ධා භොති. තෙන වුත්තං “පව්වෙකම්පි යොජනා කාතබ්බා”ති. යදි “සුඛං යපෙත්වා”ති යොජනායං සෙසා තයො බන්ධා භොන්ති, සෙසා තයො, වත්තාරො ව බන්ධා භොන්තීති වත්තබ්බං සියාති? න, වතුසු තිණ්ණං අන්තොගධත්තා. තෙනාහ “සබ්බයොජනා...පෙ.... වුත්ත”න්ති.

2. අසමයවිමොක්ඛෙතාති හෙට්ඨාමග්ගවිමොක්ඛෙන. සො හි ලොකියවිමොක්ඛො විය අධිගමවළඤ්ජනත්ථං පකප්පෙනබ්බසමයවිසෙසාභාවතො එවං චුත්තො. අග්ගමග්ගවිමොක්ඛො පන එකච්චාසවච්ඡිමුත්තිවචනතො ඉධ නාධිප්පෙනො. තෙනාහ “එකච්චෙ ආසවා පරික්ඛිණා හොන්ති”ති. එකච්චෙහි ආසවෙහි විමුත්තොති දිට්ඨාසවාදීහි සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා විමුත්තො. අසමය...පෙ.... ලාභෙනාති යථාචුත්තඅසමයවිමොක්ඛස්ස උපනිස්සයභූතස්ස අධිගමෙන. තතො එව සාතිසයෙන, එකච්චෙහි කාමාසවෙහි විමුත්තො වික්ඛම්භනවසෙනාති අත්ථො. සො එව එකච්චසමයවිමොක්ඛලාභී යථාචුත්තො සමයවිමුත්තො අසමයවිමොක්ඛවිසෙසස්ස වසෙන සමයවිමොක්ඛපඤ්ඤත්තියා අධිප්පෙනත්තා. සොති අසමයවිමොක්ඛුපනිස්සයසමයවිමොක්ඛලාභී. තෙන සාතිසයෙන සමයවිමොක්ඛෙන. තථාච්ඡිමුත්තොව හොතිති එත්ථ ඉති-සද්දො හෙතුඅත්ථො. යස්මා තථාච්ඡිමුත්තො හොති, තස්මා සමයවිමුත්තපඤ්ඤත්තිං ලද්ධං අරහතීති පරිඤ්ඤාතත්ථං හෙතුනා පතිට්ඨාපෙති. බ්‍යතිරෙකමුඛෙනපි තමත්ථං පාකට්ඨරං කාතුං “පුපුච්ඡන්තො පනා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සමුදාචාරභාවතොති සමුදාචාරස්ස සම්භවතො. සොති ඤානලාභී පුපුච්ඡන්තො.

යදි පුනරාවත්තකධම්මතාය පුපුච්ඡන්තො සමයවිමුත්තොති න චුත්තො, තදභාවතො කස්මා අරහා තථා න චුත්තොති ආහ “අරහතො පනා”තිආදි. තදකාරණභාවන්ති තෙසං විමොක්ඛානං, තස්ස වා සමයවිමුත්තිභාවස්ස අකාරණභාවං. සබ්බොති සුක්ඛවිපස්සකොපි සමට්ඨානිකොපි අට්ඨවිමොක්ඛලාභීපි. ඛනිඅභිභන්තරභාවා අපෙක්ඛාසිද්ධා, වත්තු අධිප්පායවසෙන ගහෙනබ්බරූපා වාති ආහ “බාහිරානන්ති ලොකුත්තරතො ඛනිභූතාන”න්ති.

3. රූපතො අඤ්ඤං න රූපන්ති තත්ථ රූපපටිභාගං කසිණරූපාදි රූප-සද්දෙන ගහිතන්ති තදඤ්ඤං පට්ඨමතනියාරූප්පවිසයමත්තං අරූපක්ඛන්ධනිබ්බානවිතිමුත්තං අරූප-සද්දෙන ගහිතං දට්ඨබ්බං. පටිපක්ඛභූතෙහි කිලෙසවොරෙහි අමුසිතබ්බං ඤානමෙව චිත්තමඤ්ජුසං. සමාධිත්ති වා සමාධිසීසෙන ඤානමෙව චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

4. අත්තතො අනුරූපෙන පමාදෙනාති එත්ථ අනාගාමීතො අධිකුසලෙසු ධම්මෙසු අසක්කච්චඅසාතච්චකිරියාදිනා. බිණ්ණසවස්ස පන තාදිසෙන පමාදපතිරූපකෙන, තාදිසාය වා අසක්කච්චකිරියාය. සා වස්ස උස්සුක්කාභාවතො වෙදිතබ්බා. පටිප්පස්සද්ධසබ්බස්සුක්කා හි තෙ උත්තමපුරිසා. සමයෙන සමයන්ති සමයෙ සමයෙ. භූමිමත්ථෙ හි එතං කරණවචනං උපයොගවචනඤ්ච. අනිප්ඵන්තිතොති සමාපජ්ජිතුං අසක්කුණෙය්‍යතො. අස්සාති “තෙසඤ්චි”තිආදිනා චුත්තස්ස ඉමස්ස අට්ඨකථාවචනස්ස. තෙනාති යථාහතෙන සුත්තෙන.

5. යෙනාධිප්පායෙන “ධම්මෙහි”ති වත්තබ්බන්ති චුත්තං, තං විචරන්තො “ඉධා”තිආදිමාහ. තත්ථ ඉධාති “පරිභානධම්මො අපරිභානධම්මො”ති එතස්මිං පදද්වයෙ. තත්ථාති “කුප්පධම්මො අකුප්පධම්මො”ති පදද්වයෙ. සති

වචනනානත්තෙ අත්ථෙව වචනත්ථනානත්තන්ති ආහ
“වචනත්ථනානත්තමත්තෙන වා”ති. වචනත්ථග්ගහණමුඛෙන ගහෙනබ්බස්ස පන
විභාවනත්ථස්ස නත්ථෙත්ථ නානත්තං, යතො තෙසං පරියායන්තරතාසිද්ධි.

7-8. සමාපත්තිවෙතනාති යාය වෙතනාය සමාපත්තිං නිබ්බත්තෙති සමාපජ්ජති
ව. තෙනාහ “තදායුහනා”ති. ආරක්ඛපච්චුපට්ඨානා සතීති කත්වා ආහ
“අනුරක්ඛණා...පෙ.... සති”ති. තෙනාහ “ඵකාරක්ඛො සතාරක්ඛෙන වෙතසා
විහරති”ති. තථා හි සා “කුසලාකුසලානං ධම්මානං ගතියො සමන්තෙසති”ති
වුත්තා.

11. අග්ගමග්ගට්ඨොපි ඉතරමග්ගට්ඨා විය අනුපව්ජිත්තභයත්තා
හයුපරතවොහාරං ලහතීති ආහ “අරහත්තමග්ගට්ඨො ව...පෙ.... හයුපරතො”ති.

12. කෙවීති තිහෙතුකපට්ඨසන්ධිකෙ මන්දබුද්ධිකෙ සන්ධායාහ. තෙන වුත්තං
“දුප්පඤ්ඤාති ඉමිනා ගය්හන්ති”ති. දුබ්බලා පඤ්ඤා යෙසං තෙ දුප්පඤ්ඤාති.

14. අනියතධම්මසමන්තාගතස්සෙව පච්චයවිසෙසෙන නියතධම්මපට්ඨාහොති
ආහ “යත්ථ...පෙ.... හොන්ති”ති. තදභාවාති නියතානියතවොම්ඝසාය පවත්තියා
අභාවා.

16. පරියාදිගිතබ්බානීති පරියාදකෙන මග්ගෙන ඛෙපෙතබ්බානි. තණ්හාදීනං
පලිබ්බනාදිකිරියාය මත්ථකප්පත්තියා සිසභාවො වෙදිතබ්බො, නිබ්බානස්ස පන
විසඬ්ඛාරභාවතො සඬ්ඛාරසීසතා. තෙනාහ “සඬ්ඛාරවිවෙකභූතො නිරොධො”ති.
කෙවි පන “සඬ්ඛාරසීසං නිරොධසමාපත්ති”ති වදන්ති, තං තෙසං මනිමත්තං
පඤ්ඤත්තිමත්තස්ස සිසභාවානුපපත්තිතො තදුද්ධඤ්ච
සඬ්ඛාරප්පවත්තිසබ්භාවතො. සහ වියාති ඵකජ්ඣං විය. ඵතෙන සම-සද්දස්ස
අත්ථමාහ. සහත්ථො හෙස සම-සද්දො. සංසිද්ධිදස්සනෙනාති සංසිද්ධියා
නිට්ඨානස්ස උපරමස්ස දස්සනෙන.

ඉධාති ඉමිස්සා පුග්ගලපඤ්ඤත්තිපාළියා, ඉමිස්සා වා තදට්ඨකථාය.
කිලෙසපවත්තසීසානන්ති කිලෙසසීසපවත්තසීසානං. තෙසු හි ගහිතෙසු ඉතරමිපි
පරියාදිගිතබ්බං කිලෙසභාවෙන පරියාදිගිතබ්බතාසාමඤ්ඤෙන ව ගහිතමෙව
හොතීති කිලෙසවට්ටපරියාදානෙන මග්ගස්ස ඉතරවට්ටානමිපි පරියාදියනං.
වට්ටුපවිෂෙදකෙන මග්ගෙනෙව හි ජීවිතින්ද්‍රියමිපි අනවසෙසතො නිරුජ්ඣති.
කස්මා පනෙත්ථ පවත්තසීසං විසුං ගහිතන්ති වොදනං සන්ධායාහ
“පවත්තසීසමිපි”තිආදි. ඔධිසො ව අනොධිසො ව කිලෙසපරියාදානෙ සති
සිජ්ඣමානා පච්චවෙක්ඛණවාරා තෙන නිජ්ඣාදෙනබ්බාති වුත්තා. තෙනෙවාහ
“කිලෙසපරියාදානස්සෙව වාරා”ති. ඉදානි තමත්ථං ආගමෙන සාධෙත්තො
“විමුත්තස්මි”ත්තිආදිමාහ. වුත්තිවත්තෙන හොතීති ඉදං යථාවුත්තස්ස
කිලෙසපරියාදානසමාපනභූතස්ස පච්චවෙක්ඛණවාරස්ස වුත්තිවත්තෙන

පරිච්ඡින්නත්තා වුත්තං, තස්මා වුත්තිත්තෙන පරිච්ඡේදකෙන පරිච්ඡින්නං හොතිති අත්ථො.

17. තිට්ඨෙය්‍යාති න උපගච්ඡෙය්‍ය. යානඤ්චි ගතිතිවත්ති. තෙන වුත්තං “නප්පවත්තෙය්‍යා”ති.

18. පඨිරුපාසනාය ඛණ්ඩපකාරත්තා පඨිරුපාසිතඛිඛත්තා.

20. අග්ගච්ඡ්ඡා යස්ස අනධිගතච්ඡ්ඡාද්වයස්ස හොති, සො චෙ පච්ඡා ච්ඡ්ඡාද්වයං අධිගච්ඡති, තස්ස පඨමං අධිගතච්ඡ්ඡාද්වයස්ස විය අනෙච්ඡ්ඡනාභාවා යදිපි නිප්පරියායතා තෙච්ඡ්ඡතා, පඨමං අධිගතච්ඡ්ඡාද්වයස්ස පන සා සච්ඡෙසාති දස්සෙන්නො “යාය කතකිච්චතා”තිආදිමාහ. තත්ථ අග්ගච්ඡ්ඡාති ආසවක්ඛයඤාණං, අග්ගමග්ගඤාණමෙව වා චෙදිතඛිඛං. සා ච තෙච්ඡ්ඡතාති යොජනා.

22. තත්ථෙව්‍යාති සච්චාභිසම්බොධෙ ඵව.

24. තත්ති නිරොධසමාපත්තිලාභිනො උභතොභාගච්ඡුත්තතාවචනං. වුත්තලක්ඛණුපපත්තිකොති ද්විභි භාගෙහි ද්වෙ වාරෙ විමුත්තොති ඵව. වුත්තලක්ඛණෙන උපපත්තිතො යුත්තිතො සමන්තාගතො. එසෙව නයොති යථා චතුත්තං අරුපසමාපත්තිතං එකෙකතො නිරොධතො ච වුට්ඨාය අරහත්තං පත්තානං වසෙන පඤ්ච උභතොභාගච්ඡුත්තා වුත්තා, තථා සෙක්ඛභාවං පත්තානං වසෙන පඤ්ච කායසක්ඛිතො හොත්තිති කත්වා වුත්තං.

දස්සනකාරණාති ඉමිනා “දිස්වා”ති එත්ථ ත්වා-සද්දො හෙතුඅත්ථොති දස්සෙති යථා “සීහං දිස්වා හයං හොති”තිආදිසු. දස්සනෙ සති පරික්ඛයො, නාසතීති ආහ “දස්සනායත්තපරික්ඛයත්තා”ති. පුරිමකිරියාති ආසවානං ඛයකිරියාය පුරිමකිරියා. සමානකාලත්තෙපි හි කාරණකිරියා ඵලකිරියාය පුරිමසිද්ධා විය වොහරියති. තතො නාමකායතො මුච්චනතො. යතො හි යෙන මුච්චිතඛිඛං, තං නිස්සිතො හොතිති වුත්තං “නාමනිස්සිතකො”ති. තස්සාති කායද්වයවිමුත්තියා උභතොභාගච්ඡුත්තභාවස්ස. අරුපලොකෙ හි යිතාරහන්තවසෙනායමත්ථො වුත්තො. තෙනාහ “සුත්තෙ හි”තිආදි.

ද්විභි භාගෙහිති වික්ඛම්භනසමුච්ඡේදභාගෙහි. ද්වෙ වාරෙති කිලෙසානං වික්ඛම්භනසමුච්ඡිත්තදනවසෙන ද්වික්ඛත්තුං. කිලෙසෙහි විමුත්තොති ඉදං පඨමතතියවාදානං වසෙන වුත්තං, ඉතරං දුතියවාදස්ස. අරුපජ්ඣානං යදිපි රුපසඤ්ඤාදිහි විමුත්තං තංසමතික්කමාදිනා පත්තඛිඛත්තා, පචත්තිතිවාරකෙහි පන කාමච්ඡන්දාදිහි යෙවස්ස විමුත්ති සාතිසයාති දස්සෙන්නො “නිවරණසංඛිතනාමකායතො විමුත්ත”ත්ති ආහ. යඤ්චාපි අරුපජ්ඣානං රුපලොකෙ විචෙකට්ඨතාවසෙනපි රුපකායතො විමුත්තං, තං පන රුපපට්ඨන්ධජන්දරාගවික්ඛම්භනෙනෙව හොතිති වික්ඛම්භනමෙව පධානන්ති

වුත්තං “රූපතණ්හාවික්ඛම්භනෙන රූපකායතො ව විමුත්තත්තා”ති. එකදෙසෙන උභතොභාගවිමුත්තං නාම භොති සමුච්ඡේදවිමුත්තියා අභාවා.

25. “සත්තිසයො”ති විය සමුදායෙ පවත්තො වොහාරො අවයවෙපි දිස්සතිති දස්සෙන්තො ආහ “අට්ඨවිමොක්ඛෙකදෙසෙන...පෙ.... වුව්වති”ති.

26. පුට්ඨානන්ති එස්සිතානං, අධිගතානන්ති අත්ථො. අත්තොති අත්තසදිසො එස්සනාය පරකාලො. තදනන්තරො හි තප්පරියොසානො විය භොතිති. කාලවිසයො වායං අත්ත-සද්දො, න පන කාලත්ථො. තෙනාහ “අධිප්පායො”ති. නාමකායෙකදෙසතොති නීවරණසංඛිධානනාමකායෙකදෙසතො. ආලොචිතො පකාසිතො විය භොති විඛන්ධවික්ඛම්භනෙන ආලොචනෙ පකාසනෙ සමත්ථස්ස ඤාණවක්ඛුනො අධිට්ඨානසමුප්පාදනතො. න තු විමුත්තොති විමුත්තොති න වුව්වතෙව.

28. ඉමං පන නයන්ති “අපිව තෙස”න්තිආදිනා ආගතවිධිං. යෙන විසෙසෙනාති යෙන කාරණවිසෙසෙන. සොති දිට්ඨිප්පත්තසද්ධාවිමුත්තානං යථාවුත්තො පඤ්ඤාය විසෙසො. පටික්ඛෙපො කතො කාරණස්ස අවිභාවිතත්තා. උභතොභාගවිමුත්තො විය, පඤ්ඤාවිමුත්තො විය වා සබ්බථා අවිමුත්තස්ස සාවසෙසවිමුත්තියම්පි දිට්ඨිප්පත්තස්ස විය පඤ්ඤාය සාතිසයාය අභාවතො සද්ධාමත්තෙන විමුත්තභාවො දට්ඨබ්බො. සද්ධාය අධිමුත්තොති ඉදං ආගමනවසෙන සද්ධාය අධිකභාවං සන්ධාය වුත්තං, මග්ගාධිගමතො පනස්ස පච්චක්ඛමෙව ඤාණදස්සනං.

31. “සොතොති අරියමග්ගස්ස නාම”න්ති නිප්පරියායෙන තංසමඬ්ඨි සොතාපන්තොති අධිප්පායෙන වොදකො “අපි-සද්දො කස්මා වුත්තො”ති වොදනං උට්ඨාපෙත්වා “නත්තු”තිආදිනා අත්තතො අධිප්පායං විවරති. ඉතරො “නාපන්ත”න්තිආදිනා පරිහරති. සමන්තාගතො එව නාම ලොකුත්තරධම්මානං අකුප්පසභාවත්තා. ඉතරෙඤ්ඤි දුතියමග්ගට්ඨාදිහි. සො එවාති පයමඵලට්ඨො එව. ඉධාති ඉමස්මිං සත්තක්ඛත්තපරමනිද්දෙසෙ. සොතං වා අරියමග්ගං ආදිතො පන්තො අධිගතොති සොතාපන්තොති වුව්වමානෙ දුතියමග්ගට්ඨාදිනං නත්ථෙව සොතාපන්තභාවාපත්ති. සුත්තෙ පන සොතං අරියමග්ගං ආදිතො මරියාදං අමුඤ්චිත්ථාව පන්තො පටිපජ්ජතිති කත්වා මග්ගසමඬ්ඨි “සොතාපන්තො”ති වුත්තො. පරියායෙන ඉතරොපි තස්ස අපරිභානධම්මත්තා සොතාපන්තොති වෙදිතබ්බං. පභීනාවසිට්ඨකිලෙසපච්චවෙක්ඛණාය සමුදයසච්චං විය දුක්ඛසච්චම්පි පච්චවෙක්ඛිතං භොති සච්චද්වයපරියාපන්තත්තා කිලෙසානන්ති ආහ “චතුසච්චපච්චවෙක්ඛණාදින”න්ති. ආදි-සද්දෙන ඵලපච්චවෙක්ඛණඋපරිමග්ගඵලධම්මෙ ව සංඛිගණ්හාති.

32. මහාකුලමෙවාති උළාරකුලමෙව වුව්වති “කුලීනො කුලපුත්තො”තිආදිසු විය.

33. සජ්ඣානතො අපරිභීනජ්ඣානො කාලකතො බ්‍රහ්මලොකුපගො හුත්වා
වට්ටජ්ඣාසයො වෙ, උපරුපරි නිබ්බත්තිත්වා නිබ්බායතීති ආහ
“අනාගාමීසභාගො”ති. යතො සො ඥානානාගාමීති වුච්චති. තෙනාහ
“අනාවත්තිධම්මො”ති.

36. පරයොගෙ ත්වා-සද්දො තදන්තො හුත්වා “පරසද්දයොගෙ”ති වුත්තො,
අප්පත්වාති වුත්තං හොතීති “අප්පත්තං හුත්වා”ති ඉමිනා වුච්චති.

37. තෙනාති “උපහව්වා”ති පදෙන. නනු ච වෙමජ්ඣාතික්කමො
“අතික්කමීත්වා වෙමජ්ඣ”න්ති ඉමිනා පකාසිතො හොතීති අධිප්පායො.

40. තණ්හාවට්ටසොතා තණ්හාවට්ටබන්ධා. තස්සාති සොතස්ස. සම්බන්ධෙ
වෙතං සාමීච්චනං. උද්ධංසොතස්ස උපරිහවුපගතා එකංසිකාති ආහ “යත්ථ වා
තත්ථ වා ගන්ත්වා”ති. තස්සාති උද්ධංසොතස්ස. තත්ථාති අවිහෙසු.
ලහුසාලහුසගතිකාති ලහුකාලහුකායුගතිකා, ලහුකාලහුකඤ්ඤාණගතිකා වා.
උප්පජ්ජිත්වා නිබ්බායනකාදීහීති ආදි-සද්දෙන “ආකාසං ලඬ්ඝිත්වා
නිබ්බායතී”ති ආදිනා වුත්තා තිස්සො උපමා සඬ්ගණ්හාති.
අන්තරාඋපහව්වපරිනිබ්බායීහි අධිමත්තතා, උද්ධංසොතතො අනධිමත්තතා ච
අසඬ්ඛාරසසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායීනං න වෙදිතබ්බාති යොජනා. තෙ එවාති
අන්තරාඋපහව්වපරිනිබ්බායීඋද්ධංසොතා එව. යදි එවං
අසඬ්ඛාරසසඬ්ඛාරපරිනිබ්බායීනං උපමාවචනෙන තතො මහන්තතරෙහි කස්මා
වුත්තන්ති වොදනං සන්ධායාහ “තතො මහන්ත...පෙ.... දස්සනත්ථ”න්ති.

තෙනාති “නො වස්ස, නො ච මෙ සියා”ති වචනෙන. තෙනාති වා
යථාවුත්තෙන තස්ස අත්ථවචනෙන. ඉමස්ස දුක්ඛස්සාති ඉමස්ස සම්පති
චත්තමානස්ස විඤ්ඤාණාදිදුක්ඛස්ස. උදයදස්සනං ඤාණං. චතුහිපීති “නො
වස්සා”ති චතුහි පදෙහි. යං අත්ථීති යං පරමත්ථතො විජ්ජති. තෙනාහ “භූතන්ති
සසභාව”න්ති, භූතන්ති බන්ධපඤ්චකන්ති අත්ථො. යථාහ “භූතමිදන්ති, හික්ඛවෙ,
සමනුපස්සථා”ති. විවට්ටමානසො විවිච්චමානහදයො තණ්හාදිසොතතො
නිවත්තජ්ඣාසයො. උපෙක්ඛකො හොතීති චත්තහරියො විය පුරිසො භයං
නන්දිඤ්ච පහාය උදාසිතො හොති.

අවිසිට්ඨොති භීතො. විසිට්ඨොති උත්තමො. “භවෙ”ති වත්වා “සම්භවෙ”ති
වුච්චමානං අවුත්තවාචකං හොතීති දස්සෙන්තො “පච්චුප්පන්තො”ති ආදිමාහ.
භූතමෙව වුච්චතීති යං භූතන්ති වුච්චති, තදෙව භවොති ච වුච්චති, භවති අහොසීති
වා. සම්භවති එතස්මාති සම්භවො. තදාහාරො තස්ස භවස්ස පච්චයො. අනුක්කමෙන
මග්ගපඤ්ඤායාති විපස්සනානුක්කමෙන ලද්ධාය අරියමග්ගපඤ්ඤාය. තෙනාති
සෙක්ඛෙන.

එකකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුකනිද්දෙසවණ්ණනා

63. කස්සවීති කස්සවිපි. කප්ඤ්චිති කෙනවි පකාරෙන,
වික්ඛම්භනමත්තෙනාපිති වුත්තං භොති. අප්ඤ්ඤාත්තග්ගණ්ණස්සාති අත්තානං
අධිකිච්ච උද්දිස්ස පචත්තග්ගාහස්ස.

83. පුරිමග්ගහිත්තනි “කරිස්සති මෙ”තිආදිනා විත්තෙන පයමං ගහිතං. තං
කතන්ති තං තාදිසං උපකාරං. පුඤ්ඤඵලං උපථිවන්තො කතඤ්ඤාපක්ඛෙ තිට්ඨතිති
වුත්තං “පුඤ්ඤඵලං අනුපථිවන්තො”ති.

90. ගුණපාරිපුරියා පරිපුණ්ණො යාවදත්ථො ඉධ තිත්තොති ආහ
“නිට්ඨිතකිච්චතාය නිරුස්සුක්කො”ති.

දුකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තිකනිද්දෙසවණ්ණනා

91. සෙසසංවරහෙදෙනාති කායිකවාචසිකවිතික්කමතො සෙසෙන
සංවරවිනාසෙන. සො පන ද්වාරවසෙන වුච්චමානො මනොද්වාරිකො භොතීති ආහ
“මනොසංවරහෙදෙනා”ති. ඉදානි තං පකාරහෙදෙන දස්සෙන්නො
“සතිසංවරාදිහෙදෙන වා”ති ආහ, මුට්ඨසච්චාදිප්පචත්තියාති අත්ථො. යං කිඤ්චි
සභාවභූතං වරිතමිපි “සීල”න්ති වුච්චතීති අකුසලස්සපි සීලපරියායො වුත්තො.

94. සමානවිසයානන්ති පයමඵලාදිකො සමානො ඵවරුපො විසයො ඵතෙසන්ති
සමානවිසයා, තෙසං.

107. තදත්ථො තප්පයොපනො ලොකුත්තරසාධකොති අත්ථො. තස්ස
පරමත්ථසාසනස්ස. මූලෙකදෙසත්තාති මූලභාවෙන ඵකදෙසත්තා.

118. උන්නළො උග්ගතතුව්ඡමානො.

123. සීලස්ස අනුග්ගණ්ණනං අපරිසුද්ධියං සොධනං අපාරිපුරියං පුරණඤ්චාති
ආහ “සොධෙතඛිඛෙ ව වඩ්ඪෙතඛිඛෙ වා”ති. අධිසීලං නිස්සායාති අධිසීලං නිස්සයං
කත්වා උප්පන්නපඤ්ඤාය.

124. ගුප්ඨසදිසත්තමෙව දස්සෙති, න ගුප්ඨකුපසදිසත්තන්ති අධිප්පායො.
ගුප්ඨවසෙනෙව හි කුපස්සපි ජිගුච්ඡනීයතාති. අයඤ්ච අත්ථො ගුප්ඨරාසියෙව
ගුප්ඨකුපොති ඉමස්මිං පක්ඛෙ නචත්තඛිඛො සියා.

130. සරහඬිගසත්ථාරාදයො රූපභවාදිකාමාදිපරිඤ්ඤං කත්වා පඤ්ඤාපෙන්නො
ලොකියං පරිඤ්ඤං සම්මදෙව පඤ්ඤාපෙන්නීති ආහ “යෙභුයොන න

සක්කොන්ති”ති. අසමත්ථභාවං වා සන්ධාය නො ව පඤ්ඤාපෙත්‍වං සක්කොන්තිති
චුත්තන්ති යොජනා.

තිකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා

133. පරෙනාති අඤ්ඤාන, ආණත්තෙනාති අත්ථො. ආණත්තියා අත්තනා වාති
ආණාපකස්ස ආණත්තියා, අත්තනා ව ආණත්තෙන කතං තඤ්ච තස්ස ආණාපකස්ස
යං වච්ඡයොගෙන කතන්ති යොජනා. ආණත්තියා පාපස්සාති ආණාපනවසෙන
පසුතපාපස්ස.

148. දෙසනාය කරණභූතාය. ධම්මානන්ති දෙසනාය යථාබොධෙනබ්බානං
සිලාදිධම්මානං.

152. අනන්තරන්ති ඤාණස්ස උපට්ඨිතන්ති අනන්තරං චුත්තං. කිං පන තන්ති
ආහ “වචන”න්ති. ලුප්ථතීති ඉදං යෙන කාරණෙන ලොක-සද්දො තදත්ථෙ
පචත්තො, තං දස්සෙතීති ආහ “කාරණයුත්ත”න්ති.

156. සහිතාසහිතස්සාති කුසලසද්දයොගෙන සාම්චචනං භූමිමත්ථෙති
දස්සෙත්තො ආහ “සහිතාසහිතෙති අත්ථො”ති. සහිතභාසනෙන දෙසකසම්පත්ති,
සහිතාසහිතකොසල්ලෙන සාවකසම්පත්ති වෙදිතබ්බා. පරිසසම්පත්තිපි
ඤාණසම්පන්නස්ස ධම්මකථිකස්ස පටිභානසම්පදාය කාරණං හොතීති ආහ
“සාවකසම්පත්තියා බොධෙත්‍වං සමත්ථතායා”ති.

157. කුසලධම්මෙහීති සමථවිපස්සනාධම්මෙහි. චතුත්ථො චුත්තො, යො නෙව
සඬ්ඝං නිමන්තෙති, න දානං දෙති.

166. යමිදං “කාලෙනා”ති චුත්තන්ති “යො තත්ථ අවණ්ණො, තම්පි භණති
කාලෙන. යොපි තත්ථ වණ්ණො, තම්පි භණති කාලෙනා”ති යං ඉදං පාළියං චුත්තං,
තත්‍ර තස්මිං වචනෙ වාකො යො පුග්ගලො “කාලෙන භණති”ති චුත්තො, සො
කීදිසොති විචාරණාය තස්ස දස්සනත්ථං “කාලඤ්ඤා හොතී”තිආදි පාළියං
චුත්තන්ති දස්සෙත්තො සඬ්ගහෙ ආහාති යොජනා.

168. පුබ්බුප්පන්නපච්චයවිපත්තීති තස්මිං අත්තභාවෙ
පඬුප්පන්නපච්චයවිපත්ති. තෙසං විපත්ති පචත්තප්පච්චයවිපත්තීති යොජනා.

173. තෙසන්ති පහිනාවසිට්ඨකිලෙසානං. විමුත්තිදස්සනමෙව හොති
විමුත්තිඅත්ථත්තා තංදස්සනස්ස.

174. තත්තාවුතානං වත්ථානන්ති නිද්ධාරණෙ සාම්චචනං.

178. නාමකායොති නාමසමුහො. ඉදමෙව ව ද්වයන්ති සීලසංවරපුරණං,
සාථීවාචිතික්කමනඤ්චාති ඉදමෙව ද්වයං. තතොති සාථීවාචිතික්කමනො. කථාය
හලිද්දරාගාදිසදිසතාති යොජනා. තෙනාහ “න පුග්ගලස්සා”ති.

179. ඉති-සද්දෙනාති “දාරුමාසකො”ති එත්ථ චුත්තඉති-සද්දෙන.
එවංපකාරෙති ඉමිනාපි සලාකාදිකෙ සඬගණ්හාති.

181. අවිසටසුබන්ති අවික්ඛෙපසුබං.

187. බන්ධධම්මෙසුති සඬබ්බධම්මෙසු. තදලාභෙනාති මග්ගඵලාලාභෙන.
අත්ථෙතාති සීලාදිඅත්ථෙත.

චතුක්කනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඤ්චකනිද්දෙසවණ්ණනා

191. යථා තෙසු පටිපජ්ජිතබ්බන්ති තෙසු පඤ්චසු පුග්ගලෙසු යථාරහං
උපමෙයොපමාදස්සනමුබ්බෙන භිකූපදෙසපටිපත්තියා යථා අඤ්ඤෙහි
පටිපජ්ජිතබ්බන්ති අත්ථො. කිරියාවාචි ආරම්භ-සද්දො අධිජ්ජෙතො, න
“ආරම්භකත්තුස්ස කසාවපුච්ඡා”තිආදියු විය ධම්මවාචිති ආහ
“ආරම්භකිරියාවාචකො සද්දො”ති. “නිරුජ්ඣන්ති”ති චුත්තත්තා
“මග්ගකිච්චවසෙනා”ති චුත්තං.

192. ගහණං “එවමෙත”න්ති සම්පට්ච්ඡනං.

199. න එවං සම්බන්ධො අසමානජාතිකත්තා.

පඤ්චකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඡක්කනිද්දෙසවණ්ණනා

202. ඉදං සච්චාභිසම්බොධාදිකං සඬගහිතං හොති ඵලස්ස හෙතුනා
අවිනාභාවතො. තෙනාහ “සාම”න්තිආදි. අනාවරියකෙන අත්තනා උජ්ජාදිතෙනාති
ඉදං සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණෙ විජ්ජමානගුණකථනං, න
තබ්බිධුරධම්මන්තරනිවත්තනං තථාරූපස්ස අඤ්ඤස්ස අභාවතො. තෙනස්ස
සාවරියකතා, පරතො ව උජ්ජත්ති පටික්ඛිත්තාති ඉමමත්ථමාහ “තත්ථා”තිආදිනා.
තත්ථ සාවරියකත්තං පරූපදෙසහෙතුකතා, පරතො උජ්ජත්ති උපදෙසෙන විනාපි
සන්තිස්සාය නිබ්බන්තිති අයමෙතෙසං විසෙසො.

ඡක්කනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සත්තකනිද්දෙසවණ්ණනා

203. කුසලෙසු ධම්මෙසුති ආධාරෙ භූමිමං, න විසයෙති දස්සෙන්නො
 “කුසලෙසු ධම්මෙසු අන්තොගධා”ති ආහ. ඉදානි විසයලක්ඛණං එතං භූමිමන්ති
 දස්සෙන්නො “බොධිපක්ඛියධම්මෙසු වා”ති ආදිමාහ. “තදුපකාරතායා”ති ඉදං
 කුසලෙසු ධම්මෙසු සාධෙනබ්බෙසුති ඉමමත්ථං සන්ධාය වුත්තං.
 උම්මුජ්ජනපඤ්ඤායාති උම්මුජ්ජාපනපඤ්ඤාය, උම්මුජ්ජනාකාරෙන වා
 පචත්තපඤ්ඤාය. තෙනෙවාති උම්මුජ්ජනමත්තත්තා එව. යථා හි ඤාණුප්පාදො
 සංකිලෙසපක්ඛතො උම්මුජ්ජනං, එවං සද්ධුප්පාදොපීති ආහ “සද්ධාසඬ්ඛාතමෙව
 උම්මුජ්ජන”න්ති. චිත්තවාරොති චිත්තජ්ජනන්ධවාරො. පච්චෙකං
 යානවිපස්සනාපතරණපතිගාධජ්ජනතිනිට්ඨත්තා තෙසං පුග්ගලානං “අනෙකෙ
 පුග්ගලා”ති වුත්තං. කස්මා? තෙනත්තභාවෙන අරහත්තස්ස අග්ගහණතො.
 තතියපුග්ගලාදිභාවන්ති උම්මුජ්ජිත්වා යිතපුග්ගලාදිභාවං.

සත්තකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දසකනිද්දෙසවණ්ණනා

209. සොතාපන්නාදයොති වුත්තවිසෙසයුත්තා
 සොතාපන්නසකදාගාමිකුමාරානාගාමිතො. අසා...පෙ.... පනාති එත්ථ පන-සද්දො
 විසෙසත්ථදීපනො. තෙන “අජ්ඣත්තසංයොජනානං සමුච්ඡින්නත්තා”ති ඉදං
 විසෙසං දීපෙතීති වෙදිතබ්බං.

දසකනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුග්ගලපඤ්ඤත්තිපකරණ-අනුට්ඨා සමත්තා.

කථාවත්ථුපකරණ-අනුට්ඨා

ගන්ථාරම්භවණ්ණනා

සමුදායෙ එකදෙසා අන්තොගධාති සමුදායො තෙසං අධිට්ඨානභාවෙන වුත්තො
 යථා “රුක්ඛෙ සාබ්බා”ති දස්සෙති “කථාසමුදායස්සා”ති ආදිනා. තත්ථ කථානන්ති
 තිස්සො කථා වාදො ජප්පො විතණ්ඩාති. තෙසු යෙන පමාණතක්කෙහි
 පක්ඛපටිපක්ඛානං පතිට්ඨාපනපටික්ඛෙපා භොන්ති, සො වාදො. එකාධිකරණා හි
 අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධා ධම්මා පක්ඛපටිපක්ඛා යථා “භොති තථාගතො පරං මරණා,
 න භොති තථාගතො පරං මරණා”ති (දී. නි. 1.65). නානාධිකරණා පන
 අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධාපි පක්ඛපටිපක්ඛා නාම න භොන්ති යථා “අනිච්චං රූපං,
 නිච්චං නිබ්බාන”න්ති. යෙන ඡලජාතිනිග්ගහට්ඨානෙහි පක්ඛපටිපක්ඛානං
 පතිට්ඨාපනං පටික්ඛෙපාරම්භො, සො ජප්පො. ආරම්භමත්තමෙවෙත්ථ, න
 අත්ථසිද්ධිති දස්සනත්ථං ආරම්භග්ගහණං. යාය පන ඡලජාතිනිග්ගහට්ඨානෙහි
 පටිපක්ඛපටික්ඛෙපාය වායමන්ති, සා විතණ්ඩා. තත්ථ අත්ථවිකප්පුපපත්තියා

වචනවිසානො ඡලං යථා “නවකම්බලොයං පුරිසො, රාජා නො සක්ඛි” ති එවමාදි. දුස්සනභාසා ජාතයො, උත්තරපතිරූපකාති අත්ථො. නිග්ගහට්ඨානාති පරතො ආවි භවිස්සන්ති. එවං වාදජජ්ජවිතණ්ඩජ්ජපහෙදාසු තිසු කථාසු ඉධ වාදකථා “කථා” ති අධිජ්ජෙතො. සා ව ඛො අවිපරිතධම්මතාය පතිට්ඨාපනවසෙන, න විග්ගාහිකකථාභාවෙනාති වෙදිතඛිං. මාතිකායපනෙනෙනවාති උද්දෙසදෙසනාය එව. යපිතස්සාති දෙසිතස්ස. දෙසනා හි දෙසෙනඛිංමත්ථං විනෙයාසන්තානෙසු යපනතො නික්ඛිපනතො යපනං, නික්ඛෙපොති ව වුවිවති.

ගන්ථාරම්භවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිදානකථාවණ්ණනා

පරිනිබ්බානමෙව ...පෙ.... වුත්තං. අභින්නසභාවම්පි හි අත්ථං තදඤ්ඤධම්මතො විසෙසාවඛොධනත්ථං අඤ්ඤං විය කත්වා වොහරන්ති යථා “අත්තතො සභාවං ධාරෙන්තිති ධම්මා” ති (ධ. ස. අට්ඨ. 1). සාති අසඬ්ඛතා ධාතු. කරණභාවෙන වුත්තා යථාවුත්තස්ස උපසම්ප්ප සාධකතමභාවං සන්ධාය. ධම්මවාදී...පෙ.... දුබ්බලතා වුත්තා තථාරූපාය පඤ්ඤාය භාවෙ තාදිසානං පක්ඛභාවාභාවතො. ලද්ධියාති “අත්ථි පුග්ගලො සච්චිකට්ඨපරමත්ථෙත, පරිභායති අරහා අරහත්තා” තිආදිලද්ධියා. සුත්තන්තෙහිති දෙවතාසංයුත්තාදිහි. ලිඬිගාකජ්ජපහෙදං පරතො සයමෙව වක්ඛති.

භිත්තිත්වා මූලසඬ්ඛනන්ති මූලසඬ්ඛිතිං විනාසෙත්වා, හෙදං වා කත්වා යථා සා ධිතා, තතො අඤ්ඤථා කත්වා. සඬ්ඛනිතතො වා අඤ්ඤත්වාති මූලසඬ්ඛිතියා සඬ්ඛනිතතො අඤ්ඤත්වා. තෙනාහ “අසඬ්ඛනිතං සුත්ත” ති. නිතත්ථං යථාරූතවසෙන විඤ්ඤෙයාත්ථත්තා. නෙයාත්ථං විපරිණාමදුක්ඛතාදිවසෙන නිද්ධාරෙතඛිංමත්ථත්තා. තිහි යානෙහිති “සුරා සතිමත්තො ඉධ බ්‍රහ්මවරියවාසො” ති (අ. නි. 9.21) එවං වුත්තෙහි තිහි කාරණෙහි. අඤ්ඤං සන්ධාය භණිතන්ති එකං පබ්බජ්ජාසඬ්ඛාතං බ්‍රහ්මවරියවාසං සන්ධාය භණිතං. අඤ්ඤං අත්ථං යපයිංසුති සබ්බස්සපි බ්‍රහ්මවරියවාසස්ස වසෙන “නත්ථි දෙවෙසු බ්‍රහ්මවරියවාසො” තිආදිකං (කථා. 269) අඤ්ඤං අත්ථං යපයිංසු. සුත්තඤ්ඤව අඤ්ඤං සන්ධාය භණිතං තතො අඤ්ඤං සන්ධාය භණිතං කත්වා යපයිංසු, තස්ස අත්ථඤ්ඤව අඤ්ඤං යපයිංසුති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතඛිං. සුඤ්ඤතාදිති ආදි-සද්දෙන අනිච්චතාදිං සඬ්ඛණ්ණාති.

ගම්භිරං එකදෙසං මහාපදෙසපරිවාරාදිං. එකච්චෙ සකලං අභිධම්මං විස්සජ්ජිංසු ජඩ්ඛිංසු සෙය්‍යථාපි සුත්තන්තිකා. තෙ හි තං න ජිනවචනන්ති වදන්ති. කථාවත්ථුස්ස සච්චාදත්තෙතිආදි හෙට්ඨා නිදානට්ඨකථාය ආගතනයං සන්ධාය වුත්තං. කෙච්ච පන පුග්ගලපඤ්ඤත්තියාපි සච්චාදත්තං මඤ්ඤන්ති. “තතියසඬ්ඛිතිතො පුබ්බෙ පචත්තමානානං වසෙනා” ති ඉදං කස්මා වුත්තං, නනු තතියසඬ්ඛිතිතො පුබ්බෙපි තං මාතිකාරූපෙන පචත්තතෙව? නිද්දෙසං වා සන්ධාය

තථා වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. අඤ්ඤානීති අඤ්ඤාකාරානි අභිධම්මපකරණාදීනි අකරිංසු, පවත්තන්තානිපි තානි අඤ්ඤා කත්වා පටිංසුති අත්ථො. මඤ්ජුසිරීති ඉදං කස්මා වුත්තං. න හි තං නාමං පිටකත්තයං අනුවත්තන්තෙහි හික්ඛුහි ගය්හති? ඉතරෙහි ගය්හමානම්පි වා සාසනිකපරිඤ්ඤෙහි න සාසනාවචරං ගය්හතීති කත්වා වුත්තං. නිකායනාමන්ති මහාසඬ්ඨිකාදිනිකායනාමං, දුත්තගුත්තාදිවග්ගනාමඤ්ච.

සඬ්ඨිකන්තිකානං හෙදො සුත්තවාදීති සඬ්ඨිකන්තිකානං අනන්තරෙ එකො නිකායහෙදො සුත්තවාදී නාම හිජ්ජිත්ථ. සභාති එකජ්ඣං කත්වා, ගණියමානාති අත්ථො.

උජ්ජන්තො වාදෙ සන්ධායාති තතියසඬ්ඨිතිකාලෙ උජ්ජන්තො වාදෙ සන්ධාය. උජ්ජජ්ජනකෙති තතො පටියාය යාව සද්ධම්මන්තරධානා එත්ථන්තරෙ උජ්ජජ්ජනකෙ. සුත්තසහස්සාහරණඤ්චෙත්ථ පරවාදහඤ්ජනත්ථඤ්ච සකවාදපතිට්ඨාපනත්ථඤ්ච. සුත්තකදෙසොපි හි “සුත්ත”න්ති වුවචති සමුදායවොහාරස්ස අවයවෙසුපි දිස්සන්තො යථා “පටො දඩ්ඨො, සමුද්දො දිට්ඨො”ති ව. තෙ පනෙත්ථ සුත්තපදෙසා “අත්ථි පුග්ගලො අත්තහිතාය පටිපන්නො”තිආදිනා ආගතා වෙදිතබ්බා.

නිදානකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගො

1. පුග්ගලකථා

1. සුද්ධසච්චිකට්ඨො

1. අනුලොමපච්චනිකවණ්ණනා

1. සම්බරාදීහි පකස්පිතවිජ්ජා, තථාහිසඬ්ඨිකානි ඔසධානි ව “මායා”ති වුවචන්ති, ඉධ පන මායාය ආහිතවිසෙසා අභූතඤ්ඤායාකාරා අධිජ්ජෙතාති දස්සෙන්නො “මායාය අමණිආදයො මණිආදිආකාරොන දිස්සමානා මායාති වුත්තා”ති ආහ. සච්චඤ්ඤෙව සච්චිකං, සො එව අත්ථො අවිපරිතස්ස ඤාණස්ස විසයභාවට්ඨොනාති සච්චිකට්ඨො. තෙනාහ “භූතට්ඨො”ති. අවිපරිතභාවතො එව පරමො පධානො අත්ථොති පරමත්ථො, ඤාණස්ස පච්චක්ඛන්තො ධම්මානං අනිද්දිසිතබ්බසභාවො. තෙන වුත්තං “උත්තමත්ථො”ති.

අත්ථිති වචනසාමඤ්ඤානාති “අත්ථි පුග්ගලො අත්තහිතාය පටිපන්නො”තිආදිසු (අ. නි. 4.96; කථා. 22) “අත්ථි”ති පවත්තවචනසාමඤ්ඤාන. අත්ථවිකජ්ජුපපත්තියා වචනවිසානො ඡලන්ති වදන්ති. පතිට්ඨං පච්ඡින්නන්තොති හෙතුං දුසෙන්නො, අහෙතුං කරොන්නොති අත්ථො. හෙතු හි පටිඤ්ඤාය පතිට්ඨාපනතො පතිට්ඨා, තං පන හෙතුං අත්ථමත්තතො

දස්සෙන්නො “යදි සවිච්ඡට්ඨොනා” තිආදිමාහ. පයොගතො පන දුස්සනෙන සද්ධිං පරතො ආවි භවිස්සති. ඔකාසං අදදමානොති යථානුරූපං යුත්තිං චත්තුං අවසරං අදෙන්තො. අථ වා පතිට්ඨං පච්ඡින්නො, පටිඤ්ඤං එව පරිචන්තෙන්තොති අත්ථො. උපලබ්භති පුග්ගලොති හි සකවාදිං උද්දිස්ස පරවාදිනො පටිඤ්ඤාව න යුත්තා අප්පසිද්ධන්තා විසෙසිතබ්බස්ස. තෙනෙවාහ “අනුපලබ්භනෙය්‍යතො න තව වාදො තිට්ඨතීති නිවත්තෙන්තො” ති. රූපඤ්ච උපලබ්භති...පෙ.... දස්සෙතීති එතෙන පරවාදිනා අධිප්පෙතහෙතුනො විපරිතත්ථසාධකත්තං දස්සෙති.

උපලබ්භමානං නාම භොතීති ආකාරතො තංආකාරචන්තානං අනඤ්ඤත්තාති අධිප්පායො. අඤ්ඤාතාති ආකාර, ආකාරචන්තානං හෙදෙ. එතිස්සාති “තතො සො පුග්ගලො උපලබ්භති සවිච්ඡට්ඨපරමට්ඨොනා” ති එවං චුත්තාය දුතියප්‍රච්ඡාය. එස විසෙසොති යො යථාචුත්තො ද්වින්නං ප්‍රච්ඡානං විසයස්ස සභාවාකාරහෙදො, එස ද්වින්නං ප්‍රච්ඡානං විසෙසො. සභාවධම්මානං සාමඤ්ඤලක්ඛණෙන අභින්නානම්පි සලක්ඛණතො හෙදොයෙවාති අඤ්ඤධම්මස්ස අඤ්ඤෙතාකාරෙන න කදාවිපි උපලබ්භො භවෙය්‍ය. යදි සියා, අඤ්ඤත්තමෙව න සියාති රූප්පනාදිසප්චයාදිආකාරෙන අනුපලබ්භමානොපි පුග්ගලො අත්තතො භූතසභාවට්ඨොන උපලබ්භතෙවාති වදන්තං පරවාදිනං පති “යො සවිච්ඡට්ඨො” තිආදි වොදනා අනොකාසාති දස්සෙන්නො ආහ “යථා පන...පෙ.... නිග්ගහො ව න කාතබ්බො” ති. තත්ථ නිග්ගහොති “ආජානාහි නිග්ගහ” න්ති එවං චුත්තනිග්ගහො, පරාජයාරොපනෙන පරවාදිනො නිග්ගහණනන්ති අත්ථො.

ස්වායං පන යස්මා තස්ස වාදාපරාධහෙතුකො, තස්මා තං දස්සෙතුං අට්ඨකථායං දොසාපරාධපරියායෙහි විභාවිතො. අවජානනඤ්ඤෙත්ථ නිග්ගහට්ඨානං. තථා හි පටිඤ්ඤාභාති, පටිඤ්ඤාන්තරං, පටිඤ්ඤාවිරොධො, පටිඤ්ඤාසඤ්ඤාසො, හෙත්ථන්තරං, අත්ථන්තරං, නිරත්ථකං, අවිඤ්ඤාතත්ථං, අසම්බන්ධත්ථං, අප්පත්තකාලං, ඌනං, අධිකං, පුනරුත්තං, අනනුභාසනං, අවිඤ්ඤාතං, අප්පට්ඨා, වික්ඛෙපො, මනානුඤ්ඤා, අනුයුඤ්ඤිතබ්බස්ස උපෙක්ඛනං, අනනුයුඤ්ඤිතබ්බස්ස අනුයොගො, අපසිද්ධන්තරං, හෙත්ථාභාසා වාති ද්වාවිසති නිග්ගහට්ඨානාති ඤායවාදිනො වදන්ති.

තත්ථ විසදිසුදාහරණධම්මානුජානනං පට්ඨදාහරණෙ පටිඤ්ඤාභාති. පටිඤ්ඤාතත්ථපටිසෙධෙ තදඤ්ඤත්ථනිද්දෙසො පටිඤ්ඤාන්තරං. පටිඤ්ඤාවිරුද්ධහෙතුකිත්තනං පටිඤ්ඤාවිරොධො. පටිඤ්ඤාතත්ථාපනායනං පටිඤ්ඤාසඤ්ඤාසො. අවිසෙසචුත්තෙ හෙතුම්හි පටිසිද්ධෙ විසෙසහෙතුකථනං හෙත්ථන්තරං. අධිකතත්ථානුපයොගිඅත්ථකථනං අත්ථන්තරං. මාතිකාපායො විය අත්ථහිනං නිරත්ථකං. තික්ඛන්තුං චුත්තම්පි සක්ඛිපට්ඨාදිහි අවිදිනං අවිඤ්ඤාතත්ථං. පුබ්බාපරවසෙන සම්බන්ධරහිතං අසම්බන්ධත්ථං. අවයවවිපල්ලාසවචනං අප්පත්තකාලං. අවයවවිකලං ඌනං. අධිකහෙතුදාහරණං අධිකං. යපෙත්ථා අනුවාදං සද්දත්ථානං පුනස්පුනං වචනං අත්ථාපන්නවචනඤ්ච පුනරුත්තං. පරිසාය විදිතස්ස තිහි චුත්තස්ස අප්ච්චදාහාරො අනනුභාසනං. යං වාදිනා චුත්තං පරිසාය විඤ්ඤාතං

පටිවාදිනා දුට්ඨකාන්තං, තං අවිඤ්ඤාතං. තංවාදිනා චත්තබ්බෙ චුත්තෙ පරවාදිනො පටිච්චනස්ස අනුපට්ඨානං අප්පට්ඨා. කිච්චන්තරප්පසඬගෙන කථාවිච්ඡින්නදානං වික්ඛෙපො. අත්තනො දොසානුජානනෙන පරපක්ඛස්ස දොසප්පසඤ්ජනං පරමනානුජානනං මනානුඤ්ඤා. නිග්ගහප්පත්තස්ස නිග්ගණ්හනං අනුයුඤ්ජිතබ්බස්ස උපෙක්ඛනං. සම්පත්තනිග්ගහස්ස අනිග්ගහට්ඨානෙ ච නිග්ගණ්හනං අනුයුඤ්ජිතබ්බස්ස අනුයොගො. එකං සිද්ධන්තමනුජානිත්වා අනියමනො තදඤ්ඤසිද්ධන්තකථාප්පසඤ්ජනං අපසිද්ධන්තරං. අසිද්ධා අනෙකන්තිකා විරුද්ධා ච හෙත්වාහාසා, හෙතුපතිරූපකාති අත්ථො. තෙසඤ්ච කථනං නිග්ගහට්ඨානන්ති.

ඉමෙසු ද්වාවිසතියා නිග්ගහට්ඨානෙසු ඉදං පටිඤ්ඤාය අපනයනතො සයමෙව පච්චක්ඛානතො පටිඤ්ඤාසඤ්ඤාසො නාම නිග්ගහට්ඨානං. තෙනෙවාහ “අවජානනෙනෙව නිග්ගහං දස්සෙති” ති. අසිද්ධන්තාති එතෙන පච්චක්ඛනො අනුමානතො ච පුග්ගලස්ස අනුපලබ්භමාහ. න හි සො පච්චක්ඛනො උපලබ්භති. යදි උපලබ්භෙය්‍ය, විවාදො එව න සියා, අනුමානමපි තාදිසං නත්ථි, යෙන පුග්ගලං අනුමිනෙය්‍යං. තථා හි තං සාසනිකො පුග්ගලවාදී වදෙය්‍ය “පුග්ගලො උපලබ්භති, අත්ථි පුග්ගලො” ති හගවතා චුත්තත්තා රූපවෙදනාදි විය. යඤ්චි හගවතා “අත්ථි” ති යදි චුත්තං, තං පරමත්ථතො අත්ථි යථා තං රූපං වෙදනා සඤ්ඤා සඬබ්බාරා විඤ්ඤාණං. යං පන පරමත්ථතො නත්ථි, න තං හගවතා “අත්ථි” ති චුත්තං යථා තං පකතිවාදිආදීනං පකතිආදීති, තං මිච්ඡා. එත්ථ හි යදි වොහාරතො පුග්ගලස්ස අත්ථිභාවො අධිප්පෙතො, සිද්ධං සාධනං, අථ පරමත්ථතො, අසිද්ධො හෙතු තථා අචුත්තත්තා. විරුද්ධො ච තස්ස අනිච්චසඬබ්බපටිච්චසමුප්පන්නාදිභාවාසාධනතො රූපවෙදනාදීසු තථා දිට්ඨන්තාතිආදීනා තස්ස අහෙතුකභාවස්සෙව පාකට්ඨාවතො.

යං පන බාහිරකා පුට්ඨ අඤ්ඤතිත්ථියා වදන්ති. අත්ථෙව ච පරමත්ථතො අත්තා ඤාණාභිධානස්ස පවත්තියා නිමිත්තභාවතො රූපාදි විය. අථ වා අත්තාතිරිත්තපදත්ථන්තරො රූපක්ඛන්ධො ඛන්ධසභාවත්තා යථා තං ඉතරක්ඛන්ධා. යඤ්චෙත්ථ පදත්ථන්තරං, සො පුග්ගලොති අධිප්පායො.

එත්ථ ච පුරිමස්ස හෙතූනො පඤ්ඤත්තියා අනෙකන්තිකතා අසිද්ධතා ව. න හි අසතො සකවාදිනං පති පරමත්ථතො ඤාණාභිධානප්පවත්තියා නිමිත්තභාවො සිජ්ඣති. වොහාරතො චෙ, තදසිද්ධසාධනතා රූපාදිසභාවිනිමුත්තරූපොපි පුග්ගලො න භොතීති එවමාදිවිරුද්ධත්ථතා. පච්ඡිමස්ස පන හෙතූනො සාධෙතබ්බත්ථසාමඤ්ඤපරිග්ගහෙ සිද්ධසාධනතා, රූපක්ඛන්ධතො පදත්ථන්තරතො පරමත්ථන්තරභූතවෙදනාදිසම්භවස්ස ඉච්ඡිතත්තා ව. තබ්බිසෙසපරිග්ගහෙ ච සකවාදිනං පති උදාහරණාභාවො පරපරිකප්පිතජීවපදත්ථවිරහතො. ඉතරක්ඛන්ධානං වෙදනාදිවිනිමුත්තරභයසිද්ධජීවපදත්ථසහිතොපි රූපක්ඛන්ධො න භොති ඉතරක්ඛන්ධා වියාති විරුද්ධත්ථතා ව.

යං පන කාණාදා ‘සුබාදීනං නිස්සයභාවතො’ති අනුමානං වදන්ති, තෙ ඉදං වත්තබ්බා – කිං සුබාදීනං අත්තනි පටිබද්ධං යතො සුබාදිනිස්සයනාය අත්තා අනුමීයති. යදි උප්පාදො, එවං සත්තෙ සබ්බෙපි සුබාදයො එකතො එව භවෙය්‍යං කාරණස්ස සන්තිහිතභාවතො අඤ්ඤතිරපෙක්ඛතො ව. අප් අඤ්ඤමිපි කිඤ්චි ඉන්ද්‍රියාදිකාරණන්තරමපෙක්ඛිතබ්බං, තදෙව හොතු කාරණං, කිමඤ්ඤෙන අදිට්ඨසාමත්ථියෙන පරිකප්පිතෙන පයොජනං. අප් පන තෙසං අත්තාධිනා චුත්තිති වදෙය්‍යං, එවමිපි න සිජ්ඣති උදාහරණාභාවතො. න හි රූපාදිවිනිමුත්තො තාදිසො කොචි සභාවධම්මො සුබාදිසන්තිස්සයභූතො අත්ථි, යතො අත්තතො අත්තත්ථසිද්ධියා උදාහරණං අපදිසෙය්‍යං. ඉමිනා නයෙන අසමාසපදාහිධෙය්‍යත්තාතිආදීනමිපි අයුත්තත්තා නිවාරෙනබ්බා. තථා ‘‘අඤ්ඤස්ස සච්චිකට්ඨස්ස අසිද්ධත්තා’’ති ඉමිනා ව පකතිඅණුආදීනමිපි බාහිරපරිකප්පිතානං අසිද්ධතා චුත්තාවාති වෙදිතබ්බා. කථං පන තෙසං අසිද්ධිති? පමාණෙන අනුපලබ්භනතො. න හි පච්චක්ඛතො පකති සිද්ධා කපිලස්සපි ඉසිතො තස්ස අපච්චක්ඛභාවස්ස කාපිලෙහි අනුඤ්ඤායමානත්තා.

යං පන ‘‘අත්ථි පධානං හෙදානං අන්වයදස්සනතො සකලකලාපමත්තං වියා’’ති තෙ අනුමානං වදන්ති. ඉමිනා හි හෙදානං සත්වාදීනං විජ්ජමානපධානතා පටිඤ්ඤාතා. එත්ථ ව චූච්චතෙ – සකලාදීනං පධානං තබ්බිභාගෙහි කිං අඤ්ඤත්තං, උදාහු අනඤ්ඤත්ති, කිඤ්චෙත්ථ යදි අඤ්ඤත්තං, සබ්බො ලොකො පධානමයොති සමයවිරොධො සියා, සණ්ඨානහෙදෙන අඤ්ඤත්ථ පටිජානනතො න දොසොති වෙ? තං න, වලයකටකාදිසණ්ඨානහෙදෙපි කනකාහෙදදස්සනතො. න හි සණ්ඨානං වත්ථුහෙදනිමිත්තං තස්ස අනුපාදානත්තා. යං යස්ස හෙදනිමිත්තං, න තං තස්ස අනුපාදානං යථා සුචණ්ණමත්තිකාදිසටාදීනං සුචණ්ණසටො මත්තිකාසටො කොසෙය්‍යපටො කප්පාසපටොති ව සාධෙතබ්බධම්මරහිතඤ්ච උදාහරණං. න හි පධානෙකකාරණපුබ්බකත්තං සකලාදීනං පකතිවාදිතො සිද්ධං, නාපි කාපිලානං කථඤ්චි අඤ්ඤත්තානුජානනතො. අනඤ්ඤත්තෙ පන උදාහරණාභාවො. න හි තදෙව සාධෙතබ්බං තදෙව ව උදාහරණං යුත්තං, අන්වයදස්සනමිපි අසිද්ධං. න හි තදෙව තෙන අන්විතං යුජ්ජති. පධානෙන අන්වයදස්සනමිපි අසිද්ධං පරවාදිතොති ගුණස්ස පධානස්ස අනනුජානනතො. අප් යං කිඤ්චි කාරණං පධානං ‘‘පටියති එත්ථ ඵල’’න්ති, එවමිපි අසිද්ධමෙව කාරණෙ ඵලස්ස අත්ථිභාවානනුජානනතො, හෙතූතො ව අසිද්ධනිස්සයනාපරාහිමතහෙදානනුජානනතො. අප් විසෙසෙන කාරණායත්තචුත්තිතා ඵලස්ස සාධියති, න කිඤ්චි විරුද්ධං ධම්මානං යථාසකං පච්චයෙන පටිච්චසමුප්පත්තියා ඉච්ඡිතත්තාති.

අපිව පකතිවාදිතො ‘‘සත්වරජතමසඬ්ඛාතානං තිණ්ණං ගුණානං සමභාවො පකති, සා ව නිච්චා සත්වාදිවිසමසභාවතො අනිච්චතො මහතාදිවිකාරතො අනඤ්ඤා’’ති පටිජානන්ති. සා තෙසං චුත්තප්පකාරා පකති න සිජ්ඣති තතො විරුද්ධසභාවතො විකාරතො අනඤ්ඤත්තා. න හි අස්සස්ස විසාණං දීඝං, තඤ්ච රස්සතො ගොවිසාණතො අනඤ්ඤත්ති චූච්චමානං සිජ්ඣති. කිඤ්ච හියො? තිණ්ණං එකභාවාභාවතො. සත්වාදිගුණත්තයතො හි පකතියා අනඤ්ඤත්තං.

ඉච්ඡන්තානං තෙසං සත්වාදීනම්පි පකතියා අනඤ්ඤත්තං ආපජ්ජති, න ච යුත්තං තිණ්ණං එකභාවොති. එවම්පි පකති න සිජ්ඣති. කථං? අනෙකදොසාපත්තිතො. යදි හි බ්‍යත්තසභාවතො විකාරතො අබ්‍යත්තසභාවා පකති අනඤ්ඤා, එවං සන්තෙ හෙතුමත්තතා අනිච්චතා අබ්‍යාපිතා සකිරියතා අනෙකතා නිස්සිතතා ලිඛිගතා සාවයවතා පරතන්ත්‍රතානි එවමාදයො අනෙකෙ දොසා පකතියා ආපජ්ජන්ති, න ජාතිවිකාරතො අනඤ්ඤා පටිජානිතබ්බා. තථා ච සති සමයවිරොධොති කප්පනාමත්තං පකතීති අසිද්ධා සාති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

පකතියා ච අසිද්ධාය තංනිමිත්තකභාවෙන චුච්චමානා මහතාදයොපි අසිද්ධා එව. යථා ච පකති මහතාදයො ච, එවං ඉස්සරපජාපතිපුරිසකාලසභාවනියනියදිව්ඡාදයොපි. එතෙසු හි ඉස්සරො තාව න සිජ්ඣති උපකාරස්ස අදස්සනතො. සත්තානඤ්ඤි ජාතියං මාතාපිතුනං බීජබේත්තභාවෙන කම්මස්ස භීතතාදිවිභාගකරණෙන, තතො පරඤ්ච උතුආභාරානං බුහනුපත්ථම්භනෙන, ඉන්ද්‍රියානං දස්සනාදිකිච්චසාධනෙන උපකාරො දිස්සති, න, එවම්ස්සරස්ස. භීතතාදිවිභාගකරණමිස්සරස්සාති වෙ? තං න, අසිද්ධත්තා. යථාචුත්තො උපකාරවිසෙසො ඉස්සරනිම්මිතො, න කම්මුනාති සාධනීයමෙතං. ඉතරත්‍රාපි සමානමෙතන්ති වෙ? න, කම්මතො ඵලනියමසිද්ධත්තා. සති හි කතුපවිතෙ කම්මස්මි. තත්ථ යං අකුසලං, තතො භීතතා, යං කුසලං, තතො පණිතතාති සිද්ධමෙතං. ඉස්සරවාදිනාපි හි න සක්කා කම්මං පටික්ඛිපිතුං.

අපිවෙනස්ස ලොකච්චිත්තස්ස ඉස්සරනිම්මානභාවෙ බහු දොසා සම්භවන්ති. කථං? යදි සබ්බමිදං ලොකච්චිත්තං ඉස්සරනිම්මිතං, සහෙව චචනෙන පවත්තිතබ්බං, න කමෙන. න හි සන්තිහිතකාරණානං ඵලානං කමෙන උප්පත්ති යුත්තා, කාරණන්තරාපෙක්ඛාය ඉස්සරස්ස සාමත්ථියභානි. චක්ඛාදීනං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීසු කාරණභාවො න යුත්තො. කරොතීති හි කාරණන්ති. ඉස්සරො එව ච කාරකොති සබ්බකාරණානං කාරණභාවභානි. යෙහි පුට්ඨවිසෙසෙහි ඉස්සරො පසිදෙයා, තෙසඤ්ච සයංකාරතා ආපජ්ජති, තථා සබ්බෙසං හෙතුකානං කාරණභාවො. යඤ්ජෙනං නිම්මානං, තඤ්චස්ස අත්තදත්ථං වා සියා, පරත්ථං වා සියා. අත්තදත්ථතායං අත්තතො ඉස්සරභාවභානි අකතකිච්චතාය ඉසිතාවසිතභාවතො. තෙන වා නිම්මිතෙන යං අත්තතො කාතබ්බං, තං කස්මා සයමෙව න කරොති. පරත්ථතායං පන පරො නාමෙත්ථ ලොකො ඵවාති කිමත්ථියං තස්ස නිරයාදිරොගාදිවිසාදිනිම්මානං. යා චස්ස ඉස්සරතා, සා සයංකතා වා සියා පරංකතා වා අහෙතුකා වා. තත්ථ සයංකතා වෙ, තතො පුබ්බෙ අනිස්සරභාවාපත්ති. පරංකතා වෙ, පච්ඡාපි අනිස්සරභාවාපත්ති සඋත්තරතා ච සියා. අහෙතුකා වෙ, න කස්සචි අනිස්සරතාති එවම්ස්සරස්සපි අසිද්ධි වෙදිතබ්බා.

යථා ච ඉස්සරො, එවං පජාපති පුරිසො ච. නාමමත්තමෙව හෙත්ථ විසෙසො. තෙහි වාදිහි පකපිතං යදිදං ‘පජාපති පුරිසො’ති. තංනිමිත්තකං පන ලොකප්පවත්තිං ඉච්ඡන්තානං පජාපතිවාදෙ පුරිසවාදෙ ච ඉස්සරවාදෙ විය දොසා අසිද්ධි ච විධාතබ්බා. යථා වෙනෙ ඉස්සරාදයො, එවං කාලොපි අසිද්ධො

ලක්බණ්ණාභාවතො. පරමත්ථතො හි විජ්ජමානානං ධම්මානං සභාවසඬ්ඛානං
 ලක්බණ්ණං උපලබ්භති. යථා පථවියා කථිතතා, න එවං කාලස්ස, තස්මා නත්ථි
 පරමත්ථතො කාලොති. කාලවාදී පනාහ “වත්තනාලක්බණ්ණො කාලො”ති. සො
 වත්තබ්බො “කා පනායං වත්තනා”ති. සො ආහ “සමයමුහුත්තාදීනං පවත්ති”ති.
 තම්පි න, රූපාදීහි අත්ථන්තරභාවෙන අනිද්ධාරිතත්තා. පරමත්ථතො හි
 අනිද්ධාරිතසභාවස්ස වත්තනාලක්බණ්ණායං සසවිසාණාදීනම්පි තංලක්බණ්ණතා
 ආපජ්ජෙය්‍ය.

යං පන වදන්ති කාණාදා “අපරස්මිං අපරං යුගපදි චිරං බිජ්ජමිති කාලලිඬ්ඛානීති
 ලිඬ්ඛගසබ්භාවතො අත්ථි කාලො”ති, තං අයුත්තං ලිඬ්ඛිතො අනුපලබ්භමානත්තා.
 සිද්ධසම්බන්ධෙසු හි ලිඬ්ඛගෙසු ලිඬ්ඛගමත්තග්ගහණෙන ලිඬ්ඛිති අවබොධො
 භවෙය්‍ය. න ච කෙනචි අවිපරිතවෙනසා තෙන ලිඬ්ඛගෙන සහ කදාචි කාලසඬ්ඛාතො
 ලිඬ්ඛි ගහිතපුබ්බොති. අතො න යුත්තං “ලිඬ්ඛගසබ්භාවතො අත්ථි කාලො”ති.
 “අපරස්මිං අපර”න්තිආදිකස්ස විසෙසස්ස නිමිත්තභාවතො යුත්තන්ති චෙ? න,
 පයමජාතතාදිනිමිත්තකත්තා තස්ස. න ච පයමජාතතාදි නාම කොචි ධම්මො අත්ථි
 අඤ්ඤානු සමඤ්ඤාමත්තතොති නත්ථෙව පරමත්ථතො කාලො. කිඤ්ච හියොයා,
 බහුනං එකභාවාපත්තිතො. අතීතාදිවිභාගෙන හි ලොකසමඤ්ඤාවසෙන බහු
 කාලභෙදා. ත්වඤ්චෙනං එකං වදස්සිති බහුනං එකභාවාභාවතො නත්ථෙව
 පරමත්ථතො කාලො. තථා එකස්ස අනෙකභාවාපත්තිතො. යො හි අයං අජ්ජ
 වත්තමානකාලො, සො හියොයා අනාගතො අහොසි, ස්වෙ අතීතො භවිස්සති.
 හියොයා ච වත්තමානො අජ්ජ අතීතො අහොසි, තථා ස්වෙ වත්තමානොපි අපරජ්ජ.
 න චෙකසභාවස්ස අනෙකසභාවතා යුත්තාති අසිද්ධො පරමත්ථතො කාලො.
 ධම්මජ්ජවත්තිං පන උපාදාය කප්පනාමත්තසිද්ධාය ලොකසමඤ්ඤාය
 අතීතාදිවිභාගතො වොහරීයතීති වොහාරමත්තකොති දට්ඨබ්බො.

සභාවනියනියදිවිජාදයොපි අසිද්ධා. කිං කාරණා? ලක්බණ්ණාභවා. න හි
 සභාවතො නියනියදිවිජා සම්භවති. අඤ්ඤථා එවංවිධො කොචි භාවො අත්ථි චෙ,
 තෙසං සභාවසඬ්ඛාතෙන ලක්බණ්ණෙන භවිතබ්බං, පතිට්ඨාපකභෙතුනා ච න වත්ථි.
 කෙවලං පනෙන වාදා විමද්දියමානා අභෙතුවාදෙ එව තිට්ඨන්ති, න වාභෙතුකං
 ලොකවිචිත්තං විසෙසාභාවජ්ජසඬ්ඛතො. අභෙතුකභාවෙ හි පවත්තියා ය්වායං
 නරසුරනිරයනිරවිජානාදීසු ඉන්ද්‍රියාදීනං විසෙසො, තස්ස අභාවො ආපජ්ජති, න වායං
 පණ්ඩිතෙහි ඉච්ඡිතො. කිඤ්ච? දිට්ඨභාවතො. දිට්ඨා හි වක්ඛාදිතො
 වක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදීනං බිජාදිතො අඬ්ඤාදීනං පවත්ති, තස්මාපි භෙතුතොවායං
 පවත්ති. තථා පුරෙ පච්ඡා ච අභාවතො. යතො යතො හි පච්චයසාමග්ගිතො යං යං
 එලං නිබ්බන්තති, තතො පුබ්බෙ පච්ඡා ච න තස්ස නිබ්බන්ති සම්භවති, කිඤ්ච
 බහුනා. යදි අභෙතුතො පවත්ති සියා, අභෙතුකා පවත්තිති ඉමාපි වාචා
 යථාසකපච්චයසමවායතො පුරෙ පච්ඡා ච භවෙය්‍යං, න ච භවන්ති
 අලද්ධජ්ජවිවයත්තා, මජ්ඣෙ ඵල ච භවන්ති ලද්ධජ්ජවිවයත්තා. එවං සබ්බෙපි
 සඬ්ඛතා ධම්මාති න සිජ්ඣති අභෙතුවාදො. තස්මිඤ්ච අසිද්ධෙ පවත්තියා

අහෙතුභාවො විය අහෙතුපරියායවිසෙසභූතා සභාවනියනියදිව්ඡාදයොපි අසිද්ධා එව හොන්තීති වෙදිතබ්බො.

යං පන කාණාදා “පරමාණුවො නිව්වා, තෙහි ද්විඅණුකාදිඵලං නිබ්බත්තති, තඤ්ච අනිව්චං, තස්ස වසෙනෙතං ලොකවිචිත්ත”න්ති වදන්ති, තම්පි මිච්ඡාපරිකප්පමත්තං. න හි පරමාණුවො නාම සන්ති අඤ්ඤත්‍ර භූතසංඛ්‍යාතා. සො පන අනිව්චොව, න ච නිව්චතො අනිව්චස්ස නිබ්බත්ති යුත්තා තස්ස කාරණභාවානුපපත්තිතො තථා අදස්සනතො ව. යදි ච සො කස්සචි කාරණභාවං ගව්ඡෙය්‍ය, අනිව්චො එව සියා විකාරාපත්තිතො. න වායං සම්භවො අත්ථි, යං විකාරං අනාපජ්ජන්තමෙව කාරණං ඵලං නිබ්බත්තෙය්‍යාති. විකාරඤ්චෙ ආපජ්ජති, කුතස්ස නිව්චතාවකාසො, තස්මා චුත්තප්පකාරා පරමාණුවො සත්තා අනිව්වා, අඤ්ඤෙපි නිව්වාදිභාවෙන බාහිරකෙහි පරිකප්පිතා අසිද්ධා එවාති වෙදිතබ්බං. තෙන චුත්තං “ධම්මප්පහෙදතො පන අඤ්ඤස්ස සච්චිකට්ඨස්ස අසිද්ධත්තා”ති.

එත්ථාහ “යදි පරමත්ථතො පුග්ගලො න උපලබ්භති, එවං පන පුග්ගලෙ අනුපලබ්භමානෙ අථ කස්මා භගවා ‘අත්ථි පුග්ගලො අත්තභිත්තාය පටිපන්නො’ති (අ. නි. 4.95; කථා. 22), ‘චත්තාරොමෙ, හික්ඛෙව, පුග්ගලා සන්නො සංවජ්ජමානා ලොකස්මි’න්ති (අ. නි. 4.95; කථා. 22) ච තත්ථ තත්ථ පුග්ගලස්ස අත්ථිභාවං පච්චෙදෙසි”ති. විනෙය්‍යජ්ඣාසයවසෙන. තථා තථා විනෙතබ්බාතඤ්චි පුග්ගලානං අජ්ඣාසයවසෙන විනෙය්‍යදම්මකුසලො සත්ථා ධම්මං දෙසෙන්නො ලොකසම්ඤ්ඤානුරූපං තත්ථ තත්ථ පුග්ගලග්ගහණං කරොති, න පරමත්ථතො පුග්ගලස්ස අත්ථිභාවතො.

අපිච අට්ඨති කාරණෙහි භගවා පුග්ගලකථං කථෙති හිරොත්තප්පදීපනත්ථං, කම්මස්සකතාදීපනත්ථං, පච්චත්තපුරිසකාරදීපනත්ථං, ආනන්තරියදීපනත්ථං, බ්‍රහ්මවිහාරදීපනත්ථං, පුබ්බෙතිවාසදීපනත්ථං, දක්ඛණාවසුද්ධිදීපනත්ථං, ලොකසම්මුතියා අප්පභානත්ථඤ්චාති. “බන්ධා ධාතු ආයතනානි හිරියන්ති ඔත්තප්පන්ති”ති හි චුත්තෙ මහාපතො න ජානාති, සම්මොහං ආපජ්ජති, පටිසත්තු වා හොති “කිම්දං බන්ධා ධාතු ආයතනානි හිරියන්ති ඔත්තප්පන්ති නාමා”ති. “ඉත්ථි හිරියති ඔත්තප්පති, පුරිසො, බත්තියො, බ්‍රාහ්මණො”ති පන චුත්තෙ ජානාති, න සම්මොහං ආපජ්ජති, න පටිසත්තු හොති, තස්මා භගවා හිරොත්තප්පදීපනත්ථං පුග්ගලකථං කථෙති. “බන්ධා කම්මස්සකා, ධාතුයො ආයතනානි”ති චුත්තෙපි එසෙව නයො. තස්මා කම්මස්සකතාදීපනත්ථම්පි පුග්ගලකථං කථෙති. “චෙළවනාදයො මහාවිහාරා බන්ධෙහි කාරාපිතා, ධාතූහි, ආයතනෙහි”ති චුත්තෙපි එසෙව නයො. තථා “බන්ධා මාතරං ජීවිතා වොරොපෙන්නි, පිතරං, අරහන්තං, රුහිරුප්පාදකම්මං, සංඝසහෙදකම්මං කරොන්ති, ධාතුයො, ආයතනානි”ති චුත්තෙපි, “බන්ධා මෙත්තායන්ති, ධාතුයො, ආයතනානි”ති චුත්තෙපි, “බන්ධා පුබ්බෙතිවාසං අනුස්සරන්ති, ධාතුයො, ආයතනානි”ති චුත්තෙපි එසෙව නයො. තස්මා භගවා පච්චත්තපුරිසකාරදීපනත්ථං ආනන්තරියදීපනත්ථං බ්‍රහ්මවිහාරදීපනත්ථං පුබ්බෙතිවාසදීපනත්ථඤ්ච පුග්ගලකථං

කළේ. “ඛන්ධා දානං පටිග්ගණ්හන්ති, ධාතුයො, ආයතනානි” ති වුත්තෙපි මහාජනො න ජානාති, සම්මොහං ආපජ්ජති, පටිසත්තු වා හොති “කිමිදං ඛන්ධා ධාතු ආයතනානි පටිග්ගණ්හන්ති නාමා” ති. “පුග්ගලො පටිග්ගණ්හාති” ති පන වුත්තෙ ජානාති, න සම්මොහං ආපජ්ජති, න පටිසත්තු හොති, තස්මා භගවා දක්ඛිණාවිසුද්ධිදීපනත්ථං පුග්ගලකථං කළේ. ලොකසම්මුතිඤ්ච බුද්ධා භගවන්තො නජ්ජහන්ති ලොකසමඤ්ඤාය ලොකාභිලාපෙ ධීනායෙව ධම්මං දෙසෙන්නි, තස්මා භගවා ලොකසම්මුතියා අජ්ජහානත්ථම්පි පුග්ගලකථං කළේනිති ඉමෙහි අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා පුග්ගලකථං කළේ, න පරමත්ථතො පුග්ගලස්ස අත්ථිභාවතොති වෙදිතබ්බං.

ධම්මජ්ජහෙදාකාරෙනෙවාති යථාවුත්තරුපාදිධම්මජ්ජහෙදතො අඤ්ඤස්ස සච්චිකට්ඨස්ස අසිද්ධත්තා රුපාදිධම්මජ්ජහෙදාකාරෙනෙව පුග්ගලස්ස උපලද්ධියා භවිතබ්බන්ති අත්ථො. තෙන “කිං තව පුග්ගලො උපලබ්භමානො රුජ්ජනාකාරෙන උපලබ්භති, උදාහු අනුභවනසඤ්ජානනාහිසධ්වරණවිජානනෙසු අඤ්ඤතරාකාරෙනා” ති දස්සෙති තබ්බිනිවුත්තස්ස සභාවධම්මස්ස ලොකෙ අභාවතො. අවිසෙසවිසෙසෙහි පුග්ගලූපලබ්භස්ස පටිඤ්ඤාපටික්ඛෙපපක්ඛා අනුජානනාවජානනපක්ඛා. යදිපිමෙ ද්වෙපි පක්ඛා අනුලොමපටිලොමනෙයෙසු ලබ්භන්ති, ආදිතො පන පඨමං ඨපෙත්වා පවත්තො පඨමනෙයො, ඉතරො දුතියන්ති ඉමං නෙසං විසෙසං දස්සෙන්නො “අනුජානනා...පෙ.... වෙදිතබ්බො” ති ආහ. යථාධිකතාය ලද්ධියා අනුලොමනතො වෙත්ථ පඨමො නෙයො අනුලොමපක්ඛො, තබ්බිලොමනතො ඉතරො පටිලොමපක්ඛොති වුත්තොති වෙදිතබ්බන්ති.

තෙන වත රෙති එත්ථ තෙනාති කාරණවචනං. යෙන පුග්ගලූපලබ්භො පතිට්ඨපීයති, තෙන හෙතුනා. ස්වායං හෙතු සාසනිකස්ස බාහිරකස්ස ච වසෙන හෙට්ඨා දස්සිතො එව. හෙතුපතිරුපකෙ වායං හෙතුසමඤ්ඤා පරමත්ථස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. හෙට්ඨා “ආජානාහි නිග්ගහ” න්ති නිග්ගහස්ස සඤ්ඤාපනමත්තං කතං, තං ඉදානි “යං තත්ථ වදෙසී” තිආදිනා නිගමනරුපෙන මිච්ඡාභාවදස්සනෙන ච විභාවියමානං පාකට්ඨාචකරණතො ආරොපිතං පතිට්ඨාපිතං හොතීති අට්ඨකථායං “ආරොපිතත්තා” ති වුත්තං.

එත්ථ ච “පුග්ගලො උපලබ්භති” ති පටිඤ්ඤාවයවො සරුපෙනෙව දස්සිතො. “තෙනා” ති ඉමිනා සාමඤ්ඤතො හෙතාවයවො දස්සිතො. ය්වායං යස්මා පටිඤ්ඤාධම්මො හුත්වා සදිසපක්ඛෙ විජ්ජමානො, විසදිසපක්ඛෙ අවිජ්ජමානෙයෙව හෙතු ලක්ඛණූපපන්නො නාම හොති, න ඉතරො, තස්මා යත්ථ සො විජ්ජති න විජ්ජති ච, සො සදිසාසදිසභාවහින්තො දුට්ඨො දිට්ඨන්තාවයවො. යථා රුපාදි උපලබ්භති, තථා පුග්ගලො. යථා ච සසවිසාණං න උපලබ්භති, න තථා පුග්ගලොති උපනෙයො. ස්වායං “වත්තබ්බෙ බො පුග්ගලො උපලබ්භති සච්චිකට්ඨපරමත්ථො” ති ඉමාය පාළියා දීපිතො, යො අට්ඨකථායං සද්ධිං හෙතුදාහරණෙහි “පාපනා” ති වුත්තො. නිගමනං පාළියං සරුපෙනෙව ආගතං, යා

අටියකථායං “රොපනා” ති වුත්තාති. එවං පොරාණෙන ඤායක්කමෙන සාධනාවයවා නිද්ධාරෙත්වා යොජෙතබ්බො.

ඉදානි වත්තනෙන පරපක්ඛුපලක්ඛිතෙ හෙතුදාහරණෙ අත්වයබ්බාතිරෙකදස්සනවසෙන නිද්ධාරෙත්වා සාධනපයොගො යොජෙතබ්බො. කාරණං වත්තබ්බන්ති කිමෙත්ථ වත්තබ්බං. හෙතුදාහරණෙහියෙව හි සපරපක්ඛානං සාධනං දුසනං වා, න පටිඤ්ඤාය, තස්සා සාධෙතබ්බාදිභාවතො. තං පන ද්වයං “තෙන වත රෙ” තිආදිපාළියා විභාවිතං. අටියකථායං පාපනාරොපනාසිසෙන දස්සිතං. පටිඤ්ඤායපනා පන තෙසං විසයදස්සනං කථායං තංමූලතායාති වෙදිතබ්බං. තෙනාහ “යං පන වක්ඛති” තිආදි. තෙනෙව ව අටියකථායං “ඉදං අනුලොම...පෙ.... එකං වතුක්කං වෙදිතබ්බං” න්ති වක්ඛති. තථා වාහ “යථා පන තත්ථා” තිආදි. නිග්ගහොව විසුං වුත්තො, න පටිකම්මන්ති අධිප්පායො. විසුං වුත්තොති ව පාපනාරොපනාහි අසම්මිස්සං කත්වා විසුං අභිගහාවෙන වුත්තො, න තදඤ්ඤතරො විය තදන්තොගධභාවෙන වුත්තො, නාපි යපනා විය අගණනුපගහාවෙනාති අත්ථො. යෙ පනාති පදකාරෙ සන්ධායාහ. දුතියෙ...පෙ.... ආපජ්ජති තත්ථ නිග්ගහස්ස අයථාභූතත්තා පටිකම්මස්ස ව යථාභූතභාවතොති අධිප්පායො.

2. පරමත්ථතො පුග්ගලං නානුජානාති, වොභාරතො පන අනුජානාති සකවාදිමතං ජානන්තෙනපි පරවාදිනා ඡලවසෙන විභාගං අකත්වා “පුග්ගලො නුපලබ්භති සච්චිකට්ඨපරමත්ථෙතා” ති පුච්ඡාය කතාය සකවාදී තත්ථ අයං පුග්ගලවාදී, ඉමස්ස ලද්ධි පටික්ඛිපිතබ්බාති පරමත්ථසච්චං සන්ධායාහ “ආමන්තා” ති. “න උපලබ්භති” ති හි වුත්තං හොති. පුන ඉතරො සම්මුතිසච්චං සන්ධාය “යො සච්චිකට්ඨො” තිආදිමාහ. තස්සත්ථො – යො ලොකවොභාරසිද්ධො සච්චිකට්ඨො, තතො එව කෙනවි අපටික්ඛිපිතබ්බතො පරමත්ථතො තතො සො පුග්ගලො නුපලබ්භති. පුන සකවාදී පුබ්බෙ පරමත්ථසච්චවසෙන පුග්ගලෙ පටික්ඛිත්තෙ ඉදානි සම්මුතිසච්චවසෙනායං පුච්ඡාති මන්ත්වා තං අප්පටික්ඛිපන්තො “න හෙවං වත්තබ්බෙ” ති ආහ. තෙනාහ “අත්තනා අධිප්පෙතං සච්චිකට්ඨමෙවාති සම්මුතිසච්චං සන්ධායාති අධිප්පායො” ති. එවමවට්ඨිතෙ “යදි පරවාදිනා...පෙ.... නාරභිතබ්බො” ති ඉදං න වත්තබ්බං පයමපුච්ඡාය පරමත්ථසච්චස්ස සච්චිකට්ඨොති අධිප්පෙතත්තා. “අථ සකවාදිනා...පෙ.... ආපජ්ජති” ති ඉදම්පි න වත්තබ්බං දුතියපුච්ඡාය සම්මුතිසච්චස්ස සච්චිකට්ඨොති අධිප්පෙතත්තා.

යදි උභයං අධිප්පෙතන්ති ඉදං යදි පයමපුච්ඡං සන්ධාය, තදයුත්තං තස්සා පරමත්ථසච්චස්සෙව වසෙන පවත්තත්තා. අථ දුතියපුච්ඡං සන්ධාය, තස්සා සම්මුතිසච්චවසෙන පයමත්ථං වත්වා පුන මිස්සකවසෙන වත්තුං “සම්මුතිසච්චපරමත්ථසච්චාති වා එකතො කත්වාපි එවමාහා” ති වුත්තත්තා තම්පි න වත්තබ්බමෙව. ද්වෙපි සච්චානීති සම්මුතිපරමත්ථසච්චාති. තෙසු පරමත්ථසච්චස්සෙව නිප්පරියායෙන සච්චිකට්ඨපරමත්ථභාවො, ඉතරස්ස උපවාරෙන. තථා ව වුත්තං “මායා මරීචි...පෙ.... උත්තමට්ඨො” ති. තස්මා

සම්මුතිසම්මතවසෙන උපලද්ධි ඉවත්තෙතපි පරමත්ථසම්මතවසෙන අනිවිඡනතො
 “පුග්ගලො උපලබ්භති සම්මතධර්මපරමත්ථො” තිආදිනා අනුයොගො යුත්තො.
 “පධානප්පධානෙසු පධානෙ කිම්මසිද්ධි” ති එතෙනෙව “න ච
 සම්මතධර්මකදෙසෙන අනුයොගො” තිආදි නිවත්තිතඤ්ච හොති
 සම්මතධර්මකදෙසභාවස්සෙව අසිද්ධත්තා. නාස්ස පරමත්ථසම්මතා
 අනුයුඤ්ඡිතබ්බාති අස්ස සම්මතධර්මස්ස පරමත්ථසම්මතා පරවාදිනා න
 අනුයුඤ්ඡිතබ්බා “පුග්ගලො නුපලබ්භති සම්මතධර්මපරමත්ථො” ති සකවාදිනොපි
 සම්මතධර්මපරමත්ථො තස්ස ඉවත්තබ්බත්තාති අධිප්පායො.
 වොහරිතසම්මතධර්මස්ස අත්තනා අධිප්පෙතසම්මතධර්මාපි යුත්තා තස්ස තෙන
 අධිප්පෙතත්තා. ස්වායමත්ථො හෙට්ඨා දස්සිතොයෙව. චුත්තනොයෙව දොසොති
 “ද්වෙපි සම්මතාති” තිආදිනා අනන්තරමෙව චුත්තං සන්ධායාහ. තස්ස පන
 අදොසභාවො දස්සිතොයෙව. අථ න ඉති අථ න භූතසභාවත්ථො උපලබ්භෙය්‍යාති
 යොජනා. වත්තබ්බොති යදෙත්ථ වත්තබ්බං, තං “යො
 ලොකවොහාරසිද්ධො” තිආදිනා චුත්තමෙව, තස්මා එත්ථ “පරමත්ථො පුග්ගලං
 නානුජානාති” තිආදිනා අධිප්පායමග්ගනං දට්ඨබ්බං.

අනුඤ්ඤායාමෙතං සියාති එතං අනුපලබ්භනං පට්ඨපුච්ඡායං විය
 දුතියපුච්ඡායමපි අනුජානිතබ්බං සියා. න චා කිඤ්චි වත්තබ්බත්ති අථ චා කිඤ්චි න
 වත්තබ්බං යපනීයත්තා පඤ්ඤාස්ස. තථා භික්ඛු යපනීයාකාරං දස්සෙත්තො “යථා
 භී” තිආදිමාහ. එත්ථ ච කාමං සම්මතධර්මයාකාරෙන පුග්ගලො නුපලබ්භති,
 සම්මුතියාකාරෙන පන නුපලබ්භතිති උපලබ්භනභාවස්ස වසෙන පටික්ඛෙපො
 කතොති අයමෙත්ථ අධිප්පායො දට්ඨබ්බො. අනුඤ්ඤාතං පටික්ඛිත්තඤ්චාති
 පට්ඨපුච්ඡායං අනුඤ්ඤාතං, දුතියපුච්ඡායං පටික්ඛිත්තං. එතං ජලවාදං නිස්සායාති
 එතං එකංයෙව වත්ථුං උද්දිස්ස අනුජානනපටික්ඛිපනාකාරං ජලවචනං නිස්සාය.
 ත්වං නිග්ගහෙතබ්බොති යොජනා. සම්මතවත්තස්ස සාමඤ්ඤානාති
 නිග්ගහට්ඨානභාවෙන සම්මතවත්තස්ස අනුලොමනයෙන අනුජානනපටික්ඛෙපස්ස
 සමානභාවෙන. අසම්මතවත්තස්ස කප්පනත්ති පච්චතීකනයෙන තස්ස
 නිග්ගහට්ඨානභාවෙන අසම්මතවත්තස්ස තථා කප්පනං සංවිධානං ජලවාදො භවිතුං
 අරහති. “අත්ථවිකප්පපත්තියා වචනවිසාතො ජල” ත්ති චුත්තොවායමත්ථො.
 තෙනාති යථාචුත්තකප්පනං ජලවාදොති චුත්තත්තා. වචනසාමඤ්ඤමත්තං කප්පිතං
 ජලං වදති එතෙනාති ජලවාදො. තෙන චුත්තං “ජලවාදස්ස කාරණත්තා
 ජලවාදො” ති. වචනසාමඤ්ඤමත්තං අත්ථභූතං තදත්ථං ජලවාදං නිස්සාය.
 “විචාරෙතබ්බ” ත්ති චුත්තං, කිමෙත්ථ විචාරෙතබ්බං. යදිපි පක්ඛස්ස යපනාමුලකං
 අනුජානනාවජානනානං මිච්ඡාභාවදස්සනං තබ්බිසයත්තා, පාපනාරොපනාහි එව පන
 සො විභාවීයති, න යපනායාති පාකටොයමත්ථො.

4-5. තෙනාති සකවාදිනා. තෙන නියාමෙනාති යෙන නියාමෙන සකවාදිනා
 චතුහි පාපනාරොපනාහිස්ස නිග්ගහො කතො, තෙන නියාමෙන නයෙන. සො
 නිග්ගහො දුක්කටො අනිග්ගහොයෙවාති දස්සෙත්තො ආහ “අනිග්ගහභාවස්ස චා
 උපගම්තත්තා” ති, පාපිතත්තාති අත්ථො. එවමෙවාති යථා “තයා මම කතො

නිග්ගහො’ තිආදිනා අනිග්ගහභාවුපනායො චුත්තො, එවමෙව. එතස්සාති “තෙන හි” තිආදිනා ඉමාය පාළියා චුත්තස්ස.

අනුලොමපච්චනීකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පච්චනීකානුලොමවණ්ණනා

7-10. අඤ්ඤානාති සම්මුතිසච්චභූතෙන. පරස්සාති සකවාදිනො. සො හි පරවාදිනා පරො නාම හොති. පටිඤ්ඤාපටික්ඛෙපානං භින්තවිසයත්තා “අවිරොධිතත්තා” ති චුත්තං. අභින්තාධිකරණං විය හි අභින්තවිසයමෙව විරුද්ධං නාම සියා, න ඉතරන්ති අධිප්පායො. තමෙවත්ථං විභාවෙතුං “න හි...පෙ.... ආපජ්ජති” ති ආහ. යදි එවං කථමිදං නිග්ගහට්ඨානං ජාතන්ති ආහ “අත්තනො පනා” තිආදි. තෙන පටිඤ්ඤාන්තරං නාම අඤ්ඤමෙවෙනං නිග්ගහට්ඨානන්ති දස්සෙති.

පච්චනීකානුලොමවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සුද්ධසච්චිකට්ඨවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඔකාසසච්චිකට්ඨො

1. අනුලොමපච්චනීකවණ්ණනා

11. සාමඤ්ඤාන චුත්තං විසෙසනිවිට්ඨං හොතීති ආහ “සබ්බත්ථාති සබ්බස්මිං සරිරෙති අයමත්ථො” ති. සාමඤ්ඤාජාතනා හි විසෙසෙ අවනිට්ඨතීති විසෙසත්ථිනා විසෙසො අනුපයුජ්ජිතබ්බොති. එතෙනාති දෙසවසෙන සබ්බත්ථ පටික්ඛෙපච්චනෙන.

3. කාලසච්චිකට්ඨො

1. අනුලොමපච්චනීකවණ්ණනා

12. මජ්ඣිමජාතිකාලෙති පච්චුප්පන්තත්තභාවකාලෙ. අත්තභාවො හි ඉධ “ජාති” ති අධිප්පෙනො. තතො අතීතො පුරිමජාතිකාලො, අනාගතො පච්ඡිමජාතිකාලො. ඉමෙසු තීසුති සබ්බත්ථ, සබ්බදා, සබ්බෙසුති ඉමෙසු තීසු නයෙසු. පාඨස්ස සංඛිත්තතා සුවඤ්ඤායාති තං යපෙත්වා අත්ථස්ස සදිසතං විභාවෙන්තො “ඉධාපි හි...පෙ.... යොජෙතබ්බ”න්ති ආහ. එත්ථාපි “න කෙනවි සභාවෙන පුග්ගලො උපලබ්භතී” ති අයමත්ථො චුත්තො හොති. න හි කෙනවි සභාවෙන උපලබ්භමානස්ස සකලෙකදෙසවිනිමුත්තො පවත්තිකාලො නාම අත්ථිති.

4. අවයවසච්චිකට්ඨො

1. අනුලොමපච්චනීකවණ්ණනා

13. තතියනගෙ න සබ්බකධම්මවිනිමුත්තං පවත්තිට්ඨානං නාම අත්ථිති යොජෙතබ්බං.

ඔකාසාදිසච්චිකට්ඨො

2. පච්චනීකානුලොමවණ්ණනා

14. අනුලොමපඤ්චකස්සාතිආදිමිහි අට්ඨකථාවචනෙ. පුන තත්ථාති යථාචුත්තෙ අට්ඨකථාවචනෙ, තෙසු වා අනුලොමපඤ්චකපච්චනීකෙසු. සබ්බත්ථ පුග්ගලො නුපලබ්භතීතිආදිකස්ස පාඨප්පදෙසස්ස අත්ථො “සරීරං සන්ධායා” තිආදිනා අට්ඨකථායං චුත්තනගෙන වෙදිතබ්බො අත්ථො. පටිකම්මාදිපාළින්ති පටිකම්මනිග්ගහඋපනයනනිගමනපාළිං. තීසු මුඛෙසුති “සබ්බත්ථා” තිආදිනා චුත්තෙසු තීසු වාදමුඛෙසු. පච්චනීකස්ස පාළි චුත්තාති සම්බන්ධො. තත්ති පාළිං. සඬ්ඛිපිත්වා ආගතත්තා සරූපෙන අචුත්තෙ. සුද්ධික...පෙ.... චුත්තං හොති තත්ථ “සබ්බත්ථා” තිආදිනා සරීරාදිනො පරාමසනං නත්ථි, ඉධ අත්ථිති අයමෙව විසෙසො, අඤ්ඤං සමානන්ති.

සච්චිකට්ඨවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සුද්ධිකසංසන්දනවණ්ණනා

17-27. සච්චිකට්ඨස්ස, සච්චිකට්ඨො වා සංසන්දනං සච්චිකට්ඨසංසන්දනන්ති සමාසද්වයං භවතීති දස්සෙන්නො “සච්චිකට්ඨස්සා” තිආදිමාහ. තත්ථ සච්චිකට්ඨස්ස පුග්ගලස්සාති සච්චිකට්ඨසභාවස්ස පරමත්ථතො විජ්ජමානසභාවස්ස පුග්ගලස්ස. රූපාදීහි සද්ධිං සංසන්දනන්ති සච්චිකට්ඨතාසාමඤ්ඤෙන රූපාදීහි සමිකරණං. සච්චිකට්ඨොති සච්චිකට්ඨගෙනු, තත්ථ වා තං අට්ඨිට්ඨානං කත්වා. “තුලායොගෙ සමුච්චයො” ති සමුච්චයත්ථත්තා එව ච-කාරස්ස සච්චිකට්ඨොන උපලද්ධිසාමඤ්ඤෙන ඉධ රූපමාහටන්ති තස්ස උදාහරණාවො යුත්තොති “යථාරූප”න්ති නිදස්සනවසෙන අත්ථො චුත්තො, අඤ්ඤථා ඉධ රූපස්ස ආහරණමෙව කිමත්ථියං. එවං සෙසධම්මෙසුපි. යා පනෙත්ථ අඤ්ඤත්තප්පච්ඡා, සාපි නිදස්සනත්ථං උපබ්බුහෙති අඤ්ඤත්තනිබන්ධනත්තා තස්ස. ඔපම්මසංසන්දනෙ පන නිදස්සනත්ථො ගාභියතීති ඉමස්මිං සුද්ධිකසංසන්දනෙ කෙවලං සමුච්චයවසෙනෙව අත්ථදස්සනං යුත්තන්ති අධිප්පායො. රූපාදීහි උපාදාපඤ්ඤත්තිමත්තත්තා පුග්ගලස්ස සො තෙහි අඤ්ඤො, අනඤ්ඤො වාති න වත්තබ්බොති අයං සාසනක්කමොති ආහ “රූපාදීහි...පෙ.... සමයො” ති. අනුඤ්ඤායමානෙති තස්මිං සමයෙ සුත්තෙ ව අප්පටික්ඛිපියමානෙ. අයඤ්ච අත්ථො සාසනිකස්ස පරවාදිනො වසෙන චුත්තොති වෙදිතබ්බං.

“ආජානාහි නිග්ගහ”න්ති පාඨො දිට්ඨො භවිස්සති, අඤ්ඤං
 “පටිලොමපඤ්චකානි දස්සිතානි, පටිකම්මවතුක්කාදීනි සංඛිත්තානී”ති න සක්කා
 වත්තුන්ති අධිජ්ජායො. වොදනාය චිතා පරවාදිතො පටිජානාපනං නත්ථීති චුත්තං
 “පටිජානාපනත්ථන්ති...පෙ.... වොදනත්ථ”න්ති. වොදනාපුබ්බකඤ්ඤි තස්ස
 පටිජානාපනං. තෙන ඵලවොහාරෙන කාරණං චුත්තන්ති දස්සෙති. අඛ්‍යාකතත්තානි
 අඛ්‍යාකරණීයත්තා, භගවතා වා න ඛ්‍යාකතත්තා. යදි යපනීයත්තා
 පටික්ඛිපිතබ්බන්ති ඉමස්මිං පච්චනිකනයෙ යපනීයත්තා පඤ්ඤාස්ස සකවාදිතා
 පටික්ඛිපිතබ්බං. පරෙනපීති පරවාදිනාපි යපනීයත්තා ලද්ධිමෙව නිස්සාය
 අනුලොමනයෙ පටික්ඛෙපො කතොති අයමෙත්ථ සුද්ධිකසංසන්දනාය අධිජ්ජායො
 යුත්තො අනුලොමෙපි රූපාදීහි අඤ්ඤත්තවොදනායමෙව පරවාදිතා පටික්ඛෙපස්ස
 කතත්තාති අධිජ්ජායො.

සුද්ධිකසංසන්දනවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඔපම්මසංසන්දනවණ්ණනා

28-36. උපලද්ධිසාමඤ්ඤෙන අඤ්ඤත්තපුච්ඡා වාති ඉමිනා ද්වයමිපි උද්ධරති
 උපලද්ධිසාමඤ්ඤෙන අඤ්ඤත්තපුච්ඡා, උපලද්ධිසාමඤ්ඤෙන පුච්ඡා වාති. තත්ථ
 පච්ඡිමං සන්ධායාහ “ද්විත්තං සමානතා”තිආදි. තස්සත්ථො – ද්විත්තං
 රූපවෙදනානං විය රූපපුග්ගලානං සච්චිකට්ඨයෙන සමානතා තෙසං අඤ්ඤත්තස්ස
 කාරණං යුත්තං න භොති. අථ ඛො...පෙ.... උපලබ්භනීයතානි ඉදඤ්ච සංසන්දනං
 විචාරෙතබ්බං. අයං භෙත්ථ අධිජ්ජායො – යදි සච්චිකට්ඨසාමඤ්ඤෙන
 රූපපුග්ගලානං උපලද්ධිසාමඤ්ඤං ඉච්ඡිතං, තෙනෙව තෙසං අඤ්ඤත්තමිපි
 ඉච්ඡිතබ්බං. අථ පරමත්ථවොහාරහෙදතො තෙසං අඤ්ඤත්තං න ඉච්ඡිතං, තතො
 ඵව උපලද්ධිසාමඤ්ඤමිපි න ඉච්ඡිතබ්බන්ති.

37-45. උපලද්ධිනි පුග්ගලස්ස උපලද්ධි විජ්ජමානතා. “පටිකම්මපඤ්චක”න්ති
 විඤ්ඤායතිති යොජනා.

ඔපම්මසංසන්දනවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. වතුක්කනයසංසන්දනවණ්ණනා

46-52. එකධම්මතොපීති සත්තපඤ්ඤාසාය සච්චිකට්ඨයසු එකධම්මතොපි.
 එතෙන තතො සබ්බතොපි පුග්ගලස්ස අඤ්ඤත්තානනුජානනං දස්සෙති. තෙනාහ
 අට්ඨකථායං “සකලං පරමත්ථසච්චං සන්ධායා”ති. රූපාදිඑකෙකධම්මවසෙන
 නානුසුඤ්ඡිතබ්බො අවයවඛ්‍යාතිරෙකෙන සමුදායස්ස අභාවතො. යස්මා පන
 සමුදායාවයවා හින්තසභාවා, තස්මා “සමුදායතො...පෙ.... නිග්ගහාරහො සියා”ති
 පරවාදිතො ආසඬිකමාහ. එතං වචනොකාසන්ති යදිපි
 සත්තපඤ්ඤාසධම්මසමුදායතො පුග්ගලස්ස අඤ්ඤත්තං න ඉච්ඡති තබ්බිනිමුත්තස්ස
 සච්චිකට්ඨස්ස අභාවතො, තදෙකදෙසතො පනස්ස අනඤ්ඤත්තමිපි න ඉච්ඡතෙව.

න හි සමුදායෝ අවයවෝ හොතීති. තස්මා “තං පටික්ඛිපතො කිං නිග්ගහට්ඨානන්ති වත්තුං මා ලබ්භෙමා” ති දස්සෙතුං “අයඤ්චා” තිආදි වුත්තං.
 රූපාදිධම්මප්පහෙදවිභාගමුඛෙනෙව අනවසෙසතො පුග්ගලොති
 ගහණාකාරදස්සනවසෙන පවත්තො පඨමවිකප්පො, දුතියො පන අවිභාගතො
 පරමත්ථසච්චභාවසාමඤ්ඤෙතාති අයං ඉමෙසං ද්විත්තං විකප්පානං විසෙසො.
 ඉතීති වුත්තප්පකාරපරාමසනන්ති ආහ “එව”න්ති.

සභාවච්චිතිඛොගතොති සභාවෙන විනිබ්භුජ්ජිතබ්බතො. සභාවහින්තො හි
 ධම්මො තදඤ්ඤධම්මතො විනිබ්භොගං ලභති. තෙනාහ “රූපතො
 අඤ්ඤසභාගත්තා” ති. රූපවජ්ජෙති රූපධම්මවජ්ජෙ. තීසුපිති “රූපස්මිං පුග්ගලො,
 අඤ්ඤත්තු රූපා, පුග්ගලස්මිං රූප”න්ති ඉමෙසු එවං පවත්තෙසු තීසුපි අනුයොගෙසු.
 සාසනිකො එවායං පුග්ගලවාදීති කත්වා ආහ “න හි සො සක්කායදිට්ඨිං ඉච්ඡති” ති.
 “රූපවා” ති ඉමිනා රූපෙන සකිඤ්චනතාව ඤාපියති, න රූපායත්තවුත්තිතාති ආහ
 “අඤ්ඤත්තු රූපාති එත්ථ ව රූපවා පුග්ගලොති අයමත්ථො සඬගහිතො” ති.

චතුක්කනයසංසන්දනවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිට්ඨිතා ව සංසන්දනකථාවණ්ණනා.

8. ලක්ඛණයුත්තිවණ්ණනා

54. ලක්ඛණයුත්තිකථායං “ඡලවසෙන පන වත්තබ්බං ආජානාහි නිග්ගහ”න්ති
 පාඨො ගහෙතබ්බො.

ලක්ඛණයුත්තිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. වචනසොධනවණ්ණනා

55-59. පදද්වයස්ස අත්ථතො එකත්තෙති පදද්වයස්ස එකත්තත්ථෙ සතීති
 අත්ථො. පරිකප්පවචනඤ්ඤෙතං දොසදස්සනත්ථං “එවං සන්තෙ අයං දොසො” ති.
 තයිදං එකත්තං උපලබ්භති එවාති පච්ඡිමපදාවධාරණං වෙදිතබ්බං. “කෙහිවි
 පුග්ගලො කෙහිවි න පුග්ගලො” ති ඛාහිවාරදස්සනතො පරෙන න සම්පට්ච්ඡිතන්ති
 කත්වා තමෙව අසම්පට්ච්ඡිතත්තං විභාවෙන්තො “පුග්ගලස්ස හි” තිආදිමාහ. තත්ථ
 අවිහජිතබ්බතන්ති “උපලබ්භති වා” ති එවං අවිහජිතබ්බතං. විහජිතබ්බතන්ති
 “පුග්ගලො ව තදඤ්ඤඤ්ච උපලබ්භති” ති එවං විහජිතබ්බතං. එතෙන “පුග්ගලො
 උපලබ්භති එවා” ති පච්ඡිමපදාවධාරණං වෙදිතබ්බං, න “පුග්ගලො එව
 උපලබ්භති” ති ඉමමත්ථං දස්සෙති. තං විභාගන්ති යථාවුත්තං
 විහජිතබ්බාවිහජිතබ්බං විභාගං වදන්තො සකවාදිතො, අඤ්ඤස්ස වා කස්සචි.
 එතස්සාති පරවාදිතො. යථාවුත්තවිභාගන්ති “පුග්ගලො උපලබ්භති...පෙ....
 කෙහිවි න පුග්ගලො” ති එවං පාළියං වුත්තප්පකාරං විභාගං. යථාආපාදිතෙනාති
 “පුග්ගලො උපලබ්භතීති පදද්වයස්ස අත්ථතො එකත්තෙ” තිආදිනා

ආපාදිතජපකාරෙන. න භවිතබ්බන්ති යදිපි තෙන පුග්ගලො උපලබ්භති එව වුවිච්ඡි,
උපලබ්භතීති පන පුග්ගලො එව න වුවිච්ඡි, අථ ඛො අඤ්ඤාපි, තස්මා
යථාවුත්තෙන පසඨගෙන න භවිතබ්බං. තෙනාහ “මග්ගිතබ්බො එත්ථ
අධිජ්ජායො”ති.

60. අත්ථතො පුග්ගලො නත්ථීති වුත්තං හොති අත්තසුඤ්ඤාදස්සනෙන
අනත්තලක්ඛණස්ස විහිතත්තා.

වචනසොධනවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පඤ්ඤත්තානුයොගවණ්ණනා

61-66. රූපකායාවිරහං සන්ධාය ආහ, න රූපතණ්හාසබ්භාවං. තථා සති
අනෙකන්තිකත්තා පටික්ඛිපිතබ්බමෙව සියා, න අනුජානිතබ්බන්ති. “අත්ථිතායා”ති
ආහාති සම්බන්ධො. කාමීභාවස්ස අනෙකන්තිකත්තා කස්සචි කාමධාතුපපන්තස්ස
කාමධාතුයා ආයත්තත්තාභාවතො ව කදාවි භාවස්සෙවාති යොජනා.

67. කායානුපස්සනායාති කායානුපස්සනාදෙසනාය. සා හි කායකායානුපස්සිනං
විභාගග්ගහණස්ස කාරණභූතා, කායානුපස්සනා එව වා. එවංලද්ධිකත්තාති අඤ්ඤො
කායො අඤ්ඤො පුග්ගලොති එවංලද්ධිකත්තා. ආහවිච්ඡි භාසිතන්ති යානකරණාති
ආහන්ත්වා කථිතං, භගවතා සාමං දෙසිතන්ති අත්ථො.

පඤ්ඤත්තානුයොගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. ගතිඅනුයොගවණ්ණනා

69-72. යානිස්ස සුත්තාති නිස්සාය ලද්ධි උජ්ජන්තා, තෙසං දස්සනතො පරතො
“තෙන හි පුග්ගලො සන්ධාවතී”තිආදිනා පාළි ආගතා, පුරතො පන “න චත්තබ්බං
පුග්ගලො සන්ධාවතී”තිආදිනා, තස්මා වුත්තං “දස්සෙත්තො...පෙ....
භවිතබ්බ”න්ති. දස්සෙත්වාති වා චත්තබ්බන්ති “යානිස්ස...පෙ.... තාති දස්සෙත්වා
‘තෙන හි පුග්ගලො සන්ධාවතී’තිආදිමාහා”ති චත්තබ්බන්ති අත්ථො.
දස්සෙත්තොති වා ඉදං දස්සනකිරියාය න චත්තමානතාමත්තවචනං, අථ ඛො තස්සා
ලක්ඛණත්ථවචනං, හෙතුභාවවචනං වාති න කොචි දොසො.

91. සො චත්තබ්බොති සො ජීවසරිරානං අනඤ්ඤාපජ්ජනාකාරො
චත්තබ්බො, නත්ථීති අධිජ්ජායො. “රූපි අත්තා”ති ඉමිස්සා ලද්ධියා වසෙන “යෙන
රූපසඨධාතෙන අත්තතො සභාවභූතෙන සරිරෙන සද්ධිං ගච්ඡතී”ති එවං පන
අත්ථෙ සති සො ආකාරො වුත්තො එව හොති, තථා ව සති “රූපං පුග්ගලොති
අනනුඤ්ඤාතත්තා”ති එවමිපි චත්තුං න සක්කා. යස්මා පන “ඉධ
සරිරනික්ඛෙපා”ති අනන්තරං චක්ඛති, තස්මා “සො චත්තබ්බො”ති වුත්තං.
නිරයුපගස්ස පුග්ගලස්ස අත්තරාහවං න ඉච්ඡතීති ඉදං පුරාතනානං

අන්තරාභවවාදීනං වසෙන වුත්තං. අධුනාතනා පන “උද්ධංපාදො තු නාරකො” ති වදන්තා තස්සපි අන්තරාභවං ඉච්ඡන්තෙව, කෙවි පන අසඤ්ඤාපගානං. අරුපුපගානං පන සබ්බෙපි න ඉච්ඡන්ති. තත්ථ යෙ “සඤ්ඤාප්පාදා ව පන තෙ දෙවා තම්භා කායා වචන්ති” ති සුත්තස්ස අත්ථං මිච්ඡා ගහෙත්වා වුත්තපපාතකාලෙසු අසඤ්ඤීනං සඤ්ඤා අත්ථීති අන්තරාභවතොව අසඤ්ඤාපපත්තිං ඉච්ඡන්ති, තදඤ්ඤෙසං වසෙන “සවෙදනො...පෙ.... පටික්ඛිපති” ති දස්සෙන්නො “යෙ පනා” තිආදිමාහ. කෙ පනෙවං ඉච්ඡන්ති? සබ්බත්ථිවාදීසු එකච්චෙ.

92. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙනි නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනෙ හවෙ, අවිත්තුප්පාදෙ වා සඤ්ඤා අත්ථීති ඉච්ඡන්ති ති න වත්තබ්බන්ති සම්බන්ධො. යතො සො සඤ්ඤාහවෙන අසඤ්ඤායතනො, හවන්තරභාවෙන ව සඤ්ඤායතනො.

93. ඉන්ධනුපාදානො අග්ගි විය ඉන්ධනෙන රූපාදිඋපාදානො පුග්ගලො රූපාදිනා විනා නත්ථීති එත්ථ අයමධිප්පායවිභාවනා – යථා න විනා ඉන්ධනෙන අග්ගි පඤ්ඤාපියති, න ව තං අඤ්ඤං ඉන්ධනෙන සක්කා පටිජානිතුං, නාපි අනඤ්ඤං. යදි හි අඤ්ඤං සියා, න උණ්භං ඉන්ධනං සියා, අථ අනඤ්ඤං, නිදහිතබ්බංයෙව දාහකං සියා, එවං න විනා රූපාදිහි පුග්ගලො පඤ්ඤාපියති, න ව තෙහි අඤ්ඤො, නාපි අනඤ්ඤො සස්සතුච්ඡේදභාවප්පසඤ්ඤායතනො පරවාදිනො අධිප්පායො. තත්ථ යදි අග්ගින්ධනොපමා ලොකවොහාරෙන වුත්තා, අපළිත්තං කට්ඨාදිඉන්ධනං නිදහිතබ්බඤ්ඤං, පළිත්තං භාසුරුණ්භං අග්ගිදාහකඤ්ඤං, තඤ්ච ඔජට්ඨමකරූපං පබන්ධවසෙන පවත්තං අනිච්චං සඤ්ඤං පටිච්චසමුප්පන්නං. යදි එවං පුග්ගලො රූපාදිහි අඤ්ඤො අනිච්චො ව ආපන්නො, අථ පරමත්ථතො ව, තස්මිංයෙව කට්ඨාදිසඤ්ඤිතෙ රූපසඤ්ඤායතනපළිත්තෙ යං උසුමං සො අග්ගි තංසහජාතානි තිණ්භූතානි ඉන්ධනං. එවමපි සිද්ධං ලක්ඛණහෙදනො අග්ගින්ධනානං අඤ්ඤත්තන්ති අග්ගි විය ඉන්ධනෙන රූපාදිහි අඤ්ඤො පුග්ගලො අනිච්චො ව ආපජ්ජති.

ගතිඅනුයොගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. උපාදාපඤ්ඤත්තානුයොගවණ්ණනා

97. නිලගුණයොගතො නිලො, නිලො එව නිලකො, තස්ස, අයං පනස්ස නිලපඤ්ඤත්ති නිලරුපුපාදානානි ආහ “නිලං...පෙ.... පඤ්ඤත්ති” ති. එවං පන පාඨෙ ධීතෙ නිලං උපාදාය නිලොති කථමයං පද්ද්ධාරොති ආහ “නිලං රූපං...පෙ.... එත්ථ යො පුට්ඨො නිලං උපාදාය නිලො” ති. එත්ථානි එතස්මිං වචනෙ. තදාදීසුති “පිතං රූපං උපාදායා” තිආදිකං අට්ඨකථායං ආදි-සද්දෙන ගහිතමෙව තදත්ථදස්සනවසෙන ගණ්භාති.

98. වුත්තන්ති “මග්ගකුසලො” තිආදීසු ඡෙකට්ඨං සන්ධාය වුත්තං. කුසලපඤ්ඤත්තිං කුසලවොහාරං.

112. පුබ්බපක්ඛං දස්සෙත්වා උත්තරමාහාති පරවාදී පුබ්බපක්ඛං දස්සෙත්වා සකවාදිස්ස උත්තරමාහ.

115. “රූපං රූපවා” තිආදිනායප්පවත්තං පරවාදිවාදං භින්දිතුං “යථා න නිගළො නෙගළිකො” තිආදිනා සකවාදිවාදො ආරද්ධොති ආහ “යස්ස රූපං සො රූපවාති උත්තරපක්ඛෙ වුත්තං වචනං උද්ධරිත්වා” ති.

118. විඤ්ඤාණනිස්සයභාවුපගමනන්ති චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස නිස්සයභාවුපගමනං. තයිදං විසෙසනං චක්ඛුස්සාති ඉමිනාව සිද්ධන්ති න කතං දට්ඨබ්බං.

උපාදාපඤ්ඤත්තානුයොගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. පුරිසකාරානුයොගවණ්ණනා

123. කම්මානන්ති කුසලාකුසලකම්මානං. තග්ගහණෙනෙව හි තංතංකිච්චකරණීයෙ කිරියානම්පි සඬිගහො දට්ඨබ්බො. නිජ්චාදකප්පයොජකභාවෙනාති කාරකකාරාපකභාවෙන.

125. කම්මකාරකස්ස පුග්ගලස්ස යො අඤ්ඤො පුග්ගලො කාරකො. තෙනපීති කාරකකාරකෙනපි. තස්සාති කාරකකාරකස්ස. අඤ්ඤන්ති අඤ්ඤං කම්මං. එවන්ති ඉමිනා වුත්තප්පකාරෙන. තෙහි තෙහි කාරකෙහි පුග්ගලා විය අඤ්ඤාති කම්මාති කරියන්තිති දස්සෙති. තෙනාහ “කම්මවට්ටස්ස අනුපච්ඡෙදං වදන්ති” ති. එවං සන්නෙ පුග්ගලස්ස කාරකො, කම්මස්ස කාරකොති අයං විභාගො ඉධ අනාමට්ඨො හොති, තථා ව සති කාරකපරම්පරාය වචනං විරුජ්ඣෙය්‍යාති ආහ “පුග්ගලස්ස...පෙ.... විචාරෙතබ්බමෙත” න්ති. තස්ස කාරකන්ති පුග්ගලස්ස කාරකං. ඉදඤ්චාති න කෙවලං පුග්ගලකාරකස්ස කම්මකාරකතාපත්තියෙව දොසො, අථ ඛො ඉදං කම්මකාරකතාය කාරකපරම්පරාපජ්ජනම්පි විචාරෙතබ්බං, න යුජ්ජතිති අත්ථො. පුග්ගලානඤ්ඤි පටිපාටියා කාරකභාවො කාරකපරම්පරා.

170. එකො අන්තොති “ගාහො” ති සස්සතගාහසඬ්ඛාතො අන්තොති අත්ථො.

176. සියා අඤ්ඤො, සියා අනඤ්ඤො, සියා න වත්තබ්බො “අඤ්ඤොති වා අනඤ්ඤොති වා” ති, එවං පවත්තනිගණ්ඨවාදසදිසත්තා සො එව එකො නෙව සො හොති, න අඤ්ඤොති ලද්ධිමත්තං. තෙනාහ “ඉදං පන නත්ථෙවා” ති. පරස්ස ඉච්ඡාවසෙනෙවාති පරවාදිනො ලද්ධිවසෙනෙව. එකං අනිච්ඡන්තස්සාති එකං “සො කරොති, සො පටිසංවෙදෙති” ති ගහණං සස්සතදිට්ඨිහයෙන පටික්ඛිපන්තස්ස ඉතරං උච්ඡෙදග්ගහණං ආපන්නං. තඤ්ච පටික්ඛිපන්තස්ස අඤ්ඤං මිස්සකං නිච්චානිච්චග්ගහණං, වික්ඛෙපග්ගහණඤ්ච ආපන්නං. කාරකවෙදකිච්ඡාය යත්වාති ස්වෙව කාරකො වෙදකො වාති ඉමස්මිං ආදායෙ යත්වා. තංතංඅනිච්ඡායාති තස්ස තස්ස වාදස්ස අසම්පට්ච්ඡනෙන. ආපන්නවසෙනපීති ආපන්නගාහවසෙනපි අයං

අනුයෝගො වුත්තොති යොජනා. සබ්බෙසං ආපන්නත්තාති හෙට්ඨා වුත්තනයෙන සබ්බෙසං විකප්පානං අනුක්කමෙන ආපන්නත්තා නායමනුයොගො කතොති යොජනා. එකෙකස්සෙවති තෙසු විසුං විසුං එකෙකස්සෙව ආපන්නත්තා. තත්තිවසෙන පන තෙ විකප්පා එකප්ඤ්ඤා දස්සෙත්වාති අධිප්පායො. එකතො යොජෙතබ්බං චතුන්නම්පි පඤ්ඤානං එකතො පුට්ඨත්තා.

පුරිසකාරානුයොගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කල්‍යාණවග්ගො නිට්ඨිතො.

14. අභිඤ්ඤානුයොගවණ්ණනා

193. විකුබ්බතීති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා. තෙන “දිබ්බාය සොතධාතුයා සද්දං සුණාති” තිආදිකං සඬගණ්හාති. අභිඤ්ඤානුයොගො දට්ඨබ්බොති යොජනා. තදභිඤ්ඤාවතොති ආසවක්ඛයාහිඤ්ඤාවතො. අරහතො සාධනන්ති අරහතො සච්චිකට්ඨපරමත්ථෙන පුග්ගලත්තාභාවසාධනං. තඬ්භාවස්සාති අරහත්තස්ස. අරහත්තධාරානඤ්ඤි ඛන්ධා නාම පුග්ගලත්තං තස්සපි භොතීති.

අභිඤ්ඤානුයොගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15-18. ඤාතකානුයොගාදිවණ්ණනා

209. තතියකොට්ඨුතස්සාති තතියකොට්ඨභාවස්ස සඬබ්බතාසඬබ්බවිනිමුත්තසභාවස්ස. සභාවස්සාති ච සභාවධම්මස්ස. ලද්ධිං නිගුහිත්වාති පුග්ගලො තෙව සඬබ්බතො, නාසඬබ්බතොති ලද්ධිං අවිභාවෙත්වා.

ඤාතකානුයොගාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

19. පටිවෙදානුයොගාදිවණ්ණනා

218. පජානනං නාම න භොති නිබ්බිදාදීනං අප්පච්චයත්තා. පටිවිජෙදනසමත්ථතඤ්ඤා දස්සෙතීති සම්බන්ධො.

228. සහරූපභාවො රූපෙන සමඬ්භිතා, විනාරූපභාවො තතො විනිස්සට්ඨාති තදුභයං රූපස්ස අබ්භන්තරගමනං බහිනික්ඛමනඤ්ඤා භොති. තස්මා තං ද්වයං සහරූපභාවවිනාරූපභාවානං ලක්ඛණවචනන්ති වුත්තං.

237. ඔළාරිකොති ථුලො. ආහිතො අහං මානො එත්ථාති අත්තා, අත්තභාවො. සො එව යථාසකං කම්මිතා පටිලභිතබ්බතො පටිලාභො. පදද්වයෙනපි කාමාවචරත්තභාවො කටීතො. මනොමයො අත්තපටිලාභො රූපාවචරත්තභාවො. සො හි ඤානමනෙන නිබ්බත්තත්තා මනොමයො. අරූපො අත්තපටිලාභොති

අරුපාවචරත්තභාවො. සො හි රූපෙන අමිස්සිතත්තා අරුපොති එවමෙන්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. “අත්තා”ති පන ජීවෙ ලොකවොහාරො නිරුල්ලො, අසතිපි ජීවෙ තථානිරුල්ලං ලොකවොහාරං ගහෙන්වා සම්මාසම්බුද්ධාපි වොහරන්තිති දස්සෙන්තො “ඉති ඉමා ලොකස්ස සමඤ්ඤා, යාහි තථාගතො වොහරති”ති වත්වා ඉදානි යථා වොහරන්ති, තං පකාරං විභාවෙන්තො “අපරාමස”න්තිආදිමාහ.

පච්චත්තසාමඤ්ඤලක්ඛණවසෙනාති කක්ඛලච්ඡසනාදිසලක්ඛණවසෙන අනිච්චතාදිසාමඤ්ඤලක්ඛණවසෙන ව. ඉමිනාති “පච්චත්තසාමඤ්ඤලක්ඛණවසෙනා”තිආදිනා වුත්තෙන පරමත්ථතො පුග්ගලාභාවවනෙන. ඉතො පුරිමාති තත්ථ තත්ථ සකවාදිපටික්ඛෙපාදිවිභාවනවසෙන පචත්තා ඉතො අත්ථසංවණ්ණනතො පුරිමා. ඉමිනාති වා “යථා රූපාදයො ධම්මා”තිආදිනා අට්ඨකථායං වුත්තවවනෙන. යථා වාති එත්ථ ව-සද්දො සමුච්චයත්ථො. තෙන සමඤ්ඤානතිධාවනං සම්පිණ්ඨෙති. ඉදං වුත්තං හොති – යථා පරාමාසො ව න හොති ජනපදනිරුත්තියා අහිනිවිසිතබ්බතො, යථා ව සමඤ්ඤාතිධාවනං න හොති, එවං ඉතො පුරිමා ව අත්ථවණ්ණනා යොජෙතබ්බා. සමඤ්ඤාතිධාවනෙ හි සති සබ්බලොකවොහාරූපවිජෙදො සියාති.

තස්මා සච්චන්ති යස්මා තත්ථ පරමත්ථාකාරං අනාරොපෙත්වා සමඤ්ඤං නාතිධාවන්තො කෙවලං ලොකසම්මුතියාව වොහරති, තස්මා සච්චං පරෙසං අවිසංවාදනතො. තථකාරණන්ති තථො අවිතථො ධම්මසභාවො කාරණං පචත්තිහෙතු එතස්සාති තථකාරණං, පරමත්ථවචනං, අවිපරිතධම්මසභාවවිසයන්ති අත්ථො. තෙනාහ “ධම්මානං තථතාය පචත්ත”න්ති.

පටිවෙධානුයොගාදිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුග්ගලකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පරිභානිකථා

1. වාදයුත්තිපරිභානිකථාවණ්ණනා

239. ඉදං සුත්තන්ති ඉදං ලක්ඛණමත්තං දට්ඨබ්බං. “පඤ්චිමෙ, භික්ඛවෙ, ධම්මා සමයවිමුත්තස්ස භික්ඛුතො පරිභානාය සංවත්තන්ති”ති (අ. නි. 5.149-150) ඉදම්පි හි සුත්තං අනාගාමිආදීනංයෙව පරිභානිනිස්සයො, න අරහතො. සමයවිමුත්තොති අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො සෙක්ඛස්සෙතං නාමං. යථාහ –

“කතමො ව පුග්ගලො සමයවිමුත්තො? ඉධෙකච්චො පුග්ගලො කාලෙන කාලං සමයෙන සමයං අට්ඨ විමොක්ඛෙ කායෙන චුසිත්වා විහරති, පඤ්ඤාය වස්ස දිස්වා එකච්චෙ ආසවා පරික්ඛිණා හොන්ති. අයං වුච්චති පුග්ගලො සමයවිමුත්තො”ති (පු. ප. 1).

“පරිහානිධම්මො” ති ව පුපුඡ්ඡනො ව එකච්චො ව සෙක්ඛො අධිප්පෙනො, න අරහානි. තස්මාති යස්මා යථාදස්සිතානි සුත්තානි අනාගාමිආදීනං පරිහානිලද්ධියා නිස්සයො, න අරහතො, තස්මා. තං නිස්සයං තං අපෙක්ඛිත්වා යස්මා “අරහතොපි” ති එත්ථ අරහතොපි පරිහානි, කො පන වාදො අනාගාමිආදීනන්ති අයමත්ථො ලබ්භති, තස්මා පි-සද්දසම්පිණ්ඩිතමත්ථං දස්සෙන්තො “අරහතොපි...පෙ.... යොජෙතබ්බ”න්ති ආහ. යස්මා වා කාමඤ්චෙන්ථ දුතියසුත්තං සෙක්ඛවසෙන ආගතං, පඨමතතියසුත්තානි පන අසෙක්ඛවසෙනපි ආගතානීති තෙසං ලද්ධි, තස්මා “අරහතොපි” ති අට්ඨකථායං වුත්තං. තෙනාහ “ඉදං සුත්තං අරහතො” තිආදි.

තතියස්මිත්ති “සබ්බෙසඤ්ඤෙව අරහත්තානං පරිහානී” ති එතස්මිං පඤ්ඤෙ. සො හි “සබ්බෙව අරහත්තො” තිආදිනා ආගතෙසු තතියො පඤ්ඤො. තෙසන්ති මුදිත්ථියානං. තතියස්මිම්පිති පි-සද්දො වුත්තත්ථසමුච්චයො. තෙන පඨමපඤ්ඤං සමුච්චිතොති “තත්ථපි තික්ඛිත්ථියා අධිප්පෙනා” ති.

සොයෙව න පරිහායතීති සොතාපත්තොයෙව සොතාපත්තභාවතො න පරිහායතීති අත්ථො. න චෙන්ථ සකදාගාමිභාවාපත්තියා සොතාපත්තභාවාපගමො පරිහානි භොති විසෙසාධිගමභාවතො. පත්තවිසෙසතො හි පරිහානීති. ඉතරෙති සකදාගාමිආදිකා. උපරිමග්ගත්ථායාති උපරිමග්ගත්තයපටිලාභත්ථාය “නියතො” ති වුත්තමත්ථං අග්ගභෙත්වා.

වාදයුත්තිපරිහානිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අරියපුග්ගලසංසන්දනපරිහානිකථාවණ්ණනා

241. තතොති අරහත්තතො. තත්ථාති දස්සනමග්ගඵලෙ. වායාමෙනාති විපස්සනුස්සාහනෙන. තදනන්තරන්ති සොතාපත්තිඵලානන්තරං. පඨමං දස්සනමග්ගඵලානන්තරං අරහත්තං පාපුණාති, තතො පරිහීනො පුන වායමන්තො තදනන්තරං න අරහත්තං පාපුණාතීති කා එත්ථ යුත්තීති අධිප්පායො. පරවාදී නාම යුත්තම්පි වදති අයුත්තම්පිති කිං තස්ස වාදෙ යුත්තිගවෙසනායාති පන දට්ඨබ්බං. අපරිහානසභාවො භාවනාමග්ගො අරියමග්ගත්තා දස්සනාදස්සනමග්ගො විය. න චෙන්ථ අසිද්ධතාසඬකා ලොකුත්තරමග්ගස්ස පරස්සපි අරියමග්ගභාවස්ස සිද්ධත්තා, නාපි ලොකියමග්ගෙන අනෙකන්තිකතා අරියසද්දෙන විසෙසිතත්තා. තථා න විරුද්ධතා දුතියමග්ගාදීනං භාවනාමග්ගභාවස්ස ඔලාරිකකිලෙසප්පභානාදීනඤ්ච පරස්සපි ආගමතො සිද්ධත්තා.

අරියපුග්ගලසංසන්දනපරිහානිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සුත්තසාධනපරිහානිකථාවණ්ණනා

265. පුග්ගලපඤ්ඤත්තිඅට්ඨකථායං “පත්ති, චුසනා”ති ව පච්චක්ඛතො අධිගමො අධිප්පෙතොති චුත්තං “පත්තඛ්ඛං වදන්ති ආහ චුසනාරහ”න්ති.

267. කතසන්තිට්ඨානස්සාති ඉමස්මිං සත්තාහෙ මාසෙ උතුම්හි අත්තොවස්සෙ වා අඤ්ඤං ආරාධෙස්සාමිති කතනිච්ඡයස්ස.

සුත්තසාධනපරිභානිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පරිභානිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. බ්‍රහ්මවරියකථාවණ්ණනා

1. සුද්ධබ්‍රහ්මවරියකථාවණ්ණනා

269. හෙට්ඨාපිති පරනිමිතවසවත්තිදෙවෙහි හෙට්ඨාපි. මග්ගභාවනම්පි න ඉච්ඡන්තිති විඤ්ඤායති “ඉධ බ්‍රහ්මවරියවාසො”ති ඉමිනා “ද්වෙපි බ්‍රහ්මවරියවාසා නත්ථි දෙවෙසුති උපලද්ධිවසෙනා”ති චුත්තත්තා.

270. තස්සෙවාති පරවාදිනො එව. පුග්ගලවසෙනාති “ගිහීනඤ්චෙව එකච්චානඤ්ච දෙවාන”න්ති එව. පුග්ගලවසෙන. තස්සාති පරවාදිනො. පටික්ඛෙපො න යුත්තොති එව. පුග්ගලවසෙන අත්ථයොජනා න යුත්තාති අධිප්පායො. පුග්ගලාධිට්ඨානෙන පන කතාපි අත්ථවණ්ණනා ඔකාසවසෙන පරිච්ඡිජ්ජතිති නායං දොසො. තස්සායං අධිප්පායොති අයං “ගිහීනඤ්චෙවා”තිආදිනා චුත්තො තස්ස පරවාදිනො යදි අධිප්පායො, එව. සඤ්ඤාය පරවාදිනො සකවාදිනා සමානාදායොති න නිග්ගහාරහො සියා. තෙනාහ “සක...පෙ.... තඛ්ඛො”ති. පයමං පන අනුජානිත්වා පච්ඡා පටික්ඛෙපෙනෙව නිග්ගහෙතඛ්ඛතා වෙදිතඛ්ඛා. කෙච්චි “යත්ථ නත්ථි පඛ්ඛජ්ජා, නත්ථි තත්ථ බ්‍රහ්මවරියවාසොති පුච්ඡාය එකච්චානං. මනුස්සානං මග්ගස්පට්ටෙධං සන්ධාය පරවාදිනො පටික්ඛෙපො. යදිපි සො දෙවානං මග්ගස්පට්ට්‍රාහං න ඉච්ඡති, සම්භවන්තං පන සඛ්ඛං දස්සෙතුං අට්ඨකථායං ‘ගිහීන’මිච්චෙව අවත්වා ‘එකච්චානඤ්ච දෙවාන’න්ති චුත්ත’න්ති වදන්ති, තං න සුන්දරං ‘සන්ධායා’ති චුත්තත්තා, පුරිමොයෙවත්ථො යුත්තො.

සුද්ධබ්‍රහ්මවරියකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සංසන්දනබ්‍රහ්මවරියකථාවණ්ණනා

273. රූපාවචරමග්ගෙනාති රූපාවචරජ්ඣානෙන. තඤ්ඤි රූපහවුපපත්තියා උපායභාවතො මග්ගොති චුත්තො. යථාහ “රූපුපපත්තියා මග්ගං භාවෙති”ති (ධ. ස. 160). ඉදන්ති ඉදං රූපාවචරජ්ඣානං. “ඉධවිභායනිට්ඨහෙතුභූතො රූපාවචරමග්ගො”තිආදිකං දීපෙන්නං වචනං අනාගාමිමග්ගස්ස තඛ්ඛාවදීපකෙන

“ඉඬ භාවිතමග්ගො” තිආදිකෙන කථං සමෙතීති වොදෙත්වා යථා සමෙති, තං දස්සෙතුං “පුබ්බෙ පනා” තිආදි චුත්තං. තත්ථ “පුබ්බෙ” ති ඉමිනා “ඉඬ භාවිතමග්ගො” තිආදිකං වදන්ති, ඉධාපි පන “රූපාවචරමග්ගෙනා” තිආදිකං. තත්ථ අනාගාමී එවාති අනාගාමීඵලට්ඨො එව. කුමානානාගාමීති අසමුච්ඡින්නජ්ඣක්කසංයොජනොපි රූපහවෙ උප්පජ්ජිත්වා අනාවත්තිධම්මග්ගං භාවෙත්වා තත්ථෙව පරිනිබ්බායනතො. අධිජ්ජායොති යථාචුත්තො ද්වින්නං අට්ඨකථාවචනානං අවිරොධදීපකො අධිජ්ජායො.

ඉධාති කාමලොකෙ. තත්ථාති බ්‍රහ්මලොකෙ. එත්ථ ව පරවාදී එවං පුච්ඡිතබ්බො “තීහි, භික්ඛවෙ, යානෙහී” ති සුත්තං කිං යථාරුතවසෙන ගහෙතබ්බත්ථං, උදාහ්‍ර සන්ධායභාසිතන්ති? තත්ථ ජානමානො සන්ධායභාසිතන්ති වදෙය්‍ය. අඤ්ඤාථා “පරනිමිතවසවත්තිදෙවෙ උපාදායා” තිආදි වත්තුං න සක්කා “දෙවෙ ව තාවතිංසෙ” ති චුත්තත්තා. යථා හි තස්ස “සෙය්‍යථාපි දෙවෙහි තාවතිංසෙහි සද්ධිං මන්තෙත්වා” තිආදිසු විය සක්කං දෙවරාජානං උපාදාය කාමාවචරදෙවෙසු තාවතිංසදෙවා පාකථා පඤ්ඤාතාති තෙසං ගහණං, න තෙයෙව අධිජ්ජෙතාති සුත්තපදස්ස සන්ධායභාසිතත්ථං සම්පට්ඨිතබ්බං, එවං “ඉඬ බ්‍රහ්මවරියවාසො” ති එත්ථාපි අනවජ්ජසුඛඅඛ්‍යාසෙකසුඛනෙක්ඛම්මසුඛාදිසන්නිස්සයභාවෙන මහානිසංසතාය සාසනෙ පබ්බජ්ජා “ඉඬ බ්‍රහ්මවරියවාසො” ති ඉමස්මිං සුත්තෙ අධිජ්ජෙතා. සා හි උත්තරකුරුකානං දෙවානඤ්ච අනොකාසභාවතො දුක්කරා දුල්ලභා ව. තත්ථ සූරියපරිවත්තාදීහිපි දෙවෙසු මග්ගපටිලාභාය අත්ථිතා විභාවෙතබ්බා, උත්තරකුරුකානං පන විසෙසානධිගමභාවො උභින්නම්පි ඉච්ඡිතො එවාති.

සංසන්දනබ්‍රහ්මවරියකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ්‍රහ්මවරියකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ඔධිසොකථාවණ්ණනා

274. ඔධිසොති භාගසො, භාගෙනාති අත්ථො. භාගො නාම යස්මා එකදෙසො හොති, තස්මා “එකදෙසෙන එකදෙසෙනා” ති චුත්තං. තත්ථ යදි වතුන්නං මග්ගානං වසෙන සමුදයපක්ඛිකස්ස කිලෙසගණස්ස වතුභාගෙහි පහානං “ඔධිසො පහාන” න්ති අධිජ්ජෙතං, ඉච්ඡිතමෙවෙනං සකවාදිස්ස “තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා දිට්ඨිගතානං පහානායා” ති ව ආදිවචනතො. යස්මා පන මග්ගො වතුසු සච්චෙසු නානාභිසමයවසෙන කිච්චකරො, න එකාභිසමයවසෙනාති පරවාදිතො ලද්ධි, තස්මා යථා “මග්ගො කාලෙන දුක්ඛං පරිජානාති, කාලෙන සමුදයං පජහති” තිආදිනා නානක්ඛණවසෙන සච්චෙසු පවත්තති ඉච්ඡිතො, එවං පච්චෙකම්පි නානක්ඛණවසෙන පවත්තෙය්‍ය. තථා සති දුක්ඛාදීනං එකදෙසඑකදෙසමෙව පරිජානාති පජහති දස්සෙතුං පාළියං “සොනාපත්ති...පෙ.... එකදෙසෙ පජහති” තිආදි චුත්තං. සති හි නානාභිසමයෙ

පයමමග්ගාදීහි පහාතබ්බානං සංයොජනත්තයාදීනං දුක්ඛදස්සනාදීහි එකදෙසඵකදෙසප්පහානං සියාති එකදෙසසොතාපත්තිමග්ගට්ඨාදිතා, තතො ඵච එකදෙසසොතාපත්තාදිතා ච ආපජ්ජති අනන්තරඵලත්තා ලොකුත්තරකුසලානං, න ච තං යුත්තං. න හි කාලභෙදෙන විනා සො ඵච සොතාපත්තො, අසොතාපත්තො වාති සක්කා විඤ්ඤාතුං. තෙනාහ “එකදෙසං සොතාපත්තො, එකදෙසං න සොතාපත්තො”තිආදි.

අපිවායං නානාහිසමයවාදී ඵචං පුච්ඡිතබ්බො “මග්ගඤ්ඤාණං සච්චාති පටිච්ඡිකුන්තං කිං ආරම්මණතො පටිච්ඡිකුති, උදාහු කිච්චතො”ති. යදි ආරම්මණතොති වදෙයා, තස්ස විපස්සනාඤ්ඤාණස්ස විය දුක්ඛසමුදයානං අච්චන්තපරිච්ඡෙදසමුච්ඡෙදා න යුත්තා තතො අනිස්සටත්තා, තථා මග්ගදස්සනං. න හි සයමෙව අත්තානං ආරබ්භ පවත්තතිති යුත්තං, මග්ගන්තරපරිකප්පනායං අනවට්ඨානං ආපජ්ජතිති, තස්මා තිණි සච්චාති කිච්චතො, නිරොධං කිච්චතො ආරම්මණතො ච පටිච්ඡිකුතිති ඵචමසම්මොහතො පටිච්ඡිකුන්තස්ස මග්ගඤ්ඤාණස්ස නත්තෙව නානාහිසමයො. චුත්තඤ්ඤෙනං “යො, හික්ඛවෙ, දුක්ඛං පස්සති, දුක්ඛසමුදයම්පි සො පස්සති”තිආදි. න චෙතං කාලන්තරදස්සනං සන්ධාය චුත්තං. “යො නු ඛො, ආචුසො, දුක්ඛං පස්සති, දුක්ඛසමුදයම්පි සො පස්සති, දුක්ඛනිරොධම්පි...පෙ.... දුක්ඛනිරොධගාමිනිපටිපදම්පි සො පස්සති”ති (සං. නි. 5.1100) එකසච්චදස්සනසමඬිගිතො අඤ්ඤසච්චදස්සනසමඬිගිභාවවිචාරණායං තදත්ථසාධනත්ථං ආයස්මතා ගවංපතිත්තෙවරෙන ආහතත්තා පච්චෙකඤ්ච සච්චන්තයදස්සනස්ස යොජිතත්තා. අඤ්ඤථා පුරිමදිට්ඨස්ස පුන අදස්සනතො සමුදයාදිදස්සනෙ දුක්ඛාදිදස්සනමයොජනීයං සියා. න හි ලොකුත්තරමග්ගො ලොකියමග්ගො විය කතකාරිභාවෙන පවත්තති සමුච්ඡෙදකත්තා. තථා යොජනෙ ච සබ්බං දස්සනං දස්සනන්තරපරන්ති දස්සනානුපරමො සියා. ඵචං ආගමතො යුත්තිතො ච නානාහිසමයස්ස අසම්භවතො පච්චෙකං මග්ගානං ඔධිසො පහානං නත්ථිති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං.

ඔධිසොකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ජහතිකථාවණ්ණනා

1. නසුත්තාහරණකථාවණ්ණනා

280. යදිපි පාළියං “තයො මග්ගෙ භාවෙති”ති චුත්තං, මග්ගභාවනා පන යාවදෙව කිලෙසසමුච්ඡින්නන්දනත්ථාති ඤත්වා “කිච්චසබ්භාවන්ති තිහි පහාතබ්බස්ස පහිනන”න්ති ආහ. තත්ථ තිහිති හෙට්ඨිමෙහි තිහි අරියමග්ගෙහි පහාතබ්බස්ස අජ්ඣත්තසංයොජනස්ස පහිනනං සමුච්ඡින්නන්ති අත්ථො. තං පන කිච්චන්ති අධොභාගීයසංයොජනෙසු මග්ගස්ස පහානාහිසමයකිච්චං. තෙනෙව මග්ගෙනාති අනාගාමිමග්ගෙනෙව. එතං න සමෙතීති ඵචං මග්ගුප්පාදතො පගෙව කාමරාගඛ්‍යාපාදා පහියන්තිති ලද්ධිකිත්තනං ඉමිනා මග්ගස්ස

කිව්වසබ්භාවකථනෙන න සමෙති න යුජ්ජති. තස්මාති ඉමිනා යථාචුත්තමෙව විරොධං පච්චාමසති. පභිනානන්ති වික්ඛම්භිතානං. යො හි ක්කානලාභී ක්කානෙන යථාවික්ඛම්භිතෙ කිලෙසෙ මග්ගෙන සමුච්ඡින්නති, සො ඉධාධිජ්ජෙතො. තෙනාහ “දස්සනමග්ගෙ...පෙ.... අධිජ්ජායො”ති.

ජහතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සබ්බමත්ථිතිකථාවණ්ණනා

1. වාදයුත්තිවණ්ණනා

282. සබ්බං අත්ථිති එත්ථ යස්මා පච්චුජ්ජන්තං විය අනිත්තානාගතම්පි ධරමානසභාවන්ති පරවාදිනො ලද්ධි, තස්මා සබ්බන්ති කාලවිභාගතො අනිත්තාදිභෙදං සබ්බං. සො පන “යම්පි නත්ථි, තම්පි අත්ථි”ති කාලවිමුත්තස්ස වසෙන අනුයොගො, තං අනිජ්ජසඬගදස්සනවසෙන පරවාදිපටිඤ්ඤාය දොසාරොපනං. නයදස්සනං වා අනිත්තානාගතානං නත්ථිභාවස්ස. අත්ථිති පන අයං අත්ථිභාවො යස්මා දෙසකාලාකාරධම්මෙහි විනා න භොති, තස්මා තං තාව තෙහි සද්ධිං යොජෙත්වා අනුයොගං දස්සෙතුං “සබ්බත්ථ සබ්බමත්ථි”තිආදිනා පාළි පවත්තා. තත්ථ යදිපි සබ්බත්ථාති ඉදං සාමඤ්ඤවචනං, තං පන යස්මා විසෙසතිවිට්ඨං භොති, පරතො ව සබ්බෙසුති ධම්මා විභාගතො වුව්චන්ති, තස්මා ඔළාරිකස්ස පාකටස්ස රූපධම්මසමුදායස්ස වසෙන අත්ථං දස්සෙතුං අට්ඨකථායං “සබ්බත්ථාති සබ්බස්මිං සරිරො”ති චුත්තං, නිදස්සනමත්තං වා එතං දට්ඨබ්බං. තථා ව කාණාදකාපිලෙහි පටිඤ්ඤායමානා ආකාසකාලාදිසත්තපකතිපුරිසා විය පරවාදිනා පටිඤ්ඤායමානං සබ්බං සබ්බබ්‍යාපිති ආපන්නමෙව භොතිති. “සබ්බත්ථ සරිරො”ති ව “තිලෙ තෙල”න්ති විය බ්‍යාපනෙ භූමිමත්ති සරිරපරියාපන්නෙන සබ්බෙන භවිතබ්බන්ති චුත්තං “සිරසි පාදා...පෙ.... අත්ථො”ති.

සබ්බස්මිං කාලෙ සබ්බමත්ථිති යොජනා. එතස්මිං පක්ඛෙයෙවස්ස අඤ්ඤවාදො පරිදිපිතො සීයා “යං අත්ථි, අත්ථෙව තං, යං නත්ථි, නත්ථෙව තං, අසතො නත්ථි සම්භවො, සතො නත්ථි විනාසො”ති. එවං සබ්බෙනාකාරෙන සබ්බං සබ්බෙසු ධම්මෙසු සබ්බං අත්ථිති අත්ථොති සම්බන්ධො. ඉමෙහි පන පක්ඛෙහි “සබ්බං සබ්බසභාවං, අනෙකසත්තිනිවිතාභාවා අසතො නත්ථි සම්භවො”ති වාදො පරිදිපිතො සීයා. යොගරහිතන්ති කෙනවි යුත්තායුත්තලක්ඛණසංයොගරහිතං. තං පන එකසභාවන්ති සංයොගරහිතං නාම අත්ථතො එකසභාවං, එකධම්මොති අත්ථො. එතෙන දෙවවාදීනං බ්‍රහ්මදස්සනං අත්ථෙවතිවාදො පරිදිපිතො සීයා. අත්ථිති ප්‍රච්ඡන්ති යදි සබ්බමත්ථිති තව වාදො, යථාචුත්තාය මම දිට්ඨියා සම්මාදිට්ඨිභාවො අත්ථිති එකන්තෙන තයා සම්පට්ඨිතබ්බො, තස්මා “කිං සො අත්ථි”ති ප්‍රච්ඡන්ති අත්ථො.

වාදයුත්තිවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. කාලසංසන්දනකථාවණ්ණනා

285. අතීතා ...පෙ.... කරිත්වාති එත්ථායං සඨබ්බෙපත්ථො – අතීතං අනාගතන්ති රූපස්ස ඉමං විසෙසං, එවං විසෙසං වා රූපං අග්ගහෙත්වා පච්චුප්පන්නතාවිසෙසවිසිට්ඨරූපමෙව අප්පියං පච්චුප්පන්නරූපභාවානං සමානාධිකරණත්තා එතස්මිංයෙව විසයෙ අප්පෙතබ්බං, වච්ඡොවරං පාපෙතබ්බං සතිපි නෙසං විසෙසනවිසෙසිතබ්බතාසඨබ්බානෙ විභාගෙ තථාපි අවිහජිතබ්බං කත්වාති. යස්මා පන පාළියං “පච්චුප්පන්නන්ති වා රූපන්ති වා”ති පච්චුප්පන්නරූපසද්දෙහි තදත්ථස්ස වත්තබ්බාකාරො ඉතිසද්දෙහි දස්සිතො, තස්මා “පච්චුප්පන්නසද්දෙන...පෙ.... චුත්තං හොති”ති ආහ. රූපපඤ්ඤත්තීති රූපායතනපඤ්ඤත්ති. සා හි සභාවධම්මපාදානා තප්පාපඤ්ඤත්ති. තෙනෙවාහ “සභාවපරිච්ඡින්නෙ පවත්තා විජ්ජමානපඤ්ඤත්ති”ති. රූපසමුහං උපාදායාති තංතංඅත්තපඤ්ඤත්තියා උපාදානභූතානං අභාවවිභාවනාකාරෙන පවත්තමානානං රූපධම්මානං සමුහං උපාදාය. උපාදානුපාදානම්පි හි උපාදානමෙවාති. තස්මාති සමුහුපාදායාධිනතාය අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිභාවතො. විගමාවත්තබ්බතාති විගමස්ස වත්ථභාවාපගමස්ස අවත්තබ්බතා. න හි ඔදාතතාවිගමෙන අවත්ථං හොති. න පන යුත්තා රූපභාවස්ස විගමාවත්තබ්බතාති යොජනා. රූපභාවොති ව රූපායතනසභාවො වක්ඛ්විඤ්ඤාණස්ස ගොවරභාවො. න හි තස්ස පච්චුප්පන්නභාවවිගමෙ විගමාවත්තබ්බතා යුත්තා.

කාලසංසන්දනකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වචනසොධනවණ්ණනා

288. අනාගතං වා පච්චුප්පන්නං වාති එත්ථ වා-සද්දො අනියමත්ථො යථා “බද්ධො වා බන්ධිතබ්බං පලාසෙ වා”ති. තස්මා “හුත්වා හොති”ති එත්ථ හොති-සද්දො අනාගතපච්චුප්පන්නෙසු යං කිඤ්චි පධානං කත්වා සම්බන්ධං ලහතීති දස්සෙන්නො “අනාගතං...පෙ.... දට්ඨබ්බ”න්ති ආහ. තත්ථ පච්චුප්පන්නං හොත්තන්ති පච්චුප්පන්නං ජායමානං පච්චුප්පන්නභාවං ලහන්තං. තෙනාහ “තඤ්ඤෙව අනාගතං තං පච්චුප්පන්නන්ති ලද්ධිවසෙනා”ති. තම්පි හුත්වා හොතීති යං අනාගතං හුත්වා පච්චුප්පන්නභාවප්පත්තියා “හුත්වා හොති”ති චුත්තං, කිං තදපි පුන හුත්වා හොතීති පුච්ඡති. තබ්බාවාචිගමතොති පච්චුප්පන්නභාවතො හුත්වාහොතිභාවානුපගමතො. පච්චුප්පන්නාභාවතොති පච්චුප්පන්නතාය අභාවතො.

වචනං අරහතීති ඉමිනා වචනමත්තෙ න කොච්ඡොසොති දස්සෙති. ඉදං චුත්තං හොති – යදිපි තස්ස පුන හුත්වා භූතස්ස පුන හුත්වාහොතිභාවො නත්ථි, පුනප්පුනං ඤාපෙතබ්බතාය පන දුතියං තතො පරම්පි තථා වත්තබ්බතං අරහතීති “ආමන්තා”ති පටිජානාතීති. ධම්මෙති සභාවධම්මෙ. තප්පටික්ඛෙපතො අධම්මෙ අභාවධම්මෙ. තෙනාහ “සසවිසාණෙ”ති.

පටික්ඛිත්තනයෙනාති “හුත්වා හොති, හුත්වා හොති”ති එත්ථ පුබ්බෙ යදෙනං තයා “අනාගතං හුත්වා පච්චුප්පන්නං හොති”ති වදනා “තංයෙව අනාගතං තං පච්චුප්පන්න”න්ති ලද්ධිවසෙන “අනාගතං වා පච්චුප්පන්නං වා හුත්වා හොති”ති චුත්තං, “කිං තෙ තම්පි හුත්වා හොති”ති පුච්ඡිතෙ යො පරවාදිනා හුත්වා භූතස්ස පුන හුත්වාඅභාවතො “න හෙවා”ති පටික්ඛෙපො කතො, තෙන පටික්ඛිත්තනයෙන. ස්වායං යදෙව රූපාදි අනාගතං, තදෙව පච්චුප්පන්නන්ති සතිපි අත්ථාහෙදෙ අනාගතපච්චුප්පන්නන්ති පන අත්ථෙව කාලහෙදොති තංකාලහෙදවිරොධාය පටික්ඛෙපො පවත්තොති ආහ “පටික්ඛිත්තනයෙනාති කාලනානත්තෙනා”ති. තෙන හි සො අයඤ්ච පටික්ඛෙපො නිතො පවත්තිතොති. පටිඤ්ඤාතනයෙනාති ඉදම්පි යථාචුත්තපටික්ඛෙපානන්තරං යං පටිඤ්ඤාතං, තං සන්ධායාහ. යථා හි සා පටිඤ්ඤා අත්ථාහෙදෙන නිතා පවත්තිතා, තථායම්පි. තෙනෙවාහ “අත්ථානානත්තෙනා”ති, අනාගතාදිප්පහෙදාය කාලපඤ්ඤත්තියා උපාදානභූතස්ස අත්ථස්ස අහෙදෙනාති අත්ථො. යථා උපාදානභූතරූපාදිඅත්ථාහෙදෙපි තෙසං ඛණ්තයානාවත්ති තංසමඛිගිතා අනාගතපච්චුප්පන්නභාවාවත්තිතා, තථා තත්ථ චුච්චමානා හුත්වාහොතිභාවා යථාක්කමං පුරිමපච්ඡිමෙසු පවත්තිතා පුරිමපච්ඡිමකිරියාති කත්වාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො “අත්ථානානත්තං....පෙ.... පටිජානාති”ති වත්වා පුන “අත්ථානානත්තමෙව හි”තිආදිනා තමෙව අත්ථං සමත්ථෙති. යථා පන “තං ජීවං තං සරිර”න්ති පටිජානන්තස්ස ජීවොව සරිරං, සරිරමෙව ජීවොති ජීවසරිරානං අනඤ්ඤත්තං ආපජ්ජති, එවං “තඤ්ඤෙව අනාගතං තං පච්චුප්පන්න”න්ති ව පටිජානන්තස්ස අනාගතපච්චුප්පන්නානං අනඤ්ඤත්තං ආපන්නන්ති පච්චුප්පන්නානාගතෙසු චුත්තා හොතිභාවහුත්වාභාවා අනාගතපච්චුප්පන්නෙසුපි ආපජ්ජෙය්‍යුන්ති චුත්තං අට්ඨකථායං “එවං සත්තෙ අනාගතම්පි හුත්වාහොති නාම, පච්චුප්පන්නම්පි හුත්වාහොතියෙව නාමා”ති.

අනුඤ්ඤාතපඤ්ඤාසාති “තඤ්ඤෙව අනාගතං තං පච්චුප්පන්නන්ති? ආමන්තා”ති එවං අත්ථානානත්තං සන්ධාය අනුඤ්ඤාතස්ස අත්ථස්ස. ඤාතුං ඉච්ඡිතො හි අත්ථො පඤ්ඤො. දොසො චුත්තොති අනාගතං හුත්වා පච්චුප්පන්නභූතස්ස පුන අනාගතං හුත්වා පච්චුප්පන්නභාවාපත්තිසඛිබාතො දොසො චුත්තො පුරිමනයෙ. පච්ඡිමනයෙ පන අනාගතපච්චුප්පන්නෙසු එකෙකස්ස හුත්වාහොතිභාවාපත්තිසඛිබාතො දොසො චුත්තොති අත්ථො. පටික්ඛිත්තපඤ්ඤන්ති “තංයෙව අනාගතං තං පච්චුප්පන්නන්ති? න හෙවං වත්තබ්බෙ”ති එවං කාලනානත්තං සන්ධාය පටික්ඛිත්තපඤ්ඤං. තෙනාති අනාගතපච්චුප්පන්නානං හොතිහුත්වාභාවපටික්ඛෙපෙන. වොදෙතීති අනාගතං තෙන හොති නාම, පච්චුප්පන්නං තෙන හුත්වා නාම, උභයම්පි අනඤ්ඤත්තා උභයසභාවන්ති වොදෙති. එත්ථාති “හුත්වා හොති”ති එතස්මිං පඤ්ඤෙ කථං හොති දොසොති වොදෙතීති. “තස්සෙවා”ති පරිහරති. කථං කත්වා වොදනා, කථඤ්ච කත්වා පරිහාරො? අනුජානනපටික්ඛෙපානං භින්තවිසයතාය වොදනා,

අත්ථාහෙදකාලහෙදවිසයත්තා අභින්නාධාරතාය තෙසං පරිභාරො. තස්සෙවති හි පරවාදිනො ඵවාති අත්ථො.

තදුභයං ගහෙත්වාති “තං අනාගතං තං පච්චුප්පන්න”න්ති උභයං එකජ්ඣං ගහෙත්වා. එකෙකන්ති තෙසු එකෙකං. එකෙකමෙවාති උභයං එකජ්ඣං අග්ගහෙත්වා එකෙකමෙව විසුං විසුං ඉමස්මිං පක්ඛෙ තථා න යුත්තන්ති අත්ථො. එස නයොති අතිදෙසං කත්වා සංඛිත්තත්තා තං දුඛිඤ්ඤායාන්ති “අනාගතස්ස හී”තිආදිනා විවරති. පටිජානිතඛිඛං සියා අනාගතපච්චුප්පන්නානං යථාක්කමං හොතිහුත්වාභාවතොති අධිප්පායො. “යදෙනං තයා”තිආදිනා පවත්තො සංවණ්ණනානායො පුරිමනායො, තත්ථ හි “යදි තෙ අනාගතං හුත්වා”තිආදිනා හුත්වාහොතිභාවො වොදිතො. “අපරො නයො”තිආදිකො දුතියනායො. තත්ථ හි “අනාගතස්ස...පෙ.... හුත්වාහොතියෙව නාමා”ති අනාගතාදියු එකෙකස්ස හුත්වාහොතිනාමතා වොදිතා.

වචනසොධනවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අතීතඤ්ඤාණාදිකථාවණ්ණනා

290. කථං වුච්චති කස්මා වුත්තං. තෙනාති හි ඉමිනා දුතියපුච්ඡාය “අතීතං ඤාණ”න්ති ඉදං පච්චාමට්ඨං, තඤ්ච පච්චුප්පන්නං ඤාණං, අතීතධම්මාරම්මණතාය අතීතන්ති වුත්තං. තෙනාහ අට්ඨකථායං “පුන පුට්ඨො අතීතාරම්මණං පච්චුප්පන්නං ඤාණ”න්තිආදි.

අතීතඤ්ඤාණාදිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අරහන්තාදිකථාවණ්ණනා

291. “අරහං ඛිණ්ණසවො”තිආදිනා සුත්තවිරොධො පාකටොති ඉදමෙව දස්සෙන්නො “යුත්තිවිරොධො...පෙ.... දට්ඨබ්බො”ති ආහ. තත්ථ අනානත්තන්ති අවිසෙසො. ඵවමාදිකොති ආදි-සද්දෙන කතකිච්චතාභාවො අනොභිතභාරතාති ඵවමාදිනං සඬගහො දට්ඨබ්බො.

අරහන්තාදිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පදසොධනකථාවණ්ණනා

295. යො අතීතසද්දාහිධෙයොයා අත්ථො, සො අත්ථිසද්දාහිධෙයොති ද්වෙපි සමානාධිකරණත්ථාති කත්වා වුත්තං “අතීතඅත්ථිසද්දානං එකත්ථත්තා”ති, න, අතීතසද්දාහිධෙයස්සෙව අත්ථිසද්දාහිධෙයත්තා. තෙනාහ “අත්ථිසද්දත්ථස්ස ව න්වාතීතභාවතො”ති. තෙන කිං සිද්ධන්ති ආහ “අතීතං න්වාතීතං, න්වාතීතඤ්ච අතීතං හොති”ති. ඉදං වුත්තං හොති – යදි තව මතෙන අතීතං අත්ථි, අත්ථි ව

න්වාතිතන්ති අතීතඤ්ච නො අතීතං සියා, තථා අත්ථි නො අතීතං අතීතඤ්ච නො අතීතං අතීතං සියාති, යථා “අතීතං අත්ථි”ති එත්ථ අතීතමෙව අත්ථිති නායං නියමො ගහෙතඛ්ඛො අනතීතස්සපි අත්ථිභාවස්ස ඉච්ඡිතත්තා. තෙනෙවාහ “අත්ථි සියා අතීතං, සියා න්වාතිත”න්ති. යෙන හි ආකාරෙන අතීතස්ස අත්ථිභාවො පරවාදිනා ඉච්ඡිතො, තෙනාකාරෙන අනතීතස්ස අනාගතස්ස පච්චුප්පන්තස්ස ව සො ඉච්ඡිතො. කෙන පන ආකාරෙන ඉච්ඡිතොති? සඬබ්බතාකාරෙන. තෙන චුත්තං “තෙනාතීතං න්වාතිතං, න්වාතිතං අතීත”න්ති. තස්මා අතීතං අත්ථියෙවාති එවමෙත්ථ නියමො ගහෙතඛ්ඛො. අත්ථිභාවෙ හි අතීතං නියමිතං, න අතීතෙ අත්ථිභාවො නියමිතො, “න පන නිබ්බානං අත්ථි”ති එත්ථ පන නිබ්බානමෙව අත්ථිති අයමපි නියමො සම්භවතීති සො එව ගහෙතඛ්ඛො. යදිපි හි නිබ්බානං පරමත්ථතො අත්ථිභාවං උපාදාය උත්තරපදාවධාරණං ලබ්භති තදඤ්ඤස්සපි අභාවතො, තථාපි අසඬබ්බතාකාරෙන අඤ්ඤස්ස අනුපලබ්භනතො තථා නිබ්බානමෙව අත්ථිති පුරිමපදාවධාරණෙ අත්ථෙ ගස්භමානෙ “අත්ථි සියා නිබ්බානං, සියා නො නිබ්බාන”න්ති වොදනා අනොකාසා. අතීතාදීසු පන පුරිමපදාවධාරණං පරවාදිනා න ගහිතන්ති නත්ථෙත්ථ අතිප්පසඬගො. අග්ගහණඤ්චස්ස පාළිතො එව විඤ්ඤායති. එවමෙත්ථ අතීතාදීනං අත්ථිතං වදන්තස්ස පරවාදිස්සෙවායං ඉට්ඨවිසාතදොසාපත්ති, න පන නිබ්බානස්ස අත්ථිතං වදන්තස්ස සකවාදිස්සාති. පටිපාදනා පතිට්ඨාපනා වෙදිතඛ්ඛා.

එත්ථාහ “අතීතං අත්ථි”තිආදිනා කිං පනායං අතීතානාගතානං පරමත්ථතො අත්ථිභාවො අධිප්පෙතො, උදාහු න පරමත්ථතො. කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව පරමත්ථතො, සඬබ්බකාලං අත්ථිභාවතො සඬබ්බරානං සස්සතභාවො ආපජ්ජති, න ව තං යුත්තං ආගමවිරොධතො යුත්තිවිරොධතො ව. අථ න පරමත්ථතො, “සඬබ්බත්ථි”තිආදිකා වොදනා නිරත්ථිකා සියා, න නිරත්ථිකා. සො හි පරවාදී “යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගත”න්තිආදිනා අතීතානාගතානම්පි බන්ධභාවස්ස චුත්තත්තා අසති ව අතීතෙ කුසලාකුසලස්ස කම්මස්ස ආයතිං එලං කථං භවෙය්‍ය, තත්ථ ව පුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණාදි අනාගතෙ ව අනාගතංසඤ්ඤාණාදි කථං පවත්තෙය්‍ය, තස්මා අත්ථෙව පරමත්ථතො අතීතානාගතන්ති යං පටිජානාති, තං සන්ධාය අයං කතාති. එකන්තෙන චෙතං සම්පට්ඨිඡිතඛ්ඛං. යෙපි “සඬබ්බං අත්ථි”ති වදන්ති අතීතං අනාගතං පච්චුප්පන්තඤ්ච, තෙ සඬබ්බත්ථිවාදාති.

වතුබ්බිධා වෙනෙ තෙ සඬබ්බත්ථිවාදා. තත්ථ කෙච්චි භාවඤ්ඤත්තිකා. තෙ හි “යථා සුචණ්ණභාජනස්ස හින්දිත්වා අඤ්ඤථා කරියමානස්ස සණ්ඨානස්සෙව අඤ්ඤථත්තං, න චණ්ණාදීනං, යථා ව ධීරං දධිභාවෙන පරිණමන්තං රසවීරියවිපාකෙ පරිච්චජති, න චණ්ණං, එවං ධම්මාපි අනාගතද්ධුනො පච්චුප්පන්තද්ධං සඬකමන්තා අනාගතභාවමෙව ජහන්ති, න අත්තතො සභාවං. තථා පච්චුප්පන්තද්ධුනො අතීතද්ධං සඬකමෙ”ති වදන්ති. කෙච්චි ලක්ඛණඤ්ඤත්තිකා, තෙ පන “තීසු අද්ධාසු පවත්තමානො ධම්මො අතීතො අතීතලක්ඛණයුත්තො, ඉතරලක්ඛණෙහි අයුත්තො. තථා අනාගතො පච්චුප්පන්තො ව. යථා පුරිසො එකිස්සා ඉත්ථියා රත්තො අඤ්ඤාසු අරත්තො”ති වදන්ති. අඤ්ඤ

අවත්මකත්වය, නෙ “නිසු අද්ධාසු පවත්නමානො ධම්මො තං තං අවත්මං පත්වා අඤ්ඤා අඤ්ඤං නිද්දිසියති අවත්මන්තරතො, න සභාවතො. යථා එකං අක්ඛං එකභිගෙ නික්ඛිත්තං එකන්ති වුච්චති, සතභිගෙ සතන්ති, සහස්සභිගෙ සහස්සන්ති, එවංසම්පදමිද්”න්ති. අපරෙ අඤ්ඤාපඤ්ඤත්තිකා, නෙ පන “නිසු අද්ධාසු පවත්නමානො ධම්මො තං තං අපෙක්ඛිත්වා තදඤ්ඤසභාවෙන වුච්චති. යථා තං එකා ඉත්ථි මාතාති ව වුච්චති ධිතා”ති ව. එවමෙනෙ චත්තාරො සබ්බත්ථිවාදා.

තෙසු පඨමො පරිණාමවාදිතාය කාපිලපක්ඛිකෙසු පක්ඛිපිතබ්බොති. දුතියස්සපි කාලසඤ්ඤා ආපජ්ජති සබ්බස්ස සබ්බලක්ඛණයොගතො. චතුත්ථස්සපි සඤ්ඤා. එකස්සෙව ධම්මස්ස පවත්තික්ඛණෙ තයොපි කාලා සමොධානං ගච්ඡන්ති. පුරිමපච්ඡික්ඛණා හි අතීතානාගතා, මජ්ඣිමො පච්චුප්පන්නොති. තතියස්ස පන අවත්මකත්වය නත්ථි සඤ්ඤා ධම්මකිච්චෙන කාලච්චත්ථානතො. ධම්මො හි සකිච්චක්ඛණෙ පච්චුප්පන්නො, තතො පුබ්බෙ අනාගතො, පච්ඡා අතීතොති.

තත්ථ යදි අතීතමපි ධර්මානසභාවතාය අත්ථි අනාගතමපි, කස්මා තං අතීතන්ති වුච්චති අනාගතන්ති වා, නනු චුත්තං “ධම්මකිච්චෙන කාලච්චත්ථානතො”ති. යදි එවං පච්චුප්පන්නස්ස චක්ඛුස්ස කිං කිච්චං, අනවසෙසපච්චයසමවායෙ ඵලප්පාදනං. එවං සති අනාගතස්සපි චස්ස තෙන භවිතබ්බං අත්ථිභාවතොති ලක්ඛණසඤ්ඤා සියා. ඉද්ධාසු චත්තබ්බං, තෙනෙව සභාවෙන සතො ධම්මස්ස කිච්චං, කිච්චකරණෙ කො විබ්බො, යෙන කදාචි කරොති කදාචි න කරොති පච්චයසමවායභාවතො, කිච්චස්ස සමවායාභාවතොති වෙ? තං න, නිච්චං අත්ථිභාවස්ස ඉච්ඡිතත්තා. තතො එව ව අද්ධුතං අවචත්ථානං. ධම්මො හි තෙනෙව සභාවෙන විජ්ජමානො කස්මා කදාචි අතීතොති වුච්චති කදාචි අනාගතොති කාලස්ස චචත්ථානං න සියා. යො හි ධම්මො අජාතො, සො අනාගතො. යො ජාතො න ව නිරුද්ධො, සො පච්චුප්පන්නො. යො නිරුද්ධො, සො අතීතො. ඉද්ධාසු චත්තබ්බං. යදි යථා චත්තමානං අත්ථි, තථා අතීතං අනාගතඤ්ඤා අත්ථි, තස්ස තථා සතො අජාතතා නිරුද්ධතා ව කෙන භොතිති. තෙනෙව හි සභාවෙන සතො ධම්මස්ස කථමිදං සිජ්ඣති අජාතොති වා නිරුද්ධොති වා. කිං තස්ස පුබ්බෙ නාභොසි, යස්ස අභාවතො අජාතොති වුච්චති, කිඤ්ඤ පච්ඡා නත්ථි, යස්ස අභාවතො නිරුද්ධොති වුච්චති. තස්මා සබ්බථාපි අද්ධත්තයං න සිජ්ඣති, යදි අහුත්ථා සඤ්ඤා හුත්ථා ව විනස්සති න සම්පට්ඨිත්ති. යං පන චුත්තං “සඤ්ඤාලක්ඛණයොගතො න සස්සතභාවප්පසඤ්ඤා”ති, තයිදං කෙවලං වාචාවත්ථුමත්තං උදයවයාසම්භවතො, අත්ථි ව නාම සබ්බදා සො ධම්මො, න ව නිච්චොති කුතොයං වාචායුත්ති.

සභාවො සබ්බදා අත්ථි, නිච්චො ධම්මො න වුච්චති;
ධම්මො සභාවතො නාඤ්ඤා, අභො ධම්මෙසු කොසලං.

යඤ්ඤ චුත්තං “යං කිඤ්ඤි රූපං අතීතානාගත”න්තිආදිනා අතීතානාගතානං බන්ධනාසස්ස චුත්තත්තා අත්ථෙවති, වදාම. අතීතං භූතපුබ්බං, අනාගතං යං සති

පව්වයෙහි භවිස්සති, තද්වහසස්සපි රුප්පනාදිසභාවානාතිවත්තනනො
 රුපක්ඛන්ධාදිභාවො චුත්තො. යථාධම්මසභාවානාතිවත්තනනො අතීතා ධම්මා
 අනාගතා ධම්මාති, න ධර්මානසභාවතාය. කො ච එවමාහ “පව්වුප්පන්නං විය තං
 අත්ථි”ති. කථං පනෙතං අත්ථිති? අතීතානාගතසභාවෙන. ඉදං පන තවෙව
 උපට්ඨිතං, කථං තං අතීතං අනාගතඤ්ච වුව්වති, යදි නිව්වකාලං අත්ථිති.

යං පන “න තාව කාලං කරොති, යාව න තං පාපං බ්‍යන්ති හොති”ති (ම. නි.
 3.250) සුත්තෙ චුත්තං, තං යස්මිඤ්ච සන්තානෙ කම්මං කතුපවිතං, තත්ථ
 තෙනාහිතං තංඵලුප්පාදනසමත්ථතං සන්ධාය චුත්තං, න අතීතස්ස කම්මස්ස
 ධර්මානසභාවත්තා. තථා සති සකෙන භාවෙන විජ්ජමානං කථං තං අතීතං නාම
 සියා. ඉත්ථඤ්චෙනං එවං සම්පට්ඨිතබ්බං, යං සඬබ්බා අහුත්වා සම්භවන්ති, හුත්වා
 පතිවෙන්ති තෙසං උදයතො පුබ්බෙ වයතො ච පච්ඡා න කාචි ඨිති නාම අත්ථි,
 යතො අතීතානාගතං අත්ථිති වුව්වෙය්‍යා. තෙන චුත්තං –

“අනිධානගතා භග්ගා, පුඤ්ජො නත්ථි අනාගතෙ;
 උප්පන්නා යෙපි තිට්ඨන්ති, ආරග්ගෙ සාසපුප්පමා”ති. (මහානි. 10, 39);

යදි වානාගතං පරමත්ථතො සියා, අහුත්වා සම්භවන්තිති වත්තුං න සක්කා.
 පව්වුප්පන්නකාලෙ අහුත්වා සම්භවන්තිති වෙ? න, ධම්මප්පවත්තිමත්තත්තා
 කාලස්ස. අථ අත්තනො සභාවෙන අහුත්වා සම්භවන්තිති, සිද්ධමෙතං අනාගතං
 පරමත්ථතො නත්ථිති. යඤ්ච චුත්තං “අසති අතීතෙ කුසලාකුසලස්ස කම්මස්ස
 ආයතිං ඵලං කථං භවෙය්‍යා”ති, න බො පනෙත්ථ අතීතකම්මතො ඵලුප්පන්ති
 ඉච්ඡිතා, අථ බො තස්ස කතත්තා තදාහිතවිසෙසතො සන්තානතො. චුත්තඤ්චෙනං
 භගවතා “කාමාවචරස්ස කුසලස්ස කම්මස්ස කතත්තා උපවිතත්තා විපාකං
 චක්ඛුවිඤ්ඤාණං උප්පන්නං හොති”ති (ධ. ස. 431). යස්ස පන අතීතානාගතං
 පරමත්ථතො අත්ථි, තස්ස ඵලං නිව්වමෙව අත්ථිති කිං තත්ථ කම්මස්ස සාමත්ථියං.
 උප්පාදනෙ වෙ, සිද්ධමිදං අහුත්වා භවතිති. යං පන චුත්තං “අසති අතීතානාගතෙ
 කථං තත්ථ ඤාණං පවත්තෙය්‍යා”ති, යථා තං ආලම්බණං, තං තථා අත්ථි, කථඤ්ච
 තං ආලම්බණං, අහොසි භවිස්සති වාති. න හි කොචි අතීතං අනුස්සරන්තො අත්ථිති
 අනුස්සරති, අථ බො අහොසිති. යථා පන වත්තමානං ආරම්මණං අනුභූතං, තථා තං
 අතීතං අනුස්සරති. යථා ච වත්තමානං භවිස්සති, තථා බුද්ධාදිහි ගස්හති. යදි ච තං
 තථෙව අත්ථි, වත්තමානමෙව තං සියා. අථ නත්ථි, සිද්ධං “අසන්නං ඤාණස්ස
 ආරම්මණං හොති”ති. විජ්ජමානං වා හි චිත්තසඤ්ඤාතං අවිජ්ජමානං වා ආරම්මණං
 එතෙසං අත්ථිති ආරම්මණා, චිත්තවෙතසිකා, න විජ්ජමානංයෙව ආරම්භ
 පවත්තනතො, තස්මා පව්වුප්පන්නමෙව ධර්මානසභාවං න අතීතානාගතන්ති න
 තිට්ඨති සබ්බත්ථිවාදො. කෙචි පන “න අතීතාදීනං අත්ථිතාපට්ඨඤ්ඤාය
 සබ්බත්ථිවාදා, අථ බො ආයතනසබ්බස්ස අත්ථිතාපට්ඨඤ්ඤායා”ති වදන්ති, තෙසං
 මතෙන සබ්බෙව සාසනිකා සබ්බත්ථිවාදා සිද්ධන්ති.

පදසොධනකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සබ්බමත්ථිතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අතීතක්ඛන්ධාදිකථා

1. නසුත්තසාධනකථාවණ්ණනා

297. “අතීතං අනාගතං පච්චුප්පන්න”න්ති අයං කාලවිභාගපරිච්ඡින්නො වොහාරො ධම්මානං තං තං අවත්ථාවිසෙසං උපාදාය පඤ්ඤත්තො. ධම්මො හි සක්ච්චක්ඛණෙ පච්චුප්පන්නො, තතො පුබ්බෙ අනාගතො, පච්ඡා අතීතොති චුත්තොවායමත්ථො. තත්ථ යදිපි ධම්මා අනිච්චතාය අනවට්ඨිතා, අවත්ථා පන තෙසං යථාචුත්තා වචත්ථිතාති තදුපාදානා කාලපඤ්ඤත්තිපි වචත්ථිතා එව. න හි අතීතාදි අනාගතාදිභාවෙන වොහරීයති, ඛන්ධාදිපඤ්ඤත්ති පන අනපෙක්ඛිතකාලවිසෙසා. තිස්සපි හි කාලෙසු රූපක්ඛන්ධො රූපක්ඛන්ධොව, තථා සෙසා ඛන්ධා ආයතනධාතුයො ව. එවමවට්ඨිතෙ යස්මා පරවාදී “අත්ථි”ති ඉමං පච්චුප්පන්නනියතං වොහාරං අතීතානාගතෙසුපි ආරොපෙති, තස්මා සො අද්ධසඬ්ඝකරං කරොති. පරමත්ථතො අවිජ්ජමානෙ විජ්ජමානෙ කත්ථා වොහරතීති තතො විවෙචෙතුං “අතීතං ඛන්ධා”තිආදිකා අයං කථා ආරද්ධා.

යස්මා පන රූප්පනාදිසභාවෙ අතීතාදිහෙදහින්තෙ ධම්මෙ එකජ්ඣං ගහෙත්ථා තත්ථ රාසට්ඨං උපාදාය ඛන්ධපඤ්ඤත්ති, චක්ඛුරූපාදීසු කාරණාදිඅත්ථං සුඤ්ඤතට්ඨඤ්ච උපාදාය ආයතනපඤ්ඤත්ති ධාතුපඤ්ඤත්ති ව, තස්මා සා අද්ධත්තයසාධාරණා, න අතීතාදිපඤ්ඤත්ති විය අද්ධවිසෙසාධිට්ඨානාති ආහ “ඛන්ධාදිභාවාච්ඡහනතො අතීතානාගතාන”න්ති. තෙ පනෙනෙ අතීතාදිකෙ ඛන්ධාදිකෙ විය සභාවධම්මතො සඤ්ජානන්තො පරවාදී “අත්ථි”ති පටිජානාතීති ආහ “අතීතානාගතානං අත්ථිතං ඉච්ඡන්තස්සා”ති. සෙසමෙත්ථ යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තනයමෙව.

“තයොමෙ, භික්ඛවෙ, නිරුත්තිපථා”ති සුත්තං නිරුත්තිපථසුත්තං. තත්ථ හි පච්චුප්පන්නස්සෙව අත්ථිභාවො චුත්තො, න අතීතානාගතානං. තෙන චුත්තං “අත්ථිතාය වාරිතත්තා”ති. යදි එවං “අත්ථි, භික්ඛවෙ, නිබ්බාන”න්ති ඉදං කථන්ති? තං සබ්බදා උපලද්ධිතො චුත්තං නිච්චසභාවඤාපනත්ථං අසඬ්ඝතධම්මස්ස, ඉධ පන සඬ්ඝතධම්මානං ඛණත්තයසමඬ්ඝිතාය අත්ථිභාවො න තතො පුබ්බෙ පච්ඡා වාති පඤ්ඤාපනත්ථං “යං, භික්ඛවෙ, රූපං...පෙ.... න තස්ස සඬ්ඝා හවිස්සති”ති චුත්තං. එතෙන “අත්ථි”ති සමඤ්ඤාය අනුපාදානතො අතීතං අනාගතං පරමත්ථතො නත්ථිති දස්සිතං හොති. ඉමිනාවූපායෙනාති “ඛන්ධාදිභාවාච්ඡහනතො”ති එවං චුත්තෙන හෙතුනා. උපපත්තිසාධනයුත්ති හි ඉධ “උපායො”ති චුත්තා.

නසුත්තසාධනකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සුත්තසාධනකථාවණ්ණනා

298. එතෙ ධම්මානි එතෙ ඛන්ධආයතනධාතුධම්මා. සුත්තාහරණන්ති නිරුත්තිපථසුත්තාහරණං. නෙසන්ති අතීතානාගතානං.

සුත්තසාධනකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අතීතක්ඛන්ධාදිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. එකච්චංඅත්ථිතිකථා

1. අතීතාදිඑකච්චකථාවණ්ණනා

299. යෙ කතුපචිතා කුසලාකුසලා ධම්මා විපාකදානාය අකතොකාසා, කතොකාසා ච යෙ “ඔකාසකතුප්පන්තා”ති වුච්චන්ති. යෙ ච විප්පකතවිපාකා, තෙ සබ්බෙපි “අවිපක්කවිපාකා”ති වෙදිතබ්බා. තෙසං විපාකදානසාමත්ථියං අනපගතන්ති අධිප්පායෙන පරවාදී අත්ථිතං ඉච්ඡති. යෙ පන පරවාදී සබ්බෙන සබ්බං විපක්කවිපාකා කුසලාකුසලා ධම්මා, තෙසං අපගතන්ති නත්ථිතං ඉච්ඡති. තෙනාහ “අත්ථිති එකච්චං අත්ථි එකච්චං නත්ථි”තිආදි. එවං ඉච්ඡන්තස්ස පන පරවාදිනො යථා අවිපාකෙසුපි එකච්චං නත්ථිති ආපජ්ජති, එවං විපක්කවිපාකෙසු අවිපක්කවිපාකෙසු ච ආපජ්ජතෙවාති දස්සෙතුං. “අවිපක්කවිපාකා ධම්මා එකච්චෙ”තිආදිනා පාළි පවත්තා. තෙන වුත්තං “කිණ්ණං රාසිනං වසෙනා”තිආදි. වොහාරවසෙනාති එලස්ස අනුපරමවොහාරවසෙන, හෙතුකිච්චං පන අනුපරතං අනුපච්ඡින්නං අත්ථිති ලද්ධියං ධීතත්තා වොදෙතබ්බොව. අවිච්ඡෙදවසෙන පවත්තමානඤ්ඤි එලස්ස පබන්ධවොහාරං පරවාදී වොහාරතො අත්ථිති ඉච්ඡති, හෙතු පනස්ස කම්මං පරමත්ථතො ච කම්මුපවයවාදිභාවතො පත්තිඅප්පත්තිසභාවතාදයො විය චිත්තවිප්පයුත්තො කම්මුපවයො නාම එකො සඬ්ඛාරධම්මො අවිපන්තො, සොපි තස්සෙව වෙච්චනන්ති පරවාදී. යං සන්ධායාහ —

“නප්පවයන්ති කම්මානි, අපි කප්පසහස්සතො;
පත්වා පච්චයසාමග්ගිං, කාලෙ පච්චන්ති පාණින”න්ති.

යඤ්ච සන්ධාය පරතො පරිභොගමයපුඤ්ඤකථාය “පරිභොගමයං පන චිත්තවිප්පයුත්තං උප්පජ්ජතිති ලද්ධියා පටිජානාති”ති වක්ඛති.

එකච්චංඅත්ථිතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සතිපට්ඨානකථාවණ්ණනා

301. පරමත්ථසතිපට්ඨානත්තාති එතෙන ලොකුත්තරාය එව සම්මාසනියා තත්ථාපි මග්ගභූතාය නිප්පරියායෙන සතිපට්ඨානභාවො නියානිකත්තා ඉතරාය පරියායෙනාති දස්සෙති. මග්ගඵලසම්මාසනියා ධම්මානුස්සනිභාවපරියායො අත්ථිති “ලොකියලොකුත්තරසතිපට්ඨානසමුදායභූතස්සා”ති වුත්තං. සතිසමුදායභූතස්ස න

සතිගොවරභූතස්සාති අධිප්පායො. සතිගොවරස්ස හි සතිපට්ඨානතං වොදෙතුං පාළියං “චක්ඛායතනං සතිපට්ඨාන”න්ති ආරද්ධං. තෙන චුත්තං “සබ්බධම්මානං පභෙදපුච්ඡාවසෙන චුත්ත”න්ති. සුත්තසාධනායං පන පඨමං ලොකියසතිපට්ඨානවසෙන, දුතියං මිස්සකවසෙන, තතියං ලොකුත්තරවසෙන දස්සිතන්ති වෙදිතබ්බං.

සතිපට්ඨානකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. හෙවත්ථිකථාවණ්ණනා

304. හෙවත්ථිකථායං “සබ්බො ධම්මො සකභාවෙන අත්ථි පරභාවෙන නත්ථි”ති පවත්තො පරවාදිවාදො යථා විභජ්ජ පටිපුච්ඡා වා න බ්‍යාකාතබ්බො, එවං එකංසතො න බ්‍යාකාතබ්බො විසෙසාභාවතො, කෙවලං යපනීයපක්ඛෙ තිට්ඨතීති අධිප්පායෙනාහ “අවත්තබ්බුත්තරොනා”ති. යථා හි සබ්බෙ වාදා සප්පට්ඨාදාචාති පටිඤ්ඤා භූතකථනත්තා අවත්තබ්බුත්තරා උපෙක්ඛිතබ්බා, එවමයම්පිති වෙදිතබ්බං. තෙනාහ “උපෙක්ඛිතබ්බෙනා”ති. අථ වා අවත්තබ්බං උත්තරං අවත්තබ්බුත්තරං. යථා අනිච්චවාදිනං පති අනිච්චො සද්දො පච්චයාධීනචුත්තිතොති, උත්තරං න වත්තබ්බං සිද්ධසාධනභාවතො, එවං ඉධාපි දට්ඨබ්බං. සිද්ධසාධනඤ්ඤි දඩ්ඨස්ස ධහනසදිසත්තා නිරත්ථකමෙව සියා, අට්ඨකථායං පන යස්මා පරවාදිනා යෙන සභාවෙන යො ධම්මො අත්ථි, තෙනෙව සභාවෙන සො විනා කාලභෙදාදිපරාමසනෙන නත්ථිති පතිට්ඨාපියති, තස්මා “අයොනිසො පතිට්ඨාපිතත්තා”ති චුත්තං.

එත්ථ ව “හෙවත්ථි, හෙවං නත්ථි”ති පටිජානන්තෙන පරවාදිනා යථා සපරභාවෙහි රූපාදීනං අත්ථිතා පටිඤ්ඤාතා, එවං කාලදෙසාදිභෙදෙහිපි සා පටිඤ්ඤාතා එව. තෙනෙවාහ “අතීතං අනාගතපච්චුප්පන්තවසෙන, අනාගතපච්චුප්පන්තානි වා අතීතාදිවසෙන නත්ථි”ති. එවං සති නිගණ්ඨාවෙලකවාදො පරිදීපිතො සියා. තෙ හි “සියා අත්ථි, සියා නත්ථි, සියා අත්ථි ව නත්ථි වා”තිආදිනා සබ්බපදන්ටෙසු පත්තභාගෙ පටිජානන්ති. තත්ථ යදි වත්ථුනො සභාවෙනෙව, දෙසකාලසත්තානවසෙන වා නත්ථිතා අධිප්පෙනා, තං සිද්ධසාධනං සකවාදිනොපි ඉච්ඡිතත්තා. යස්ස හි ධම්මස්ස යො සභාවො, න සො තතො අඤ්ඤා උපලබ්භති. යදි උපලබ්භෙය්‍ය, අඤ්ඤො එව සො සියා. න වෙන්ථ සාමඤ්ඤලක්ඛණං නිදස්සෙතබ්බං සලක්ඛණස්ස අධිප්පෙතත්තා තස්ස නත්ථිභාවස්ස අභාවතො. යථා ව පරභාවෙන නත්ථිතාය න විවාදො, එවං දෙසකාලන්තරෙසුපි ඉත්තරකාලත්තා සඬ්ඛාරානං. න හි සඬ්ඛාරා දෙසන්තරං, කාලන්තරං වා සඬ්ඛමන්ති ඛණිකභාවතො. එතෙනෙව පරියායන්තරෙන නත්ථිතාපි පටික්ඛිත්තා වෙදිතබ්බා. යථා ව අත්ථිතා, නත්ථිතා විනා කාලභෙදෙන එකස්මිං ධම්මෙ පතිට්ඨං න ලහන්ති අඤ්ඤාමඤ්ඤවිරුද්ධත්තා, එවං සබ්බදාපි නිච්චත්තා.

යං පන තෙ වදන්ති “යථා සුවණ්ණං කට්ඨාදිරූපෙන ධීනං රුවකාදිභාවං ආපජ්ජති නිව්වානිව්වං. තඤ්ඤි සුවණ්ණභාවාච්ඡහනතො නිව්වං කට්ඨාදිභාවභානිතො අනිව්වං, එවං සබ්බධම්මා” ති. තෙ ඉදං වත්තබ්බා “කිං කට්ඨභාවො කට්ඨස්ස, උදාහු සුවණ්ණස්සා” ති. යදි කට්ඨස්ස, සුවණ්ණනිරූපකේරො සියා තදඤ්ඤභාවො විය. අථ සුවණ්ණස්ස, නිව්වකාලං තත්ථ උපලබ්භෙය්‍යා සුවණ්ණභාවො විය. න ච සක්කා උභින්නං එකභාවොති වත්තුං කට්ඨචිනාසෙපි සුවණ්ණාචිනාසතො. අථ මතං, සුවණ්ණකට්ඨාදීනං පරියායිපරියායභාවතො නායං දොසොති. යථා හි කට්ඨපරියායනිරොධෙන රුවකපරියායූප්පාදෙපි පරියායී තථෙව තිට්ඨති, එවං මනුස්සපරියායනිරොධෙ දෙවපරියායූප්පාදෙපි පරියායී ජීවද්‍රව්‍යං තිට්ඨති නිව්වානිව්වං, තථා සබ්බද්‍රව්‍යානීති. තයිදං අම්බං පුට්ඨස්ස ලබ්බජ්‍යාකරණං. යං ස්වෙව නිව්වො අනිව්වොති වා වදන්තො අඤ්ඤත්ථ නිව්වතං අඤ්ඤත්ථ අනිව්වතං පටිජානාති, අථ පරියායපරියායීනං අනඤ්ඤතා ඉච්ඡිතා, එවං සති පරියායොපි නිව්වො සියා පරියායිනො අනඤ්ඤත්තා පරියායසරූපං විය, පරියායී වා අනිව්වො පරියායතො අනඤ්ඤත්තා පරියායසරූපං වියාති. අථ නෙසං අඤ්ඤා අනඤ්ඤතා, එවඤ්ච සති චුත්තදොසද්වයානතිවත්ති. අපිච කොයං පරියායො නාම, යදි සණ්ඨානං, සුවණ්ණො තාව භොතු, කථං ජීවද්‍රව්‍යං අරූපිභාවතො. යදි තස්සපි සණ්ඨානවත්තං ඉච්ඡිතං, තථා සතිස්ස එකස්මිම්පි සත්තසන්තානෙ බහුතා ආපජ්ජති සරූපතා ච සණ්ඨානවත්තෙසුපි පිළිකාදීසු තථාදස්සනතො. අථ පවත්තිවිසෙසො, එවම්පි බහුතා බණ්කතා ච ආපජ්ජති, තස්මා පරියායසරූපමෙව තාව පතිට්ඨපෙතබ්බං.

යං පන චුත්තං “සුවණ්ණං කට්ඨාදිරූපෙන ධීනං” ති, තත්ථ සම්පත්තියොගතො විඤ්ඤායමානෙසු විසිට්ඨෙසු රූපගන්ධරසථොට්ඨබ්බෙසු කිං එකං, උදාහු තෙසං සමුදායො, තබ්බිනිමුත්තං වා ධම්මන්තරං සුවණ්ණන්ති? තත්ථ න තාව රූපාදීසු එකෙකං සුවණ්ණං තෙන සුවණ්ණකිව්වාසිද්ධිතො, නාපි තබ්බිනිමුත්තං ධම්මන්තරං තාදිසස්ස අභාවතො. අථ සමුදායො, තං පන පඤ්ඤත්තිමත්තන්ති න තස්ස නිව්වතා, නාපි අනිව්වතා සම්භවති. යථා ච සුවණ්ණස්ස, එවං කට්ඨස්සපි පඤ්ඤත්තිමත්තන්තාති. තයිදං නිදස්සනං පරවාදිතො ජීවද්‍රව්‍යස්සපි පඤ්ඤත්තිමත්තං තස්සෙව සාධෙතීති කුතො තස්ස නිව්වානිව්වතාති අලමතිප්පපඤ්චෙන.

භෙවත්ථිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. දුතියවග්ගො

1. පරුපභාරවණ්ණනා

307. වික්ඛම්භිතරාගාව අවික්ඛම්භිතරාගානං අධිමානිකතාය අසම්භවතොති යාව අධිමානිකං, තාව සම්පජානා නිද්දං ඔක්කමන්තීති අධිප්පායො.

“අධිමානිකාන” නීති ඉදං භූතපුබ්බගති යා වුත්තන්ති ආහ “අධිමානිකපුබ්බා අධිප්පෙතා සිසු” නීති.

308. යං විමතිගාහකාරණං වුච්චමානං, තං “හන්ද භී” ති පරං ජොතෙතීති අධිප්පායෙනාහ “කාරණත්ථෙති යුත්ත” නීති. විමතිගාහස්ස පන නිච්ඡිතතං “හන්ද භී” ති පරං ජොතෙතීති වුත්තං “වචසායත්ථෙ” ති.

පරුපහාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. වච්චෙදකථාවණ්ණනා

326. සොති පයමමග්ගට්ඨො. තස්මාති යස්මා “විරජං වීතමලං ධම්මවක්ඛුං උදපාදි ‘යං කිඤ්චි සමුදයධම්මං, සබ්බං තං නිරොධධම්මං’” නීති සුත්තස්ස අත්ථං අඤ්ඤාටා ගහෙත්වා උදයබ්බයානුපස්සනානිස්සන්දෙන මග්ගක්ඛණෙපි දුක්ඛන්ති විපස්සනා උපට්ඨාති, තස්මා “සො දුක්ඛම්චිචෙව වාචං භාසතී” ති වදන්ති.

328. ඉච්ඡිතෙති පරවාදිනා සම්පට්ච්ඡිතෙ. ආරොපිතෙති යුත්තිනිද්ධාරණෙන තස්මිං අත්ථෙ පතිට්ඨාපිතෙ යුජ්ජති, වච්සමුට්ඨාපනක්ඛණතො පන පච්ඡා තං සද්දං සුඤ්ඤාතිති ඉච්ඡිතෙ න යුජ්ජති සොතවිඤ්ඤාණස්ස පච්චුප්පන්තාරම්මණත්තාති අධිප්පායො. යස්මා පන අත්තනා නිච්ඡාරිතං සද්දං අත්තනාපි සුඤ්ඤාති, තස්මා සොතවිඤ්ඤාණං “යෙන තං සද්දං සුඤ්ඤාතී” ති අට්ඨකථායං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

332. ලොකුත්තරමග්ගක්ඛණෙති පයමජ්ඣානිකස්ස පයමමග්ගස්ස ඛණෙ. අභිභූසුත්තාහරණෙ අධිප්පායො වත්තබ්බොති එතෙන තදාහරණස්ස අසම්බන්ධතං දස්සෙති. තෙනාහ “තස්මා අසාධක” නීති.

වච්චෙදකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. විත්තට්ඨිකථාවණ්ණනා

335. එවන්ති “එකච්ඡිතං යාවතායුකං තිට්ඨතී” ති වුත්තාකාරෙන. අඤ්ඤත්ථාති අරුපහවතො අඤ්ඤස්මිං. එතෙනාති “එකමෙව විත්තං ආරුප්පෙ තිට්ඨති, යාවතායුකං තිට්ඨතී” ති එවංවාදිනා දුතියාපි අභිසංකථා පස්සිතබ්බා පට්ඨකථාය විරකාලාවට්ඨානවචනස්ස අඤ්ඤදත්ථු භාවවිභාවනතොති අධිප්පායො. පුරිමායාති “යාවතායුකං තිට්ඨතී” ති පඤ්ඤතො පුරිමාය. තත්ථ භි “වස්සසතං තිට්ඨතී” ති පුච්ඡාය “ආමන්තා” ති අනුඤ්ඤා කතා, පච්ඡිමායං පන “මනුස්සානං එකං විත්තං යාවතායුකං තිට්ඨතී” ති “න භෙවං වත්තබ්බෙ” ති පටික්ඛෙපො කතො. අවිරොධො විභාවෙනබ්බො, යතො තත්ථෙව අනුඤ්ඤා කතා, න පච්ඡාති අධිප්පායො. වස්සසතාදීති ව ආදි-සද්දෙන න කෙවලං “ද්වෙ වස්සසතානී” ති එවමාදියෙව සඨගහිතං, අථ බො “එකං විත්තං දිවසං තිට්ඨතී” ති එවමාදිපිති දට්ඨබ්බං. “මුහුත්තං මුහුත්තං උප්පජ්ජතීති පඤ්ඤො සකවාදිනා පුච්ඡිතො විය

වුත්තො”ති ඉදං විචාරෙතබ්බං. “මුහුත්තං මුහුත්තං උප්පජ්ජති”ති පඤ්ඤා පරවාදිස්ස. “උප්පාදවයධම්මිනො”ති ආදිසුත්තත්ථවසෙන පටිඤ්ඤා සකවාදිස්සාති හි වුත්තං.

චිත්තට්ඨිතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අනුපුබ්බාභිසමයකථාවණ්ණනා

339. “තානි වා චත්තාරිපි ඤාණානි එකො සොතාපත්තිමග්ගොයෙවාති පටිජානාති”ති ඉමං සන්ධායාහ “අථ වා”ති ආදි. චතුත්තං ඤාණානන්ති දුක්ඛෙඤ්ඤාණාදීනං චතුත්තං ඤාණානං. එකමග්ගභාවතොති සොතාපත්ති ආදි එකමග්ගභාවතො. කමෙන පචත්තමානානිපි හි තානි ඤාණානි තංතංමග්ගකිච්චස්ස සාධනතො එකොයෙව මග්ගො භොතිති අධිප්පායො. තෙනාහ “එකමග්ගස්ස...පෙ.... පටිජානාති”ති.

344. දස්සනෙති මග්ගදස්සනෙ.

345. ධම්මත්ථානං හෙතුඵලභාවතො ධම්මත්ථපටිසම්භිදානං සියා සොතාපත්තිඵලහෙතුතා, තදභාවතො න ඉතරපටිසම්භිදානන්ති ආහ “නිරුත්ති...පෙ.... විචාරෙතබ්බ”න්ති. සබ්බාසම්පි පන පටිසම්භිදානං පඨමඵලසච්ඡිකිරියාහෙතුතා විචාරෙතබ්බා මග්ගාධිගමෙනෙව ලද්ධබ්බත්තා ඵලානං විය, තස්මා “අට්ඨහි ඤාණෙහි”ති එත්ථ නික්ඛෙපකණ්ඩෙ ආගතනයෙන දුක්ඛාදිඤ්ඤාණානං පුබ්බන්තාදිඤ්ඤාණානඤ්ච වසෙන “අට්ඨහි ඤාණෙහි”ති යුත්තං විය දිස්සති.

අනුපුබ්බාභිසමයකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. වොහාරකථාවණ්ණනා

347. විසයවිසයිසුති රූපචක්ඛාදිකෙ සන්ධායාහ. තෙ හි රූපක්ඛන්ධපරියාපන්නත්තා එකන්තෙන ලොකියා. විසයස්සෙවාති සද්දස්සෙව. සො හි වොහරිතබ්බතො වොහාරකරණතාය ව “වොහාරො”ති පාළියං වුත්තො. නත්ථෙත්ථ කාරණං විසයිනං විසයස්සපි ආසවාදිඅනාරම්මණතාභාවතො. අසිද්ධලොකුත්තරභාවස්ස එකන්තසාසවත්තා තස්ස සද්දායතනස්ස යථා ලොකුත්තරතා තව මතෙනාති අධිප්පායො.

පටිඤ්ඤායානාති ඉදං පරිකප්පවචනං. පරිකප්පවචනඤ්ච අයාථාවන්ති ආහ “න හි...පෙ.... අත්ථි”ති. න හි ජලං අනලන්ති පරිකප්පිතං දහති පවති වා. කිං ලොකියෙන ඤාණෙන ජානිතබ්බතො ලොකියො රූපායතනාදි විය, උදාහු ලොකුත්තරො පච්චවෙක්ඛියමානමග්ගාදි වියාති එවමෙත්ථ හෙතුස්ස

අනෙකන්තභාවො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ “ලොකියෙ ලොකුත්තරෙ ව සම්භවතො”ති.

වොහාරකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. නිරොධකථාවණ්ණනා

353. යෙසං ද්විත්තන්ති යෙසං ද්විත්තං දුක්ඛසච්චානං. ද්විති නිරොධෙහීති අප්පට්ඨිකාපට්ඨිකාසඬානෙහි ද්විති නිරොධෙහි. තත්ථ දුක්ඛාදීනං පට්ඨිකානි පට්ඨිකා, පඤ්ඤාවිසෙසො. තෙන වත්තබ්බො නිරොධො පට්ඨිකානිරොධො. යො සාසවෙහි ධම්මෙහි විසංයොගොති වුව්වති, යො පච්චයවෙකල්ලෙන ධම්මානං උප්පාදස්ස අව්චන්තවිබන්ධභූතො නිරොධො, සො පට්ඨිකාය නවත්තබ්බතො අප්පට්ඨිකානිරොධො නාමාති පරවාදිනො ලද්ධි. පට්ඨිකාය විනා නිරුද්ධාති පච්චයවෙකල්ලෙන අනුප්පත්තිං සන්ධාය වුත්තං. තෙනාහ “න උප්පජ්ජිත්වා භඩ්ධා”ති. අනුප්පාදොපි හි නිරොධොති වුව්වති යතො “ඉමස්සුප්පාදා ඉදං උප්පජ්ජති”ති ලක්ඛණුද්දෙසස්ස පටිලොමෙ “ඉමස්ස නිරොධා ඉදං නිරුජ්ඣති”ති දස්සිතො. තෙනාති පට්ඨිකාය නිරොධස්ස ඛණිකනිරොධස්ස ව ඉධ නාධිප්පෙතත්තා.

නිරොධකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. තතියවග්ගො

1. බලකථාවණ්ණනා

354. නිද්දෙසතොති “අට්ඨානමෙතං අනවකාසො”ති ආදිනා නිද්දිට්ඨිප්පකාරතො. සො පන යස්මා විත්ථාරො හොති, තස්මා වුත්තං “විත්ථාරතො”ති. සබ්බං කිලෙසාවරණාදිං, තමෙව පච්චෙකං පවත්තිආකාරහෙදතො සබ්බාකාරං. “සබ්බ”න්ති හි ඉදං සරූපතො ගහණං, “සබ්බාකාරතො”ති පවත්තිආකාරහෙදතො. භගවා හි ධම්මෙ ජානන්තො තෙසං ආකාරහෙදෙ අනවසෙසත්ථාව ජානාති. යථාහ “සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරතො බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුට්ඨෙ ආපාථං ආගච්ඡන්ති”ති (මහානි. 156; වුළුනි. මොසරාජමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 85; පටි. ම. 3.5). උද්දෙසතොති එකදෙසතො. එකදෙසො ව විත්ථාරො න හොතීති ආහ “සබ්බෙපතො”ති. යථා ජානන්තීති සම්බන්ධො. උද්දෙසමත්තෙනපි දිට්ඨිගතයථාභූතඤාණාදිප්පහෙදානං ආසයාදීනං උද්දෙසමත්තෙනපි. තෙනාහ “ඉන්ද්‍රියානං තික්ඛමුදුභාවජානනමත්තං සන්ධායා”ති. ථෙරෙනාති අනුරුද්ධත්ථෙරෙන. එවමෙවාති උද්දෙසතො යානාදිමත්තජානනාකාරෙනෙව. ස්වායමත්ථො සකවාදිනාපි ඉච්ඡිතොයෙවාති ආහ “කථමයං වොදෙතබ්බො සියා”ති.

356. සෙසෙසුති ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණතො සෙසෙසු. පටික්ඛෙපොති අසාධාරණතාපටික්ඛෙපො. නනු ච සෙසානං අසාධාරණතාපි අත්ථිති වොදනං සන්ධායාහ “යානා...පෙ.... අධිප්පායො”ති.

බලකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අරියන්තිකථාවණ්ණනා

357. සඬබාලෙ සන්ධාය පටිජානන්තස්සාති දිට්ඨියා පරිකප්පිතෙන සත්තෙන සුඤ්ඤෙ සඬබාලෙ සන්ධාය “සුඤ්ඤතඤ්ච මනසි කරොති”ති පුච්ඡාය “ආමන්තා”ති පටිජානන්තස්ස. ද්විත්තං එස්සානං සමොධානං කථං ආපජ්ජති යානායානභූතෙ සඬබාලෙ චුත්තනයෙන සුඤ්ඤතං මනසි කරොන්තස්සාති අධිප්පායො. යථාචුත්තනයෙනාති “දිට්ඨියා පරිකප්පිතෙන සත්තෙන සුඤ්ඤා පඤ්චක්ඛන්ධා”ති පකාරෙන නයෙන. අථ වා යථාචුත්තනයෙනාති “යානායානමනසිකාරො සඬබාරාරම්මණො, සුඤ්ඤතාමනසිකාරො නිබ්බානාරම්මණො”ති එවං චුත්තනයෙන. “සඬබාලෙ සන්ධාය පටිජානන්තස්සා”ති චුත්තත්තා “ද්විත්තං එස්සානං සමොධානං කථං ආපජ්ජති”ති ආහ. සත්තසුඤ්ඤතාය සුඤ්ඤත්තෙපි සඬබාරානං අඤ්ඤොච යානායානමනසිකාරො, අඤ්ඤො සුඤ්ඤතාමනසිකාරොති යුජ්ජතෙව ද්විත්තං එස්සානං සමොධානාපත්තිවොදනා, සඬබාලෙ සන්ධාය පටිජානන්තස්ස පන කථං අරියභාවසිද්ධි යානායානඤාණාදීනන්ති විචාරෙතබ්බං. කිං වා එතාය යුත්තිවිත්තාය. උම්මත්තකපච්ඡිසදිසො හි පරවාදිවාදො. අඤ්ඤසුපි යානෙසු ඊදිසෙසු එසෙව නයො. ආරොපෙත්වාති ඉත්ථිපුරිසාදිආකාරං, සත්තාකාරමෙව වා අසන්තං රූපාදිඋපාදානෙ ආරොපෙත්වා. අභූතාරොපනඤ්ඤෙත්ථ පණිදහනන්ති අධිප්පෙතං. තෙනාහ “පරිකප්පනවසෙනා”ති. සොති යථාචුත්තො පණිධි. එකස්මිම්පි ඛන්ධෙ.

අරියන්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. විමුච්චමානකථාවණ්ණනා

366. මග්ගක්ඛණෙ විත්තං එකදෙසෙන විමුත්තං එකදෙසෙන අවිමුත්තන්ති අයං “විමුත්තං විමුච්චමාන”න්ති ලද්ධියා දොසො. තථා හි චුත්තං “එකදෙසං විමුත්තං, එකදෙසං අවිමුත්ත”න්ති. අට්ඨකථායඤ්ච “තඤ්භි තදා සමුච්ඡෙදවිමුත්තියා විමුත්තකදෙසෙන විමුච්චමානන්තිස්ස ලද්ධි”ති දස්සිතොවායමත්ථො. විජ්ජකතනිද්දෙසෙති විමුච්චනකිරියාය අපරියොසිතතානිද්දෙසෙ. යං සන්ධායාහ “විමුත්තං විමුච්චමානන්ති විජ්ජකතභාවෙන චුත්තත්තා”ති. තෙනාති පරවාදිනා. විමුච්ච...පෙ.... චුත්තං විමුච්චමානස්ස විමුත්තභාවාභාවතො, විමුත්තභෙදෙන පන තථා චුත්තන්ති අධිප්පායො. සති ච දොසෙ විජ්ජකතනිද්දෙසෙති ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. එකදෙසො විසෙසනං භොති නිජ්ජදෙසවිමුත්තියා අවිච්ඡින්නතො. එලචිත්තෙනාති පයම්ඵලචිත්තෙන උප්පන්නෙන.

විමුච්චමානකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අට්ඨමකකථාවණ්ණනා

368. පභිනා නාම භවෙය්‍යං, න පභියාමානාති අධිජ්ජායො.

අට්ඨමකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අට්ඨමකස්ස ඉන්ද්‍රියකථාවණ්ණනා

371. ලොකුත්තරානංයෙව සද්ධාදීනං ඉන්ද්‍රියභාවො, න ලොකියානන්ති පරවාදිනො අධිජ්ජායවසෙනාහ “අජ්ජට්ඨද්ධන්ද්‍රියත්තා”තිආදි. තත්ථ නියානිකාති භාවෙන්තොති යථා නියානිකා භොන්ති, එවං උජ්ජාදෙන්තො බ්‍රුහෙන්තො වා. ඉන්ද්‍රියභාවං පන පත්තෙසු තෙසු පුන භාවනාකිච්චං නත්ථිති තස්ස අධිජ්ජායොති දස්සෙන්තො ආහ “න පන ඉන්ද්‍රියාති භාවෙන්තො”ති.

අට්ඨමකස්ස ඉන්ද්‍රියකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. දිබ්බවක්ඛකථාවණ්ණනා

373. විසිනොති විසෙසෙන බන්ධනි විසයිනං අත්තපට්ඨන්ධං කරොතීති විසයො, ආරම්මණං, අනුභවනි එතෙනාති ආනුභාවො, සාමන්ථියං, බලන්ති අත්ථො, ගොවරකරණං ගොවරො, විසයෙ ආනුභාවගොවරා විසය...පෙ.... වරාති. තෙහි යථා විසිට්ඨං විසෙසං භොති, තථා පච්චයභූතෙන කුමානධම්මෙන ආහිතබලං කතබලාධානං. විසයග්ගහණඤ්චෙන්ථ ආනුභාවගොවරකරණානං පවත්තිට්ඨානදස්සනං යත්ථස්ස තෙහි උපත්ථද්ධන්තා බලාධානං පාකටං භොති. තෙනාහ “යාදිසෙ විසයෙ”තිආදි. බලාධානඤ්ච උත්තරිමනුස්සධම්මතො මහග්ගතධම්මවිසෙසතො උජ්ජන්තෙහි පණිතෙහි චිත්තජරුපෙහි විසෙසාපත්ති. යං නිස්සාය පරාවුත්තිති එකෙ වදන්ති. පුරිමං මංසවක්ඛුමත්තමෙවාති යථාවුත්තබලාධානතො පුරිමං මංසවක්ඛුමත්තමෙව. වදන්තො සඬිගහකාරො. විසයග්ගහණං පාළියං කතං. න විසයවිසෙසදස්සනත්ථන්ති න විසයස්ස විසෙසදස්සනත්ථං. යතො උභින්නම්පි රූපායතනමෙව විසයොති විසයස්ස සදිසනං අවිසෙසං ආහ, සදිසස්ස වා විසෙසං දිපෙතීති යොජනා.

ධම්මුපත්ථද්ධ ...පෙ.... අධිජ්ජායො, අඤ්ඤා ලද්ධියෙව න සියාති භාවො. මග්ගොති උපායො, කාරණන්ති අත්ථො. පකතිවක්ඛුමතො එව හි දිබ්බවක්ඛු උජ්ජජ්ජති. කස්මා? කසිණාලොකං වඩ්ඨෙත්වා දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණස්ස උජ්ජාදනං, සො ව කසිණමණ්ඩලෙ උග්ගහනිමිත්තෙන විනා නත්ථි, තස්මා වුත්තං “මංසවක්ඛුපච්චයතාදස්සනත්ථමෙව වුත්ත”න්ති. තෙනාති “මග්ගො”ති වචනෙන. රූපාවචරජ්ඣානපච්චයෙනාති රූපාවචරජ්ඣානෙන පච්චයභූතෙන උජ්ජන්තාති

රූපාවචරජ්ඣානවිත්තසමුට්ඨිතානි. ඥානකම්මසමුට්ඨිතෙසු චත්තබ්බමෙව නත්ථි.
තස්ස භෙසා ලද්ධි.

374. යෙන දිබ්බචක්ඛුනො පඤ්ඤාචක්ඛුභාවස්ස ඉච්ඡනෙන පටිජානනෙන.
තීණි චක්ඛුනි මංසදිබ්බපඤ්ඤාචක්ඛුනි චක්ඛුන්තරභාවං වදනො භවෙය්‍යං, තස්මා
තං න ඉච්ඡතිති අත්ථො.

දිබ්බචක්ඛුකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. යථාකම්මුපගතඤ්ඤාණකථාවණ්ණනා

377. දිබ්බචක්ඛුපාදකත්තා “යථාකම්මුපගතඤ්ඤාණස්ස උපනිස්සයෙ
දිබ්බචක්ඛුමිහි”ති වුත්තං, න යථාකම්මුපගතජානනකිච්චකෙ දිබ්බචක්ඛුමිහි තස්ස
තංකිච්චකතාභාවතො. යතො යං අනඤ්ඤං, තම්පි තතො අනඤ්ඤමෙවාති ආහ
“ඉමිනා...පෙ.... භවිතබ්බ”න්ති. තත්ථ අත්ථන්තරභාවං නිවාරෙතිති
දිබ්බචක්ඛුඤ්ඤාණස්ස පක්ඛිකත්තා යථාකම්මුපගතඤ්ඤාණස්ස තතො අත්ථන්තරභාවං
නිවාරෙති. තස්ස හි තං පරිභණ්ඩඤ්ඤාණං. දිබ්බචක්ඛුස්ස යථාකම්මුපගතඤ්ඤාණතො
අත්ථන්තරභාවං න නිවාරෙති අතප්පක්ඛිකත්තාති අධිජ්ජායො. දිබ්බචක්ඛුස්ස
යථාකම්මුපගතඤ්ඤාණකිච්චතා පරවාදිනා ඉච්ඡිතා, න යථාකම්මුපගතඤ්ඤාණස්ස
දිබ්බචක්ඛුකිච්චතාති තමත්ථං “යථාකම්මුපගතඤ්ඤාණමෙව දිබ්බචක්ඛු”න්ති එත්ථ
යොජෙත්වා දස්සෙත්තො “එව-සද්දො වා”තිආදිමාහ.

යථාකම්මුපගතඤ්ඤාණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සංවරකථාවණ්ණනා

379. ආටානාටියසුත්තෙ “සන්ති, හික්ඛවෙ, යක්ඛා යෙභුයොන පාණාතිපාතා
අප්පට්ඨිරතා”ති (දී. නි. 3.276, 286) ආගතත්තා වාතුමහාරාජිකානං
සංවරාසංවරසබ්භාවො අවිවාදසිද්ධො. යත්ථ පන විවාදො, තමෙව දස්සෙත්තෙන
තාවතිංසාදයො ගහිතාති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “වාතුමහාරාජිකාන”න්ති වුත්තං. එවං
සතීති යදි තාවතිංසෙසු සංවරාසංවරො නත්ථි, එවං සන්තෙ. සුරාපානන්ති එත්ථාපි
“සුයාති”ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. කථං සුයාතීති? වුත්තඤ්ඤෙන
කුම්භජානකෙ –

“යං වෙ පිචිත්වා පුබ්බදෙවා පමත්තා,
තිදිවා වුතා සස්සතියා සමායා;
තං තාදිසං මජ්ජම්මං නිරත්ථං,
ජානං මහාරාජ කථං පිවෙය්‍යා”ති. (ජා. 1.16.58);

තත්ථ පුබ්බදෙවා නාම අසුරා. තෙ හි තාවතිංසානං උප්පත්තිතො පුබ්බදෙවාති
පඤ්ඤායංසු. පමත්තාති සුරාපානෙන පමාදං ආපන්නා. තිදිවාති

මනුස්සවාතුමහාරාජිකලොකෙ උපාදාය තතියලොකභූතා දෙවට්ඨානා, නාමමෙව වා එතං තස්ස දෙවට්ඨානස්ස. සස්සතියාති කෙවලං දීසායුකතං සන්ධාය වදති. සමායා සහ අත්තනො අසුරමායාය, අසුරමත්තෙහි සද්ධිං චුතාති අත්ථො. අට්ඨකථායඤ්ච චුත්තං “ආගන්තුකදෙවපුත්තා ආගතාති නෙවාසිකා ගන්ධපානං සජ්ජයිංසු. සක්කො සකපරිසාය සඤ්ඤමදාසී”ති. තෙනාහ “තෙසං සුරාපානං අසංවරො න භොතීති වත්තඛිං භොතී”ති. එත්ථ ව තාවතිංසානං පාතුභාවතො පට්ඨාය සුරාපානමිපි තත්ථ නාභොසි, පගෙව පාණාතිපාතාදයොති විරමිතඛිංභාවතො එව තාවතිංසතො පට්ඨාය උපරි දෙවලොකෙසු සමාදානසම්පත්තවිරතිවසෙන පුරෙතඛිංභා සංවරා න සන්ති, ලොකුත්තරා පන සන්තියෙව. තථා තෙහි පහාතඛිංභා අසංවරා. න හි අප්පභිනානුසයානං මග්ගවජ්ඣා කිලෙසා න සන්තීති.

සංවරකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තතියවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. චතුත්ථවග්ගො

1. ගිහිස්ස අරහාතිකථාවණ්ණනා

387. ගිහිජන්දරාගසම්පයුත්තතායාති ගිහිභාවෙ කාමභොගිභාවෙ ඡන්දරාගසහිතතාය.

ගිහිස්ස අරහාතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සමන්තාගතකථාවණ්ණනා

393. පත්තින්ති අධිගමො. අධිගමො නාම සමන්තාගමො භොතීති පාළියං චතුහි එස්සාදීහි සමන්තාගමො වොදිතොති දට්ඨඛිං.

සමන්තාගතකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. උපෙක්ඛාසමන්තාගතකථාවණ්ණනා

397. සඛිං යොජෙතඛිංභන්ති එත්ථ යදි තෙ අරහා චතුහි ඛන්ධෙහි විය ඡහි උපෙක්ඛාහි සමන්තාගතො, එවං සත්තෙ ඡ උපෙක්ඛා පච්චෙකං එස්සාදිසහිතාති “ඡහි එස්සාදීහි සමන්තාගතො”තිආදිනා යොජෙතඛිං.

උපෙක්ඛාසමන්තාගතකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. බොධියාචූද්ධොතිකථාවණ්ණනා

398. පත්තිධම්මවසෙනාති “පත්තිධම්මො නාමා” තිආදිනා චුත්තස්ස චිත්තචිප්පයුත්තස්ස සඨ්ඛාරස්ස වසෙන. “බොධියා බුද්ධො” ති පුච්ඡා. “බොධියා නිරුද්ධාය විගතාය පටිප්පස්සද්ධාය අබුද්ධො හොති” ති අනුයොගො. එවමඤ්ඤත්ථාපි පුච්ඡානුයොගා වෙදිතබ්බා.

බොධියාබුද්ධොතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ලක්ඛණකථාවණ්ණනා

402. තස්මාති යස්මා අබොධිසත්තස්සපි චක්කවත්තීනො ලක්ඛණෙහි සමන්තාගමො බොධිසත්තස්සපි වරිමභවතො අඤ්ඤත්ථ අසමන්තාගමො හොති, තස්මා ලක්ඛණසමන්තාගතො බොධිසත්තොවාති ඉමස්සත්ථස්ස අසාධකං. තෙනාහ “ආහතම්පි අනාහතසද්ධිමෙවා” ති.

ලක්ඛණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නියාමොක්කන්තිකථාවණ්ණනා

403. පාරමිපුරණන්ති ඉදං බොධිවරියාය උපලක්ඛණං, න පාරමීනං පුණ්ණභාවදස්සනං. තෙන තෙසං ආරම්භසමාදානාදීනම්පි සඨ්ගහො කතොති දට්ඨබ්බං. මහාභිනීභාරතො පට්ඨාය හි මහාසත්තා නියතාති චුච්චන්ති. යථාහ – “එවං සබ්බභිගසම්පන්නා, බොධියා නියතා නරා” ති, “ධූවං බුද්ධො භවිස්සතී” ති ව, න නියාමස්ස නාම කස්සචි ධම්මස්ස උප්පන්නත්තා බ්‍යාකරොන්ති, අථ බො එකංසෙනායං පාරමියො පුරත්වා බුද්ධො භවිස්සතීති කත්වා බ්‍යාකරොන්තිති පරවාදිපරිකප්පිතං ධම්මන්තරං පටිසෙධෙති, න බොධියා නියතත්තං. තෙනාහ “කෙවලඤ්ඤි න” තිආදි.

නියාමොක්කන්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. සබ්බසංයොජනප්පභානකථාවණ්ණනා

413. සතිපි කෙසඤ්චි සංයොජනානං හෙට්ඨිමමග්ගෙහි පහීනත්තෙ “පඤ්චන්තං ඔරම්භාගියානං සංයොජනානං පරික්ඛයා” තිආදීසු විය වණ්ණභණ්ණනමුඛෙන අනවසෙසතඤ්ච සන්ධාය සබ්බසංයොජනප්පභානකිත්තනං පරියායවචනන්ති ආහ “ඉමං පරියායං අග්ගහෙත්වා” ති. අරහත්තමග්ගෙන පජහනතො එවාති ගණ්භාතීති අග්ගමග්ගො එව සබ්බසංයොජනාති පජහතීති ලද්ධිං ගණ්භාතීති වදන්ති පදකාරා. එවං සතීති යදි අනවසෙසනාමත්තෙන තථා පටිජානාති.

සබ්බසංයොජනප්පභානකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඤ්චමචග්ගො

1. විමුක්තිකථාවණ්ණනා

418. ඵලඤාණං න හොති, සෙසානි විපස්සනාමග්ගපච්චවෙක්ඛණඤාණානි විමුක්තානීති න චත්තබ්බානීති සම්බන්ධො. එත්ථාති එතෙසු චතුසු ඤාණෙසු. විපස්සනාග්ගහණෙන ගහිතං මග්ගාදිකිච්චවිදුරකිච්චත්තා විපස්සනාපරියොසානත්තා ච.

විමුක්තිකථාවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

2. අසෙඛඤාණකථාවණ්ණනා

421. අසෙඛෙ ආරබ්භ පචත්තත්තා අසෙඛඤාණන්ති පරස්ස ලද්ධි, න අසෙඛෙ අසෙඛධම්මෙ පරියාපන්නන්ති ඉමමත්ථමාහ “එතෙන...පෙ.... දස්සෙති”ති.

අසෙඛඤාණකථාවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

3. විපරීතකථාවණ්ණනා

424. අසිවෙ සිචාති වොහාරං විය අඤ්ඤාණෙ...පෙ.... වදති.

විපරීතකථාවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

4. නියාමකථාවණ්ණනා

428-431. යන්ති යං ඤාණං. සච්චානුලොමන්ති සච්චප්පට්චෙධානුකූලං. විපරීතානුයොගතො පභුති ගණෙත්වා “චතුත්ථ”න්ති ආහ න අනියතස්ස නියාමගමනායාති අවිපරීතානුයොගතො පභුති ගණෙත්වා, තථා සති පඤ්චමභාවතො විසෙසභාවතො ච.

නියාමකථාවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

5. පටිසම්භිදාකථාවණ්ණනා

432-433. සබ්බං ඤාණන්ති ඉදං “අරියාන”න්ති ඉමිනා න විසෙසිතන්ති අධිප්පායෙනාහ “අනරියානම්පි හි ඤාණං ඤාණමෙවා”ති. අථ වා පාළියං අවිසෙසෙන සබ්බං ඤාණන්ති චුත්තං ගහෙත්වා එවමාහ. අරියස්ස වෙ ඤාණන්ති, සො පන පටික්ඛෙපෙයායාති ආහ “අනරියස්ස එතං ඤාණං සන්ධායා”ති.

පටිසම්භිදාකථාවණ්ණනා නිව්ඨිතා.

7. විත්තාරම්මණකථාවණ්ණනා

436-438. වත්තබ්බපට්ඨකුඤ්ඤාති එස්සාරම්මණෙ ඤාණං වත්තබ්බං
වෙනොපරියඤාණන්ති එවං පවත්තා පට්ඨකුඤ්ඤා.

විත්තාරම්මණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අනාගතඤාණකථාවණ්ණනා

439-440. අනන්තරානාගතෙපි විත්තෙ ඤාණං ඉච්ඡන්ති, තත්ථ පන
බණ්ණපච්චුප්පන්තෙ විය තාදිසෙන පරිකම්මෙන කදාපි ඤාණං උප්පජ්ජෙය්‍යා.
තෙනාහ “අනන්තරෙ එකන්තෙනෙව ඤාණං නත්ථි”ති.

අනාගතඤාණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. පටුප්පන්නඤාණකථාවණ්ණනා

441-442. “සබ්බසම්බාරෙසු අනිච්චතො දිට්ඨෙසු”ති චුත්තෙ යං දස්සනභූතං
ඤාණං, තම්පි සම්බාරසභාවත්තා තථාදිට්ඨං සියාති අත්ථතො ආපජ්ජති, එවංභූතං
චචනං සන්ධායාහ “අත්ථතො ආපන්නං චචන”න්ති. තං පන යස්මා “තම්පි ඤාණං
අනිච්චතො දිට්ඨං භොති”ති පටිජානනවසෙන පවත්තං, තස්මා
“අනුජානනචචන”න්ති චුත්තං. භඩ්ගානුපස්සනානං පබන්ධවසෙන
පවත්තමානානං.

පටුප්පන්නඤාණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ඵලඤාණකථාවණ්ණනා

443-444. ඵලපරොපරියත්තං ඵලස්ස උච්චාවචතා. බලෙනාති ඤාණබලෙන.

ඵලඤාණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චමචග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාපණ්ණාසකො සමත්තො.

6. ජට්ඨවග්ගො

1. නියාමකථාවණ්ණනා

445-447. එතස්ස අරියස්ස පුග්ගලස්ස.

නියාමකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පටිච්චසමුප්පාදකථාවණ්ණනා

451. කාරණටයෙන ධීතතාති කාරණභාවෙන ඛ්‍යභිවරණාභාවමාහ. යො හි ධම්මො යස්ස ධම්මස්ස යදා කාරණං හොති, න තස්ස තදා අඤ්ඤාභාවො අත්ථි, සා ච අත්ථතො කාරණභාවොයෙවාති “කාරණභාවොයෙවා”ති ආහ.

පටිච්චසමුප්පාදකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. නිරොධසමාපත්තිකථාවණ්ණනා

457-459. සභාවධම්මතං පටිසෙධෙති තද්දුහයලක්ඛණරහිතස්ස සභාවධම්මස්ස අභාවා. “වොදානම්පි වුට්ඨාන”න්ති වචනතො “වොදානඤ්ච වුට්ඨානපරියායොවා”ති ආහ. සභාවධම්මත්තෙ සිද්ධෙ සඬ්ඛතවිදුරතාය අසඬ්ඛතං සියාති ආහ “සභාවධම්මත්තාසාධකත්තා”ති.

නිරොධසමාපත්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ජට්ඨවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සත්තමවග්ගො

1. සඬ්ඛනිකකථාවණ්ණනා

471-472. සඬ්ඛනිතාති සඬ්ඛගහණාදිවසෙන සද්ධිං ගහිතා. තෙ පන යස්මා එකවිධතාදිසාමඤ්ඤෙන ඛන්ධා විය හොන්ති, තස්මා ආහ “සම්ඛන්ධා”ති.

සඬ්ඛනිකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සම්පයුත්තකථාවණ්ණනා

473-474. අනුප්පවිසිතබ්බානුප්පවිසනභාවො තෙසං හෙදෙ සති යුජ්ජෙය්‍යා, නාඤ්ඤාති උපමාහින්දනෙන උපමෙය්‍යස්ස හින්තනං දස්සෙන්නො “නානත්තවචන්ථා...පෙ.... දස්සෙති”ති ආහ.

සම්පයුත්තකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. චෙතසිකකථාවණ්ණනා

475-477. එස්සිකාදයොති එත්ථ ආදි-සද්දො වචන්ථාවාථි. තෙන චිත්තුප්පාදදෙසනායං දස්සිතප්පහෙදා වෙදනාදයො ගය්හන්ති, න තංසමුට්ඨානා රූපධම්මාති ආහ “එකුප්පාදනාදිවිරහිතා සහජාතතා නත්ථි”ති.

වෙනසිකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. දානකථාවණ්ණනා

479. ඵලදානභාවදීපනත්ථන්ති ඵලදානසබ්භාවදීපනත්ථං. ඵලදානං චූත්තං විය භොතීති චිත්තෙන ඵලදානං පධානභාවෙ චූත්තං විය භොතීති අත්ථො. අඤ්ඤාදා දානභාවොති න සක්කා වත්තුං. දානභාවොපි හි “දානං අනිට්ඨඵල”න්තිආදිනා චූත්තොයෙවාති. තන්තිවාරණත්ථන්ති ඵලදානනිවාරණත්ථං. එතන්ති “දානං අනිට්ඨඵල”න්තිආදිවචනං. හෙසජ්ජාදිවසෙන ආබාධානිට්ඨතා දෙය්‍යධම්මස්ස අනිට්ඨඵලතාපරියායො දට්ඨබ්බො.

කථං තථෙව සුත්තං සකවාදිපරවාදිවාදෙසු යුජ්ජතීති වොදනාය “න පන එකෙනත්ථෙතා”ති චූත්තං විභාවෙතුං “දෙය්‍යධම්මොව දාන”න්තිආදි චූත්තං. තත්ථ නිවත්තනපක්කෙයෙව එව-කාරො යුත්තො, න සාධනපක්කෙ ද්විත්තමිපි දානභාවස්ස ඉච්ඡිතත්තා. තෙනාහ “වෙනසිකොවාති අත්ථො දට්ඨබ්බො, දෙය්‍යධම්මොවා”ති ව. තෙනෙවාහ “ද්විත්තඤ්ඤි දානානන්තිආදි. සඬකරභාවමොචනත්ථන්ති සතිපි දානභාවෙ සභාවසඬකරමොචනත්ථං. තෙනාහ “වෙනසිකස්සා”තිආදි.

දානකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පරිභොගමයපුඤ්ඤකථාවණ්ණනා

485. තස්සා ලද්ධියාති පඤ්චන්තං විඤ්ඤාණානං සමොධානං භොතීති ලද්ධියා. එතෙසන්ති වත්තමානචිත්තපරිභොගමයපුඤ්ඤානං.

486. අයං වාදො භීයති පරිභොගස්සෙව අභාවතො. වාගවෙනනාය එව පුඤ්ඤභාවො, න චිත්තච්ඡෙදයුත්තස්ස. එවන්ති ඉමිනා පකාරෙන, අපරිභුත්තෙ දෙය්‍යධම්මෙ පුඤ්ඤභාවෙනාති අත්ථො. අපරිභුත්තෙ දෙය්‍යධම්මෙ පුඤ්ඤභාවතො එව හි පුපුජ්ජනකාලෙ දිත්තං අරභා හුත්වා පරිභුඤ්ජන්තෙ තමිපි පුපුජ්ජනෙ දානමෙවාති නිච්ඡිතං. පරවාදිපටික්කෙපමුඛෙන සකවාදං පතිට්ඨාපෙති පයමො අත්ථවිකජ්ජො, දුතියො පන උජ්ජකමෙව සකවාදං පතිට්ඨාපෙතීති අයමෙනෙසං විසෙසො.

පරිභොගමයපුඤ්ඤකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඉතොදින්තකථාවණ්ණනා

488-491. තෙනෙව විවරාදිදානෙනාති අනුමොදනං විනා දායකෙන පවත්තිතවිවරාදිදානෙන. තෙනාහ “සයංකතෙන කම්මුතා විනාපි”ති. ඉමිනා කාරණෙනාති අනුමොදිතත්තාව තෙසං තත්ථ භොගා උප්පජ්ජන්තීති එතෙන

කාරණෙන. යදි යන්තිආදි පරවාදිනො ලද්ධිපතිට්ඨාපනාකාරදස්සනං. තත්ථ යදි න යාපෙය්‍යං, කථං අනුමොදෙය්‍යං, චිත්තං පසාදෙය්‍යං, ජීතිං උප්පාදෙය්‍යං, සොමනස්සං පටිලභෙය්‍යන්ති එකච්චෙ අඤ්ඤෙ පෙනෙ අනුමොදනාදීනි කත්වා යාපෙන්තෙ දිස්වා අනුමොදනාදීනි කරොන්ති, තස්මා තෙ ඉතො දින්නෙන යාපෙන්තිති අධිස්සායො.

ඉතොදින්නකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පථවිකම්මවිපාකොතිකථාවණ්ණනා

492. අත්තවජ්ජෙහීති එස්සවජ්ජෙහි. න හි සො එව තෙන සම්පයුත්තො හොති. සොති එස්සමෙව පච්චාමසති. සාවජ්ජනෙති ආවජ්ජනසහිතෙ, ආවජ්ජනං පුරෙවාරිකං කත්වා එව පවත්තනකෙති අත්ථො. කම්මුපනිස්සයභුතමෙවාති යෙන කම්මුතා යථාචුත්තා එස්සාදයො නිබ්බත්තිතා, තස්ස කම්මස්ස උපනිස්සයභුතමෙව. දුක්ඛස්සාති ආයතිං උප්පජ්ජනකදුක්ඛස්ස. “මුලභණ්හා”ති දස්සෙතිති යොජනා, තථා “උපනිස්සයභුත”න්ති එත්ථාපි. කම්මායුහනස්ස කාරණභුතා පුරිමසිද්ධා තණ්හා කම්මස්ස උපනිස්සයො, කතුපටිතෙ කම්මෙ භවාදිසු නමනවසෙන පවත්තා හි විපාකස්ස උපනිස්සයො.

493. ඔකාසකතුජ්ජන්තං අබ්බපෙත්වා පරිනිබ්බානභාවො සකසමයවසෙන වොදනාය යුජ්ජමානතා.

494. කම්මෙ සතීති ඉමිනා කම්මස්ස පථවිආදිනං පච්චයනාමත්තමාහ, න ජනකත්තං. තෙනාහ “තංසංවත්තනිකං නාම හොති”ති.

පථවිකම්මවිපාකොතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ජරාමරණංවිපාකොතිකථාවණ්ණනා

495. එකාරම්මණාති ඉදං අනාරම්මණතාසාධනවසෙන සම්පයොගලක්ඛණාභාවස්ස උද්ධටත්තා චුත්තං, න තස්සෙව සම්පයොගලක්ඛණත්තා.

496. අඛ්‍යාකතානන්ති විපාකාඛ්‍යාකතානං. ඉතරත්ථ වත්තබ්බමෙව නත්ථි.

497. තන්ති “අපරිසුද්ධවණ්ණනා ජරායෙවා”ති වචනං.

ජරාමරණංවිපාකොතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. විපාකොවිපාකධම්මධම්මොතිකථාවණ්ණනා

501. විපාකො විපාකස්ස පච්චයො හොන්තො අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො හොතිති අධිජ්ජායෙනාහ “යස්ස විපාකස්ස විපාකො අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො හොති”ති. “තජ්ජච්චයාපි අඤ්ඤස්ස විපාකස්ස උජ්ජත්තිං සන්ධායා”තිආදිවචනතො පන ජාතිජරාමරණාදීනං උපනිස්සයපච්චයොති සක්කා විඤ්ඤාතුං. පුරිමපටිඤ්ඤායාති “විපාකො විපාකධම්මධම්මො”ති පටිඤ්ඤාය. ඉමස්ස වොදනස්සාති “විපාකො ව විපාකධම්මධම්මො වා”තිආදිනා පවත්තස්ස වොදනස්ස.

විපාකොවිපාකධම්මධම්මොතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සත්තමචග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අට්ඨමචග්ගො

1. ජගතිකථාවණ්ණනා

503-504. වණ්ණො එව නිලාදිවසෙන නිහාතිති වණ්ණනිහා, වණ්ණායතනන්ති අත්ථො. සණ්ඨානං දීඝාදි.

ජගතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අන්තරාභවකථාවණ්ණනා

505. අන්තරට්ඨානානීති අන්තරිකට්ඨානානි. නිවාරකට්ඨානානි භින්දිත්වා ව ආකාසෙන ව ගමනතො. යදි සො භවානං අන්තරා න සියාති සො අන්තරාභවො කාමභවාදීනං භවානං අන්තරෙ යදි න භවෙය්‍ය. න නාම අන්තරාභවොති “සබ්බෙන සබ්බං නත්ථි නාම අන්තරාභවො”ති එවං පවත්තස්ස සකවාදිවචනස්ස පටික්ඛෙපෙ කාරණං නත්ථි, තස්ස පටික්ඛෙපෙ කාරණං හදයෙ යපෙත්වා න පටික්ඛිපති, අථ ඛො තථා අනිච්ඡන්තො කෙවලං ලද්ධියා පටික්ඛිපතීති අත්ථො.

506. ජාතීති න ඉච්ඡතීති සම්බන්ධො.

507. එවං තං තත්ථ න ඉච්ඡතීති කාමභවාදීසු විය තං චුතිපටිසන්ධිපරම්පරං තත්ථ අන්තරාභවාචත්ථාය න ඉච්ඡති. සො හි තස්ස භාවිභවනිබ්බත්තකකම්මතො එව පවත්තිං ඉච්ඡති, තස්මා ජාතිජරාමරණානි අනිච්චතො කුතො චුතිපටිසන්ධිපරම්පරා. අයඤ්ච වාදො අන්තරාභවවාදීනං එකච්චානං චුත්තො. යෙ “අජ්ජකෙන කාලෙන සත්තාගෙනෙව වා පටිසන්ධිං පාපුණාති”ති වදන්ති, යෙ පන “තත්ථෙව වට්ඨිත්වා ආයාතීති සත්තසත්තාහානී”ති වදන්ති, තෙහි අනුඤ්ඤාතාව චුතිපටිසන්ධිපරම්පරාති තෙ අධුනාතනා දට්ඨබ්බා පාළියං “අන්තරාභවෙ සත්තා ජායන්ති ජීයන්ති මීයන්ති වචන්ති උපපජ්ජන්තිති? න හෙවං වත්තබ්බෙ”ති ආගතත්තා. යථා වෙතං, එවං නිරුප්පගාදිභාවම්පිස්ස අධුනාතනා පටිජානන්ති. තථා හි තෙ වදන්ති “උද්ධංපාදො තු නාරකො”තිආදි. තත්ථ යං නිස්සාය පරවාදී

අන්තරාභවං නාම පරිකප්පෙති, තං දස්සෙතුං අට්ඨකථායං “අන්තරාපරිනිබ්බායීති සුත්තපදං අයොනියො ගහෙත්වා”ති වුත්තං. ඉමස්ස හි “අවිහාදීසු තත්ථ තත්ථ ආයුචෙමජ්ඣං අනතික්කමිත්වා අන්තරා අග්ගමග්ගාධිගමෙන අනවසෙසකිලෙසපරිනිබ්බානෙන පරිනිබ්බායති, අන්තරාපරිනිබ්බායී”ති සුත්තපදස්ස අයමත්ථො, න අන්තරාභවභූතොති. තස්මා වුත්තං “අන්තරාපරිනිබ්බායීති සුත්තපදං අයොනියො ගහෙත්වා”ති.

යෙ පන “සම්භවෙසීති වචනතො අත්ථෙව අන්තරාභවො. සො හි සම්භවං උපපත්තිං එසතීති සම්භවෙසී”ති වදන්ති, තෙපි යෙ භූතා ව න පුන හවිස්සන්ති, තෙ ඛිණාසවා “භූතානං වා සත්තානං ධීතියා”ති එත්ථ “භූතා”ති වුත්තා. තඛිඛිඤ්ඤාය සම්භවමෙසන්තීති සම්භවෙසීනො, අප්පභීතභවසංයොජනත්තා සෙක්ඛා පුට්ඨජනා. චතුසු වා යොනීසු අණ්ඩජජලාබුජා සත්තා යාව අණ්ඩකොසං වත්ථිකොසඤ්ච න හින්දන්ති, තාව සම්භවෙසී නාම, අණ්ඩකොසතො වත්ථිකොසතො ව නික්ඛන්තා භූතා නාම. සංසෙදජඔපපාතිකා ව පට්ඨවිත්තක්ඛණෙ සම්භවෙසී නාම, දුතියවිත්තක්ඛණතො පට්ඨාය භූතා නාම. යෙන වා ඉරියාපටෙන ජායන්ති, යාව තතො අඤ්ඤං න පාපුණන්ති, තාව සම්භවෙසී නාම, තතො පරං භූතා නාමාති එවං උජුකෙ පාලිඅනුගතෙ අත්ථෙ සති කිං අනිද්ධාරිතස්ස පත්ථියෙන අන්තරාභවෙන අත්තභාවෙන පරිකප්පිතෙන පයොජනන්ති පටික්ඛිපිතඛිබ්බා.

යං පනෙකෙ “සත්තානවසෙන පචත්තමානානං ධම්මානං අවිච්ඡේදෙන දෙසන්තරෙසු පාතුභාවො දිට්ඨො. යථා තං විහිඤ්ඤාඤ්ඤාණකසන්තානෙන, එවං සවිඤ්ඤාණකසන්තානෙනපි අවිච්ඡේදෙන දෙසන්තරෙ පාතුභාවෙන භවිතඛිබ්බං. අයඤ්ච නයො සති අන්තරාභවෙ යුජ්ජති, නාඤ්ඤථා”ති යුත්තිං වදන්ති, තෙහි ඉද්ධිමතො චෙතොවසිජ්ජත්තස්ස විත්තානුගතිකං කායං අධිට්ඨන්තස්ස ඛණෙන බ්‍රහ්මලොකතො ඉධුපසඬිකමනෙ ඉතො වා බ්‍රහ්මලොකූපගමනෙ යුත්ති වත්තඛිබ්බා. යදි සඛිබ්බත්ථෙව විච්ඡින්නදෙසෙ ධම්මානං පචත්ති න ඉච්ඡිතා, යදිපි සියා “ඉද්ධිමන්තානං ඉද්ධිවිසයො අවින්තෙයො”ති, තං ඉධාපි සමානං “කම්මවිපාකො අවින්තෙයො”ති වචනතො, තස්මා තං තෙසං මතිමත්තමෙව. අවින්තෙයාසභාවා හි සභාවධම්මා, තෙ කත්ථවි පච්චයවසෙන විච්ඡින්නදෙසෙ පාතුභවන්ති, කත්ථවි අවිච්ඡින්නදෙසෙ ව. තථා හි මුඛසොසාදීහි පච්චයෙහි අඤ්ඤස්මිං දෙසෙ ආදාසපඛිබ්බතපදෙසාදිකෙ පටිබ්බිඛපටිසොසාදිකං නිබ්බත්තමානං දිට්ඨන්ති.

එත්ථාහ – පටිබ්බිඛං තාව අසිද්ධත්තා අසදිසත්තා ව න නිදස්සනං. පටිබ්බිඛඤ්ඤි නාම අඤ්ඤදෙව රූපන්තරං උජ්ජජ්ජතිති අසිද්ධමෙතං. සිද්ධියම්පි අසදිසත්තා න නිදස්සනං සියා එකස්මිං යානෙ ද්විත්තං සභයානාභාවතො. යත්ථෙව හි ආදාසරූපං පටිබ්බිඛරූපඤ්ච දිස්සති, න ව එකස්මිං දෙසෙ රූපද්වයස්ස සභාවො යුත්තො නිස්සයභූතදෙසතො, අසදිසඤ්ඤෙතං සන්ධානතො. න හි මුඛස්ස පටිබ්බිඛසන්ධානභූතං ආදාසසන්ධානසම්බන්ධත්තා සන්ධානං උද්දිස්ස

අවිච්ඡේදන දෙසන්තරෙ පාතුහාවො වුච්චති, න අසන්තානන්ති අසමානමෙව තන්ති.

තත්ථ යං චුත්තං “පටිබ්බිමං නාම අඤ්ඤාදෙව රූපන්තරං උප්පජ්ජති අසිද්ධං එකස්මිං යානෙ ද්විත්තං සහයානභාවතො” ති, තයිදං අසන්තානමෙව සහයානං වොදිතං භින්නනිස්සයන්තා. න භි භින්නනිස්සයානං සහයානං අත්ථී. යථා අනෙකෙසං මණ්දිපාදීනං පහාරූපං එකස්මිං පදෙසෙ පවත්තමානං අවිජ්ජමානතාය නිරන්තරතාය ව අභින්නට්ඨානං විය පඤ්ඤායති, භින්නනිස්සයන්තා පන භින්නට්ඨානමෙව තං, ගහණවිසෙසෙන තථාඅභින්නට්ඨානමත්තං, එවං ආදාසරූපපටිබ්බිමරූපෙසුපි දට්ඨබ්බං. තාදිසපච්චයසමවායෙන භි තත්ථ තං උප්පජ්ජති වෙව විගච්ඡති ව, එවඤ්චෙන සම්පට්චින්නබ්බං වක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස ගොචරභාවුපගමනතො. අඤ්ඤා ආලොකෙන විනාපි පඤ්ඤායෙය්‍යා, වක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස වා න ගොචරො විය සියා. තස්ස පන සාමග්ගියා සො ආනුභාවො, යං තථා දස්සනං භොතිති. අවින්නෙය්‍යො භි ධම්මානං සාමත්ථීයභෙදොති වදන්තෙනපි අයමෙවත්ථො සාධිතො භින්නනිස්සයස්සපි අභින්නට්ඨානස්ස විය උපට්ඨානතො. එතෙනෙව උදකාදීසු පටිබ්බිමරූපාභාවවොදනා පටික්ඛිත්තා වෙදිතබ්බා.

සිද්ධෙව ව පටිබ්බිමරූපෙ තස්ස නිදස්සනභාවො සිද්ධොයෙව භොති හෙතුඵලානං විච්ඡින්නදෙසතාවිභාවනතො. යං පන චුත්තං “අසදිස්සන්තා න නිදස්සන්” ති, තදයුත්තං. කස්මා? න භි නිදස්සනං නාම නිදස්සිතබ්බෙන සබ්බදා සදිසමෙව භොති. චුතික්ඛන්ධාධානතො විච්ඡින්නදෙසෙ උපපත්තික්ඛන්ධා පාතුභවන්ති එතස්ස අත්ථස්ස සාධනත්ථං මුඛරූපතො විච්ඡින්නෙ යානෙ තස්ස ඵලභූතං පටිබ්බිමරූපං නිබ්බන්තති එත්ථ තස්ස නිදස්සනත්ථස්ස අධිප්පෙතන්තා. එතෙන අසන්තානවොදනා පටික්ඛිත්තා වෙදිතබ්බා.

යස්මා වා මුඛපටිබ්බිමරූපානං හෙතුඵලභාවො සිද්ධො, තස්මාපි සා පටික්ඛිත්තාව භොති. හෙතුඵලභාවසම්බන්ධෙසු භි සන්තානවොභාරො. යථාචුත්තද්විභිකාරණෙහි පටිබ්බිමං උප්පජ්ජති බ්බිමතො ආදාසතො ව, න වෙචං උපපත්තික්ඛන්ධානං විච්ඡින්නදෙසුප්පත්ති. යථා චෙත්ථ පටිබ්බිමරූපං නිදස්සිතං, එවං පටිසොසදීපමුද්දාදයොපි නිදස්සිතබ්බා. යථා භි පටිසොසදීපමුද්දාදයො සද්දාදිහෙතුකා භොන්ති, අඤ්ඤා අගන්ත්වා භොන්ති, එවමෙව ඉදං චිත්තන්ති.

අපිවායං අන්තරාභවවාදී එවං පුච්ඡිතබ්බො – යදි “ධම්මානං විච්ඡින්නදෙසුප්පත්ති න යුත්තා” ති අන්තරාභවො පරිකප්පිතො, රාහුආදීනං සරීරෙ කථමනෙකයොජනසහස්සන්තරිකෙසු පාදට්ඨානභදයට්ඨානෙසු කායවිඤ්ඤාණමනොවිඤ්ඤාණුප්පත්ති විච්ඡින්නදෙසෙ යුත්තා. යදි එකසන්තානභාවතො, ඉධාපි තංසමානං. න චෙත්ථ අරූපධම්මභාවතො අලං පරිහාරාය පඤ්චවොකාරෙ රූපාරූපධම්මානං අඤ්ඤාමඤ්ඤං සම්බන්ධන්තා. වත්තමානෙහි තාව පච්චයෙහි විච්ඡින්නදෙසෙ ඵලස්ස උප්පත්ති සිද්ධා, කිමඤ්ඤං.

පන අතීතෙහි පඤ්චවොකාරභවෙහි. යත්ථ විපාකවිඤ්ඤාණස්ස පච්චයො, තත්ථස්ස නිස්සයභූතස්ස චත්ථුස්ස සහභාවිතඤ්ච ඛන්ධානං සම්භවොති ලද්ධොකාසෙන කම්මුනා නිබ්බන්තියමානස්ස අවසෙසපච්චයන්තරසහිතස්ස විපාකවිඤ්ඤාණස්ස උප්පත්තියං නාලං විච්ඡින්නදෙසතා විඛන්ධාය. යථා ච අනෙකකප්පසහස්සන්තරිකාපි චුතික්ඛන්ධා උපපත්තික්ඛන්ධානං අනන්තරපච්චයොති න කාලදුරතා, එවං අනෙකයොජනසහස්සන්තරිකාපි තෙ තෙසං අනන්තරපච්චයො භොන්තිති න දෙසදුරතා. එවං චුතික්ඛන්ධනිරොධානන්තරං උපපත්තිට්ඨානෙ පච්චයන්තරසමවායෙන පටිසන්ධික්ඛන්ධා පාත්‍රභවන්තිති නත්ථෙව අන්තරාභවො. අසති ච තස්මිං යං තස්ස කෙවි “භාවිභවනිබ්බන්තකකම්මුනො තතො එව භාවිපුරිමකාලභවාකාරො සජාතිසුද්ධදිබ්බවක්ඛුගොවරො අභිනින්ද්‍රියො කෙනවි අප්පට්ඨතගමනො ගන්ධාභාරො”ති එවමාදිකාරණාකාරාදිං වණ්ණෙන්නි, තං වඤ්ඤානනයස්ස රස්සදිසසාමතාදිවිවාදසදිසන්ති වෙදිතබ්බං.

අන්තරාභවකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. කාමගුණකථාවණ්ණනා

510. සබ්බෙපිති කුසලාකුසලක්ඛන්ධාදයොපි. තෙසම්පි හි ආලම්බනත්ථිකතාලක්ඛණස්ස කත්තුකමානාජන්දස්ස වසෙන සීයා කමනට්ඨතාති අධිප්පායො. ධාතුකථායං “කාමභවො පඤ්චහි ඛන්ධෙහි එකාදසහි ආයතනෙහි සත්තරසහි ධාතූහි සඬගහිතො. කතිහි අසඬගහිතො? න කෙහිවි ඛන්ධෙහි එකෙනායතනෙන එකාය ධාතුයා අසඬගහිතො”ති ආගතත්තා ආහ “උපාදින්නක්ඛන්ධානමෙව කාමභවභාවො ධාතුකථායං දස්සිතො”ති. පඤ්චාති ගණනපරිච්ඡේදො, තදඤ්ඤගණනනිවත්තනත්ථොති “පඤ්ච කාමගුණා”ති වචනං තතො අඤ්ඤෙසං තබ්භාවං නිවත්තෙතිති ආහ “පඤ්චෙව කාමකොට්ඨාසා කාමොති චුත්තා”ති. තතො එව කාමධාතූහි වචනං න අඤ්ඤස්ස නාමං, තෙසංයෙව නාමන්ති අත්ථො. තයිදං පරවාදිනො මතිමත්තන්ති චුත්තං “ඉමිනා අධිප්පායෙනා”ති. එවං වචනමත්තන්ති එවං “පඤ්චිමෙ කාමගුණා”ති වචනමත්තං නිස්සාය, න පනත්ථස්ස අවිපරිතං අත්ථන්ති අත්ථො.

කාමගුණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. රූපධාතුකථාවණ්ණනා

515-516. රූපධාතූහි වචනතොති “කාමධාතුරූපධාතුඅරූපධාතු”ති එත්ථ රූපධාතූහි චුත්තත්තා. රූපීධම්මෙහෙවොති රූප්පනසභාවෙහියෙව ධම්මෙහි. “තයොමෙ භවා”තිආදිනා පරිච්ඡින්නාති තයොමෙ භවා, තිස්සො ධාතුයොති ච එවං පරිච්ඡින්නා. “ධාතුයා ආගතට්ඨානෙ භවෙන පරිච්ඡින්නදිතබ්බං, භවස්ස ආගතට්ඨානෙ ධාතුයා පරිච්ඡින්නදිතබ්බ”න්ති හි චුත්තං, තස්මා කාමරූපාරූපාවචරධම්මාව තංතංභූමිමභාවෙන පරිච්ඡින්නා එවං චුත්තා.

රූපධාතුකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. අරූපධාතුකථාවණ්ණනා

517-518. පුරිමකථායන්ති රූපධාතුකථායං. අවිසෙසෙනාති පචත්තිට්ඨානවසෙන විසෙසං අකත්වා.

අරූපධාතුකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. රූපධාතුයාආයතනකථාවණ්ණනා

519. ඔකාසභාවෙනාති චත්ථුභාවෙන. තථාවිධන්ති සානාදිආකාරං.

රූපධාතුයාආයතනකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අරූපෙරූපකථාවණ්ණනා

524-526. නිස්සරණං නාම නිස්සරිතබ්බෙ සති භොති, න අසති, තස්මා “අරූපභවෙ සුඛමරූපං අත්ථි, යතො නිස්සරණං තං ආරුප්ප”න්ති ආහ.

අරූපෙරූපකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. රූපංකම්මන්තිකථාවණ්ණනා

527-537. පකප්පයමානාති පකාරෙහි කප්පයමානා අත්තනො සම්පයුත්තානඤ්ච කිච්චං සමත්ථයමානා. තෙනාහ “සම්පයුත්තෙසු අධිකං බ්‍යාපාරං කුරුමානා”ති.

රූපංකම්මන්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ජීවිතින්ද්‍රියකථාවණ්ණනා

540. අන්තං ගහෙත්වා වදන්ති “අත්ථි අරූපධම්මානං ආයු ධීති යපනා යාපනා ඉරියනා චත්තනා පාලනා, අත්ථි අරූපජීවිතින්ද්‍රිය”න්ති තස්මිං පඤ්ඤෙහ “අත්ථි අරූපජීවිතින්ද්‍රිය”න්ති ඉමං අන්තං පරියොසානං ගහෙත්වා වදන්ති. චත්තුං යුත්තො සමුදායස්ස ඉච්ඡන්තො තදවයවස්ස ඉච්ඡන්ති. න හි අවයවෙහි විනා සමුදායො නාම අත්ථි.

541. තමෙවාති අරූපං චිත්තවිජ්ජයුත්තමෙව.

542. තදාපිති සමාපජ්ජනවුට්ඨානකාලෙපි.

544-545. සො යුක්තො ද්විත්තං රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියානං සකසමයෙ ඉච්ඡිතත්තා.

ජීවිතින්ද්‍රියකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. කම්මහෙතුකථාවණ්ණනා

546. ‘‘පාණාතිපාතකම්මස්ස හෙතු’’ තිආදිකස්ස පරිභානිකථායං අනාගතත්තා යො තත්ථ ආගතනයො, තමෙව දස්සෙන්තො ‘‘සෙසන්ති...පෙ.... වදන්ති’’ති ආහ. සම්පට්ඨිජනවචනන්ති සම්පට්ඨිජාපනවචනං. තං පරවාදිං. තංතංලද්ධිසම්පට්ඨිජාපනං වා ගාහාපනන්ති දස්සෙන්තො ‘‘පක්ඛ’’න්තිආදිමාහ.

කම්මහෙතුකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අට්ඨමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නවමවග්ගො

1. ආනිසංසදස්සාවිකථාවණ්ණනා

547. දට්ඨබ්බස්ස ආදීනවතො ආනිසංසතො ව යදිපි පරවාදිනා පච්ඡා නානාවිත්තවසෙන පටිඤ්ඤානං, පුබ්බෙ පන එකතො කත්වා පටිජානි, න ව තං ලද්ධිං පරිච්චජී. තෙනස්ස අධිප්පායමද්දනං යුක්තන්ති දට්ඨබ්බං. තෙනෙවාහ ‘‘අනිච්ච...පෙ.... පටිඤ්ඤාතත්තා’’ති. ආරම්මණවසෙනාති ආරම්මණකරණවසෙන, න කිච්චනිජ්ඣත්තිවසෙනාති අධිප්පායො. ඉදං ආනිසංසකථානුයුක්තං ආනිසංසදස්සනඤ්ච. ඤාණං විපස්සනා පටිච්චෙධඤාණස්ස විය අනුබොධඤාණස්සපි යථාරහං පවත්තිනිවත්තිසු කිච්චකරණං යුක්තන්ති අධිප්පායො.

ආනිසංසදස්සාවිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අමතාරම්මණකථාවණ්ණනා

549. එවමාදිනා සුත්තභයෙනාති එත්ථ ආදි-සද්දෙන ‘‘අනාසවඤ්ච වො, භික්ඛවෙ, ධම්මං දෙසෙස්සාමි අනාසවගාමිනිඤ්ච පටිපද’’න්තිආදීනි සුත්තපදානි සඬිගණ්හාති.

අමතාරම්මණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. රූපංසාරම්මණන්තිකථාවණ්ණනා

552-553. “තදප්පතිට්ඨං අනාරම්මණං” නිකාදීසු පච්චයන්ථො ආරම්මණ-
සද්දො. “රූපායතනං චක්ඛුච්ඤ්ඤාණධාතුයා තංසම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං
ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො” නිකාදීසු ඔලුබ්භට්ඨොති ආහ “පච්චයට්ඨො
ඔලුබ්භට්ඨො” ති. එවං විභාගෙ විජ්ජමානෙති තත්ථ පච්චයායත්තචුත්තිතා
පච්චයට්ඨො, දණ්ඩරජ්ජුආදි විය දුබ්බලස්ස විත්තවෙනසිකානං ආලම්බිතබ්බතාය
උපත්ථම්භනට්ඨො ඔලුබ්භට්ඨො. විසෙසාභාවං පච්චයභාවසාමඤ්ඤෙන
කප්පෙත්වා වා.

රූපංසාරම්මණන්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අනුසයාඅනාරම්මණාතිකථාවණ්ණනා

554-556. “ඉමස්මිං සති” ති ඉමිනා මග්ගෙන අනිරුද්ධතාපි සඬග්ගිතාති ආහ
“අප්පභීනත්තාව අත්ථිති වුච්චති” ති. න පන විජ්ජමානත්තාති අවධාරණෙන
නිවත්තිතං දස්සෙති, විජ්ජමානත්තා ධර්මානත්තා බණත්තයසමඬග්ගිභාවතොති
අත්ථො.

අනුසයාඅනාරම්මණාතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. ඤාණංඅනාරම්මණන්තිකථාවණ්ණනා

557-558. යස්ස අධිගතත්තා අරහතො පරිඤ්ඤායාදීසු අනවසෙසතො
සම්මොහො විගතො, තං අග්ගමග්ගඤාණං සන්ධාය “මග්ගඤාණස්සා” ති වදන්ති.
යස්මා තස්ස සබ්බස්ස සතොකාරිතා විය සම්පජානකාරිතා, තස්මා තෙන ඤාණෙන
සො ඤාණී. සතිපඤ්ඤාවෙපුල්ලජ්ජත්තො හි සො උත්තමපුරිසො.

ඤාණංඅනාරම්මණන්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. විතක්කානුපතිතකථාවණ්ණනා

562. ද්විභිජිති ද්විභි විසෙසෙහි, විසෙසෙන විසෙසං අකත්වාති අත්ථො.

විතක්කානුපතිතකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. විතක්කවිජ්ජාරසද්දකථාවණ්ණනා

563. සබ්බසොති සබ්බජ්ජකාරතො, සො පන පකාරො
පචත්තිට්ඨානකාලවසෙන ගහෙතබ්බොති ආහ “සබ්බත්ථ සබ්බදා වා” ති. තෙ ව
යානකාලා “විතක්කයතො” නිකාදීවචනතො විත්තවිසෙසවසෙන ගහෙතබ්බොති
චුත්තං “සවිතක්කවිත්තෙසු” ති. “විතක්කෙත්වා වාවං හින්දති” ති සුත්තපදං
අයොනියො ගහෙත්වා “විතක්කවිජ්ජාරමත්තං සද්දො” ති ආහ.

විතක්කවිජ්ජාරසද්දකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. නයථාවිත්තස්සවාචාතිකථාවණ්ණනා

565. මුසාවාදො න භොතීති වුත්තං අනාපත්තීති සමබන්ධො.

නයථාවිත්තස්සවාචාතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. අතීතානාගතසමන්තාගතකථාවණ්ණනා

568-570. සමන්තාගතපඤ්ඤත්තියාති සමඨගිභාවපඤ්ඤත්තියා. තෙනෙවාහ “පච්චුජ්ජන්තධම්මසමඨගී සමන්තාගතොති වුව්චතී”ති. පටිලාභපඤ්ඤත්තියාති අධිගමනපඤ්ඤත්තියා. අයත්ති “සමන්තාගතො”ති වුව්චමානපුග්ගලස්ස යො තථා වත්තබ්බාකාරො, අයං සමන්තාගතපඤ්ඤත්තී නාම. එස නයො සෙසෙසුපි.

අතීතානාගතසමන්තාගතකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නවමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. දසමවග්ගො

1. නිරොධකථාවණ්ණනා

571-572. සකසමයෙ “පුරිමචිත්තස්ස නිරොධානන්තරං පච්ඡිමචිත්තං උජ්ජප්පතී”ති ඉච්ඡිතං, පරවාදී පන “යස්මිං බණ්ණෙ භවඨගචිත්තං, තස්මිංයෙව බණ්ණෙ කිරියමයචිත්තං උජ්ජප්පතී”ති වදති. එවං සති පුරිමපච්ඡිමචිත්තානං සහභාවොපි අනුඤ්ඤාතො භොති. තෙනාහ “භඨගක්ඛණෙන සභෙවා”ති. තථා ච සති විපාකකිරියක්ඛන්ධානං විය කිරියවිපාකක්ඛන්ධානං විපාකවිපාකක්ඛන්ධානං කිරියකිරියක්ඛන්ධානාඤ්ච වුත්තනෙයෙන සහභාවො වත්තබ්බොති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “භවඨගචිත්තස්සා”තිආදිමාහ. තත්ථ උපපත්තිභවභාවෙන එසියා ඉච්ඡිතබ්බොති උපපත්තෙසියා විපාකක්ඛන්ධා, තෙ ව යෙභුයොන භවඨගපරියායකාති අට්ඨකථායං වුත්තං “උපපත්තෙසියන්ති සඨං ගතස්ස භවඨගචිත්තස්සා”ති. ආදිපරියොසානමත්තඤ්ඤි තස්ස පටිසන්ධිවුතිචිත්තං, තදාරම්මණං භවඨගන්ත්වෙව වුව්චතීති. වක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං කිරියාවෙමජ්ඣෙ පතිතත්තා කිරියාවතුක්ඛන්ධග්ගහණෙන ගහණං යුත්තන්ති වුත්තං. වක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනන්ති හි ආදි-සද්දෙන න සොතවිඤ්ඤාණාදීනංයෙව ගහණං, අථ ඛො සම්පට්ඨිජනසන්තීරණානම්පිති දට්ඨබ්බං.

නිරොධකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පඤ්චවිඤ්ඤාණසමඨගිස්සමග්ගකථාවණ්ණනා

576. ලක්ඛණන්ති පඤ්චවිඤ්ඤාණානං

උප්පන්නාරම්මණතාදිඅවිතථෙකප්පකාරතාලක්ඛණං. කාමං මනෝවිඤ්ඤාණං අවත්ථුකම්පි හොති, සවත්ථුකත්තෙ පන තම්පි උප්පන්නවත්ථුකමෙව. තථා හි පාළියං ධ්වනියං “හඤ්චි පඤ්චවිඤ්ඤාණා උප්පන්නාරම්මණා”ත්වෙව වුත්තං. මනෝවිඤ්ඤාණස්සපි උප්පන්නවත්ථුකතාපරියායො අත්ථිති “පඤ්ච විඤ්ඤාණා”ති අවත්වා “ඡ විඤ්ඤාණා උප්පන්නවත්ථුකා”ති වුත්තෙ “නො ච වත රෙ වත්තඛිබ්බෙ පඤ්චවිඤ්ඤාණසමඛිගිස්ස අත්ථි මග්ගභාවනා”ති වත්තුං න සක්කාති දස්සෙන්නො ආහ “ඡ විඤ්ඤාණා...පෙ.... අධිප්පෙත”ත්ති.

577. “අනිමිත්තං සුඤ්ඤතං අප්පණ්ණිත”ත්ති නිබ්බානස්ස තෙ පරියායා. චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස අනිමිත්තගාහිභාවෙ සුඤ්ඤතාරම්මණතාපි සියාති වුත්තං “තදෙව සුඤ්ඤතන්ති අධිප්පායො”ති.

පඤ්චවිඤ්ඤාණසමඛිගිස්සමග්ගකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පඤ්චවිඤ්ඤාණාසාහොගාතිකථාවණ්ණනා

584-586. සා පන නමිත්වා පවත්ති. ආරම්මණප්පකාරග්ගහණන්ති ආරම්මණස්ස ඉට්ඨානිට්ඨප්පකාරස්ස ගහණං. යෙන ආරම්මණප්පකාරග්ගහණෙන කුසලචිත්තස්ස අලොභාදීහි සම්පයොගො අකුසලචිත්තස්ස ලොභාදීහි සම්පයොගො හොති, සො ආහොගොති දස්සෙති.

පඤ්චවිඤ්ඤාණාසාහොගාතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ද්විහිසිලෙහිතිකථාවණ්ණනා

587-589. අප්පවත්තිනිරොධන්ති අනුප්පාදනිරොධං. සීලස්ස චිතික්කමොයෙව නිරොධො සීලචිතික්කමනිරොධො. නින්තානං ඛණිකනිරොධං සල්ලක්ඛෙන්නො.

ද්විහිසිලෙහිතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. සීලංඅවෙතසිකන්තිකථාවණ්ණනා

590-594. ධීතෙන අවිනට්ඨෙන. උපවයෙනාති සීලභූතෙන කම්මුපවයෙන. “දානං අවෙතසික”ත්ති කථායං වුත්තනයෙනාති යථා “න වත්තඛිබ්බං වෙතසිකො ධම්මො දානන්ති? ආමන්තා. දානං අනිට්ඨඵලන්ති...පෙ.... තෙන හි වෙතසිකො ධම්මො දාන”ත්ති පාළි පවත්තා, එවං තදනුසාරෙන “න වත්තඛිබ්බං වෙතසිකං සීලන්ති? ආමන්තා. සීලං අනිට්ඨඵල”ත්තිආදිනා සීලස්ස වෙතසිකභාවසාධකානි සුත්තපදානි ච ආනෙත්වා තදත්ථදස්සනවසෙන අවෙතසිකො රූපාදිධම්මො ආයතිං විපාකං දෙති. යදි සො සීලං භවෙය්‍ය, විනා සංවරසමාදානෙන විනා විරතියා සීලවා නාම සියා. යස්මා පන සමාදානවෙතනා විරති සංවරො සීලං, තස්මා “සීලං ඉට්ඨඵලං

කන්තඵල''න්තිආදිනා යොජනා කාතබ්බාති ඉමමත්ථං සන්ධාය වුත්තං
 “වුත්තනසෙනා”ති, වුත්තනසානුසාරෙනාති අත්ථො. යස්මා පන පාළියං යථා
 “සීලං අවෙනසික”න්ති කථා ආගතා, තථා “දානං අවෙනසික”න්ති විසුං ආගතා
 කථා නත්ථි, තස්මා “සා පන කථා මග්ගිතබ්බා”ති වුත්තං.

සීලංඅවෙනසිකන්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. සමාදානහෙතුකථාවණ්ණනා

598-600. සමාදානහෙතුකථායං “එස්සො දෙනී”ති ආරහිත්වා යාව
 කණ්හසුක්කසප්පට්ඨාගා ධම්මා සම්මුඛිභාවං ආගච්ඡන්තිති
 ආරාමරොපාදිසුත්තාහරණඤ්චාති එත්තකමෙව පරිභොගකථාය සදිසන්ති ආහ
 “සමාදාන...පෙ.... දට්ඨබ්බා”ති.

සමාදානහෙතුකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. අවිඤ්ඤත්තිදුස්සීලාන්තිකථාවණ්ණනා

603-604. මහාභූතානි උපාදාය පවත්තො අඤ්ඤචිත්තක්ඛණෙපි ලබ්භමානො
 කුසලාකුසලානුබන්ධො අවිඤ්ඤත්තිති අයං වාදො “චිත්තවිප්පයුත්තො
 අපුඤ්ඤපචයො”ති ඉමිනා සඛගහිතොති තතො අඤ්ඤානුබන්ධායං
 “ආණත්තියා”තිආදි වුත්තන්ති තං දස්සෙතුං “ආණත්තියා...පෙ....
 අධිප්පායො”ති වුත්තං. තත්ථ ආණත්තො යදා ආණත්තභාවෙන විහිංසාදිකිරියං
 සාධෙති, තදා ආණත්තියා පාණාතිපාතාදිසු අඛිගභාවො වෙදිතබ්බො. සා පනාණත්ති
 පාරිවාසිකභාවෙන විඤ්ඤත්තිරහිතා නාම හොතීති පරවාදිතො අධිප්පායො, තං
 දස්සෙතුං “එකස්මිං දිවසෙ”තිආදි වුත්තං.

අවිඤ්ඤත්තිදුස්සීලාන්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දසමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

දුතියො පණ්ණාසකො සමත්තො.

11. එකාදසමවග්ගො

4. ඤාණකථාවණ්ණනා

614-615. “අන්ධකා”ති වුත්තා පුබ්බසෙලියඅපරසෙලියරාජගිරිකසිද්ධත්ථිකාපි
 යෙභුයොන මහාසඬ්ඨිකා ඵලාති වුත්තං “පුබ්බෙ...පෙ.... භවෙය්‍යු”න්ති. තත්ථ
 අඤ්ඤෙති වචනං ද්විත්තං කථානං උපුට්ඨිපච්චිතිකභාවතො. පුරිමකානඤ්ඨි
 චක්ඛුචිඤ්ඤාණාදිසමඬ්ඨි “ඤාණි”ති වුච්චති, ඉමෙසං සො ඵව “ඤාණි”ති න
 චත්තබ්බොති වුත්තො. රාගවීගමො රාගස්ස සමුච්ඡින්නදනං, තථා අඤ්ඤාණවීගමො.

යථා සමුච්ඡින්නාවිජ්ජො “ඤාණී”ති, පටිපක්ඛතො “අඤ්ඤාණී”ති, එවං අසමුච්ඡින්නාවිජ්ජො “අඤ්ඤාණී”ති, පටිපක්ඛතො “ඤාණී”ති වුත්තො. අඤ්ඤාණස්ස විගතත්තා සො “ඤාණී”ති වත්තබ්බතං ආපජ්ජති, න පන සත්තං සමිතං ඤාණස්ස පවත්තනතොති අධිප්පායො.

ඤාණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ඉද්ධිබලකථාවණ්ණනා

621-624. යස්මිං ආයුකප්පෙ කම්මක්ඛයෙන මරණං හොති, තං සන්ධාය වුත්තං “කම්මස්ස විපාකවසෙනා”ති, යස්මිං පන ආයුක්ඛයෙන මරණං හොති, තං සන්ධාය “වස්සගණනායා”ති. තත්ථ “න ව තාව කාලං කරොති, යාව න තං පාපකම්මං ඛ්‍යාත්ති හොති”ති (ම. නි. 3.250; අ. නි. 3.36) වචනතො යෙභුයොන නිරයෙ කම්මක්ඛයෙන මරණං හොතිති ආහ “කම්මස්ස විපාකවසෙන වාති නිරයංව සන්ධාය වුත්ත”න්ති. “වස්සසතං වස්සසහස්සං වස්සසතසහස්සානි”තිආදිනා මනුස්සානං දෙවානඤ්ච ආයුපරිච්ඡේදවචනතො යෙභුයොන තෙසං ආයුක්ඛයෙන මරණං හොතිති වුත්තං “වස්සගණනාය වාති මනුස්සෙ වාතුමහාරාජිකාදිදෙවෙ ව සන්ධායා”ති. “වුත්ත”න්ති ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං.

ඉද්ධිබලකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. සමාධිකථාවණ්ණනා

625-626. සමං යපනට්ඨෙන්නාති සමං විසමං ලීනුද්ධව්වාදිං පටිබාහිත්වා, වික්ඛෙපමෙව වා විද්ධංසෙත්වා යපනට්ඨෙත. “චිත්තසන්තති සමාධි”ති වදන්තෙන තස්ස චෙතසිකභාවො පටික්ඛිත්තො හොතිති ආහ “චෙතසිකන්තරං අත්ථිති අග්ගහෙත්වා”ති. භාවනාය ආහිතවිසෙසාය එකග්ගතාය විජ්ජමානවිසෙසපටික්ඛෙපො ජලං, සො පනස්ස අනාහිතවිසෙසාය එකග්ගතාය සාමඤ්ඤෙතොති ආහ “සාමඤ්ඤමත්තෙනා”ති.

සමාධිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ධම්මට්ඨිතතාකථාවණ්ණනා

627. අවිජ්ජාය යා ධීතතාති අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරානං අනන්තරපච්චයභාවෙ යා නියතතා ධම්මනියාමතාසඬ්ඛාතා, යා ධීතසභාවතා නිජ්ජන්තා, න ධම්මමත්තතාට්ඨිතතාය නිජ්ජන්තාය වසෙන, අනන්තරපච්චයභාවසඬ්ඛාතා ධීතතා පච්චයතා හොතිති අත්ථො. අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයභාවරහිතස්සාති ඉදං සහජාතනිස්සයාදිපච්චයානං පටික්ඛෙපපදං දට්ඨබ්බං, න අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයතාමත්තස්ස. සබ්බො තාදිසොති ඉමිනා සමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනාදිකං සඬ්ගණ්හාති.

අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයතඤ්ඤවාති එත්ථාපි වුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථ පන පච්චයුප්පන්තස්සපි පච්චයභාවතො සඬබ්බරානම්පි වසෙන යොජෙතබ්බං. තෙනාහ “තස්සා ව ඉතරා”ති.

ධම්මට්ඨිතතාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අනිච්චතාකථාවණ්ණනා

628. රූපාදීනං අනිච්චතා රූපාදිකෙ සති භොති, අසති න භොතීති ඉමිනා පරියායෙන තස්සා තෙහි සහ උප්පාදනිරොධො වුත්තො, උප්පාදාදීසු තීසු ලක්ඛණෙසු අනිච්චතාවොභාරො භොතීති යථා තයො දණ්ඨෙ උපාදාය පවත්තො තිදණ්ඨවොභාරො තෙසු සබ්බෙසු භොති, එවං ජාතිජරාමරණධම්මො න නිච්චො අනිච්චො, තස්ස ජාතිආදිපකතිතා අනිච්චතාසද්දෙන වුච්චතීති උප්පාදාදීසු ලක්ඛණෙසු අනිච්චතාවොභාරො සම්භවතීති වුත්තං “තීසු...පෙ.... භොතී”ති. විභාගානුයුක්ඡනවසෙනාති පභෙදානුයුක්ඡනවසෙන. තත්ථ යථා ජරාභඬ්ගවසෙන අනිච්චතා පාකටා භොති, න තථා ජාතිවසෙනාති පාළියං ජරාමරණවසෙනෙව අනිච්චතාවිභාගො දස්සිතොති දට්ඨබ්බං.

අනිච්චතාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එකාදසමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ද්වාදසමවග්ගො

1. සංවරොකම්මන්තිකථාවණ්ණනා

630-632. සබ්බස්සපි මනසො මනොද්චාරභාවතො “විපාකද්චාරන්ති භවඬ්ගමනං වදන්ති”ති ආහ.

සංවරොකම්මන්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. කම්මකථාවණ්ණනා

633-635. සවිපාකාපි දස්සිතායෙව නාම භොති වුත්තාවසිට්ඨා සවිපාකාති අත්ථසිද්ධන්තා.

කම්මකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. සළායතනකථාවණ්ණනා

638-640. මනායතනෙකදෙසස්ස විපාකස්ස අත්ථිතාය “අවිසෙසෙනා”ති වුත්තං.

සළායතනකථාව ණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සත්තක්ඛත්තුපරමකථාව ණ්ණනා

641-645. අස්සාති ඉමස්ස සත්තක්ඛත්තුපරමස්ස. තෙනාහ
“සත්තක්ඛත්තුපරමභාවෙ ව නියාමං ඉච්ඡසී”ති. යෙන ආනන්තරියකම්මෙන.
අන්තරාති සත්ත භවෙ අනිඛිබ්බත්තෙන්වා තෙසං අන්තරෙයෙව. කෙච්ඡි
අභයගිරිවාසීනො. අපරෙති පදකාරා. තස්සාති යො සත්තක්ඛත්තුපරමොති වා,
කොලංකොලොති වා, එකඛිජීති වා භගවතා ඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා බ්‍යාකතො,
තස්ස යථාච්ඡත්තපරිච්ඡෙදා අන්තරා උපරිමග්ගාධිගමො නත්ථි අවිතථදෙසනත්තා.
යථාපරිච්ඡෙදමෙව තස්ස අභිසමයො, ස්වායං විභාගො තෙසංයෙව පුග්ගලානං
ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තෙන වෙදිතඛිබ්බො භවනියාමෙන තාදිසස්ස කස්සපි අභාවතො.
යස්මා කස්සපි මුදුකානිපි ඉන්ද්‍රියානි පච්චයවිසෙසෙන තික්ඛභාවං ආපජ්ජෙය්‍යං,
තස්මා තාදිසං සන්ධාය “භඛිබ්බොති වුච්චති, න සො අභඛිබ්බො නාමා”ති ව චුත්තං.
යස්මා පන භගවා න තාදිසං “සත්තක්ඛත්තුපරමො”ති ආදිනා නියමෙන්වා
බ්‍යාකරොති, තස්මා ආහ “න පන අන්තරා අභිසමෙතුං භඛිබ්බො වුත්තා”ති. අයඤ්ච
න යො එකත්තෙන ඉච්ඡිතඛිබ්බො. අඤ්ඤථා පුග්ගලස්ස සඬ්ඛරො සියාති
දස්සෙන්තො “යදි වා”ති ආදිමාහ.

සත්තක්ඛත්තුපරමකථාව ණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ද්වාදසමවග්ගව ණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. තෙරසමවග්ගො

1. කප්පට්ඨකථාව ණ්ණනා

654-657. “හෙට්ඨා වුත්තාධිජ්ජායමෙවා”ති ඉදං ඉද්ධිබලකථායං යං වුත්තං
“අතීතං අනාගතන්ති ඉදං අවිසෙසෙන කප්පං තිට්ඨෙය්‍යාති පටිඤ්ඤාත්තා
වොදෙතී”ති ආදි, තං සන්ධාය වුත්තන්ති ආහ “හෙට්ඨාති ඉද්ධිබලකථාය”න්ති.
තත්ථ “ද්වෙ කප්පෙ”ති ආදි ආයුපරිච්ඡෙදාතික්කමසමත්ථතාවොදනාවසෙන
ආගතා, ඉධ පන සඬ්ඛහෙදකො ආයුකප්පමෙව අට්ඨත්වා යදි එකං මහාකප්පං
තිට්ඨෙය්‍යා, යථා එකං, එවං අනෙකෙපි කප්පෙ තිට්ඨෙය්‍යාති වොදනා කාතඛිබ්බා.

කප්පට්ඨකථාව ණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නියතස්සනියාමකථාව ණ්ණනා

663-664. අප්පත්තනියාමානන්ති යෙ අනුප්පන්නමිච්ඡත්තසම්මත්තනියතධම්මා
පුග්ගලා, තෙසං ධම්මෙ. කෙ පන තෙ? යථාච්ඡත්තපුග්ගලසන්නානපරියාපන්නා
ධම්මා. තෙ හි භූමිත්තයපරියාපන්නතාය “තෙභූමකා”ති වුත්තා. යෙ පන

පත්තනියාමානං සත්තානෙ පවත්තා අනියතධම්මා, න තෙසමෙත්ථ සඬ්ගහො කතො. න හි තෙහි සමන්තාගමෙන අනියතතා අත්ථි. තෙනෙවාහ “තෙහි සමන්තාගතොපි අනියතොයෙවා”ති. ඉමං වොහාරමත්තන්ති ඉමිනා නියාමො නාම කොච්චි ධම්මො නත්ථි, උපචිතසම්භාරතාය අභිසම්බුජ්ඣත්තුං භබ්බතාව තථා වුච්චන්ති දස්සෙති. නියතොති වචනස්ස කාරණභාවෙන වුත්තොති යොජනා. උභයස්සපීති නියතො නියාමං ඔක්කමන්ති වචනද්වයස්ස.

නියතස්සනියාමකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අසාතරාගකථාවණ්ණනා

674. එවං පවත්තමානොති “අහො වත මෙ භවෙය්‍යා”ති එවං පත්ථනාකාරෙන පවත්තමානො. අඤ්ඤාපාති නන්දනාදිආකාරෙන.

අසාතරාගකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ධම්මතණ්හාඅබ්‍යාකතාතිකථාවණ්ණනා

676-680. ගහෙත්වාති එතෙන ගහණමත්තමෙව තං, න පන සා තාදිසි අත්ථිති දස්සෙති. න හි ලොකුත්තරාරම්මණා අබ්‍යාකතා වා තණ්හා අත්ථිති. තිහි කොට්ඨාසෙහිති කාමභවච්ඡවතණ්හාකොට්ඨාසෙහි. රූපතණ්හාදිහෙදා ඡපි තණ්හා.

ධම්මතණ්හාඅබ්‍යාකතාතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තෙරසමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. වුද්දසමවග්ගො

1. කුසලාකුසලපටිසන්දහනකථාවණ්ණනා

686-690. අනන්තරපච්චයභාවොයෙවෙත්ථ පටිසන්ධානං සට්ඨකද්වාති ආහ “අනන්තරං උප්පාදෙති”ති.

කුසලාකුසලපටිසන්දහනකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සළායතනුප්පත්තිකථාවණ්ණනා

691-692. කෙච්චි වාදිනොති කාපිලෙ සන්ධායාහ. තෙ හි අභිබ්‍යත්තවාදිනො විජ්ජමානමෙව කාරණෙ ඵලං අනභිබ්‍යත්තං හුත්වා යීතං පච්ඡා අභිබ්‍යත්තිං ගච්ඡන්ති වදන්තා ඛිජාවත්ථාය විජ්ජමානාපි රුක්ඛාදීනං න අඬ්ඤාදයො ආවිභවන්ති, ඛිජමත්තං ආවිභාවං ගච්ඡන්ති කට්ඨන්ති.

සලායතනුප්පත්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අනන්තරපච්චයකථාවණ්ණනා

693-697. අනන්තරුප්පත්තිං සල්ලක්ඛෙන්තොති චක්ඛුවිඤ්ඤාණානන්තරං සොතවිඤ්ඤාණුප්පත්තිං මඤ්ඤමානො. සොතවිඤ්ඤාණන්ති චචනෙනෙව තස්ස චක්ඛුසන්තිස්සයනා රූපාරම්මණනා ච පටික්ඛිත්තා, පටිඤ්ඤානා ච සොතසන්තිස්සයනා සද්දාරම්මණනා චාති ආහ “න සො චක්ඛුම්භි සද්දාරම්මණ”න්ති. තත්ථ සද්දාරම්මණන්ති “සොතවිඤ්ඤාණං ඉච්ඡති” ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. තයිදං චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස අනන්තරං සොතවිඤ්ඤාණං උප්පජ්ජතිති ලද්ධියා එවං ඤායතිති ආහ “අනන්තරුපලද්ධිවසෙන ආපන්නත්තා”ති.

අනන්තරපච්චයකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අරියරූපකථාවණ්ණනා

698-699. සම්මාවාචාදීති සම්මාවාචාකම්මන්තා. තත්ථ සම්මාවාචා සද්දසභාවා, ඉතරො ච කායවිඤ්ඤත්තිසභාවො, උභයමිපි චා විඤ්ඤත්තිති අධිජ්ජායෙන රූපන්තිස්ස ලද්ධි.

අරියරූපකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. අඤ්ඤාඅනුසයොතිකථාවණ්ණනා

700-701. තස්මිං සමයෙති කුසලාඛ්‍යාකතචිත්තක්ඛණේ. සො භීති පච්ඡිමපායො.

අඤ්ඤාඅනුසයොතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. පරිසුට්ඨානංචිත්තවිජ්ජයුත්තන්තිකථාවණ්ණනා

702. තෙනි රාගාදයො. තස්මාති යස්මා විපස්සන්තස්සපි රාගාදයො උප්පජ්ජන්ති, තස්මා.

පරිසුට්ඨානංචිත්තවිජ්ජයුත්තන්තිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පරියාපන්නකථාවණ්ණනා

703-705. කිලෙසවත්ථුමකාසවසෙනාති කිලෙසකාමවත්ථුකාමභූමිවසෙන. රූපධාතුසහගතවසෙන අනුසෙතීති කාමරාගො යථා කාමචිත්තක්කසඬිබාතාය

කාමධාතුයා සහ පච්චයසමචාරයෙ උප්පජ්ජනාරහො, තමෙව රූපධාතුයාපීති අත්ථො. රාගාදිකාරණලාභෙ උප්පත්තිඅරහතා හි අනුසයනං.

පරියාපන්නකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. අඛ්‍යාකතකථාවණ්ණනා

706-608. සබ්බථාපීති අවිපාකභාවෙනපි සස්සතාදිභාවෙනපි.

අඛ්‍යාකතකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අපරියාපන්නකථාවණ්ණනා

709-710. තස්මා දිට්ඨි ලොකීයපරියාපන්නා න භොතීති අත්ථං වදන්ති, එවං සති අතිප්පසඬිගො භොති චිතදොසාදිවොභාරභාවතොති. තතො අඤ්ඤථා අත්ථං වදන්තො “රූපදිට්ඨියා”තිආදිමාහ. තත්ථ ආදි-සද්දෙන අරූපදිට්ඨිආදිං සඬිගණ්හාති. පරවාදිඅධිප්පායවසෙන අයමත්ථවිභාවනාති ආහ “යදි ව පරියාපන්නා සියා”ති. තථා ව සතීති දිට්ඨියා කාමධාතුපරියාපන්නත්තෙ සතීති අත්ථො. තස්මාති “චිතදිට්ඨිකො”ති එවං වොභාරාභාවතො. න හි සා තස්ස අවිගතා දිට්ඨි, යතො සො චිතදිට්ඨිකොති න වුච්චති. යෙනාති කාමදිට්ඨිභාවෙන.

අපරියාපන්නකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

වුද්දසමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. පන්නරසමවග්ගො

1. පච්චයතාකථාවණ්ණනා

711-717. වචන්ථිතොති අසංකිණ්ණො. යො හි ධම්මො යෙන පච්චයභාවෙන පච්චයො භොති, තස්ස තතො අඤ්ඤනපි පච්චයභාවෙ සති පච්චයතා සංකිණ්ණා නාම භවෙය්‍ය. විරුද්ධාසම්භවීනං විය තබ්බිධුරානං පච්චයභාවානං සහභාවං පටික්ඛිපති.

පච්චයතාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයකථාවණ්ණනා

718-719. සහජාතාති වුත්තත්තා න සඬ්ඛාරපච්චයා ව අවිජ්ජාති වුත්තත්තාති අධිප්පායො. අනන්තරාදිනාපි හි සඬ්ඛාරා අවිජ්ජාය පච්චයා භොත්තියෙව. අඤ්ඤමඤ්ඤානන්තරං අවත්වා අවිගතානන්තරං සම්පයුත්තස්ස වචනං කමභෙදො,

අත්ථිග්ගහණෙනෙව ගනිතො අත්ථිපච්චයභූතොයෙව ධම්මො නිස්සයපච්චයො
භොතීති. අසාධාරණතායාති පදන්තරාසාධාරණතාය. තෙනාහ “චක්ඛති හී”තිආදි.

අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. තනියසඤ්ඤාවෙදයිතකථාවණ්ණනා

732. යදිපි සෙසං නාම ගනිතො අඤ්ඤං, තථාපි පකරණපරිච්ඡින්නමෙවෙන්ථ
තං ගය්හතීති දස්සෙන්තො “යෙසං...පෙ.... අධිප්පායො”ති වත්වා පුන
අනවසෙසමෙව සඬිගණ්හන්තො “අසඤ්ඤසත්තානම්පි වා”තිආදිමාහ. තත්ථ
සබ්බසත්තෙ සන්ධායාති අධිප්පායොති යොජනා. පාණ්ඩුසම්ඵස්සාපි කමන්තීතිආදිකං
සරීරපකතීති සම්බන්ධො.

733-734. පඤ්චහි විඤ්ඤාණෙන න වචති, න උපපජ්ජතීති වාදං පරවාදී
නානුජානාතීති ආහ “සුත්ත...පෙ.... වත්තබ්බ”ති.

තනියසඤ්ඤාවෙදයිතකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. අසඤ්ඤසත්තුපිකාකථාවණ්ණනා

735. යථා විතක්කවිචාරපිතිසුඛවිරාගවසෙන පවත්තා සමාපත්ති
විතක්කාදිරහිතා භොති, එවං සඤ්ඤාවිරාගවසෙන පවත්තාපි සඤ්ඤාරහිතාව සියාති
තස්ස ලද්ධිති දස්සෙන්තො ආහ “සාපි අසඤ්ඤිතා...පෙ.... දස්සෙති”ති.

736. යදි චතුත්ථජ්ඣානසමාපත්ති කථං අසඤ්ඤසමාපත්තීති වොදනං
සන්ධායාහ “සඤ්ඤාවිරාගවසෙන සමාපන්නත්තා අසඤ්ඤිතා, න සඤ්ඤාය
අභාවතො”ති.

අසඤ්ඤසත්තුපිකාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. කම්මුපවයකථාවණ්ණනා

738-739. “කම්මුපවයො කම්මෙන සහජාතො”ති පුට්ඨො
සම්පයුත්තසහජාතතං සන්ධාය පටික්ඛිපති, විජ්ජයුත්තසහජාතතං සන්ධාය
පටිජානාතීති. විජ්ජයුත්තස්සපි හි අත්ථි සහජාතතා විත්තසමුට්ඨානරූපස්ස වියාති
අධිප්පායො.

741. තිණ්ණන්ති කම්මකම්මුපවයකම්මවිපාකානං.

කම්මුපවයකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පන්තරසමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තනියො පණ්ණාසකො සමත්තො.

16. සොළසමවග්ගො

3. සුඛානුප්පදානකථාවණ්ණනා

747-748. න තස්සාති යස්ස තං අනුප්පදිස්සති, න තස්ස. යො හි අනුප්පදෙති, යස්ස ච අනුප්පදෙති, තදුහයවිනිමුත්තා ඉධ පරෙති අධිප්පෙතා.

සුඛානුප්පදානකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අධිග්ගමනසිකාරකථාවණ්ණනා

749-753. තංචිත්තතායාති එත්ථ මනසිකරොන්තො යදි සබ්බසඬ්ඛාරෙ එකතො මනසි කරොති, යෙන චිත්තෙන මනසි කරොති, සබ්බසඬ්ඛාරන්තොගධත්තා තස්මිංයෙව බණ්ණෙ තං චිත්තං මනසි කාතබ්බං එතස්සාති තංචිත්තතා නාම දොසො ආපජ්ජතිති දස්සෙත්තො ආහ “තදෙව ආරම්මණභූත”න්තිආදි. එතෙන තස්සෙව තෙන මනසිකරණාසම්භවමාහ, තං වාතිආදිනා පන සසංවෙදනාවාදාපත්තින්ති අයමෙතෙසං විසෙසො.

අධිග්ගමනසිකාරකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සොළසමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

17. සත්තරසමවග්ගො

1. අත්ථිඅරහතොපුඤ්ඤපවයකථාවණ්ණනා

776-779. කිරියචිත්තං අබ්‍යාකතං අනාදිසිත්වාති “කිරියචිත්තං අබ්‍යාකත”න්ති අග්ගහෙත්වා, දානාදිපචත්තතෙන දානමයාදිපුඤ්ඤත්තෙන ච ගහෙත්වාති අත්ථො.

අත්ථිඅරහතොපුඤ්ඤපවයකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. නත්ථිඅරහතොඅකාලමච්චුතිකථාවණ්ණනා

780. අලද්ධවිපාකචාරානන්ති විපාකදානං පති අලද්ධොකාසානං. බ්‍යන්තිභාවන්ති විගතන්තතං, විගමං අවිපාකන්ති අත්ථො.

781. තතො පරන්ති බ්‍යතිරෙකෙන අත්ථසිද්ධි, න කෙවලෙන අත්ථයෙනාති ආහ “තාව න කමති, තතො පරං කමතිති ලද්ධියා පටික්ඛිපති”ති. තත්ථ තතො පරන්ති පුබ්බෙ කතස්ස කම්මස්ස පටික්ඛයගමනතො පරං. නත්ථි පාණාතිපාතො පාණාතිපාතලක්ඛණාභාවතොති අධිප්පායො. තමෙව ලක්ඛණාභාවං දස්සතුං.

“පාණොපාණසඤ්ඤිතා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ න තෙනාති යො පරෙන උපක්කමො කතො, තෙන උපක්කමෙන න මතො, ධම්මතාමරණෙනෙව මතොති දුබ්බිඤ්ඤයාං අවිසෙසවිදුහි, දුබ්බිඤ්ඤයාං වා හොතු සුච්ඤ්ඤයාං වා, අභිගපාරිපුරියාව පාණාතිපාතො.

නත්ථිඅරහතොඅකාලමච්චුතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සබ්බමිදංකම්මතොතිකථාවණ්ණනා

784. අබ්ඡතොති සබ්බෙන සබ්බං අබ්ඡතො අඤ්ඤබ්ඡතො ව. තන්ති දෙය්‍යධම්මං, ගිලානපච්චයන්ති අත්ථො.

සබ්බමිදංකම්මතොතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඉන්ද්‍රියබද්ධකථාවණ්ණනා

788. විනාපි අනිච්චට්ඨෙය්‍යාති අනිච්චට්ඨං යපෙත්වාපි අට්ඨපෙත්වාපිති අත්ථො, න අනිච්චට්ඨවිරහෙනාති. න හි අනිච්චට්ඨවිරහිතං අනිත්ථ්‍රියබද්ධං අත්ථි.

ඉන්ද්‍රියබද්ධකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. නවත්තබ්බංසඨසොදක්ඛිණංවිසොධෙතීතිකථාවණ්ණනා

793-794. අප්පට්ඨගහණතොති පට්ඨගහකත්තාභාවතො.

නවත්තබ්බංසඨසොදක්ඛිණංවිසොධෙතීතිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. දක්ඛිණාවිසුද්ධිකථාවණ්ණනා

800-801. පට්ඨගහකනිරපෙක්ඛාති පට්ඨගහකස්ස ගුණවිසෙසනිරපෙක්ඛා, තස්ස දක්ඛිණෙය්‍යභාවෙන විනාති අත්ථො. තෙනාහ “පට්ඨගහකෙන පච්චයභූතෙන විනා”ති. සච්චමෙතන්ති ලද්ධිකිත්තනෙන වුත්තභාවමෙව පටිජානාති. පට්ඨගහකස්ස විපාකනිබ්බත්තනං දානවෙතනාය මහාඵලතා. පච්චයභාවොයෙව හි තස්ස, න තස්සා කාරණත්තං. තෙනාහ “දානවෙතනානිබ්බත්තනෙන යදි භවෙය්‍යා”තිආදි.

දක්ඛිණාවිසුද්ධිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සත්තරසමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

18. අට්ඨාරසමවග්ගො

1. මනුස්සලොකකථාවන්ෂුණා

802-803. ගහණන්ති මිච්ඡාගහණං.

මනුස්සලොකකථාවන්ෂුණා නිට්ඨිතා.

2. ධම්මදෙසනාකථාවන්ෂුණා

804-806. තස්ස ච නිමිත්තවුද්ධස්ස දෙසනං සම්පට්ඨිත්වා ආයස්මතා ආනන්දෙන සයමෙව ච දෙසිතො.

ධම්මදෙසනාකථාවන්ෂුණා නිට්ඨිතා.

6. කුමාරසංඝකන්තිකථාවන්ෂුණා

813-816. විතක්කවිචාරෙසු විරත්තවිත්තතා තත්ථ ආදීනවමනසිකාරො, තදාකාරො ච දුතියජ්ඣානුපචාරොති ආහ “විතක්කවිචාරා ආදීනවතො මනසි කාතඛ්ඛා, තතො දුතියජ්ඣානෙන භවිතඛ්ඛ”න්ති.

කුමාරසංඝකන්තිකථාවන්ෂුණා නිට්ඨිතා.

7. කුමාරන්තරිකකථාවන්ෂුණා

817-819. න පයමජ්ඣානං විතක්කාභාවතො, නාපි දුතියජ්ඣානං විචාරසංඛාවතොති කුමාරමෙතං න භොතීති දස්සෙත්තො ආහ “පයමජ්ඣානාදීසු අඤ්ඤතරභාවාභාවතො න කුමාර”න්ති.

කුමාරන්තරිකකථාවන්ෂුණා නිට්ඨිතා.

9. චක්ඛුනාරූපංපස්සතීතිකථාවන්ෂුණා

826-827. “චක්ඛුනා රූපං දිස්වා”ති ඉමිනා චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන පටිජානනස්ස අග්ගහණෙ අරුචිං සුචෙත්තො ආහ “මනොවිඤ්ඤාණපටිජානනං කිර සන්ධායා”ති. තෙනෙවාහ “මනොවිඤ්ඤාණපටිජානනං පනා”තිආදි. තස්මාති මනොවිඤ්ඤාණපටිජානනස්සෙව අධිජ්ජෙතත්තාති අත්ථො. එවං සන්තෙති යදි රූපෙන රූපං පටිච්ඡානාති, රූපං පටිච්ඡානන්තම්පි මනොවිඤ්ඤාණං රූපවිජානනං භොති, න රූපදස්සනන්ති ආහ “මනොවිඤ්ඤාණපටිජානනං පන රූපදස්සනං කථං භොතී”ති.

චක්ඛුනාරූපංපස්සතීතිකථාවන්ෂුණා නිට්ඨිතා.

අට්ඨාරසමවග්ගවන්ෂුණා නිට්ඨිතා.

19. එකුනවිසතිමග්ගො

1. කිලෙසපජ්ඣනකථාවණ්ණනා

828-831. තෙ පනාති යෙ අරියමග්ගෙන පහිනා කිලෙසා, තෙ පන.
කාමඤ්චෙන්ථ මග්ගෙන පහාතබ්බකිලෙසා මග්ගභාවනාය අසති උප්පජ්ජනාරහා
බණ්ණත්තයං න ආගතාති ව අනාගතා නාම සිද්ධං, යස්මා පන තෙ න උප්පජ්ජිස්සන්ති,
තස්මා තථා න වුච්චන්තිති දට්ඨබ්බං. තෙනෙවාහ “නාපි භවිස්සන්ති”ති.

කිලෙසපජ්ඣනකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සුඤ්ඤතකථාවණ්ණනා

832. යෙන අවසවත්තනට්ඨෙත පරපරිකප්පිතො නත්ථි එතෙසං අත්තනො
විසයන්ති අනත්තාති වුච්චන්ති සභාවධම්මා, ස්වායං අනත්තතාති ආහ
“අවසවත්තනාකාරො අනත්තතා”ති. සා පනායං යස්මා අත්ථතො අසාරකතාව
හොති, තස්මා තදෙකදෙසෙන තං දස්සෙතුං “අත්ථතො ජරාමරණමෙවා”ති ආහ.
එවං සති ලක්ඛණසඬ්ඤාතො සියා, තෙසං පනිදං අධිප්පායකිත්තනන්ති දට්ඨබ්බං.
අරුපධම්මානං අවසවත්තනාකාරතාය එව හි අනත්තලක්ඛණස්ස
සඬ්ඤාතත්තධර්මපරියාපන්නතා.

සුඤ්ඤතකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. සාමඤ්ඤඵලකථාවණ්ණනා

835-836. පත්තිධම්මන්ති හෙට්ඨා චුත්තං සමන්තාගමමාහ.

සාමඤ්ඤඵලකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. තථතාකථාවණ්ණනා

841-843. රූපාදීනං සභාවතාති එතෙන රූපාදයො එව සභාවතාති ඉමමත්ථං
පටික්ඛිපති. යතො තං පරවාදී රූපාදීසු අපරියාපන්නං ඉච්ඡති. තෙනාහ “භාවං භෙස
තථතාති වදති, න භාවයොග”න්ති. තත්ථ භාවන්ති ධම්මමත්තං, පකතීති අත්ථො
“ජාතිධම්ම”න්තිආදීසු විය. රූපාදීනඤ්ඤි රූප්පනාදිපකති තථා අසඬ්ඤාතාති ව
පරවාදිතො ලද්ධි. තෙන චුත්තං “න භාවයොග”න්ති. යෙන හි භාවො
සභාවධම්මො යුජ්ජති, එකීභාවමෙව ගච්ඡති, තං රූප්පනාදිලක්ඛණං භාවයොගො.
තං පන රූපාදිතො අනඤ්ඤං, තතො එව සඬ්ඤං, අවිපරිතට්ඨෙත පන “තථ”න්ති
වුච්චති.

තථතාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. කුසලකථාවණ්ණනා

844-846. අනවජ්ජභාවමත්තෙනෙව කුසලන්ති යොජනා. තස්මාති යස්මා අවජ්ජරහිතං අනවජ්ජං, අනවජ්ජභාවමත්තෙනෙව ච කුසලං, තස්මා නිබ්බානං කුසලන්ති.

කුසලකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අව්චන්තනියාමකථාවණ්ණනා

847. යං “එකචාරං නිමුග්ගො තථා නිමුග්ගොව හොති, එතස්ස පුන භවතො වුට්ඨානං නාම නත්ථී”ති අට්ඨකථායං ආගතං, සො පන ආචරියවාදො, න අට්ඨකථානායොති දස්සෙන්නො “තාය ජාතියා...පෙ.... මඤ්ඤමානො”ති ආහ. තත්ථ තාය ජාතියාති යස්සං ජාතියං පුග්ගලො කම්මාවරණාදිආචරණෙහි සමන්තාගතො හොති, තාය ජාතියා. සංසාරබාණුකභාවො වස්සභඤ්ඤාදීනං විය මක්ඛලිආදීනං විය ච දට්ඨබ්බො. සො ච අහෙනුකාදිමිච්ඡාදස්සනස්ස ඵලභාවෙනෙව වෙදිතබ්බො, න අව්චන්තනියාමස්ස නාම කස්සචි අත්ථිභාවතො. යථා හි විමුච්චන්තස්ස කොචි නියාමො නාම නත්ථී යපෙත්වා මග්ගෙන භවපරිච්ඡේදං, එවං අවිමුච්චන්තස්සපි කොචි සංසාරනියාමො නාම නත්ථී. තාදිසස්ස පන මිච්ඡාදස්සනස්ස බලභාවෙ අපරිමිතකප්පපරිච්ඡේදෙ විරතරං සංසාරප්පබන්ධො හොති, අපායුපපත්ති ච යත්ථ සංසාරබාණුසමඤ්ඤා.

යං පනෙකෙ වදන්ති “අත්ථෙව අව්චන්තං සංසරිතා අනන්තත්තා සත්තනිකායස්සා”ති, තම්පි අපුඤ්ඤබහුලං සත්තසන්තානං සන්ධාය වුත්තං සියා. න හි මාතුසාතකාදීනං තෙනත්තභාවෙන සම්මත්තනියාමොක්කමනන්තරායභූතො මිච්ඡත්තනියාමො විය සත්තානං විමුත්තන්තරායකරො සංසාරනියාමො නාම නත්ථී. යාව පන න මග්ගඵලස්ස උපනිස්සයො උපලබ්භති, තාව සංසාරො අපරිච්ඡින්නො. යදා ච සො උපලද්ධො, තදා සො පරිච්ඡින්නො එවාති දට්ඨබ්බං.

යථා නියතසම්මාදස්සනං, එවං නියතමිච්ඡාදස්සනෙනපි සවිසයෙ එකංසගාභවසෙන උක්කංසගතෙන භවිතබ්බන්ති තෙන සමන්තාගතස්ස පුග්ගලස්ස සති අව්චන්තනියාමෙ කථං තස්මිං අභිනිවෙසවිසයෙ අනෙකංසගාහො උප්පජ්ජෙය්‍ය, අභිනිවෙසන්තරං වා විරුද්ධං යදි උප්පජ්ජෙය්‍ය, අව්චන්තනියාමො එව න සියාති පාළියං විචිකිච්ඡුප්පත්තිනියාමන්තරුප්පත්තිවොදනා කතා. න හි විචිකිච්ඡා විය සම්මත්තනියතපුග්ගලානං යථාක්කමං මිච්ඡත්තසම්මත්තනියතපුග්ගලානං සම්මත්තමිච්ඡත්තනියතා ධම්මා කදාවිපි උප්පජ්ජන්ති, අවිරුද්ධං පන නියාමන්තරමෙව හොතිති ආනන්තරිකන්තරං විය මිච්ඡාදස්සනන්තරං සමානජාතිකං න නිවත්තෙතීති විරුද්ධංයෙව දස්සෙතුං පාළියං විචිකිච්ඡා විය සස්සතුච්ඡේදදිට්ඨියො එව උද්ධටා. එවමෙත්ථ විචිකිච්ඡුප්පත්තිනියාමන්තරුප්පත්තීනං නියාමන්තරුප්පත්තිනිවත්තකභාවො

වෙදිතබ්බො, අව්චන්තනියාමො ව නිවත්තිස්සනීති ව විරුද්ධමෙතන්ති පන
“විචාරෙත්වා ව ගහෙතබ්බො”ති වුත්තං සියා.

අව්චන්තනියාමකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. ඉන්ද්‍රියකථාවණ්ණනා

853-856. යථා ලොකුත්තරා සද්ධාදයො එව සද්ධින්ද්‍රියාදීනි, එවං ලොකියාපි.
කස්මා? තත්ථාපි අධිමොක්ඛලක්ඛණාදිනා ඉන්ද්‍රියසබ්භාවතො.
සද්ධෙය්‍යාදිවත්ථුසු සද්දහනාදිමත්තමෙව හි තත්ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො ආහ
“ලොකුත්තරානං...පෙ.... ද්‍රව්‍යබ්බො”ති.

ඉන්ද්‍රියකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එකුනවිසතිමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

20. විසතිමවග්ගො

2. ඤාණකථාවණ්ණනා

863-865. කාමං පුබ්බභාගෙපි අත්ථෙව දුක්ඛපරිඤ්ඤා, අත්ථසාධිකා පන සා
මග්ගක්ඛණිකා එවාති උක්කංසගතං දුක්ඛපරිඤ්ඤං සන්ධාය අවධාරෙන්නො ආහ
“දුක්ඛං...පෙ.... මග්ගඤාණමෙව දීපෙති”ති. තං පන අවධාරණං න
ඤාණන්තරනිවත්තනං, අථ බො ඤාණන්තරස්ස යථාධිගතකිච්චනිවත්තනං
ද්‍රව්‍යබ්බං. තෙනාහ “න තස්සෙව ඤාණභාව”න්තිආදි.

ඤාණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. නිරයපාලකථාවණ්ණනා

866-868. නෙරයිකෙ නිරයෙ පාලෙත්ති, තතො නිග්ගන්තුං අප්පදානවසෙන
රක්ඛන්තීති නිරයපාලා. නිරයපාලතාය වා නෙරයිකානං නරකදුක්ඛෙන
පරියොනද්ධාය අලං සමත්ථාති නිරයපාලා. කිං පනෙතෙ නිරයපාලා නෙරයිකා,
උදාහු අනෙරයිකාති. කිඤ්චෙත්ථ – යදි තාව නෙරයිකා, නිරයසංවත්තනියෙන
කම්මෙන නිබ්බත්තාති සයම්පි නිරයදුක්ඛං පච්චනුභවෙය්‍යුං, තථා සති අඤ්ඤෙසං
නෙරයිකානං යාතනාය අසමත්ථා සිද්ධං, “ඉමෙ නෙරයිකා, ඉමෙ නිරයපාලා”ති
වචන්ථානඤ්ච න සියා. යෙ ව යෙ යාතෙත්ති, තෙහි සමානරූපබලප්පමාණෙහි
ඉතරෙසං භයසන්තාසා න සිද්ධං. අථ අනෙරයිකා, තෙසං තත්ථ කථං සම්භවොති?
වුච්චතෙ – අනෙරයිකා නිරයපාලා අනිරයගතිසංවත්තනියකම්මනිබ්බත්තා.
නිරයුපපත්තිසංවත්තනියකම්මතො හි අඤ්ඤෙනෙව කම්මුතා තෙ නිබ්බත්තන්ති
රක්ඛසජාතිකත්තා. තථා හි වදන්ති –

“කොටනා කුරුරකම්මන්තා, පාපාහිරුවිනො තථා;
දුක්ඛිතෙසු ව නන්දන්ති, ජායන්ති යමරක්ඛසා” ති.

තත්ථ යදෙකෙ වදන්ති “යාතනාදුක්ඛස්ස අප්පට්ඨංවෙදනතො, අඤ්ඤා පුන
අඤ්ඤාමඤ්ඤං යාතෙය්‍ය” න්ති ච එවමාදි, තයිදං ආකාසරොමට්ඨනං නිරයපාලානං
නෙරයිකභාවස්සෙව අභාවතො. යෙ පන වදෙය්‍යං – යදිපි අනෙරයිකා නිරයපාලා,
අයොමයාය පන ආදිත්තාය සම්පජ්ජලිතාය සජොතිභුතාය නිරයභූමියා
පරිවත්තමානා කථං නාම දුක්ඛං නානුභවන්ති? කම්මානුභාවතො. යථා හි
ඉද්ධිමන්තො වෙතොවසිප්පත්තා මහාමොග්ගල්ලානාදයො නෙරයිකෙ
අනුකම්පන්තා ඉද්ධිබලෙන නිරයභූමිං උපගතා තත්ථ දාහදුක්ඛෙන න බාධියන්ති,
එවං සම්පදම්දං දට්ඨබ්බං.

තං ඉද්ධිවිසයස්ස අවින්තෙය්‍යභාවතොති වෙ? ඉදම්පි තංසමානං
කම්මවිපාකස්ස අවින්තෙය්‍යභාවතො. තථාරූපෙන හි කම්මුනා තෙ නිබ්බත්තා යථා
නිරයදුක්ඛෙන අබාධිතා එව හුත්වා නෙරයිකෙ යාතෙන්ති, න වෙන්තකෙන
බාහිරවිසයාභාවො විජ්ජති ඉට්ඨානිට්ඨතාය පච්චෙකං ද්වාරපුරිසෙසු
විහත්තසභාවන්තා. තථා හි එකච්චස්ස ද්වාරස්ස පුරිසස්ස ඉට්ඨං එකච්චස්ස අනිට්ඨං,
එකච්චස්ස ච අනිට්ඨං එකච්චස්ස ඉට්ඨං භොති. එවඤ්ච කත්වා යදෙකෙ වදන්ති
“නත්ථි කම්මවසෙන තෙජ්ජා පරුපතාපන” න්තිආදි, තදපාහතං භොති. යං පන
වදන්ති “අනෙරයිකානං තෙසං කථං තත්ථ සම්භවො” ති නෙරයිකානං
යාතකභාවතො. නෙරයිකසත්තයාතනායොග්ගඤ්ඤි අත්තභාවං නිබ්බත්තෙන්තං
කම්මං තාදිසනිකන්තිවිනාමිතං නිරයට්ඨානෙයෙව නිබ්බත්තෙති. තෙ ව
නෙරයිකෙහි අධිකතරබලාරොහපරිණාහා අතිවිස
භයානකසන්තාසකුරුතරපයොගා ව භොන්ති. එතෙනෙව තත්ථ
කාකසුනබාදිනම්පි නිබ්බත්ති සංවණ්ණිතාති දට්ඨබ්බං.

කථමඤ්ඤගතිකෙහි අඤ්ඤගතිකබාධනන්ති ච න වත්තබ්බං අඤ්ඤත්ථාපි තථා
දස්සනතො. යං පනෙකෙ වදන්ති “අසත්තසභාවා නිරයපාලා නිරයසුනබාදයො
වා” ති, තං තෙසං මතිමත්තං අඤ්ඤත්ථ තථා අදස්සනතො. න හි කාචි අත්ථි තාදිසි
ධම්මජ්ජවත්ති, යා අසත්තසභාවා, සම්පතිසත්තෙහි අප්පයොජිතා ච අත්ථකිච්චං
සාධෙත්ති දිට්ඨපුබ්බා. පෙනානං පානියනිවාරකානං දණ්ඩාදිහත්ථපුරිසානම්පි
අසත්තභාවෙ විසෙසකාරණං නත්ථි. සුපිනුපසාතොපි අත්ථකිච්චසමත්ථතාය
අප්පමාණං දස්සනාදිමත්තෙනපි තදත්ථසිද්ධිතො. තථා හි සුපිනෙ
ආහාරූපභොගාදිනා න අත්ථසිද්ධි අත්ථි, නිම්මානරූපං පනෙත්ථ ලද්ධපරිහාරං
ඉද්ධිවිසයස්ස අවින්තෙය්‍යභාවතො. ඉධාපි කම්මවිපාකස්ස අවින්තෙය්‍යභාවතොති
වෙ? තං න, අසිද්ධත්තා. නෙරයිකානං කම්මවිපාකො නිරයපාලාති අසිද්ධමෙතං,
වුත්තනායෙන පන තෙසං සත්තභාවො එව සිද්ධො. සක්කා හි වත්තුං සත්තසංඛාතා
නිරයපාලසඤ්ඤිතා ධම්මජ්ජවත්ති සාහිසන්ධිකා පරුපසාති අත්ථකිච්චසම්භාවතො
ඔජාහාරාදිරක්ඛසසන්තති වියාති. අහිසන්ධිපුබ්බකතා වෙත්ථ න සක්කා පටික්ඛිපිතුං
තථා තථා අහිසන්ධියා යාතනතො, තතො එව න සංඝාටපබ්බතාදිහි

අනෙකන්තිකතා. යෙ පන වදන්ති “භූතවිසෙසා එව තෙ
වණ්ණසණ්ඨානාදිවිසෙසවන්තො හෙරවාකාරා නරකපාලාති සමඤ්ඤං
ලහන්ති”ති, තදසිද්ධං. උජ්ජකමෙව පාළියං “අත්ථි නිරයෙ නිරයපාලා”ති වාදස්ස
පතිට්ඨාපිතත්තා.

අපිව යථා අරියචිනයෙ නරකපාලානං භූතමත්තතා අසිද්ධා, තථා
පඤ්ඤත්තිමත්තවාදිනොපි තෙසං භූතමත්තතා අසිද්ධාව. න හි තස්ස භූතානි නාම
සන්ති. යදි පරමත්ථං ගහෙන්වා වොහරති, අථ කස්මා වෙදනාදිකෙ එව
පටික්ඛිපතීති? තිට්ඨතෙසා අනවට්ඨිතතක්කානං අප්පහිනසම්මොහවිපල්ලාසානං
වාදවීමංසා, එවං අත්ථෙව නිරයපාලාති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. සති ව තෙසං
සබ්භාවෙ, අසතිපි ඛාහිරෙ විසයෙ නරකෙ විය දෙසාදිනියමො හොතීති වාදො න
සිජ්ඣති එවාති දට්ඨබ්බං.

නිරයපාලකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. තිරවිජානකථාවණ්ණනා

869-871. තස්සාති ඵරාවණ්ණනාමකස්ස දෙවපුත්තස්ස. තහිං කිළනකාලෙ
හත්ථිවණ්ණෙන විකුබ්බනං සන්ධාය “හත්ථිනාගස්සා”ති වුත්තං. දිබ්බයානස්සාති
එත්ථාපි එසෙව නයො. න හි එකන්තසුඛස්ථව්වයට්ඨානෙ සග්ගෙ දුක්ඛාධිට්ඨානස්ස
අකුසලකම්මසමුට්ඨානස්ස අත්තභාවස්ස සම්භවො යුත්තො. තෙනාහ “න
තිරවිජානගතස්සා”ති.

තිරවිජානකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. ඤාණකථාවණ්ණනා

876-877. “ද්වාදසවත්ථුකං ඤාණං ලොකුත්තර”න්ති එත්ථ ද්වාදසවත්ථුකස්ස
ඤාණස්ස ලොකුත්තරතා පතිට්ඨාපියතීති දස්සෙන්නො පයමචිකප්පං වත්වා පුන
ලොකුත්තරඤාණස්ස ද්වාදසවත්ථුකතා පතිට්ඨාපියතීති දස්සෙතුං “තං වා...පෙ....
අත්ථො”ති ආහ. පරිඤ්ඤෙය්‍යන්ති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා.
තෙන “පහාතබ්බ”න්ති එවමාදිං සඬගණ්හාති. පරිඤ්ඤාතන්ති එත්ථාපි එසෙව
නයො. “පරිඤ්ඤෙය්‍යං පරිඤ්ඤාත”න්තිආදිනා පරිජානනාදිකිරියාය
නිබ්බත්තෙතබ්බතා නිබ්බත්තිතතා ව දස්සිතා, න නිබ්බත්තියමානතාති. යෙන පන
සා හොති, තං දස්සෙතුං “සච්චඤාණං පනා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ සච්චඤාණන්ති
දුක්ඛාදිසච්චසභාවාවබ්බාධකං ඤාණං, යං සන්ධාය “ඉදං දුක්ඛ”න්තිආදි වුත්තං.
මග්ගක්ඛණෙපිති අපි-සද්දෙන තතො පුබ්බාපරභාගෙපිති දට්ඨබ්බං.
පරිජානනාදිකිච්චසාධනවසෙන හොති අසම්මොහතො විසයතො වාති අධිප්පායො.

ඤාණකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විසතිමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චතුත්ථො පණ්ණාසකො සමත්තො.

21. එකවිසතිමවග්ගො

1. සාසනකථාවණ්ණනා

878. සමුදායාති “සාසනං නවං කත” න්තිආදිනා පුච්ඡාවසෙන පවත්තා වචනසමුදායා. එකදෙසානන්ති තදවයවානං. “තිසුපි පුච්ඡාසු” ති එවං අධිකරණභාවෙන වුත්තා.

සාසනකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ඉද්ධිකථාවණ්ණනා

883-884. අධිජ්ජායවසෙනාති තථා තථා අධිමුච්චනාධිජ්ජායවසෙන.

ඉද්ධිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ධම්මකථාවණ්ණනා

887-888. රූපසභාවො රූපට්ඨොති ආහ “රූපට්ඨො නාම කොච්ඡි රූපතො අඤ්ඤො නත්ථි” ති. යං පන යතො අඤ්ඤං, න තං තංසභාවන්ති ආහ “රූපට්ඨො අඤ්ඤං රූපඤ්ඤං න භොති” ති, රූපමෙව න භොතිති අත්ථො. එතෙන ඛාතිරෙකතො තමත්ථං සාධෙති. තස්මාති යස්මා රූපතො අඤ්ඤො රූපට්ඨො නත්ථි, රූපට්ඨො ව අඤ්ඤං රූපං, තස්මා රූපං රූපමෙව රූපසභාවමෙවාති එවං කාරෙන නිවත්තිතං දස්සෙති “න වෙදනාදිසභාව” න්ති. අධිජ්ජායෙනාති රූපරූපට්ඨානං අනඤ්ඤත්තාධිජ්ජායෙන. අඤ්ඤාති තෙසං අඤ්ඤත්තෙ රූපට්ඨෙන නියමෙන රූපං නියතන්ති චත්තබ්බන්ති යොජනා. දස්සිතොයෙව භොති අත්ථො ආපන්නත්තා. න හි අභින්නෙ චත්ථස්මිං පරියායන්තරහෙදං කරොති. අඤ්ඤත්තන්ති රූපසභාවානං රූපරූපට්ඨානඤ්ඤං. සසාමිනිද්දෙසසිද්ධාහෙදා “සිලාපුත්තකස්ස සරීර” න්ති විය, කප්පනාමත්තතො වායං හෙදො, න පරමත්ථතොති ආහ “ගහෙත්වා විය පවත්තො” ති. වෙදනාදිහි නානත්තමෙවාති වෙදනාදිහි අඤ්ඤත්තමෙව. සො සභාවොති සො රූපසභාවො. නානත්තසඤ්ඤාපනත්ථන්ති රූපස්ස සභාවො, න වෙදනාදිනන්ති එවං හෙදස්ස ඤාපනත්ථං. තඤ්ච වචනන්ති “රූපං රූපට්ඨෙන න නියත” න්ති වචනං. වුත්තජ්ජකාරෙනාති “රූපට්ඨො අඤ්ඤස්ස රූපස්ස අභාවා” තිආදිනා වුත්තාකාරෙන. යදි සදොසං, අථ කස්මා පටිජානාතීති යොජනා.

වුත්තමෙව කාරණන්ති “රූපං රූපමෙව, න වෙදනාදිසභාව”න්ති එවං
වුත්තමෙව යුත්තිං. පරෙන වොදිතන්ති “න වත්තබ්බං රූපං රූපට්ඨෙත
නියත”න්තිආදිනා පරවාදිනො වොදනං සන්ධායාහ. තමෙව කාරණං දස්සෙත්වාති
තමෙව යථාවුත්තං යුත්තිං “එත්ථ භී”තිආදිනා දස්සෙත්වා. වොදනං නිවත්තෙතීති
“අථ කස්මා පටිජානාතී”ති වුත්තං වොදනං නිවත්තෙති. යමත්ථං සන්ධාය “ඉතො
අඤ්ඤා”ති වුත්තං, තං දස්සෙතුං “රූපාදී”තිආදි වුත්තං.

ධම්මකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එකවීසතිමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

22. බාවීසතිමවග්ගො

2. කුසලචිත්තකථාවණ්ණනා

894-895. පුරිමජවනක්ඛණෙති පරිනිබ්බානචිත්තතො
අනන්තරාතීතපුරිමජවනවාරක්ඛණෙ.

කුසලචිත්තකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ආනෙඤ්ජකථාවණ්ණනා

896. හෙතුසරූපාරම්මණසම්පයුත්තධම්මාරම්මණාදිතො භවඨගසදිසත්තා
වුතිචිත්තං “භවඨගචිත්ත”න්ති ආහ.

ආනෙඤ්ජකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5-7. තිස්සොපිකථාවණ්ණනා

898-900. අරහත්තප්පත්තිපි ගබ්භෙයෙව අත්ථිති මඤ්ඤති. සත්තවස්සිකා හි
සොපාකසාමණෙරාදයො අරහත්තං පත්තා. සත්තවස්සිකොපි ගබ්භො අත්ථිති
පරවාදිනො අධිප්පායො. ආකාසෙන ගච්ඡන්තො විය සුපිනං ආකාසසුපිනං. තං
අභිඤ්ඤානිබ්බත්තං මඤ්ඤතීති නිදස්සනං කත්වා දස්සෙත්තො ආහ
“ආකාසගමනාදිඅභිඤ්ඤා වියා”ති. හෙට්ඨිමානං චතුත්තං වා මග්ගානං අධිගමෙන
ධම්මාභිසමයො අග්ගඵලාධිගමෙන අරහත්තප්පත්ති ව සුපිනෙ අත්ථිති මඤ්ඤතීති
යොජනා.

තිස්සොපිකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ආසෙවනපච්චයකථාවණ්ණනා

903-905. බීජං චතුමධුරභාවං න ගණ්භාතීති ඉදං සකසමයවසෙන චුත්තං, පරසමයෙ පන රූපධම්මාපි අරූපධම්මෙහි සමානක්ඛණා එව ඉච්ඡිතා. තෙනෙවාහ “සබ්බෙ ධම්මා බණ්ඞා”ති. බණ්ඞාත්තෙපි වා අවෙනනෙසුපි අනින්ද්‍රියබද්ධරූපෙසු භාවනාවිසෙසො ලබ්භති, කිමඨිගං පන සවෙනනෙසුති දස්සෙතුං “යථා බීජං චතුමධුරභාවං න ගණ්භාතී”ති නිදස්සනන්ති දට්ඨබ්බං. ආසෙවෙන්තො නාම කොච්චි ධම්මො නත්ථි ඉත්තරතාය අනවට්ඨානතොති අධිප්පායො. ඉත්තරබණ්ණතාය එව පන ආසෙවනං ලබ්භති. කුසලාදිභාවෙන හි අත්තසදිසස්ස පයොගෙන කරණියස්ස පුනස්පුනං කරණප්පවත්තනං අත්තසදිසතාපාදනං වාසනං වා ආසෙවනං පුරෙ පරිචිතගන්තො විය පච්ඡිමස්සාති.

ආසෙවනපච්චයකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. බණ්ඞකකථාවණ්ණනා

906-907. පථවියාදිරූපෙසුති අනෙකකලාපසමුදායභූතෙසු සසම්භාරපථවීආදිරූපෙසු. තත්ථ හි කෙසුචි පුරිමුප්පන්තෙසු ධීතෙසු කෙසඤ්චි තදඤ්ඤෙසං උප්පාදො, තතො පුරිමන්තරූප්පන්තානං කෙසඤ්චි නිරොධො හොති එකෙකකලාපරූපෙසු සමානුප්පාදනිරොධත්තා තෙසං. එවං පතිට්ඨානන්ති එවං චුත්තප්පකාරෙන අසමානුප්පාදනිරොධෙන පබන්ධෙන පතිට්ඨානපවත්තීති අත්තො. සා පනායං යථාචුත්තා පවත්ති කස්මා රූපසන්තතියා එවාති ආහ “න හි රූපාන”න්තිආදි. තස්සත්තො – යදි සබ්බෙ සඤ්ඤාධම්මා සමානක්ඛණා, තථා සති අරූපසන්තතියා විය රූපසන්තතියාපි අනන්තරාදිපච්චයෙන විධිනා පවත්ති සියා, න චෙතං අත්ථි. යදි සියා, චිත්තක්ඛණෙ චිත්තක්ඛණෙ පථවීආදීනං උප්පාදනිරොධෙහි භවිතබ්බන්ති.

බණ්ඞකකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බාවිසතිමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

23. තෙව්සතිමවග්ගො

1. එකාධිප්පායකථාවණ්ණනා

908. එක-සද්දො අඤ්ඤත්තොපි හොති “ඉත්තෙකෙ අභිවදන්ති”තිආදීසු විය, අඤ්ඤත්තඤ්ඤෙත්ථ රාගාධිප්පායතො චෙදිතබ්බං, පුපුප්පනස්ස පන සජන්දරාගපරිභොගභාවතො ආහ “රාගාධිප්පායතො අඤ්ඤාධිප්පායොවාති චුත්තං හොතී”ති. කො පන සො අඤ්ඤාධිප්පායොති? කරුණාධිප්පායො. තෙන චුත්තං “කරුණාධිප්පායෙන එකාධිප්පායො”ති. අයඤ්ච නයො ඉත්ථියා ජීවිතරක්ඛණත්ථං කාරුඤ්ඤෙන මනොරථං පුරෙත්තස්ස බොධිසත්තස්ස සංවරවිනාසො න හොතීති එවංවාදිනං පරවාදිං සන්ධාය චුත්තො, පණ්ඩානාධිප්පායවාදිනං පන සන්ධාය

“එකො අධිප්පායොති එත්ථා” තිආදි වුත්තං. පුත්තමුඛදස්සනාධිප්පායොපි එත්ථෙව සඬගහං ගතොති දට්ඨබ්බං. එකතොභාවෙති සහභාවෙ.

එකාධිප්පායකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3-7. ඉස්සරියකාමකාරිකාකථාවණ්ණනා

910-914. ඉස්සරියෙනාති චිත්තිස්සරියෙන, න වෙතොවසිභාවෙනාති අත්ථො. කාමකාරිකං යථිච්ඡිතනිප්ථාදනං. ඉස්සරියකාමකාරිකාහෙතුති ඉස්සරියකාමකාරිභාවනිමිත්තං, තස්ස නිබ්බන්තනත්ථන්ති අත්ථො. මිච්ඡාදිට්ඨියා කරියතීති මිච්ඡාහිනිවෙසෙනෙව යා කාචි දුක්කරකාරිකා කරියතීති අත්ථො.

ඉස්සරියකාමකාරිකාකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. පතිරූපකථාවණ්ණනා

915-916. මෙත්තාදයො වියාති යථා මෙත්තා කරුණා මුදිතා ව සිනෙහසභාචාපි අරඤ්ජනසභාවත්තා අසංකිලිට්ඨත්තා ව න රාගො, එවං රාගපතිරූපකො කොචි ධම්මො නත්ථි යථෙත්වා මෙත්තාදයො, අඤ්ඤචිත්තස්ස සිනිස්භනාකාරො රාගස්සෙව පවත්තිආකාරොති අත්ථො. තෙනෙවාහ “රාගමෙව ගණ්හාතී” ති. එවං දොසෙපීති එත්ථ ඉස්සාදයො විය න දොසො දොසපතිරූපකො කොචි අත්ථිති දොසමෙව ගණ්හාතීති යොජෙතබ්බං. යථෙත්වා හි ඉස්සාදයො අඤ්ඤචිත්තස්ස දුස්සනාකාරො දොසස්සෙව පවත්තිආකාරොති.

පතිරූපකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. අපරිනිප්ඵන්තකථාවණ්ණනා

917-918. අනිච්චාදිකො භාවොති අනිච්චසඬබාරපට්ඨවසමුප්පන්නතාදිකො භාවො ධම්මො පකති එතස්සාති අත්ථො. දුක්ඛඤ්ඤෙව පරිනිප්ඵන්නන්ති “දුක්ඛසච්චං සන්ධාය පුච්ඡා කතා, න දුක්ඛතාමත්ත” න්ති අයමත්ථො විඤ්ඤායති “න කෙවලඤ්ඤි පයමසච්චමෙව දුක්ඛ” න්ති වචනෙන. තථා සති පරවාදිනා චක්ඛායතනාදීනං අඤ්ඤෙසඤ්ච තංසරික්ඛකානං ධම්මානං පරිනිප්ඵන්නතා නානුජානිතබ්බා සියා. කස්මා? තෙසම්පි හි දුක්ඛසච්චෙන සඬගහො, න ඉතරසච්චෙනි. යඤ්ඤි සමුදයසච්චතො නිබ්බන්තං, තං නිප්පරියායතො දුක්ඛසච්චං, ඉතරං සඬබාරදුක්ඛතාය දුක්ඛන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො “න කෙවලඤ්ඤි” තිආදිමාහ. තත්ථ න හි අනුපාදින්නාතීති ඉමිනා චක්ඛායතනාදීනං සමුදයසච්චෙන සඬගහාභාවමාහ. ලොකුත්තරාතීති ඉමිනා නිරොධමග්ගසච්චෙනි. යදි එවමෙත්ථ යුත්ති වත්තබ්බා, කිමෙත්ථ වත්තබ්බං? සභාවො හෙස පරවාදිවාදස්ස, යදිදං පුබ්බෙනාපරමසංසන්දනං. තථා හි සො විඤ්ඤුහි පටික්ඛිත්තො. තථා වෙව තං අම්හෙහි තත්ථ තත්ථ විභාවිතං. එතන්ති “රූපං

අපරිනිප්පන්නං, දුක්ඛඤ්ඤෙව පරිනිප්පන්න”න්ති යදෙනං තයා චුත්තං, එතං නො
වත රෙ වත්තබ්බෙ. කස්මා? රූපස්ස ච දුක්ඛත්තා. රූපඤ්ඤි අනිච්චං
දුක්ඛාධිට්ඨානඤ්ච. තෙන චුත්තං “යදනිච්චං තං දුක්ඛං. සංඛිත්තෙන
පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා”ති ච.

අපරිනිප්පන්නකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

තෙවිසතිමවග්ගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කථාවත්ථුපකරණ-අනුට්ඨා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

යමකපකරණ-අනුට්ඨා

ගන්ථාරම්භවණ්ණනා

සඬ්ඛෙපෙනෙවාති උද්දෙසෙනෙව. යං “මානිකායපන”න්ති චුත්තං. ධම්මෙසුති
බන්ධාදිධම්මෙසු කුසලාදිධම්මෙසු ච. අවිපරිතතො ගහිතෙසු ධම්මෙසු
මූලයමකාදිවසෙන පවත්තියමානා දෙසනා වෙනෙය්‍යානං
නානප්පකාරකොසල්ලාවහා පරිඤ්ඤාකිච්චසාධනී ච භොති, න විපරිතතොති ආහ
“විපරිතග්ගහණං...පෙ.... ආරද්ධ”න්ති. එතෙන
කථාවත්ථුපකරණදෙසනානන්තරං යමකපකරණදෙසනාය කාරණමාහ. තත්ථ
විපරිතග්ගහණන්ති පුග්ගලපරිග්ගහණාදිමිච්ඡාගාහං.
ධම්මපුග්ගලොකාසාදිනිස්සයානන්ති “යෙ කෙවි කුසලා ධම්මා, සබ්බෙ තෙ
කුසලමූලා”තිආදිනා (යම. 1.මූලයමක.1) ධම්මෙ, “යස්ස රූපක්ඛන්ධො
උප්පජ්ජති, තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති”තිආදිනා (යම. 1.බන්ධයමක.50)
පුග්ගලං “යත්ථ රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, තත්ථ වෙදනාක්ඛන්ධො
උප්පජ්ජති”තිආදිනා (යම. 1.බන්ධයමක.51) ඔකාසං නිස්සාය ආරබ්භ පවත්තානං.
ආදි-සද්දෙන පුග්ගලොකාසඋප්පාදනිරොධතදුභයපරිඤ්ඤාදීනං සඬ්ගභො
දට්ඨබ්බො. සන්තිට්ඨානසංසයානන්ති
පාළිගතිපට්ඨවනසරූපදස්සනපටික්ඛිපනපටිසෙධනනෙයහි යථාපුච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස
නිච්ඡයකරණං සන්තිට්ඨානං, තදභාවතො සංසයනං සංසයො. තෙසං
සන්තිට්ඨානසංසයානං.

කාමඤ්ඤෙත්ථ ධම්මපටිග්ගාහකානං සංසයපුබ්බකං සන්තිට්ඨානන්ති පඨමං
සංසයො වත්තබ්බො, දෙසෙන්නස්ස පන භගවතො සන්තිට්ඨානපුබ්බකො
සංසයොති දස්සනත්ථං අයං පදානුක්කමො කතො. සබ්බඤ්ඤි පරිඤ්ඤෙය්‍යං
හත්ථාමලකං විය පච්චක්ඛං කත්වා ඨිතස්ස ධම්මසාමිනො න කත්ථවි සංසයො,
විස්සජ්ජෙතුකාමතාය පන විනෙය්‍යජ්ඣාසයගතං සංසයං දස්සෙන්නො
සංසයිතවසෙන පුච්ඡං කරොතීති එවං විස්සජ්ජනපුච්ඡනවසෙන න

සන්නිට්ඨානසංඝයා ලබ්භන්තිති අයමත්ථො දස්සිතො,
 නිව්ඡිතසංඝයධම්මවසෙනෙව පනෙන්ථ සන්නිට්ඨානසංඝයා වෙදිතබ්බා. තෙනාහ
 අට්ඨකථායං “කුසලෙසු කුසලා නු බො, න නු බො කුසලාති
 සන්දෙහාභාවතො”තිආදි. තෙනෙව ච “සන්නිට්ඨානසංඝයාන”ති,
 “සන්නිට්ඨානසංඝයවසෙනා”ති ච පඨමං සන්නිට්ඨානග්ගහණං කතං.

තන්ති යමකපකරණං. තස්ස යෙ සමයාදයො චත්තබ්බා, තෙ
 කථාවත්ථුපකරණදෙසනානන්තරො දෙසනාසමයො, තාවතිංසභවනමෙව
 දෙසනාදෙසො, කුසලාකුසලමූලාදියමකාකාරෙන දෙසනාති විභාගතො
 “සඬ්ඛෙපෙනෙවා”තිආදිගාථාහි විභාවිතා නිමිත්තෙන සද්ධිං සංවණ්ණනපටිඤ්ඤා
 වාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො “සමයදෙසදෙසනාවසෙනා”තිආදිමාහ.
 නිමිත්තඤ්ඤෙනං ඉධ සංවණ්ණනාය, යදිදං කමානුප්පත්ති ආගතභාරවාහිතා ච
 පණ්ඩිතානං පණ්ඩිතකිව්චභාවතො. තත්ථ අනුප්පත්තං දස්සෙන්වාති සම්බන්ධො.

තත්ථාති තස්මිං සමයාදිදස්සනෙ. යමනං උපරමනන්ති යමො මරණන්ති ආහ
 “ජාතියා සති මරණං භොතීති...පෙ.... විසයො”ති. තත්ථ යථා “ජාතියා සති
 මරණං භොතී”ති ජාති යමස්ස විසයො, එවං “උපාදානක්ඛන්ධෙසු සන්තෙසු
 මරණං භොතී”ති උපාදානක්ඛන්ධා යමස්ස විසයොති යොජෙතබ්බං. තෙ හි
 මරණධම්මිනොති. අනුප්පත්තමරණංයෙව කිබ්බිසකාරිනං පුග්ගලං යමපුරිසා විවිධා
 කම්මකාරණා කරොන්ති, න අප්පත්තමරණන්ති මරණං යමස්ස විසයො වුත්තො.
 ආණාපවත්තිට්ඨානන්ති ඉදං විසය-සද්දස්ස අත්ථවචනං. දෙසං වාති
 කාමාදිධාතුත්තයදෙසං සන්ධායාහ. ධාතුත්තයිස්සරො හි මච්චුරාජා.
 පඤ්චානන්තරියාති අඤ්ඤසත්ථාරුද්දෙසො ච, තෙන වා සද්ධිං පඤ්ච වෙරාති ඡ
 අභබ්බට්ඨානාති. ආවත්තාති පදක්ඛිණාවත්තා. තනුරුහාති ලොමා.

ගන්ථාරම්භවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. මූලයමකං

උද්දෙසවාරවණ්ණනා

1. යමකසමුහස්සාති මූලයමකාදිකස්ස යමකසමුහස්ස. මූලයමකාදයො හි
 පකරණාපෙක්ඛාය අවයවභූතාපි නිව්චාවයවාපෙක්ඛාය යමකසමුහොති වුත්තො.
 තෙනාහ “තංසමුහස්ස ච සකලස්ස පකරණස්සා”ති.

කුසලාකුසලමූලවිසෙසානන්ති දුතියපුච්ඡාය වුත්තානං සංඝයපදසඬ්ඛිතානං
 කුසලසඬ්ඛිතානං, තථා පඨමපුච්ඡාය වුත්තානං කුසලමූලසඬ්ඛිතානං විසෙසානං
 අත්ථයමකභාවස්ස වුත්තත්තාති යොජනා. යථා හි පඨමපුච්ඡාය
 විසෙසවත්තභාවෙන වුත්තායෙව කුසලධම්මා දුතියපුච්ඡායං විසෙසභාවෙන වුත්තා,
 එවං පඨමපුච්ඡායං විසෙසභාවෙන වුත්තායෙව කුසලමූලධම්මා දුතියපුච්ඡායං
 විසෙසවත්තභාවෙන වුත්තා. වත්තුවචනිච්ඡාවසෙන හි ධම්මානං.

විසෙසවිසෙසවන්තතාවිභාගා භොන්තීති. කුසලමූලකුසලවිසෙසෙහි සංසයිතපදසඬගිතෙනහි කුසලකුසලමූලානං විසෙසවන්තානන්ති අධිප්පායො. එත්ථ ච විසෙසවන්තාපෙක්ඛවිසෙසවසෙන පඨමො අත්ථවිකප්පො චුත්තො, දුතියො පන විසෙසාපෙක්ඛවිසෙසවන්තවසෙනාති අයමෙතෙසං විසෙසො. තෙනාහ “ඤාතුං ඉච්ඡිතානං හි”තිආදි.

තත්ථ ඤාතුං ඉච්ඡිතානන්ති පුච්ඡාය විසයභූතානන්ති අත්ථො. විසෙසානන්ති කුසලකුසලමූලවිසෙසානං. විසෙසවන්තාපෙක්ඛානන්ති කුසලමූලකුසලසඬගාතෙහි විසෙසවන්තෙහි සාපෙක්ඛානං. විසෙසවන්ති කුසලමූලකුසලානං. විසෙසාපෙක්ඛානන්ති කුසලකුසලමූලවිසෙසෙහි සාපෙක්ඛානං. එත්ථාති එතස්මිං මූලයමකෙ. පධානභාවොති පඨමවිකප්පෙ තාව සංසයිතප්පධානන්තා පුච්ඡාය විසෙසානං පධානභාවො වෙදිතබ්බො. තෙ හි සංසයිතානං විසෙසවන්තොති. දුතියවිකප්පෙ පන විසෙසා නාම විසෙසවන්තාධිනාති විසෙසවන්තානං තත්ථ පධානභාවො දට්ඨබ්බො. ද්විත්තං පන එකප්ඤාං පධානභාවො න යුජ්ජති. සති හි අප්පධානෙ පධානං නාම සියා. තෙනාහ “එකෙකාය පුච්ඡාය එකෙකො එව අත්ථො සඬගිතො භොති”ති. එවඤ්චෙතං සම්පට්ඨිතබ්බං, අඤ්ඤා චිතිච්ඡිතවිසෙසිතබ්බභාවෙහි ඉධ පධානභාවො න යුජ්ජතෙවාති. න ධම්මවාචකොති න සභාවධම්මවාචකො. සභාවධම්මොපි හි අත්ථොති චුච්චති “ගම්හිරපඤ්ඤං නිපුණත්ථදස්සි”න්තිආදීසු (සු. නි. 178). “හෙතුඵලෙ ඤාණං අත්ථපට්ඨමිතිදා”තිආදීසු (විහ. 720) අත්ථ-සද්දස්ස හෙතුඵලවාචකතා දට්ඨබ්බො. ආදි-සද්දෙනස්ස “අත්ථාහිසමයා”තිආදීසු (සං. නි. 1.129) ආගතා හිතාදිවාචකතා සඬගස්හති. තෙනෙවාති පාළිඅත්ථවාචකත්තා එව.

තීණිපි පදානීති එත්ථ පි-සද්දො සමුච්චයත්ථො, සමුච්චයො ච තුල්‍යයොගෙ සියා. කිං නාම-පදෙන අනවසෙසතො කුසලාදීනං සඬගභොති ආසඬකාය තදාසඬකානිවත්තනත්ථමාහ “තීණිපි...පෙ.... සඬගාහකත්ත”න්ති. තත්ථ සඬගාහකත්තමත්තන්ති මත්ත-සද්දො විසෙසනිවත්තිඅත්ථොති. තෙන නිවත්තිතං විසෙසං දස්සෙතුං “න නිරවසෙසසඬගාහකත්ත”න්ති චුත්තං. න හි රූපං නාම-පදෙන සඬගස්හති. කුසලාදියෙව නාමන්ති නියමො දට්ඨබ්බො, න නාමංයෙව කුසලාදීති ඉමමෙව ච නියමං සන්ධායාහ “කුසලාදීනං සඬගාහකත්තමත්තමෙව සන්ධාය චුත්ත”න්ති. යදිපි නාම-පදං න නිරවසෙසකුසලාදිසඬගාහකං, කුසලාදිසඬගාහකං පන භොති, තදත්ථමෙව ච තං ගහිතන්ති නාමස්ස කුසලත්තිකපරියාපන්තතා චුත්තාති දස්සෙන්නො ආහ “කුසලාදි...පෙ.... චුත්ත”න්ති.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා

52. දුතියයමකෙති එකමුලයමකෙ. එවමීධාපීති යථා එකමුලයමකෙ “යෙ කෙවි කුසලා” ඉව්වෙව පුච්ඡා ආරද්ධා, එවං ඉධාපි අඤ්ඤාමඤ්ඤාමුලයමකෙපි “යෙ කෙවි කුසලා” ඉව්වෙව පුච්ඡා ආරහිතබ්බා සියා. කස්මා? පුරිමයමක...පෙ....

අප්පචත්තත්තාති. ඉදඤ්ච දුතියයමකස්ස තථා අප්පචත්තත්තා වුත්තං, තතියයමකං පන තථෙව පචත්තං. කෙවීති පදකාරා. තෙ හි යථා පයමදුතියයමකෙසු පුරිමපුච්ඡා එව පරිචත්තනවසෙන පච්ඡිමපුච්ඡා කතාති පච්ඡිමපුච්ඡාය පුරිමපුච්ඡා සමානා යපෙත්වා පටිලොමභාවං, න තථා අඤ්ඤාමඤ්ඤායමකෙ. තත්ථ හි ද්වෙපි පුච්ඡා අඤ්ඤාමඤ්ඤාපිසදිසා. යදි තත්ථාපි ද්විහිපි පුච්ඡාහි සදිසාහි භවිතබ්බං, “යෙ කෙවි කුසලා” ති පයමපුච්ඡා ආරහිතබ්බා, පච්ඡිමපුච්ඡා වා “සබ්බෙ තෙ ධම්මා කුසලමුලෙන එකමුලා” ති චත්තබ්බා සියා. එවං පන අවත්වා පයමදුතියයමකෙසු විය පුරිමපච්ඡිමපුච්ඡා සදිසා අකත්වා තතියයමකෙ තාසං විසදිසතා “යෙ කෙවි කුසලා” ති අනාරද්ධත්තා, තස්මා පටිලොමපුච්ඡානුරූපාය අනුලොමපුච්ඡාය භවිතබ්බන්ති ඉමමත්ථං සන්ධාය “යෙ කෙවි කුසලාති අපුච්ඡිත්වා” ති වුත්තන්ති වදන්ති.

අත්ථවසෙනාති සම්භවත්තානං නිච්ඡිතසංසයිතානං අත්ථානං වසෙන. තදනුරූපායාති තස්සා පුරිමපුච්ඡාය අත්ථනො ඛ්‍යඤ්ජනනො ව අනුච්ඡිකාය. පුරිමඤ්ඤි අපෙක්ඛිත්වා පච්ඡිමාය භවිතබ්බං. තෙනාති තස්මා. යස්මා අනුලොමෙ සංසයච්ඡෙදෙ ඡාතෙපි පටිලොමෙ සංසයො උප්පජ්ජති, යදි න උප්පජ්ජෙය්‍ය, පටිලොමපුච්ඡාය පයොජනමෙව න සියා, තස්මා න පච්ඡිමපුච්ඡානුරූපා පුරිමපුච්ඡා, අථ බො වුත්තනයෙන පුරිමපුච්ඡානුරූපා පච්ඡිමපුච්ඡා, තාය ව අනුරූපතාය අත්ථාදිවසෙන ද්විත්තං පදානං සම්බන්ධත්තා අත්ථාදියමකතා වුත්තා. දෙසනාක්කමතො චෙත්ථ අනුලොමපටිලොමතා චෙදිතබ්බා “කුසලා කුසලමුලා” ති චත්වා “කුසලමුලා කුසලා” ති ව වුත්තත්තා. සෙසයමකෙසුපි එසෙව නයො. විසෙසවත්තවිසෙස, විසෙසවිසෙසවත්තග්ගභණ්ණතො වා ඉධ අනුලොමපටිලොමතා චෙදිතබ්බා. පයමපුච්ඡායඤ්ඤි යෙ ධම්මා විසෙසවත්තො, තෙ නිච්ඡයාධිට්ඨානෙ කත්වා දස්සෙන්නො “යෙ කෙවි කුසලා ධම්මා” ති චත්වා තෙසු යස්මිං විසෙසො සංසයාධිට්ඨානො, තංදස්සන්තං “සබ්බෙ තෙ කුසලමුලා” ති පුච්ඡා කතා. දුතියපුච්ඡායං පන තප්පටිලොමතො යෙන විසෙසෙන තෙ විසෙසවත්තො, තං විසෙසං සන්නිට්ඨානං කත්වා දස්සෙන්නො “යෙ වා පන කුසලමුලා” ති චත්වා තෙ විසෙසවත්තෙ සංසයාධිට්ඨානභූතෙ දස්සෙතුං “සබ්බෙ තෙ ධම්මා කුසලා” ති පුච්ඡා කතා. අනියතචත්ථුකා හි සන්නිට්ඨානසංසයා අනෙකජ්ඣාසයත්තා සත්තානං.

ඉමිනාපි ඛ්‍යඤ්ජනෙනාති “යෙ කෙවි කුසලමුලෙන එකමුලා” ති ඉමිනාපි වාකෙය්‍ය. එවං න සක්කා චත්තුන්ති යෙනාධිජ්ජායෙන වුත්තං, තමෙවාධිජ්ජායං විවරති “න හී” තිආදිනා. තත්ථ තෙනෙවාති කුසලඛ්‍යඤ්ජනත්ථස්ස කුසලමුලෙන එකමුලඛ්‍යඤ්ජනත්ථස්ස හින්තත්තා එව. විස්සජ්ජන්ති විභජනං. ඉතරථාති කුසලමුලෙන එකමුලඛ්‍යඤ්ජනෙන පුච්ඡාය කතාය. තානි වචනානීති කුසලචචනං කුසලමුලෙන එකමුලචචනඤ්ච. කුසලචිත්තසමුට්ඨානරූපවසෙන චස්ස

අබ්‍යාකතදීපනතා දට්ටබ්බා. එත්ථාති “ඉමිනාපි බ්‍යඤ්ජනෙන තස්සෙවත්ථස්ස සම්භවතො”ති එතස්මිං වචනෙ. යෙ කෙච්ඡි කුසලා...පෙ.... සම්භවතොති එතෙන කුසලානං කුසලමූලෙන එකමූලතාය බ්‍යභිවාරාභාවං දස්සෙති. තෙනෙවාහ “න හි...පෙ.... සන්ති”ති. චුත්තබ්‍යඤ්ජනත්ථස්සෙව සම්භවතොති හි ඉමිනා අචුත්තබ්‍යඤ්ජනත්ථස්ස සම්භවාභාවවචනෙන ස්වායමධිප්පායමත්ථො විභාවිතො. යථා හි කුසලමූලෙන එකමූලබ්‍යඤ්ජනත්ථො කුසලබ්‍යඤ්ජනත්ථං බ්‍යභිවරති, න එවං තං කුසලබ්‍යඤ්ජනත්ථො. කථං කත්වා වොදනා, කථංකත්වා පරිභාරො? කුසලමූලෙන එකමූලා කුසලා එවාති වොදනා කතා, කුසලමූලෙන එකමූලා එව කුසලාති පන පරිභාරො පවත්තොති වෙදිතබ්බං. දුතියයමකෙ විය අප්පච්ඡිත්වාති “යෙ කෙච්ඡි කුසලා”ති අප්පච්ඡිත්වා. කුසලමූලෙහිති කුසලෙහි මූලෙහි. තෙති කුසලමූලෙන එකමූලා.

එකතො උප්පජ්ජන්තිති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො පකාරත්ථො වා. තෙන “කුසලමූලාති එකමූලාති වෙව අඤ්ඤමඤ්ඤමූලාති වා”ති ආදිපාළියෙසසං දස්සෙති. යං සන්ධාය “හෙට්ඨා චුත්තන යෙනෙව විස්සජ්ජනං කාතබ්බං භවෙය්‍යා”ති චුත්තං. තත්ථ හෙට්ඨාති අනුලොමප්‍රච්ඡා විස්සජ්ජනෙ. චුත්තන යෙනාති “මූලාති යාති එකතො උප්පජ්ජන්ති”ති ආදිනා චුත්තන යෙන. තම්පිති “කුසලමූලෙනා”ති ආදි අට්ඨකථාවචනම්පි. තථාති තෙන පකාරෙන, අනුලොමප්‍රච්ඡායං විය විස්සජ්ජනං කාතබ්බං භවෙය්‍යාති ඉමිනා පකාරෙනාති අත්ථො. යෙන කාරණෙන “න සක්කා වත්තු”න්ති චුත්තං, තං කාරණං දස්සෙතුං “යෙ වා පනා”ති ආදිමාහ. තත්ථ “ආමන්තා”ඉව වෙව විස්සජ්ජනෙන භවිතබ්බන්ති “සබ්බෙ තෙ ධම්මා කුසලා”ති ප්‍රච්ඡායං විය “සබ්බෙ තෙ ධම්මා කුසලමූලෙන එකමූලා”ති ප්‍රච්ඡිතෙපි පටිච්චනවිස්සජ්ජනමෙව ලබ්භති, න අනුලොමප්‍රච්ඡායං විය සරූපදස්සනවිස්සජ්ජනං විභජිත්වා දස්සෙතබ්බස්ස අභාවතො. යෙ හි ධම්මා කුසලමූලෙන එකමූලා, න තෙ ධම්මා කුසලමූලෙන අඤ්ඤමඤ්ඤමූලාව. යෙ පන කුසලමූලෙන අඤ්ඤමඤ්ඤමූලා, තෙ කුසලමූලෙන එකමූලාව. තෙනාහ “න හි...පෙ.... විභාගො කාතබ්බො භවෙය්‍යා”ති.

තත්ථ යෙනාති යෙන අඤ්ඤමඤ්ඤමූලෙසු එකමූලස්ස අභාවෙන. යත්ථාති යස්මිං ඤාණසම්පයුත්තවිත්තුප්පාදෙ. අඤ්ඤමඤ්ඤමූලකත්තා එකමූලකත්තා වාති අධිප්පායො. ද්විත්තං ද්විත්තඤ්ඤි එකෙකෙන අඤ්ඤමඤ්ඤමූලකත්තෙ චුත්තෙ තෙසං එකෙකෙන එකමූලකත්තම්පි චුත්තමෙව හොති සමානත්ථො එකසද්දොති කත්වා. තෙනෙවාහ “යත්ථ පන...පෙ.... න එකමූලාති”ති. තයිදං මිච්ඡා, ද්විසුපි එකෙකෙන ඉතරස්ස එකමූලකත්තං සම්භවති එවාති. තෙනාහ “එතස්ස ගහණස්ස නිවාරණත්ථ”න්ති ආදි. “යෙ ධම්මා කුසලමූලෙන අඤ්ඤමඤ්ඤමූලා, තෙ කුසලමූලෙන එකමූලා”ති ඉමමත්ථං විභාවෙන්තෙන ඉධ “ආමන්තා”ති පදෙන යත්ථ ද්වෙ මූලාති උප්පජ්ජන්ති, තත්ථ එකෙකෙන ඉතරස්ස එකමූලකත්තං පකාසිතමෙවාති ආහ “ආමන්තාති ඉමිනාව විස්සජ්ජනෙන තංගහණනිවාරණතො”ති. නිවිජිතත්තාති එත්ථ එකතො උප්පජ්ජමානානං තිණ්ණන්තං තාව මූලානං නිවිජිතං හොතු අඤ්ඤමඤ්ඤකමූලකත්තං, ද්විත්තං

පන කථනීති ආහ “අඤ්ඤමඤ්ඤමුලානං හී”තිආදි. සමානමුලතා එවානි අවධාරණෙන නිවත්තිතත්ථං දස්සෙතුං “න අඤ්ඤමඤ්ඤසමානමුලතා”ති වුත්තං. තෙන අඤ්ඤමඤ්ඤමුලානං සමානමුලතාමත්තවචනිච්ඡාය එකමුලග්ගහණං, න තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයනාවිසිට්ඨසමානමුලතාදස්සනත්ථනී ඉමමත්ථං දස්සෙති. ද්විත්තං මුලානන්ති ද්විත්තං එකමුලානං එකතො උප්පජ්ජමානානං. යථා තෙසං සමානමුලතා, තං දස්සෙතුං “තෙසු හී”තිආදි වුත්තං. තංමුලෙහි අඤ්ඤෙහීති ඉතරමුලෙහි මුලද්වයතො අඤ්ඤෙහි සහජාතධම්මෙහි.

ඉදානි යෙන අධිජ්ජායෙන පටිලොමෙ “කුසලා”ඉච්චෙව පුච්ඡා කතා, න “කුසලමුලෙන එකමුලා”ති, තං දස්සෙතුං “අඤ්ඤමඤ්ඤමුලත්තෙ පන...පෙ.... කතානි දට්ඨබ්බ”න්ති ආහ. න හි කුසලමුලෙන අඤ්ඤමඤ්ඤමුලෙසු කිඤ්චි එකමුලං න භොතීති වුත්තොවායමත්ථො. මුලයුත්තතමෙව වදනි, න මුලෙහි අයුත්තන්ති අධිජ්ජායො. අඤ්ඤථා පුබ්බෙනාපරං විරුජ්ඣෙය්‍යා. තෙනෙවානි මුලයුත්තතාය එව වුව්චමානත්තා. උභයත්ථාපීති අඤ්ඤමඤ්ඤමුලා එකමුලානි ද්විසුපි පදෙසු. “කුසලමුලෙන”ති වුත්තං, කුසලමුලෙන සම්පයුත්තෙනානි හි අත්ථො. යදි උභයමිපි වචනං මුලයුත්තතමෙව වදනි, අථ කස්මා අනුලොමපුච්ඡායමෙව එකමුලග්ගහණං කතං, න පටිලොමපුච්ඡායන්ති උභයත්ථාපි තං ගහෙතබ්බං න වා ගහෙතබ්බං. එවඤ්ඤි මුලෙකමුලයමකදෙසනාහි අයං අඤ්ඤමඤ්ඤයමකදෙසනා සමානරසා සියාති වොදනං මනසි කත්වා ආහ “තත්ථා”තිආදි.

තත්ථ තත්ථානි තස්මිං අඤ්ඤමඤ්ඤයමකෙ. යදිපි එකමුලා අඤ්ඤමඤ්ඤමුලානි ඉදං පදද්වයං වුත්තනායෙන මුලයුත්තතමෙව වදනි, තථාපි සාමඤ්ඤවිසෙසලක්ඛණෙ අත්ථෙව හෙදොති දස්සෙතුං “මුලයොගසාමඤ්ඤ”තිආදි වුත්තං. සමුලකානං සමානමුලතා එකමුලත්තන්ති එකමුලවචනං තෙසු අවිසෙසතො මුලසබ්භාවමත්තං වදනි, න අඤ්ඤමඤ්ඤමුලසද්දො විය මුලෙසු ලබ්භමානං විසෙසං, න ච සාමඤ්ඤ නිච්ඡයො විසෙසෙ සංසයං විධමතීති ඉමමත්ථමාහ “මුලයොගසාමඤ්ඤ...පෙ.... පචත්තා”ති ඉමිනා. විසෙසෙ පන නිච්ඡයො සාමඤ්ඤ සංසයං විධමන්තො එව පචත්තතීති ආහ “මුලයොගවිසෙසෙ පන...පෙ.... නිච්ඡතමෙව භොතී”ති. තස්මානි වුත්තස්සෙව තස්ස හෙතුභාවෙන පරාමසනං, විසෙසනිච්ඡයෙනෙව අවිනාභාවතො, සාමඤ්ඤස්ස නිච්ඡිතත්තා තත්ථ වා සංසයාභාවතොති අත්ථො. තෙනාහ “එකමුලානි පුච්ඡං අකත්වා”ති. කුසලභාවදීපකං න භොතීති කුසලභාවස්සෙව දීපකං න භොති තදඤ්ඤජාතිකස්සපි දීපනතො. තෙනාහ “කුසලභාවෙ සංසයසබ්භවා”ති. අඤ්ඤමඤ්ඤමුලවචනන්ති කෙවලං අඤ්ඤමඤ්ඤමුලවචනන්ති අධිජ්ජායො. කුසලාධිකාරස්ස අනුවත්තමානත්තානි ඉමිනා “සබ්බෙ තෙ ධම්මා කුසලා”ති කුසලග්ගහණෙ කාරණමාහ. එකමුලග්ගහණෙ හි පයොජනාභාවො දස්සිතො, කුසලස්ස වසෙන වායං දෙසනානි.

53-61. මූලනයෙ වුත්තෙ එව අත්ථෙති මූලනයෙ වුත්තෙ එව කුසලාදිධම්මෙ.
 කුසලාදයො හි සභාවධම්මා ඉධ පාළිඅත්ථනය අත්ථොති වුත්තො.
 කුසලමූලභාවෙන, මූලස්ස විසෙසනෙන, මූලයොගදීපනෙන ච පකාසෙතුං.
 කුසලමූලභූතා මූලා කුසලමූලමූලාති සමාසයොජනා. මූලවචනඤ්ඤි
 නිවත්තෙතඛිබ්බගහෙතඛිබ්බසාධාරණං. අකුසලාබ්‍යාකතාපි මූලධම්මා අත්ථිති
 කුසලමූලභාවෙන මූලධම්මා විසෙසිතා. මූලග්ගහණෙන ච මූලවත්තානං
 මූලයොගො දීපිතො භොති. සමානෙන මූලෙන, මූලස්ස විසෙසනෙන,
 මූලයොගදීපනෙන ච පකාසෙතුං “එකමූලමූලා”ති, අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස මූලෙන
 මූලභාවෙන, මූලස්ස විසෙසනෙන, මූලයොගදීපනෙන ච පකාසෙතුං
 “අඤ්ඤමඤ්ඤමූලමූලා”ති මූලමූලනයො වුත්තොති යොජනා. තිස්ස පි යමකෙසු
 යථාවුත්තවිසෙසනමෙවෙත්ථ පරියායන්තරං දට්ඨබ්බං.

මූලයොගං දීපෙතුන්ති මූලයොගමෙව පධානං සාතිසයඤ්ඤා කත්වා දීපෙතුන්ති
 අධිප්පායො. යථා හි කුසලාති මූලාති එතෙසන්ති කුසලමූලකාතීති
 බාහිරත්ථසමාසෙ මූලයොගො පධානභාවෙන වුත්තො භොති, න එවං
 “කුසලසඬ්ඛාතා මූලා කුසලමූලා”ති කෙවලං, “කුසලමූලමූලා”ති සවිසෙසනං වා
 වුත්තෙ උත්තරපදත්ථප්පධානසමාසෙ. තෙනාහ “අඤ්ඤපදත්ථ...පෙ....
 දීපෙතු”න්ති. වුත්තප්පකාරොවාති “කුසලමූලභාවෙන මූලස්ස
 විසෙසනෙන”තිආදිනා මූලමූලනයෙ ව, “අඤ්ඤපදත්ථසමාසන්තෙන ක-
 කාරෙන”තිආදිනා මූලකනයෙ ව වුත්තප්පකාරො එව. වචනපරියායො
 මූලමූලකනයෙ එකජ්ඣං කත්වා යොජෙතබ්බො.

74-85. න එකමූලභාවං ලභමානෙහීති අබ්‍යාකතමූලෙන න එකමූලකං
 තථාවත්තබ්බතං ලභමානෙහි
 අට්ඨාරසඅහෙතුකචිත්තුප්පාදාහෙතුකසමුට්ඨානරූපනිබ්බානෙහි එකතො
 අලබ්භමානත්තා. යථා හි යථාවුත්තචිත්තුප්පාදාදයො හෙතුපච්චයවිරහිතා
 අහෙතුකවොහාරං ලභන්ති, න එවං සහෙතුකසමුට්ඨානං රූපං. තෙනාහ
 “අහෙතුකවොහාරරහිතං කත්වා”ති. එත්ථ ච “සබ්බං රූපං න හෙතුකමෙව,
 අහෙතුකමෙවා”ති වුත්තත්තා කිඤ්චාපි සහෙතුකසමුට්ඨානමිපි රූපං අහෙතුකං,
 “අබ්‍යාකතො ධම්මො අබ්‍යාකතස්ස ධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන පච්චයො,
 විපාකාබ්‍යාකතා කිරියාබ්‍යාකතා හෙතු සම්පයුත්තකානං ඛන්ධානං
 චිත්තසමුට්ඨානානඤ්ඤා රූපානං හෙතුපච්චයෙන පච්චයො”ති (පට්ඨා. 1.1.403) පන
 වචනතො හෙතුපච්චයයොගෙන සහෙතුකසමුට්ඨානස්ස රූපස්ස
 අහෙතුකවොහාරාභාවො වුත්තො. කෙවි පන “අබ්බොහාරිකං කත්වාති
 සහෙතුකවොහාරෙන අබ්බොහාරිකං කත්වාති අත්ථං වත්වා අඤ්ඤථා ‘අහෙතුකං
 අබ්‍යාකතං අබ්‍යාකතමූලෙන එකමූල’න්ති න සක්කා වත්තු”න්ති වදන්ති. තත්ථ යං
 වත්තබ්බං, තං වුත්තමෙව අහෙතුකවොහාරාභාවෙන සහෙතුකතාපරියායස්ස
 අත්ථසිද්ධත්තා. අපිච්ච හෙතුපච්චයසබ්භාවතො තස්ස සහෙතුකතාපරියායො
 ලබ්භතෙව. තෙනාහ “න වා සහෙතුකදුකෙ විය...පෙ.... අබ්බොහාරිකං කත”න්ති.
 එත්ථ එත්ථාති එතස්මිං එකමූලකදුකෙ. හෙතුපච්චයයොගායොගවසෙනාති

හෙතුපච්චයෙන යොගායොගවසෙන, හෙතුපච්චයස්ස සබ්භාවාසබ්භාවවසෙනාති අත්ථො. සහෙතුකචොභාරමෙව ලහති පච්චයභූතහෙතුසබ්භාවතො.

අපරෙ පන භණන්ති “සහෙතුකචිත්තසමුට්ඨානං රූපං අහෙතුකං අබ්‍යාකතන්ති ඉමිනා වචනෙන සඬිගහං ගච්ඡන්තම්පි සමුලකත්තා ‘අබ්‍යාකතමූලෙන න එකමූල’න්ති න සක්කා වත්තුං, සතිපි සමුලකත්තෙ නිප්පරියායෙන සහෙතුකං න භොතිති ‘අබ්‍යාකතමූලෙන එකමූල’න්ති ව න සක්කා වත්තුං, තස්මා ‘අහෙතුකං අබ්‍යාකතං අබ්‍යාකතමූලෙන න එකමූලං, සහෙතුකං අබ්‍යාකතං අබ්‍යාකතමූලෙන එකමූල’න්ති ද්විසුපි පදෙසු අනවරොධතො අබ්බොහාරිකං කත්වාති වුත්ත”න්ති, තං තෙසං මතිමත්තං “සහෙතුකඅබ්‍යාකතසමුට්ඨානං රූපං අබ්‍යාකතමූලෙන එකමූලං භොති”ති අට්ඨකථායං තස්ස එකමූලභාවස්ස නිව්ඡිතත්තා, තස්මා වුත්තනායෙනෙව චෙත්ථ අත්ථො චෙදිතබ්බො.

86-97. කුසලාකුසලාබ්‍යාකතරාසිතො නමනනාමනසඬිබාතෙන විසෙසෙන අරූපධම්මානං ගහණං නිද්ධාරණං නාම භොතිති ආහ “නාමානං නිද්ධාරිතත්තා”ති. තෙන තෙසං අධිකභාවමාහ විඤ්ඤායමානමෙව පකරණෙන අපරිච්ඡින්නත්තා. යදි එවං “අහෙතුකං නාමං සහෙතුකං නාම”න්ති පාඨන්නරෙ කස්මා නාමග්ගහණං කතන්ති ආහ “සුපාකටභාවත්ථ”න්ති, පරිබ්‍යත්තං කත්වා වුත්තෙ කිං වත්තබ්බන්ති අධිප්පායො.

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මූලයමකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ඛන්ධයමකං

1. පණ්ණත්තිවාරො

උද්දෙසවාරවණ්ණනා

2-3. ඛන්ධයමකෙ ...පෙ.... පරිඤ්ඤා ව වත්තබ්බාති ඉදං පධානභාවෙන වත්තබ්බදස්සනං. අභිඤ්ඤායාකථා හි අභිධම්මො, සා ව යාවදෙව පරිඤ්ඤත්තාති පරිඤ්ඤාසු ව න විනා තීරණපරිඤ්ඤාය පභානපරිඤ්ඤා, තීරණඤ්ච සම්පුණ්ණපරානුග්ගහස්ස අධිප්පෙතත්තා කාලපුග්ගලොකාසවිභාගමුඛෙන ඛන්ධානං විසුං සහ ව උප්පාදනිරොධලක්ඛණපරිග්ගහවසෙන සාතිසයං සම්භවති, නාඤ්ඤාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො “ඡසු කාලභෙදෙසු...පෙ.... පරිඤ්ඤා ව වත්තබ්බා”ති පධානං වත්තබ්බං උද්ධරති. තත්ථ පන යථා න තීරණපරිඤ්ඤාය විනා පභානපරිඤ්ඤා, එවං තීරණපරිඤ්ඤා විනා ඤාතපරිඤ්ඤාය. සා ව සුතමයඤ්ඤාණමූලිකාති දෙසනාකුසලො සත්ථා අන්වයතො බ්‍යතිරෙකතො ව සමුදායාවයවපදත්ථාදිවිභාගදස්සනමුඛෙන ඛන්ධෙසු පරිඤ්ඤාප්පහෙදං

පකාසෙනුකාමො “පඤ්චක්ඛන්ධා” තිආදිනා දෙසනං ආරහීති දස්සෙන්තො “තෙ පන ඛන්ධා” තිආදිමාහ. පඤ්චහි පදෙහීති පඤ්චහි සමුදායපදෙහි.

තත්ථාති තෙසු සමුදායාවයවපදෙසු. ධම්මොති රුප්පනාදිකො ඤෙය්‍යධම්මො. සමුදායපදස්සාති රුපක්ඛන්ධාදිසමුදායපදස්ස. යදිපි අවයවවිනිමුත්තො පරමත්ථතො සමුදායො නාම නත්ථී, යථා පන අවයවො සමුදායො න භොති, එවං න සමුදායොපි අවයවොති සතිපි සමුදායාවයවානං හෙදෙ ද්විත්තං පදානං සමානාධිකරණභාවතො අත්ථෙචාහෙදොති පදද්වයස්ස සමානත්ථතාය සියා ආසඬ්ඛාති ආහ “එතස්මිං සංසයට්ඨානෙ” ති. “චක්ඛායතනං රුපක්ඛන්ධගණනං ගච්ඡති, විඤ්ඤාණක්ඛන්ධො තජ්ජා මනොවිඤ්ඤාණධාතු” තිආදිසු එකදෙසො සමුදායපදත්ථො වුත්තො, “යං කිඤ්චි රුපං...පෙ.... අයං වුච්චති රුපක්ඛන්ධො” තිආදිසු (විහ. 2) පන සකලොති ආහ “රුපාදි...පෙ.... අත්ථො” ති. අවයවපදානඤ්චෙත්ථ විසෙසනවිසෙසිතබ්බවිසයානං සමානාධිකරණතාය සමුදායපදත්ථතා වුත්තා, තතො එව සමුදායපදානම්පි අවයවපදත්ථතා. න හි විසෙසනවිසෙසිතබ්බානං අත්ථානං අච්චන්තං හෙදො අහෙදො වා ඉච්ඡිතො, අථ ඛො හෙදාහෙදො, තස්මා අහෙදදස්සනවසෙන පඨමනයො වුත්තො, හෙදදස්සනවසෙන දුතියනයො. යො හි රුප්පනාදිසඬ්ඛාතො රාසට්ඨො අවයවපදෙහි රුපාදිසද්දෙහි ව ඛන්ධසද්දෙන ව විසෙසනවිසෙසිතබ්බභාවෙන හින්දිත්වා වුත්තො, ස්වායං අත්ථතො රාසිභාවෙන අපෙක්ඛිතො රුප්පනාදිඅත්ථො එවාති.

යථා අවයවපදෙහි වුච්චමානොපි සමුදායපදස්ස අත්ථො භොති, එවං සමුදායපදෙහි වුච්චමානොපි අවයවපදස්ස අත්ථොති “රුපක්ඛන්ධො රුපඤ්චෙව රුපක්ඛන්ධො ව, රුපක්ඛන්ධො රුපන්ති? ආමන්තා” තිආදිනා පදසොධනා කතාති දස්සෙන්තො ආහ “රුපාදිඅවයවපදෙහි...පෙ.... පදසොධනවාරො වුත්තො” ති. තත්ථ එකච්චස්ස අවයවපදස්ස අඤ්ඤත්ථ වුත්තියා අවයවපදත්ථස්ස සමුදායපදත්ථතාය සියා අනෙකන්තිකතා, සමුදායපදස්ස පන තං නත්ථීති සමුදායපදත්ථස්ස අවයවපදත්ථතාය බ්‍යභිවාරාභාවො “රුපක්ඛන්ධො රුපන්ති? ආමන්තා” ති පාළියා පකාසිතොති වුත්තං “රුපාදි...පෙ.... දස්සෙනු” ති.

“රුපක්ඛන්ධො” තිආදිසු ඛන්ධත්ථස්ස විසෙසිතබ්බත්තා වුත්තං “පධානභූතස්ස ඛන්ධපදස්සා” ති. වෙදනාදිඋපපදත්ථස්ස ව සම්භවතො “වෙදනාක්ඛන්ධො” තිආදිසු. රුපාවයවපදෙන වුත්තස්සාති රුපසඬ්ඛාතෙන අවයවපදෙන විසෙසනභාවෙන වුත්තස්ස ඛන්ධත්ථස්ස රුපක්ඛන්ධභාවො භොති. තෙන වුත්තං “රුපක්ඛන්ධො රුපන්ති? ආමන්තා” ති. තත්ථාති තස්මිං රුපක්ඛන්ධපදෙ. පධානභූතෙන විසෙසිතබ්බත්තා ඛන්ධාවයවපදෙන වුත්තස්ස රුප්පනට්ඨස්ස කිං වෙදනාක්ඛන්ධාදිභාවො භොතීති යොජනා. සමානෙ අවයවපදාහිධෙය්‍යභාවෙ අප්පධානෙන පදෙන යො අත්ථො විඤ්ඤායති, සො කස්මා පධානෙන න විඤ්ඤායතීති අධිප්පායො. ඛන්ධාවයවපදෙන වුත්තො ධම්මොති රාසට්ඨමාහ. තත්ථ කොච්ඡි රුප්පනට්ඨො. කෙනච්ඡි සමුදායපදෙනාති රුපක්ඛන්ධපදෙන, න වෙදනාක්ඛන්ධාදිපදෙන. තෙනාහ “න සබ්බො

සබ්බන්තා”ති. එස නයො වෙදනාක්ඛන්ධාදීසු.

රූපරූපක්ඛන්ධාදිඅවයවසමුදායපදසොධනමුඛෙන තත්ථ ච චතුක්ඛන්ධවසෙන පවත්තා පාළිගති පදසොධනමුලවක්කවාරො. එවඤ්ච දස්සෙන්තෙනාති ඉමිනා ය්වායං රූපාදිඅවයවපදෙහි රූපක්ඛන්ධාදිසමුදායපදෙහි ච දස්සිතාකාරො අත්ථවිසෙසො, තං පච්චාමසති. විසෙසනභාවො හෙදකතාය සාමඤ්ඤතො අවච්ඡෙදකත්තා, විසෙසිතබ්බභාවො අහෙදයොගෙන හෙදන්තරතො අවච්ඡින්නදිතබ්බත්තා, සමානාධිකරණභාවො තෙසං හෙදාහෙදානං එකවත්ථුසන්නිස්සයත්තා.

තෙනාති යථාචුත්තෙන විසෙසනවිසෙසිතබ්බභාවෙන. එත්ථාති එතස්මිං සමානාධිකරණෙ. තෙනාති චා සමානාධිකරණභාවෙන. එත්ථාති රූපක්ඛන්ධපදෙ. යථා නිලුප්පලපදෙ උප්පලවිසෙසනභූතං නිලං විසිට්ඨමෙව හොති, න යං කිඤ්චි, එවමිධාපි ඛන්ධවිසෙසනභූතං රූපමිපි විසිට්ඨමෙව සියාති දස්සෙන්තො “කිං ඛන්ධතො...පෙ.... හොති”ති ආහ. තථා “රූපඤ්ච තං ඛන්ධො චා”ති සමානාධිකරණභාවෙනෙව යං රූපං, සො ඛන්ධො. යො ඛන්ධො, තං රූපන්ති අයමිපි ආපන්නො එවාති ආහ “සබ්බෙව...පෙ.... විසෙසිතබ්බා”ති. විසෙසනෙන ච නාම නිද්ධාරිතරූපෙන භවිතබ්බං අවච්ඡෙදකත්තා, න අනිද්ධාරිතරූපෙනාති ආහ “කිං පන ත”තිආදි, තස්සෙව ගහිතත්තා න පියරූපසාතරූපස්සාති අධිප්පායො. න හි තං ඛන්ධවිසෙසනභාවෙන ගහිතං, විස්සජ්ජනං කතං තස්සෙවාති යොජනා. න ඛන්ධතො අඤ්ඤං රූපං අත්ථිති ඉදං රූප්පනට්ඨො රූපන්ති කත්වා චුත්තං, න හි සො ඛන්ධවිනිමුත්තො අත්ථි. තෙනෙවාති යථාචුත්තරූපස්ස ඛන්ධවිනිමුත්තස්ස අභාවෙනෙව. “පියරූපං සාතරූපං, දස්සෙන්තෙනජ්ජක”න්ති ච ආදීසු අතදත්ථස්ස රූපසද්දස්ස ලබ්භමානත්තා “තෙන රූපසද්දෙනා”ති විසෙසෙත්වා චුත්තං. චූච්චමානං භූතූපාදායමිපි හෙදං ධම්මජාතං. සුද්ධෙතාති කෙවලෙන, රූපසද්දෙන විනාපිති අත්ථො. තයිදං පකරණාදිඅවච්ඡින්නතං සන්ධාය චුත්තං, සමානාධිකරණතං චා. යො හි රූපසද්දෙන සමානාධිකරණො ඛන්ධසද්දො, තෙන යථාචුත්තරූපසද්දෙන විය තදත්ථො චූච්චතෙව. තෙනාහ “ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධො”ති. යදිපි යථාචුත්තං රූපං ඛන්ධො එව ච, ඛන්ධො පන න රූපමෙවාති ආහ “න ච සබ්බෙ...පෙ.... විසෙසිතබ්බා”ති. තෙනෙවාති අරූපසභාවස්ස ඛන්ධස්ස අත්ථිභාවෙනෙව. තෙති ඛන්ධා. විහජිතබ්බාති “ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධො”ති පදං උද්ධරිත්වා “රූපක්ඛන්ධො ඛන්ධො වෙව රූපක්ඛන්ධො ච, අවසෙසා ඛන්ධා න රූපක්ඛන්ධො”තිආදිනා විභාගෙන දස්සෙතබ්බා.

ඛන්ධානං රූපවිසෙසන...පෙ.... සංසයො හොතිති එත්ථ කිං ඛන්ධතො අඤ්ඤාපි වෙදනා අත්ථි, යතො විනිවත්තා වෙදනා ඛන්ධවිසෙසනං හොති, සබ්බෙ ච ඛන්ධා කිං ඛන්ධවිසෙසනභූතාය වෙදනාය විසෙසිතබ්බාති එවං යොජනා වෙදිතබ්බා. කෙච්ඡි අනුභවනාදිජ්ජකාරා. කෙනච්චි විසෙසනෙනාති වෙදනාදිනා විසෙසනෙන.

එත්ථ ව රූපාදිපණ්ණත්ති ඛන්ධපණ්ණත්ති ව “රූපං ඛන්ධො, ඛන්ධා රූපක්ඛන්ධො” තිආදිනා විසුං සහ ව රූප්පනාදිකෙ අත්ථෙ පචත්තමානා කදාවි අවයවභූතෙ පචත්තති, කදාවි සමුදායභූතෙ, තස්සා පන තථා පචත්තනාකාර නිද්ධාරිතෙ යස්මා රූපාදික්ඛන්ධා පදනො අත්ථනො ව විසොධිතා නාම භොන්ති තඛ්ඛිසයකඛ්ඛාපනොදනනො, තස්මා “රූපක්ඛන්ධො රූපඤ්චෙව රූපක්ඛන්ධො ව, රූපක්ඛන්ධො රූපන්ති? ආමන්තා” තිආදිනායප්පචත්තෙන පය්මවාරෙන රූපාදිඅවයවපදෙහි අවයවත්ථො විය සමුදායත්ථොපි වුවිචති, තථා සමුදායපදෙහිපීති අයමත්ථො දස්සිතො. “රූපං රූපක්ඛන්ධො, ඛන්ධා වෙදනාක්ඛන්ධො” තිආදිනායප්පචත්තෙන පන දුතියවාරෙන විසෙසවාචි විය රූපාදිඅවයවපදෙහි සාමඤ්ඤභූතෙනපි තංතංචිසිට්ඨෙන ඛන්ධාවයවපදෙන සො සො එව සමුදායත්ථො වුවිචති, න සඛ්ඛොති අයමත්ථො දස්සිතො. ඛන්ධවිනිමුත්තස්ස යථාධිප්පෙනස්ස අභාවා යදිපි ඛන්ධොයෙව රූපං, සො පන න සඛ්ඛො රූපං, අථ ඛො තදෙකදෙසො, තථා වෙදනාදයොපීති අයමත්ථො “රූපං ඛන්ධො, ඛන්ධා රූප” න්තිආදිනායප්පචත්තෙන තතියවාරෙන දස්සිතො. “රූපං ඛන්ධො, ඛන්ධා වෙදනාක්ඛන්ධො” තිආදිනායප්පචත්තෙන පන චතුත්ථවාරෙන “රූපං ඛන්ධො” ති රූපස්ස ඛන්ධභාවෙ නිච්ඡිතෙ ඛන්ධො නාමායං න කෙවලං රූපමෙව, අථ ඛො වෙදනාදි වාති වෙදනාදීනම්පි ඛන්ධභාවප්පකාසනෙ න සඛ්ඛෙ ඛන්ධා වෙදනාදිවිසෙසවත්තො, කෙච්චෙව පන තෙන තෙන විසෙසෙන තථා වුවිචන්තිති අයමත්ථො දස්සිතො. එවං දස්සෙන්ති වෙසා පාළි ඛන්ධානං යථාචුත්තපණ්ණත්තියොධනමුඛෙන සරූපාවධාරණාය සංවත්තති, තඤ්ච තෙසං යාවදෙව උප්පාදාදිනිච්ඡයත්ථන්ති දස්සෙන්තො “එවං යෙසං...පෙ.... වෙදිතඛ්ඛො” ති ආහ.

එකදෙසෙපි සමුදායවොභාරො දිස්සති යථා පටො දඬුසො, සමුද්දො දිට්ඨොති ආහ “චක්කාවයවභාවනො චක්කානීති යමකානි චුත්තානී” ති. ඛන්ධිත්වාති යමකභාවෙන ඛන්ධිත්වා, යමකමූලභාවෙනෙව වා. මූලභාවෙන ගහණං සම්ඛන්ධභාවො, තංසම්ඛන්ධතා ව මූලපදාදිනං නාහිආදිසදිසතා දට්ඨබ්බා. අපුබ්බස්ස චත්තඛ්ඛස්ස අභාවනො නයිධ දෙසනා මණ්ඩලභාවෙනෙව සම්ඛප්ඤ්ඤාතිති ආහ “න මණ්ඩලභාවෙන සම්ඛප්ඤ්ඤාතො” ති. යදිපි රූපක්ඛන්ධමූලකෙ අපුබ්බං නත්ථි, වෙදනාක්ඛන්ධාදිමූලකෙසු පන සඤ්ඤාදිමුඛෙන දෙසනප්පචත්තියං අපුබ්බවසෙනෙව ගතො සියා මණ්ඩලභාවෙන සම්ඛන්ධො, න තථා පාඨො පචත්තොති ආහ “වෙදනාක්ඛන්ධ...පෙ.... සම්ඛන්ධෙනා” ති. පච්ඡිමස්ස පුරිමෙන අසම්ඛප්ඤ්ඤාතමෙව හි හෙට්ඨිමසොධනං. සුද්ධක්ඛන්ධලාභමත්තමෙව ගහෙන්වාති “ඛන්ධා රූප” න්ති එත්ථ ඛන්ධාති ඛන්ධසද්දෙන ලඛ්භමානං රූපාදිහි අසම්මිස්සං ඛන්ධට්ඨමත්තමෙව උද්දෙසවසෙන ගහෙන්වා. යදිපි උද්දෙසෙ ඛන්ධවිසෙසනං රූපාදි “ඛන්ධා රූප” න්ති සුද්ධරූපාදිමත්තමෙව ගහිතං, තථාපි විසෙසරහිතස්ස සාමඤ්ඤස්ස අභාවනො තත්ථ සුද්ධරූපාදිමත්තතාය අට්ඨන්වා. ඛන්ධවිසෙසනභාවසඬ්ඛාතන්ති යථාධිගතං ඛන්ධානං විසෙසනභාවෙන කථිතං රූප්පනාදිකං විසෙසනත්ථං දස්සෙන්තො. කෙවලමෙව තං අග්ගණ්හන්තො

බන්ධසද්දෙන සහ යොජෙත්වා...පෙ.... විහත්තත්තා සුද්ධක්ඛන්ධවාරොති
වුත්තොති යොජනා.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. පණ්ණත්තිවාරො

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා

26. එවං වුත්තන්ති එවං ද්වාරාලම්බනෙහි සද්ධිං

ද්වාරජ්ජවත්තධම්මවිභාගවසෙන වුත්තං. පියසභාවං පියජාතිකං “කථං රූපෙන
බො, ආවුසො” තිආදීසු විය පියසභාවටියෙන රූපං, න රූප්පනටියෙනාති වුත්තං
“පියරූපං...පෙ.... රූපං න රූපක්ඛන්ධො” ති. රූප්පනටියෙන
රූපක්ඛන්ධපරියාපන්නම්පි චක්ඛාදි පියසභාවමත්තවචනිවිජාවසෙන පියරූපමෙව
අනුප්පවිසති, න රූපක්ඛන්ධන්ති ආහ “පියසභාව...පෙ.... න රූපක්ඛන්ධොති
වුත්ත”න්ති. “යො පන යත්ථ විසෙසො” ති වුත්තො විසෙසසද්දො නානුවත්තතිති
අධිජ්ජායෙනාහ “වචනසෙසො” ති. න හි අධිකාරතො ලබ්භමානස්ස
අජ්ඣාහරණකිච්චං අත්ථි. දිට්ඨිසඤ්ඤාති වා පද්ද්ධාරොයං වෙදිතබ්බො. විසෙසනා
පනස්සා “විසෙසං වණ්ණයිස්සාමා” ති පටිඤ්ඤාය එව පාකටා. “අවසෙසා
සඬ්ඛාරා” ති එත්ථාපි එසෙව නයො. සංයොජනවසෙන ජානාති අභිනිවිසතිති
සඤ්ඤා දිට්ඨිති ආහ “දිට්ඨි එව සඤ්ඤා” ති. දිට්ඨි වාති ව-සද්දෙන අවසිට්ඨං
පපඤ්චං සඬ්ගණ්හාති. තථා හි “පපඤ්චසඤ්ඤාසඬ්ඛා” ති එත්ථ පපඤ්චසුද්දනියං (ම.
ති. අට්ඨ. 1.201) වුත්තං “සඤ්ඤානාමෙන වා පපඤ්චා එව වුත්තා” ති.

28. “ඛන්ධා වෙදනාක්ඛන්ධො” ති එතස්මිං අනුලොමෙ යථා සරූපදස්සනෙන
විස්සජ්ජනං ලබ්භති, න එවං “න ඛන්ධා න වෙදනාක්ඛන්ධො” ති පටිලොමෙ, ඉධ
පන පටිච්චනෙන විස්සජ්ජනන්ති තදත්ථං විවරන්තො “ඛන්ධසද්දජ්ජවත්තියා ව
අභාවෙ වෙදනාක්ඛන්ධසද්දජ්ජවත්තියා ව අභාවො” ති ආහ. තෙන සත්තාපටිසෙධෙ
අයං න-කාරොති දස්සෙති. සද්දග්ගහණඤ්ඤෙත්ථ සද්දනිඛන්ධනත්තා පඤ්ඤත්තියා
සද්දසභාගතං වා සන්ධාය කතං. පණ්ණත්තිසොධනඤ්ඤෙන. තෙනාහ
“පණ්ණත්තිසොධනමත්තමෙව කරොති” ති. තෙන නිද්ධාරෙතබ්බස්ස
ධම්මන්තරස්ස අභාවං දස්සෙති. යතො වුත්තං “න අඤ්ඤධම්මසබ්භාවො එවෙත්ථ
පමාණ”න්ති. එවඤ්ච කත්ථාතිආදිනා යථාවුත්තමත්ථං පායන්තරෙන සමත්ථෙති.
කාමං කත්ථවි සතිපි ඛන්ධෙ නත්ථි වෙදනාක්ඛන්ධො, අඛන්ධත්තසභාවා පන
නත්ථි වෙදනාති “න ඛන්ධා න වෙදනාක්ඛන්ධොති? ආමන්තා” ති වුත්තන්ති එවං
වා එතං දට්ඨබ්බං. තෙනාහ අට්ඨකථායං “පඤ්ඤත්තිනිබ්බානසඬ්ඛාතා” තිආදි.

39. “රූපතො අඤ්ඤෙ” ති එත්ථ භූතූපාදාය ධම්මො විය පියසභාවොපි
රූපසද්දාභිධෙයානාසාමඤ්ඤෙන ගහිතොති ආහ “ලොකුත්තරා වෙදනාදයො
දට්ඨබ්බා” ති. අප්පවත්තිමත්තමෙවොති ඛන්ධසද්දජ්ජවත්තියා අභාවෙ

රූපසද්දේපවත්තියා ව අභාවොති පණ්ණත්තිසොධනමත්තතංයෙව සන්ධාය වදති,
තථා වාහ “එවඤ්ච කත්වා”තිආදි. තෙනෙනං දස්සෙති – යථා චක්ඛුතො අඤ්ඤස්ස
සබ්බස්සපි සභාවධම්මස්ස ආයතනග්ගහණෙන ගහිතත්තා තදුභයවිනිමුත්තං කිඤ්චි
නත්ථිති කෙවලං පඤ්ඤත්තිසොධනත්ථං තමෙව අභාවං දස්සෙතුං “චක්ඛුඤ්ච
ආයතනෙ ව යපෙත්වා අවසෙසා න වෙව චක්ඛු න ව ආයතන”න්ති වුත්තං,
එවම්ධාපි තදත්ථමෙව උභයවිනිමුත්තස්ස අභාවං දස්සෙතුං “රූපඤ්ච ඛන්ධෙ ව
යපෙත්වා අවසෙසා න වෙව රූපං න ව ඛන්ධා”ති වුත්තන්ති. විසමොපඤ්ඤාසො.
“චක්ඛුඤ්ච ආයතනෙ ව යපෙත්වා”ති එත්ථ හි අවසෙසග්ගහණෙන ගස්භමානං
කිඤ්චි නත්ථිති සක්කා වත්තුං ආයතනවිනිමුත්තස්ස සභාවධම්මස්ස අභාවා.
තෙනාහ “යදි සියා”ති. “රූපඤ්ච ඛන්ධෙ ව යපෙත්වා”ති එත්ථ පන න තථා
සක්කා වත්තුං ඛන්ධවිනිමුත්තස්ස සභාවධම්මස්ස අත්ථිභාවතො. යදි පන තාදිසං
ඛන්ධගතං ධම්මජාතං නත්ථිති එවම්දං වුත්තං සියා, එවං සති යුත්තමෙතං සියා. තථා
හි “අට්ඨකථායං පනා”තිආදිනා පඤ්ඤත්තිග්ගහණමෙව උද්ධරියති. තණ්හාවත්ථු
ව න සියා අවසෙසග්ගහණෙන ගස්භමානන්ති ආනෙත්වා සම්ඛන්ධො. ඛන්ධො ව
සියාති යොජනා.

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පවත්තිවාරවණ්ණනා

50-205. මිස්සකකාලභෙදෙසු යමකෙසු පදානං භින්නකාලත්තා සියා
අත්ථවිසෙසොති ආහ “අමිස්සකකාලභෙදෙසු වාරෙසු අත්ථවිසෙසාභාවතො”ති.
ඉදානි තමෙවත්ථං “පුරිමස්ස හී”තිආදිනා විවරති. තෙනාති අත්ථවිසෙසාභාවෙන.
එත්ථාති එතස්මිං පවත්තිවාරපාඨෙ, එතිස්සං වා පවත්තිවාරවණ්ණනායං. ඡ එව
වුත්තා, න නවාති අධිප්පායො. තෙනාහ “අතීතෙනා”තිආදි. එතෙ පන තයොති
අත්තනා විසුං අනන්තරං දස්සිතෙ සන්ධායාහ. යථාදස්සිතාති අට්ඨකථායං
නිද්ධාරෙත්වා දස්සිතබ්බාකාරා පච්චුප්පන්තෙනාතිතාදයො යෙ පාළියං උජුකමෙව
ආගතා. “න විසුං විජ්ජන්ති”ති වුත්තමෙවත්ථං “තත්ථ තත්ථ හී”තිආදිනා
පාකටතරං කරොති. තත්ථ පටිලොමපුච්ඡාහීති “යස්ස වා පන වෙදනාක්ඛන්ධො
උප්පජ්ජිත්ථ, තස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජන්ති”ති එවමාදිකාහි පඨමපදෙ වුත්තස්ස
පටිලොමවසෙන පවත්තාහි. තෙනෙවාති නයතො යොජෙතුං සක්කුණෙය්‍යත්තා
එව. මිස්සකකාලභෙදෙසු වාති න කෙවලං අමිස්සකකාලභෙදෙසුයෙව, අථ ඛො
මිස්සකකාලභෙදෙසු වාති අත්ථො. න යොජනාසුකරතාය එව පුරිමෙ අයොජනා, අථ
ඛො සුඛග්ගහණත්ථම්පිති දස්සෙන්නො ආහ “අමිස්සක...පෙ.... වුත්තාති”ති.

යෙන කාරණෙනාති යෙන එකපද්ද්වයසඬගහිතානං ඛන්ධානං උප්පාදස්ස
නිරොධස්ස ලාභසඬාතෙන කාරණෙන. යථාක්කමං පුරෙපඤ්ඤො පච්ඡාපඤ්ඤොති
ව නාමං වුත්තං. ව-සද්දෙන පුරෙපච්ඡාපඤ්ඤොති ව නාමං වුත්තන්ති නිද්ධාරෙත්වා
යොජෙතබ්බං. තත්ථ පන “එකපද්ද්වයසඬගහිතාන”න්ති ඉදං එකජ්ඣං කත්වා
ගහෙතබ්බං. තමෙවත්ථම්පි විවරති “යස්ස හී”තිආදිනා. තත්ථ යස්සාති යස්ස

පඤ්ඤාස්ස. “පඤ්ඤා” නි වෙන්ට පුච්ඡනවසෙන පවත්තං වචනං වෙදිතබ්බං. තෙනෙවාහ “පරිපුරෙත්වා විස්සජ්ජෙනබ්බත්ථසඬග්ග්හනතො” නි. තං සරූපදස්සනෙන විස්සජ්ජනං තංවිස්සජ්ජනං, තං වා යථාචුත්තං විස්සජ්ජනං එතස්සාති තංවිස්සජ්ජනො, තස්ස තංවිස්සජ්ජනස්ස. පුරිමකොට්ඨාසෙනාති පුරිමෙන උද්දෙසපදෙන. තෙන හි විස්සජ්ජනපදස්ස සමානත්ථතා ඉධ සදිසත්ථතා. එකෙන පදෙනාති එකෙන පධානාප්පධානෙන යමකපදෙන, න පයමපදෙනෙවාති අත්ථො. උප්පාදනිරොධලාභසාමඤ්ඤමත්තෙනාති උප්පාදස්ස වා නිරොධස්ස වා ලබ්භමානතාය සමානතාමත්තෙන. සන්නිට්ඨානපද...පෙ.... යුත්තන්ති ඉදං අට්ඨකථායං. “යත්ථ රූපක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජති” නිආදිනා පුරෙපඤ්ඤාස්ස දස්සිතත්තා චුත්තං. යදිපි තත්ථ “උප්පජ්ජති” නි විස්සජ්ජිතත්තා වෙදනාක්ඛන්ධස්ස උප්පාදො ලබ්භතිති චුත්තං, යො පන සන්නිට්ඨානපදසඬග්ගිතො රූපක්ඛන්ධස්ස අනුප්පාදො පාළියං අනුඤ්ඤාතරූපෙන ධීතො, තස්ස වසෙන පුරෙපඤ්ඤා යුත්තොති අධිප්පායො. එවඤ්ඤි පුරිමකොට්ඨාසෙන සදිසත්ථතා හොති.

“යස්ස රූපක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජිත්ථ, තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජිත්ථා” නි එත්ථ රූපක්ඛන්ධස්ස අනුප්පන්නපුබ්බතාපටික්ඛෙපමුඛෙන ඉතරස්ස පටික්ඛිපියතීති රූපක්ඛන්ධස්සෙව යථාචුත්තපටික්ඛෙපො පධානභාවෙන චුත්තො. එසෙව නයො අඤ්ඤෙසුපි එදිසෙසු යානෙසුති ආහ “සන්නිට්ඨානත්ථස්සෙව පටික්ඛිපනං පටික්ඛෙපො” නි. “යස්ස රූපක්ඛන්ධො උප්පජ්ජති, තස්ස වෙදනාක්ඛන්ධො නිරුජ්ඣති” නි එත්ථ පන රූපක්ඛන්ධස්ස උප්පාදලක්ඛණං කත්වා වෙදනාක්ඛන්ධස්ස නිරොධො පුච්ඡියතීති සො එව “නො” නි පටිසෙධියති. එස නයො අඤ්ඤෙසුපි එදිසෙසු යානෙසුති චුත්තං. “සංසයත්ථනිවාරණං පටිසෙධො” නි. “න-කාරවිරහිත” න්ති එතෙන පටිසෙධස්ස පටිසෙධිතමාහ. යදි එවං පාළිගතිපටිසෙධවිස්සජ්ජනානං කො විසෙසොති ආහ “තත්ථ උප්පත්ති” නිආදි.

තදෙකදෙසපක්ඛෙපවසෙනාති තෙසං චතුත්තං පඤ්ඤානං පඤ්චන්තඤ්ච විස්සජ්ජනානං එකදෙසස්ස පක්ඛිපනවසෙන. තෙනාහ අට්ඨකථායං “පයමෙ යානෙ පරිපුර්ණපඤ්ඤාස්ස පුරිමකොට්ඨාසෙ සරූපදස්සනෙනා” නිආදි. යො පනෙත්ථ පඤ්ඤෙසු විස්සජ්ජනෙසු ව සත්තවිසතියා යානෙසු පක්ඛෙපං ලහති, තං දස්සෙතුං “පරිපුර්ණපඤ්ඤා එවා” නිආදි චුත්තං. පාළිවචත්ථානදස්සනාදිතොති එත්ථ ආදි-සද්දෙන පුච්ඡාවිහඬිගො විස්සජ්ජනායානාති එකස්මිං පඤ්ඤෙ යොජනානයොති ඉමෙසං සඬගහො දට්ඨබ්බො.

සුද්ධාචාසානන්තිආදි පාළියා පදං උද්ධරිත්වා අත්ථදස්සනත්ථං ආරද්ධං. “යස්ස යත්ථ රූපක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජිත්ථ, තස්ස තත්ථ වෙදනාක්ඛන්ධො නුප්පජ්ජිත්ථා” නි ඉමස්ස විස්සජ්ජනං හොති “සුද්ධාචාසානං තෙසං තත්ථා” නි. තත්ථ එකභූමියං දුතියා උපපත්ති තත්ථීති එකිස්සා භූමියා එකස්ස අරියපුග්ගලස්ස දුතියවාරං පටිසන්ධිග්ගහණං නත්ථීති අත්ථො. තතියවාරාදිසු වත්තබ්බමෙව නත්ථී. ස්වායමත්ථො යථා ඤාපිතො හොති, තං දස්සෙතුං “පටිසන්ධිතො පභුති හි...පෙ.... පවත්තා” නි චුත්තං. තෙන අද්ධාපවිචුප්පන්නවසෙනායං දෙසනා

පවත්නාති දස්සෙති. ආදානනික්ඛෙපපරිච්ඡින්නං කම්මජසන්තානං එකත්තෙන ගහෙත්වා තස්ස වසෙන උප්පාදනිරොධෙසු වුවිවමානෙසු අකම්මජෙසු කුසලාදීසු කථන්ති වොදනායං තෙපි ඉධ තංනිස්සිතා එව කතාති දස්සෙත්තො ආහ “තස්මිඤ්ඤි...පෙ.... දස්සිතා”ති. තෙනෙවාති කම්මජසන්තානෙනෙව. තස්මාති එකකම්මනිබ්බත්තස්ස විපාකසන්තානස්ස එකත්තෙන ගහිතත්තා. තස්සාති කම්මජසන්තානස්ස. පඤ්චසු සුද්ධාවාසෙසු යථා පච්චෙකං “එකිස්සා භූමියා දුතියා උපපත්ති නත්ථි”ති යථාචුත්තපාළියා විඤ්ඤායති, එවං “සුද්ධාවාසාන”න්ති අවිසෙසවචනතො සකලෙපි සුද්ධාවාසෙ සා නත්ථිති තාය කස්මා න විඤ්ඤායතිති වොදනං සමුට්ඨාපෙත්වා සයමෙව පරිහරිතුං “කස්මා පනා”තිආදිමාහ. තත්ථ සුද්ධාවාසෙසු භෙට්ඨාභූමිකස්ස අසති ඉන්ද්‍රියපරිපාකෙ උපරිභූමිසමුප්පත්ති න සක්කා පටිසෙධෙතුං උද්ධංසොතවචනතො. උද්ධමස්ස තණ්හාසොතං වට්ටසොතඤ්ඤාති හි උද්ධංසොතො. තෙනාහ “උද්ධංසොතපාළිසබ්භාවා”ති. සංසන්දෙනබ්බාති යථා න විරුජ්ඣන්ති, එවං නෙතබ්බා. තථා වෙව සංවණ්ණිතං.

එතෙන සන්තිට්ඨානෙනාති අඬිකිතොකාසභාවිරූපුප්පාදසන්තිස්සයෙන නිච්ඡයෙන. විසෙසිතා තථාභාවිරූපභාවිනො. අසඤ්ඤසත්තාපීති න කෙවලං පඤ්චවොකාරා එව, අථ ඛො අසඤ්ඤසත්තාපි. තෙ එව අසඤ්ඤසත්තෙ එව ගහෙත්වා පුරිමකොට්ඨාසෙති අධිප්පායො. තෙන යෙ සන්තිට්ඨානෙන වජ්ජිතාති තෙන යථාචුත්තසන්තිට්ඨානෙන යෙ විරහිතා, තෙ තථා න වත්තබ්බාති අත්ථො. ඉදානි “තෙ තතො”තිආදිනා දස්සෙති. තතොති අසඤ්ඤාභවතො. පච්ඡිමහවිකානන්ති එත්ථ පච්ඡිමභවං සරූපතො දස්සෙතුං “කිං පඤ්චවොකාරාදී”තිආදි චුත්තං. අපච්ඡිමහවිකානම්පි අරූපානං අරූපභවෙ යථා රූපක්ඛන්ධො නුප්පාදි, එවං තත්ථ පච්ඡිමහවිකානං වෙදනාක්ඛන්ධොපීති ආහ “එතෙන සන්තිට්ඨානෙන සඬගහිතත්තා”ති. තෙනාහ “තෙසං...පෙ.... ආහා”ති. තත්ථ තෙසන්ති පච්ඡිමහවිකානං. තත්ථාති අරූපභවෙ. ඉතරානුප්පත්තිභාවඤ්ඤාති ඉතරස්ස වෙදනාක්ඛන්ධස්ස අනුප්පජ්ජනසබ්භාවම්පි. සප්පටිසන්ධිකානම්පි සුද්ධාවාසානං ඛන්ධභෙදස්ස පරිනිබ්බාතපරියායො ඔළාරිකදොසප්පභානතො කිලෙසුපසමසාමඤ්ඤෙන චුත්තොති වෙදිතබ්බං.

සබ්බෙසඤ්ඤි තෙසන්ති තංතංභූමියං ධීතානං සබ්බෙසං සුද්ධාවාසානං. යථා පනාතිආදිනා චුත්තමෙවත්ථං පාකට්තරං කරොති. අනන්තා ලොකධාතුයොති ඉදං ඔකාසස්ස පරිච්ඡෙදාභාවංයෙව දස්සෙතුං චුත්තං. පුග්ගලවසෙන සමානාධාරතාය සමානකාලත්තෙන අසම්භවන්තො ඔකාසවසෙන පන සම්භවන්තො සංකිණ්ණා විය භොන්තිති ආහ “සංකිණ්ණතා භොති”ති.

පවත්තිවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පරිඤ්ඤාවාරවණ්ණනා

206-208. තස්සාපීති පුග්ගලොකාසවාරස්සපි. ඔකාසෙ පුග්ගලස්සෙවාති
 යථාගභිතෙ ඔකාසෙ යො පුග්ගලො, තස්සෙව ඔකාසවිසිට්ඨපුග්ගලස්සෙවාති
 අත්ථො. යථා පන පුග්ගලවාරෙ ලබ්භමානෙ පුග්ගලොකාසවාරොපි ලබ්භති, එවං
 ඔකාසවාරොපි ලබ්භෙය්‍යාති වොදනං සන්ධායාහ “ඔකාසවාරොපි වා”ති. තස්මාති
 යස්මා වුච්චමානොපි ඔකාසො පුග්ගලස්ස විසෙසභාවෙනෙව වුච්චෙය්‍ය, න විසුං,
 තස්මා.

අඤ්ඤාථාති පවත්තිවාරෙ විය ආදානනික්ඛෙපපරිච්ඡින්නං කම්මජසන්නානං
 එකත්තෙන ගහෙත්වා තස්ස උප්පාදනිරොධවසෙන පරිඤ්ඤාවචනෙ. “යො
 රූපක්ඛන්ධං පරිජානාති”ති සන්නිට්ඨානපදසංඛිතත්ථාභාවදස්සනමුඛෙන
 ඉතරස්සපි අභාවං දස්සෙතුං “රූපක්ඛන්ධපරිජානනස්ස අභාවා”ති වුත්තං.
 “ආමන්නා”ති ව කතං, තස්මා පවත්තෙ චිත්තක්ඛණුවසෙනෙවෙත්ථ තයො අද්ධො
 ලබ්භන්තීති අත්ථො. “අග්ගමග්ගසමඛිගිඤ්ඤා අරහත්තඤ්ඤා”ති ද්වින්නං පදානං
 “රූපක්ඛන්ධඤ්ඤා න පරිජානන්ති වෙදනාක්ඛන්ධඤ්ඤා න පරිජානිත්ථා”ති ද්විති
 පදෙහි යථාක්කමං සම්බන්ධො. “යිපෙත්වා අවසෙසා පුග්ගලා”ති පන පච්චෙකං
 යොජෙතබ්බං. අග්ගමග්ග...පෙ.... නත්ථීති ඉමිනා අරහත්තමග්ගඤ්ඤාණස්සෙව
 පරිඤ්ඤාමත්ථකප්පත්තියා පරිඤ්ඤාකිච්චං සාතිසයං, තදභාවා න ඉතරෙසන්ති
 දස්සෙති. යතො තස්සෙව වජිරූපමතා වුත්තා, සෙසානඤ්ඤා විජ්ජුපමතා. තෙනාති
 තෙන යථාවුත්තෙන වචනෙන. තදවසෙසසබ්බපුග්ගලෙති තතො
 අග්ගමග්ගසමඛිගිතො අවසෙසසබ්බපුග්ගලෙ. ඉමං පන යථාවුත්තදොසං
 පරිහරන්තා “පුපුජ්ජනාදයො සන්ධායා”ති වදන්ති.

පරිඤ්ඤාවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බන්ධයමකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. ආයතනයමකං

1. පණ්ණත්තිවාරො

උද්දෙසවාරවණ්ණනා

1-9. වුත්තනයෙනාති “අවයවපදෙහි වුත්තො එකදෙසො සකලො වා
 සමුදායපදානං අත්ථො, සමුදායපදෙහි පන වුත්තො එකත්තෙන අවයවපදානං
 අත්ථො”තිආදිනා වුත්තෙන නයෙන. එතෙන
 යථාවුත්තඅත්ථවණ්ණනානායදස්සනාය සබ්බපණ්ණත්තිවාරාදීසු යථාරහං අත්ථො
 නෙතබ්බොති දස්සෙති.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා

10-17. වායනං සවිසයං බ්‍යාපෙත්වා පවත්තනං, තයිදං යථා ගන්ධායතනෙ
ලබ්‍හති, එවං සීලාදීසුපිති පාළියං “සීලගන්ධො”ති ආදී වුත්තං “සීලාදියෙව
ගන්ධො”ති කත්වා. තෙනාහ අට්ඨකථායං “සීලගන්ධො...පෙ.... නාමානී”ති.
යස්මා පන සවිසයබ්‍යාපනං තත්ථ පසට්ඨානො පාකට්ඨානො වා හොති, තස්මා
“පසාරණට්ඨෙන පාකට්ඨාවට්ඨෙන වා”ති වුත්තං. අත්තනො වත්ථුස්ස සුවනං වා
වායනං. “දෙවකායා සමාගතා (දී. නි. 2.332; සං. නි. 1.37),
පණ්ණත්තිධම්මා”ති ආදීසු (ධ. ස. දුකමානිකා 108) සමුහපඤ්ඤත්තිසුපි
කායධම්මසද්දා ආගතාති “සසභාව”න්ති විසෙසෙති. කායවචනෙන...පෙ....
නත්ථීති ඉදං “න ධම්මො නායතන”න්ති එත්ථ ධම්මසද්දස්ස
විනිවත්තවිසෙසසබ්බසභාවධම්මවාචකතං සන්ධාය වුත්තං, න
ධම්මායතනසබ්බාතධම්මවිසෙසවාචකතන්ති දට්ඨබ්බං.

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පවත්තිවාරවණ්ණනා

18-21. එතස්මීන්ති පවත්තිවාරො. පුච්ඡාමත්තලාභෙනාති මොසපුච්ඡාභාවමාහ.
එකෙකන්ති “යස්ස චක්ඛායතනං උප්පජ්ජති, තස්ස සද්දායතනං
උප්පජ්ජති”ති ආදීකං එකෙකං. පඤ්චාති “යස්ස සද්දායතනං උප්පජ්ජති, තස්ස
ගන්ධායතනං උප්පජ්ජති”ති ආදීති පඤ්ච. පුච්ඡාමත්තලාභෙන සඬිගහං
අනුජානන්තො “විස්සජ්ජනවසෙන භාපෙතබ්බානී”ති ආහ. “චක්ඛති හී”ති ආදීනා
යථාවුත්තමත්ථං අට්ඨකථාය සමත්ථෙති.

සදිසවිස්සජ්ජනන්ති සාමඤ්ඤවචනං විසෙසනිවිට්ඨමෙව හොතීති තං විසෙසං
දස්සෙන්නො “පුග්ගලවාරමෙව සන්ධාය වුත්ත”න්ති වත්වා තස්සා පන
සදිසවිස්සජ්ජනනාය අබ්‍යාපිතත්තා යත්ථ සදිසං, තත්ථාපි විස්සජ්ජනන්ති
දස්සෙන්නො “ඔකාසවාරො පන...පෙ.... විස්සජ්ජන”න්ති ආහ. තත්ථ තන්ති
දුතියං. පුග්ගලවාරොපිති යත්ථ සදිසං විස්සජ්ජනං, තත්ථ පුග්ගලවාරොපි විස්සජ්ජනං,
පගෙව ඔකාසවාරොති අධිප්පායො. විරත්තකාමකම්මනිබ්බත්තස්සාති
භාවනාබලෙන විරත්තො කාමො එතෙනාති විරත්තකාමං, රූපාවචරකම්මං, තතො
නිබ්බත්තස්ස. පටිසන්ධි එව බීජං පටිසන්ධිබීජං, තස්ස. “එවංසභාවත්තා”ති එතෙන
එකන්තතො කාමතණ්ණානිදානකම්මහෙතුකානි සානාදීනීති දස්සෙති. ගන්ධාදයො
ව න සන්තීති සබ්බෙන සබ්බං තෙසම්පි අභාවං සන්ධාය වදති. තත්ථ යං වත්තබ්බං,
තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

“සච්ච”න්ති යථාවුත්තවසෙන ගහෙතබ්බං වොදකෙන වුත්තමත්ථං
සමපට්ඨිත්වා පුන යෙනාධිප්පායෙන තානි යමකානි සදිසවිස්සජ්ජනානි, තං
දස්සෙතුං “යථා පනා”ති ආදී වුත්තං. තත්‍රායං සඬ්ඛෙපත්ථො – තත්ථ
චක්ඛායතනමූලකෙසු සානායතනයමකෙන “සචක්ඛුකානං අසානකානං
උප්පජ්ජන්තාන”න්ති ආදීනා නයෙන ජීවිහාකායායතනයමකානි යථා

සදිසවිස්සජ්ජනානි, තථා ඉධ ඝානායතනමූලකෙසු ඝානායතනයමකෙන තානි ජිව්හාකායායතනයමකානි “යස්ස ඝානායතනං උප්පජ්ජති, තස්ස ජිව්හායතනං උප්පජ්ජතිති? ආමන්තා” තිආදිනා නයෙන සදිසවිස්සජ්ජනානිති. එවමෙන්ථ උභයෙසං විසුං අඤ්ඤමඤ්ඤං සදිසවිස්සජ්ජනාය ඉදං වුත්තං, න එකජ්ඣං අඤ්ඤමඤ්ඤං සදිසවිස්සජ්ජනාය. තෙනාහ “තස්මා තත්ථ තත්ථෙව සදිසවිස්සජ්ජනතා පාළිඅනාරුළ්භතාය කාරණ” නිති. එවඤ්ච සති වක්ඛායතනමූලග්ගහණං කිමත්ථියන්ති ආහ “නිදස්සනභාවෙනා” තිආදි. තත්ථ නිදස්සනභාවෙනානි නිදස්සනභුතානං අඤ්ඤමඤ්ඤසදිසවිස්සජ්ජනතාසඬ්ඛාතෙන නිදස්සනභාවෙනෙව, න පන තෙසං නිදස්සිතඛිබ්බෙහි සඬ්ඛං සදිසවිස්සජ්ජනතායානි අධිප්පායො. “යෙභුය්‍යතායා” ති වුත්තං යෙභුය්‍යතං දස්සෙතුං “කෙසු භී” තිආදි වුත්තං.

එවන්ති ඉමිනා “ආමන්තා” ති පටිච්චනවිස්සජ්ජනෙන යථාවුත්තවචනස්සෙව විස්සජ්ජනභාවානුජානනං කත්තඛිබ්බන්ති ඉමමත්ථං ආකඬ්ඪති. සාති දුතියපුච්ඡා. ඝානායතනයමකෙනානි වක්ඛායතනමූලකෙසු ඝානායතනයමකෙනෙව. තංසෙසානීති තෙන ඝානායතනමූලකායායතනයමකෙන සද්ධිං සෙසානි. සදිසවිස්සජ්ජනත්තා අනාරුළ්භානීති එත්ථ “අනාරුළ්භානී” ති එත්තකමෙව තථා-සද්දෙන අනුකඬ්ඪීයති, න “සදිසවිස්සජ්ජනත්තා” ති දස්සෙත්තො “තථාති...පෙ.... සමඤ්ඤනා” ති වත්වා ඉදානි “කාරණසාමඤ්ඤනා” ති වුත්තස්ස සදිසවිස්සජ්ජනත්තස්ස තත්ථ අභාවං දස්සෙතුං “ඝානජිව්හාකායායතනානං පනා” තිආදි වුත්තං. තත්ථ අගඛිභසෙය්‍යකෙසු පචත්තමානානන්ති එත්ථාපි “සභවාරිතායා” ති පදං ආනෙන්වා සම්බන්ධිතඛිබ්බං, තථා “ගඛිභසෙය්‍යකෙසු ච පචත්තමානාන” නිති. ඉතරානි ඝානායතනමූලකානි ජිව්හාකායායතනයමකානි ද්වෙ න විස්සජ්ජීයන්ති, ඝානායතනමූලකෙසු ච යමකෙසු විස්සජ්ජිතෙසු ඉතරද්වයමූලකානි ජිව්හාකායායතනමූලකානි න විස්සජ්ජීයන්ති අවිසෙසත්තා අප්පවිසෙසත්තා වානි යොජෙතඛිබ්බං. තත්ථ කායායතනයමකෙ දුතියපුච්ඡාවසෙන අප්පවිසෙසො, ඉතරවසෙන අවිසෙසො වෙදිතඛිබ්බො. රූපායතනමනායතනෙහි සද්ධිත්ති ඉදං රූපායතනමූලකමනායතනවසෙන වුත්තන්ති ආහ “රූපායතන...පෙ.... අධිප්පායො” ති. තෙනෙවාහ “රූපායතනමූලකෙසු භී” තිආදි. යමකානන්ති රූපායතනමූලකගන්ධරසථොට්ඨඛිබ්බායතනයමකානං. දුතියපුච්ඡානන්ති යථාවුත්තයමකානංයෙව දුතියපුච්ඡානං. වුත්තනයෙනානි “සරූපකානං අචිත්තකාන” නිතිආදිනා වුත්තෙන නයෙන. ආදිපුච්ඡානන්ති තෙසංයෙව යමකානං පඨමපුච්ඡානං.

හෙට්ඨිමෙහීති ඉදං අවිසෙසවචනමිපි යෙසු සදිසවිස්සජ්ජනතා සම්භවති, තදපෙක්ඛන්ති ආහ “ගන්ධරස...පෙ.... අත්ථො” ති. උද්දිට්ඨධම්මෙසු උද්දෙසානුරූපං ලඛිතමානවිසෙසකථනං විස්සජ්ජනං, යො තත්ථ න සඬ්ඛෙන සඬ්ඛං උද්දෙසානුරූපගුණෙන උපලඛිතති, තස්ස අකථනමිපි අත්ථතො

විස්සජ්ජනමෙව නාම භොතීති ආහ “අවිස්සජ්ජනෙනෙව අලබ්භමානතාදස්සනෙන විස්සජ්ජිතානි නාම භොන්ති”ති.

චක්ඛුචිකලසොතචිකලා විය චක්ඛුසොතචිකලොපි ලබ්භතීති සො පන අට්ඨකථායං පි-සද්දෙන සඬගහිතොති දස්සෙන්තො “ජචචන්ධම්පි...පෙ.... වෙදිතබ්බො”ති ආහ. පරිපුණ්ණායතනමෙව ඔපපාතිකං සන්ධාය චුත්තන්ති එත්ථ අට්ඨානප්පයුත්තො එව-සද්දොති තස්ස යානං දස්සෙන්තො “චුත්තමෙවාති අත්ථො”ති වත්වා තෙන පරිපුණ්ණායතනස්ස තත්ථ අනියතත්තා අපරිපුණ්ණායතනස්සපි සඬගහො සිද්ධොති දස්සෙන්තො “තෙන ජචචන්ධබ්බිරම්පි සන්ධාය චුත්තතා න නිවාරිතා භොතී”ති ආහ.

22-254. තස්මිං පුග්ගලස්ස අනාමට්ඨත්තාති කස්මා චුත්තං, යාවතා “රුපිබ්බුග්ගලොකං පුච්ඡති”ති ඉමිනාපි ඔකාසොයෙව ආමට්ඨොති. “ආමන්තා”ති පටිඤ්ඤාය කාරණචිභාවනාධිප්පායෙනෙව “කස්මා පටිඤ්ඤාත”න්ති වොදනං සමුට්ඨාපෙත්වා තං කාරණං දස්සෙතුකාමො “නනු”තිආදිමාහ. ගබ්භසෙය්‍යකභාවං ගන්ත්වා පරිනිබ්බාසිස්සතීති පච්ඡිමභවිකං සන්ධායාහ. තදවත්ථස්සාති පච්ඡිමභවාචත්ථස්ස. භවිස්සන්තස්සාති භාවිතො. පටිඤ්ඤාතබ්බත්තාති “උප්පජ්ජිස්සති”ති පටිඤ්ඤාතබ්බත්තා.

අථ කස්මාති එත්ථායං සඬබ්බෙපත්ථො – යදි “යස්ස රූපායතනං උප්පජ්ජිස්සති, තස්ස චක්ඛායතනං උප්පජ්ජිස්සති”ති පුච්ඡායං චුත්තෙන විධිනා පටිඤ්ඤාතබ්බං, අථ කස්මා අථ කෙන කාරණෙන පටිලොමෙ “යස්ස වා පන රූපායතනං නුප්පජ්ජිස්සති, තස්ස චක්ඛායතනං නුප්පජ්ජිස්සති”ති පුච්ඡායං “ආමන්තා”ති පටිඤ්ඤාතං, නනු ඉදං අඤ්ඤමඤ්ඤං විරුද්ධන්ති? නනුතිආදිනාපි වොදකො තමෙව විරොධං විභාවෙති. නො ච නුප්පජ්ජිස්සති උප්පජ්ජිස්සති එවාති අත්ථො. “තස්මිං භවෙ”තිආදි තස්ස පරිභාරො. තත්ථ තස්මිං භවෙති යස්මිං භවෙ “රූපායතනං නුප්පජ්ජිස්සති”ති චුත්තං පවත්තමානත්තා, තස්මිං භවෙ. අනාගතභාවෙන අවචනකොති භාවිභාවෙන අවත්තබ්බතො ආරද්ධුප්පාදභාවෙන පවත්තමානත්තාති අධිප්පායො. තෙනෙවාහ “භවත්තරෙ භී”තිආදි. න පන චුච්චතීති සම්බන්ධො. එවඤ්ච කත්වාතිආදිනා පාඨන්තරෙන යථාචුත්තමත්ථං සමත්ථෙති.

යස්මිං අත්තභාවෙ යෙහි ආයතනෙහි භවිතබ්බං, තංතංආයතනනිබ්බත්තකකම්මෙන අවස්සංභාවීආයතනස්ස සත්තස්ස, සන්තානස්ස වා, “යස්ස වා පන රූපායතනං උප්පජ්ජිස්සති, තස්ස චක්ඛායතනං උප්පජ්ජිස්සති? ආමන්තා, යස්ස වා පන රූපායතනං නුප්පජ්ජිස්සති, තස්ස චක්ඛායතනං නුප්පජ්ජිස්සති? ආමන්තා”ති ච එවං පවත්තං පුච්ඡාද්වයවිස්සජ්ජනං ආයතනපටිලාභස්ස ජාතිභාවතො සුට්ඨු උපපන්නං භවති. පච්ඡිමභවිකාදයොති එත්ථ ආදි-සද්දෙන අරූපෙ උප්පජ්ජිත්වා පරිනිබ්බායනකා සඬගස්භන්ති. ඉදම්පි විස්සජ්ජනං. අභිනන්දිතබ්බත්තාති “ආමන්තා”ති සම්පට්ච්ඡිතබ්බත්තා.

යං පන අසානකානං කාමාවචරං උපපජ්ජන්තානන්ති චුත්තන්ති සම්බන්ධො.
 යස්ස විපාකො සානායනනුප්පත්තිනො පුරෙතරමෙව උපච්ඡේදීස්සති, තං
 සානායනනානිබ්බන්තකකම්මන්ති චුත්තං. කථං පනිදිසං කම්මං අත්ථිති
 විඤ්ඤායතීති ආහ “යස්ස යත්ථා”තිආදි. එවම්පි ගබ්භසෙය්‍යාකො එව ඉධ
 අසානකොති අධිප්පෙතොති කථමිදං විඤ්ඤායතීති වොදනාය “න භී”තිආදිං වත්වා
 තමත්ථං සාධෙතුං “ධම්මහදයවිහඩ්ගෙ”තිආදි චුත්තං. අවචනත්තම්පි හි
 යථාධම්මසාසනෙ අභිධම්මෙ පටික්ඛෙපොයෙවාති. ඉධාති ඉමස්මිං ආයතනයමකෙ.
 යථාදස්සිතාසුති “යස්ස වා පන සොනායතනං නුප්පජ්ජේස්සති, තස්ස වක්ඛායතනං
 නුප්පජ්ජති, යස්ස යත්ථ සානායතනං න නිරුජ්ඣති, තස්ස තත්ථ රූපායතනං න
 නිරුජ්ඣස්සති”ති ව දස්සිතප්පකාරාසු පුච්ඡාසු. ආමන්තාති චුත්තන්ති අථ කස්මා න
 විඤ්ඤායතීති යොජනා. එතාසු පුච්ඡාසු කස්මා පටිවචනෙන විස්සජ්ජනං න කතන්ති
 අධිප්පායො. සන්නිට්ඨානෙන ගභිතත්ථස්සාති “යස්ස වා පන සොනායතනං
 නුප්පජ්ජේස්සති, යස්ස යත්ථ සානායතනං න නිරුජ්ඣස්සති”ති ව එවමාදිකෙන
 සන්නිට්ඨානපදෙන ගභිතස්ස අත්ථස්ස. එකදෙසෙ සංසයත්ථස්ස සම්භවෙනාති
 එකදෙසෙ සංසයිතබ්බස්ස අත්ථස්ස සම්භවෙන
 සන්නිට්ඨානත්ථපටියොගභූතසංසයත්ථස්ස පටිවචනස්ස අකරණතො
 “ආමන්තා”ති පටිවචනවිස්සජ්ජනස්ස අකත්තබ්බතො අත්ථස්ස අභින්නිත්වා
 එකජ්ඣං කත්වා අවත්තබ්බතො. තෙනාහ “භින්දිතබ්බෙහි න පටිවචනවිස්සජ්ජනං
 භොති”ති.

යදි සියාති භින්දිත්වා වත්තබ්බෙපි අත්ථෙ යදි පටිවචනවිස්සජ්ජනං සියා,
 පරිපුණ්ණවිස්සජ්ජනමෙව න සියා අනොකාසභාවතො භින්දිතබ්බතො වාති
 අත්ථො. තථා හි “පඤ්චවොකාරෙ පරිනිබ්බන්තානං, අරූපෙ පච්ඡිමභවිකානං, යෙ
 ව අරූපං උපපජ්ජන්තා පරිනිබ්බායිස්සන්ති, තෙසං චවත්තානං තෙසං
 සොනායතනඤ්ච නුප්පජ්ජේස්සති, වක්ඛායතනඤ්ච නුප්පජ්ජති”ති ව, තථා
 “රූපාවචරෙ පරිනිබ්බන්තානං, අරූපානං තෙසං තත්ථ සානායතනඤ්ච න
 නිරුජ්ඣති, රූපායතනඤ්ච න නිරුජ්ඣස්සති”ති ව තත්ථ විභාගවසෙන පවත්තො
 පාඨසෙසො. අථ කස්මාති යදි අභින්දිතබ්බෙ පටිවචනවිස්සජ්ජනං, න භින්දිතබ්බෙ,
 එවං සන්නෙ “යස්ස වා පන සොමනස්සින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති, තස්ස වක්ඛන්ද්‍රියං
 උප්පජ්ජති? ආමන්තා”ති ඉමිනා පටිවචනවිස්සජ්ජනෙන ගබ්භසෙය්‍යාකානං
 සොමනස්සපටිසන්ධි නත්ථිති කස්මා න විඤ්ඤායති, භින්දිතබ්බෙ න
 පටිවචනවිස්සජ්ජනං භොතීති සම්පටිච්ඡිතබ්බන්ති? තං න, අඤ්ඤාය පාළියා
 තදත්ථස්ස විඤ්ඤායමානත්තාති දස්සෙන්නො “කාමධාතුයා”තිආදිමාහ.

“යං චිත්තං උප්පජ්ජති, න නිරුජ්ඣති, තං චිත්තං නිරුජ්ඣස්සති,
 නුප්පජ්ජේස්සති? ආමන්තා”ති තස්සෙව චිත්තස්ස නිරොධො අනාගතභාවෙන
 තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ යථා චුත්තො, එවං තස්සෙව කම්මජ්ජන්තානස්ස නිරොධො
 තස්ස උප්පාදෙ අනාගතභාවෙන වත්තබ්බො. තෙනෙනං දස්සෙති “එකච්ඡිත්තස්ස
 නාම උප්පාදක්ඛණෙ නිරොධො අනාගතභාවෙන චුච්චති, කිමඩ්ගං පන
 එකසන්නානස්සා”ති. සබ්බත්ථ සබ්බස්මිං අනාගතවාරෙ. උපපජ්ජන්තානං එව

වසෙන සො නිරොධො තථා අනාගතභාවෙන චුත්තො, කස්මා පනෙත්ථ නිරොධො උපපන්නානං වසෙන න චුත්තොති ආහ “උප්පන්නානං පනා”තිආදි. තස්සෙව යථාපවත්තස්ස කම්මජසන්නානස්ස එව. තස්මාති යස්මා උප්පාදක්ඛණතො උද්ධං නිරොධො ආරද්ධො නාම හොති, තස්මා. හෙදෙ සතිපි කාලභෙදාමසනස්ස කාරණෙ සතිපි. අනාගතකාලාමසනවසෙනෙව නිරොධස්සෙව වසෙන විස්සජ්ජනද්වයං උපපන්නමෙව යුත්තමෙව හොතීති. අඤ්ඤෙසං වසෙන නිරොධස්සෙව චත්තුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා “අරහත”න්ති චුත්තං.

යදි උපපත්තිඅනන්තරං නිරොධො ආරද්ධො නාම හොති, අථ කස්මා චුතියා නිරොධවචනන්ති වොදනං සන්ධායාහ “තන්තිට්ඨානභාවතො පන චුතියා නිරොධවචන”න්ති. තන්තිට්ඨානභාවතොති තස්ස සන්නානස්ස නිට්ඨානභාවතො. පවත්තෙතිආදි චුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකට්ඨකරණං. තත්ථ තස්සාති සන්නානස්ස. වක්ඛතීතිආදිපි පවත්තෙ නිරොධං අනාදිසිත්වා චුතිනිරොධස්සෙව ගහිතනය කාරණවචනං. තෙනාති තෙන යථාචුත්තෙන පායන්තරවචනෙන. එත්ථාති එතස්මිං “යස්ස වක්ඛායතනං නිරුජ්ඣිස්සතී”තිආදිකෙ ආයතනයමකෙ. යදි පවත්තෙ නිරුද්ධස්සපි චුතියා එව නිරොධො ඉච්ඡිතො, “සවක්ඛුකාන”න්තිආදි කථන්ති ආහ “සවක්ඛුකානන්තිආදීසු ව පටිලද්ධවක්ඛුකානන්තිආදීනා අත්ථො විඤ්ඤායතී”ති. තෙති අරුපෙ පච්ඡිමහවිකා. අවක්ඛුකවචනඤ්ච සාවසෙසන්ති යොජනා.

පවත්තිවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ආයතනයමකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. ධාතුයමකං

1-19. සද්දධාතුසම්බන්ධානන්ති ඉදං යාති වක්ඛුධාතාදිමූලකෙසු සද්දයමකාති, සබ්බාති ව සද්දධාතුමූලකාති, තාති සන්ධාය චුත්තං. න හි තාති වක්ඛුච්ඤ්ඤාණධාතාදිසම්බන්ධාති විය චුතිපටිසන්ධිවසෙන ලබ්භන්ති, එතෙනෙව ආයතනයමකෙපි පවත්තිවාරෙ සද්දධාතුසම්බන්ධානං යමකානං අලබ්භමානතා ව වෙදිතබ්බා.

ධාතුයමකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සච්චයමකං

1. පණ්ණත්තිවාරවණ්ණනා

10-26. සොති දුක්ඛසද්දො. අඤ්ඤත්ථාති සඬ්ඛාරදුක්ඛවිපරිණාමදුක්ඛදුක්ඛාධිට්ඨානෙසු. අඤ්ඤනිරපෙක්ඛොති සඬ්ඛාරාදිපදන්තරානපෙක්ඛො. තෙනාති අඤ්ඤනිරපෙක්ඛදුක්ඛපදග්ගභණතො. තස්මිං දුක්ඛදුක්ඛෙ විසයභූතෙ. එස දුක්ඛසද්දො “දුක්ඛං දුක්ඛසච්ච”න්ති එත්ථ

පයමො දුක්ඛසද්දො. තඤ්ච දුක්ඛදුක්ඛං. “දුක්ඛං දුක්ඛසච්ච” න්ති එත්ථ දුක්ඛමෙව දුක්ඛසච්චන්ති නයිදං අවධාරණං ඉච්ඡිතබ්බං, දුක්ඛං දුක්ඛසච්චමෙවාති පන ඉච්ඡිතබ්බන්ති ආහ “එකන්තෙන දුක්ඛසච්චමෙවා” ති. සච්චවිහඬගෙ වුත්තෙසු සමුදයෙසු කොච්ච්චි ඵලධම්මෙසු නත්ථිති සච්චවිහඬගෙ පඤ්චධා වුත්තෙසු සමුදයෙසු එකොපි ඵලසභාවෙසු නත්ථි, ඵලසභාවො නත්ථිති අත්ථො. “ඵලධම්මො නත්ථි” ති ච පායො. මග්ගසද්දො ච ඵලඬගෙසුති සාමඤ්ඤඵලඬගෙසු සම්මාදිට්ඨිආදීසු “මග්ගඬගං මග්ගපරියාපන්න” න්තිආදිනා (විහ. 492, 495) ආගතො මග්ගසද්දො මග්ගඵලත්තා පවත්තති කාරණුපචාරෙනාති අධිජ්ජායො. තෙනාහ “න මග්ගකිච්චසබ්භාවා” තිආදි. තස්මාති යස්මා සච්චදෙසනාය පහවාදිසභාවා එව ධම්මා සමුදයාදිපරියායෙන වුත්තා, න අජ්ජහවාදිසභාවා, තස්මා. එත්ථ ච තෙභුමකධම්මානං යථාරහං දුක්ඛසමුදයසච්චන්තොගධත්තා අසච්චසභාවෙ සභාවධම්මෙ ච උද්ධරන්තො ඵලධම්මෙ එව උද්ධරි. නනු ච මග්ගසම්පයුත්තාපි ධම්මා අසච්චසභාවාති තෙපි උද්ධරිතබ්බාති? න, තෙසං මග්ගගතිකත්තා. “ඵලධම්මෙසු” ති එත්ථ ධම්මග්ගහණෙන චා ඵලසම්පයුත්තධම්මානං විය තෙසම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං.

පදසොධනෙන...පෙ.... ඉධ ගහිතාති එතෙන අසච්චසභාවානං ධම්මානං පකරණෙන නිවත්තිතතං ආහ. තෙසන්ති දුක්ඛාදීනං. තබ්බිසෙසන යොගවිසෙසන්ති තෙන දුක්ඛාදිවිසෙසන යොගෙන විසිට්ඨතං. සච්චවිසෙසනභාවෙනෙව දුක්ඛාදීනං පරිඤ්ඤෙය්‍යානාදිභාවො සිද්ධොති ආහ “එකන්තසච්චත්තා” ති. යථා චෙත්ථාති යථා එතස්මිං සච්චයමකෙ සුද්ධසච්චවාලෙරෙ සච්චවිසෙසනභූතා එව දුක්ඛාදෙයො ගහිතා. එවං ඛන්ධයමකාදීසුපිති න සුද්ධසච්චවාලෙරෙ එව අයං න යො දස්සිතොති අත්ථො. පදසොධනවාලෙරෙ තංමුලවක්කවාලෙරෙ ච “රූපං රූපක්ඛන්ධො” තිආදිනා සමුදායපදානංයෙව වුත්තත්තා වත්තබ්බමෙව නත්ථිති “සුද්ධක්ඛන්ධාදිවාලෙසු” ති වුත්තං. තථා චෙත්ථාපි සුද්ධවාලෙරෙ එව අයං න යො දස්සිතො. යදි සුද්ධක්ඛන්ධාදිවාලෙසු ඛන්ධාදිවිසෙසනභූතානමෙව රූපාදීනං ගහණෙන හවිතබ්බං, අථ කස්මා ඛන්ධාදිවිසෙසනතො අඤ්ඤෙසම්පි රූපාදීනං වසෙන අත්ථො දස්සිතොති වොදනං සන්ධායාහ “අට්ඨකථායං පනා” තිආදි. පුරිමො එව අත්ථො යුත්තො, යුත්තිතො පායොව බලවාති.

පණ්ණත්තිවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පවත්තිවාරවණ්ණනා

27-164. දුක්ඛපරිඤ්ඤා යාච දුක්ඛසමතික්කමනත්ථාති සජ්ජදෙසං පවත්තාපි සා තදත්ථාවහා හවෙය්‍යාති කස්සච්ච ආසඬකා සියාති දස්සෙන්නො ආහ “අරියත්තා...පෙ.... කත්ථා වුත්ත” න්ති. කෙච්චි පනෙත්ථ “අන්තිමහවෙ ඨිතත්තා” ති කාරණං වදන්ති, තං න යුජ්ජති උපපත්තියා දුක්ඛවිචාරත්තා, න ච සබ්බෙ සුද්ධාවාසා අන්තිමහවිකා උද්ධංසොතව්වනතො. “යස්ස දුක්ඛසච්චං උජ්ජජ්ජති” ති උජ්ජාදාවත්ථා. අවිසෙසෙන දුක්ඛසච්චපරියාපන්නා ධම්මා

සම්බන්ධීභාවෙනෙව තංසමච්ඡිති ච පුග්ගලො චුත්තොති දස්සෙත්තො “සබ්බෙ උපපජ්ජන්තා”තිආදිං චත්ථා ස්වායමත්ථො යස්මා නිච්ඡයරූපෙන ගතිතො, නිච්ඡිතස්සෙව ච අත්ථස්ස විභාගදස්සනෙන භවිතබ්බං, තස්මා “තෙස්වෙව...පෙ.... උපපන්නමෙවා”ති ආහ. තත්ථ තෙස්වෙව කෙවි දස්සියන්තිති සම්බන්ධො. එකකොට්ඨාසුප්පත්තිසමච්ඡිතොති දුක්ඛකොට්ඨාසුප්පත්තිසමච්ඡිතො. තෙසුති සන්නිට්ඨානෙන ගතිතෙසු. මග්ගඵලුප්පාදසමච්ඡිසුති මග්ගඵලුප්පාදසමච්ඡිනං, අයමෙව වා පායො.

එත්ථ වාතිආදිනා “සබ්බෙස”න්තිආදිපාළියා පිණ්ඩත්ථං දස්සෙති. තත්ථ සමුදයසච්චුප්පාදවොම්ස්සස්ස දුක්ඛසච්චුප්පාදස්සාති ඉදං අනාදරෙ සාම්ච්චනං. කත්ථවි සමුදයසච්චුප්පාදවොම්ස්සෙපි දුක්ඛසච්චෙ තංරහිතස්ස සමුදයසච්චුප්පාදරහිතස්ස දුක්ඛසච්චුප්පාදස්ස දස්සනවසෙන චුත්තන්ති යොජනා. කෙවි පන “සමුදයසච්චාවොම්ස්සස්සා”ති පටන්ති, තෙසං “තංරහිතස්සා”ති ඉදං පුරිමපදස්ස අත්ථවිවරණං වෙදිතබ්බං. තංසහිතස්සාති සමුදයසච්චුප්පාදසහිතස්ස දුක්ඛසච්චුප්පාදස්ස දස්සනවසෙන චුත්තන්ති යොජනා. තෙසන්ති අසඤ්ඤසත්තානං, පචත්තියං දුක්ඛසච්චස්ස උප්පාදො “පචත්තෙ”තිආදිනා චුත්තෙසු ද්විසුපි කොට්ඨාසෙසු න ගතිතොති අත්ථො. පටිසන්ධියං පන තෙසං උප්පාදස්ස පට්ඨකොට්ඨාසෙන ගතිතො දස්සිතා එව. තථා නිරොධො වාති යථා අසඤ්ඤසත්තානං පටිසන්ධියං දුක්ඛසච්චස්ස උප්පාදො පට්ඨකොට්ඨාසෙන ගතිතො, පචත්තියං පන සො ද්විති කොට්ඨාසෙහි න ගතිතො, තථා තෙසං දුක්ඛසච්චස්ස නිරොධොපීති අත්ථො. තථා හි “සබ්බෙසං චචන්තානං පචත්තෙ තණ්හාවිජ්ජයුත්තචිත්තස්ස භඬගක්ඛණෙ”තිආදිනා (යම. 1.සච්චයමක.88) නිරොධවාරෙ පාළි පචත්තා. එසෙව නයොති ය්වායං “එත්ථ වා”තිආදිනා සමුදයසච්චයමකෙ පාළියා අත්ථනයො චුත්තො, මග්ගසච්චයමකෙපි එසෙව නයො, එවමෙව තත්ථාපි අත්ථො නෙතබ්බොති අත්ථො. තථා හි “සබ්බෙසං උපපජ්ජන්තාන”න්තිආදිනා තත්ථ පාළි පචත්තා.

එවඤ්ච සතීති එවං බණවසෙන ඔකාසග්ගහණෙ සතීති යථාචුත්තමත්ථං අනනුජානනවසෙන පච්චාමසති. එතස්ස විස්සජ්ජනෙති එතස්ස යමකපදස්ස විස්සජ්ජනෙ. “අග්ගමග්ගස්ස උප්පාදක්ඛණෙ, අරහන්තානං චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ, යස්ස චිත්තස්ස අනන්තරා අග්ගමග්ගං පටිලභිස්සන්ති, තස්ස චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ, අසඤ්ඤසත්තං උපපජ්ජන්තානං තෙසං තත්ථ දුක්ඛසච්චං උප්පජ්ජති, නො ච තෙසං තත්ථ සමුදයසච්චං උප්පජ්ජිස්සති”ති (යම. 1.සච්චයමක.71) පුරිමකොට්ඨාසස්ස ආගතත්තා විරොධො නත්ථීති “පච්ඡිමකොට්ඨාසෙ”තිආදි චුත්තං. තත්ථ තස්මාති යස්මා න උපපත්තිචිත්තුප්පාදක්ඛණො භාවිතො සමුදයසච්චුප්පාදස්ස ආධාරො, අථ බො කාමාවචරාදිඔකාසො, තස්මා. පුග්ගලොකාසවාරො හෙසාති යස්මා පුග්ගලොකාසවාරො එස, තස්මා “තෙසං තත්ථා”ති එත්ථ ඔකාසවසෙන තත්ථ-සද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො. යදි පුග්ගලොකාසවාරෙ කාමාවචරාදිඔකාසවසෙනෙව අත්ථො ගහෙතබ්බො, න බණවසෙන, අථ කස්මා

“සබ්බෙසං උපපජ්ජන්තාන” න්ති ආදිනා ඔකාසං අනාමසින්වා තත්ථ විස්සජ්ජනං පවත්තන්ති වොදනං සන්ධායාහ “තත්ථ...පෙ.... සො එවා” ති. තත්ථ තත්ථාති ඔකාසවාරෙ. පුග්ගලවිසෙසදස්සනත්ථන්ති පුග්ගලසඬ්ඛාතවිසෙසදස්සනත්ථං. යත්ථ තෙති යස්මිං කාමාවචරාදිඔකාසෙ තෙ පුග්ගලා.

කෙව්ති ධම්මසිරිත්ථෙරං සන්ධායාහ. සො හි “පවත්තෙ චිත්තස්ස භඩ්ගක්ඛණෙ දුක්ඛසච්චං නුප්පජ්ජති” ති එත්ථ චිත්තජරුපමෙව අධිප්පෙනං චිත්තපට්ඨද්ධවුත්තිත්තාති කාරණං වදති. අපරෙ “අරුපෙති ඉමං පුරිමාපෙක්ඛමි පොතීති තෙන පවත්තං විසෙසෙත්වා අරුපභවවසෙන අයමත්ථො වුත්තො, තස්මා ‘යස්ස වා පන සමුදයසච්චං නිරුජ්ඣති, තස්ස දුක්ඛසච්චං උප්පජ්ජති’ නො” ති ආදිසුපි එවමත්ථො වෙදිතබ්බො” ති වදන්ති. පුග්ගලො න චිත්තං අපෙක්ඛිත්වා ගතිතොති ඉදං චිත්තස්ස අනාධිකතත්තා වුත්තං. යත්ථ පන සමුදයසච්චස්ස උප්පාදනිච්ඡයො, තත්ථෙව තස්ස අනුප්පාදනිච්ඡයෙනපි භවිතබ්බං චිත්තෙන ව විනා පුග්ගලස්සෙව අනුපලබ්භනතොති “යස්ස සමුදයසච්චං නුප්පජ්ජති” ති එත්ථ සමුදයසච්චාධාරං චිත්තං අත්ථතො ගතිතමෙවාති සක්කා විඤ්ඤාතුං. අපිච ඉන්ද්‍රියබද්ධෙපි න සබ්බො රුපුප්පාදො එකන්තෙන චිත්තප්පාදාධිතොති සක්කා වත්තුං චිත්තප්පත්තියා විනාපි තත්ථ රුපුප්පත්තිදස්සනතො, තස්මා චිත්තජරුපමෙව චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පජ්ජති, න ඉතරං, ඉතරං පන තස්ස තිසුපි ඛණෙසු උප්පජ්ජති නිට්ඨමෙත්ථ ගන්තබ්බං. විභජිතබ්බා අවිභත්තා නාම නත්ථීති සියායං පසඬගො පයම්චාරෙ, දුතියවාරෙ පන විභජනා එව සාති නායං පසඬගො ලබ්භති, පයම්චාරෙපි වා නායං පසඬගො. කස්මා? එසා හි යමකස්ස පකති, යදිදං යථාලාභවසෙන යොජනා.

දුතියෙ චිත්තෙ වත්තමානෙති එත්ථ “පයම්චං භවඬගං, දුතියං චිත්ත” න්ති වදන්ති. භවතිකත්තියා ආවජ්ජනමිපි විපාකප්පවත්තිතො විසදිසත්තා “දුතිය” න්ති වත්තුං සක්කා, තතො පට්ඨාය පුබ්බෙ තස්ස තත්ථ සමුදයසච්චං නුප්පජ්ජිත්ථාති වත්තබ්බාති අපරෙ. භවතිකත්තියා පන සභජානං පයම්චං චිත්තං ඉධ දුතියං චිත්තන්ති අධිප්පෙනං. තතො පුබ්බෙ පවත්තං සබ්බං අබ්‍යාකතභාවෙන සමානජාතිකත්තා එකන්ති කත්වා තතො පට්ඨාය භෙට්ඨා තස්ස තත්ථ සමුදයසච්චං නුප්පජ්ජිත්ථෙවාති. තෙනාහ “සබ්බන්තිමෙන පරිච්ඡෙදෙනා” ති ආදි. තස්මින්ති දුතියෙ චිත්තෙ. තෙන සමානගතිකත්තාති තෙන යථාවුත්තදුතියචිත්තෙන ව තංසමඬගිතො වා දුක්ඛසච්චං උප්පජ්ජිත්ථ, නො ව සමුදයසච්චන්ති වත්තබ්බභාවෙන සමානගතිකත්තා. එවඤ්ච කත්වාති තෙන සමානගතිකතාය දස්සිතත්තා එව. යථාවුත්තාති දුතියාකුසලචිත්තතො පුරිමසබ්බචිත්තසමඬගිතො අග්ගහිතා භොන්ති ඉතරභාවාභාවතො. වුත්තමෙවත්ථං පායන්තරෙන සමත්ථෙතුං “යථා” ති ආදි වුත්තං. තෙති චතුටොකාරා. චජ්ජෙතබ්බාති “ඉතරෙස” න්ති විසෙසනෙන නිවත්තෙතබ්බා. පඤ්චටොකාරා විය යථාවුත්තා සුද්ධාවාසාති දුතියචිත්තක්ඛණසමඬගිතාවෙන වුත්තප්පකාරා යථා සුද්ධාවාසසඬ්ඛාතා පඤ්චටොකාරා පුබ්බෙ වුත්තා සන්ති, එවං චතුටොකාරා පුබ්බෙ වුත්තා න හි සන්තිති යොජනා.

“යස්ස යත්ථා” ති පුග්ගලොකාසා ආධෙය්‍යාධාරභාවෙන අපෙක්ඛිතාති ආහ
 “පුග්ගලොකාසා අඤ්ඤමඤ්ඤපරිච්ඡින්නා ගහිතා” ති. කාමාවචරෙ...පෙ....
 උපපන්නාති එත්ථ කාමාවචරෙ අභිසමෙතාවිනො රූපාවචරං උපපන්නා,
 රූපාවචරෙ අභිසමෙතාවිනො අරූපාවචරං උපපන්නා, වා-සද්දෙන කාමාවචරෙ
 අභිසමෙතාවිනො අරූපාවචරං උපපන්නාති ව යොජෙතඛිං. තත්ථාති
 උපපන්නොකාසෙ. අභිසමයොති උපරිමග්ගාභිසමයො යාව උපපන්නො න
 භවිස්සති, තාව තෙ තත්ථ උපපන්නපුග්ගලා එත්ථ එතස්මි.

“අභිසමෙතාවින” න්තිආදිනා වුත්තෙ දුතියකොට්ඨාසෙ න ගස්හන්ති
 පුග්ගලොකාසානං අඤ්ඤමඤ්ඤං පරිච්ඡින්නත්තා. යදි එවං කිං තෙ ඉමස්මිං යමකෙ
 අසඬගහිතාති ආහ “තෙ පනා” තිආදි. තත්ථ යං වුත්තං “සමානගතිකාති විසුං න
 දස්සිතා” ති, තං පාකට්තරං කාතුං “අනභිසමෙතාවින” න්තිආදි වුත්තං. තස්සත්ථො
 – “අනභිසමෙතාවින” න්ති ඉමිනා පට්ඨපදෙන ගහිතා සඛිඛත්ථ මග්ගුප්පත්තිරහෙ
 සම්පත්තිභවෙ තත්ථ සුද්ධාවාසෙ යෙ අනභිසමෙතාවිනො, තෙසු ද්විප්පකාරෙසු
 සුද්ධාවාසා යස්මිං කාලෙ තත්ථ අනභිසමෙතාවිනොති ගහෙතඛිං, තත්ථ නෙසං
 තථා ගහෙතඛිංකාලස්ස විසෙසනත්ථං “සුද්ධාවාසානං දුතියෙ චිත්තෙ
 චත්තමානෙ” ති වුත්තන්ති.

එතෙනාති එතෙන වචනෙන. වොදානචිත්තං නාම මග්ගචිත්තානං
 අනන්තරපච්චයභූතං චිත්තං, ඉධ පන අග්ගමග්ගචිත්තස්ස. තතොති
 යථාවුත්තවොදානචිත්තතො පුරිමතරචිත්තසමඬගිතො,
 අනුලොමඤ්ඤාණසම්පයුත්තචිත්තසමඬගිතො,
 අවසිට්ඨවුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනාචිත්තාදිසමඬගිතොපි. තෙනාහ “යාව
 සඛිඛන්තිමතණ්භාසම්පයුත්තචිත්තසමඬගි, තාව දස්සිතා” ති.

පටිසන්ධිවුත්තිචිත්තානං භඩ්දුප්පාදක්ඛණා පචත්තෙ චිත්තස්ස
 භඩ්දුප්පාදක්ඛණෙහි දුක්ඛසච්චාදිනං නුප්පාදාදීසු සමානගතිකාති කත්ථා වුත්තං
 “පචත්තෙ චිත්තස්සා” තිආදි. තත්ථ වුත්තිචිත්තස්සපි උප්පාදක්ඛණස්ස ගහණං
 දට්ඨඛිඛන්ති යොජනා. ද්විසුපි කොට්ඨාසෙසුති සමුදයසච්චස්ස භාවිනො නිරොධස්ස
 අප්පටික්ඛෙපපටික්ඛෙපවසෙන පචත්තෙසු පුරිමපච්ඡිමකොට්ඨාසෙසු. න
 විසෙසිතන්ති යථාවුත්තෙ අප්පටික්ඛෙපෙ ව සතිපි විසෙසෙත්ථා න වුත්තන්ති
 අත්ථො. එකස්සපි පුග්ගලස්ස තාදිසස්ස මග්ගස්ස ව ඵලස්ස ව
 භඩ්දුප්පාදක්ඛණසමඬගිතො පුරිමකොට්ඨාසස්සෙව අභජනතො
 කොට්ඨාසද්වයසම්භවාභාවතොති අත්ථො. ඉදානි තමෙවත්ථං විවරිතුං “යස්ස
 දුක්ඛසච්ච” න්තිආදි වුත්තං. කෙසඤ්චි පුග්ගලානං. නිද්ධාරණෙ වෙතං සාම්ච්චනං.
 “මග්ගස්ස ව ඵලස්ස වා” ති වුත්තමග්ගඵලානි දස්සෙත්තො “තිණ්ණං ඵලානං
 ද්විත්තඤ්ච මග්ගාන” න්ති ආහ. තානි පන හෙට්ඨිමානි තීණි ඵලානි මජ්ඣෙ ව
 ද්වෙ මග්ගා වෙදිතඛිං. නිරන්තරං අනුප්පාදෙත්ථාති පටිපක්ඛධම්මෙහි
 අවොකිණ්ණං කත්ථා සහ විපස්සනාය මග්ගං උප්පාදෙත්තෙන යා සාතච්චකිරියා
 කාතඛිං, තං අකත්ථාති අත්ථො. තෙනාහ “අන්තරන්තරා...පෙ....

උප්පාදෙත්වා”ති. “අරුපෙ මග්ගස්ස ච ඵලස්ස ච භඩ්ගක්ඛණේ”ති අවිසෙසතො
 වුත්තෙ කථමයං විසෙසො ලබ්හතීති ආහ “සාමඤ්ඤවචනෙනපි”ති ආදි. තෙන
 අපවාදවිසයපරියායෙන උපසග්ගා අභිනිවිසන්තීති ලොකසිද්ධොයං ඤායොති
 දස්සෙති.

පවත්තිවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පරිඤ්ඤාවාරවණ්ණනා

165-170. එත්ථෙවාති ඉමස්මිං සච්චයමකෙ ඵච.

අපරිඤ්ඤායාදස්සන්තං එත්ථ අ-කාරො න පරිඤ්ඤායාභාවච්චනො,
 නාපි පරිඤ්ඤායාපටිපක්ඛච්චනො, අථ ඛො තදඤ්ඤවචනොති යථාරහං සච්චෙසු
 ලබ්හමානානං පභාතබ්බතාදීනම්පි දස්සන්තො ආපන්නෙයෙව සමයවාරො
 දස්සන්තො, යෙසඤ්ච න දස්සන්තො, තෙසු කෙසුපි සච්චෙසු ලබ්හමානානම්පි
 කෙසඤ්ච විසෙසානං අයං වාරො න දස්සන්තොති දස්සන්තො
 “සච්ඡිකරණං...පෙ.... දස්සන්තංඤ්ච”ති ආහ. සමුදයෙ පභාතපරිඤ්ඤාව වුත්තා,
 න තීරණපරිඤ්ඤාති යුත්තං තාවෙනං සමුදයස්සපි තීරණබ්බසභාවත්තා, “දුක්ඛෙ
 තීරණපරිඤ්ඤාව වුත්තා, න පභාතපරිඤ්ඤා”ති ඉදං පන කස්මා වුත්තං, නනු දුක්ඛං
 අප්පභාතබ්බමෙවාති? සමුදයසච්චවිභඩ්ගෙ වුත්තානං කෙසඤ්ච
 සමුදයකොට්ඨාසානං දුක්ඛසච්චෙ සඬග්ගණතො දුක්ඛසමුදයෙ වා අසඬකරතොව
 ගහෙත්වා භූතකථනමෙතං දට්ඨබ්බං. උභයත්ථාති දුක්ඛෙ සමුදයෙ ච වුත්තා.
 කස්මා? තෙසං සාධාරණාති. ඵචං සාධාරණසාධාරණහෙදහින්තං යථාවුත්තං
 පරිඤ්ඤාකිච්චං පුබ්බභාගෙ නානක්ඛණේ ලබ්හමානම්පි මග්ගකාලෙ එකක්ඛණේ
 ඵච ලබ්හති එකඤ්ඤාකිච්චත්තාති දස්සෙතුං “මග්ගඤ්ඤාණඤ්ච”ති ආදි වුත්තං.

පරිඤ්ඤාවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සච්චයමකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සඬබ්බරයමකං

1. පණ්ණත්තිවාරවණ්ණනා

1. සතිපි කුසලමූලාදීනම්පි විභත්තභාවෙ ඛන්ධාදිවිභාගො තතො සාතිසයොති
 දස්සන්තො “ඛන්ධාදයො විය පුබ්බෙ අවිභත්තා”ති ආහ. පකාරත්ථො වා එත්ථ
 ආදි-සද්දො “භූවාදයො”ති ආදීසු වියාති කුසලමූලාදීනම්පි සඬග්ගො දට්ඨබ්බො.
 අවිඤ්ඤාතත්තා නිසාමෙත්තෙහි. හෙතුඅත්ථො වා එත්ථ ලුත්තනිද්දිට්ඨො
 අවිඤ්ඤාපිතත්තාති අත්ථො. යදිපි කායසඬබ්බරානං විකප්පද්වයෙපි
 හෙතුඵලභාවොයෙව ඉච්ඡිතො, සාම්ච්චනරූපාවිභූතො පන අත්ථෙව අත්ථහෙදොති
 දස්සන්තො “කායස්ස...පෙ.... කත්තුඅත්ථෙ”ති ආහ. සො පනාති කත්තුඅත්ථො.

2-7. සුද්ධිකළුකෙකපදවසෙනාති “කායො සච්චාරො” තිආදිසු ද්විසු ද්විසු
 පදෙසු අඤ්ඤමඤ්ඤං අසම්මිස්සඵකෙකපදවසෙන. අත්ථාභාවතොති
 යථාධිජ්ජෙතත්ථාභාවතො. අඤ්ඤථා කරජකායාදිකො අත්ථො අත්ථෙව.
 තෙනෙවාහ “පදසොධන...පෙ.... අවචනීයත්තා”ති. ඉදානි තමෙව අත්ථාභාවං
 ඛාතිරෙකවසෙන දස්සෙත්තො “යථා”තිආදිමාහ. කස්මා පන උභයත්ථ සමානෙ
 සමාසපදභාවෙ තත්ථ අත්ථො ලබ්භති, ඉධ න ලබ්භතීති? භින්නලක්ඛණත්තා. තත්ථ
 හි රූපක්ඛන්ධාදිපදානි සමානාධිකරණානීති පදද්වයාධිට්ඨානො එකො අත්ථො
 ලබ්භති, ඉධ පන කායසච්චාරාදිපදානි භින්නාධිකරණානීති තථාරූපො අත්ථො න
 ලබ්භතීති. තෙනාහ “යථාධිජ්ජෙතත්ථාභාවතො”ති.

විසුං අදිපෙත්වාති “කායසච්චාරො” තිආදිනා සහ වුව්චමානොපි
 කායසච්චාරසද්දො විසුං විසුං අත්තනො අත්ථං අජොතෙත්වා එකං අත්ථං යදි
 දිපෙතීති පරිකප්පවසෙන වදති. තෙන කායසච්චාරසද්දානං සමානාධිකරණතං
 උල්ලිචිගෙති. “කායසච්චාරසද්දො කායසච්චාරත්ථෙව චත්තමානො”ති කස්මා
 වුත්තං, “සච්චාරසද්දො සච්චාරත්ථෙව චත්තමානො”ති පන චත්තබ්බං සියා.
 එවඤ්ඤි සති ඛන්ධත්ථෙව චත්තමානො ඛන්ධසද්දො විය රූපසද්දෙන කායසද්දෙන
 විසෙසිතබ්බොති ඉදං වචනං යුජ්ජෙය්‍යා, කායසච්චාරසද්දානං පන
 සමානාධිකරණත්තෙ න කෙවලං සච්චාරසද්දොයෙව සච්චාරත්ථෙව චත්තති, අථ
 ඛො කායසද්දොපිති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “කායසච්චාරසද්දො කායසච්චාරත්ථෙව
 චත්තමානො”ති වුත්තං සියා, කායසද්දෙන සමානාධිකරණෙනාති අධිජ්ජායො.
 ඛාධිකරණෙන පන සච්චාරස්ස විසෙසිතබ්බතා අත්ථෙවාවාති.

ඉමස්ස වාරස්සාති සුද්ධසච්චාරවාරස්ස. පදසොධනෙන දස්සිතානන්ති
 එත්තකෙව වුව්චමානෙ තත්ථ දස්සිතභාවසාමඤ්ඤෙන සුද්ධකායාදීනම්පි ගහණං
 ආපජ්ජෙය්‍යාති තංතිවාරණත්ථං “යථාධිජ්ජෙතානමෙවා”ති ආහ. කායාදිපදෙහි
 අග්ගහිතත්තාති සුද්ධකායාදිපදෙහි අග්ගහිතත්තා. ඉධ පනාති අට්ඨකථායං.
 සුද්ධසච්චාරවාරං සන්ධාය වුත්තම්පි සුද්ධසච්චාරවාරමෙවෙත්ථ අනනුජානන්තො
 සකලසච්චාරයමකච්ඡයන්ති ආහ “ඉධ පන සච්චාරයමකෙ”ති.
 අධිජ්ජෙතත්ථපරිච්චාගොති අස්සාසපස්සාසාදිකස්ස අධිජ්ජෙතත්ථස්ස අග්ගහණං
 චෙතනාකායඅභිසච්චරණසච්චාරාදි අනධිජ්ජෙතත්ථපරිග්ගහො. යදි “කායො
 සච්චාරො” තිආදිනා සුද්ධසච්චාරතංමූලචක්කවාරා අත්ථාභාවතො ඉධ න
 ගහෙතබ්බා, අථ කස්මා පචත්තිවාරමෙව අනාරහිත්වා අඤ්ඤථා දෙසනා ආරද්ධාති
 ආහ “පදසොධනවාරතංමූලචක්කවාරෙහි” තිආදි. සංසයො හොති
 සච්චාරසද්දවචනීයතාසාමඤ්ඤතො කායසච්චාරාදිපදානං ඛාධිකරණභාවතො ව.
 තෙනෙවාහ “අසමානාධිකරණෙහි...පෙ.... දස්සිතායා”ති.

පඤ්ඤත්තිවාරවඤ්ඤනා නිට්ඨිතා.

2. පචත්තිවාරවඤ්ඤනා

19. සඬ්ඛාරානං පුග්ගලානඤ්ච ඔකාසත්තාති සම්පයුත්තානං

නිස්සයපච්චයතාය, සඬ්ඛාරානං සමාපජ්ජිතබ්බතාය පුග්ගලානං ඤානස්ස ඔකාසතා වෙදිතබ්බා, භූමි පන යදග්ගෙන පුග්ගලානං ඔකාසො, තදග්ගෙන සඬ්ඛාරානම්පි ඔකාසො. “දුතියෙ ඤානෙ තතියෙ ඤානෙ” තිආදිනා ඤානං, “කාමාවචරෙ රූපාවචරෙ” තිආදිනා භූමි ව විසුං ඔකාසභාවෙන ගහිතා. ඉතීති හෙතුඅත්ථො, යස්මා ඤානම්පි ඔකාසභාවෙන ගහිතං, තස්මාති අත්ථො. පුග්ගලවාරෙ ව ඔකාසවසෙන පුග්ගලග්ගහණෙනි පුග්ගලවාරෙ ව යදා පුග්ගලොකාසසඬ්ඛාරාදීනං ඔකාසභාවෙන ගය්හති, තදා තෙසං ද්විත්තං ඔකාසානං වසෙන ගය්හනං හොතීති යත්ථ සො පුග්ගලො, යඤ්ච තස්මිං පුග්ගලෙ ඤානං උපලබ්භති, තෙසං ද්විත්තං භූමිඤානසඬ්ඛාරානං ඔකාසානං වසෙන යථාරහං කායසඬ්ඛාරාදීනං ගහණං කථනං හොතීති. තස්මාති යස්මා එතදෙව, තස්මා. දුතියතනියජ්ඣානොකාසවසෙනාති දුතියතනියජ්ඣානසඬ්ඛාරාතඔකාසවසෙන ගහිතා. කථං? “විනා විතක්කවිචාරෙහි අස්සාසපස්සාසානං උප්පාදක්ඛණෙ” ති එවං ගහිතා පුග්ගලා විසෙසෙත්වා දස්සිතා. කෙන? තෙනෙව විතක්කවිචාරරහිතඅස්සාසපස්සාසුප්පාදක්ඛණෙනාති යොජෙතබ්බං.

පයමකොට්ඨාසෙ ඤානොකාසවසෙන පුග්ගලදස්සනං කතන්ති වුත්තං “පුන...පෙ.... දස්සෙති” ති. භූමිඔකාසවසෙන පුග්ගලං දස්සෙතිති සම්බන්ධො. ද්විජ්ජකාරානන්ති ඤානභූමිඔකාසහෙදෙන දුට්ඨානං. තෙසන්ති පුග්ගලානං. “පයමං ඤානං සමාපන්නානං කාමාවචරාන” න්ති ව ඉදං නිවත්තෙතබ්බගහෙතබ්බසාධාරණවචනං, තස්ස ව අවච්ඡෙදකං “අස්සාසපස්සාසානං උප්පාදක්ඛණෙ” ති ඉදන්ති වුත්තං “විසෙස...පෙ.... ඛණෙ” ති. තෙන විසෙසනෙන. කාමාවචරානම්පිති පි-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො. තෙන න කෙවලං රූපාරූපාවචරෙසු පයමජ්ඣානං සමාපන්නානං, අථ ඛො කාමාවචරානම්පිති වුත්තමෙවත්ථං සම්පිණ්ඩෙති. කිදිසානං කාමාවචරානන්ති ආහ “ගබ්භගතාදීන” න්ති. ආදි-සද්දෙන උදකනිමුග්ගවිසඤ්ඤිභූතා සඬ්ගහිතා, න මතචතුත්ථජ්ඣානසමාපන්නනිරොධසමාපන්නා. තෙ හි අකාමාවචරතාය විය රූපාරූපහවසමඬ්භිතො විතක්කවිචාරුප්පත්තියාව නිවත්තිතා. එකන්තිකත්තාති අස්සාසපස්සාසාහාවස්ස එකන්තිකත්තා. නිදස්සිතාති රූපාරූපාවචරා නිදස්සනභාවෙන වුත්තා, න තබ්බිරහිතානං අඤ්ඤෙසං අභාවතොති අධිප්පායො. පයමජ්ඣානොකාසා අස්සාසපස්සාසවිරහවිසිට්ඨාති යොජනා. පයමඤ්චෙත්ථ පයමජ්ඣානසමඬ්භීනං රූපාරූපාවචරානං ගහණං, දුතියං යථාවුත්තගබ්භගතාදීනං. ඉමිනා නයෙනාති ය්වායං “සඬ්ඛාරානං පුග්ගලානඤ්චා” තිආදිනා ඤානොකාසභූමිඔකාසවසෙන පුග්ගලවිභාගනයො වුත්තො, ඉමිනා නයෙන උපායෙන. සබ්බත්ථ සබ්බපුච්ඡාසු.

21. එතස්මිං පන අත්ථෙ සතීති ය්වායං උප්පත්තිභූමියා ඤානං විසෙසෙත්වා අත්ථො වුත්තො, එතස්මිං අත්ථෙ ගය්හමානෙ අඤ්ඤත්ථපි උප්පත්තිභූමියා ඤානං විසෙසිතබ්බං භවෙය්, තථා ව අනිට්ඨං ආපජ්ජතීති දස්සෙත්තො “චතුත්ථජ්ඣානෙ” තිආදිමාහ. කිං පන තං අනිට්ඨන්ති ආහ “භූමීනං

ඔකාසභාවස්සෙව අග්ගනිකතාපත්තිනො”ති. යත්ථ යත්ථ හි කුමනං ගස්හති, තත්ථ තත්ථ තං උප්පත්තිභූමියා විසෙසිතබ්බං හොති. තථා සති කුමනොකාසොව ගනිතො සියා, න භූමිඔකාසො ගුණභූතත්තා. කිඤ්ච “චතුත්ථජ්ඣානෙ රූපාවචරෙ අරූපාවචරෙ”ති එත්ථ රූපාරූපභූමියා චතුත්ථජ්ඣානෙ විසෙසියමානෙ තදෙකදෙසොව ඔකාසවසෙන ගනිතො සියා, න සබ්බං චතුත්ථජ්ඣානං. තෙනාහ “සබ්බචතුත්ථජ්ඣානස්ස ඔකාසවසෙන අග්ගනිකතාපත්තිනො වා”ති. කුමනභූමොකාසානන්ති කුමනොකාසභූමිඔකාසානං.

නනු ව කුමනභූමිඔකාසෙ අසඬිකරතො යොජියමානෙ න සබ්බස්මිං පට්ඨජ්ඣානොකාසෙ කායසඬිබාරො වච්ඡිසඬිබාරො ව අත්ථි, තථා සබ්බස්මිං කාමාවචරොකාසෙති වොදනුප්පත්තිං සන්ධාය තස්ස පරිහාරං වත්තුං “යදිප්පි”තිආදිමාහ. තත්ථාති පට්ඨජ්ඣානොකාසෙ කාමාවචරොකාසෙ ව. තංද්වසුප්පත්තිති තස්ස කායවච්ඡිසඬිබාරද්වයස්ස උප්පත්ති. ඔකාසද්වයස්ස අසඬිකරතො ගහණෙ අයඤ්ච ගුණො ලද්ධො හොතීති ආහ “විසුං...පෙ.... න වත්තබ්බං හොති”ති. තත්ථ අඬිගමත්තවසෙනාති විතක්කාදිකුමනඬිගමත්තවසෙන. තත්ථ වත්තබ්බං අට්ඨකථායං චුත්තමෙව. විතක්කරහිතොපි විචාරො වච්ඡිසඬිබාරොයෙවාති ආහ “අවිතක්ක...පෙ.... ගච්ඡති”ති. මුද්ධභූතං දුතියජ්ඣානන්ති චතුක්කනායෙ දුතියජ්ඣානමාහ. තඤ්ඤි සකලක්කොහකරධම්මවිගමෙන විතක්කෙකඬිගප්පහායිකතො සාතිසයත්තා “මුද්ධභූත”න්ති වත්තබ්බතං ලහති. අසඤ්ඤසත්තා වියාති ඉදං විසදිසුදාහරණං දට්ඨබ්බං.

37. ආවජ්ජනතො පුබ්බෙ පචත්තං සබ්බං චිත්තං පටිසන්ධිචිත්තෙන සමානගතිකත්තා එකං කත්වා චුත්තං “පට්ඨතො”ති. තෙනාහ “අවිතක්කඅවිචාරතො”තිආදි. චිත්තසඬිබාරස්ස ආදිදස්සනත්ථන්ති සුද්ධාවාසෙ චිත්තසඬිබාරස්ස ආදිදස්සනත්ථං. තථා “වච්ඡිසඬිබාරස්ස ආදිදස්සනත්ථ”න්ති එත්ථාපි.

පචත්තිචාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සඬිබාරයමකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. අනුසයයමකං

පරිච්ඡෙදපරිච්ඡිත්තද්දෙසවාරවණ්ණනා

1. “අවිජ්ජාසමුදයා රූපසමුදයො, තණ්හාසමුදයා රූපසමුදයො, කම්මසමුදයා රූපසමුදයො. ලොහො නිදානං කම්මානං සමුදයායා”ති ව එවමාදිනා කුසලමුලකුසලාදීනං පච්චයභාවො චුත්තොති ආහ “පච්චයදීපකෙන මූලයමකෙනා”ති. “සො ‘අනිච්චං රූපං, අනිච්චං රූප’න්ති යථාභූතං පජානාති. වක්ඛු අනිච්චං, රූපා අනිච්චා”ති ව ආදිනා බහුලබන්ධාදිමුඛෙන

අනිච්චානුපස්සනාදයො විහිතාති වුත්තං “ඛන්ධාදීසු තීරණබාහුල්ලතො”ති.
 කිලෙසානං සමුවිජිත්තනතො පරං පහානකිවිචං නත්ථිති ආහ “අනුසයපහානන්තා
 පහානපරිඤ්ඤා”ති. යදිපි අනුසයෙහි සම්පයොගතො ආරම්මණතො වා
 පහානපරිඤ්ඤා නප්පවත්තති, අනුසයාභාවෙ පන තදාරම්භො එව නත්ථිති කත්වා
 වුත්තං “අනුසයෙහි පහානපරිඤ්ඤං විභාවෙතු”න්ති. අනුසයභාවෙන
 ලබ්භමානානන්ති අනුසයභාවෙන විජ්ජමානානං, අනුසයසභාවානන්ති අත්ථො.
 තීභාකාරෙහීති පරිච්ඡෙදාදීහි තීහි පකාරෙහි. අනුසයෙසු
 ගණනසරූපප්පවත්තිට්ඨානතො අබොධිතෙසු පුග්ගලොකාසාදිවසෙන
 පවත්තියමානා තබ්බිසයා දෙසනා න සුවිඤ්ඤෙය්‍යා හොතීති දස්සෙන්නො ආහ
 “තෙසු තථා...පෙ.... දුරවබොධත්තා”ති.

එත්ථ පුරිමෙසුති පද්දධාරො අනන්තරස්ස විධි පටිසෙධො වාති කත්වා
 සානුසයවාරාදිඅපෙක්ඛො, න අනුසයවාරාදිඅපෙක්ඛො අනුසයවාරෙ
 පාළිවචත්ථානස්ස පගෙව කතත්තාති දස්සෙන්නො “එතෙසු සානුසයවාරාදීසු
 පුරිමෙසුති අත්ථො”ති ආහ. සානුසයවාරාදීසු හි තීසු පුරිමෙසු ඔකාසවාරෙ යතො
 තතොති දෙසනා පවත්තා, න අනුසයවාරාදීසු. අත්ථවිසෙසාභාවතොති “කාමධාතුයා
 චුතස්සා”තිආදිනා (යම. 2.අනුසයයමක.302) පාළිආගතපදස්ස, “කාමධාතුං වා පන
 උපපජ්ජන්තස්සා”තිආදිනා යමකභාවෙන අට්ඨකථාආදිගතපදස්ස ව
 අත්ථවිසෙසාභාවතො. කථමයං යමකදෙසනා සියා දුතියස්ස පදස්ස අභාවතොති
 අත්ථො. යදි නායං යමකදෙසනා, අථ කස්මා ඉධාගතාති ආහ “පුරිමවාරෙ
 හී”තිආදි. තත්ථ අනුසයට්ඨානපරිච්ඡෙදදස්සනන්ති අනුසයට්ඨානතාය
 පරිච්ඡෙදදස්සනං. එවම්පි කථමිදං අනුසයයමකං යමකදෙසනාසබ්භාවතොති ආහ
 “යමකදෙසනා...පෙ.... නාමං දට්ඨබ්බ”න්ති. අත්ථවසෙනාති
 පටිලොමත්ථවසෙන. පයමපදෙන හි වුත්තස්ස විපරිවත්තනවසෙනපි යමකදෙසනා
 හොති “රූපං රූපක්ඛන්ධො, රූපක්ඛන්ධො රූප”න්තිආදීසු (යම. 1.ඛන්ධයමක.2),
 තත්ථ පන අත්ථවිසෙසො අත්ථි, ඉධ නත්ථි, තස්මා න තථා දෙසනා කතාති
 දස්සෙන්නො ආහ “අත්ථවිසෙසාභාවතො පන න වුත්තා”ති.
 ලබ්භමානතාවසෙනාති පුච්ඡාය ලබ්භමානතාවසෙන.

උප්පත්තිඅරහතං දස්සෙතීති ඉමිනා නිප්පරියායෙන අනුසයා අනාගතාති දස්සිතං
 හොති යතො තෙ මග්ගවජ්ඣා, න ව අතීතපච්චුප්පන්නා උප්පත්තිරහාති වුව්චන්ති
 උප්පන්නන්තා. යංසභාවා පන ධම්මා අනාගතා අනුසයාති වුව්චන්ති, තංසභාවා එව
 තෙ අතීතපච්චුප්පන්නා වුත්තා. න හි ධම්මානං අද්ධාහෙදෙන සභාවහෙදො අත්ථි,
 තස්මා අනුසයානං අතීතපච්චුප්පන්නභාවා පරියායතො ලබ්භන්තීති අට්ඨකථායං
 (යම. අට්ඨ. අනුසයයමක 1) “අතීතොපි හොතී”තිආදි වුත්තං. එවංපකාරාති
 අනුසයස්පකාරා, කාරණලාභෙ සති උප්පජ්ජනාරහාඉච්චෙව අත්ථො. සො
 එවංපකාරො උප්පජ්ජනවාරෙ උප්පජ්ජති-සද්දෙන ගහිතො උප්පජ්ජනාරහතාය
 අවිච්ඡින්නභාවදීපනත්ථන්ති අධිප්පායො. තෙනාහ “න ඛන්ධයමකාදීසු විය
 උප්පජ්ජමානතා”ති, පච්චුප්පන්නතාති අත්ථො. තෙනෙවාතිආදිනා යථාවුත්තමත්ථං

පාකටතරං කරොති. තත්ථ නින්නානාකරණොති නිබ්බිසෙසො.

උප්පජ්ජනානුසයානං නින්නානාකරණත්තා එව හි “එත්ථෙසා තණ්හා
උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජති, එත්ථ නිව්සමානා නිව්සති”ති විභඩ්ගෙ (විභ. 203)
ආගතං. අනුසයනඤ්ඤි එත්ථ නිව්සනන්ති අධිප්පෙනං.

ඉදානි යෙන පරියායෙන අතීතපච්චුප්පන්තෙසු අනුසයවොභාරො, තං
දස්සෙතුකාමො අනාගතම්පි තෙහි සද්ධිං එකජ්ඣං කත්වා දස්සෙන්තො “අනුරූපං
කාරණං පන...පෙ.... වුව්චන්ති”ති ආහ. එතෙන භූතපුබ්බගතියා
අතීතපච්චුප්පන්තෙසු උප්පත්තිරහතා වෙදිතබ්බාති දස්සෙති. උප්පත්තිඅරහතා නාම
කිලෙසානං මග්ගෙන අසමුච්ඡින්නතාය වෙදිතබ්බා. සා ච අතීතපච්චුප්පන්තෙසුපි
අත්ථෙවාති පකාරන්තරෙනපි තෙසං පරියායතොච අනුසයභාවං පකාසෙති.
තෙනෙවාහ “මග්ගස්ස පනා”තිආදි. තාදිසානන්ති යෙ මග්ගභාවනාය අසති
උප්පත්තිරහා, තාදිසානං. ධම්මො එව ච උප්පජ්ජති, න ධම්මාකාරොති අධිප්පායො.
න හි ධම්මාකාරා අනිච්චතාදයො උප්පජ්ජන්තිති වුව්චන්ති. යදි පන තෙ
උප්පාදාදිසමඬ්භිතො සිද්ධං, ධම්මා එව සිද්ධං. තෙන වුත්තං “අප්පභීනාකාරො ච
උප්පජ්ජන්ති චත්තුං න යුජ්ජති”ති.

වුත්තම්පි ථාමගමනං අග්ගහෙත්වා අප්පභීනට්ඨමත්තමෙව ගහෙත්වා වොදකො
වොදෙතිති දස්සෙන්තො ආහ “සත්තානුසය...පෙ.... ආපජ්ජන්ති චෙ”ති. න හි
ථාමගමනෙ ගහිතෙ වොදනාය ඔකාසො අත්ථි. තෙනාහ “නාපජ්ජති”තිආදි. වුත්තං
අට්ඨකථායං, න කෙවලමට්ඨකථායමෙව පාඨගතොවායමත්ථො, තස්මා එවමෙව
ගහෙතබ්බොති දස්සෙන්තො “ථාමගතො...පෙ.... යුත්ත”න්ති චත්වා කිං පන තං
ථාමගමනන්ති පරාසඬ්ඣං නිවත්තෙන්තො “ථාමගතන්ති ච...පෙ.... වුත්තා”ති
ආහ. තත්ථ අඤ්ඤෙහි අසාධාරණොති කිලෙසවත්ථුආදීනං කිලෙසතාදිසභාවො විය
කාමරාගාදිතො අඤ්ඤත්ථ අලබ්භමානො තෙසංයෙව ආවෙණිකො සභාවො, යතො
තෙ භවබ්ඡං භවමුලන්ති ච වුව්චන්ති. යස්මා ච ථාමගමනං තෙසං
අනඤ්ඤසාධාරණො සභාවො, තස්මා අනුසයනන්ති වුත්තං හොතීති දස්සෙන්තො
“ථාමගතොති අනුසයසමඬ්භිති අත්ථො”ති ආහ.

“යස්ස කාමරාගානුසයො අනුසෙති, තස්ස පටිඝානුසයො අනුසෙතිති?
ආමන්තා”තිආදිනා (යම. 2.අනුසයයමක.3) අනුසයවාරෙ වුත්තො එව අත්ථො
“යස්ස කාමරාගානුසයො උප්පජ්ජති, තස්ස පටිඝානුසයො උප්පජ්ජතිති?
ආමන්තා”තිආදිනා (යම. 2.අනුසයයමක.300) වුත්තොති අනුසයනාකාරො එව
උප්පජ්ජනවාරෙ උප්පජ්ජති-සද්දෙන ගහිතොති “උප්පජ්ජනවාරො අනුසයවාරෙන
නින්නානාකරණො විභත්තො”ති යං වුත්තං, තත්ථ විචාරං ආරහති
“අනුසයඋප්පජ්ජනවාරානං සමානගතිකත්තා”තිආදිනා. “උප්පජ්ජති”ති වචනං
සියාති උප්පජ්ජනවාරෙ “උප්පජ්ජති”ති වචනං අප්පභීනාකාරදීපකං සියා. තථා ච
සති යථා “ඉමස්ස උප්පාදා”ති එත්ථ ඉමස්ස අනිරොධාති අයමත්ථොපි ඤායති,
එවං “උප්පජ්ජති”ති වුත්තෙ අත්ථොතො “න උප්පජ්ජති”ති අයමත්ථො වුත්තො
හොති අප්පභීනාකාරස්ස උප්පත්තිරහභාවස්ස අනුප්පජ්ජමානසභාවත්තාති වොදනං

දස්සෙන්නො “උප්පජ්ජති වචනස්ස අවුත්තතා න සක්කා චත්තුන්ති චෙ”ති ආහ. වචනත්ථවිසෙසෙන තංද්වයස්ස චුත්තත්තාති එතෙන ධම්මනානත්තාභාවෙපි පදත්ථනානත්ථෙන වාරන්තරදෙසනා හොති යථා සහජාතසංසට්ඨවාරෙසුති දස්සෙති. අනුරූපං කාරණං ලභිත්වාතිආදි තමෙව වචනත්ථවිසෙසං විභාවෙතුං ආරද්ධං. උප්පත්තියොග්ගන්ති උප්පත්තියා යොග්ගං, උප්පජ්ජනසභාගතන්ති අත්ථො. යතො අනුසයා උප්පත්තිරහාති වුව්චන්ති, එකන්තෙන චෙනදෙව සම්පට්ඨිතබ්බං “යස්ස කාමරාගානුසයො උප්පජ්ජති, තස්ස පටිසානුසයො උප්පජ්ජති? ආමන්තා”තිආදිවචනතො (යම. 2.අනුසයයමක.300). “අනුසෙන්නීති අනුසයා”ති එත්තකෙ චුත්තෙ සදා විජ්ජමානා නු ඛො තෙ අපරිනිජ්ඣන්තානුසයනට්ඨොති “අනුසයා”ති වුව්චන්තිති අයමත්ථො ආපජ්ජතිති තංතිසෙධනත්ථං “අනුරූපං කාරණං ලභිත්වා උප්පජ්ජන්ති”ති චුත්තං. උප්පත්තිඅරහභාවෙන ථාමගතතා අනුසයට්ඨොති යං තෙසං උප්පත්තියොග්ගවචනං චුත්තං, තං සම්මදෙව චුත්තන්ති ඉමමත්ථමාහ “අනුසයසද්දස්සා”තිආදිනා. තෙන වාරද්වයදෙසනුප්පාදිකා අනුසයසද්දත්ථනිද්ධාරණාති දස්සෙති. තම්පි සුචුත්තමෙව ඉමිනා තත්තිජ්ජමාණෙනාති ඉදම්පි “අභිධම්මෙ තාවා”තිආදිනා ආගතං තිව්ධමෙව තත්තිං සන්ධායාහාති දස්සෙන්නො ආහ “තත්තිත්තයෙනපි හි විත්තසම්පයුත්තතා දීපිතා හොති”ති.

පරිච්ඡෙදපරිච්ඡින්නද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

උප්පත්තිට්ඨානවාරවණ්ණනා

2. එවං සතීති වෙදනානං විසෙසිතබ්බභාවෙ කාමධාතුයා ච විසෙසනභාවෙ සති. කාමධාතුයා අනුසයනට්ඨානතා න චුත්තා හොති අප්පධානභාවතො, පධානාප්පධානෙසු පධානෙ කිච්චදස්සනතො, විසෙසනභාවෙන චරිතබ්බතාය වාති අධිජ්ජායො. හොතු කො දොසොති කදාපි වදෙය්‍යාති ආසඬ්ඤාමානො ආහ “ද්වීසු පනා”තිආදි. ද්වීසුති නිද්ධාරණෙ භූමිමං, තථා “තීසු ධාතුසු”ති එත්ථාපි. තස්මාති යස්මා ධාතුආදිහෙදෙන තිව්ධං අනුසයට්ඨානං, තත්ථ ච රූපාරූපධාතුනං භවරාගස්ස අනුසයට්ඨානතා චුත්තාති කාමධාතුයා කාමරාගස්ස අනුසයට්ඨානතා එකන්තෙන චත්තබ්බො, තස්මා. තීසු ධාතුසු තීසු වෙදනාසුති ච නිද්ධාරණෙ භූමිමං, කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසුති ච ආධාරෙ.

ද්වීස්වෙවාති ද්වීසු සුඛොපෙක්ඛාසු එව. සබ්බාසු ද්වීසුති යාසු කාසුපි ද්වීසු. තෙනාති “කාමරාගො ද්වීසු වෙදනාසු අනුසෙති”ති වචනසාමත්ථියලද්ධෙන විසෙසනිච්ඡයෙනෙව. භවරාගානුසයට්ඨානං රූපාරූපධාතුයො තදනුරූපා ච වෙදනා. න හි ද්වීසු වෙදනාසු කාමරාගානුසයොව අනුසෙතිති අවධාරණං ඉච්ඡිතං, ද්වීසු එව පන වෙදනාසුති ඉච්ඡිතං. තෙනෙවාහ “ද්වීස්වෙව අනුසෙති, න තීසු”ති. අට්ඨානඤ්ච අනුසයානං, කිං තං අපරියාපන්නං සක්කායෙ? සබ්බො ලොකුත්තරො ධම්මො. ච-සද්දෙන පටිසානුසයට්ඨානං සඬ්ගණ්හාති. තෙන චුත්තං “යථා වා”තිආදි. අඤ්ඤාති කාමරාගානුසයට්ඨානභූතා ද්වෙව වෙදනා.

අඤ්ඤෙසු ද්විතී වෙදනාහි විජ්ජයුත්තෙසු. පියරූපසාතරූපෙසුති පියායිතබ්බමධුරසභාවෙසු. විසෙසනඤ්ඤෙතං රූපාදීනං සබ්බද්වාරසබ්බපුරිසෙසු ඉට්ඨභාවස්ස අනියතතාය කතං. සාතසන්තසුබගිද්ධියාති සාතසුබෙ සන්තසුබෙ ව ගිජ්ඣනාකාරෙන අභිකච්චනාකාරෙන. තත්ථ සාතසුබං කායිකං, සන්තසුබං චෙතසිකං. සාතසුබං වා කායිකසුබං, සන්තසුබං උපෙක්ඛාසුබං. තථා වාහු “උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා, සුබමිච්චෙව භාසිතා”ති (විසුද්ධි. 2.644; මහානි. අට්ඨ. 27). පරිත්තං වා ඔළාරිකං සුබං සාතසුබං, අනොළාරිකං සන්තසුබං. පරිත්තග්ගහණඤ්ඤෙත්ථ කාමරාගානුසයස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. අඤ්ඤත්ථාති වෙදනාහි අඤ්ඤත්ථ. සොති කාමරාගානුසයො. වෙදනාසු අනුගතො හුත්වා සෙතීති වෙදනාපෙක්ඛො එව හුත්වා පවත්තති යථා පුත්තාපෙක්ඛාය ධාතියා අනුග්ගණ්හනජ්ජවත්ති, සයනසඬ්ඛාතා පවත්ති ච කාමරාගස්ස නිකාමනමෙව. තෙනාහ “සුබමිච්චෙව අභිලපති”ති. යථා තස්ස, එවං පටිඝානුසයාදීනමිපි වුත්තනියාමෙන යථාසකං කිච්චකරණමෙව දුක්ඛවෙදනාදීසු අනුසයනං දට්ඨබ්බං. තෙන වුත්තං “එවං පටිඝානුසයො වා”තිආදි. තීසු වෙදනාසු අනුසයනවචනෙනාති තීසු වෙදනාසු යථාරහං අනුසයනවචනෙන. ඉට්ඨාදිභාවෙන ගහිතෙසුති ඉට්ඨාදීසු ආරම්මණපකතියා වසෙන ඉට්ඨාදිභාවෙන ගහිතෙසු විපරිතසඤ්ඤාය වසෙන අනිට්ඨාදීසු ඉට්ඨාදිභාවෙන ගහිතෙසුති යොජනා. න හි ඉට්ඨාදිභාවෙන ගහණං විපරිතසඤ්ඤා.

තත්ථාති ඉට්ඨාරම්මණාදීසු. එත්ථාති අනුසයනෙ. කාමස්සාදාදිවත්ථුභූතානං කාමභවාදීනන්ති කාමස්සාදහවස්සාදවත්ථුභූතානං කාමරූපාරූපභවානං ගහණං වෙදිතබ්බන්ති යොජනා. තත්ථාති වෙදනාත්තයධාතුත්තයෙසු. නිද්ධාරණෙ වෙනං භුමිමං. දුක්ඛපටිඝාතො දුක්ඛෙ අනභිරති. යත්ථ තත්ථාති දුක්ඛවෙදනාය තංසම්පයුත්තෙසු අනිට්ඨරූපාදීසු වාති යත්ථ තත්ථ. මහග්ගතා උපාදිත්තක්ඛන්ධා රූපාරූපභවා, අනුපාදිත්තක්ඛන්ධා රූපාරූපාවචරධම්මා. තත්ථාති යථාවුත්තෙසු මහග්ගතධම්මෙසු භවරාගොඉච්චෙව වෙදිතබ්බො. තෙන වුත්තං “රූපධාතුයා අරූපධාතුයා එත්ථ කාමරාගානුසයො නානුසෙති”ති. දිට්ඨානුසයාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන විචිකිච්ඡානුසයඅවිජ්ජානුසයාදීනං සඬ්ඛගො දට්ඨබ්බො.

ධාතුත්තයවෙදනාත්තයවිනිමුත්තං දිට්ඨානුසයාදීනං අනුසයනට්ඨානං න වුත්තන්ති සුචුත්තමෙනං දිට්ඨානුසයාදීනං උජ්ජත්තිට්ඨානප්ථයං “සබ්බසක්කායපරියාපන්නෙසු ධම්මෙසු”ඉච්චෙව විස්සජ්ජිතත්තා. කාමරාගො පන යත්ථ නානුසෙති, තං දුක්ඛවෙදනාරූපාරූපධාතුවිනිමුත්තං දිට්ඨානුසයාදීනං අනුසයනට්ඨානං අත්ථිති දස්සෙතුං “නනු වා”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ තදනුසයනට්ඨානතොති තස්ස කාමරාගානුසයස්ස අනුසයනට්ඨානතො. අඤ්ඤා නෙක්ඛම්මස්සිතසොමනස්සුපෙක්ඛාසඬ්ඛාතා. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – නෙක්ඛම්මස්සිතදොමනස්සෙ විය පටිඝානුසයො නෙක්ඛම්මස්සිතසොමනස්සුපෙක්ඛාසු කාමරාගානුසයො නානුසෙතිති “යත්ථ කාමරාගානුසයො නානුසෙති, තත්ථ දිට්ඨානුසයො නානුසෙති”ති සක්කා වත්තුන්ති තස්මා තං උද්ධරිත්වා න වුත්තන්ති. භොන්තුති තාසං වෙදනානං අත්ථිතං.

පටිඡානිත්වා උද්ධරිත්වා අවචනස්ස කාරණං දස්සෙන්නො ආහ “න පන...පෙ....
 තං න චුත්ත”න්ති. තදනුසයනට්ඨානන්ති තෙසං දිට්ඨානුසයාදීනං අනුසයනට්ඨානං.
 තස්මාති යස්මා සතිපි කාමරාගානුසයනට්ඨානතො අඤ්ඤස්මිං දිට්ඨානුසයාදීනං
 අනුසයනට්ඨානෙ තං පන ධාතුත්තයවෙදනාත්තයවිනිමුත්තං නත්ථි
 වෙදනාද්වයභාවතො, තස්මා. තං වෙදනාද්වයං න චුත්තං විසුං න උද්ධට්ඨන්ති
 අත්ථො. තස්මාති යස්මා “යත්ථ කාමරාගාදයො නානුසෙන්නි, තත්ථ දිට්ඨිවිච්ඡිච්ඡා
 නානුසෙන්නි”ති අයමත්ථො “ආමන්තා”ති ඉමිනා පටිච්චනවිස්සජ්ජනෙන
 අවිභාගතො චුත්තොති “යත්ථ කාමරාගාදයො අනුසෙන්නි, තත්ථ දිට්ඨිවිච්ඡිච්ඡා
 අනුසෙන්නි”ති අයමපි අත්ථො අවිභාගතොව ලබ්භති, තස්මා. අවිභාගතො ව දුක්ඛං
 පටිසස්ස අනුසයනට්ඨානන්ති දීපිතං භොති. තෙනාහ “අවිසෙසෙන...පෙ....
 වෙදිතබ්බ”න්ති. තත්ථ අවිසෙසෙනාති ගෙහස්සිතං නෙක්ඛම්මස්සිතන්ති විසෙසං
 අකත්වා. සමුදායවසෙන ගහෙත්වාති යථාචුත්තඅවයවානං සමුභවසෙන
 දුක්ඛත්තවෙව ගහෙත්වා. “අවිසෙසෙන සමුදායවසෙන ගහෙත්වා”ති ඉමමත්ථං
 තථා-සද්දෙන අනුකඬ්ඨති “ද්විසු වෙදනාසු”ති එත්ථාපි ගෙහස්සිතාදිවිභාගස්ස
 අනිච්ඡිතත්තා.

යදි එවං “පටිසං තෙන පජ්ඣති, න තත්ථ පටිසානුසයො අනුසෙති”ති ඉදං
 සුත්තපදං කථන්ති වොදනං සන්ධාය “අපිචා”තිආදි චුත්තං. තත්ථාති තස්මිං
 දොමනස්සෙ, තංසම්පයුත්තෙ වා පටිසෙ. නෙක්ඛම්මස්සිතං දොමනස්සන්තිආදිනා
 නෙය්‍යත්ථමිදං සුත්තං, න නිතත්ථන්ති දස්සෙති. යථා පන සුත්තං උදාහරං, තථා ඉධ
 කස්මා න චුත්තන්ති ආහ “පටිසුජ්ජත්තිරහට්ඨානතායා”තිආදි. එවමපි
 සුත්තාහිධම්මපාඨානං කථමවිරොධොති ආහ නිජ්ජරියායදෙසනා හෙසා, සා පන
 පරියායදෙසනාති. එවඤ්ච කත්වාති පරියායදෙසනත්තා එව. රාගානුසයොති
 කාමරාගානුසයො අධිජ්ජෙතො. යතො “අනාගාමිමග්ගෙන සමුග්ගාතනං
 සන්ධායා”ති චුත්තං, තස්මා තස්ස න මහග්ගතධම්මා අනුසයනට්ඨානන්ති තං
 පටිසංකාමනඤ්ච අනාමසිත්වා “න හි ලොකියා...පෙ.... නානුසෙතිති සක්කා
 වත්තු”න්ති චුත්තං. අවත්ථුභාවතොති සභාවෙනෙව අනුජ්ජත්තිට්ඨානත්තා. ඉධාති
 ඉමස්මිං අනුසයයමකෙ. චුත්තනසෙනාති “නෙක්ඛම්මස්සිතං දොමනස්සං
 උජ්ජාදෙත්වා”තිආදිනා චුත්තෙන නයෙන. තංපටිපක්ඛභාවතොති තෙසං පටිසාදීනං
 පටිපක්ඛස්ස මග්ගස්ස සබ්භාවතො. න කෙවලං මග්ගසබ්භාවතො, අථ ඛො
 බලවච්ඡස්සනාසබ්භාවතොපීති දස්සෙන්නො ආහ “තංසමුග්ගා...පෙ.... භාවතො
 වා”ති.

ඉදානි යදෙතං තත්ථ තත්ථ “අනුසයනට්ඨාන”න්ති චුත්තං, තං
 ගහෙතබ්බධම්මවසෙන වා සියා ගහණවිසෙසෙන වාති ද්වෙ විකප්පා, තෙසු පටිසං
 සන්ධායාහ “ආරම්මණෙ අනුසයනට්ඨානෙ සති”ති. රූපාදිආරම්මණෙ අනුසයානං
 අනුසයනට්ඨානන්ති ගස්භමානෙ යමත්ථං සන්ධාය “න සක්කා වත්තු”න්ති චුත්තං,
 තං දස්සෙතුං “දුක්ඛාය හි”තිආදිථාහ. යදි සියාති යදි කාමරාගානුසයො සියා.
 එතස්සපිති දිට්ඨානුසයසම්පයුත්තලොභස්සපි “සබ්බසක්කායපරියාපන්නෙසු

ධම්මෙසු”ති කාමරාගස්ස යානං වත්තබ්බං සියා, න ච චුත්තං. අථ පනාතිආදි දුතියවිකප්පං සන්ධාය චුත්තං. අප්ඤ්ඤාසයවසෙන තංනින්නතායාති අසතිපි ආරම්මණකරණෙ යත්ථ කාමරාගාදයො අප්ඤ්ඤාසයතො නින්නා, තං තෙසං අනුසයනට්ඨානං. තෙන චුත්තං “අනුගතො හුත්වා සෙති”ති. අථ පන චුත්තන්ති සම්බන්ධො. යථාතිආදි යථාචුත්තස්ස අත්ථස්ස උදාහරණවසෙන නිරූපනං. දුක්ඛෙ පටිභඤ්ඤනවසෙනෙව පවත්ති, නාරම්මණකරණවසෙනාති අධිප්පායො. දුක්ඛමෙව තස්ස අනුසයනට්ඨානං චුත්තන්ති අප්ඤ්ඤාසයස්ස තත්ථ නින්නත්තා දුක්ඛමෙව තස්ස පටිසස්ස අනුසයනට්ඨානං චුත්තං, නාලම්බිතං රූපාදි සුඛවෙදනා වාති අධිප්පායො. එවන්ති යථා අඤ්ඤාරම්මණස්ස පටිසස්ස අප්ඤ්ඤාසයතො දුක්ඛනින්නතාය දුක්ඛමෙව අනුසයනට්ඨානං චුත්තං, එවං. දුක්ඛාදීසු...පෙ.... චුත්තන්ති “දුක්ඛෙන සුඛං අධිගන්තබ්බං. නත්ථි දින්න”න්ති ච ආදිනා කායකිලමනදුක්ඛෙ දානානුභවාදිකෙ ච මිච්ඡාහිනිවෙසනවසෙන උප්පජ්ජමානෙන දිට්ඨානුසයෙන සම්පයුත්තො අඤ්ඤාරම්මණොපි ලොභො “එවං සුඛං භවිස්සති”ති අප්ඤ්ඤාසයතො සුඛාභිසඤ්චගවසෙනෙව පවත්ති සුබ්බපෙක්ඛාහෙදං සාතසන්තසුඛද්වයමෙව අස්ස ලොභස්ස අනුසයනට්ඨානං චුත්තං පාළියං, න යථාචුත්තං දුක්ඛාදි, තස්මා භවරාග...පෙ.... න විරූප්ඤ්ඤාති. එකස්මිංයෙව වාතිආදි දුතියවිකප්පංයෙව උපබ්බහනත්ථං චුත්තං. තත්ථ රාගස්ස සුඛප්ඤ්ඤාසයතා තංසමඤ්චිතො පුග්ගලස්ස වසෙන වෙදිතබ්බා, තන්නින්නහාවෙන වා වක්ඛස්ස විසමප්ඤ්ඤාසයතා විය. එස නයො සෙසෙසුපි. තෙසං රාගපටිඝානං නානානුසයට්ඨානතා හොති එකස්මිම්පි ආරම්මණෙති අත්ථො.

එවඤ්ඤා කත්වාති අසතිපි ගහෙනබ්බහෙදෙ ගහණවිසෙසෙන අනුසයනට්ඨානස්ස හින්නත්තා එව. “යත්ථ...පෙ.... නො”ති චුත්තං, අඤ්ඤාථා විරූප්ඤ්ඤායා. ගහෙනබ්බහෙදෙන හි රාගපටිඝානං අනුසයනට්ඨානහෙදෙ ගය්හමානෙ විපාකමත්තෙ යාතබ්බං සියා, න ච තං යුත්තං, නපි සබ්බෙසං පුරිසද්වාරානං ඉට්ඨානිට්ඨං නියතන්ති. යදිපි යථාචුත්තලොභස්ස චුත්තනයෙන කාමරාගානුසයතා සම්භවති, යථා පන සුබ්බපෙක්ඛාසු ඉට්ඨාරම්මණෙ ච උප්පජ්ජන්තෙන දොමනස්සෙන සහ පවත්තො දොසො දුබ්බලභාවෙන පටිඝානුසයො න හොති, එවං යථාචුත්තලොභොපි කාමරාගානුසයො න හොති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “අට්ඨකථායං පනා”තිආදි චුත්තං. න පටිඝානුසයොති එත්ථ න-කාරො පටිසෙධනත්ථො, න අඤ්ඤත්ථො, ඉතරත්ථ පන සම්භවො එව නත්ථිති දස්සෙන්නො “යං පනෙත”න්තිආදිමාහ. තත්ථ “න හි දොමනස්සස්ස පටිඝානුසයභාවාසඤ්ඤා අත්ථි”ති ඉමිනා න-කාරස්ස අඤ්ඤත්ථතාභාවදස්සනමුඛෙන අභාවත්ථතං සමත්ථෙති.

දෙසනා සංකිණ්ණා විය භවෙය්‍යාති එත්ථ දෙසනාසඤ්ඤා දස්සෙතුං “භවරාගස්සපි...පෙ.... භවෙය්‍යා”ති චුත්තං. තස්සත්ථො – යථා කාමරාගස්ස කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසු ආරම්මණකරණවසෙන උප්පත්ති චුත්තා “කාමරාගො කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසු අනුසෙති”ති, එවං යදි “භවරාගො කාමධාතුයා ද්වීසු වෙදනාසු අනුසෙති”ති චුච්චෙය්‍යා, භවරාගස්සපි...පෙ.... භවෙය්‍යා. තතො ච

කාමරාගෙන සද්ධිං භවරාගස්ස දෙසනා සංකිණ්ණා භවෙය්‍ය, කාමරාගතො ච භවරාගස්ස විසෙසො දස්සෙතඛිබ්බො. සො ච සහජාතානුසයවසෙන න සක්කා දස්සෙතුන්ති ආරම්මණකරණවසෙන දස්සෙතඛිබ්බො. තෙන චුත්තං “තස්මා ආරම්මණ...පෙ.... අධිජ්ජායො”ති. තත්ථ ආරම්මණවිසෙසෙනාති රූපාරූපධාතුසඛිබ්බාතආරම්මණවිසෙසෙන. විසෙසදස්සනත්ථන්ති කාමරාගතො භවරාගස්ස විසෙසදස්සනත්ථං. එවං දෙසනා කතාති “රූපධාතුයා අරූපධාතුයා එත්ථ භවරාගානුසයො අනුසෙති”ති එවං විසයෙ භූමිමං කත්වා දෙසනා කතා. තෙනාහ “සහජාතවෙදනාවිසෙසාභාවතො”ති.

උප්පත්තිට්ඨානවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාවාරො

1. අනුසයවාරවණ්ණනා

3. පවත්තාවිරාමවසෙනාති අනුසයජ්ජවත්තියා අවිරාමවසෙන, අවිච්ඡේදවසෙනාති අත්ථො. කථං පන කුසලාඛ්‍යාකතචිත්තක්ඛණේ අනුසයානං පවත්තිති ආහ “මග්ගෙනෙව...පෙ.... පුබ්බෙ”ති.

20. චිත්තවෙනසිකානඤ්ච යානං නාම චිත්තූප්පාදොති ආහ “එකස්මිං චිත්තූප්පාදෙ”ති. තෙසං තෙසං පුග්ගලානන්ති පුපුජ්ජනාදීනං පුග්ගලානං. පකතියා සභාවෙන. සභාවසිද්ධා හි දුක්ඛාය වෙදනාය කාමරාගස්ස අනනුසයනට්ඨානතා. එවං සෙසෙසුපි යථාරහං වත්තඛිබ්බං. වක්ඛති හි “පකතියා දුක්ඛාදීනං කාමරාගාදීනං අනනුසයනට්ඨානතං සන්ධාය චුත්ත”න්ති. පහානෙනාති තස්ස තස්ස අනුසයස්ස සමුච්ඡින්නදනෙන. තිණ්ණං පුග්ගලානන්ති පුපුජ්ජනසොතාපන්නසකදාගාමීනං. ද්විත්තං පුග්ගලානන්ති අනාගාමිඅරහන්තානං. එත්ථාති එතස්මිං පුග්ගලොකාසවාරෙ. පුරිමනයෙති “තිණ්ණං පුග්ගලාන”න්තිආදිකෙ පුරිමස්මිං විස්සජ්ජනනයෙ. ඔකාසන්ති උප්පත්තිට්ඨානං, ඉධ පන දුක්ඛවෙදනා වෙදිතඛිබ්බා. පච්ඡිමනයෙති “ද්විත්තං පුග්ගලාන”න්තිආදිකෙ විස්සජ්ජනනයෙ. අනොකාසකා අනනුසයනට්ඨානතා.

අනුසයවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සානුසයවාරවණ්ණනා

66-131. “සානුසයො, පජහති, පරිජානාති”ති පුග්ගලො චුත්තොති “කාමරාගෙන සානුසයො, කාමරාගං පජහති, කාමරාගං පරිජානාති”තිආදීසු අනුසයසමඛිගිභාවෙන පහානපරිඤ්ඤාකිරියාය කත්තුභාවෙන ච පුග්ගලො චුත්තො, න ධම්මො. භවවිසෙසෙන වාති කෙවලෙන භවවිසෙසෙන වා. ඉතරෙසුති පටිඝානුසයාදීසු. භවානුසයවිසෙසෙන වාති කාමභවාදිභවවිසිට්ඨානුසයවිසෙසෙන වා. සානුසයතාතිරනුසයතාදිකාති එත්ථ ආදි-සද්දෙන

පහානාපහානපරිඤ්ඤාපරිඤ්ඤා සඬග්ගන්ති. නනු ච භවවිසෙසෙ කෙසඤ්චි අනුසයානං අප්පහානන්ති? න තං අනුසයකතං, අථ ඛො පච්චයවෙකල්ලතො අනොකාසනය චාති නායං විරොධො. ද්විසු වෙදනාසුති සුඛඋපෙක්ඛාසු වෙදනාසු දුක්ඛාය වෙදනාය කාමරාගානුසයෙන නිරනුසයොති යොජෙතබ්බං. ඉදම්පි නත්ථි පුග්ගලවසෙන වුව්චමානන්තා. තෙනාහ “න හි පුග්ගලස්ස...පෙ.... අනුසයාන”න්ති. යදිපි පුග්ගලස්ස අනුසයනොකාසො අනොකාසො, තස්ස පන සානුසයතාදිහෙතු හොතීති දස්සෙත්තො “අනුසයස්ස පනා”තිආදිමාහ. නිරනුසයතාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන අප්පහානාපරිඤ්ඤා සඬග්ගන්ති. පරිජානනං සමතික්කමනන්ති පරිඤ්ඤාවාරොපි “අපාදානෙ නිස්සක්කවචන”න්ති වුත්තං.

අනුසයනට්ඨානතොති අනුසයනට්ඨානහෙතු. “අනුසයනට්ඨානතො”ති එත්ථාපි එසෙව නයො. නිමිත්තපාදානභාවදස්සනත්ථන්ති සානුසයවාරෙ නිමිත්තභාවදස්සනත්ථං, පජහනපරිඤ්ඤාවාරෙසු අපාදානභාවදස්සනත්ථස්ථාති යොජෙතබ්බං. පජහතීති එත්ථ “රූපධාතුයා අරූපධාතුයා තතො මානානුසයං පජහති”ති පාළිපදං ආහරිත්වා යොජෙතබ්බං, න පජහතීති එත්ථ පන “දුක්ඛාය වෙදනාය තතො කාමරාගානුසයං නප්පජහති”ති. එවමාදිසුති ආදි-සද්දෙන පරිඤ්ඤාවාරම්පි සඬග්ගන්ති. භූමිමනිද්දෙසෙනෙව හෙතුඅත්ථෙතෙව නිද්දිට්ඨාති අත්ථො.

චතුත්ථපඤ්ඤවිස්සජ්ජනෙනාති “යතො චා පන මානානුසයෙන සානුසයො, තතො කාමරාගානුසයෙන සානුසයො”ති එතස්ස පඤ්ඤස්ස විස්සජ්ජනෙන. තත්ථ හි “රූපධාතුයා අරූපධාතුයා”තිආදීනා සරූපතො අනුසයනට්ඨානාති දස්සිතාති. තදත්ථෙති තං අනුසයනට්ඨානදස්සනං අත්ථො එතස්සාති තදත්ථො, තස්මිං තදත්ථෙ. “අනුසයස්ස උප්පත්තිට්ඨානදස්සනත්ථං අයං චාරො ආරද්ධො”තිආදීනා “යතො”ති එතෙන අනුසයනට්ඨානං වුත්තන්ති ඉමමත්ථං විභාවෙත්වා. පමාදලිඛිතං විය දිස්සති උප්පත්ත-සද්දෙන චත්තමානුප්පත්තෙ වුව්චමානෙ. යථා පන උප්පජ්ජනවාරෙ උප්පජ්ජති-සද්දෙන උප්පත්තියොගදීපකත්තා උප්පත්තිරහා වුව්චන්ති, එවම්ධාපි උප්පත්තිඅරහෙ වුව්චමානෙ න කොචි විරොධො. යං පන චක්ඛති “න හි අපරියාපන්නානං අනුසයුප්පත්තිරහට්ඨානතා”ති, සොපි න දොසො. යත්ථ යත්ථ හි අනුසයා උප්පත්තිරහා, තදෙව එකජ්ඣං ගහෙත්වා “සබ්බත්ථා”ති වුත්තන්ති. තථෙව දිස්සතීති තං පමාදලිඛිතං විය දිස්සතීති අත්ථො.

යතො උප්පත්තෙන භවිතබ්බන්ති යතො අනුසයනට්ඨානතො කාමරාගානුසයෙන උප්පත්තෙන භවිතබ්බං, තෙන කාමරාගානුසයෙන උප්පත්තිරහට්ඨානෙ නිස්සක්කවචනං කතං “යතො”ති. තථාති එත්ථ තථා-සද්දො යථා “යතො උප්පත්තෙනා”ති එත්ථ උප්පත්තිරහට්ඨානතො අනුසයස්ස උප්පත්තිරහතා වුත්තා, තථා “උප්පජ්ජනකෙනා”ති එත්ථාපි සා එව වුව්චතීති දිසෙතීති ආහ “සබ්බධම්මෙසු...පෙ.... ආපන්නෙනා”ති. තත්ථ “උප්පජ්ජනකො”ති වුත්තෙ අනුප්පජ්ජනකො න හොතීති අයමත්ථො විඤ්ඤායති, තථා ච සති තෙන අනුප්පත්ති නිවිජ්ජාති උප්පත්තසභාවතා ච පකාසිතා හොතීති.

තෙනාහ “සබ්බධම්මෙසු...පෙ.... අපනෙති”ති. “යො යතො කාමරාගානුසයෙන නිරනුසයො, සො තතො මානානුසයෙන නිරනුසයො”ති පුච්ඡාය “යතො තතො”ති ආගතත්තා විස්සජ්ජනෙ “සබ්බත්ථා”ති පදස්ස නිස්සක්කවසෙතෙව සක්කා යොජෙතුන්ති දස්සෙන්නො “සබ්බත්ථාති...පෙ.... න න සම්භවති”ති ආහ. භූමිමනො අඤ්ඤත්ථාපි සද්දවිදු ඉච්ඡන්ති, යතො සබ්බෙසං පාදකං “සබ්බත්ථපාදක”න්ති වුච්චති, ඉධ පන නිස්සක්කවසෙන වෙදිතබ්බං.

සානුසයවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පජ්ඣනවාරවණ්ණනා

132-197. අප්පජ්ඣනසබ්භාවාති අප්පභානස්ස, අප්පභීයමානස්ස වා සබ්භාවා. තස්මාති යස්මා යො කාමරාගානුසයං පජ්ඣති, න සො මානානුසයං නිරවසෙසතො පජ්ඣති, යො ච මානානුසයං නිරවසෙසතො පජ්ඣති, න සො කාමරාගානුසයං පජ්ඣති පගෙව පභීනත්තා, තස්මා “යො වා පන මානානුසයං පජ්ඣති, සො කාමරාගානුසයං පජ්ඣතිති? නො”ති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං. යදි එවං පට්ඨපුච්ඡායං කථන්ති ආහ “යස්මා පන...පෙ.... වුත්ත”න්ති. තත්ථ පභානකරණමත්තමෙවාති පභානකිරියාසම්භවමත්තමෙව, න නිරවසෙසප්පභානන්ති අධිප්පායො. තෙ යපෙත්වාති දිට්ඨිවිච්ඡිකිච්ඡානුසයාදීනං නිරවසෙසපජ්ඣනකෙ අට්ඨමකාදිකෙ යපෙත්වා. අවසෙසාති තස්ස තස්ස අනුසයස්ස නිරවසෙසප්පජ්ඣනකෙහි අවසිට්ඨා. තෙසු යෙසං එකච්චෙ අනුසයා පභීනා, තෙපි අප්පජ්ඣනසබ්භාවෙනෙව නප්පජ්ඣන්තිති වුත්තා. න ච යථාච්ඡේදමානෙනාති මග්ගකිච්චභාවෙන විජ්ජමානප්පකාරෙන පභානෙන වජ්ජිතා රහිතා එව වුත්තාති යොජනා.

කෙසඤ්චිති සොතාපන්නසකදාගාමිමග්ගසමඬ්ඨිගිසකදාගාමීනං. පුන කෙසඤ්චිති අනාගාමිඅග්ගමග්ගසමඬ්ඨිඅරහන්තානං. උභයන්ති කාමරාගවිච්ඡිකිච්ඡානුසයද්වයං. සෙසානන්ති “සෙසා”ති වුත්තානං යථාවුත්තපුග්ගලානං. තෙසන්ති වුත්තප්පකාරානං ද්විත්තං අනුසයානං. උභයාප්පජ්ඣනස්සාති කාමරාගවිච්ඡිකිච්ඡානුසයාප්පජ්ඣනස්ස. කාරණං න භොතීති යෙසං විච්ඡිකිච්ඡානුසයො පභීනො, තෙසං තස්ස පභීනතා, යෙසං යථාවුත්තං උභයප්පභීනං, තෙසං තදප්පජ්ඣනස්ස කාරණං න භොතීති අත්ථො. තෙනාහ “තෙසං පභීනත්තා ‘නප්පජ්ඣන්ති’ති න සක්කා වත්තු”න්ති. අථ පන න තත්ථ කාරණං වුත්තං, යෙන කාරණවචනෙන යථාවුත්තදොසාපත්ති සියා, කෙවලං පන සන්නිට්ඨානෙන තෙසං පුග්ගලානං ගහිතතාදස්සනත්ථං වුත්තං “කාමරාගානුසයඤ්ච නප්පජ්ඣන්ති”ති, එවමපි පුච්ඡිතස්ස සංසයත්ථස්ස කාරණං වත්තබ්බං. තථා ච සති “සෙසපුග්ගලා තස්ස අනුසයස්ස පභීනත්තා නප්පජ්ඣන්ති”ති කාරණං වත්තබ්බමෙවාති වොදනං සන්ධායාහ “න වත්තබ්බ”න්තිආදි. තත්ථ න වත්තබ්බන්ති වුත්තනයෙන කාරණං න වත්තබ්බං කාරණභාවස්සෙව අභාවතො. “උභයාප්පජ්ඣනස්ස කාරණං න භොතී”ති වුත්තං, යථා පන වත්තබ්බං, තං දස්සෙතුං “යො කාමරාගානුසයං...පෙ.... වත්තබ්බත්තා”ති ආහ. තෙන පභීනාප්පභීනවසෙන

කාරණං න චත්තබ්බං, පභිනානංයෙව පන වසෙන චත්තබ්බන්ති දස්සෙති.
සංසයත්ථසඬගහිතෙති සංසයත්ථෙන පදෙන සඬගහිතෙ. සන්තිට්ඨානපදසඬගහිතං
පන පභියමානත්තා “නප්පජහති”ති න සක්කා චත්තුන්ති.

පජහනවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. පභිනවාරවණ්ණනා

264-274. ඵලට්ඨවසෙනෙව දෙසනා ආරද්ධා, න මග්ගට්ඨවසෙන, කුතො
පුට්ඨජනවසෙන. කස්මා? ඵලක්ඛණෙ හි අනුසයා පභිනාති වුව්චන්ති, මග්ගක්ඛණෙ
පන පභියන්ති. තෙනෙවාහ “මග්ගසමඬගීනං අග්ගහිතං දීපෙති”ති. පටිලොමෙ
හි පුට්ඨජනවසෙනපි දෙසනා ගහිතා “යස්ස දිට්ඨානුසයො අප්පභිනො, තස්ස
විචිකිච්ඡානුසයො අප්පභිනොති? ආමන්තා”ති ආදිනා.

අනුසයව්චන්තපටිපක්ඛෙකචිත්තක්ඛණිකානන්ති අනුසයානං අව්චන්තං
පටිපක්ඛභූතචකචිත්තක්ඛණිකානං. මග්ගසමඬගීනන්ති මග්ගට්ඨානං. එත්ථ ච
අනුසයානං අව්චන්තපටිපක්ඛතාග්ගහණෙන උප්පත්තිරහතං පටික්ඛිපති. න හි තෙ
අව්චන්තපටිපක්ඛසමුප්පත්තිතො පරතො උප්පත්තිරහා භොන්ති.
මග්ගසමඬගීතාග්ගහණෙන අනුප්පත්තිරහතාපාදිතං පටික්ඛිපති. න හි
මග්ගක්ඛණෙ තෙ අනුප්පත්තිරහතං ආපාදිතා නාම භොන්ති, අථ ඛො
ආපාදියන්ති. චකචිත්තක්ඛණිකාතාග්ගහණෙන සන්තානඛ්‍යාපාරං. තෙනාහ “න
කොච්ඡි”ති ආදි. තත්ථ තෙති මග්ගසමඬගීතො. න කෙවලං පභිනවාරෙයෙව, අථ ඛො
අඤ්ඤෙසුපිති දස්සෙන්නො “අනුසය....පෙ.... ගහිතා”ති ආහ.

275-296. යත්ථ අනුසයො උප්පත්තිරහො, තත්ථෙවස්ස
අනුප්පත්තිරහතාපාදනන්ති “අත්තනො අත්තනො ඔකාසෙ ඵව අනුප්පත්තිධම්මකං
ආපාදිතො”ති ආහ. තථා හි චුත්තං “චක්ඛුං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා
තණ්හා උප්පජ්ජමානා උප්පජ්ජති, එත්ථ නිවිසමානා නිවිසති”ති (විහ. 203) චත්වා
පුන චුත්තං “චක්ඛුං ලොකෙ පියරූපං සාතරූපං, එත්ථෙසා තණ්හා පභියමානා
පභියති, එත්ථ නිරුජ්ඣමානා නිරුජ්ඣති”ති (විහ. 204). තස්මාති යස්මා
තදොකාසත්තමෙව කාමධාතුආදිඔකාසත්තමෙව අනුසයානං දීපෙන්නි
පභිනාප්පභිනවචනාති, තස්මා. අනොකාසෙ තදුභයාවත්තබ්බතා චුත්තාති යස්මා
කාමරාගපටිඝානුසයානං ද්විත්තං උප්පත්තිට්ඨානං, සො ඵව පභානොකාසොති
ස්වායං තෙසං අඤ්ඤමඤ්ඤං අනොකාසො, තස්මිං අනොකාසෙ තදුභයස්ස
පභානාප්පභානස්ස නචත්තබ්බතා චුත්තා. කාමරාගානුසයොකාසෙ හි
පටිඝානුසයස්ස අප්පභිනත්තා සො “තත්ථ පභිනො”ති න චත්තබ්බො, අට්ඨිතත්තා
පන “තත්ථ අප්පභිනො”ති ච, තස්මා අනොකාසෙ තදුභයාවත්තබ්බතා චුත්තාති.
තෙන සද්ධිං සමානොකාසෙති තෙන කාමරාගෙන සද්ධිං සමානොකාසෙ.
“සාධාරණට්ඨානෙ”ති චුත්තෙ කාමධාතුයං සුචුපෙක්ඛාසු පභිනො නාම භොති, න
සමානකාලෙ පභිනො තතියචතුත්ථමග්ගවජ්ඣක්තා කාමරාගමානානුසයානං.

පහිතවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. ධාතුවාරවණ්ණනා

332-340. අප්පහිනුප්පත්තිරහභවා ඉධ අනුගමනසයනානීති දස්සෙන්තො “යස්මිං ...පෙ.... අත්ථො”ති ආහ. ඉධාපි යුත්තාති පුබ්බෙ චුත්තමෙවත්ථං පරාමසති. තථා හි චුත්තං “කාරණලාභෙ උප්පත්තිඅරහතං දස්සෙති”ති (යම. මූලටී. අනුසයයමක 1). ඡ පටිසෙධවචනානීති තිස්සන්තං ධාතුනං චුතුපපාතවිසිට්ඨානං පටිසෙධනවසෙන චුත්තවචනානි, තතො එව ධාතුවිසෙසනිද්ධාරණානි න භොන්ති. පටිසෙධොති හි ඉධ සත්තාපටිසෙධො චුත්තොති අධිප්පායෙන වදති. අඤ්ඤත්ථෙ පන න-කාරෙ නායං දොසො. ඉමං නාම ධාතුං. තංමූලිකාසුති පටිසෙධමූලිකාසු. එවඤ්ඤීති “න කාමධාතුයා චුතස්ස කාමධාතුං උපපජ්ජන්තස්සා”තිආදිනා පඨමයොජනාය සති. නකාමධාතුආදියු උපපත්තිකිත්තනෙනෙව නකාමධාතුආදිග්ගහණෙනපි ධාතුවිසෙසස්සෙව ගහිතතාය අත්ථතො විඤ්ඤායමානත්තා. තෙනාහ “න කාමධාතු...පෙ.... විඤ්ඤායති”ති. හඤ්ඤිතඛබ්බාති විහජිතඛබ්බා. විභාගො පනෙත්ථ දුට්ඨො ඉච්ඡිතොති ආහ “ද්විධා කාතඛබ්බාති අත්ථො”ති. පුච්ඡා ව විස්සජ්ජනානි ව පුච්ඡාවිස්සජ්ජනානි. යථා අචුත්තෙ හඬගාභාවස්ස අවිඤ්ඤාතත්තා “අනුසයා හඬගා නත්ථි”ති වත්තඛබ්බං, තථා තයිදං “කති අනුසයා හඬගා”ති එතදපෙක්ඛන්ති තදපි වත්තඛබ්බං. පුච්ඡාපෙක්ඛඤ්ඤි විස්සජ්ජනන්ති.

ධාතුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනුසයයමකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. චිත්තයමකං

උද්දෙසවාරවණ්ණනා

1-62. සරාගාදීති එත්ථ ආදි-සද්දෙන “යස්ස සරාගං චිත්තං උප්පජ්ජති, න නිරුජ්ඣති”ති ආරහිත්වා යාව “යස්ස අවිමුත්තං චිත්තං”න්ති වාරො, තාව සඬගණ්භාති. කුසලාදීති පන ආදි-සද්දෙන “යස්ස කුසලං චිත්තං උප්පජ්ජති, න නිරුජ්ඣති”ති ආරහිත්වා යාව “යස්ස සරණං චිත්තං උප්පජ්ජති, න නිරුජ්ඣති”ති වාරො, තාව සඬගණ්භාති, තස්මා සරාගාදිකුසලාදීහිති සරාගාදීහි අවිමුත්තන්තෙහි, කුසලාදීහි අරණන්තෙහි පදෙහි මිස්සකා වාරා. සුද්ධිකාති කෙවලා යථාචුත්තසරාගාදීහි කුසලාදීහි ව අමිස්සකා. තයො තයොති පුග්ගලධම්මවසෙන තයො තයො මභාවාරා. යදි එවං කථං සොළස පුග්ගලවාරාති ආහ “තත්ථ තත්ථ පන චුත්තෙ සම්පිණ්ඩෙත්වා”ති. තත්ථ තත්ථ සොළසවිධෙ සරාගාදිමිස්සකචිත්තෙ චුත්තෙ පුග්ගලෙ එව එකජ්ඣං සම්පිණ්ඩෙත්වා සඬගහෙත්වා “සොළස පුග්ගලවාරා”ති චුත්තං. “ධම්මපුග්ගලධම්මවාරා”ති එත්ථාපි එසෙව නයො. න නිරන්තරං චුත්තෙති ධම්මෙ පුග්ගලධම්මෙ ව අනාමසිත්වා සොළසසුපි යානෙසු

නිරන්තරං පුග්ගලෙ එව වුත්තෙ සම්පිණ්ඨෙත්වා සොළස පුග්ගලවාරා න වුත්තාති අත්ථො.

සංසග්ගවසෙනාති සංසප්පනවසෙන දෙසනාය විමිස්සනවසෙන. අඤ්ඤා භි උප්පාදනිරොධා පච්චුප්පන්තානාගතකාලා ව කථං සංසප්පියන්ති. සෙසානම්පි වාරානන්ති උප්පාදුප්පන්තවාරාදීනං. තංතංනාමතාති යථා “යස්ස චිත්තං උප්පප්පති, තස්ස චිත්තං උප්පන්න”න්තිආදීනා උප්පාදඋප්පන්තභාවාමසනතො උප්පාදඋප්පන්තවාරොති නාම පාළිතො එව විඤ්ඤායති, එවං සෙසවාරානම්පිති ආහ “තංතංනාමතා පාළිඅනුසාරෙන වෙදිතබ්බො”ති.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා

63. තථාරූපස්සෙවාති පච්ඡිමචිත්තසමඛිගිතො එව. තඤ්ච චිත්තන්ති තඤ්ච යථාවුත්තක්ඛණං පච්ඡිමචිත්තං. “එවංපකාර”න්ති ඉමස්ස අත්ථං දස්සෙතුං “භඩ්ගක්ඛණසමඛිගිමෙවා”ති වුත්තං නිරුප්කම්මානාකාරස්ස “එවංපකාර”න්ති වුත්තන්තා.

65-82. ද්වයමෙතන්ති යං “ඛණපච්චුප්පන්තමෙව චිත්තං උප්පාදක්ඛණාපගමෙන උප්පප්පිත්ථ නාම, තදෙව උප්පාදක්ඛණෙ උප්පාදං පත්තන්තා උප්පප්පිත්ථ, අනතීතන්තා උප්පප්පති නාමා”ති වුත්තං, එතං උභයම්පි. එවං න සක්කා වත්තුන්ති ඉමිනා වුත්තප්පකාරෙන න සක්කා වත්තුං, පකාරන්තරෙන පන සක්කා වත්තුන්ති අධිප්පායො. තත්ථ “න භී”තිආදීනා පයම්පක්ඛං විභාවෙති. විභජිතබ්බං සියාති “භඩ්ගක්ඛණෙ තං චිත්තං උප්පප්පිත්ථ, නො ව උප්පප්පති, උප්පාදක්ඛණෙ තං චිත්තං උප්පප්පිත්ථ වෙව උප්පප්පති වා”ති විභජිතබ්බං සියා, න ව විභත්තං. “ආමන්තා”ති වත්තබ්බං සියා ඛණපච්චුප්පන්තො චිත්තෙ වුත්තනයෙන උභයස්සපි ලබ්භමානන්තා, න ව වුත්තං. ඉදානි යෙන පකාරෙන සක්කා වත්තුං, තං දස්සෙතුං “චිත්තස්ස භඩ්ගක්ඛණෙ”තිආදිමාහ. පුග්ගලො වුත්තො, පුග්ගලවාරො හෙසොති අධිප්පායො. තස්සාති පුග්ගලස්ස. න ව කිඤ්චි චිත්තං උප්පප්පති චිත්තස්ස භඩ්ගක්ඛණසමඛිගිභාවතො. තං පන චිත්තං උප්පප්පති, යං චිත්තසමඛිගි සො පුග්ගලොති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. යදි අනෙකචිත්තවසෙනායං යමකදෙසනා පවත්තාති වොදනං සන්ධායාහ “චිත්තන්ති භී...පෙ.... තිට්ඨතී”ති. සන්තිට්ඨානවසෙන නියමො වෙදිතබ්බො, අඤ්ඤා “නො ව තෙසං චිත්තං උප්පප්පති”තිආදීනා පටිසෙධො න යුජ්ජෙය්‍යාති අධිප්පායො. තාදිසන්ති තථාරූපං, යදවත්ථො උප්පන්තඋප්පප්පමානතාදිපරියායෙහි වත්තබ්බො භොති, තදවත්ථන්ති අත්ථො.

83-113. ඉමස්ස පුග්ගලවාරත්තාති “යස්ස චිත්තං උප්පප්පමාන”න්තිආදීනයප්පවත්තස්ස ඉමස්ස අතික්කන්තකාලවාරස්ස

පුග්ගලවාරත්තා. පුග්ගලො පුච්ඡිතොති “යස්ස චිත්තං උප්පජ්ජමානං...පෙ....
 තස්ස චිත්තං”න්ති චිත්තසමඛිගිපුග්ගලො පුච්ඡිතොති පුග්ගලස්සෙව විස්සජ්ජනෙන
 භවිතබ්බං, ඉතරථා අඤ්ඤං පුච්ඡිතං අඤ්ඤං විස්සජ්ජිතං සියා. න කොච්ඡි පුග්ගලො
 න ගහිතො සබ්බසත්තානං අනිබ්බන්තචිත්තතාභාවතො. තෙ ව පන සබ්බෙ
 පුග්ගලා. නිරුජ්ඣමානක්ඛණානිචිත්තානි නිරුජ්ඣමානක්ඛණා භුත්වා
 අතීතචිත්තා. තථා දුතියතනියානි යථා පයමපඤ්ඤො අනවසෙසපුග්ගලවිසයත්තා
 පටිච්චනෙන විස්සජ්ජෙනබ්බො සියා, තථා තතො එව දුතියතනියපඤ්ඤා
 “ආමන්තා”ඉව්වෙව විස්සජ්ජෙනබ්බො සියුන්ති අත්ථො. චතුත්ථො පන පඤ්ඤො
 එවං විහජිත්වා පුග්ගලවසෙනෙව විස්සජ්ජෙනබ්බොති දස්සෙන්නො
 “පච්ඡිමචිත්තස්සා”තිආදිං වත්වා තථා අවචනෙ කාරණං දස්සෙන්නො
 “චිත්තවසෙන පුග්ගලවචත්ථානතො”තිආදිමාහ. “භඩ්ගක්ඛණෙ චිත්තං
 උප්පාදක්ඛණං චිතික්කන්තං”න්ති ඉමිනා වත්තමානස්ස චිත්තස්ස වසෙන පුග්ගලො
 උප්පාදක්ඛණානිචිත්තො, “අතීතං චිත්තං උප්පාදක්ඛණඤ්ච චිතික්කන්තන්ති
 භඩ්ගක්ඛණඤ්ච චිතික්කන්තං”න්ති ඉමිනා පන අතීතස්ස චිත්තස්ස වසෙන
 පුග්ගලො උප්පාදක්ඛණානිචිත්තො වුත්තො.

තත්ථාති තෙසු ද්විසු පුග්ගලෙසු. පුරිමස්සාති පයමං වුත්තස්ස
 සන්තිට්ඨානපදසඛිගහිතස්ස චිත්තං න භඩ්ගක්ඛණං චිතික්කන්තං. “නො ව
 භඩ්ගක්ඛණං චිතික්කන්තං”න්ති හි වුත්තං. පච්ඡිමස්ස චිතික්කන්තං චිත්තං
 භඩ්ගක්ඛණන්ති සම්බන්ධො. “භඩ්ගක්ඛණඤ්ච චිතික්කන්තං”න්ති හි වුත්තං.
 එවමාදිකො පුග්ගලවිභාගොති දුතියපඤ්ඤාදිසු වුත්තං සන්ධායාහ. තස්ස චිත්තස්ස
 තංතංඛණචිතික්කමාචිතික්කමදස්සනවසෙනාති තස්ස තස්ස උප්පාදක්ඛණස්ස
 භඩ්ගක්ඛණස්ස ව යථාරහං චිතික්කමස්ස අචිතික්කමස්ස ව දස්සනවසෙන දස්සිතො
 හොති පුග්ගලවිභාගොති යොජනා. ඉධාති ඉමස්මිං අතික්කන්තකාලවාරෙ.
 පුග්ගලවිසිට්ඨං චිත්තං පුච්ඡිතං “යස්ස චිත්තං තස්ස චිත්තං”න්ති වුත්තත්තා. යදිපි
 පුග්ගලප්පධානා පුච්ඡා පුග්ගලවාරත්තා. අථාපි චිත්තප්පධානා පුග්ගලං
 විසෙසනභාවෙන ගහෙත්වා චිත්තස්ස විසෙසිතත්තා. උභයථාපි දුතියපුච්ඡාය
 “ආමන්තා”ති වත්තබ්බං සියා අනවසෙසපුග්ගලවිසයත්තා. තථා පන අවත්වා
 “අතීතං චිත්තං”න්ති වුත්තං, කස්මා නිරොධක්ඛණං...පෙ.... දස්සනත්ථන්ති
 දට්ඨබ්බන්ති යොජනා. එස නයො “න නිරුජ්ඣමානං”න්ති එත්ථාපිති
 නිරුජ්ඣමානං ඛණං නිරොධක්ඛණං ඛණං චිතික්කන්තකාලං කිං තස්ස චිත්තං න
 හොතීති අත්ථො.

114-116. සරාගපච්ඡිමචිත්තස්සාති සරාගචිත්තෙසු පච්ඡිමස්ස චිත්තස්ස,
 එකස්ස පුග්ගලස්ස රාගසම්පයුත්තචිත්තෙසු යං සබ්බපච්ඡිමං චිත්තං, තස්ස. සො
 පන පුග්ගලො අනාගාමී වෙදිතබ්බො. න නිරුජ්ඣති නිරොධාසමඛිතාය.
 නිරුජ්ඣස්සති ඉදානි නිරොධං පාපුණ්ණස්සති. අප්පට්ඨන්ධිකත්තා පන තතො අඤ්ඤං
 නුප්පජ්ජස්සති. ඉතරෙසන්ති යථාවුත්තසරාගපච්ඡිමචිත්තසමඛිගි.
 චිත්තරාගචිත්තසමඛිගිඤ්ච යපෙත්වා අවසෙසානං ඉතරෙසක්ඛානඤ්චෙව
 පුපුජ්ජනානඤ්ච.

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

චිත්තයමකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. ධම්මයමකං.

1. පණ්ණත්තිවාරො

උද්දෙසවාරවණ්ණනා

1-16. යථා මූලයමකෙ කුසලාදිධම්මා දෙසිතාති කුසලාකුසලාබ්‍යාකතා ධම්මා කුසලකුසලමූලාදිවිභාගතො මූලයමකෙ යමකවසෙන යථා දෙසිතා. අඤ්ඤාපාති කුසලකුසලමූලාදිවිභාගතො අඤ්ඤාපා, බන්ධාදිවසෙනාති අත්ථො.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පචත්තිවාරවණ්ණනා

33-34. තං පන කම්මසමුට්ඨානාදිරූපං අග්ගහෙත්වා. කෙවීති ධම්මසිරිත්ථෙරං සන්ධායාහ. සො හි “චිත්තසමුට්ඨානරූපවසෙන චුත්ත”න්ති අට්ඨකථං ආහරිත්වා “ඉමස්මිං පඤ්ඤෙ කම්මසමුට්ඨානාදිරූපඤ්ඤා ලබ්භතී”ති අවොච. තථා ච වත්වා පටිලොමපාළිං දස්සෙත්වා “චිත්තසමුට්ඨානරූපමෙව ඉධාධිජ්ජෙතං. කම්මසමුට්ඨානාදිරූපෙ න විධානං, නාපි පටිසෙධො”ති ආහ. තථාති යථා චුත්තජපකාරෙ පාඨෙ චිත්තසමුට්ඨානරූපමෙව අධිජ්ජෙතං, තථා එත්ථාපීති අත්ථො. නොති චුත්තන්ති වදන්තීති සම්බන්ධො. තං පනෙතන්ති යථා උද්ධට්ඨස්ස පාඨස්ස අත්ථවචනං, එවං න සක්කා වත්තුං. කස්මාති ආහ “චිත්තස්ස භඩ්ධක්ඛණේ...පෙ.... පටිසෙධසිද්ධිතො”ති. ස්වායං පටිසෙධො හෙට්ඨා දස්සිතොයෙවාති අධිජ්ජායො.

යෙ ච වදන්තීති එත්ථ යෙ වාති වජිරබුද්ධිත්ථෙරං සන්ධායාහ. සො හි “සොනාපත්තිමග්ගක්ඛණේ”තිආදිනා පටිසම්භිදාමග්ගපාළිං ආහරිත්වා “යථා තත්ථ සතිපි කම්මජාදිරූපෙ යපෙත්වා චිත්තසමුට්ඨානරූපන්ති චිත්තපට්ඨිද්ධන්තා චිත්තජරූපමෙව යපෙනබ්බහාවෙන උද්ධට්ඨං, එවම්ධාපි චිත්තජරූපමෙව කථිත”න්ති වදති. තඤ්ඤා නෙසං වචනං තථා න හොති, යථා තෙහි උදාහරං, විසමොයං උපඤ්ඤාසොති අත්ථො. යථා ච තං තථා න හොති, තං දස්සෙතුං “යෙසඤ්ඤී”තිආදි චුත්තං. තෙසන්ති කම්මජාදිනං. තස්සාති මග්ගස්ස. තෙති අබ්‍යාකතා, යෙ උජ්ජාදනිරොධවත්තො. අවිජ්ජමානෙසු ච උජ්ජාදනිරොධෙසු නිබ්බානස්ස විය.

සන්තිට්ඨානෙන ගහිතෙසු පුග්ගලෙසු. තෙසු හි කෙවි අකුසලාබ්‍යාකතචිත්තානං උජ්ජාදක්ඛණසමඬ්භිතො, කෙවි අබ්‍යාකතචිත්තස්ස, කෙවි

කුසලාභියාකතවිත්තස්ස, තෙසු පුරිමා ද්වෙ පයමකොට්ඨාසෙන සඬගහිතා තස්ස කුසලුප්පත්තිපටිසෙධපරත්තා, තෙ පන භවවසෙන විහජිත්වා චත්තබ්බාති දස්සෙන්තො “පඤ්චවොකාරො”ති ආදිමාහ. එවන්ති යථාචුත්තනායෙන. සබ්බත්ථාති සබ්බපඤ්ඤෙසු.

79. තතොති එකාවජ්ජනවිජිතො. පුරිමතරජවනවිජි යාය වුට්ඨානගාමිති සඬගහිතා, තත්ථ උප්පත්තස්සපි විත්තස්ස. කුසලානාගතභාවපරියොසානෙනාති කුසලධම්මානං අනාගතභාවස්ස පරියොසානභූතෙන අග්ගමග්ගානන්තරපච්චයත්තෙන දීපිතං හොති සමානලක්ඛණං සබ්බං. කෙන? තාය එව සමානලක්ඛණතාය. එස නයොති යථා කුසලානුප්පාදො කුසලානාගතභාවස්ස පරියොසානභූතතො චුත්තපරිච්ඡේදතො ඔරම්පි ලබ්හතීති සො යථාචුත්තපරිච්ඡේදො ලක්ඛණමත්තන්ති ස්වායං නයො දස්සිතො. එස නයො අකුසලාතීතභාවස්ස ආදිමිති “දුතියෙ අකුසලෙ”ති චුත්තට්ඨානෙන, අබ්‍යාකතාතීතභාවස්ස ආදිමිති “දුතියෙ විත්තෙ”ති චුත්තට්ඨානෙපිති යොජනා. ඉදාති “එස නයො”ති යථාචුත්තමතිදෙසං “යථා හී”ති ආදිනා පාකටතරං කරොති. භාවනාපභානාති දස්සිතාති හොන්ති “අග්ගමග්ගසමඬ්ඪි කුසලඤ්ච ධම්මං භාවෙති, අකුසලඤ්ච පජ්හති”ති. ඉධාති ඉමස්මිං පවත්තිවාරො. තං තන්ති අකුසලාතීතතාදි කුසලානාගතතාදි ව. තෙන තෙනාති “දුතියෙ අකුසලෙ අග්ගමග්ගසමඬ්ඪි”ති එවමාදිනා අන්තෙන ව.

100. පටිසන්ධිවිත්තතොති ඉදං මරියාදග්ගහණං, න අභිවිධිග්ගහණං, යතො “සොළසම”න්ති ආහ. අභිවිධිග්ගහණමෙව වා සොළසවිත්තක්ඛණායුකමෙව රූපන්ති ඉමස්මිං පක්ඛෙ අධිප්පෙනෙ පටික්ඛිත්තොවායං වාදොති දස්සෙන්තො “තතො පරම්පි වා”ති ආහ. අයඤ්ච විචාරො හෙට්ඨා දස්සිතො එව. න තතො ඔරන්ති විඤ්ඤායති තතො ඔරං අකුසලනිරොධසමකාලං අබ්‍යාකතනිරොධස්ස අසම්භවතො.

පවත්තිවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ධම්මයමකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. ඉන්ද්‍රියයමකං

1. පණ්ණත්තිවාරො

උද්දෙසවාරවණ්ණනා

1. ඉන්ද්‍රියයමකෙ විභඩ්ගෙ වියාති යථා ඉන්ද්‍රියවිභඩ්ගෙ පුරිසින්ද්‍රියානන්තරං ජීවිතින්ද්‍රියං උද්දිට්ඨං, න මනින්ද්‍රියානන්තරං, එවං ඉමස්මිං ඉන්ද්‍රියයමකෙ. තඤ්ච සුත්තදෙසනානුරොධෙනාති දස්සෙන්තො “තිණ්මාති...පෙ.... සුත්තෙ දෙසිතක්කමෙනා”ති ආහ. සොයං යදත්ථං තස්ස සුත්තෙ දෙසිතක්කමෙන

උද්දෙසො, තං දස්සෙතුං “පවත්තිවාරෙහි” තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථා “ජීවිතින්ද්‍රිය” ත්ති ඉදං රූපජීවිතින්ද්‍රියස්ස අරූපජීවිතින්ද්‍රියස්ස ච සාමඤ්ඤතො ගහණං, එවං උපාදින්නස්ස අනුපාදින්නස්ස වාති ආහ “කම්මජානං අකම්මජානඤ්ච අනුපාලක” ත්ති. අථ වා සහජධම්මානුපාලකම්පි ජීවිතින්ද්‍රියං න කෙවලං ඛණ්ඩිතියා එව කාරණං, අථ ඛො පබන්ධානුපච්ඡෙදස්සපි කාරණමෙව. අඤ්ඤථා ආයුක්ඛයමරණං න සම්භවෙය්‍ය, තස්මා “කම්මජානඤ්ච අනුපාලක” ත්ති අවිසෙසතො වුත්තං, වුතිපට්ඨන්ධිසු ච පවත්තමානානං කම්මජානං අනුපාලකං. ඉතීති තස්මා. තංමූලකානීති ජීවිතින්ද්‍රියමූලකානි. වුතිපට්ඨන්ධිපවත්තිවසෙනාති වුතිපට්ඨන්ධිවසෙන පවත්තිවසෙන ච. තත්ථ යං උපාදින්නං, තං වුතිපට්ඨන්ධිවසෙනෙව, ඉතරං ඉතරවසෙනපි වත්තබ්බං. යස්මා චක්ඛුන්ද්‍රියාදීසු පුරිස්සන්ද්‍රියාවසානෙසු එකන්තඋපාදින්නෙසු අතංසභාවත්තා යං මනින්ද්‍රියං මූලමෙව න භොති, තස්මා තං යපෙත්වා අවසෙසමූලකානි චක්ඛුන්ද්‍රියාදීමූලකානි. ආයතනයමකෙ වියාති යථා ආයතනයමකෙ පට්ඨන්ධිවසෙනායතනානං උප්පාදො, මරණවසෙන ච නිරොධො වුත්තො, එවම්ධාපි වුතිඋපපත්තිවසෙනෙව වත්තබ්බානි, තස්මා අතංසභාවත්තා ජීවිතින්ද්‍රියං තෙසං චක්ඛුන්ද්‍රියාදීනං මජ්ඣෙ අනුද්දිස්සිත්වා අන්තෙ පුරිස්සන්ද්‍රියානන්තරං උද්දිට්ඨං. යං පන චක්ඛුන්ද්‍රියාදීමූලකෙසු මනින්ද්‍රියං සබ්බපච්ඡා එව ගහිතං, තත්ථ කාරණං අට්ඨකථායං වුත්තමෙව.

උද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිද්දෙසවාරවණ්ණනා

94. කොච්ඡි සභාවො නත්ථිති කොච්ඡි සභාවධම්මො නත්ථි. යදි එවං “නත්ථි” ති පටික්ඛෙපො එව යුත්තොති ආහ “න ච රූපාදී” තිආදි. “සුඛා දුක්ඛා අදුක්ඛමසුඛා” තිආදීසු සුඛදුක්ඛසද්දානං සාමඤ්ඤවචනභාවෙපි ඉන්ද්‍රියදෙසනායං තෙ විසිට්ඨවිසයා එවාති දස්සෙන්නො “සුඛස්ස...පෙ.... ගහිතොයෙවා” ති ආහ. දුක්ඛස්ස ච හෙදං කත්වා.

140. පඤ්ඤන්ද්‍රියානි භොන්තීති ආමන්තාති වුත්තන්ති පජානනට්ඨෙන අධිපතෙය්‍යට්ඨෙන ච පඤ්ඤන්ද්‍රියානි භොන්ති, දස්සනට්ඨෙන පන චක්ඛුති වාති චක්ඛු, ඉන්ද්‍රියන්ති පුච්ඡාය “ආමන්තා” ති වුත්තන්ති අධිප්පායො. “තණ්හාසොතමෙවාහා” ති වුත්තං, “යස්ස ඡත්තිංසති සොතා” තිආදීසු (ධ. ප. 339) පන දිට්ඨිආදීනම්පි සොතභාවො ආගතො.

පණ්ණත්තිනිද්දෙසවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පවත්තිවාරවණ්ණනා

186. අඤ්ඤධම්මනිස්සයෙනාති “යො තෙසං රූපිනං ධම්මානං ආයු ඨිති” තිආදිනා (ධ. ස. 634) අඤ්ඤධම්මනිස්සයෙන ගහෙතබ්බං. පවත්තිඤ්ච

ගහෙත්වා ගතෙසු විස්සජ්ජනෙසු, චුතිපට්ඨන්ධියො ගහෙත්වා ගතෙසු යොජනා න ලබ්භතීති අධිජ්ජායො. අලබ්භමානා ච සුඛදුක්ඛදොමනස්සින්ද්‍රියෙහෙව න ලබ්භති. තංමූලකා ච නයාති සුඛින්ද්‍රියාදිමූලකා ච නයා. තෙනීති සුඛින්ද්‍රියාදීහි. යොජනාති “පචත්තෙ සුඛින්ද්‍රියවිජ්ජයුත්තචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ” තිආදිනා උප්පජ්ජමානෙනි යොජනා. තංමූලකා ච තථායොජනාමූලභූතා ච නයා ජීවිතින්ද්‍රියාදිමූලකා ච නයා. පාකටායෙවාති පාළිගතියා එව විඤ්ඤායමානයොජනත්තා සුවිඤ්ඤායා එව.

තං වචනං. සොමනස්සචරහිතසවක්ඛකපට්ඨන්ධිනිදස්සනවසෙනාති සොමනස්සචරහිතසවක්ඛකපට්ඨන්ධියෙව නිදස්සනන්ති යොජෙතබ්බං. කථං පනෙතං ජානිතබ්බං “නිදස්සනමත්තමෙතං, න පන ගණනපරිච්ඡින්නදන” න්ති ආහ “න හි චතුත්තංයෙවාති නියමො කතො” ති. තංසමානලක්ඛණාති තාය සවක්ඛකපට්ඨන්ධිතාය සමානලක්ඛණාති පරිත්තවිපාකග්ගහණං. තත්ථ සසොමනස්සපට්ඨන්ධියො සන්ධාය උපෙක්ඛාපට්ඨන්ධියො නිදස්සනභාවෙන චුත්තාති කෙවි. පරිත්තවිපාකපට්ඨන්ධි ච කුසලවිපාකාහෙතුකපට්ඨන්ධි වෙදිතබ්බා. සාපි හි සවක්ඛකා සියා. තංසමානලක්ඛණාති වා තාය උපෙක්ඛාසහගතාය සමානලක්ඛණා යථාචුත්තඅහෙතුකපට්ඨන්ධි ච පඤ්චමජ්ඣානපට්ඨන්ධි ව. යදි එවං “චතුත්ත” න්ති කස්මා ගණනපරිච්ඡෙදොති ආහ “කාමාවචරෙ...පෙ.... නිදස්සනං කත” න්ති. තෙනාති උපෙක්ඛාසහගතමහාවිපාකනිදස්සනෙන, යෙහි සමානතාය ඉමෙ නිදස්සනභාවෙන චුත්තා, තෙ එකංසෙන තංසභාවා එවාති අයමෙත්ථ අධිජ්ජායො. තෙනාහ “යථා සසොමනස්ස...පෙ.... තො භොති” ති.

නනු ච ගබ්භසෙය්‍යකෙසු අයමත්ථො එකංසතො න ලබ්භතීති ආසඬකං සන්ධායාහ “ගබ්භසෙය්‍යකානඤ්ච...පෙ.... දස්සිතා භොති” ති. තෙනාහ “සවක්ඛකාන” න්තිආදි. තත්ථ යදි සහෙතුකපට්ඨන්ධිකානං කාමාවචරානං නියමතො සවක්ඛකාදිභාවදස්සනං ගබ්භසෙය්‍යකවසෙන ලබ්භෙය්‍යා, යුත්තමෙතං සියාති වොදනං සන්ධායාහ “ගබ්භසෙය්‍යකෙපි හි” තිආදි. තථා ආයතනයමකෙ දස්සිතන්ති ඉදං ආයතනයමකවණ්ණනායං අත්තනා චුත්තං “එවඤ්ච කත්වා ඉන්ද්‍රියයමකෙ” තිආදිවචනං සන්ධාය චුත්තං. තත්ථ හි සොමනස්සින්ද්‍රියුප්පාදකමමස්ස එකන්තෙන චක්ඛන්ද්‍රියුප්පාදනතො ගබ්භෙපි යාව චක්ඛන්ද්‍රියුප්පත්ති, තාව උප්පජ්ජමානතාය “අභිනන්දිතබ්බත්තා” ති චුත්තං. සන්තිට්ඨානෙන සඬගහිතානන්ති “යස්ස වා පන සොමනස්සින්ද්‍රියං උප්පජ්ජති” ති එතෙන සන්තිට්ඨානෙන සඬගහිතානං. ඉත්ථිතං අසානකානං උප්පජ්ජන්තිනන්ති ආදීසුති ආදි-සද්දෙන “ඉත්ථිතං අචක්ඛකානං උප්පජ්ජන්තින” න්තිආදිං සඬගණ්භාති. තෙ එවාති ගබ්භසෙය්‍යකා එව.

තංසමානලක්ඛණන්ති සොපෙක්ඛඅචක්ඛකපට්ඨන්ධිභාවෙන සමානලක්ඛණං. තත්ථාති අහෙතුකපට්ඨන්ධිවිත්තෙන. සමාධිලෙසො දුබ්බලසමාධි යො විත්තට්ඨිතිමත්තො. තස්මාති යස්මා විත්තට්ඨිති විය දුබ්බලං වීරියං නත්ථි, යො “වීරියලෙසො” ති වත්තබ්බො, තස්මා, ලෙසමත්තස්සපි වීරියස්ස අභාවාති අත්ථො. අඤ්ඤෙසුති අහෙතුකපට්ඨන්ධිවිත්තතො අඤ්ඤෙසු. කෙසුචිති එකච්චෙසු.

උභයෙනපි මනොද්චාරාවජ්ජනහසිතුප්පාදවිත්තං වදති. ඉධානි අහෙනුකපට්ඨසන්ධිවිත්තෙ. සමාධිවීරියානි ඉන්ද්‍රියප්පත්තානි ච න භොන්තිති සමාධිකිච්චං පටික්ඛිපති, න සමාධිමත්තං, න වීරියලෙසස්ස සබ්භාවතොති යොජෙතඛිබ්බං. තෙනෙවාහ “විසෙසනඤ්ඤි විසෙසිතඛිබ්බෙ පවත්තති”ති. යස්මිං වීරියෙ සති ඉන්ද්‍රියුප්පත්ති සියා, තදෙව තත්ථ නත්ථිති අත්ථො.

අපායෙ ඔපපාතිකවසෙතානි ඉදං සුගතියං ඔපපාතිකො විකලින්ද්‍රියො න භොතිති කත්වා වුත්තං, “ලබ්භන්තෙව ඤාණවිජ්ජයුත්තාන”න්ති පන වුත්තත්තා “දුහෙනුකපට්ඨසන්ධිකානං වසෙතා”ති අට්ඨකථායං වුත්තං. තෙසන්ති ඉන්ද්‍රියවිසින්ද්‍රියසන්තානානං. ඉන්ද්‍රියවිසින්ද්‍රියානං පන උප්පාදනිරොධා අභිණ්භසොව භොන්තිති. පට්ඨකප්පිකාදීනන්ති එත්ථ ආදි-සද්දෙන ගහිතානං පරිවත්තමානලිඛිගානං වසෙන උප්පාදනිරොධග්ගහණං වෙදිතඛිබ්බං. පට්ඨකප්පිකානං පන වසෙන උප්පාදො එව ලබ්භති. “වුතිඋපපත්තිවසෙනෙව දුතියපුච්ඡාසුපි සන්තිට්ඨානෙහි ගහණං වෙදිතඛිබ්බ”න්ති ඉදං උපාදින්නඉන්ද්‍රියෙහි නියමිතත්තා වුත්තං.

190. සන්තානුප්පත්තිනිරොධදස්සනතොති සන්තානවසෙන උප්පාදනිරොධානං දිස්සමානත්තා. එතෙන රූපජීවිතින්ද්‍රියස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියාදිසමානගතිකතං යුත්තිතො සාධෙති. ආගමතො පන “චිතා සොමනස්සෙනා”තිආදිනා පරතො සාධෙස්සති. ඡෙදොති නාමං දට්ඨඛිබ්බං සරූපදස්සනෙනෙව සංසයඡෙදනතො.

තස්සාති රූපජීවිතින්ද්‍රියස්ස. තෙ ව අසඤ්ඤසත්තා. නනු ව උප්පාදොව ජීවිතින්ද්‍රියස්ස වුතිඋපපත්තිවසෙන වත්තඛිබ්බො, න අනුප්පාදොති ආහ “අනුප්පාදො...පෙ.... න පවත්තෙ”ති. අයඤ්ච නයො න කෙවලං පුරිමකොට්ඨාසෙ එව, අථ බො ඉතරකොට්ඨාසෙපි ගහිතො එවාති දස්සෙන්නො “පච්ඡිමකොට්ඨාසෙපි”තිආදිමාහ.

“උපපත්තිවිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ”ති කස්මා වුත්තන්ති යෙනාධිප්පායෙන වොදනා කතා, තමධිප්පායං විවරිතුං “නනු සුද්ධාවාස”න්තිආදි වුත්තං. න වත්තඛිබ්බන්ති “උපපජ්ජන්තාන”න්ති න වත්තඛිබ්බං, “උපපත්තිවිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ”ඉච්චෙව වත්තඛිබ්බන්ති අත්ථො. ඉදානි යථා “උපපජ්ජන්තාන”න්ති න වත්තඛිබ්බං, තං දස්සෙතුං “යථා හී”තිආදි වුත්තං. සොමනස්සමනින්ද්‍රියානන්ති සොමනස්සින්ද්‍රියමනින්ද්‍රියානං, අයමෙව වා පායො. තදාති පට්ඨකප්පි රූපජීවිතින්ද්‍රියස්ස ධරමානකාලෙ. තස්මාති යස්මා රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියානං අත්ථෙව කාලහෙදො, උභයඤ්චෙත්ථ ජීවිතින්ද්‍රියභාවසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං කත්වා ගස්හති, තස්මා. උභයන්ති සොමනස්සින්ද්‍රියජීවිතින්ද්‍රියන්ති ඉදං උභයං. උප්පාදක්ඛණෙන නිදස්සිතන්ති එතෙන “උපපත්තිවිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ”ති ඉදං නිදස්සනමත්තන්ති දස්සෙති. ඉදානි තමෙවත්ථං උදාහරණෙන පාකට්තරං කාතුං “යථා හී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ යථා තාදිසානං අනෙකෙසං විත්තානං භඩ්ගක්ඛණෙ ලබ්භමානං තදෙකදෙසෙන

සබ්බපඨමස්ස උපපත්තිචිත්තස්ස භඩ්ගක්ඛණෙන නිදස්සිතං, එවමිධාපි ඛණද්වයෙ ලබ්භමානං තදෙකදෙසෙන උප්පාදක්ඛණෙන නිදස්සිතන්ති එවං නිදස්සනත්ථො වෙදිතබ්බො.

තෙසන්ති ජීවිතින්ද්‍රියාදීනං. අඤ්ඤත්ථාති පවත්තෙ. ඉධාති අනාගතකාලභෙදෙ. න න සම්භවති උපපත්තික්ඛණස්ස විය තතො පරං පවත්තික්ඛණස්සපි අනාගතකාලභාවතො. තස්මාති උපපත්තිතො අඤ්ඤත්ථාපි යථාධිප්පෙන උප්පාදසම්භවතො. අයඤ්ච අත්ථො වාරන්තරෙපි දිස්සතීති දස්සෙන්නො ආහ “එවඤ්ච කත්වා”ති ආදි. න භීතිආදීනා තමෙවත්ථං සමත්ථෙති. තත්ථ අපි පච්ඡිම...පෙ.... සන්ධිකස්සාති අපි-සද්දෙන “කො පන වාදො අපච්ඡිමභවිකස්ස සොමනස්සභගතපටිසන්ධිකස්සා”ති දස්සෙති. අපච්ඡිමභවිකස්ස චූතිතො පච්ඡා “සොමනස්සින්ද්‍රියං නිරුජ්ඣිස්සති”ති වත්තබ්බමෙව නත්ථිති ආහ “චූතිතො පුබ්බෙවා”ති. එත්ථ හි පඨමපුච්ඡාසු සන්තිට්ඨානත්ථොති ආදීසු අයං සඬ්ඛෙපත්ථො – එත්ථ “යස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියං උප්පජ්ජිස්සති”ති එවමාදීසු යමකෙසු යා පඨමපුච්ඡා, තාසු සන්තිට්ඨානපදසඬ්ගහිතො අත්ථො. පුච්ඡිතබ්බත්ථස්සයොති “තස්ස සොමනස්සින්ද්‍රියං උප්පජ්ජිස්සති”ති ආදිකස්ස පුච්ඡිතබ්බස්ස අත්ථස්ස නිස්සයභූතො මාදිසොව මයා සදිසො එව අත්ථො උපපත්තිඋප්පාදින්ද්‍රියවා උපපත්තික්ඛණෙ උප්පාදාවත්ථගුන්ද්‍රියසහිතො, උභයුප්පාදින්ද්‍රියවා පටිසන්ධිපවත්තිසු උප්පාදාවත්ථගුන්ද්‍රියසහිතො වා. පටිතිවත්තිත්වාපි පුච්ඡිතබ්බත්ථස්ස නිස්සයොති “යස්ස වා පනා”ති ආදීනා පටිතිවත්තිත්වා පුච්ඡිතබ්බස්සපි සංසයත්ථස්ස නිස්සයොති එවං ඉමිනා විය අජ්ඣාසයෙන “යස්ස වා පන සොමනස්සින්ද්‍රියං උප්පජ්ජිස්සති”ති ආදීසු දුතියපුච්ඡාසු සන්තිට්ඨානත්ථමෙව සන්තිට්ඨානපදසඬ්ගහිතමෙව අත්ථං නියමෙති. තත්ථෙව තාසු එව පුබ්බෙ චූත්තපඨමපුච්ඡාසු එව. පුච්ඡිතබ්බං “තස්ස සොමනස්සින්ද්‍රියං උප්පජ්ජිස්සති”ති ආදීසු අනාගතභාවමත්තෙන සරූපතො ගහිතං උප්පාදං උප්පාදසඬ්ඛාතං, “තස්ස සොමනස්සින්ද්‍රියං නිරුජ්ඣිස්සති”ති ආදීසු අනාගතභාවමත්තෙන සරූපතො ගහිතං නිරොධං වා නිරොධසඬ්ඛාතං වා සංසයත්ථං න නියමෙති. එවන්ති චූත්තජ්ජකාරෙන සන්තිට්ඨානත්ථස්ස නියමො හොති, න සංසයත්ථස්ස, තස්මා “යස්ස වා පන...පෙ.... ආමන්තා”ති චූත්තං. එස නයොති ය්වායං උප්පාදවාරෙ විචාරො චූත්තො, නිරොධවාරෙපි එසෙව නයො. තථා හි “යස්ස වා පන සොමනස්සින්ද්‍රියං නිරුජ්ඣිස්සති, තස්ස චක්ඛුන්ද්‍රියං නිරුජ්ඣිස්සතිති? ආමන්තා”ති චූත්තං.

එවං අචූත්තත්තාති උප්පාදනිරොධානං අනාගතානං සරූපෙන අචූත්තත්තා. න හි තත්ථ තෙ සරූපෙන චූත්තා, අථ බො “නුප්පජ්ජිස්සති”ති පටික්ඛෙපමුඛෙන චූත්තා. තත්ථාති අනුලොමෙ. න එවං යොජ්ජෙතබ්බා පටිලොමෙ. තමෙව අයොජ්ජෙතබ්බතං “යථා භී”ති ආදීනා විවරති. උප්පාදනිරොධෙ අතික්කම්ත්වා උප්පාදනිරොධා සම්භවන්ති යොජ්ජතුං, තථා උප්පාදනිරොධෙ අප්පත්වා

උප්පාදනිරොධා සම්භවන්ති යොජෙතුන්ති යොජනා. ඉදඤ්ච ද්වයං යථානුලොමෙ සම්භවති, න එවං පටිලොමෙ. තෙනාහ “න එවං...පෙ.... සම්භවන්ති”ති. තත්ථ කාරණමාහ “අභුතාභාවස්ස...පෙ.... සම්භවානුපපත්තිතො”ති. අභුතාභාවස්සාති අභුතස්ස අභාවස්ස, අභුතස්ස උප්පාදස්ස නිරොධස්ස ච අභාවස්සාති අධිප්පායො. තෙනාහ “අභුතූප්පාදනිරොධාභාවො ච පටිලොමෙ පුච්ඡිතො”ති, තස්මා “ආමන්තා”ති ච චුත්තං, න චුත්තං විස්සජ්ජනන්ති සම්බන්ධො. අස්ස විසෙසරහිතස්ස අභුතාභාවස්සාති ඉමස්ස යථාචුත්තස්ස යථා රූපාභාවො වෙදනාභාවොති කොපි අභාවොපි විසෙසසහිතො, න එවමයන්ති විසෙසරහිතස්ස අභුතාභාවස්ස.

කාලන්තරයොගාභාවතොති කාලවිසෙසයොගාභාවතො. යාදිසානන්ති යානි භූතානි න චත්තමානානි සති පච්චයෙ උප්පජ්ජනාරහානි, තෙසං අනාගතානන්ති අත්ථො. උප්පාදනිරොධාභාවෙන පුච්ඡිතබ්බස්සාති “නුප්පජ්ජිස්සති න නිරුජ්ඣිස්සති”ති එවං උප්පාදස්ස නිරොධස්ස ච අභාවෙන පුච්ඡිතබ්බස්ස අත්ථස්ස. සන්තිස්සයො නිස්සයභූතො සන්තිට්ඨානෙන සන්තිච්ඡිතො සන්තිට්ඨානපදසඬගහිතො. සො යථාචුත්තො අත්ථො නිස්සයො එතෙසන්ති තන්තිස්සයා. තාදිසානංයෙව අනාගතානංයෙව උපපත්තිචුතිඋප්පාදනිරොධානං උපපත්තිචුතිසඬබ්බාතඋප්පාදනිරොධානං අනුප්පාදනිරොධානං පටික්ඛෙපවසෙන. ජීවිතාදීනම්පි ජීවිතමනින්ද්‍රියාදීනම්පි. අනුප්පාදනිරොධා සංසයපදෙන පුච්ඡිතා හොන්ති “යස්ස සොමනස්සින්ද්‍රියං නුප්පජ්ජිස්සති, තස්ස සොමනස්සින්ද්‍රියං න නිරුජ්ඣිස්සති”ති. “ආමන්තා”ති චුත්තං විහජිත්වා චත්තබ්බස්ස අභාවතො. තෙනාහ “න චුත්තං...පෙ.... විස්සජ්ජන”න්ති.

යෙ සොපෙක්ඛපටිසන්ධිකා භවිස්සන්ති රූපලොකෙ, තෙ සඬගහිතාති යොජනා. තංසමානලක්ඛණතායාති තෙන සොපෙක්ඛපටිසන්ධිකාභාවෙන සමානලක්ඛණතාය. තං පමාදලිඛිතං ධම්මයමකෙ තාදිසස්සෙව චචනස්ස අභාවතො. තත්ථපි යං චත්තබ්බං, තං චිත්තයමකෙ චුත්තං “න හි ඛණපච්චුප්පන්තෙ උප්පජ්ජිත්ථාති අතීතවොහාරො අත්ථී”තිආදිනා.

පවත්තිවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පරිඤ්ඤාවාරවණ්ණනා

435-482. ලොකියඅඛ්‍යාකතෙහීති ඵලධම්මනිබ්බානවිනිමුත්තෙහි අඛ්‍යාකතෙහි. තානි උපාදායාති තානි ලොකියඅඛ්‍යාකතානි උපාදාය. තංසමානගතිකානං මනින්ද්‍රියාදීනං “සො වෙදනාක්ඛන්ධං පරිජානාතීති? ආමන්තා”තිආදිනා (යම. 1.බන්ධයමක.206) වෙදනාක්ඛන්ධාදීනං විය පරිඤ්ඤෙඤායතා චුත්තා. යඤ්ඤි පරිජානිතබ්බං, තදෙව පරිජානාතීතිආදිනා චුත්තං. එවමවිපරීතෙ අත්ථෙ සිද්ධෙපි වොදකො “මස්සකත්තා”ති එත්ථ ලබ්භමානං ලෙසං ගහෙත්වා වොදෙති “යදි පරිඤ්ඤෙඤායමිස්සකත්තා”තිආදිනා. තස්සත්ථො – යථා ඉධ

පරිඤ්ඤායාමිස්සකානං පරිඤ්ඤායානා වුත්තා, එවමඤ්ඤත්ථාපි සා තෙසං
 වත්තබ්බා, තථා භාවෙනබ්බමිස්සකානං භාවෙනබ්බතාති. තෙනාහ “කස්මා
 ධම්මයමකෙ”තිආදි. කුසලාකුසලෙසු භාවනාපහානාහිනිවෙසො හොති, යෙන
 වුත්තං “සො තං අකුසලං පජහති, කුසලං භාවෙති”තිආදි. න අබ්‍යාකතභාවන්ති
 එකෙන යථා එස්සද්වාරතො විය විඤ්ඤාණද්වාරතො කුසලාදීනං
 උප්පත්තිපරියායො, එවං වෙදනාක්ඛන්ධාදීනං විය න අබ්‍යාකතාදීනං
 පරිඤ්ඤායානාපරියායොති දස්සෙති.

කුසලාකුසලභාවෙන අග්ගහිතාති සමුදයසභාවෙන අග්ගහිතාති අත්ථො.
 කුසලාකුසලාපීති කුසලාකුසලභාවාපි සමානා. භාවෙනබ්බපහාතබ්බභාවෙහි විනාපි
 හොති, යො න මග්ගසමුදයසච්චපක්ඛියො. යථා “අනිච්චං රූප”න්ති එත්ථ
 “අනිච්චමෙව රූපං, න නිච්ච”න්ති පටියොගිවිනිවත්තනමෙව එව-කාරෙන කරියති,
 න තස්ස දුක්ඛානත්තතාදයො නිවාරිතා හොන්ති, එවං “පහාතබ්බමෙවා”ති එත්ථ
 එව-සද්දෙන පටියොගිභූතං අප්පහාතබ්බමෙව නිවත්තියති, න තතො
 අඤ්ඤවිසෙසාති දස්සෙන්නො ආහ “එතෙන පහාතබ්බමෙවා”තිආදි.
 භාවෙනබ්බභාවො එව තස්ස අඤ්ඤන්ද්‍රියස්ස ගහිතො උක්කංසගතිවිජානනතො.
 “පරතො ලිඛිතබ්බං උප්පටිපාටියා ලිඛිත”න්ති කස්මා වුත්තං. ද්වෙ පුග්ගලාති හි
 ආදි අනුලොමෙ ආගතං උද්ධටං, චක්ඛුන්ද්‍රියං න පරිජානාතීතිආදි පන පටිලොමෙ.
 දොමනස්සින්ද්‍රියං න පජහන්ති නාමාති ඉදං “නො ව දොමනස්සින්ද්‍රියං
 පජහන්ති”ති පාළිපදස්ස අත්ථවචනං. යං පන “චක්ඛුන්ද්‍රියමූලකං අතික්කමිත්වා
 දොමනස්සින්ද්‍රියමූලකෙ ඉදං වුත්ත”න්ති වුත්තං, පටිලොමෙ ආගතං සන්ධාය
 වුත්තත්තා තං න යුත්තං, න තං අට්ඨකථාවරියා පයමං ආගතං පදං ලඛිතිත්වා
 තාදිසස්සෙව පච්ඡා ආගතපදස්ස අත්ථවණ්ණනං කරොන්ති. පදානුක්කමතො එව හි
 අට්ඨකථායං අත්ථවණ්ණනා ආරද්ධා, පරියොසාපිතා ව, තස්මා අනුපටිපාටියාව
 ලිඛිතං, න උප්පටිපාටියාති දට්ඨබ්බං “ද්වෙ පුග්ගලා”තිආදිකස්ස අනුලොමෙ
 ආගතස්ස උද්ධටත්තා.

එත්ථාති එතස්මිං පරිඤ්ඤාවාරෙ. ඡ පුග්ගලාති පුපුඡ්ජනෙන සද්ධිං යාව
 අනාගාමිමග්ගට්ඨා ඡ පුග්ගලා. අභින්දිත්වා ගහිතො තත්ථ හබ්බාහබ්බානං
 කිච්චවිසෙසස්ස අග්ගහිතත්තා. යත්ථ පන සති පුපුඡ්ජනග්ගහණසාමඤ්ඤ
 හබ්බානං කිච්චං ගහිතං, යත්ථ ව අහබ්බානං, තත්ථ තෙ එව භින්දිත්වා වුත්තා
 හොන්තිති දස්සෙන්නො “යෙ ව පුපුඡ්ජනා මග්ගං පටිලභිස්සන්ති, යෙ ව පුපුඡ්ජනා
 මග්ගං න පටිලභිස්සන්ති”ති ව ආදිමාහ. අරහාති අරියො, අයමෙව වා පායො.
 පයමමග්ගඵලසමඬ්ඨිති පුරිමමග්ගඵලසමඬ්ඨි. ඉතරොති අරහා. එවං පුග්ගලභෙදං
 ඤ්ඤත්වාති ඉධ පුපුඡ්ජනො සො ව අහබ්බොති ගහිතො, ඉධ හබ්බො ඉධ අරියා, යෙ ව
 පයමමග්ගඵලසමඬ්ඨිතො යාව අග්ගමග්ගඵලසමඬ්ඨිතොති එවං යථාවුත්තං
 පුග්ගලවිභාගං ඤ්ඤත්වා. තත්ථ තත්ථාති තෙසං ද්වෙ පුපුඡ්ජනා අට්ඨ අරියාති ඉමෙසං
 යථාවුත්තපුග්ගලානං භෙදතො අභෙදතො ව ගහණවසෙන ආගතෙ තස්මිං තස්මිං
 පායපදෙසෙ. සන්තිට්ඨානෙනාති සන්තිට්ඨානපදවසෙන, නිච්ඡයවසෙනෙව වා.

නිද්ධාරෙත්වාති නිහරිත්වා. විස්සජ්ජනං යොජෙතඛිබ්බන්ති විස්සජ්ජනවසෙන
පවත්තපාළියා යථාචුත්තඅත්ථදස්සනෙන සම්බන්ධතො විභාවෙනඛිබ්බන්ති.

පරිඤ්ඤාවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

ඉන්ද්‍රියයමකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

යමකපකරණ-අනුට්ඨා සමත්තා.

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

පට්ඨානපකරණ-අනුට්ඨා

ගන්ථාරම්භවණ්ණනා

කාමගුණාදීනි කාමගුණඤ්ඤාචිත්තිස්සරියාදීනි. ලලන්තීති
ලලිතානුභවනවසෙන රමන්ති. තෙසුති කාමගුණාදීසු. විහරන්තීති
ඉරියාපථපරිවත්තනාදිනා වත්තන්ති. පච්චත්ථිකෙති බාහිරඛිහන්තරභෙදෙ අමිත්තෙ.
ඉස්සරියං තත්ථ තත්ථ ආධිපතෙය්‍යං. යානං
සෙට්ඨිසෙනාපතිසුචරාජාදිට්ඨානන්තරං. ආදි-සද්දෙන පරිවාරපරිච්ඡෙදාදි
සඬගස්හති. පුඤ්ඤයොගානුභාවජ්ජත්තායාති දානමයාදිපුඤ්ඤානුභාවාධිගතාය
සමථවිපස්සනාභාවනාසඬබාතයොගානුභාවාධිගතාය ව. ජුතියාති සරීරජ්ජහාය වෙච
ඤාණජ්ජහාය ව. එත්ථ ව දෙව-සද්දො යථා කීළාවිජ්ඣිසාවොභාරජුතිගතිඅත්ථො,
එවං සත්තිඅභිත්ථවකමනත්ථොපි භොති ධාතුසද්දානං අනෙකත්ථභාවතොති
“යදිවජ්ජනිජ්ජාදෙන සක්කොන්තීති වා”තිආදි චුත්තං.

ඉද්ධිවිධාදිතාමත්තෙන භගවතො අභිඤ්ඤාදීනං සාවකෙහි සාධාරණතාවචනං,
සභාවතො පන සබ්බෙහි බුද්ධගුණා අනඤ්ඤසාධාරණායෙවාති දස්සෙන්තො
“නිරතිසයාය අභිඤ්ඤාකීළාය, උත්තමෙහි දිඛ්ඛුභ්මඅරියවිභාරෙහි”ති ආහ.
චිත්තිස්සරියසත්තධනාදීනං දානසඬබාතෙන
සම්මාපටිපත්තිඅවෙච්චජ්ජසාදසක්කාරානං ගහණසඬබාතෙනාති යොජනා.
ගහණඤ්ඤවෙත්ථ තෙසු උපලඛිතමානසම්මාපටිපත්තිඅවෙච්චජ්ජසාදානං තෙහි
උපතීයමානසක්කාරස්ස ව අභිනන්දනං අනුමොදනං සම්පට්ච්ඡනඤ්ඤ වෙදිතඛිබ්බං.
ධම්මසභාවානුරූපානුසාසනීවචනෙනෙව ව පන සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිපි සඬගහිතාති
දට්ඨඛිබ්බා විතික්කමධම්මානුරූපා අනුසාසනීති කත්වා. ඤාණගති ඤාණෙන
ගන්තඛිබ්බස්ස ඤෙය්‍යස්ස අවබොධො. සමන්තාගතත්තාති ඉදං
“අභිඤ්ඤාකීළායා”තිආදීසු පච්චෙකං යොජෙතඛිබ්බං, තථා සදෙවකෙන
ලොකෙනාති ඉදං “ගමනීයතො”තිආදීසු. තෙ දෙවෙති සම්මුතිදෙවාදිකෙ දෙවෙ.
තෙහි ගුණෙහිති අභිඤ්ඤාදිගුණෙහි. පූජනීයතරො දෙවොති ඉදං පූජනීයපරියායො
අයං අති-සද්දොති කත්වා චුත්තං. අතිරෙකතරොති අධිකතරො.
උපපත්තිදෙවානන්ති ඉදං තඛිබ්බුලතාය චුත්තං. විසුද්ධිදෙවාපි හි තත්ථ

විජ්ජන්තෙව, තෙසුපි වා ලබ්භමානං උපපත්තිදෙවභාවමත්තමෙව ගහෙත්වා තථා
 චුත්තං. පටිපක්ඛානං දුස්සිලාමුට්ඨස්සචචික්ඛෙපානං,
 සිලවිපත්තිඅභිජ්ඣාදොමනස්සඅවසිට්ඨනීවරණානං වා.

ඉසීනං සත්තමො, ඉසීසු සත්තමොති දුට්ඨමිපි අත්ථං යොජෙත්වා දස්සෙන්නො
 “චතුසච්චාවබොධගතියා...පෙ.... චුත්තො”ති ආහ. සපරසන්නානෙසු
 සීලාදිගුණානං එසනට්ඨෙන වා ඉසයො, බුද්ධාදයො අරියා. ඉසි ව සො සත්තමො
 වාති ඉසිසත්තමොති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. “නාමරූපනිරොධ”න්ති එත්ථ
 යං නාමරූපං නිරොධෙතබ්බං, තං දස්සෙන්නො “යතො විඤ්ඤාණං
 පච්චුදාවත්තති”ති ආහ. වට්ටපරියාපන්නඤ්ඤි නාමරූපං නිරොධෙතබ්බං. තස්මිඤ්ඤි
 නිරොධිතෙ සබ්බසො නාමරූපං නිරොධිතමෙව හොති. යථාහ
 “සොතාපත්තිමග්ගඤ්ඤාණෙන අභිසංඛාරවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන සත්ත භවෙ
 ඨපෙත්වා අනමතග්ගෙ සංසාරෙ යෙ උප්පජ්ජෙය්‍යං නාමඤ්ච රූපඤ්ච, එත්ථෙතෙ
 නිරුජ්ඣන්ති...පෙ.... අරහතො අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා
 පරිනිබ්බායන්තස්ස වරිමවිඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන පඤ්ඤා ව සති ව නාමඤ්ච
 රූපඤ්ච, එත්ථෙතෙ නිරුජ්ඣන්ති වූපසමන්ති අත්ථං ගච්ජන්ති
 පටිප්පස්සම්භන්ති”ති (වුළුති. අජිතමාණවපුච්ඡානිද්දෙස 6).
 අතිගම්භීරනයමණ්ඩිතදෙසනං සාතිසයං පච්චයාකාරස්ස විභාවනතො. සභාවතො ව
 පච්චයාකාරො ගම්භීරො. යථාහ “අධිගතො බො මායං ධම්මො ගම්භීරො”තිආදි
 (දී. නි. 2.67; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7, 8), “ගම්භීරො වායං,
 ආනන්ද, පටිච්චසමුප්පාදො ගම්භීරාවභාසො”ති (දී. නි. 2.95; සං. නි. 2.60) ව ආදි.
 තස්ස වායං අනන්තනයපට්ඨානදෙසනා අතිගම්භීරාව.

ගන්ථාරම්භවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පච්චයුද්දෙසවණ්ණනා

සමානනෙති සමානනයනෙ, සමාහරණෙ, සමානකරණෙ වා අට්ඨකථාධිජ්ජායං.
 තත්ථ “ද්වෙ අනුලොමාති ධම්මානුලොමඤ්ච පච්චයානුලොමඤ්චා”තිආදිනා
 පරතො වණ්ණයිස්සන්ති.

පට්ඨානනාමත්ථොති “පට්ඨාන”න්ති ඉමස්ස නාමස්ස අත්ථො, තං පන යස්මා
 අවයවද්වාරෙන සමුදායෙ නිරුළ්භං, තස්මා යථා අවයවෙසු පතිට්ඨිතං, තමෙව තාව
 දස්සෙතුං “තිකපට්ඨානාදීනං තිකපට්ඨානාදිනාමත්ථො”ති චුත්තං. අථ වා
 අවයවාවනමෙව පට්ඨානනාමත්ථො නිද්ධාරෙතබ්බො තංසමුදායමත්තත්තා
 පකරණස්ස. න හි සමුදායො නාම කොචි අත්ථො අත්ථිති දස්සෙතුං
 “පට්ඨානං...පෙ.... නාමත්ථො”ති චුත්තං. තෙනෙවාහ “ඉමස්ස
 පකරණස්ස...පෙ.... සමොධානතා චෙත්ථ වත්තබ්බා”ති.
 වචනසමුදායත්ථවිජානනෙන විදිතපට්ඨානසාමඤ්ඤත්ථස්ස විත්ථාරතො
 පට්ඨානකථා වූච්චමානා සුඛග්ගහණා හොතීති දස්සෙන්නො ආහ

“එවකදී...පෙ.... හොඳී” කි. තත්පරානි තාසු නාමත්පයථාචුත්තසමොධානතාසු. සබ්බසාධාරණස්සාති සබ්බෙසං අවයවභූතානං තිකපට්ඨානාදීනං සමුදායස්ස ච සාධාරණස්ස. අත්ථතො ආපන්නං නානාවිධභාවන්ති පකාරග්ගහණෙනෙව පකාරානං අනෙකවිධතා ච ගහිතාව හොන්තීති චුත්තං. පකාරෙහි යානන්ති හි පට්ඨානං, නානාවිධො පච්චයො, තං එත්ථ විහජනවසෙන අත්ථීති පට්ඨානං, පකරණං, තදවයවො ච. එතස්මිඤ්ච අත්ථනයෙ සද්දතොපි නානාවිධභාවසිද්ධි දස්සිතාති වෙදිතබ්බා. තත්ථ නානප්පකාරා පච්චයතා, නානප්පකාරානං පච්චයතා ච නානප්පකාරපච්චයතාති උභයමපි සාමඤ්ඤානිද්දෙසෙන එකසෙසනයෙන චා එකස්සං ගහිතන්ති දස්සෙන්නො “එකස්සපි...පෙ.... වෙදිතබ්බා” කි ආහ. අනෙකධම්මභාවතොති අනෙකෙ ධම්මා එතස්සාති අනෙකධම්මො, තබ්බාවතොති යොජෙතබ්බං. නානප්පකාරපච්චයතාති නානප්පකාරපච්චයභාවො, යො අට්ඨකථායං “නානප්පකාරපච්චයට්ඨො” කි චුත්තො.

කාමං ධම්මසඤ්ඤාදිසුපි අත්ථෙව පච්චයධම්මවිභාගො, සො පන තත්ථ පච්චයභාවො න තථා තප්පරභාවෙන විහත්තො යථා පට්ඨානෙති දස්සෙන්නො “එතෙන...පෙ.... දස්සෙති” කි ආහ. සාතිසයවිභාගතං ඉමස්ස පකරණස්ස තථා තදවයවානං.

සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්ස යථාචුත්තගමනං යදධිකරණං, තං දස්සෙතුං “එත්පාති වචනසෙසො” කි. ගමනදෙසභාවතොති පවත්තිට්ඨානභාවතො. අඤ්ඤෙහි ගතිමන්තෙහීති තිසු කාලෙසු අප්පට්ඨතඤ්ඤාණාදීහි. තස්ස සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්ස.

තිව්ධෙන පරිච්ඡෙදෙන දෙසිතෙසු ධම්මෙසු තිකවොභාරොති ආහ “තිකානන්ති තිකවසෙන චුත්තධම්මාන”න්ති. තිණි පරිමාණානි එතෙසන්ති හි තිකා. සමන්තාති සමන්තතො සබ්බභාගතොති චුත්තං හොඳීති ආහ “අනුලොමාදීහි සබ්බප්පකාරෙහිපි” කි. ගතානීති පවත්තානි. සමන්තචතුර්විසතිපට්ඨානානීති සමන්තතො අනුලොමාදිසබ්බභාගතො සමොධානවසෙන චතුර්විසති පට්ඨානානි. අනුලොමාදිසබ්බකොට්ඨාසතොති අනුලොමාදිචතුකොට්ඨාසතො. තිකාදිප්පභාවන්ති තිකාදිදුකදුකපරියොසානෙහි ඡජභාවං. තෙනාති යථාචුත්තදස්සනෙන. ධම්මානුලොමාදිසබ්බකොට්ඨාසතොති පච්චනීකාදිදුකාදිසහජාතවාරාදිපච්චයපච්චනීයාදිආරම්මණමූලාදීනං ගහණං දට්ඨබ්බං. යථාචුත්තතො අඤ්ඤස්ස පකාරස්ස අසම්භවතො “අනුනෙහි නයෙහි පවත්තානීති චුත්තං හොඳී” කි ආහ. තානි පන යථාචුත්තානි සමන්තපට්ඨානානි. අයඤ්ච අත්ථවණ්ණනා අට්ඨකථාවචනෙන අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දනීති දස්සෙන්නො ආහ “තෙනෙවාහ...පෙ.... වසෙනා” කි.

හෙතුනොති හෙතුසභාවස්ස ධම්මස්ස. සතිපි හෙතුසභාවස්ස ආරම්මණපච්චයාදිභාවෙ සවිසෙසෙ තාව පච්චයෙ දස්සෙන්නෙන “අධිපතිපච්චයාදිභූතස්ස චා” කි චුත්තං. “හෙතු හුත්වා පච්චයො” කි චුත්තෙ ධම්මස්ස හෙතුසභාවතා නිද්ධාරිතා, න පච්චයවිසෙසොති තස්ස

අධිපතිපව්වයාදිභාවො න නිවාරිතොති ආහ “එතෙනපි සො එව දොසො ආපජ්ජති”ති. තෙනාති හෙතුභාවග්ගහණෙන. ඉධාති “හෙතුපව්වයො”ති එත්ථ. ධම්මග්ගහණන්ති අලොභාදිධම්මග්ගහණං. සත්තිවිසෙසො අත්තනො බලං සත්තිකාරණභාවො, යො රසොතිපි වුව්වති, ස්වායං අනඤ්ඤසාධාරණත්වය ධම්මතො අනඤ්ඤොපි පව්වයන්තරසමවායෙයෙව ලබ්භමානන්තා අඤ්ඤො විය කත්වා වුත්තො. තස්සාති හෙතුභාවසඛ්ඛාතස්ස සාමන්ථියස්ස. හෙතු හුත්වාති එත්ථාපි හෙතුභාවවාචකො හෙතුසද්දො, න හෙතුසභාවධම්මවාචකොති ආහ “හෙතු හුත්වා පව්වයොති ව වුත්ත”න්ති.

එවඤ්ඤා කත්වාතිආදිනා යථාවුත්තමත්ථං පාළියා සමන්ථෙති. යදි එවං අට්ඨකථායං ධම්මස්සෙව පව්වයතාවචනං කථන්ති ආහ “අට්ඨකථායං පනා”තිආදි. තෙනෙව චෙත්ථ අම්මහෙතිපි “ධම්මතො අනඤ්ඤොපි අඤ්ඤො විය කත්වා”ති ව වුත්තං. යදි අට්ඨකථායං “යො හි ධම්මො, මූලට්ඨෙන උපකාරකො ධම්මො”ති ව ආදිසු ධම්මෙන ධම්මසත්තිවිභාවනං කතං, අථ කස්මා ඉධ හෙතුභාවෙන පව්වයොති ධම්මසත්තියෙව විභාවිතාති වොදනං මනසි කත්වා වුත්තං “ඉධාපි වා...පෙ.... දස්සෙති”ති. ධම්මසත්තිවිභාවනං පනෙත්ථ න සක්කා පටික්ඛිපිතුන්ති දස්සෙන්නො “න හි”තිආදිමාහ. අත්ථො එතස්ස අත්ථිති අත්ථො, අත්ථාහිධායිවචනන්ති වුත්තං “එතිති එතස්ස අත්ථො වත්තති”ති, තස්මා අත්ථොති අත්ථවචනන්ති වුත්තං හොති. තෙනාහ “තඤ්ඤ උප්පත්තිට්ඨිතීනං සාධාරණවචන”න්ති. තඤ්ඤාති හි “වත්තති”ති වචනං පච්චාමට්ඨං. අථ වා එතිති එතස්ස අත්ථොති “එති”ති එතස්ස පදස්ස අත්ථො “වත්තති”ති එත්ථ වත්තනකිරියා. තඤ්ඤාති තඤ්ඤ වත්තනං. එතස්මිං පනත්ථො සාධාරණවචනන්ති එත්ථ වචන-සද්දො අත්ථපරියායො වෙදිතබ්බො “වුව්වති”ති කත්වා. යදග්ගෙන උප්පත්තියා පව්වයො, තදග්ගෙන ධීතියාපි පව්වයොති කොචි ආසඛිකෙය්‍යාති තදාසඛිකාතිවත්තනත්ථං වුත්තං “කොචි හි...පෙ.... හෙතුආදයො”ති. එත්ථ ව යථා උප්පජ්ජනාරහානං උප්පත්තියා පව්වයෙ සතියෙව උප්පාදො, නාසති, එවං තිට්ඨන්තානම්පි ධීතිපව්වයවසෙනෙව යානං යථා ජීවිතින්ද්‍රියවසෙන සහජාතධම්මානන්ති දට්ඨබ්බං. යෙ පන අරූපධම්මානං ධීති. පටික්ඛිපන්ති, යං වත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

යථා අධිකරණසාධනො පතිට්ඨන්ථො හෙතු-සද්දො, එවං කරණසාධනො පවත්තිඅත්ථොපි යුජ්ජතීති දස්සෙන්නො “හිනොති”තිආදිමාහ. “ලොභො නිදානං කම්මානං සමුදයායා”තිආදිවචනතො හෙතුනං කම්මනිදානභාවො වෙදිතබ්බො.

එතෙනාති හෙතුපව්වයතො අඤ්ඤෙනෙව කුසලභාවසිද්ධිවචනෙන. එකෙ ආචරියා. සභාවතොවාති එතෙන යථා අඤ්ඤෙසං රූපගතං ඕභාසෙන්තස්ස පදීපස්ස රූපගතොභාසකෙන අඤ්ඤෙන පයොජනං නත්ථි සයං ඕභාසනසභාවත්තා, එවං අඤ්ඤෙසං කුසලාදිභාවසාධකානං හෙතුනං අඤ්ඤෙන කුසලාදිභාවසාධකෙන පයොජනං නත්ථි සයමෙව කුසලාදිසභාවත්තාති දස්සෙති. න සභාවසිද්ධො අලොභාදීනං කුසලාදිභාවො උභයසභාවත්තා තංසම්පයුත්තඵස්සාදීනං වියාති ඉමමත්ථං දස්සෙති “යස්මා පනා”තිආදිනා. සා පන අඤ්ඤපටිබ්ද්ධා කුසලාදිතා.

න කොච්චි ධම්මො න හොතිති රූපාදිහෙදෙන ඡබ්බිධෙසු
සඬ්ඛතාසඬ්ඛතපඤ්ඤත්තිධම්මෙසු කොච්චි ධම්මො ආරම්මණපච්චයො න න
හොති, ස්වායං ආරම්මණපච්චයභාවො හෙට්ඨා ධාතුච්ඡිද්ධිගවණ්ණනායං
වුත්තොයෙව.

පුරිමාභිසඬ්ඛාරූපනිස්සයන්ති “ඡන්දවතො” තිආදිනා වුත්තාකාරෙන
පුරිමසිද්ධං චිත්තාභිසඬ්ඛාරකසඬ්ඛානං උපනිස්සයං. චිත්තෙති චිත්තසීසෙනායං
නිද්දෙසො දට්ඨබ්බො. න හි චිත්තමෙව තථාභිසඬ්ඛරියති, අථ ඛො
තංසම්පයුත්තධම්මාපි. සාධයමානාති වසෙ වත්තයමානා. වසවත්තනඤ්චෙත්ථ
තදාකාරානුවිධානං. ඡන්දාදියු හි භීතෙසු මජ්ඣිමෙසු පණ්ණෙසු තංතංසම්පයුත්තාපි
තථා තථා පවත්තන්ති. තෙනාහ “භීතාදිභාවෙන තදනුවත්තනතො” ති. තෙනාති
අත්තතො වසෙ වත්තාපනෙන, තෙසං වා වසෙ වත්තනෙන. තෙහි ඡන්දාදයො.
අධිපතිපච්චයා හොන්ති අත්තාධිනානං පතිභාවෙන පවත්තනතො. ගරුකාතබ්බං
ආරම්මණං මහග්ගතධම්මලොභනීයධම්මාදි.

තදනන්තරූපාදනියමොති තස්ස තස්සෙව චිත්තස්ස අනන්තරං
උප්පජ්ජමානතං. තංතංසහකාරීපච්චයවිසිට්ඨස්සාති තෙන තෙන ආරම්මණාදිනා
සහකාරීකාරණෙන තදුප්පාදනසමත්ථතාසඬ්ඛානං විසෙසං පත්තස්ස. තායයෙවාති
යා වෙබ්බදානෙ පුප්ඵනසමත්ථතා වෙබ්බපගමෙ ලද්ධොකාසා, තායමෙව.

උපසග්ගවසෙනපි අත්ථවිසෙසො හොතිති වුත්තං “සද්දත්ථමත්තතො
නානාකරණ” ති. වචනීයත්ථතොති භාවත්ථතො. භාවත්ථොපි හි
වචනග්ගහණානුසාරෙන විඤ්ඤෙය්‍යත්තා “වචනීයො” ති වුවචති.
නිරොධුප්පාදන්තරාභාවතොති පුරිමනිරොධස්ස පච්ඡිමුප්පාදස්ස ව
බ්‍යවධායකාභාවතො. නිරන්තරූපාදනසමත්ථතාති එතෙන නිරොධානං
නිරොධසමකාලුප්පාදවාදං නිවාරෙති. සති හි සමකාලත්තෙ බ්‍යවධානාසඬ්ඛානා ඵල න
සීයා සණ්ඨානාභාවතො. ඉදම්මො හෙට්ඨා උද්ධං තිරියන්ති විභාගාභාවා අත්තනා
එකත්තම්ච උපනෙත්වාති යොජනා. සණ්ඨානාභාවෙන හි
අප්පට්ඨසභාවුපලක්ඛණෙන විභාගාභාවං, තෙන එකත්තම්චුප්පනායනං සුට්ඨු
අනන්තරභාවං සාධෙති, සභාවට්ඨානාභාවෙන පන අනන්තරමෙව උප්පාදනං.

විභාගතො ඤාණෙන ආකරියතිති ආකාරො, ධම්මානං පවත්තිහෙදො.
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනඵලසමාපත්තීනං නිරොධුප්පාදානන්තරතායාති
යොජනා. පුරිමවුත්ති අසඤ්ඤසත්තුප්පත්තිතො පුරිමවුති. යදි කාලන්තරතා නත්ථී,
කථම්දං “සත්තාහං නිරොධං සමාපජ්ජිත්වා පඤ්ච කප්පසතාති අතික්කම්ත්වා” ති
වචනන්ති ආහ “න හි තෙසං...පෙ.... වුවචෙය්‍යා” ති. නනු තෙසං අන්තරා
රූපසන්තානො පවත්තතෙවාති අනුයොගං සන්ධායාහ “න ව...පෙ....
අඤ්ඤසන්තානත්තා” ති. යදි ඵලං තෙසං අඤ්ඤභින්නසන්තානං විය
අඤ්ඤමඤ්ඤපකාරෙනපි භවිතබ්බන්ති වොදනාය වුත්තං “රූපාරූප...පෙ....
හොන්ති” ති. තෙනෙනං දස්සෙති – යදිපි රූපාරූපධම්මා එකස්මිං පුග්ගලෙ

වත්තමානා විසෙසනො අඤ්ඤමඤ්ඤපකාරකභාවෙන වත්තන්ති, අඤ්ඤමඤ්ඤං පන විසදිසසභාවතාය විසුංයෙව සන්තානභාවෙන පවත්තනතො ඛ්‍යවධායකා න භොන්ති සන්තතිවසෙන මිටු අපරියාපන්නත්තා, යතො “අඤ්ඤමඤ්ඤං විජ්ජයුත්තා, විසංසට්ඨා” ති ව චුත්තන්ති. උපකාරකො ව නාම අවිචන්තං භින්නසන්තානානම්පි භොතියෙවාති න තාවතා සන්තානාහෙදොති භියොයාපි නෙසං ඛ්‍යවධායකතාභාවො වෙදිතඛ්ඛො. යථා සමානජාතිකානං චිත්තුප්පාදානං නිරන්තරතා සුට්ඨු අනන්තරභාවෙන පාකටා, න තථා අසමානජාතිකානන්ති අධිජ්ජායෙන “ජවනානන්තරස්ස ජවනස්ස විය භවඛිගානන්තරස්ස භවඛිගස්ස වියා” ති චුත්තං.

පච්චයභාවො චෙත්ථාති එත්ථ ව-සද්දො ඛ්‍යතිරෙකො. සො යෙන විසෙසෙනෙත්ථ උප්පාදක්ඛණං, තං විසෙසං ජොතෙති. අනන්තරපච්චයාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන සමනන්තරපච්චයං සඛිගණ්භාති. පුරෙපච්ඡාභාවා, තදුපාදිකා වා උප්පාදතිරොධා පුබ්බන්තාපරන්තපරිච්ඡේදො, තෙන ගභිතානං ඛණත්තයපරියාපන්නානන්ති අත්ථො. තෙනාහ “උප්පජ්ජතිති වචනං අලභන්තාන” ති. උප්පාදක්ඛණසමඛිගී හි “උප්පජ්ජති” ති චුච්චති. තථා හි චුත්තං “උප්පාදක්ඛණ උප්පජ්ජමානං, නො ව උප්පන්නං, භවිගක්ඛණ උප්පන්නං නො ව උප්පජ්ජමාන” ති (යම. 2.චිත්තයමක.81). සොති අනන්තරාදිපච්චයභාවො. අපරිච්ඡේදන්ති කාලවසෙන පරිච්ඡේදරහිතං. යතොති පුබ්බන්තාපරන්තවසෙන පරිච්ඡේදාභාවතො. තෙනෙවාති කාලවසෙන පරිච්ඡේද ඵල ධම්මානං ගහණතො.

උප්පත්තියා පච්චයභාවෙන පාකටෙනාති ඉදං තස්ස නිදස්සනභාවනිදස්සනං. සිද්ධඤ්ඤි නිදස්සනං. පච්චයුජ්ජන්නානන්ති පච්චයනිබ්බන්තානං, අත්තනො ඵලභූතානන්ති අධිජ්ජායො. සහජාතභාවෙනාති සහ උප්පන්නභාවෙන. අත්තනා සහුජ්ජන්නධම්මානඤ්ඤි සහුජ්ජන්නභාවෙන උපකාරකතා සහජාතපච්චයතා. තෙන ධීතික්ඛණෙපි නෙසං උපකාරකතා වෙදිතඛ්ඛො. ඵලඤ්ඤි “පකාසස්ස පදිපො වියා” ති නිදස්සනම්පි සුට්ඨු යුජ්ජති. පදිපො හි පකාසස්ස ධීතියාපි පච්චයොති.

අඤ්ඤමඤ්ඤතාවසෙනෙවාති ඉමිනා සහජාතාදිභාවෙන අත්තනො උපකාරකස්ස උපකාරකතාමත්තං න අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයතා, අථ ඛො අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයභාවවසෙනාති ලක්ඛණසඛිකරාභාවං දස්සෙති, න සහජාතාදිපච්චයෙහි විනා අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයස්ස පවත්ති. තෙනෙවාහ “න සහජාතතාදිවසෙනා” ති. යදිපි අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො සහජාතාදිපච්චයෙහි විනා න භොති, සහජාතාදිපච්චයා පන තෙන විනාපි භොන්තිති සහජාතතාදිවිධුරෙනෙව පකාරෙන අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයස්ස පවත්තිති දස්සෙන්නො “සහජාතාදි...පෙ.... න භොති” ති වත්ථා තමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං “න ව පුරෙජාත...පෙ.... භොන්ති” ති ආහ. සහජාතතාදිති ව ආදි-සද්දෙන නිස්සයඅත්ථිඅවිගතාදීනං ගහණං වෙදිතඛ්ඛො.

පථවිධාතුයං පතිට්ඨාය එව සෙසධාතුයො උපාදාරූපානි විය යථාසකකිව්වං කරොත්තීති චුත්තං. “අධිට්ඨානාකාරෙන පථවිධාතු සෙසධාතූන”න්ති. එත්ථ අධිට්ඨානාකාරෙනාති ආධාරාකාරෙන. ආධාරාකාරො චෙත්ථ නෙසං සාතිසයං තදධීනචුත්තිතාය වෙදිතඛිබ්බො, යතො භූතානි අනිද්දිසිතඛිබ්බට්ඨානානි වුව්වන්ති. එවඤ්ච කත්වා චක්ඛාදීනම්පි අධිට්ඨානාකාරෙන උපකාරකතා සුට්ඨු යුජ්ජති. න හි යථාචුත්තං තදධීනචුත්තිතාය විසෙසං මුඤ්චිත්වා අඤ්ඤො චක්ඛාදීසු අදෙසකානං අරූපධම්මානං අධිට්ඨානාකාරො සම්භවති. යදිපි යං යං ධම්මං පටිච්ච යෙ යෙ ධම්මා පවත්තන්ති, තෙසං සඛිබ්බෙසං තදධීනචුත්තිභාවො, යෙන පන පච්චයභාවවිසෙසෙන චක්ඛාදීනං පටුමන්දභාවෙසු චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදයො තදනුවිධානාකාරෙනෙව පවත්තන්ති, ස්වායම්දං තෙසං තදධීනචුත්තිතාය සිද්ධො විසෙසොති චුත්තො. එවඤ්ච පච්චයභාවසාමඤ්ඤෙ සතිපි ආරම්මණපච්චයතො නිස්සයපච්චයස්ස විසෙසො සිද්ධොති වෙදිතඛිබ්බො. ස්වායං ධාතුච්ඡිඛිගෙ විභාවිතොයෙව. ඛන්ධාදයො තංතංනිස්සයානං ඛන්ධාදීනන්ති “උපකාරකා”ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතඛිබ්බං.

යං කිඤ්චි කාරණං නිස්සයොති වදති, න චුත්තලක්ඛණපපන්නමෙව. එතෙන පච්චයට්ඨො ඉධ නිස්සයට්ඨොති දස්සෙති. තත්ථාති නිද්ධාරණෙ භූමිමං. තෙන චුත්තං “නිද්ධාරෙති”ති.

සුට්ඨුකතතං දීපෙති, කස්ස? “අත්තනො”ති චුත්තස්ස පකතසද්දෙන විසෙසියමානස්ස පච්චයස්ස. කෙන කතන්ති? අත්තනො කාරණෙහිති සිද්ධොවායමත්ථො. තථාති ඵලස්ස උප්පාදනසමත්ථභාවෙන. අථ වා තථාති නිජ්ඣාදනවසෙන උපසෙවනවසෙන ව. තත්ථ නිජ්ඣාදනං හෙතුපච්චයසමොධානෙන ඵලස්ස නිබ්බන්තනං, තං සුවිඤ්ඤෙයාන්ති අනාමසිත්වා උපසෙවනමෙව විභාවෙන්තො “උපසෙවිතො වා”ති ආහ. තත්ථ අල්ලියාපනං පරිභොගවසෙන වෙදිතඛිබ්බං. තෙනාහ “උපභොගූපසෙවන”න්ති. විජානනාදිවසෙනාති විජානනසඤ්ජානනානුභවනාදිවසෙන. තෙනාති යථාචුත්තඋපසෙවිතස්ස පකතභාවෙන. අනාගතානම්පි...පෙ.... චුත්තා භොති, පගෙව අතීතානං පච්චුජ්ජන්තානඤ්චාති අධිජ්ජායො. පච්චුජ්ජන්තස්සපි හි “පච්චුජ්ජන්තං උතු භොජනං සෙනාසනං උපනිස්සාය ඤානං උජ්ජාදෙන්ති”තිආදිවචනතො (පට්ඨා. 2.18.8) පකතූපනිස්සයභාවෙ ලඛිතීති.

යථා යෙ ධම්මා යෙසං ධම්මානං පච්ඡාජාතපච්චයා භොන්ති, තෙ තෙසං එකංසෙන විජ්ජයුත්තඅත්ථිඅභිගතපච්චයාපි භොන්ති, තථා යෙ ධම්මා යෙසං ධම්මානං පුරෙජාතපච්චයා භොන්ති, තෙ තෙසං නිස්සයාරම්මණපච්චයාපි භොන්තීති උභයෙසු උභයෙසං පච්චයාකාරානං ලක්ඛණතො සඬ්ඛරාභාවං දස්සෙතුං. “විජ්ජයුත්තාකාරාදීහි විසිට්ඨා, නිස්සයාරම්මණාකාරාදීහි විසිට්ඨා”ති ව චුත්තං. යථා හි පච්ඡාජාතපුරෙජාතාකාරා අඤ්ඤමඤ්ඤවිසිට්ඨා, එවං පච්ඡාජාතවිජ්ජයුත්තාකාරාදයො පුරෙජාතනිස්සයාකාරාදයො ව අඤ්ඤමඤ්ඤවිභත්තසභාවා ඵවාති.

මනොසඤ්චෙනනාභාරවසෙන පවත්තමානෙහීති ඉමිනා චෙනනාය සම්පයුත්තධම්මානම්පි තදනුගුණං අත්තනො පච්චයුප්පන්නෙසු පවත්තිමාහ. තෙනෙවාති චෙනනාභාරවසෙන උපකාරකත්තා එව.

පයොගෙන කරණියස්සාති එතෙන භින්නජාති යං තාදිසං පයොගෙන කාතුං න සක්කා, තං නිවත්තෙති. අනෙකචාරං පවත්තියා ආසෙවනට්ඨස්ස පාකට්ඨාවොති කත්වා චුත්තං “පුනප්පුනං කරණං”න්ති. එකස්ස පන පච්චයධම්මස්ස එකචාරමෙව පවත්ති. අත්තසදිසස්සාති අරුපධම්මසාරම්මණතාසුක්කකණ්භාදිභාවෙහි අත්තනා සදිසස්ස. ඉදං පච්චයුප්පන්නවිසෙසනං, “අත්තසදිසසභාවතාපාදන”න්ති ඉදං පන පච්චයභාවවිසෙසනං, තඤ්ච භින්නජාතියතාදිමෙව විසදිසසභාවතං නිවත්තෙති, න භූමන්තරතාදි. න හි පරිත්තා ධම්මා මහග්ගතඅප්පමාණානං ධම්මානං ආසෙවනපච්චයා න භොන්තිති. වාසනං වාසං ගාභාපනං, ඉධ පන වාසනං විය වාසනං, භාවනන්ති අත්ථො. ගන්ථාදීසුති ගන්ථසිප්පාදීසු. විසයෙ චෙතං භූමිමං, න නිද්ධාරණෙ. තෙන ගන්ථසිප්පාදිවිසයා පුරිමසිද්ධා අප්ඤ්ඤානාදිකිරියා “ගන්ථාදීසු පුරිමා පුරිමා”ති චුත්තා, සා පන ආසෙවනාකාරා ඉධ උදාහරණභාවෙන අධිප්පෙතාති ආහ “පුරිමා පුරිමා ආසෙවනා වියාති අධිප්පායො”ති. නිද්ධාරණෙ එව වා එතං භූමිමං. ගන්ථාදිවිසයා හි ආසෙවනා ගන්ථාදීති චුත්තා යථා රූපවිසයප්ඤ්ඤානං රූපන්ති චුත්තං “රූපී රූපානි පස්සති”තිආදීසු (ම. නි. 2.248; 3.312; පටි. ම. 1.209; ධ. ස. 248).

අත්තනො විය සම්පයුත්තධම්මානම්පි කිච්චසාධිකා චෙනනා චිත්තස්ස බ්‍යාපාරභාවෙන ලක්ඛියතිති ආහ “චිත්තපයොගො චෙනනා”ති. තායාති තාය චෙනනාය. උප්පන්නකිරියතාවිසිට්ඨෙති චිත්තපයොගසංඛිතාය චෙනනාකිරියාය උප්පත්තියා විසිට්ඨෙ විසෙසං ආපන්නෙ. යස්මිඤ්ඤි සන්තානෙ කුසලාකුසලචෙනනා උප්පජ්ජති, තත්ථ යථාබලං තාදිසං විසෙසාධානං කත්වා නිරුජ්ඣති, යතො තත්ථෙව අවසෙසපච්චයසමවායෙ තස්සා ඵලභූතානි විපාකකට්ඨතාරූපානි නිබ්බන්තිස්සන්ති. තෙනාහ “සෙසපච්චය...පෙ.... න අඤ්ඤා”ති. තෙසන්ති විපාකකට්ඨතාරූපානං. තෙනාති චිත්තකිරියභාවෙන. කිං චත්තබ්බන්ති අසහජාතානම්පි භාවිතං උපකාරිකා චෙනනා සහජාතානං උපකාරිකාති චත්තබ්බමෙව නත්ථිති අත්ථො.

නිරුජ්සාහසන්තභාවෙනාති උස්සාහනං උස්සාහො, නත්ථි එතස්ස උස්සාහොති නිරුජ්සාහො, සො එව සන්තභාවොති නිරුජ්සාහසන්තභාවො, තෙන. උස්සාහොති ච කිරියමයචිත්තූප්පාදස්ස පවත්තිආකාරො වෙදිතබ්බො, යො බ්‍යාපාරොති ච චුච්චති, න වීරියස්සාහො. ස්වායං යථා අසමුග්ගාතිතානුසයානං කිරියමයචිත්තූප්පාදෙසු සාතිසයො ලබ්භති, න තථා නිරනුසයානං. තතො එව තෙ සන්තසභාවා විපාකූප්පාදනබ්‍යාපාරරහිතාව භොන්ති, කිරියමයචිත්තූප්පාදතාය පන සඋස්සාහා එවාති තතොපි විසෙසනත්ථං “නිරුජ්සාහසන්තභාවෙනා”ති චුත්තං. එතෙනාති නිරුජ්සාහසන්තභාවග්ගණෙන. සාරම්මණාදිභාවෙනාති සාරම්මණඅරුපධම්මචිත්තචෙනසිකඵස්සාදිභාවෙන. විසදිසවිපාකභාවං දස්සෙති

යථාච්ඡිත්තඋස්සාහමත්තරහිතසන්තභාවස්ස විපක්කභාවමාපන්නෙනසු අරුපධම්මෙසු එව ලබ්භනතො. සොති විපාකභාවො. විපාකානං පයොගෙන අසාධෙනබ්බතායාති “ඡන්දවතො කිං නාමන සිජ්ඣති” තිආදිනා විත්තාහිසඨ්ඨාරපයොගෙන යථා කුසලාකුසලා නිජ්ඨාදියන්ති, එවං විපාකානං පයොගෙන අනිජ්ඨාදෙනබ්බත්තා. පයොගෙනාති කම්මඵලප්පත්තිමූලහෙතුභූතෙන පුරිමපයොගෙන. යං සන්ධාය චුත්තං “පයොගසම්පත්තිං ආගම්ම විපච්චන්ති” තිආදි. අඤ්ඤාපාති පයොගෙන විනා. සෙසපච්චයෙසුති කම්මස්ස විපාකුප්පාදනෙ සහකාරිකාරණෙසු. කම්මස්ස කටත්තායෙව පයොගෙ සති අසතිපිති චුත්තමෙවත්ථං අවධාරණෙන දස්සෙන්තො විපාකානං නිරුස්සාහනං පාකටං කරොති. න කිලෙසවූපසමසන්තභාවො යථා තං සන්තානෙනසු ඤානසමාපත්තිසුති අධිජ්ජායො. අයඤ්ච විපාකානං සන්තභාවො නානුමානිකො, අථ ඛො පච්චක්ඛසිද්ධොති දස්සෙන්තො “සන්තභාවතොයෙවා” තිආදිමාහ. තත්ථ අහිනිපාතග්ගහණෙන කිච්චතො පඤ්චවිඤ්ඤාණාති දස්සෙති. තෙනෙවාහ “පඤ්චහි විඤ්ඤාණෙහි න කිඤ්චි ධම්මං පටිජානාති අඤ්ඤත්තු අහිනිපාතමත්තා” ති. තජ්ජච්චයවතන්ති විපාකපච්චයවත්තානං, විපාකපච්චයෙන උපකත්තබ්බානන්ති අත්ථො. අවිපාකානං රුපධම්මානං. විපාකානුකූලං පවත්තින්ති සන්තසභාවං පච්චයභාවමාහ.

යථාසකං පච්චයෙහි නිබ්බත්තානං පච්චයුජ්ජන්තානං අනුබලජ්ජදානං උපත්ථම්භකත්තං, තයිදං ආභාරෙසු න නියතං තතො අඤ්ඤාපි පවත්තනතො. තථා සති තදෙව තත්ථ කස්මා ගහිතන්ති වොදනං මනසි කත්වා ආහ “සතිපි...පෙ.... උපත්ථම්භකත්තෙනා” ති. තෙන පධානාජ්ජධානෙසු පධානෙන නිද්දෙසො ඤායගතොති දස්සෙති. කාමඤ්ඤෙත්ථ “රුපාරුපානං උපත්ථම්භකත්තෙනා” ති අවිසෙසතො චුත්තං, සාමඤ්ඤජොතනා පන විසෙසෙ අවතිට්ඨතීති යථාරහං පච්චයභාවො නිද්ධාරෙතබ්බො. ස්වායං තෙසං උපත්ථම්භකත්තස්ස පධානභාවච්ඡාවනෙනෙව ආවි භවතීති තමෙව දස්සෙන්තො “උපත්ථම්භකත්තඤ්ඤි” තිආදිමාහ. එස්සමනොසඤ්ඤෙතනාවිඤ්ඤාණාති අත්තනා සහජාතධම්මානං සහුජ්ජාදනභාවෙන පච්චයා භොන්තිති ආහ “සතිපි ජනකත්තෙ අරුපිනං ආභාරාන” ති. උපත්ථම්භකත්තං හොති උජ්ජාදනො පරම්පි තෙසං පච්චයභාවතො. අසතිපි ජනකත්තෙ උපත්ථම්භිසමානස්ස රුපස්ස අඤ්ඤෙහි යථාසකං පච්චයෙහි ජනිතත්තා. තෙනාහ “චතුසමුට්ඨානිකරුපුපත්ථම්භකරුපාභාරස්සා” ති. යදග්ගෙන රුපාරුපාභාරා අත්තතො ඵලස්ස උජ්ජන්තියා පච්චයා භොන්ති, තදග්ගෙන ධීතියාපි පච්චයා භොන්තියෙවාති උපත්ථම්භකත්තං ජනකත්තං න ඛාහිවරති, තස්මා අනුපත්ථම්භකස්ස ආභාරස්ස කුතො ජනකතා. තෙනාහ “අසති පන...පෙ.... නත්ථිති උපත්ථම්භකත්තං පධාන” ති. යස්මා ජනකො අජනකොපි හුත්වා ආභාරො උපත්ථම්භකො හොති, අනුපත්ථම්භකො පන හුත්වා ජනකො න හොතියෙව, තස්මාස්ස උපත්ථම්භකත්තං පධානන්ති අත්ථො. ඉදානි ජනකත්තම්පි ආභාරානං උපත්ථම්භනවසෙනෙව හොතීති දස්සෙන්තො “ජනයමානොපි භී” තිආදිමාහ. අවිච්ඡේදවසෙනාති සන්තතියා සට්ඨනවසෙන.

යදි අධිපතියටියො ඉන්ද්‍රියපච්චයතා, එවං සන්තෙ අධිපතිපච්චයතො
 ඉන්ද්‍රියපච්චයස්ස කිං නානාකරණන්ති වොදනං මනසි කත්වා තං තෙසං
 නානාකරණං දස්සෙන්නො “න අධිපතිපච්චයධම්මානං වියා” තිආදිමාහ. තත්ථ
 පචත්තිනිවාරකෙති අත්තනො අධිපතිපච්චයපචත්තියා නිවාරකෙ අඤ්ඤෙ
 අධිපතිපච්චයධම්මෙ. අභිභවිත්වා පචත්තනෙනාති පුරිමාභිසඬ්ඛාරසිද්ධෙන
 ධොරෙය්‍යභාවෙන අභිභුය්‍ය පචත්තියා. ගරුභාවොති ජෙට්ඨකභාවො. අයඤ්ඤෙත්ථ
 සඬ්ඛෙපත්ථො – යෙන ජෙට්ඨකභාවෙන ඡන්දාදයො අත්තනො පචත්තිවිබන්ධකෙ
 තුල්‍යයොගීධම්මෙ තදඤ්ඤධම්මෙ විය අභිභුය්‍ය පචත්තන්ති, න සො
 ඉන්ද්‍රියපච්චයතාය අධිපතියටියොති අධිජ්ජෙතොති. අථ කො වරහිති ආහ “අථ
 බො” තිආදි. දස්සනාදිකිච්චෙසු නිමිත්තභූතෙසු චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීහි චක්ඛාදීහි
 පච්චයෙහි චක්ඛාදීනං අනුවත්තනීයතාති සම්බන්ධො. ජීවනෙ අනුපාලනෙ
 ජීවන්තෙහි සහජාතධම්මෙහි ජීවිතස්ස, සුඛිතාදීහි
 සුඛිතදුක්ඛිතසොමනස්සිතදොමනස්සිතපෙක්ඛිතෙහි සහජාතධම්මෙහි සුඛාදීනං
 අනුවත්තනීයතාති යොජනා. තංතංකිච්චෙසුති චුත්තමෙව දස්සනාදිකිච්චං
 පච්චාමසති. චක්ඛාදයො පච්චයා එතෙසන්ති චක්ඛාදිපච්චයා,
 චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදයො. තෙහි චක්ඛාදිපච්චයෙහි. චක්ඛාදීනන්ති
 චක්ඛාදිජීවිතසුඛාදිසද්ධාදීනං.

තෙසු කිච්චෙසුති දස්සනාදිකිච්චෙසු. චක්ඛාදීනං ඉස්සරියං අධිපතියටියො, සා
 ඉන්ද්‍රියපච්චයතාති අත්ථො. තජ්ජච්චයානං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං තදනුවත්තනෙන
 තෙසං චක්ඛාදීනං අනුවත්තනෙන. තත්ථ දස්සනාදිකිච්චෙ. පචත්තිනි ච ඉදං තස්ස
 අධිපතියටියස්ස පාකටකරණං. අනුවත්තකෙන හි අනුවත්තනීයො අධිපතියටියො
 පාකටො හොති. යථා චක්ඛාදීනං කිච්චවසෙන අධිපතියටියො, න එවං භාවද්වයස්ස.
 තස්ස පන තාදිසෙන කාරණතාමත්තෙනාති දස්සෙන්නො “ඉත්ථිපුරිසින්ද්‍රියානං
 පනා” තිආදිමාහ. පච්චයෙහිති කම්මාදිපච්චයෙහි. තතොති
 ඉත්ථාදිග්ගහණපච්චයභාවතො. තංසහිතසන්තානොති ඉත්ථින්ද්‍රියාදිසහිතසන්තානො.
 “සුඛින්ද්‍රියදුක්ඛින්ද්‍රියානිපි චක්ඛාදිග්ගහණෙන ගහිතානි” ති ඉදං ඉන්ද්‍රියපච්චයමෙව
 සන්ධාය චුත්තං, පච්ඡාජාතාදීහි පන තාති රූපධම්මානම්පි පච්චයා හොන්තියෙව.

ලක්ඛණාරම්මණුපනිජ්ඣානභූතානන්ති අනිච්චතාදිලක්ඛණස්ස
 පථවිකසිණාදිආරම්මණස්ස ච උපනිජ්ඣානවසෙන පචත්තානං. විතක්කාදීනන්ති
 විතක්කවිචාරපීතිවෙදනාවිත්තෙකග්ගතානං. උපගන්ත්වා නිජ්ඣානන්ති උපනිකච්ච
 නිජ්ඣානජ්ඣානාරම්මණස්ස ඥානචක්ඛුතා බ්‍යත්තතරං ඔලොකනං අත්ථතො
 විත්තනමෙව හොතිති චුත්තං “පෙක්ඛනං විත්තනඤ්චා” ති. තෙනෙවාහ
 “විතක්කනාදිවසෙනා” ති. විතක්කාදීනංයෙව සාධාරණො, යෙන තෙයෙව
 “ඤානඬ්ඛානි” ති චුච්චන්ති. සුඛදුක්ඛවෙදනාද්වයන්ති සාමඤ්ඤවචනම්පි
 උපනිජ්ඣායනටියස්ස අධිකතත්තා අනුපනිජ්ඣානසභාවමෙව තං බොධෙතිති ආහ
 “සුඛින්ද්‍රියදුක්ඛින්ද්‍රියද්වය” න්ති. තඤ්ඤි ඉධාධිජ්ජෙතබ්බං, න
 සොමනස්සදොමනස්සින්ද්‍රියං. තෙන චුත්තං “අධිජ්ජායො” ති. අඤානඬ්ඛා
 උපෙක්ඛාවිත්තෙකග්ගතා පඤ්චවිඤ්ඤාණසහගතා දට්ඨබ්බා විතක්කපච්ඡිමකත්තා

කුමාරදාසයා. යදි එවන්ති කුමාරදාසයාට නිවන්තනං කතං, එවං සන්තෙ. එකන්තෙන න උපෙක්ඛාය විය අනෙකන්තෙන. අනෙකන්තිකඤ්ඤි උපෙක්ඛාය අකුමාරදාසයා. යදි එකන්තෙන අකුමාරදාසයා සුඛදුක්ඛිත්ථියං, අථ කථං පසඬගොති ආහ “කුමාරදාසයානෙ නිද්දිට්ඨත්තා”ති. අථ වා යදි එකන්තෙන අකුමාරදාසයා වෙදනාද්වයං, කථං කුමාරදාසයාට ආහ “කුමාරදාසයානෙ නිද්දිට්ඨත්තා”ති. සතිපි...පෙ.... දස්සනත්ථං “යපෙත්වා සුඛදුක්ඛිත්ථියද්වය”න්ති චුත්තන්ති යොජනා. යදි එවං යථාචුත්තවෙදනාද්වයෙන සද්ධිං තාදිසා උපෙක්ඛාචිත්තෙකග්ගතා කස්මා න යපිතාති ආහ “උපෙක්ඛා...පෙ.... අත්ථි”ති, පඤ්චවිඤ්ඤාණසහගතානං කුමාරදාසයාට පන නත්ථි, න ඉතරෙසන්ති අධිප්පායො. ගහණං කතං උපෙක්ඛාචිත්තෙකග්ගතානන්ති ආනෙත්වා යොජනා.

යතො තතො වාති දුග්ගතිතො වා සුග්ගතිතො වා සංකිලෙසතො වා වොදානතො වා නියානාට්ඨො, ස්වායං යථාක්කමං සම්මා මිච්ඡා වා හොතිති ආහ “සම්මා වා මිච්ඡා වාති අත්ථො”ති. අහෙතුකචිත්තෙසු න ලබ්භන්තිති එත්ථ අහෙතුකචිත්තෙසු එව න ලබ්භන්තිති එවමධාරණං ගහෙතබ්බං, න අහෙතුකචිත්තෙසු න ලබ්භන්ති එවාති. තස්මා පුරිමස්මිඤ්ඤි අවධාරණෙ අහෙතුකචිත්තෙසු අලාභො නියතොති සො පතිසොගිසු නිවන්තිතො හොති. තෙනාහ “සහෙතුකචිත්තෙසු අලාභාභාවදස්සනත්ථං චුත්ත”න්ති. දුතියෙ පන අහෙතුකචිත්තාති අලාභෙ නියතාතිති තෙසු අනවසෙසතො අලාභෙන භවිතබ්බං. තථා සති යො කෙසුපි අහෙතුකචිත්තෙසු කුමාරදාසයා ලබ්භති, සොපි නිවාරිතො සීයා. තෙන චුත්තං “න අහෙතුකචිත්තෙසු”තිආදි. තත්ථ ලාභාභාවදස්සනත්ථන්ති ලාභාභාවස්සෙව දස්සනත්ථං න චුත්තන්ති අත්ථො. තෙන එකච්චාලාභො අපටික්ඛිත්තො හොති. තෙනෙවාහ “කත්ථි කස්සපි ලාභො න නිවාරිතො”ති. එවං අත්ථො ගය්හමානෙති එවං චුත්තනායෙන පටිපදාවධාරණවසෙන අත්ථො විඤ්ඤායමානෙ. එත්තකමෙව විඤ්ඤායෙය්‍යාති අහෙතුකචිත්තෙසු කෙසුපි චිත්තෙසු කුමාරදාසයාට පටිපදාවෙසු කස්සපි පටිපදායස්ස ලාභො න නිවාරිතොති එත්තකමෙව විඤ්ඤායෙය්‍ය අවිසෙසෙන චුත්තත්තා. කිං පනෙත්ථ උපරි කාතබ්බන්ති ආහ “න සවිතක්ක...පෙ.... කක”න්ති. යදිපි න කතං, අත්ථො පන තං කතමෙවාති වෙදිතබ්බං.

අහෙතුකචිත්තෙසු වා ලාභාභාවදස්සනත්ථොතිආදි පටිපදාවධාරණවසෙන අත්ථදස්සනං. තස්මාති යස්මා අහෙතුකචිත්තෙසු න ලබ්භන්ති එවාති එවං නියමෙ කරියමානෙ යථාචුත්තො අත්ථො සම්භවති, තස්මා. අයඤ්ච අත්ථො පාඨන්තරෙතපි සංසන්දනිති දස්සෙතුං “යෙන අලාභො”තිආදි චුත්තං. තං අලාභන්ති තං ධම්මසඬගණියං පකාසිතං අලාභං. එසාති එස ඉධ පටිපානවණ්ණනායං “අහෙතුකචිත්තෙසු න ලබ්භන්ති”ති අලාභො චුත්තො. කිදිසො පන අලාභොති තං දස්සෙත්තො “යථා හී”තිආදිමාහ. තත්ථ සහෙතුකෙසුති සහෙතුකචිත්තෙසු. සඬකඬසීත්වාති අවිසංකතං කත්වා. එකත්තගතභාවකරණන්ති එකභාවාපාදනං. ඉමස්මිං පන පකරණෙ කුමාරදාසයා චුත්තොව යථාලාභපටිපදාකාරවිභාවනෙ දෙසනාය තප්පරභාවතො.

සමන්ති අවිසම, සම්මා, සහ වා. පකාරෙහීති එකවත්ථුකතාදිප්පකාරෙහි.
 යුත්තතායාති සංසට්ඨතාය. සා පන සංසට්ඨතා යස්මා සභාවතො අනෙකෙසම්පි සතං
 එකත්තගමනං විය හොති, තස්මා වුත්තං “එකිභාවොපගමනෙන විය
 උපකාරකතා”ති. එවං උපකාරකතා ව තෙසං බහුතං සහවිව එකත්තකාරිතාය
 නිදස්සෙතබ්බා.

යුත්තානම්පි සතන්ති වුත්තප්පකාරෙන සංසට්ඨතාය
 අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධතාය යුත්තානම්පි සමානානං. අයඤ්ච යුත්තතා න
 සම්පයුත්තපච්චයතාය විය පච්චයධම්මෙසු පච්චයුප්පන්තධම්මෙසු ව වෙදිතබ්බා,
 කෙවලං තත්ථ අරුපසභාවත්තා උභයං සමධුරං, ඉධ රූපාරූපසභාවත්තා විධුරන්ති
 අයං විසෙසො. විප්පයුත්තභාවෙනාති විසංසට්ඨභාවෙන. තෙන වුත්තං
 “නානත්තුපගමනා”ති. ඉදඤ්ඤත්ථ විප්පයුත්තතාය විසෙසනං යා
 නානත්තුපගමනසඬ්ඛතා විප්පයුත්තතා, න සා “ඤාණවිප්පයුත්ත”න්තිආදීසු විය
 අභාවමත්තන්ති, අයඤ්ච උපකාරකතා විනා සංසග්ගෙන සභාවට්ඨායිතාය
 කිව්වකාරිතාදිහි නිදස්සෙතබ්බා. න හීතිආදි “යුත්තාන”න්ති වුත්තස්ස අත්ථස්ස
 සමත්ථනං “තාදිසෙ යොගෙ සතියෙව විප්පයුත්තපච්චයතා”ති. තෙනාහ “න
 හී”තිආදි. තස්සත්ථො – යථා “වත්ථු බන්ධානං, සහජාතා කුසලා බන්ධා
 විත්තසමුට්ඨානානං රූපානං, පච්ඡාජාතා කුසලා බන්ධා පුරෙජාතස්ස ඉමස්ස
 කායස්ස විප්පයුත්තපච්චයෙන පච්චයො”තිආදිවචනතො (පට්ඨා. 1.1.434)
 වත්ථුසහජාතපච්ඡාජාතවසෙන යුත්තානං අත්ථි විප්පයුත්තපච්චයතා, න එවං
 අයුත්තානං වත්ථුසහජාත...පෙ.... අත්ථිති. යදි එවං රූපානං රූපෙහි කස්මා
 විප්පයුත්තපච්චයො න වුත්තොති ආහ “රූපානං පනා”තිආදි. විප්පයොගොයෙව
 නත්ථි සම්පයොගාසඬ්ඛකාය අභාවතො. සම්පයුප්පමානානඤ්ඤි අරූපානං රූපෙහි,
 රූපානඤ්ච තෙහි සියා සම්පයොගාසඬ්ඛකා, සම්පයොගලක්ඛණං පන නත්ථිති තෙසං
 විප්පයොගො වුත්තො. තෙනාහ “චතුහි සම්පයොගො චතුහි විප්පයොගො”ති.

අත්ථි මෙ පාපකම්මං කතන්ති කතභාවිසිට්ඨා අත්ථිතා වුච්චමානා කිරියාය
 සිද්ධභාවමෙව දිපෙති, න සිජ්ඣමානතන්ති ආහ “නිබ්බත්තතාලක්ඛණං
 අත්ථිභාව”න්ති. අත්ථතො පන කම්මස්ස අනිබ්බත්තඵලතාය ඵවමෙත්ථ අත්ථිතා
 වෙදිතබ්බා. අත්ථි පුග්ගලොති පනෙත්ථ තස්සා පඤ්ඤත්තියා ගහෙතබ්බතා,
 තදුපාදානස්ස වා පබන්ධාවිච්ඡෙදො ලබ්භතෙවාති වුත්තං
 “උපලබ්භමානතාලක්ඛණං අත්ථිභාව”න්ති. පච්චයධම්මස්ස යදිපි උප්පාදතො
 පට්ඨාය යාව භඬ්ඨා ලබ්භමානතා අත්ථිභාවො, තථාපි තස්ස යථා උප්පාදක්ඛණතො
 ධීතික්ඛණෙ සාතිසයො බ්‍යාපාරො, එවං පච්චයුප්පන්තෙපිති වුත්තං “සතිපි
 ජනකත්තෙ උපත්ථම්භකප්පට්ඨානා අත්ථිභාවෙන උපකාරකතා”ති.
 වත්ථාරම්මණසහජාතාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන පුරෙජාතපච්ඡාජාතාදීනි සඬ්ඨගණ්හාති.
 අත්ථිභාවෙනෙව න නිස්සයාදිභාවෙනාති “සාධාරණ”න්ති වුත්තං උපකාරකත්තං
 විභාවෙති.

එස්සාදීනං අනෙකෙසං සහභාවො නත්ථීති ඉදං න එකචිත්තුප්පාදපරියාපන්නො සන්ධාය, අථ ඛො නානාචිත්තුප්පාදපරියාපන්නෙති දස්සෙන්නො “එකස්මී. එස්සාදීසමුදායෙ සති දුතියො න භොතී”ති ආහ. ස්වායමත්ථො “සහභාවො නත්ථී”ති සහභාවපටික්ඛෙපෙනෙව විඤ්ඤායති. එත්තාවතා පන අනවබුජ්ඣන්තානං වසෙන විවරිත්වා වුත්තො. තෙනාති අනෙකෙසං එස්සාදීනං සහභාවාභාවෙන. යදි නත්ථීතාමත්තෙන උපකාරකතා නත්ථීපච්චයතා, අනානන්තරාතීතවසෙනපි සියාති වොදනං සන්ධායාහ “සතිපී”තිආදි. තාතීති පුරිමතරචිත්තාති. දදමානං වියාති කස්මා වුත්තං, නනු ඔකාසං දෙනියෙව. තථා හි වුත්තං “පවත්තිඔකාසදානෙන උපකාරකතා”ති? සච්චමෙතං, එවමජ්ඣාසයා විය පච්චයධම්මා අභාවං ගච්ඡන්තීති දස්සන්තං විය-සද්දග්ගහණං.

නත්ථීතාවිගමානං සතිපි පච්චයස්ස ධම්මස්ස අනුපලද්ධිතාසාමඤ්ඤෙ නත්ථීවිගතපච්චයෙසු ලබ්භමානං විසෙසමත්ථං විභාවෙතුං “එත්ථ වා”තිආදි වුත්තං. අභාවමත්තෙනාති හුත්වා අභාවමත්තෙන. තෙනෙත්ථ නිරොධානන්තරං පච්චයධම්මස්ස උපකාරකත්තං ආහ, යථා තං “ඔකාසදාන”න්ති වුත්තං. සභාවචිගමෙනාති එතෙන නිරොධතො පරමිපි යතො “විගතතා නිරොධප්පත්තතා”ති වුත්තං. පච්චයධම්මෙ යාසං නත්ථීතාවිගතතානං වසෙන නත්ථීවිගතපච්චයා වුත්තා, තාසං විසෙසෙ දස්සිතෙ නත්ථීවිගතපච්චයානං විසෙසො දස්සිතො භොතීති “නත්ථීතා ව නිරොධානන්තරසුඤ්ඤතා විගතතා නිරොධප්පත්තතා”ති වුත්තං, තත්ථ නිරොධානන්තරා න නිරොධසමකාලාති අධිප්පායො. තථාති ඉමිනා යථා පච්චයධම්මාවිසෙසෙපි නත්ථීවිගතපච්චයභාවවිසෙසො නිද්ධාරිතො, තථා අත්ථීඅවිගතපච්චයභාවවිසෙසොති ඉමමත්ථං උපසංහරති. යථා හි නිරොධානන්තරනිරොධප්පත්තීහි නත්ථීවිගතතානං හෙදො ලක්ඛිතො, එවං පච්චයධම්මස්ස ධර්මානතානිරොධානුපගමෙහි අත්ථීඅවිගතතානන්ති. කථං පනායං ධම්මාවිසෙසෙ පච්චයභාවවිසෙසො දුට්ඨඤ්ඤායාරූපෙන යීතො සම්මා විභාවිස්සතීති ආහ “ධම්මානඤ්ඡී”තිආදි. තදභිසමයාය තෙසං පච්චයවිසෙසානං අධිගමත්ථං.

චතුසු බන්ධෙසු එකස්සපි අසඬගහිතත්තාභාවතො අනන්තරාදීහිති විභත්තිං පරිණාමෙත්වා යොජනා. අඤ්ඤත්ති සුබුමරූපං. න හි තං පුරෙජාතපච්චයො භොති. නනු ව රූපරූපමිපි පුරෙජාතපච්චයභාවෙන කුසලත්තිකෙ නාගතන්ති ආහ “රූපරූපං පනා”තිආදි. අඤ්ඤත්ථ ආගතමෙවාති යදිපි කුසලත්තිකෙ නාගතං, සතිදස්සනත්තිකාදීසු පන ආගතත්තා න සක්කා රූපරූපස්ස පුරෙජාතපච්චයතං පටික්ඛිපිතුන්ති අත්ථො.

පච්චයුද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පච්චයනිද්දෙසො

1. හෙතුපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

1. හෙතුපච්චයෙන පච්චයභාවො හෙතුපච්චයොති උද්දිට්ඨො, න හෙතුපච්චයධම්මොති අත්ථො. සොති හෙතුභාවෙන පච්චයො. එත්ථ ච පයම්චිකප්පෙ යො හෙතුපච්චයෙන පච්චයභාවො චුත්තො, යො ච දුතියචිකප්පෙ හෙතුභාවෙන පච්චයො චුත්තො, සො යස්මා අත්ථතො යථාචුත්තස්ස පච්චයධම්මස්ස යථාචුත්තානං පච්චයුප්පන්නානං හෙතුපච්චයභාවායෙව, තස්මා චුත්තං “උභයථාපි හෙතුභාවෙන උපකාරකතා හෙතුපච්චයොති උද්දිට්ඨොති දස්සිතං හොති”ති. යථා චෙත්ථ, එවං “ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයභාවො, ආරම්මණභාවෙන චා පච්චයො ආරම්මණපච්චයො”තිආදිනා ආරම්මණපච්චයාදීසු අත්ථො නෙතබ්බොති දස්සෙන්නො “එස නයො සෙසපච්චයෙසුපි”ති ආහ. ධම්මසභාවො එව, න ධම්මතො අඤ්ඤා ධම්මසත්ති නාම අත්ථීති. උපකාරකං ධම්මන්ති පච්චයධම්මං ආහ. උපකාරකත්ති පච්චයනං.

පච්චත්තනිද්දිට්ඨොති පච්චත්තවසෙන නිද්දිට්ඨො, පයමාය විහත්තියා නිද්දිට්ඨොති අත්ථො. තෙනාති පච්චයධම්මනිද්දෙසභූතෙන පච්චත්තනිද්දිට්ඨොති පයමෙන හෙතුසද්දෙන. එතස්සාති හෙතුසද්දාහිධෙය්‍යමත්ථමාහ. සො හි ඡබ්බිධො නවවිධො ද්වාදසවිධොති අනෙකහෙදෙන හින්තොපි හෙතුභාවසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං කත්වා එකවචනෙන චුත්තො. දුතියො හෙතුසද්දොති ආනෙත්වා යොජනා. හෙතුනා සම්පයුත්තානන්ති අධිකත්තා චුත්තං “හෙතු සම්පයුත්තානං පච්චයො හොත්තො හෙතුනා සම්පයුත්තානමෙව පච්චයො හොති, න විජ්ජයුත්තාන”න්ති එවං පදමෙන. න හි සබ්බෙන සබ්බං හෙතුවිජ්ජයුත්තධම්මානං හෙතුපච්චයො න හොතිති. සම්පයුත්තසද්දස්ස සම්බන්ධිසද්දත්තා “සම්පයුත්තසද්දස්ස සාපෙක්ඛත්තා”ති චුත්තං. සම්පයුත්තොති හි චුත්තෙ කෙන සම්පයුත්තොති එකත්තතො සම්බන්ධිඅන්තරං අපෙක්ඛිතබ්බං. තෙනාහ “අඤ්ඤස්ස...පෙ.... විඤ්ඤායති”ති. නායං එකත්තොති ය්වායං “දුතියෙ හෙතුසද්දෙ අවිජ්ජමානෙ”තිආදිනා චුත්තො අත්ථො, අයමෙකත්තො න හොති, අඤ්ඤාපෙක්ඛොපි සද්දො අඤ්ඤස්ස විසෙසනං හොතිති ඉදං න සබ්බත්ථෙව සම්භවතීති අත්ථො. “පච්චත්තනිද්දිට්ඨො”ති ඉමිනා පයමස්ස හෙතුසද්දස්ස සම්පයුත්තසද්දානපෙක්ඛතං ආහ. තෙන චුත්තං “හෙතුපච්චයෙන පච්චයොති එත්ථෙව ඛ්‍යාවටො”ති. අවිසිට්ඨාති න විසෙසිතා. එවන්ති යථා හෙතුසද්දෙන අඤ්ඤත්ථ ඛ්‍යාවටෙන සම්පයුත්තා න විසෙසියන්ති කිව්චන්තරපසුත්තා, එවං සම්පයුත්තසද්දෙන හෙතුසද්දවිසෙසනරහිතෙන තදත්ථමත්තඛ්‍යාවටත්තා අවිසෙසතො සම්පයුත්තානං ගහණං සියා. තෙන චුත්තං “සම්පයුත්තසද්දෙනා”තිආදි. ආභාරිත්ථියාසම්පයුත්තස්ස අභාවතොති ආභාරෙහි ඉන්ද්‍රියෙහි ච නසම්පයුත්තස්ස ධම්මස්ස අභාවතො. න හි එස්සවෙනනාවිඤ්ඤාණවෙදනාජීවිතවිරහිතො චිත්තූප්පාදො අත්ථී. තෙනාහ “වජ්ජෙතබ්බා...පෙ.... තං න කත”න්ති. වජ්ජෙතබ්බං හෙතුවිජ්ජයුත්තං.

එවමිපිති දුතියෙන හෙතුසද්දෙන ගස්හමානෙපි නාපජ්ජති. යදිපි හෙතවො
 බහවො, සාමඤ්ඤනිද්දෙසො වායං, තථාපි සාමඤ්ඤජොතනාය
 විසෙසනිද්දිට්ඨත්තාති අධිජ්ජායො. තෙන වුත්තං “පච්චත්ත...පෙ....
 වුත්තත්තා”ති. විනාපි දුතියෙන හෙතුසද්දෙන හෙතුසම්පයුත්තභාවෙ සිද්ධෙපිති
 ඉමිනා යං වුත්තං “නායමෙකන්තො”ති, තමෙව උල්ලිඬිගෙති. න පන හෙතුනන්ති
 ඉදං හෙතුස්ස පච්චයභාවෙන ගහිතත්තා පච්චයුජ්ජන්තභාවෙන ගහණං න
 යුජ්ජෙය්‍යාති ආසඬ්ඤාමානං සන්ධාය වුත්තං. තෙනෙවාහ “එවමිපි ගහණං සියා”ති.
 සොති දුතියො හෙතුසද්දො. අපරෙ පන “හෙතුසම්පයුත්තකාන”න්ති එත්ථ
 හෙතුනඤ්ච සම්පයුත්තකානඤ්චාති සමාසං විකජ්ජෙත්ති. පතිට්ඨාමත්තාදිභාවෙන
 නිරපෙක්ඛාති හෙතුකුමානමග්ගධම්මා පතිට්ඨානඋපනිජ්ඣානනියානමත්තෙන
 අඤ්ඤධම්මනිරපෙක්ඛා හෙතුකුමානමග්ගපච්චයකිච්චං කරොන්ති. සාපෙක්ඛා
 එවාති අඤ්ඤසාපෙක්ඛා එව. ආහරිතබ්බඉසිතබ්බා ආහාරිත්ථියපච්චයෙහි
 උපකත්තබ්බධම්මා. තස්මාති යස්මා යෙහි සාපෙක්ඛා, තෙ අත්තනො
 පච්චයුජ්ජන්තධම්මෙ පච්චයභාවෙනෙව පරිච්ඡින්නදිත්වා තිට්ඨන්ති, තස්මා. තෙනාහ
 “තෙ විනාපි...පෙ.... න කත”න්ති. පරිච්ඡින්නදන්ති විසෙසෙත්ති. තන්ති දුතියං
 ආහාරිත්ථියග්ගහණං. තත්ථාති ආහාරිත්ථියපච්චයනිද්දෙසෙ. න කෙවලඤ්ච
 තත්ථෙව, ඉධ ව හෙතුපච්චයනිද්දෙසෙ දුතියෙන හෙතුග්ගහණෙන
 පච්චයුජ්ජන්තානං පුන විසෙසනකිච්චං නත්ථී, කස්මා? පච්චයභූතෙනෙව හෙතුනා
 සම්පයුත්තානං අඤ්ඤසඤ්ච හෙතුනං අවිච්ඡින්නත්තා.

පුරිමච්චනාපෙක්ඛො වුත්තස්සෙව නිද්දෙසොති තං-සද්දස්ස
 පටිනිද්දෙසභාවමාහ. පාකට්ඨුතෙ එව අත්ථෙ පචත්තති, පාකට්ඨාවො ව
 අඤ්ඤානපෙක්ඛෙන සද්දෙන පකාසිතත්තා වෙදිතබ්බො. අනපෙක්ඛනීයො
 අත්ථන්තරත්තාවටත්තා. අඤ්ඤොති හෙතුසද්දතො අඤ්ඤො.
 නිද්දිසිතබ්බපකාසකො වුත්තො නත්ථී, යො තං-සද්දෙන පටිනිද්දෙසං ලභෙය්‍ය.

යදි එවං “තංසමුට්ඨානාන”න්ති එත්ථ කථන්ති ආහ
 “හෙතුසම්පයුත්තකානන්ති ඉමිනා පනා”තිආදි. තත්ථ පන-සද්දො සතිපි හෙතු
 හෙතුසම්පයුත්තකානං නිද්දෙසභාවෙ හෙතුසම්පයුත්තකසද්දෙ ලබ්භමානානං
 නිද්දිසිතබ්බානං පාකට්ඨකරණසඬ්ඤානං හෙතුසද්දතො විසෙසං ජොතෙති.
 “හෙතුසම්පයුත්තකාන”න්ති ඉමස්ස සමාසපදස්ස උත්තරපදත්ථජ්ජධානත්තමාහ
 “පච්චයුජ්ජන්තවචනෙනා”ති. තෙන ව යථාධිජ්ජෙතස්ස අත්ථස්ස එකදෙසොව
 වුච්චති ධම්මානං විසෙසනභාවතොති ආහ “අසමත්තෙනා”ති. විසෙසනං නාම
 විසෙසිතබ්බාපෙක්ඛන්ති ආහ “පච්චයුජ්ජන්තවචනන්තරාපෙක්ඛෙනා”ති.
 වුත්තත්තාය විනා පටිනිද්දෙසතා නත්ථීති “පුබ්බෙ වුත්තෙනා”ති වුත්තං.

තං-සද්දෙන නිද්දිසිතබ්බන්ති “තංසමුට්ඨානාන”න්ති එත්ථ තං-සද්දෙන
 නිද්දිසිතබ්බං හෙතුසම්පයුත්තකසද්දෙ පාකට්ඨුතං කිං පනාති පුච්ඡති. තෙ හෙතු
 වෙව...පෙ.... හෙතුසම්පයුත්තකා ව තං-සද්දෙන නිද්දිසිතබ්බා
 හෙතුසම්පයුත්තකසද්දෙ පාකට්ඨුතාති සම්බන්ධො. අඤ්ඤථාති “යෙහි

හෙතුහී” තිආදිනා වුත්තප්පකාරතො අඤ්ඤාං අඤ්ඤාන පකාරෙන. තං අඤ්ඤං පකාරං දස්සෙත්තො “තෙ හෙතු...පෙ.... සම්බන්ධෙ සති” ති ආහ. ඉධාති අනන්තරං වුත්තසම්බන්ධනං භූමිමනිද්දෙසෙන පරාමසති. තෙනෙවාති පටිමෙනෙව හෙතුසද්දෙන. තං-සද්දෙන නිද්දිසිතබ්බාති “තංසමුට්ඨානාන” න්ති එත්ථ තං-සද්දෙන නිද්දිසිතබ්බා යථා පාකටා, එවං පුබ්බෙ “තංසම්පයුත්තකාන” න්ති වුත්තවොදනායම්පි එවමෙව තෙනෙව තං-සද්දෙන නිද්දිසිතබ්බා පාකටා භවිතුං අරහන්ති. තථා ච සති නිද්දිසිතබ්බස්ස...පෙ.... න යුජ්ජෙය්‍ය. දුට්ඨම්පි චා හෙතුග්ගහණං අපනෙත්වාති “හෙතු හෙතුසම්පයුත්තකාන” න්ති එත්ථ කතං ද්විජ්ජකාරහෙතුග්ගහණං අවිචාරෙත්වා “තංසම්පයුත්තකානන්ති අවත්වා” තිආදිනා තං-සද්දවචනීයතං වොදෙති, “නිද්දිසිතබ්බස්ස අපාකටත්තා” තිආදිනා පරිහරති ච. හෙතු හි පච්චයාති ඉදං අයං හෙතූපච්චයකථාති කත්වා වුත්තං.

තං න වුත්තන්ති චිත්තසමුට්ඨානවචනං න වුත්තං. තස්සාති සහජාතපච්චයස්ස. කටත්තාරූපස්ස පච්චයභාවො න වුත්තො භවෙය්‍ය, වුත්තොව සො “විපාකාඛ්‍යාකතො එකො බන්ධො තිණ්ණන්තං බන්ධානං කටත්තා ච රූපානං සහජාතපච්චයෙන පච්චයො, තයො බන්ධා එකස්ස බන්ධස්ස කටත්තා ච රූපාන” න්තිආදිනා, තස්මා චිත්තචෙතසිකානං කටත්තාරූපපච්චයභාවො න සක්කා නිචාරෙතුං. තත්ථාති සහජාතපච්චයනිද්දෙසෙ. තත්ථ හි “චිත්තචෙතසිකා ධම්මා චිත්තසමුට්ඨානානං රූපානං සහජාතපච්චයෙන පච්චයො” ති චිත්තසමුට්ඨානරූපානි එව නිද්දිට්ඨාති. ඉධාපීති ඉමස්මිං හෙතුපච්චයනිද්දෙසෙපි. එවං භවිතබ්බන්ති “චිත්තසමුට්ඨානාන” න්ති නිද්දෙසෙන භවිතබ්බං. යදි එවං කස්මා තථා න වුත්තන්ති ආහ “චිත්තසමුට්ඨානානන්ති පනා” තිආදි. විසෙසිතං හොති සබ්බචිත්තචෙතසිකාසමුට්ඨානභාවෙන. වචනෙනාති යථාදස්සිතෙන සහජාතපච්චයනිද්දෙසවචනෙන. චිත්තචෙතසිකානං පච්චයභාවො එව හි තත්ථ පච්චයනිද්දෙසෙ වුත්තො, න චිත්තචෙතසිකානං සමුට්ඨානභාවොති අධිජ්ජායො.

හෙතුආදිපට්ඨද්ධතඤ්ඤා දස්සෙති යදග්ගෙන තාති චිත්තපට්ඨද්ධවුත්තිති, තදග්ගෙන තංසම්පයුත්තධම්මපට්ඨද්ධවුත්තිති හොත්තිති. ආරම්මණමෙතං හොතිති යදෙනං කුසලාකුසලචෙතනාවසෙන මනොද්චාරෙ චෙතනං සෙසද්චාරෙසු කායවච්චයොගවසෙන සඬකප්පනං, යඤ්ඤා කාමරාගාදීනං සන්තානෙ අනුසයනං, එතං ආරම්මණං එසො පච්චයො කම්මවිඤ්ඤාණස්ස ධීතියා පතිට්ඨානාය. පතිට්ඨිතෙති කම්මං ජවාපෙත්වා පටිසන්ධිආකඬ්ඪනසමත්ථතාපතිට්ඨාපත්තෙ කම්මවිඤ්ඤාණෙ විරුළුහෙති තතො එව කම්මවිඤ්ඤාණතො පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණබ්‍යෙ විරුළුහෙ විරුහන්තෙති අත්ථො. අථ චා පතිට්ඨා විඤ්ඤාණස්ස හොතිති කිලෙසාහිසඬ්ඪාරසඬ්ඪාතෙ කම්මවිඤ්ඤාණස්ස ධීතියා පවත්තිතා ආරම්මණෙ පච්චයෙ පටිසිද්ධෙ ආයතිපටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස පතිට්ඨා හොති, තස්මිං පටිසන්ධිවිඤ්ඤාණෙ පුනබ්බචාහිනිබ්බත්තිවසෙන පතිට්ඨිතෙ පතිට්ඨහන්තෙ විරුළුහෙ බීජභාවෙන විරුහන්තෙ නාමරූපස්ස අවක්කන්ති හොතිති

එවමෙන්ම අත්පො වෙදිතබ්බො. තෙනාහ “පටිසන්ධිනාමරූපස්ස විඤ්ඤාණපච්චයතා වුත්තා”ති.

පුරිමතරසිද්ධායාති බෙන්තභාවනිබ්බත්තියා පුරෙතරමෙව සිද්ධාය පට්ඨයා. අත්තලාභොයෙව චෙන්ම පතිට්ඨානං, න පටිලද්ධත්තභාවානං අවට්ඨානන්ති දස්සෙන්තො “පතිට්ඨානං කම්මස්ස කටත්තා උප්පත්තිති වුත්තං හොති”ති ආහ.

සෙසරූපානන්ති පටිසන්ධික්ඛණෙ පට්ඨිධාතුආදීනං සෙසරූපානං, පවත්තෙ පන තිසන්තතිරූපානම්පි. සහභවනමත්තං වා දස්සෙති. සහභාවෙනපි හි අත්ථි කාවි විසෙසමත්තා. කත්ථවි කත්ථවීති පකතිකාලභවවිසෙසාදිකෙ. තතියපකතියඤ්ඨි පයමකප්පිකකාලෙ ව භාවකලාපො නත්ථි, රූපභවෙ කායකලාපොපි. ආදි-සද්දෙන තත්ථෙව සානප්පිභාකලාපා, කාමභවෙ ව අන්ධාදීනං චක්ඛාදිකලාපා සඬගය්හන්ති. කත්ථවි අභාවාභාවතොති නාමරූපොකාසෙ කත්ථවිපි අභාවාභාවතො.

තෙසන්ති පවත්තියං කටත්තාරූපාදීනං. න හි හෙතු පවත්තියං කටත්තාරූපස්ස පච්චයො හොති, උතුආභාරජානං පන සම්භවොයෙව නත්ථි. තෙන වුත්තං “පච්චයභාවප්පසඬගොයෙව නත්ථි”ති. න පන ලබ්භති පච්චයපච්චනීයෙ තාදිසස්ස වාරස්ස අනුද්ධටත්තා. ඉදන්ති “පවත්තියං කටත්තාරූපාදීනං පච්චයභාවපටිබාහනතො”ති ඉදං “හෙතු සහජාතාන”න්ති අදෙසනාය පරිභාරවචනං, ඊදිසි පන චොදනා අනොකාසා එවාති දස්සෙතුං “භගවා පනා”තිආදි වුත්තං. යො හි ධම්මො යථා භගවතා දෙසිතො, යො තථෙව ගහෙතබ්බොති.

හෙතුපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. ආරම්මණපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

2. උප්පජ්ජනක්ඛණෙයෙව්නි එත්ථ උප්පාදතො පට්ඨාය යාව භඩ්ගා උද්ධං පජ්ජනං ගමනං පවත්තනං උප්පජ්ජනං, තස්ස ඛණො, තස්මිං උප්පජ්ජනක්ඛණෙති එවං වා අත්පො දට්ඨබ්බො. එවඤ්ඨි සති උප්පජ්ජනසද්දෙන උප්පන්තසද්දෙන විය සබ්බෙ පවත්තමානභාවා සඬගහිතා හොන්ති, න උප්පාදමත්තං. තෙනාති චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං චත්තමානක්ඛණෙයෙව රූපාදීනං ආරම්මණපච්චයත්තෙන. අනාලම්බියමානානන්ති සබ්බෙන සබ්බං නාලම්බියමානානන්ති අත්පො. අඤ්ඤථා හි යථාවුත්තානං රූපාදීනං යදා ආරම්මණපච්චයත්තාභාවො, තදා අනාලම්බියමානතාවාති. සබ්බරූපානීති සබ්බාති රූපායතනානි, යත්තකානි තානි ආපාඨගතානි යොග්‍යදෙසෙ ඨිතානි, තානි සබ්බානීති අත්පො. සහ න හොන්තිති එකජ්ඣං ආරම්මණං න හොන්ති. සතිපි හි අනෙකෙසං එකජ්ඣං ආපාඨගමනෙ යත්ථ යත්ථ පුබ්බාභොගො, තං තංයෙව ආරම්මණං හොති, න සබ්බං. නීලාදිසඬ්ඝාතවසෙන චෙතං වුත්තං, න පච්චෙකං නීලාදිරූපායතනමත්තවසෙන. සමුදිතානියෙව හි රූපායතනානි චක්ඛුවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණං, න විසුං විසුන්ති ධාතුච්භඩ්ගවණ්ණනායං දස්සිතොයං නයො. යං පන අට්ඨකථායං “තෙ තෙ විසුං

විසුං ආරම්භණපව්වයෝ හොන්නි” තිපි වුත්තං, තම්පි යථාචුත්තමෙවත්ථං සන්ධාය වුත්තං. අඤ්ඤා රූපායතනං මනින්ද්‍රියගොචරං නාම න සියා. සද්දාදිසුපි එසෙව නයො. තෙනෙවාහ “තථා සද්දාදයොපි”ති. “සහ න හොන්නි”ති වුත්තමත්ථං පාළියා විභාවෙනුං “යං යන්ති හි වචනං රූපාදීනි හින්දති”ති ආහ.

“යෙ එතෙ”ති ආදිකො පුරිමො අත්ථො, “න එකතො හොන්නි”ති ආදිකො පන පච්ඡිමො, “සබ්බාරම්භණාදිවසෙන වා ඉධාපි අත්ථො ගහෙතබ්බො”ති කස්මා වුත්තං. න හි “යං යං වා පනාරබ්භා”ති ඉමිස්සා පාළියා විය “යං යං ධම්මං ආරබ්භා”ති ඉමස්ස පාඨස්ස පුරතො මනොවිඤ්ඤාණස්ස සබ්බාරම්භණතා නාගතා. වුත්තඤ්ඤි “සබ්බෙ ධම්මා මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා තංසම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං ආරම්භණපව්වයෙන පව්වයො”ති. න හි අනන්තරමෙව පාළියං සරූපතො ආගතමත්ථං ගහෙත්වා පදන්තරං සංවණ්ණෙතබ්බං. තත්ථ හි “රූපාරම්භං වා”ති ආදිනා නියමවසෙන ඡ ආරම්භණානි වත්වා “යං යං වා පනාරබ්භා”ති වචනං සබ්බාරම්භණාදිදස්සනන්ති යුත්තමෙවෙනන්ති, ඉධ පන සබ්බාරම්භණතං වත්වා පුන “යං යං ධම්මං ආරබ්භා”ති වුව්වමානං සබ්බාරම්භණාදස්සනන්ති කථමිදං යුජ්ජෙය්‍යා? කමාභාවොපි “සබ්බෙ ධම්මා”ති අවිසෙසවචනෙනෙව සිද්ධො ආරම්භණානුපුබ්බියාව අග්ගහිතත්තා. න හි මනොධාතුයා විය මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා ඉධ ආරම්භණානි අනුපුබ්බතො ගහිතානි, තත්ථ විය වා එතෙනෙව නියමාභාවොපි සංවණ්ණිතොති වෙදිතබ්බො. තස්මා අට්ඨකථායං වුත්තනයෙනෙවෙත්ථ අත්ථො ගහෙතබ්බො.

පවත්තන්ති පවත්තනං. නදියා සන්දනං පබ්බතස්ස ධානන්ති හි වුත්තා අවිරතමච්චිජෙදනායං තථාපවත්තිකිරියාව. තෙනාහ “අවිරතං අච්චිජන්තං සන්දන්ති”ති. එවන්ති යථා “සන්දන්ති”ති වත්තමානවචනං වුත්තං, එවං “යෙ යෙ ධම්මා උජ්ජජන්ති”ති සබ්බසඬ්ගහවසෙන උජ්ජජන්තස්ස ගහිතත්තා ආරම්භණපව්වගතො “උජ්ජජන්ති”ති වත්තමානවචනං වුත්තන්ති අත්ථො. තෙනාහ අට්ඨකථායං “සබ්බකාලසඬ්ගහවසෙනා”ති ආදි. තථා ව වුත්තං “අතීතානාගත...පෙ.... අධිප්පායො”ති, අතීතානාගතපච්චුජ්ජන්තානං විත්තවෙතසිකානන්ති අත්ථො. සමුදායවසෙනානි විත්තෙන රාසිකරණවසෙන. අධිප්පායොති ඉමිනා වත්තමානුපවාරෙන විනාව “යෙ යෙ ධම්මා උජ්ජජන්ති”ති එත්ථ වත්තමානත්ථං සක්කා යොජෙතුන්ති ඉමමත්ථං උල්ලිඬිගෙති. තෙනාහ “ඉමෙ පනා”ති ආදි. යදිපි පච්චයධම්මා කෙච්ඡි අතීතා අනාගතාපි හොන්නි, පච්චයුජ්ජන්තධම්මො පන පච්චුජ්ජන්තො එවාති ආහ “අතීතානාගතානං න හොන්නි”ති. උජ්ජාදෙ වා හි පච්චයුජ්ජන්තස්ස පච්චයෙන හවිතබ්බං ධීතියං වාති. තස්මාති යස්මා අතීතානාගතා පරමත්ථතො නත්ථි, තස්මා. තෙසුති පච්චයුජ්ජන්තෙසු. තංතංපච්චයාති තං තං රූපාදිආරම්භණං පච්චයො එතෙසන්ති තංතංපච්චයා. අයමත්ථො දස්සිතො හොති සමානසභාවත්තා. න හි අත්ථාහෙදෙන සභාවහෙදො අත්ථි. න පන තංතංපච්චයවත්තතා දස්සිතා හොති අතීතානාගතෙසු නිජ්ජරියායෙන තදභාවතො. යස්මා පච්චයවත්තො පච්චයුජ්ජන්තායෙව, තෙ ව පච්චුජ්ජන්තායෙවාවාති.

යං යං ධම්මං තෙ තෙ ධම්මානි යංනිමිත්තායංවචනහෙදො, තං දස්සෙතුං “එත්ථ චා”තිආදි ආරද්ධං. රූපාරූපධම්මා හි කලාපතො පචත්තමානාපි චිත්තචෙතසිකානං කදාපි විසුං විසුං ආරම්මණං හොන්ති, කදාපි එකජ්ඣං, න එත්ථ නියමො අත්ථී, පුරිමාහොගොයෙව පන තථාගහණෙ කාරණං. තයිමං දීපෙතුං භගවතා යංවචනහෙදො කතොති ච සක්කා චත්තුං, යස්මා පන එකකලාපපරියාපන්නානම්පි ධම්මානං එකජ්ඣං ගහණෙ න සමුදායො ගස්හති තදාහොගාභාවතො, අථ ඛො සමුදිතා ධම්මා එවාති සහග්ගහණම්පි විසුංගහණගතිකං, තස්මා විසුංගහණසබ්භාවදීපනත්ථං “යං ය”න්ති චත්ථා සතිපි විසුංගහණෙ තෙ සබ්බෙ එකජ්ඣං ආරම්මණපච්චයො හොන්තිති දස්සනත්ථං “තෙ තෙ”ති චුත්තන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “චත්තාරො හි ඛන්ධා”තිආදිමාහ. තත්ථ චෙදනාදීසුති චෙදනාදීසු චතුසු ඛන්ධෙසු අභිත්තීත්ථා ගහණවසෙන, භිත්තීත්ථා පන ගහණවසෙන එස්සාදීසු. යො ච රූපාදිකොති ඉදං විඤ්ඤාණන්තරස්ස සාධාරණාරම්මණවසෙන චුත්තං, යෙ ච අනෙකෙ එස්සාදයොති ඉදං අසාධාරණාරම්මණවසෙන. තෙ සබ්බෙති තෙ සාධාරණාසාධාරණජ්ජහෙදෙ සබ්බෙපි ආරම්මණධම්මෙ. එකෙකමෙව ආරබ්භ උප්පජ්ජන්තිති එත්ථ යං චත්තබ්බං, තං හෙට්ඨා චුත්තමෙව. රූපාරම්මණධම්මා ච අනෙකෙ නීලාදිහෙදතො. තථාති අනෙකෙ. තෙන හෙරිසද්දාදිකෙ, මූලගන්ධාදිකෙ, මූලරසාදිකෙ, කථිතසම්පස්සාදිකෙ, චෙදනාදිකෙ ච සඬගණ්භාති. අනෙකෙති හි ඉමිනා අනෙකකලාපගතානංයෙව චණ්ණාදීනං ඉන්ද්‍රියවිඤ්ඤාණාරම්මණභාවමාහ. සාමඤ්ඤතො හි චුත්තං යථාරහං භිත්තීත්ථා නිදස්සිතබ්බං හොතිති.

කුසලවිපාකස්සාති කුසලස්ස විපාකස්ස ච. න හි නිබ්බානං පුබ්බෙ නිචුත්ථන්ති ඉදං “දිට්ඨනිබ්බානොයෙවා”තිආදිනා චක්ඛමානමෙව අත්ථං හදයෙ යපෙත්ථා චුත්තං. පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණෙන හි නිබ්බානවිභාවනං අදිට්ඨසච්චස්ස වා සියා දිට්ඨසච්චස්සපි වා. තත්ථ අදිට්ඨසච්චෙව නාච තං විභාවෙතුමෙව න සක්කා අප්පට්ඨිද්ධන්තා, ඉතරස්ස පන පගෙව විභූතමෙවාති තං තෙන විභාවිතං නාම හොතිති අධිප්පායො. එත්ථ ච “න ච තං චුත්ත”න්ති ඉමිනා පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණස්ස නිබ්බානාරම්මණකරණභාවං ආගමතො දස්සෙත්ථා “න හි නිබ්බාන”න්තිආදිනා යුත්තිතො දස්සෙති. තත්ථ “න පුබ්බෙ නිචුත්ථං අසඬබ්බන්තා”ති කස්මා චුත්තං? ගොචරාසෙවනාය ආසෙවිතස්සපි නිචුත්ථන්ති ඉච්ඡිතන්තා. දිට්ඨසච්චොයෙව හි පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණෙන නිබ්බානං විභාවෙති, න අදිට්ඨසච්චො. තං පන ඤ්ඤාණං ඛන්ධෙ විය ඛන්ධපට්ඨෙද්ධෙපි විභාවෙතිති නිබ්බානාරම්මණඛන්ධවිභාවනෙ නිබ්බානම්පි විභාවෙතිති සක්කා විඤ්ඤාතුං. එතෙන පයොජනාභාවචොදනා පටික්ඛිත්තාති දිට්ඨබ්බා. එවං අනාගතංසඤ්ඤාණෙපි යොජෙතබ්බන්ති යථා පුබ්බෙතිවාසානුස්සතිඤ්ඤාණස්ස නිබ්බානාරම්මණතා දස්සිතා, එවං අනාගතංසඤ්ඤාණෙපි යථාරහං යොජෙතබ්බං. තත්ථ පන “ඛන්ධපට්ඨෙද්ධවිභාවනකාලෙ”තිආදිනා යොජනා චෙදිතබ්බා. තෙන චුත්තං “යථාරහ”න්ති. කස්සපි අභිඤ්ඤාප්පත්තස්සපි රූපාවචරස්ස, පගෙව ඉතරස්ස.

ආරම්මණපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අධිපතිපව්වයනිද්දෙසවණ්ණනා

3. ධුරසහවරියතො ධොරෙයො “ධුර”න්ති චුත්තොති ආහ “ධුරන්ති ධුරග්ගාහ”න්ති. ඡන්දස්ස පුබ්බඤ්චගමනාසිද්ධං පාසංසභාවං උපාදාය අට්ඨකථායං “පෙට්ඨක”න්ති චුත්තන්ති තමෙවත්ථං දීපෙන්තො “සෙට්ඨ”න්ති ආහ. තථා හි චුත්තං අට්ඨසාලිනියං “ඡන්දං පුබ්බඤ්චගමං කත්වා ආයුහිත”න්ති. පුරිමඡන්දස්සාති “ඡන්දාධිපති”ති පුරිමස්මිං පදෙ නිද්දෙසවසෙන චුත්තස්ස ඡන්දසද්දස්ස සමානරූපෙන සදිසාකාරෙන. තදනන්තරං නිද්දිට්ඨෙනාති තස්ස පුරිමස්ස ඡන්දසද්දස්ස අනන්තරං නිද්දෙසවසෙන චුත්තෙන. තතො එව ච තංසමානත්ථතාය ච තංසම්බන්ධෙන “ඡන්දසම්පයුත්තකාන”න්ති එත්ථ ඡන්දසද්දෙනෙව අධිපතිසද්දරහිතෙනාති අත්ථො. පව්වයභූතස්සාති අධිපතිපව්වයභූතස්ස. සම්පයුත්තකවිසෙසනභාවොති අත්තනා සම්පයුත්තධම්මානං සො එව අධිපතිපව්වයතාසඤ්ඤාතො විසෙසනභාවො. එස නයොති ඉමිනා “වීරියාධිපති වීරියසම්පයුත්තකානන්තිආදියු පුරිමවීරියස්ස සමානරූපෙනා”තිආදිනා වත්තබ්බං අත්ථවචනං අතිදිස්සති.

කුසලාබ්‍යාකතානං පවත්තින්ති කුසලාබ්‍යාකතානං අධිපතීනං පවත්තනාකාරං. අලද්ධං ආරම්මණං ලද්ධබ්බං ලබ්භනීයං, ලද්ධං වා සක්කුණෙය්‍යං, දුක්ඛෙ පන අත්ථෙ ලාභමරහතීති ලද්ධබ්බං. අවඤ්ඤාතන්ති පගෙව අනවඤ්ඤාතන්ති අත්ථො.

අප්පනාප්පත්තා කුසලකිරියධම්මා මහාබලා සාධිපතිකා එව භොන්ති, තථා මිච්ඡත්තනියතාපිති ආහ “අප්පනාසදිසා...පෙ.... නුප්පප්පන්ති”ති. අප්පනාසදිසාති අප්පනාප්පත්තසදිසා. කම්මකිලෙසාවරණභූතා ච තෙති තෙ මිච්ඡත්තනියතධම්මා කම්මාවරණභූතා, යෙ ආනන්තරියප්පකාරා කිලෙසාවරණභූතා, යෙ නියතමිච්ඡාදිට්ඨධම්මා, සම්පයුත්තවෙනතාය පනෙත්ථ කිලෙසාවරණපක්ඛිකතා දට්ඨබ්බා ආනන්තරියවෙනතාසම්පයුත්තස්ස පටිසස්ස කම්මාවරණපක්ඛිකතා විය. පව්වක්ඛගති අනන්තරතාය විනා භාවිතීති චුත්තං “පව්වක්ඛසග්ගානං කාමාවචරදෙවනම්පී”ති. තෙන තෙසු ආනන්තරියා විය අසම්භාවිතො අහෙතුකාහිනිවෙසාදයොපිති දස්සෙති.

තිව්ඨොපි කිරියාරම්මණාධිපතීති එත්ථ අයං කිරියාරම්මණාධිපතීති අප්පකුත්තාරම්මණො අධිප්පෙනො, උදාහු බහිද්ධාරම්මණොති උභයථාපි න සම්භවො එවාති දස්සෙන්තො “කාමාවචරාදිහෙදතො පනා”තිආදිමාහ. තත්ථ පරසන්තානගතානං සාරම්මණධම්මානං අධිපතිපව්වයනා නත්ථිති සම්බන්ධො. අභාවතොති අවචනතො. අවචනඤ්ඤි නාම යථාධම්මසාසනෙ අහිධම්මෙ අභාවො එවාති එතෙනෙව අනුද්ධට්ඨතාපි අචුත්තතො වෙදිතබ්බා. අප්පකුත්තාරම්මණබහිද්ධාරම්මණද්වයවිනිමුත්තස්ස සාරම්මණධම්මස්ස අභාවතො නත්ථිති විඤ්ඤායතීති වත්තබ්බෙ තමෙව විඤ්ඤායමානතං සම්භාවෙන්තො “නත්ථිති විඤ්ඤායමානෙපී”ති ආහ. තෙන චුත්තං “බහිද්ධා බත්ථෙ”තිආදි. රූපෙ එව භවිතුං අරහති එදිසෙසු යානෙසු අරූපෙ අසම්භවතොති අධිප්පායො.

අසම්භවතො ව යථාච්ඡත්තපාළි අනුසාරතොති වෙදිතබ්බන්ති. “විචාරිත”න්ති කස්මා චුත්තං, නනු “අතීතාරම්මණෙ අනාගතෙ ඛන්ධෙ ගරුං කත්වා අස්සාදෙති” තිආදිවචනතො අරුපෙපි ඵදිසෙසු යානෙසු ඛන්ධසද්දො පවත්තතෙව. ආවජ්ජනකිරියසබ්භාවතො පනාති ඉදං යථාදස්සිතපාළියා විරොධපරිහරණාධිප්පායෙන චුත්තං, අවචනං පන කත්ථවි විනෙයාප්ඤාසයෙන, කත්ථවි නයදස්සනෙන හොතීති කුතො විරොධාවසරො.

අධිපතිපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. අනන්තරපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

4. යථාච්ඡත්තා නිරොධානන්තරසුඤ්ඤා නිරොධජ්ජත්තතා ඕකාසදානවිසෙසො, අත්තනො අනුරූපචිත්තුප්පාදනසමත්ථතා චිත්තනියමහෙතුතා, තත්ථ අනන්තරුප්පාදනසමත්ථතා ව සණ්ඨානාභාවතො සුට්ඨුතරං නිරන්තරුප්පාදනසමත්ථතා ව චිත්තනියමහෙතුවිසෙසො දට්ඨබ්බො. ධාතුවසෙනාති විඤ්ඤාණධාතුවනොධාතුවනොවිඤ්ඤාණධාතුවසෙන. එත්තකා එව හි ධාතූයො හින්තසභාවා අනන්තරපච්චයනාය නියමෙත්වා චත්තබ්බා, අහින්තසභාවා පන විසෙසාභාවතො පුරිමතාමත්තංයෙව විසෙසං පුරක්ඛත්වා චත්තබ්බාති තා කුසලාදිහෙදෙන තථා චුත්තා. තෙනාහ “කුසලාදිවසෙන වා”ති. යා පන මනොධාතුවනොවිඤ්ඤාණධාතුවසෙන අනන්තරපච්චයනා චත්තබ්බා, තත්ථ මනොවිඤ්ඤාණධාතුව මනොධාතූයා අනන්තරපච්චයෙන පච්චයොති චුච්චමානො සම්මොහො සියා, පුරෙ මනොධාතූයා අනන්තරපච්චයභාවෙන චුත්තා, ඉදානි මනොවිඤ්ඤාණධාතුව මනොධාතූයාති පච්චයපච්චයුප්පන්නවිසෙසා න විඤ්ඤායෙයා, මනොධාතූයා පන චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදිධාතූනං අනන්තරපච්චයභාවෙ චුච්චමානෙ නියමො නත්ථි. තෙනාහ “මනොධාතුව චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතූයාති වා”ති. තථෙචාති නියමාභාවතො එවාති අත්ථො. තස්මාති යස්මා ඉතො අඤ්ඤා දෙසනාය පච්චයපච්චයුප්පන්නානං විසෙසාභාවො චිත්තවිසෙසදස්සනවිච්ඡේදො නියමාභාවො වාති ඉමෙ දොසා ආපජ්ජන්ති, තස්මා. නිදස්සනෙනාති ධාතුවසෙන නිදස්සනෙන. නයං දස්සෙත්වාති “මනොවිඤ්ඤාණධාතුව තංසම්පයුත්තකා ව ධම්මො මනොධාතූයා තංසම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං අනන්තරපච්චයෙන පච්චයො”ති එවමාදිකස්ස අනන්තරපච්චයනාග්ගහණස්ස නයං දස්සෙත්වා. නිරවසෙසදස්සනත්ථන්ති නිරවසෙසස්ස අනන්තරපච්චයභාවිනො චිත්තුප්පාදස්ස දස්සනත්ථං.

සදිසකුසලානන්ති සමානකුසලානං, සමානතා චෙත්ථ එකවීථිපරියාපන්නතාය වෙදිතබ්බා. තෙනෙවාහ “භූමිහින්තානම්පි පච්චයභාවො චුත්තො හොතී”ති. සමානවීථිතා ව යස්මා සමානවෙදනා සමානහෙතුකා ව හොන්ති, තස්මා “වෙදනාය වා හෙතුහි වා සදිසකුසලාන”න්ති ආහ. වා-සද්දො චෙත්ථ අනියමත්ථො. තෙන ඤාණසංඛාරාදිහෙදස්සපි විකජ්ජනවසෙන සංඛගහො දට්ඨබ්බො. චුතිපි ගහිතා තංසභාවත්තා. භවංගචිත්තමෙව හි පරියොසානෙ “චුති”ති චුච්චති.

කුසලාකුසලානන්තරඤ්ච කදාවි සා උප්පජ්ජතිති තදාරම්මණමිති ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං, කිරියජවනානන්තරං තදාරම්මණුප්පත්තියන්ති අධිප්පායො.

කාමාවචරකිරියාය ආවජ්ජනස්සාති අයමෙත්ථ අත්ථො අධිප්පෙතොති දස්සෙත්තො “ආවජ්ජනග්ගහණෙන කාමාවචරකිරියං විසෙසෙති”ති ආහ. තමෙව හි අත්ථං පාකටතරං කාතුං “කාමාවචරවිපාකො”තිආදි වුත්තං. වොට්ඨබ්බනමිති ගහිතං සන්තීරණානන්තරත්තාති අධිප්පායො.

අනන්තරපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සහජාතපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

6. පොරාණපායොති පුරාතනො අට්ඨකථාපායො. ඉමස්සාති ඉමස්ස පදස්ස. අවුත්තස්සාති පාළියං අවුත්තස්ස. යදිපි සහගතසද්දස්ස අත්ථසංවණ්ණනායං සංසට්ඨසද්දස්ස විය සමානත්ථස්සපි කත්ථවි සද්දන්තරස්ස අත්ථො වුවචති පරියායවිසෙසබොධනත්ථං, තථාපි න මූලසද්දස්ස අත්ථො විභාවිතො හොතිති දස්සෙත්තො ආහ “න ව...පෙ.... හොති”ති. “අඤ්ඤමඤ්ඤ”න්ති ව “අඤ්ඤඅඤ්ඤ”න්ති වත්තබ්බෙ ම-කාරාගමං කත්වා නිද්දෙසො, කම්මබ්බාතිභාරෙ වෙතං පදං, තස්මා ඉතරෙතරන්ති වුත්තං හොති. පච්චයපච්චයුප්පන්නානං එකස්මිංයෙව බණෙන පච්චයුප්පන්නපච්චයභාවස්ස ඉච්ඡිතත්තා යො හි යස්ස පච්චයො යස්මිං බණෙන, තස්මිංයෙව බණෙන සොපි තස්ස පච්චයොති අයමෙත්ථ අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයනා. තථා හි අට්ඨකථායං “අඤ්ඤො අඤ්ඤස්සා”ති වත්වා “ඉමිනා...පෙ.... දිපෙති”ති වුත්තං. ඔක්කමනං පවිසන්නති අත්ථො. ආසනක්ඛණෙන හි ධම්මා පුරිමභවතො ඉමං භවං පවිසන්නා විය හොන්ති. තෙන වුත්තං “පරලොකතො ඉමං ලොකං ආගන්ත්වා පවිසන්නං විය උප්පජ්ජති”ති. තස්මා අවිසෙසෙන පටිසන්ධි ඔක්කන්තිසද්දාහිධෙය්‍යාති අධිප්පායෙන වුත්තං “ඔක්කන්ති...පෙ.... අධිප්පායෙනාහා”ති. තංනිවාරණත්ථන්ති තස්ස බණන්තරෙ රුපිනං සහජාතපච්චයභාවස්ස “කඤ්චි කාලෙ න සහජාතපච්චයෙන පච්චයො”ති නිවාරණත්ථං. තෙන පද්ද්වයෙන සමානෙසු පච්චයපච්චයුප්පන්නධම්මෙසු පුරිමතො පච්ඡිමස්ස විසෙසමත්ථං දස්සෙති.

එවඤ්ච “කඤ්චි කාලෙ”ති පදස්ස “කෙචි කාලෙති වා, කිස්මිඤ්චි කාලෙ”ති වා විභත්තිවිපල්ලාසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බොති අධිප්පායෙන පට්ඨවිකප්පං දස්සෙත්වා ඉදානි පකාරන්තරෙන දස්සෙතුං “කඤ්චි කාලෙති කෙචි කිස්මිඤ්චි කාලෙති වා අත්ථො”ති ආහ. තෙන “කඤ්චි”ති අයං සාමඤ්ඤනිද්දෙසොති දස්සෙති. යො හි අයං “කෙචි”ති පච්චත්තබ්බවචනාහිධෙය්‍යා අත්ථො, යො ව “කිස්මිඤ්චි”ති භූමිමෙකවචනාහිධෙය්‍යා, තද්දුහයං සති කාලවන්තකාලතාවිභාගෙ කිං-සද්දස්ස වචනියතාසාමඤ්ඤෙන පන එකජ්ඣං කත්වා “කඤ්චි”ති පාළියං වුත්තන්ති තං විභජිත්වා දස්සෙතුං “කෙචි කිස්මිඤ්චි”ති වුත්තං. අට්ඨකථායං පන “කිස්මිඤ්චි”ති භූමිමෙවෙසෙනෙව වුත්තං. තෙන යථාවුත්තඅත්ථවිභාගෙන පදෙන.

වත්පුභූතාති වත්පුසභාවා. හදයරූපමෙව සන්ධාය වදති. රූපන්තරානන්ති
 හදයවත්පුතො අඤ්ඤරූපානං. අරුපීනං සහජාතපච්චයනං පුබ්බේ
 “ඔක්කන්තික්ඛණේ නාමරූප”න්ති එත්ථ අනිවාරිතං නිවාරෙතීති යොජනා, තථා
 වත්පුස්ස ව කාලන්තරෙ පටිසන්ධිකාලතො අඤ්ඤස්මිං කාලෙ අරුපීනං
 නිවාරෙතීති. එවඤ්ඤ කත්වාතිආදිනා යථාචුත්තඅත්ථවණ්ණනාය පාළියං
 විහත්තිනිද්දෙසස්ස රූපකභාවමාහ. පුනපි පුරිමතො පච්ඡිමස්ස උපවයෙන විසෙසං
 දස්සෙතුං “පුරිමෙන වා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ පුරිමෙනාති “ඔක්කන්තික්ඛණේ
 නාමරූප”න්ති ඉමිනා පච්චයනිද්දෙසවචනෙන. “එකො ඛන්ධො වත්පු ව තිණ්ණං
 ඛන්ධාන”න්තිආදිනා පටිච්චවාරාදිපායෙන. අත්ථවිවරණඤ්ඤි
 පච්චයනිද්දෙසපාළියා සබ්බෙපි සත්ත මහාවාරා. වත්පුස්ස වත්තබ්බත්තෙ
 ආපන්නෙ කිත්ති පච්චයොති තස්ස නාමස්සාති යොජනා. එතෙනාති “රුපිනො
 ධම්මා අරුපීනං ධම්මාන”න්ති එතෙන වචනෙන. කෙවලස්සාති නාමරහිතස්ස
 වත්පුස්ස. තථාති නාමස්ස පච්චයභාවෙන.

කත්ථවීති “රුපිනො ධම්මා අරුපීනං ධම්මානං කඤ්චි කාලං සහජාතපච්චයෙන
 පච්චයො”ති එතස්මිං නිද්දෙසෙ. එත්ථ හි අඤ්ඤමඤ්ඤසහජාතපච්චයභාවො
 ලබ්භති. වචනෙනාති “අඤ්ඤමඤ්ඤ”න්ති ඉමිනා වචනෙන පාළියං
 සහජාතපච්චයභාවස්ස අසඬගහිතත්තා, අත්ථතො පන ලබ්භතෙවාති. තෙනාහ
 “ලබ්භමානෙපි”ති. තස්සාති අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයත්තස්ස. එවන්ති “න
 අඤ්ඤමඤ්ඤවසෙනා”ති ඉමිනා පකාරෙන. සමුදායෙකදෙසවසෙන සාමිවචනන්ති
 අවයවායවිසම්ඛන්ධෙ අවයවිනි සාමිවචනන්ති අත්ථො, නිද්ධාරණෙ වා “කණ්භා
 ගාවීන”න්තිආදීසු විය.

සහජාතපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. නිස්සයපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

8. කිස්මිඤ්චි කාලෙති ඉදං න ලබ්භති සබ්බදාපි නිස්සයපච්චයනාය
 ලබ්භමානත්තා. සහජං පුරෙජන්ති හි විභාගං අනාමසිත්වා නිස්සයතාමත්තමෙව
 නිස්සයපච්චයනා. වත්පුරූපං පඤ්චවොකාරභවෙති වත්පුරූපං පඤ්චවොකාරභවෙ
 වාති ව-සද්දො ලුත්තනිද්දිට්ඨො දට්ඨබ්බො. තස්සාති ආරුප්පවිපාකට්ඨපනස්ස.
 පකාසෙතබ්බත්තාති ඉමිනා අපාකට්ඨං පාකට්ඨං කත්වා වචනෙන වොදනා
 අනොකාසාති දස්සෙති.

නිස්සයපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

9. උපනිස්සයපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

9. උපනිස්සයෙ තයොති අනන්තරාරම්මණපකතූපනිස්සයප්පහෙදෙ තයො
 උපනිස්සයෙ. අනෙකසඬගාහකතායාති අනෙකෙසං පච්චයධම්මානං සඬගහණතො.
 එකන්තෙනෙව හොන්ති විත්තනියමහෙතුභාවෙන පවත්තිනියමතො. යෙසු පදෙසුති

යෙසු කුසලාදිපදෙසු. සඬගහිතොති සඬගහං ගතො, කුසලාදිපදෙසු යෙසං පදානංයෙව අනන්තරූපනිස්සයො ලබ්හතීති අත්ථො. තෙසු “කෙසඤ්චී”ති න චුත්තං. කස්මා? න සක්කා වත්තුං එකන්තෙනෙව උපලබ්හනතො. තෙසුති කුසලාකුසලපදෙසු. න හි කුසලො අකුසලස්ස අනන්තරූපනිස්සයො හොති, අකුසලො වා කුසලස්ස, ආරම්මණපකතූපනිස්සයා පන අනෙකන්තිකා, තස්මා තත්ථ “කෙසඤ්චී”ති චුත්තං. සිද්ධානං පච්චයධම්මානන්ති පච්චයභාවෙන පුරිමනිප්ඵන්නානං කුසලාදීනං කුසලස්ස අකුසලස්ස වාති අත්ථො. අකුසලාදීහිති යථාසඬ්ඛං අකුසලෙන කුසලෙන වා. අවිසෙසෙනාති යථාචුත්තවිසෙසෙ නියමං අග්ගහෙත්වා අකුසලාදීසු අකුසලකුසලානං “කෙසඤ්චී”ති ආදිනා.

අනාරම්මණත්තා ආරම්මණූපනිස්සයං පුබ්බාපරනියමෙන අප්පවත්තිතො අනන්තරූපනිස්සයං න ලභතීති යොජනා. පකතස්සාති නිප්ථාදිතස්ස, උපසෙවිතස්ස වා. න හි රූපසන්තානස්ස සද්ධාදිනිප්ථාදනං අත්ථී, උතුහොජනාදිඋපසෙවනං වා සම්භවති. තෙනාහ “යථා හි...පෙ.... රූපසන්තානෙනා”ති. නනු ව රූපසන්තානෙ පුබ්බෙනාපරං විසෙසො ලබ්හති, සො ව න විනා සමානජාතියෙන කාරණෙනාති ස්වායං පකතූපනිස්සයලාභොති කදාචි ආසඬ්ඛෙය්‍යාති ආහ “යස්මිඤ්චා”ති ආදි. තත්ථ තන්ති උතුබ්භාදිකං කම්මාදි ව තෙන රූපෙන පුරිමනිප්ඵන්තෙන. උප්පාදනං සාහිසන්ධිකං දට්ඨබ්බං. අධිපතීසු පුබ්බාහිසඬ්ඛාරො විය පකප්පනං සංවිදහනං. පකරණං චුත්තලක්ඛණෙන කාරණභාවෙන අවට්ඨානං, යතො කාරණවිසෙසො “පකති”ති වුව්වති. යදි එවං කස්මා රූපස්සෙව තං පටික්ඛිපියතීති ආහ “යථා ව...පෙ.... දට්ඨබ්බා”ති. එවම්පි උතුබ්භාදීනං අඬ්ඛරාදීසු කථං පච්චයවිසෙසභාවොති ආහ “උතුබ්භාදයො පන...පෙ.... භාවතො”ති. උපනිස්සයොති ව යස්මා බලවතාකාරණං අධිප්පෙන, තස්මා න එත්ථ එකන්තෙන පුරිමනිප්ඵන්ති ඉවඡිතබ්බා. යදි එවං පාළියං කථං පුරිමග්ගහණන්ති ආහ “පුරිමපුරිමානංයෙව පනා”ති ආදි. තෙපි වා පරිකප්පනවසෙන පුරිමනිප්ඵන්නායෙව නාම හොන්ති. න හි අසංවිදිතාකාරෙ වත්ථුස්මිං පත්ථනාපවත්තීති. තෙනාහ “තංසමානලක්ඛණතායා”ති.

ධම්මෙති පුග්ගලසෙනාසනපඤ්ඤත්තීනං උපාදානභූතෙ ධම්මෙ. අයං නයොති පඤ්ඤත්තිමුඛෙන පඤ්ඤපෙතබ්බා තදුපාදානභූතා ධම්මා ගය්හන්තීති යථාචුත්තො නයො. එත්ථෙචාති “සෙනාසනම්පි උපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයො”ති එතස්මිංයෙව වචනෙ. කථං පච්චුප්පන්තස්ස පකතූපනිස්සයභාවොති වොදනාය “වක්ඛති”ති ආදිනා ආගමං දස්සෙත්වා යුත්තිං දස්සෙතුං “පච්චුප්පන්තානම්පිව තාදිසානං පුබ්බෙ පකතත්තා”ති චුත්තං. තාදිසානන්ති යාදිසා උතුආදයො පච්චුපට්ඨිතා, තාදිසානං තතො පුබ්බෙ පුරෙතරං පකතත්තා පකතූපනිස්සයයොග්‍යතාය ආපාදිතත්තා.

කසිණාදීනම්පි ආරම්මණූපනිස්සයතා සම්භවතීති කත්වා චුත්තං “ඉමිනා අධිප්පායෙන ‘එකච්චායා’ති ආහා”ති. තථා හි “කසිණමණ්ඩලං දිස්වා”ති ආදිනා තස්ස උපනිස්සයභාවො අට්ඨකථායං චුත්තො.

අරුපාවවරකුසලම්පි උපනිස්සයො හොති, පගෙව
 කාමාවවරරුපාවවරකුසලන්ති අධිප්පායො. තං පන යථා උපනිස්සයො හොති, තං
 දස්සෙතුං “යස්මිං කසිණාදිමිහී”ති ආදි වුත්තං. අනුප්පන්තකුසලානුප්පාදනෙති
 රුපාවවරජ්ඣානං සන්ධායාහ, අරුපාවවරජ්ඣානෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි.
 තදුප්පාදකකුසලානන්ති තස්ස රුපාවවරවිපාකස්ස උප්පාදකකුසලානං,
 රුපාවවරකුසලානන්ති අත්ථො. පටිසන්ධිනියාමකස්සාති
 රුපාවවරපටිසන්ධිනියාමකස්ස. චුතිකොති රුපාවවරපටිසන්ධියා
 අනන්තරපච්චයභූතාය චුතියා. පුරිමජවනස්ස වසෙනාති චුතියා
 ආසන්තජවනභාවෙන. රුපාවවරකුසලං අරුපාවවරවිපාකස්සාති එත්ථාපි
 “තදුප්පාදකකුසලාන”න්ති ආදිනා ආනෙත්වා යොජෙතබ්බං. යථා ව
 “රුපාවවරකුසලං අරුපාවවරවිපාකස්ස උපනිස්සයො”ති වුත්තං, එවං
 “කාමාවවරකුසලම්පි තදුප්පාදකකුසලාන”න්ති ආදිනා යොජෙතබ්බං.
 ලොකුත්තරවිපාකස්ස තෙභූමකකුසලානම්පි පාදකාදිවසෙන උපනිස්සයභාවො
 පාකටොයෙව, තථා තංතංභූමකකුසලානං තංතංභූමකකිරියානං, කාමාවවරකුසලස්ස
 රුපාරුපාවවරකිරියානං, රුපාවවරකුසලස්ස අරුපාවවරකිරියාය උපනිස්සයභාවොති
 ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “එවං පච්චෙකං...පෙ.... වෙදිතබ්බො”ති ආහ. “සද්ධං
 උපනිස්සාය දානං දෙති”ති ආදිනා පකතුපනිස්සයො උද්දෙසවසෙනෙව පායො
 ආගතො, න විහජනවසෙනාති ආහ “පාළියම්පි...පෙ.... විස්සජ්ජිතො”ති.
 කුසලත්තිකාදීසු අනුලොමාදිහෙදගින්නත්තා පඤ්ඤාචාරොසුති බහුවචනාදිදෙසො.

ලොකුත්තරනිබ්බත්තනං උපනිස්සාය පරස්ස සිනෙහුප්පාදනෙ
 ලොකුත්තරධම්මා උපනිස්සයො විය හොත්තිති අයමෙත්ථ ලෙසො, භාවිතො පන
 ලොකුත්තරස්ස අකුසලානං උපනිස්සයතා සම්භවතීති ආහ “න ඉදං සාරතො
 දට්ඨබ්බන්ති අධිප්පායො”ති. රුපාවවරාදිකුසලානන්ති
 රුපාරුපාවවරලොකුත්තරකුසලානං උප්පාදියමානස්ස රුපාවවරකුසලස්සාති
 යොජනා. රුපාවවරකිරියස්ස ව අරුපාවවරවිපාකො උපනිස්සයො කථන්ති ආහ
 “පුබ්බෙ නිවුත්ථාදීසු...පෙ.... අරහතො”ති. තං තං විපාකං පත්ථෙන්නො තස්ස
 තස්ස විපාකස්ස හෙතුභූතං කුසලං නිබ්බත්තෙතීති විපාකානං කුසලූපනිස්සයතාති
 ආහ “චතුභූමකා...පෙ.... උපනිස්සයො”ති. ලොකියකුසලානං පන
 ලොකුත්තරවිපාකා උපනිස්සයො න හොත්තිති දස්සෙන්නො “යදිපි”ති ආදිමාහ.
 තෙනෙව හි “තථා තෙභූමකවිපාකො”ති තෙභූමකග්ගහණං කතං. තත්ථ තෙනාති
 අනාගාමිනා. තත්ති අරහත්තඵලං. තස්මාති අදිට්ඨපුබ්බත්තා. තාති වියාති
 සොතාපත්තිඵලාති විය. තෙසන්ති පුපුජ්ජනාදීනං. ඉමස්සාති අනාගාමිනො. ඉදං
 වුත්තං හොති – යථා පුපුජ්ජනාදීනං සන්තානෙ කුමාරාදීනං සොතාපත්තිඵලාදීනං න
 උපනිස්සයපච්චයො අනුපලද්ධපුබ්බත්තා, එවං අනාගාමිනො කුමාරාදීනං අග්ගඵලං
 උපනිස්සයපච්චයො අදිට්ඨපුබ්බත්තා. තෙනාහ “උපලද්ධපුබ්බසදිසමෙව හි
 අනාගතම්පි උපනිස්සයො”ති. අට්ඨකථායං පන හෙට්ඨිමඵලානං කුසලූපනිස්සයතා
 වුත්තා එව.

යථා විපාකා කුසලානං, එවං කිරියාපි තෙසං උපනිස්සයො භොතීති තං නයං දස්සෙතුං “කිරියං අත්ථපට්ඨමිහිදාදි”න්තිආදි වුත්තං. යොනිසොමනසිකාරො චත්තඛිබ්බමෙව නත්ථීති චතුභුමකකුසලස්සපි යොනිසොමනසිකාරො උපනිස්සයො භොතීති එත්ථ චත්තඛිබ්බමෙව නත්ථී, තදත්ථං යොනිසොමනසිකාරං පචත්තෙන්තස්සාති අත්ථො. තත්ති යොනිසොමනසිකාරං. අකුසලස්ස ච චතුභුමකවිපාකස්ස උපනිස්සයො යොනිසොමනසිකාරොති යොජනා. එවං කිරියස්සපිති යථා කුසලස්ස යොනිසොමනසිකාරස්ස වසෙන උපනිස්සයො වුත්තො, එවං කිරියස්සපි යොනිසොමනසිකාරස්ස වසෙන යොජෙනඛිබ්බන්ති අත්ථො. සො හි තං උපනිස්සාය රාගාදිඋප්පාදනෙ අකුසලස්ස වුත්තනයෙන කුසලාකුසලූපනිස්සයභාවමුඛෙන චතුභුමකවිපාකස්ස උපනිස්සයො භොතියෙව. යදි කිරියසඬ්ඛාතො...පෙ.... භොතියෙව, අථ කස්මා පකතූපනිස්සයවිභජනෙ කිරියා න ගහිතා, උතුභොජනසෙනාසනාතියෙව ගහිතාතීති ආහ

“නෙව විපාකන විපාකධම්මධම්මෙසු...පෙ.... නයදස්සනමත්තමෙවා”ති.

එවමාදිකන්ති ආදි-සද්දෙන “කුසලං ධම්මං සහජාතො අඛ්‍යාතො ධම්මො උප්පජ්ජති න උපනිස්සයපච්චයා”ති එවමාදිකං සඬ්ගණ්හාති. උපනිස්සයපරියායො උපනිස්සද්දොති කත්වා වුත්තං “විඤ්ඤාණුපනිසං නාමරූපං, නාමරූපුපනිසඤ්ච සලායතනන්තිආදිකෙනා”ති. එත්ථ හි විඤ්ඤාණස්ස නාමරූපානං එස්සරූපාදීනං චක්ඛායතනාදීනඤ්ච උපනිස්සයභාවො වුත්තොති.

උපනිස්සයපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

10. පුරෙජාතපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

10. දස්සිතමෙව නයදස්සනවසෙනාති යොජනා. යදි දස්සිතමෙව, කස්මා වුත්තං “සාවසෙසවසෙන දෙසනා කතා”ති ආහ “සරූපෙන අදස්සිතත්තා”ති. “යං යං ධම්මං පුරෙජාතං ආරඛ්භ යෙ යෙ ධම්මා උප්පජ්ජන්ති චිත්තචෙතසිකා ධම්මා, තෙ තෙ ධම්මා තෙසං තෙසං ධම්මානං පුරෙජාතපච්චයෙන පච්චයො”ති එවං සරූපෙන පාළියං අදස්සිතත්තා. ඉද්ධිවිධාහිඤ්ඤාය වාති ව-සද්දෙන චුතුපපාතඤ්ඤාණස්සපි සඬ්ගභො දට්ඨබ්බො. තස්සපි හි රූපධම්මාරම්මණකාලෙ අට්ඨාරසසු යං කිඤ්චි ආරම්මණපුරෙජාතං භොති පච්චුජ්ජන්තාරම්මණත්තා. “ච්චමානෙ උපපජ්ජමානෙ”ති හි වුත්තං. දිබ්බචක්ඛුදිබ්බසොතඤ්ඤාණෙසු ච චත්තඛිබ්බමෙව නත්ථී.

ඉතරස්සපි අභාවාති ආරම්මණපුරෙජාතස්සපි අභාවා අග්ගහණං පටිසන්ධිභාවිතොති යොජනා. සතිපි කස්සපි පටිසන්ධිභාවිතො ආරම්මණපුරෙජාතෙ විභූතං පන කත්වා ආරම්මණකරණාභාවතො අවිජ්ජමානසදිසන්ති කත්වා වුත්තං “ඉතරස්සපි අභාවා”ති. තෙනෙවාහ “පටිසන්ධියා විය අපරිබ්‍යන්තස්ස ආරම්මණස්ස ආරම්මණමත්තභාවතො”ති. සන්තීරණභාවිතො මනොවිඤ්ඤාණධාතුයාපි එකන්තෙනෙව පුරෙජාතපච්චයො

රූපාදීනි පඤ්චාරම්මණානීති යොජනා. එත්ථ ච “මනොධාතුනඤ්චා” තිආදි “තදාරම්මණභාවිනො” ති පදස්ස පුරතො චත්තබ්බො, උප්පට්ඨාටියා ලිබ්බං.

පුරෙජාතපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

11. පච්ඡාජාතපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

11. නිරවසෙසදස්සිතපුරෙජාතදස්සනවසෙනානි

“චතුසමුට්ඨානිකතිසමුට්ඨානිකරූපකායස්සා” ති එවං නිරවසෙසතො දස්සිතස්ස පුරෙජාතස්ස පච්චයුප්පන්තස්ස දස්සනවසෙන. පච්චයා හි ඉධ කාමාවචරරූපාවචරවිපාකා, තෙසු කාමාවචරවිපාකො ච චතුසමුට්ඨානිකරූපකායස්ස පච්චයො, න ඉතරො. තෙනෙවාහ “රූපාවචරවිපාකො පන ආහාරසමුට්ඨානස්ස න භොති” ති, තස්මා “තස්සෙවා” ති චුත්තෙපි යථාරහමත්ථො වෙදිතබ්බො.

පච්ඡාජාතපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

12. ආසෙවනපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

12. පකාරෙහි ගුණිතං පගුණං, බහුක්ඛත්තුං පචත්තියා භාවිතන්ති අත්ථො. අනිසයෙන පගුණං පගුණතරං, තතොයෙව බලවතරං. තස්ස භාවො, තෙන පගුණතරබලවතරභාවෙන විසිට්ඨං විසෙසප්පත්තං. ස්වායං විසෙසො විපාකෙ නත්ථිති ආහ “එතෙන විපාකාබ්‍යාකතතො විසෙසෙති” ති.

ආසෙවනපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

13. කම්මපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

13. එවංසභාවානි කම්මපච්චයෙන උපකාරකසභාවා. සමත්ථතානි ආනුභාවො. තස්සානි විපාකක්ඛන්ධකටත්තාරූපසඬ්ඛාතස්ස ඵලස්ස. කම්මපච්චයභාවො චුත්තොති කම්මපච්චයෙන පච්චයභාවො චුත්තො. එකචොකාරෙ රූපමිපිති එකචොකාරෙපි රූපං න ජනෙති, පගෙව චතුචොකාරෙති අත්ථො.

කම්මපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

14. විපාකපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

14. යථා හි රූපභවෙ සඤ්ඤීනං තංනිබ්බත්තිතපුඤ්ඤාහිසඬ්ඛාරෙනෙව රූපුප්පත්ති, එවං අසඤ්ඤීනමිපිති තත්ථ කාමාවචරකම්මුතා යථා විපාකානුරූපානං පච්චයො භොන්තො කෙසඤ්චියෙව භොති, න සබ්බෙසං, කත්ථවියෙව භොති, න සබ්බත්ථ, න එවං විපාකානන්ති ආහ “එකන්තෙනා” ති. තෙසං වසෙනානි තෙසං විපාකපච්චයලාභීනං විපාකක්ඛන්ධානං වසෙන. න භීතිආදිනා “එකන්තෙනා” ති

වුත්තමත්ථං බ්‍යතිරෙකතො විභාවෙනි. භූමිද්වයවිපාකොති
කාමාවචරරූපාවචරවිපාකො ආරුප්පෙ රූපස්ස න හි පච්චයොති යොජනා.

විපාකපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

15. ආහාරපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

15. කෙවලාය ඔජාය අප්ඤ්ඤාභරණස්ස අභාවා “අසිතපිතාදිවත්ථුහි සහ
අප්ඤ්ඤාභරිතොවා”ති වුත්තං. බාදනීයභොජනීයජ්ජහෙදෙ අසිතෙ තාව
කබ්බිකාරතා හොතු, පාතබ්බාදිකෙ පන කථන්ති ආහ “පාතබ්බ...පෙ....
හොන්ති”ති. යෙභුය්‍යවසෙන වා එවං වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

අනුපාලකොති උපත්ථම්භකො. චිත්තසමුට්ඨානස්ස කායස්ස
ආහාරපච්චයභාවො කබ්බිකාරාහාරස්ස විචාරෙත්වා ගහෙනබ්බො. කස්මාති වෙ?
එත්ථ කාරණමාහ “න හී”තිආදිනා. සති හි පච්චයභාවෙ “චිත්තසමුට්ඨානො
කබ්බිකාරාහාරො චිත්තසමුට්ඨානස්ස කායස්ස ආහාරපච්චයෙන පච්චයො”තිආදි
වත්තබ්බං සියා, න පන වුත්තං, නොචිත්තසමුට්ඨානස්ස පන වුත්තං. තෙනාහ
“තිව්ධොපි...පෙ.... වුත්තො”ති.

ආහාරපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

16. ඉන්ද්‍රියපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

16. “මිස්සකත්තා”ති ඉදං ඉන්ද්‍රියතාය රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියානං එකජ්ඣං කත්වා
දෙසිතතං සන්ධාය වුත්තං, තස්මා මිස්සකත්තාති රූපජීවිතින්ද්‍රියමිස්සකත්තාති
අත්ථො. ජීවිතින්ද්‍රියන්ති අරූපජීවිතින්ද්‍රියං. න සබ්බෙන සබ්බං චජ්ජිතබ්බන්ති යථා
පඤ්ඤාපුච්ඡකෙ අරූපජීවිතින්ද්‍රියං මිස්සකත්තා න ගහිතං, න එවම්ඨ
අරූපජීවිතින්ද්‍රියං අග්ගහිතන්ති අත්ථො.

අරූපානං චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනං පච්චයන්තරාපෙක්ඛාති
ආචජ්ජනාරම්මණාදිඅඤ්ඤපච්චයසාපෙක්ඛාති ඉන්ද්‍රියපච්චයා සියුං චක්ඛාදීනං
රූපාරූපානං අඤ්ඤමඤ්ඤං කදාවිපි අවිනිබ්භුත්තභාවස්ස අභාවතො,
පච්චයන්තරසමොධානාපෙක්ඛතාය ව. යො පන නිරපෙක්ඛොති යථා චක්ඛාදීනි
පච්චයන්තරෙසු සාපෙක්ඛාති, එවං සාපෙක්ඛො අහුත්වා යො තත්ථ නිරපෙක්ඛො
ඉන්ද්‍රියපච්චයො හොති අවිනිබ්භුත්තධම්මානං යථා දුට්ඨමිපි ජීවිතින්ද්‍රියං, සො
අත්තතො...පෙ.... නත්ථිති යොජනා. අවිනිබ්භුත්තානං තෙසම්පි ලිඬිගාදීනං සියුං
විනිබ්භුත්තානං පච්චයුජ්ජන්තානං ඉන්ද්‍රියපච්චයතාභාවස්ස අදිට්ඨන්තා. නනු
චක්ඛාදීනං විනිබ්භුත්තානං ඉන්ද්‍රියපච්චයභාවො දිට්ඨොති? සච්චං දිට්ඨො, න පන
සො සමානජාතියාති දස්සෙන්නො “න හී”තිආදිමාහ. සති වෙචන්ති එවං
වුත්තජ්ජකාරෙ සමානජාතියංයෙව අවිනිබ්භුත්තස්ස ඉන්ද්‍රියපච්චයභාවෙ සති
ඉත්ථිපුරිසින්ද්‍රියෙහි සද්ධිං. සහයොගෙ හි ඉදං කරණවචනං. යදිපි

ඉන්ට්‍රිසිරිසින්දියානි ලිඬිගාදිනං කලලාදිකාලෙ ඉන්ද්‍රියපච්චයනං න ඵරෙය්‍යුං තෙසං තදා අභාවතො. යෙ පන රූපධම්මා තදා සන්ති, තෙහි අවිනිබ්බුත්තාව, තෙසං කස්මා න ඵරන්තීති ආහ “අඤ්ඤාසං පනා”තිආදි. අබ්භාවතො අනිමිත්තභාවතො. තදනුරූපානන්ති කලලාදිඅවත්ථානුරූපානං අත්ථිතං ඉච්ඡන්ති, යතො “ඉන්ට්‍රි, පුරිසො”ති පකතිවිභාගො විඤ්ඤායතීති තෙසං අධිප්පායො.

කුසලජාතියන්ති නිද්ධාරණෙ භූමිමං. යෙ පන “කුසලජාතික”න්ති පඨන්ති, තෙසං පච්චත්තෙකච්චනං. විසුං එකජාති වා භූමි වා න භොති තදෙකදෙසභාවතො. හෙතුආදීසුපිති ආදි-සද්දෙන “අකුසලාභාරෙසුපි එසෙව නයො”ති එවමාදිකං සඬිගණ්හාති. එස නයොති ය්වායං “භූමිවසෙන චුත්තෙසු”තිආදිනා අරූපෙ අලඛිතමානස්ස ඉන්ද්‍රියපච්චයස්ස අට්ඨපනෙ අත්ථනායො චුත්තො, එස නයො යොජෙතබ්බොති. තථා අපරියාපන්නකුසලහෙතු, තථා අකුසලහෙතූති එත්ථාපි පඨමාපරියාපන්නකුසලහෙතු දොමනස්සසහගතකුසලහෙතු ච විසුං එකජාති භූමි වා න භොන්තීති ආරූපෙ අලඛිතමානාපි විසුං න යපිතාති යොජෙතබ්බො. එස නයො “අකුසලාභාරෙසුපි එසෙව නයො”ති එවමාදීසු.

සති සහජාතපච්චයත්තෙ උප්පාදක්ඛණෙපි ඉන්ද්‍රියපච්චයතා සියාති කත්ථා චුත්තං “සහජාතපච්චයත්තාභාවං සන්ධායා”ති. චුත්තඤ්ඤි “උප්පජ්ජමානො සහ උප්පජ්ජමානභාවෙන උපකාරකො ධම්මො සහජාතපච්චයො”ති (පට්ඨා. අට්ඨ. පච්චයුද්දෙසවණ්ණනා). තස්ස පන සහජාතපච්චයත්තාභාවො යදිපි අට්ඨකථායං “සහජාතපච්චයතා පන තස්ස නත්ථි”ති සරූපෙනෙව දස්සිතො, තථාපි තං අනුච්ඡානන්තො “උප්පාද...පෙ.... නිවාරෙතු”න්ති වත්ථා “චක්ඛති”තිආදිනා තමත්ථං සමත්ථෙති. කම්මපච්චයසදිසන්ති හි එතෙන තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ පච්චයභාවො පකාසිතො. පචත්තෙචාති ව-සද්දෙන පටිසන්ධියඤ්ඤි කටත්තාරූපස්ස රූපජීවිතින්ද්‍රියතො අඤ්ඤො ඉන්ද්‍රියපච්චයො න හි අත්ථිති යොජනා. පටිච්චවාරාදයො සම්පයුත්තවාරපරියොසානා ඡ වාරා උප්පාදක්ඛණමෙව ගහෙත්ථා පචත්තා “කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයා”තිආදිනා, න යිතික්ඛණන්ති අධිප්පායො. එවඤ්ඤි කත්ථාති උප්පාදක්ඛණමෙව ගහෙත්ථා පචත්තත්තා. එතෙසුති යථාචුත්තෙසු ඡසු වාරෙසු. කෙච්චි පන “රූපජීවිතින්ද්‍රියස්ස අනුපාලනං උප්පාදක්ඛණෙ න පාකටං බලවඤ්ඤි යථා යිතික්ඛණෙ පච්ඡාජාතාදිපච්චයලාභතො ථීරභාවජ්ජත්තියාස්ස තං පාකටං බලවඤ්ඤි, තස්මා ‘යිතික්ඛණෙ’ති චුත්ත”න්ති වදන්ති.

ඉන්ද්‍රියපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

17. කුසලපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

17. සොමනස්සදොමනස්සසඬිබ්බාතානීති සොමනස්සදොමනස්සපරියායෙන චුත්තානි, කුසලපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා වා සොමනස්සදොමනස්සභූතානෙව සුබදුක්ඛානි කුසලපච්චයනි, න ඉතරසුබදුක්ඛානීති කුසලපච්චයනං යෙව සුබදුක්ඛානං.

කුමාරදිගභාවදස්සනත්ථං සොමනස්සදොමනස්සග්ගහණං කතං. ඉදානි
 යථාචුත්තමෙව “ද්විපඤ්චවිඤ්ඤාණෙසු”තිආදිනා විත්ථාරතො විභාවෙති, තං
 සුචඤ්ඤායාමෙව. තෙනාති විසෙසනභූතෙන සොමනස්සදොමනස්සග්ගහණෙන.

අභිනිපාතමත්තත්තාති ආරම්මණකරණමත්තභාවතො. විත්තනාපවත්ති යා
 උපනිජ්ඣායනපවත්ති යා. යථාචුත්තෙනෙව කාරණෙනාති “උපනිජ්ඣානාකාරස්ස
 අභාවතො”ති එතෙන කාරණෙන. පුබ්බෙතිආදිතො. වත්තාරි අභිගානි වජ්ජිතානීති
 සත්තසු අභිගෙසු දස්සියමානෙසු වත්තාරි අභිගානි වජ්ජිතානි. අට්ඨකථා හෙයාති
 ලෙසෙන අපකාසෙතබ්බතාය කාරණමාහ. තීසුපි එකමෙව වත්තබ්බං සියා,
 තංසමානලක්ඛණතාය ඉතරෙසං තිණ්ණමිපි ගහණං හොතීති. තිණ්ණං පන
 වචනෙනාති උපෙක්ඛාසුඛදුක්ඛානං අකුමාරදිගතාදස්සනත්ථෙව වචනෙන. තතො
 උපෙක්ඛාදිතො අඤ්ඤස්ස ධම්මස්ස විත්තෙකග්ගතාය කුමාරදිගත්ති උද්ධට්ඨාවො
 ආපජ්ජති අකුමාරදිගෙසු අග්ගහිතත්තා. යථාචුත්තකාරණෙනාති
 “උපනිජ්ඣානාකාරස්ස අභාවතො”ති චුත්තකාරණතො අඤ්ඤෙන කාරණෙන
 අනුද්ධට්ඨාවො වා ආපජ්ජති අනුපනිජ්ඣායනසභාවෙහි සද්ධිං අග්ගහිතත්තා
 උපනිජ්ඣායනාකාරභාවතො අඤ්ඤෙනෙව කාරණෙන විත්තෙකග්ගතාය පාළියං
 අනුද්ධට්ඨාවො ආපජ්ජති. තංදොසපරිහරණත්ථන්ති
 යථාචුත්තදොසවිනිමොචනත්ථං.

යෙ පනාතිආදි පදකාරමත්තදස්සනං. සොමනස්සාදීහිති
 සොමනස්සදොමනස්සකුමාරදිගපෙක්ඛාහි. අවිභූතභාවො උපෙක්ඛනං. උපෙක්ඛා හි
 අවිභූතකිව්වා චුත්තා. සමානානං කෙසං? සුඛාදීනං, කෙහි? සොමනස්සාදීහි, කථං?
 සුඛං...පෙ.... යුත්තතාති යොජනා. න විත්තෙකග්ගතායාති සුඛාදීහි, තදඤ්ඤෙහි
 අභිනිරොපනාදීහි ව අනින්ද්‍රියකිව්වතාය ව අනුපනිජ්ඣායනකිව්වතාය ව
 අසමානතාය පඤ්චවිඤ්ඤාණෙසු විත්තෙකග්ගතාය කුමාරදිගත්ති අනුද්ධට්ඨාවො
 කාරණං න වත්තබ්බන්ති. සාති විත්තෙකග්ගතා. එත්ථාති
 “උපෙක්ඛාසුඛදුක්ඛානී”ති එතස්මිං අට්ඨකථාවචනෙ න ගහිතා.
 විචිකිච්ඡායුත්තමනොධාතුආදීසුති විචිකිච්ඡාසම්පයුත්තවිත්තෙ මනොධාතුයා
 සම්පට්ඨජනාදීසු ව. තස්සාපි විත්තෙකග්ගතායපි.

කුමාරපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

18. මග්ගපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

18. දුට්ඨමිපි සඬකප්පන්ති සම්මාසඬකප්පො මිච්ඡාසඬකප්පොති ව එවං.
 අනවජ්ජසාවජ්ජහෙදෙන දුට්ඨමිපි. වීරියං සමාධිත්ති එත්ථාපි එසෙව නයො.
 සඬගණ්හිත්වා විතක්කාදිභාවසාමඤ්ඤෙන සහ ගහෙත්වා, එකෙකමෙව කත්වා
 ගහෙත්වාති අත්ථො. තෙහි මිච්ඡාවාකම්මන්තාජ්ජෙහි. ඉධාති ඉමස්මිං.
 මග්ගපච්චයනිද්දෙසෙ ලබ්භමානාති ව මග්ගපච්චයභාවතො, ව-සද්දෙන
 අලබ්භමානාති ව මග්ගපච්චයත්තභාවා. යදි එවං කස්මා චුත්තානීති ආහ

“මග්ගඋච්චනසාමඤ්ඤානා”ති. එවං පරියායනිද්දෙසො ඉධ කිමත්ථියොති වොදනං සන්ධායාහ “එවඤ්ඤි සුත්තවොහාරොපි දස්සිතො හොති”ති. එවං පන දස්සෙන්නෙතාති පරමත්ථනො අමග්ගඋච්චනාපි සුත්තෙ මග්ගඋච්චනවොහාරසිද්ධියා ඉධ මග්ගඋච්චනෙහි සහ දස්සෙන්නෙන. උද්ධරිත්වාති පද්ධාරං කත්වා. ඉදානි මිච්ඡාවාදාදිහි සද්ධිං ද්වාදසඋච්චනානි න දස්සෙතඛිබානි, කස්මාති වෙති ආහ “න හි පාළියං...පෙ.... වත්තඛිබො”ති. තප්පට්ඨපක්ඛනාවනොයෙව මිච්ඡාමග්ගඋච්චනානි, න මිච්ඡාදිට්ඨිආදයො විය සභාවනොති අධිප්පායො.

පරියායනිප්පරියායමග්ගඋච්චනදස්සනත්ථෙපි අත්ථවචනෙ එවං න වත්තඛිබොමොති දස්සෙන්නො “පරියායං...පෙ.... අධිකරණානි”ති ආහ. තස්සත්ථො – යථා “අඤ්ඤාභාගියස්ස අධිකරණස්සා”ති එත්ථ පාළිගතඅධිකරණසද්දපතිරූපකො අඤ්ඤො අධිකරණසද්දො පාළිගතතදඤ්ඤසාධාරණතාය උභයපදත්ථො උද්ධටො “අධිකරණං නාම වත්තාරි අධිකරණානි”ති, එවමිධාපි නිප්පරියායං ඉතරඤ්ච මග්ගඋච්චනං දස්සෙතුකාමෙන පාළිගතතදඤ්ඤසාධාරණො මග්ගඋච්චනසද්දො උද්ධරිත්වො සියා, තථා න කතන්ති. තස්මාති යස්මා පාළිගතොයෙව මග්ගඋච්චනසද්දො උද්ධටො, න තදඤ්ඤසාධාරණො, න ච අත්ථුද්ධාරමුඛෙන අධිප්පෙතත්ථො නියමිතො, තස්මා. තෙසුති අහෙතුකචිත්තුප්පාදෙසු. “සම්මාදිට්ඨි...පෙ.... සමාධයො”ති එත්ථ සඤ්ඤාප්පවායාමසමාධයො සම්මාමිච්ඡාසද්දෙහි විසෙසෙත්වා වුත්තාති ආහ “සම්මාදිට්ඨිආදයො යථාවුත්තා සන්ති”ති. සඤ්ඤාප්පවායාමසමාධිප්පත්තා පන තත්ථ කෙවි සන්තියෙවති. අථ වා සම්මාදිට්ඨිආදයොති වුත්තප්පකාරෙ සම්මාදිට්ඨිආදිකෙ අනවසෙසෙ සන්ධාය වුත්තං. තෙනාහ “යථාවුත්තා”ති. උප්පත්තිට්ඨානනියමනත්ථත්තා න විසෙසනත්ථත්තාති අධිප්පායො.

මග්ගපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

20. විප්පයුත්තපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

20. සම්පයොගාසඤ්ඤාවත්ථුනොති සම්පයොගාසඤ්ඤාය අධිට්ඨානභූතො. තෙනාහ අට්ඨකථායං “අරුපිනො හි ඛන්ධා වක්ඛාදීනං වත්ථුනං අඛිහන්තරතො නික්ඛමන්තා විය උප්පජ්ජන්ති”ති.

විප්පයුත්තපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

21. අත්ථිපච්චයනිද්දෙසවණ්ණනා

21. යස්මිං සති යං හොති, අසති ච න හොති, සො තස්ස පච්චයොති යදිදං සමාසතො පච්චයලක්ඛණං යං සන්ධාය සුත්තෙ වුත්තං “ඉමස්මිං සති ඉදං හොති, ඉමස්මිං අසති ඉදං න හොති”ති, තයිදං අත්ථිපච්චයෙ යොජෙත්වා දස්සෙන්නො “යො හි”තිආදිං වත්වා අයඤ්ච නයො නිඛිබානෙ න ලඛිහති, තස්මා නිඛිබානං අත්ථිපච්චයභාවෙන න උද්ධටන්ති දස්සෙතුං “නිඛිබානඤ්ච...පෙ.... උපකාරකං

හොඳි” කි ආහ. තෙන පව්වයධම්මානං පව්වයභාවො විසෙසනො ඛ්‍යතිරෙකමුඛෙන පාකටො හොඳිති දස්සෙති. නත්ථිභාවොපකාරකතාවිරුද්ධොති නත්ථිපව්වයභාවවිරුද්ධො. විගතාවිගතපව්වයා විය හි අඤ්ඤමඤ්ඤං උජුපව්වනීකභාවෙන යීතා නත්ථිඅත්ථිපව්වයා. න නිබ්බානං අත්ථිපව්වයො නත්ථිභාවොපකාරකතාවිරොධනො. යෙ හි අත්ථිපව්වයධම්මා, තෙ නත්ථිභාවොපකාරකතාවිරුද්ධා එව දිට්ඨාති අධිප්පායො.

සති ව උප්පත්තත්තෙති සම්බන්ධො. යෙසං පව්වයා හොත්ති ආභාරින්ද්‍රියාති යොජනා. එකතොති සහ. සහජාතාදිපව්වයත්තාභාවතොති සහජාතපුරුජාතපච්ඡාජාතපව්වයත්තාභාවතො. තදභාවොති සහජාතාදිපව්වයත්තාභාවො. එතෙසන්ති අත්ථිපව්වයතාවසෙන පවත්තමානානං ආභාරින්ද්‍රියානං. ධම්මසභාවවසෙනාති ධම්මතාවසෙන. ධම්මතා හෙසා, යදිදං පව්වයුප්පත්තෙහි සහ පුරෙතරං පච්ඡා ව ලබ්භමානා ආභාරින්ද්‍රියා තෙසං අත්ථිපව්වයා හොත්ති, න සහජාතාදිපව්වයාති. යථා වා චක්ඛාදිද්වාරානං රූපාදිආරම්මණානං සතිපි නියතචුත්තිතාය ද්වාරාරම්මණතො විඤ්ඤාණස්ස ඡබ්බිධභාවෙ ආරම්මණමනාමසින්වා, ද්වාරතො ද්වාරමනාමසින්වා ආරම්මණතො ඡබ්බිධතා වුවවති, එවම්ධාපි ආභාරින්ද්‍රියානං පව්වයුප්පත්තෙහි සතිපි සහජාතාදිභාවෙ අරූපක්ඛන්ධාදිවසෙන සහජාතාදිහෙදහින්තස්ස අත්ථිපව්වයස්ස දස්සිතත්තා පඤ්භාවාරෙ ආභාරින්ද්‍රියානං වසෙන ආගතෙ චතුත්ථපඤ්චමකොට්ඨාසභූතෙ අත්ථිපව්වයවිසෙසෙ සහජාතාදිහෙදං ආමසිතුං න ලබ්භතීති දස්සෙතුං අට්ඨකථායං “ආභාරො ඉන්ද්‍රියඤ්ච සහජාතාදිහෙදං න ලහති” කි චුත්තං, න පන ආභාරින්ද්‍රියෙසු සහජාතාදිභාවස්ස අභාවතො. එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

අත්ථිපව්වයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

22-23-24. නත්ථිවිගතඅවිගතපව්වයනිද්දෙසවණ්ණනා

22-23. එත්ථාති නත්ථිපව්වයෙ. නානන්ති නානත්තං. එතෙනාති අනන්තරපව්වයතො නත්ථිපව්වයස්ස විසෙසමත්තදීපනෙන “පව්වයලක්ඛණමෙව හෙත්ථ නාන” න්ති ඉමිනා වචනෙන. අත්ථොති ධම්මො. ඛ්‍යඤ්ජනසංඛගහිතෙති “නත්ථිපව්වයො විගතපව්වයො” කි එවමාදිඛ්‍යඤ්ජනෙන සංඛගහිතෙ. පව්වයලක්ඛණමත්තෙති එත්ථ පවත්තිඔකාසදානෙන උපකාරකා අරූපධම්මා, විගතභාවෙන උපකාරකාති එවමාදිකෙ පව්වයානං ලක්ඛණමත්තෙ.

නත්ථිවිගතඅවිගතපව්වයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පව්වයනිද්දෙසවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පව්වයනිද්දෙසපක්ඛණ්ණකවිනිච්ඡයකථාවණ්ණනා

ආදිමපාඨයානි පුරිමපාඨයා. තථා ච සතීති දොසස්සපි සත්තරසහි පච්චයෙහි පච්චයභාවෙ සති. අධිපතිපච්චයභාවොපිස්ස අනුඤ්ඤානො හොතීති ආහ “දොසස්සපි ගරුකරණං පාළියං චත්තබ්බං සියා”ති. “සෙසාන”න්ති චචනෙනෙච නිවාරිතොති කදාපි ආසඬකෙය්‍යාති තංනිචත්තනත්ථමාහ “න ච සෙසාන”න්තිආදි. පුරෙජාතාදීහීති පුරෙජාතකම්මාභාරකුමාරිනිද්‍රියමග්ගවිපාකපච්චයෙහි. තත්තනිවාරණත්ථන්ති තස්ස යථාචුත්තදොසස්ස නිවාරණත්ථං. විසුඤ්ච අග්ගහෙත්වාති ලොභමොහා විපාකපච්චයාපි න හොන්ති, තථා දොසොති එචං විසුඤ්ච අග්ගහෙත්වා. ඵොට්ඨබ්බායතනං කායවිඤ්ඤාණධාතුයා ආරම්මණාදිපච්චයො හොන්තංයෙව පථවිආදිසභාවත්තා අත්තනා සහජාතානං සහජාතාදිපච්චයා හොන්තියෙවාති චුත්තං “ඵොට්ඨබ්බායතනස්ස සහජාතාදිපච්චයභාවං දස්සෙති”ති. “සබ්බධම්මාන”න්ති “සබ්බෙ ධම්මා මනොවිඤ්ඤාණධාතුයා තංසම්පයුත්තකානඤ්ච ධම්මානං ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො”ති එත්ථ චුත්තෙ සබ්බධම්මෙ සන්ධායාහ “සබ්බධම්මානං යථායොගං හෙතාදිපච්චයභාවං දස්සෙති”ති. න හි එතං...පෙ.... භාවදස්සනං, අථ බො එකධම්මස්ස අනෙකපච්චයභාවදස්සනං, තස්මා “එතෙන ඵොට්ඨබ්බායතනස්සා”තිආදි චුත්තන්ති අධිජ්ජායො. රූපාදීනන්ති රූපායතනාදීනං.

හෙදාති විසෙසා. හෙදං අනාමසිත්වාති චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතුආදිවිසෙසං අග්ගහෙත්වා. තෙ එවාති යථාචුත්තවිසෙසානං සාමඤ්ඤභූතෙ බන්ධෙ එච. යං සන්ධාය “එචං න සක්කා චත්තු”න්ති චුත්තං, තං විභාවෙතුං “න හී”තිආදි චුත්තං. පට්ඨානසංවණ්ණනා හෙසාති එතෙන සුත්තෙ චුත්තපරියායමග්ගභාවෙනෙත්ථ න සක්කා මිච්ඡාවාචාදීනං මග්ගපච්චයං චත්තුන්ති දස්සෙති. සෙසපච්චයභාවොති මග්ගපච්චයං යපෙත්වා යථාචුත්තෙහි සෙසෙහි අට්ඨාරසහි පච්චයෙහි පච්චයභාවො. අධිපතිපච්චයො න හොතීති ආරම්මණාධිපතිපච්චයො න හොති. තත්තනි විචිකිච්ඡං. තත්ථාති යථාචුත්තෙසු අහිරිකාදිසු.

දසධා පච්චයා හොන්ති, පුන තථා හදයචත්ථුන්ති ඉදං අත්ථමත්තවචනං. පාඨො පන “හදයචත්ථු තෙසඤ්චෙව විජ්ජයුත්තස්ස ච චසෙන දසධා පච්චයො හොතී”ති චෙදිතබ්බො. රූපසද්දගන්ධරසායතනමත්තමෙවාති ඉදං රූපාදීනං සහජාතපච්චයතාය විය නිස්සයපච්චයතාය ච අභාවතො, පුරෙජාතපච්චයතාය ච භාවතො චුත්තං. එතානීති යථාචුත්තානි රූපසද්දගන්ධරසාරම්මණානි. සබ්බාතික්කන්තපච්චයාපෙක්ඛාති “එකධම්මස්ස අනෙකපච්චයභාවතො”ති එතස්මිං විචාරෙ හෙතුආදිඅතික්කන්තපච්චයාපෙක්ඛා එතෙසං රූපාදීනං අපුබ්බතා නත්ථී, අථ බො ආරම්මණආරම්මණාධිපතිආරම්මණුපතිස්සයපච්චයාපෙක්ඛා. න හි රූපාදීනි හෙතුසහජාතාධිපතිආදිචසෙන පච්චයා හොන්තීති. තස්සාති රූපජීවිතින්ද්‍රියස්ස පුරෙජාතපච්චයභාවතො අපුබ්බතා, තස්මා තං එකුනවිසතිවිධො පච්චයො හොතීති චුත්තං හොති. සත්තධා පච්චයභාවො යොජෙතබ්බො, න හි ඔජා පුරෙජාතපච්චයො න හොතීති.

අත්ථොති වා හෙතුආදිධම්මානං සභාවො වෙදිතබ්බො. සො හි අත්තනො පච්චයුජ්ජන්තෙහි අරණියතො උපගන්තබ්බතො, ඤාණෙන වා ඤාතබ්බතො “අත්ථො”ති වුච්චති. ආකාරොති තස්සෙව පවත්තිආකාරො, යෙන අත්තනො පච්චයුජ්ජන්තානං පච්චයභාවං උපගච්ඡති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. තං පන විජ්ජයුත්තං. “සත්තභාකාරෙහි”ති පඨානස්ස කාරණමාහ “උක්කට්ඨපරිච්ඡේදො හි”තිආදිනා.

යං කම්මපච්චයො...පෙ.... දට්ඨබ්බං ආසෙවනකම්මපච්චයානං පච්චයුජ්ජන්තස්ස අනන්තරට්ඨානතාය. සහජාතම්පි හි අනන්තරමෙවාති. කොච්ඡනෙත්ථාති එත්ථ එතස්මිං පකතූපනිස්සයසමුදායෙ කොච්ඡි තදෙකදෙසභූතො කම්මසභාවො පකතූපනිස්සයොති අත්ථො. තත්ථාති “යදිදං ආරම්මණපුරෙජානෙ පනෙත්ථ ඉන්ද්‍රියවිජ්ජයුත්තපච්චයතා න ලබ්භති”ති වුත්තං, තස්මිං, තස්මිං වා ආරම්මණපුරෙජාතග්ගහණෙ. වත්ථුස්ස විජ්ජයුත්තපච්චයතා ලබ්භතීති න වත්තබ්බො. න හි ආරම්මණභූතං වත්ථු විජ්ජයුත්තපච්චයො හොති, අථ බො නිස්සයභූතමෙවාති. ඉතො උත්තරීති එත්ථ “ඉතො”ති ඉදං පච්චාමසනං පුරෙජානං වා සන්ධාය ආරම්මණපුරෙජානං වා. තත්ථ පඨමනයං අපෙක්ඛිත්වා වුත්තං “පුරෙජානතො පරතොපි”ති. තෙන කම්මාදිපච්චයෙසුපි වක්ඛමානෙසු ලබ්භමානාලබ්භමානං වෙදිතබ්බන්ති වුත්තං හොති. දුතියං පන නයං අනපෙක්ඛිත්වා අට්ඨකථායං ආගතවසෙන වුත්තං “ඉතො වා ඉන්ද්‍රියවිජ්ජයුත්තතො”ති, අත්තනා වුත්තනයෙන පන “නිස්සයිත්ථිද්‍රියවිජ්ජයුත්තතො වා”ති. තත්ථ වත්තබ්බං සයමෙවාහ “ආරම්මණාධිපතී”තිආදි. කම්මාදිසු ලබ්භමානාලබ්භමානං න වක්ඛති “ඉතො උත්තරී”තිආදිනා පගෙව අනිදෙසස්ස කතත්තා, තස්මා පුරිමොයෙව පුරෙජානතොපිති වුත්තඅත්ථොයෙව අධිප්පෙතො.

“මග්ගපච්චයනං අවිජ්ජන්තොවා”ති ඉමිනා ච මග්ගපච්චයො වුත්තොති “මග්ගචජ්ජානං නවත්ත”න්ති වුත්තං පච්ඡිමපායෙ, පුරිමපායෙ පන “මග්ගපච්චයනං අවිජ්ජන්තොවා”ති වුත්තත්තා එව මග්ගපච්චයෙන සද්ධිං සහජාතාදිපච්චයා ගහෙතබ්බාති “දසන්ත”න්ති වුත්තං. තත්ථ පච්ඡිමපායෙ “එකාදසභාකාරෙහි”ති වත්තබ්බං, පුරිමපායෙ “ද්වාදසහි”ති.

සමනන්තරනිරුද්ධතාය ආරම්මණභාවෙන වාති විජ්ජමානම්පි විසෙසමනාමසිත්වා කෙවලං සමනන්තරනිරුද්ධතාය ආරම්මණභාවෙන, න ච සමනන්තරනිරුද්ධතාආරම්මණභාවසාමඤ්ඤෙනාති අත්ථො. “ඉමිනා උපායෙනා”ති පච්චයසභාගතාදස්සනෙන පච්චයවිසභාගතාදස්සනෙන ච වුත්තං පදද්වයං එකජ්ඣං කත්වා පද්ධාරො කතොති දස්සෙන්නො “හෙතුආදීනං සහජාතානං...පෙ.... යොජෙතබ්බො”ති ආහ. හෙතුආරම්මණාදීනං සහජාතාසහජාතභාවෙන අඤ්ඤමඤ්ඤවිසභාගතාති යොජනා. එවමාදිනාති ආදි-සද්දෙන පුරෙජාතානං වක්ඛාදීනං රූපාදීනඤ්ච පුරෙජාතභාවෙන සභාගතා, පවත්තියං වත්ථුබන්ධාදීනං පුරෙජාතපච්ඡාජාතානං පුරෙජාතපච්ඡාජාතභාවෙන

විසභාගතාති එවමාදීනම්පි සඬිගහො දට්ඨබ්බො. හෙතුනහෙතුආදිභාවතොපි චෙත්ථ යුගලකතො විඤ්ඤාතබ්බො විනිච්ඡයො. හෙතුපච්චයො හි හෙතුභාවෙන පච්චයො, ඉතරෙ තදඤ්ඤභාවෙන. එවම්තරෙසුපි යථාරහං යුගලකතො චෙදිතබ්බො.

උභයජ්ජධානතාති ජනනොපත්ථම්භනජ්ජධානතා. යානන්ති පදස්ස අත්ථවචනං කාරණභාවොති විනාපි භාවපච්චයං භාවපච්චයස්ස අත්ථො ඤායතීති. උපනිස්සයං හින්දන්තෙනාති අනන්තරූපනිස්සයපකතූපනිස්සයවිභාගෙන විභජන්තෙන. තයොපි උපනිස්සයා චත්තබ්බො උපනිස්සයවිභාගභාවතො. උපනිස්සයග්ගහණමෙව කාතබ්බං සාමඤ්ඤරූපෙන. තත්ථාති එවමෙට්ඨිතෙ අනන්තරූපනිස්සයපකතූපනිස්සයොති හින්දනං විභාගකරණං යදි පකතූපනිස්සයස්ස රූපානං පච්චයත්තාභාවදස්සනත්ථං, නනු ආරම්මණූපනිස්සයඅනන්තරූපනිස්සයාපි රූපානං පච්චයා න භොන්තියෙවාති? සච්චං න භොන්ති, තෙ පන දස්සිතනායාති තදෙකදෙසෙන ඉතරම්පි දස්සිතමෙව භොතීති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො “ආරම්මණං...පෙ.... දට්ඨබ්බ”න්ති ආහ. තංසමානගතිකත්තාති තෙහි අනන්තරාදිහි සමානගතිකත්තා අරූපානංයෙව පච්චයභාවතො. තත්ති පුරෙජාතපච්චයං. තත්ථාති අනන්තරාදිසු පටීත්වා.

පච්චයනිද්දෙසපකිණ්ණකවිනිච්ඡයකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පූච්ඡාවාරො

1. පච්චයානුලොමවණ්ණනා

එකෙකං තිකං දුකඤ්ඤාති කුසලත්තිකාදිසු බාවිසතියා තිකෙසු හෙතුදුකාදිසු සතං දුකෙසු එකෙකං තිකං දුකඤ්ඤ. න තිකදුකන්ති තුලායොගීනං න තිකදුකන්ති අත්ථො. තිකවිසිට්ඨං පන දුකං, දුකවිසිට්ඨඤ්ඤ තිකං, තිකවිසිට්ඨතිකදුකවිසිට්ඨදුකෙසු විය නිස්සාය උපරි දෙසනා පවත්තා එවාති.

යෙ කුසලාදිධම්මෙ පටිච්චාති චූත්තා “කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති හෙතුපච්චයා”තිආදිසු, තෙ කුසලාදිධම්මා පටිච්චත්ථං ඵරන්තා හෙතුආදිපච්චයට්ඨං සාධෙත්තා කුසලාදිපච්චයා චෙවාති අත්ථො. තෙනෙවාහාති යස්මා පච්චයධම්මානං පච්චයුප්පන්නෙසු පටිච්චත්ථඵරණං උභයෙසං තෙසං සහභාවෙ සති, නාඤ්ඤථා. තෙනෙව කාරණෙනාහ “තෙ ව බො සහජාතාවා”ති. තෙති හෙතුආදිපච්චයා. තෙසු හි හෙතුසහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සාදයො සහජාතා, අනන්තරසමනන්තරාදයො අසහජාතා පච්චයා භොන්තීති. එතෙහි ද්විති වාරෙහි ඉතරෙතරත්ථබ්බොධනවසෙන පවත්තාය දෙසනාය කිං සාධිතං භොතීති ආහ “එවඤ්ඤ නිරුත්තිකොසල්ලං ජනිතං භොතී”ති.

තෙ තෙ පඤ්ඤෙ උද්ධරිත්වාති “සියා කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන පච්චයො”තිආදයො යෙ යෙ පඤ්ඤා විස්සජ්ජනං ලභන්ති, තෙ තෙ පඤ්ඤෙ උද්ධරිත්වා. පමාදලෙබා එසාති ඉදං “කුසලො හෙතු හෙතුසම්පයුත්තකානං

ධම්මාන” න්ති ලිඛිතං සන්ධාය චුත්තං. පටිච්චසහජාතවාරෙසු සහජාතපච්චයො, පච්චයනිස්සයවාරෙසු නිස්සයපච්චයො, සංසට්ඨසම්පයුත්තවාරෙසු සම්පයුත්තපච්චයො එකන්තිකොති කත්වා චුත්තොති ආහ “පුරිමවාරෙසු...පෙ.... නියමෙත්වා” ති. තත්ථාති තෙසු පුරිමවාරෙසු ඡසු. න විඤ්ඤායන්ති සරූපතො අනුද්ධටත්තා. එවමාදීහි පඤ්ඤෙහි. හෙතාදිපච්චයපච්චයුප්පත්තෙසුති හෙතුආදීසු පච්චයධම්මෙසු සම්පයුත්තක්ඛන්ධාදිහෙදෙසු තෙසං පච්චයුප්පත්තෙසු. නිද්ධාරණෙ වෙතං භූමිමං. හෙතාදිපච්චයානං නිව්ඡයාභාවතොති “ඉමෙ නාම තෙ හෙතුආදයො පච්චයධම්මා” ති නිව්ඡයාභාවතො සරූපතො අනිද්ධාරිතත්තා. යථා හි නාම නානාජටාජටිතං ගුම්ඛන්තරගතඤ්ච තංසදිසං සරූපතො අදිස්සමානං ඉදං තන්ති න විනිව්ඡිනියති, එවං ඤාතුං ඉච්ඡිතොපි අත්ථො සරූපතො අනිද්ධාරිතො නිජ්ජටො නිගුම්ඛො ච නාම න භොති නිව්ඡයාභාවතො, සරූපතො පන තස්මිං නිද්ධාරිතෙ තබ්බිසයස්ස නිව්ඡයස්ස වසෙන පුග්ගලස්ස අසම්බුද්ධභාවාප්පත්තියා සො පඤ්ඤො නිජ්ජටො නිගුම්ඛො ච නාම භොතිති ආහ “නිව්ඡයාභාවතො තෙ පඤ්ඤා නිජ්ජටා නිගුම්ඛො ච කත්වා න විහත්තා” ති, “න කොචි පුච්ඡාසඬගහිතො...පෙ.... විහත්තා” ති ව. තන්ති පඤ්ඤාවිස්සජ්ජනං සන්ධාය නිජ්ජටතා න චුත්තා, අථ ඛො නිව්ඡයුප්පාදනන්ති අධිප්පායො.

යපනං නාම ඉධ විනෙයාසන්තානෙ පතිට්ඨපනං, තං පන තස්ස අත්ථස්ස දීපනං ජොතනන්ති ආහ “පකාසිතත්තා” ති. පකාරෙහීති හෙතුආදිපච්චයජ්ජකාරෙහි, කුසලාදිපච්චයපච්චයුප්පත්තජ්ජකාරෙහි වා.

25-34. පරිකප්පනං විදහනන්ති කත්වා ආහ “පරිකප්පපුච්ඡාති විධිපුච්ඡා” ති. සියාති භවෙය්‍යාති අත්ථො. එසො විධි කිං අත්ථීති එතෙන “සියා” ති විධිමිති කිරියාපදං. පුච්ඡා පන වාක්‍යත්ථසිද්ධා වෙදිතබ්බා. තමෙව හි වාක්‍යත්ථසිද්ධං පුච්ඡං දස්සෙතුං අට්ඨකථායම්පි “කිං සො කුසලං ධම්මං පටිච්ච සියා” ති චුත්තං. සංපුච්ඡනං පරිකප්පපුච්ඡාති තස්මිං පක්ඛෙ හි කිරියාය පදෙනෙව පුච්ඡා විභාවියතීති චුත්තං භොතීති. “සියා කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍යා හෙතුපච්චයා” ති එත්ථ “කුසලං ධම්මං පටිච්ච හෙතුපච්චයා” ති උභයමිදං පච්චයවචනං, “කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍යා” ති පච්චයුප්පත්තවචනං. තෙසු පච්චයධම්මස්ස පච්චයභාවෙ විභාවිතෙ පච්චයුප්පත්තස්ස උප්පත්ති අත්ථතො විභාවිතායෙව භොතීති පච්චයධම්මොව පුච්ඡිතබ්බො. තත්ථ ච පච්චයධම්මවිසිට්ඨො පටිච්චත්ථො වා පුච්ඡිතබ්බො සියා පච්චයවිසිට්ඨො වාති දුට්ඨා පුච්ඡිතබ්බායෙව අත්ථවිකප්පා අට්ඨකථායං චුත්තා. තෙසු පට්ඨස්මිං පුච්ඡා සදොසාති දස්සෙත්තො “යො කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍යා” තිආදිමාහ. තත්ථ සබ්බපුච්ඡානං පවත්තිතොති කුසලමූලාදීනං සත්තසත්තපුච්ඡානං පවත්තනතො, උප්පජ්ජමානං කුසලං. තෙහි පච්චයෙහීති පච්ඡාජාතවිපාකපච්චයෙහි උප්පත්ති අනුඤ්ඤාතාති ආපජ්ජති, න ච තං යුත්තන්ති අධිප්පායො. තංතංපච්චයාති තතො තතො යොනිසොමනසිකාරාදිපච්චයතො. භවනමත්ථිතා එත්ථ න ච පුච්ඡිතාති “කිං සියා” ති චුත්තයොජනාය දොසමාහ. එවඤ්ච කත්වාති උප්පත්තියා එව පුච්ඡිතත්තා.

තත්ථානි “අථ වා” තිආදිනා වුත්තෙ අත්ථන්තරෙ. උප්පජ්ජෙය්‍යානි උප්පත්තිං අනුජානිත්වානි “උප්පජ්ජෙය්‍යා” ති එත්ථ වුත්තං කුසලපච්චයං උප්පත්තිං අනුජානිත්වා. තස්සානි උප්පත්තියා. භවනපුච්ඡනන්ති හෙතුපච්චයා භවනපුච්ඡනං න යුත්තන්ති සම්බන්ධො. පුන තස්සානි හෙතුපච්චයා උප්පත්තියා. භවනපුච්ඡනන්ති කෙවලං භවනපුච්ඡනං. තස්මානි යස්මා වුත්තනගෙන උභයත්ථාපි උප්පත්තිඅනුජානනමුබ්බෙන භවනපුච්ඡනං අයුත්තං, තස්මා. අනුජානනාඤ්ච අට්ඨකථායං වුත්තෙ අත්ථවිකජ්ජෙවගෙ අත්ථනො ආපන්නං, තං අනනුජානන්තො ආහ “අනනුජානිත්වානා” තිආදි. සංපුච්ඡනමෙවානි ඉමිනා සංපුච්ඡනෙ “උප්පජ්ජෙය්‍යා” ති ඉදං කිරියාපදන්ති දස්සෙති. යදි එවං “සියා” ති ඉදං කථන්ති ආහ “සියානි...පෙ.... පුච්ඡති” ති. අයං නගොති “සියා” තිආදිනා අනන්තරවුත්තො අත්ථනගො. න විඤ්ඤායනි අනාමට්ඨවිසෙසත්තා. ද්වෙපි පුච්ඡානි සම්භවනපුච්ඡා තඬ්ඬිසෙසපුච්ඡා වානි දුට්ඨාපි පුච්ඡා එකායෙව පුච්ඡා සංපුච්ඡනභාවතො එකාධිකරණභාවතො ව.

ගමනුස්සුක්කවචනන්ති ගමනස්ස උස්සුක්කවචනං. ගමනකිරියාය යථා අත්තනො කත්තා උපරි කත්තඬ්ඬකිරියාය යොග්‍යරූපො හොති, එවමෙව යානං ගමනුස්සුක්කනං තස්ස බොධනං වචනං. එවංභූතා ව කිරියා යස්මා අත්ථනො කිරියන්තරාපෙක්ඛා නාම හොති, තස්මා වුත්තං “ගමනස්ස...පෙ.... අත්ථො” ති. කථං පනෙතස්මිං සහජාතපච්චයපට්ඨානෙ පටිච්චවාරෙ පටිච්චසද්දස්ස පච්ඡිමකාලකිරියාපෙක්ඛතානි චොදනං මනසි කත්වා ආහ “යදිපි” තිආදි. තෙනෙතං දස්සෙති “අසතිපි පටිඅයනුප්පජ්ජනානං කාලභෙදෙ අඤ්ඤත්‍ර හෙතුඵලෙසු දිස්සමානං පුරිමපච්ඡිමකාලතං හෙතුඵලතාසාමඤ්ඤතො ඉධාපි සමාරොපෙත්වා රුළුභීවසෙන පුරිමපච්ඡිමකාලවොභාරො කතො” ති. තෙනාහ “ගහණප්පවත්තිආකාරවසෙන...පෙ.... දට්ඨබ්බො” ති. තත්ථ අත්තපට්ලාහො උප්පාදොති අත්ථො.

ගමනන්ති “පට්ච්චා” ති එත්ථ ලබ්භමානං අයනකිරියං පරියායන්තරෙනාහ. සා පනත්ථනො පවත්ති, පවත්ති ව ධම්මානං යථාපච්චයං උප්පත්තියෙව. සභාවධම්මානාඤ්චි උප්පත්තියං ලොකෙ සබ්බො කිරියාකාරකවොභාරො, තස්මා “පට්ච්චා” ති එත්ථ ලබ්භමානං යං පටිඅයනං පටිගමනං අත්ථනො පටිඋප්පජ්ජමානං, තඤ්ච ගච්ඡන්තාදිඅපෙක්ඛාය හොතීති ආහ “ගච්ඡන්තස්ස පටිගමනං, උප්පජ්ජන්තස්ස පටිඋප්පජ්ජන” ති. තයිදං ගමනපටිගමනං, උප්පජ්ජනපටිඋප්පජ්ජනං සමානකිරියා. කථං? යස්මා පටිකරණං පටිසද්දත්ථො. තස්මානි යස්මා සහජාතපච්චයභූතස්ස උප්පජ්ජන්තස්ස පටිඋප්පජ්ජනං “පට්ච්ච උප්පජ්ජති” ති එත්ථ අත්ථො, තස්මා. තදායත්තුප්පත්තියානි සහයොගෙ කරණවචනං, කරණත්ථෙ, හෙතුත්ථෙ වා, තස්මිං උප්පජ්ජමානෙ කුසලධම්මෙ ආයත්තාය පටිබද්ධාය උප්පත්තියා සහෙව පටිගන්ත්වානි අත්ථො. තෙන පටිඅයනත්තලාභානං සමානකාලතං දස්සෙති. තෙනෙවාහ “සහජාතපච්චයං කත්වානි වුත්තං හොති” තිආදි. නනු ව සමානකාලකිරියායං ඊදිසො සද්දජ්ජයොගො

නත්ථී, පුරිමකාලකිරියායමෙව ච අත්ථීති? නායමෙකන්තො සමානකාලකිරියායමිපි කෙනිවි ඉච්ඡිතත්තා. තථා හි -

“නිහන්ත්වා තිමිරං ලොකෙ, උදිතො සතරංසමි;
ලොකෙකචක්ඛුභූතොය-මත්ථමෙති දිවාකරො.

“සිරිවිලාසරූපෙන, සබ්බසොභාවිභාවිනා;
ඔභාසෙත්වාදිතො බුද්ධො, සතරංසි යථා පරො” ති. -

ව පයොගා දිස්සන්ති.

35-38. තාසුති දුකමූලකතයෙ හෙතාරම්මණදුකෙ එකුනපඤ්ඤාසප්පච්ඡා, තාසු. හෙතාරම්මණදුකෙති “හෙතුපච්චයා ආරම්මණපච්චයා” ති එවං. හෙතුපච්චයා ආරම්මණපච්චයානං වසෙන ආගතෙ පච්චයදුකෙ. ද්විත්තං පුච්ඡානං දස්සිතත්තාති යස්මිං වාචනාමග්ගෙ කුසලපදමූලා කුසලපදාවසානා, කුසලාදිපදත්තයමූලා කුසලාදිපදත්තයාවසානා ව එකුනපඤ්ඤාසාය පුච්ඡානං ආදිපරියොසානභූතා ද්වෙ එව පුච්ඡා දස්සිතා, තං සන්ධාය වුත්තං. එත්ථාති එතස්මිං පණ්ණත්තිවාරෙ පුච්ඡානං වුත්තො න පච්චයානන්ති අත්ථො. පුච්ඡාය හි වසෙන හෙතුපච්චයෙ හෙතුපච්චයසංඛිඛාතං එකමූලං එතස්සාති එකමූලකො, නයසද්දාපෙක්ඛාය වායං පුල්ලිඛිගනිද්දෙසො. එවං ආරම්මණපච්චයමූලකාදීසු. තථා හෙතුආරම්මණපච්චයසංඛිඛාතාති ද්වෙ මූලාති එතස්සාති ද්විමූලකොති ආදිනා යොජෙතබ්බා. පච්චයානං පන වුච්චමානෙ පටිමනායස්ස එකමූලකතා න සියා. න හි තත්ථ පච්චයන්තරං අත්ථී, යං මූලභාවෙන වත්තබ්බං සියා. තෙනාහ “පච්චයානං පන වසෙනා” ති ආදි. හෙතාරම්මණදුකාදීනන්ති අවයවෙ සාම්ච්චනං, අධිපතිආදීනන්ති සම්බන්ධො. තතො පරං මූලස්ස අභාවතො සබ්බමූලකං අනවසෙසානං පච්චයානං මූලභාවෙන ගහිතත්තා. න හි මූලවන්තභාවෙන ගහිතා පච්චයා මූලභාවෙන ගස්හන්ති. පච්චයගමනං පාළිගමනන්ති විඤ්ඤායති අභිධෙය්‍යානුරූපං ලිඛිගවචනාදීති කත්වා. ඉධාති අනුලොමෙ. ච-සද්දො උපවයත්ථො. සො තෙව්සතිමූලස්ස සබ්බමූලභාවං උපවයෙන වුච්චමානං ජොතෙති.

39-40. එවං සතීති “ආරම්මණපච්චයා හෙතුපච්චයා” ති ආරහිත්වා “ආරම්මණපච්චයා අවිගතපච්චයා, ආරම්මණපච්චයා හෙතුපච්චයා” ති එවං වාචනාමග්ගෙ සති. චක්කබන්ධනවසෙන පාළිගති ආපජ්ජතු, කො දොසොති කදාවි වදෙය්‍යාති ආහ “හෙට්ඨිමසොධනවසෙන ව ඉධ අභිධම්මෙ පාළි ගතා” ති. තථා හි බන්ධවිභවිගාදීසුපි පාළි හෙට්ඨිමසොධනවසෙන පවත්තා. ගණනවාරෙන තමත්ථං සාධෙතුං. “එවඤ්ච කත්වා” ති ආදි වුත්තං. ආරම්මණාදීසුති ආරම්මණමූලකාදීසු නයෙසු. තස්මිං තස්මීන්ති තස්මිං තස්මිං ආරම්මණාදිපච්චයෙ. සුද්ධිකතොති සුද්ධිකතයතො. තස්මාති ආරම්මණමූලකාදීසු සුද්ධිකතයස්ස අලබ්භමානත්තා. එකමූලකතයො දට්ඨබ්බො ආරම්මණමූලකෙති අධිප්පායො. “ආරම්මණපච්චයා...පෙ.... අවිගතපච්චයාති වා” ති ආදි තාදිසං වාචනාමග්ගං.

සන්ධ්‍යාය වුත්තං. යත්ථ “ආරම්මණපච්චයා හෙතුපච්චයා, ආරම්මණපච්චයා අධිපතිපච්චයා, ආරම්මණපච්චයා...පෙ.... අවිගතපච්චයා”ති එවං ආරම්මණමූලකෙ අනන්තරපච්චයමූලභූතා ආරම්මණපච්චයපරියොසානමෙව එකමූලකං දස්සෙත්වා උපරි අවසිට්ඨඑකමූලකතො පට්ඨාය යාව සබ්බමූලකෙ විගතපච්චයා, තාව සංඛිපිත්වා අවිගතපච්චයොව දස්සිතො. තෙනාහ “එකමූලකෙසු”තිආදි. ඉතො පරෙසුපි එදිසෙසු යානෙසු එසෙව නයො. මූලමෙව දස්සෙත්වාති අධිපතිමූලකෙ එකමූලකස්ස ආදිමෙව දස්සෙත්වා. න සුද්ධිකදස්සනන්ති න සුද්ධිකනයදස්සනං. “සුද්ධිකනයො හි විසෙසාභාවතො ආරම්මණමූලකාදීසු න ලබ්හති”ති හි වුත්තං. නාපි සබ්බමූලකෙ කතිපයපච්චයදස්සනං උපරි සබ්බමූලකෙ එකමූලකස්ස ආගතත්තා.

41. එකස්මිඤ්ඤාති අවිගතමූලකාදිකෙ ව නයෙ. සඬ්ඛෙපන්තරගතොති සඬ්ඛෙපස්ස සඬ්ඛිපිතස්ස අබ්හන්තරගතො, සඬ්ඛිපිතබ්බොති අත්ථො. මජ්ඣිමානං දස්සනන්ති මජ්ඣිමානං නයතො දස්සනං, අඤ්ඤා සඬ්ඛෙපො එව න සියා. ගතිදස්සනන්ති අන්තදස්සනං අකත්වා පාළිගතියා දස්සනං, තඤ්ච ආදිතො පට්ඨාය කතිපයදස්සනමෙව. තෙන විගතපච්චයුද්ධාරණෙන ඔසානවතුක්කං දස්සෙති අවිගතමූලකෙ විගතපච්චයස්ස ඔසානභාවතො. සබ්බමූලකස්ස අවසානෙන “විගතපච්චයා”ති පදෙන.

යථා හෙතුආදීනං පච්චයානං උද්දෙසානුපුබ්බියා දුක්ඛිකාදියොජනා කතා, එවං තත්ථ ආරම්මණාදිපච්චයෙ ලඬ්ඝිත්වාපි සක්කා යොජනං කාතුං, තථා කස්මා න කතා? යදිපි අනවසෙසතො පච්චයානං මූලභාවෙන ගහිතත්තා කෙසඤ්චි කෙහිවි යොජනෙ අත්ථවිසෙසො නත්ථි, ආරම්මණමූලකාදීසු පන ආරම්මණාධිපතිදුක්ඛාදීනං හෙතුමූලකෙ ව හෙතුඅධිපතිඅනන්තරතිකාදීනං තංතංඅවසිට්ඨපච්චයෙහි යොජනාය අත්ථෙව විසෙසො, එවං සන්තෙපි යස්මා උප්පට්ඨපාටියා යොජනා න සුබ්බග්ගණා, සක්කා ව ඤාණුත්තරෙත පුග්ගලෙන යථාදස්සිතෙන නයෙන යොජිතුන්ති උප්පට්ඨපාටියා පච්චයෙ අග්ගහෙත්වා පට්ඨාටියාව තෙ යොජෙත්වා දස්සිතාති ඉමමත්ථමාහ “එත්ථ වා”තිආදිනා.

තඤ්ච ගමනං යුත්තන්ති යං සබ්බෙහි තිකෙහි එකෙකස්ස දුක්ඛස්ස යොජනාවසෙන පාළිගමනං, තං යුත්තං තිකෙසු දුක්ඛානං පක්ඛෙපභාවතො. තත්ථාති දුක්ඛෙසු. එකෙකස්මිත්ති එකෙකස්මිං දුක්ඛිකෙ. නයාති අනුලොමනායාදයො වාරෙ වාරෙ චත්තාරො නයා, පුච්ඡා පන සත්තවිසති. යදි එවං කස්මා හෙතුදුක්ඛෙන සමානාති? තං තිකපදෙසු පච්චෙකං හෙතුදුක්ඛස්ස ලබ්හමානස්ස හෙතුදුක්ඛභාවසාමඤ්ඤතො වුත්තං.

වුත්තනයෙනාති “න හි”තිආදිනා දුක්ඛිකෙ වුත්තනයෙන. තත්ථ හි න දුක්ඛස්ස යොජනා අත්ථි, අථ බො දුක්ඛානං එකෙකෙන පදෙන තිකස්ස යොජනා. තෙනාහ “එකෙකො තිකො දුක්ඛතෙන යොජිතො”ති. එකෙකස්මිත්ති එකෙකස්මිං තිකදුක්ඛෙ.

තිකාදයෝ ඡ නයාති “තිකඤ්ච පටියානවර” න්ති ආදිනා ගාථායං වුත්තා තිකපටියානාදයෝ ඡ නයා. සත්තච්චිකම්මිති වාරහෙදෙන සත්තධා හින්දිත්වා වුත්තම්පි. අනුලොමන්ති පච්චයානුලොමං අනුලොමභාවසාමඤ්ඤෙන සහ ගහෙත්වා. තථා චතුඛ්ඛිකම්මිති තිකපටියානං තිකපටියානතාසාමඤ්ඤෙන, දුකපටියානාදීනි ච වත්තාරි වත්තාරි තංසාමඤ්ඤෙන සහ ගහෙත්වා. ඉමමත්ථං ගහෙත්වා “තිකඤ්ච පටියානවර” න්ති ගාථාය අධිජ්ජායවිභාවනවසෙන “අනුලොමම්හි” තිආදිනා වුත්තං ඉමමත්ථං ගහෙත්වා. සත්තජ්ජහෙදෙති පටිච්චවාරාදිවසෙන සත්තජ්ජහෙදෙ. ඡපි එතෙ තිකාදිහෙදෙන චතුචතුජ්ජහෙදා ධම්මානුලොමාදිවසෙන ඡ උද්ධරිතඛිකාති ඉදං දස්සෙතිති යොජනා. අයඤ්ඤෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – ධම්මානුලොමාදිවිභාවහින්නාපි තිකාදිභාවසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං කත්වා වුත්තා තිකපටියානාදිසඬ්ඛාතා තිකාදයෝ ඡ ධම්මනයා පටිච්චවාරාදිවසෙන විහජියමානා තත්ථ තත්ථ නිද්ධාරියමානෙ අනුලොමතාසාමඤ්ඤෙන අනුලොමන්ති එකතො ගහිතෙ පච්චයානුලොමෙ සුට්ඨු අතිවිය ගම්හිරාති. අට්ඨකථායං පන “ඉධ පන අයං ගාථා තස්මිං ධම්මානුලොමෙ පච්චයානුලොමං සන්ධාය වුත්තා” ති ධම්මානුලොමො පච්චයානුලොමස්ස විසෙසනභාවෙන නියමෙත්වා වුත්තො. එස නයො පච්චනියගාථාදිසුපි. තිකපටියානස්ස දුකපටියානස්ස ච පුඛ්ඛෙ අත්ථො වුත්තොති ආහ “දුකතිකපටියානාදිසු” ති. තිකෙහි පටියානන්ති තිකෙහි නානජ්ජකාරතො පච්චයවිභාවනං, තිකෙහි වා ඤාණස්ස පවත්තනට්ඨානං. දුකසම්බන්ධි තිකපටියානං, දුකච්ඡිට්ඨානං වා තිකානං පටියානං දුකතිකපටියානන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙත්තො “දුකාන” න්ති ආදිමාහ. දුකාදිවිසෙසිතස්සාති දුකාදිපදවිසෙසිතස්ස දුකාදිභාවො දට්ඨඛිකො “හෙතුං කුසලං ධම්මං පටිච්ච, නහෙතුං කුසලං ධම්මං පටිච්චා” තිආදිවචනතො.

පච්චයානුලොමවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. පච්චයපච්චනියවණ්ණනා

42-44. යාචාති පාළිපදස්ස අත්ථවචනං යත්තකොති ආහ “පහෙදො” ති. අත්ථි තෙව්සතිමුලකස්සාති අත්ථො. තාව තත්තකං පහෙදං. තත්ථාති අනුලොමෙ ආගතන්ති අත්ථො. නයදස්සනවසෙන දස්සිතං, කිත්ති? එකෙකස්ස පදස්ස විත්ථාරං දස්සෙති. අවසෙසස්ස පච්චයස්ස මූලවත්තභාවෙන ගහිතස්ස.

පච්චයපච්චනියවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. අනුලොමපච්චනියවණ්ණනා

45-48. පුන තත්ථාති අනුලොමෙ. පච්චයපදානීති පච්චයා එව පදානි පච්චයපදානි. ඉධාති අනුලොමපච්චනියෙ. සුද්ධිකපච්චයානන්ති පච්චයන්තරෙන අවොම්ඝ්ඝානං පච්චයානං, අනුලොමපච්චනියදෙසනං වක්ඛමානං සන්ධායාති අත්ථො.

අනුලෝමපව්වනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුච්ඡාචාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. කුසලත්තිකං

1. පටිච්චචාරවණ්ණනා

1. පව්වයානුලෝමං

(1) විභච්චගචාරවණ්ණනා

53. තිකපදානං තිකන්තරපදෙහි විසදිසතා පාකටායෙවාති වුත්තං.
“තිකපදනානත්තමත්තෙන විනා”ති. මූලාවසානවසෙනාති “එකමූලෙකාවසානං
නවා”තිආදිනා වුත්තමූලාවසානවසෙන. “න තායෙව වෙදනාත්තිකාදීසු”ති එත්ථ
යා සදිසතා පටික්ඛිත්තා, තං දස්සෙතුං “සදිසතං සන්ධාය ‘න තායෙවා’ති
වුත්ත”ත්ති ආහ. යාති යා පුච්ඡා. සබ්බපුච්ඡාසමාහරණන්ති සබ්බාසං
එකුනපඤ්ඤාසාය පුච්ඡානං සමුච්චයනං අනවසෙසෙත්වා කථනං. ඉධ ඉමස්මිං
පටිච්චචාරුද්දෙසෙ කත්තබ්බං. ආදිතො හි අනවසෙසතො වුත්තෙ පච්ඡා යථාරහං
තදෙකදෙසවචනං යුත්තං. න හි තත්ථ එකුනපඤ්ඤාස පුච්ඡා විස්සජ්ජනං ලහන්තිති
තත්ථ තස්මිං ධම්මානුලෝමපව්වනීයෙ පීතිත්තිකෙ එකුනපඤ්ඤාස පුච්ඡා
විස්සජ්ජනං න හි ලහන්ති, අට්ඨවිසෙ පන ලහන්තිති අත්ථො.

තෙන සහජාතපච්චයභූතෙනාති තෙන වෙදනාදිභෙදෙන එකෙන ධම්මෙන
සහජාතපච්චයො භොන්තෙන, සහජාතපච්චයතං වා පත්තෙන පාපුණන්තෙනාති
අත්ථො. අනුඤ්ඤාතං විය භොතිති යදිපි අට්ඨකථායං “යාව
නිරොධගමනා”තිආදිවචනෙහි ඛණත්තයසමඬ්ඪි උප්පජ්ජතිති අනුඤ්ඤාතං විය
භොති, උප්පාදක්ඛණසමඬ්ඪියෙව පන උප්පජ්ජතිති වුත්තො පටිච්චචාරාදීනං ඡන්තං
චාරානං උප්පාදමෙව ගහෙත්වා පවත්තත්තා. තථා හි තෙසු පච්ඡාජාතපච්චයො
අනුලෝමතො න නිට්ඨති.

ඉධ කුසලවචනෙන ගහිතෙ ඛන්ධෙ සන්ධාය වුත්තන්ති ඉමස්මිං පටිච්චචාරො
“කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති”ති කුසලසද්දෙන ගහිතෙ
ඛන්ධෙ සන්ධාය වුත්තං වතුසුපි කුසලඛන්ධෙසු එකතො උප්පජ්ජමානෙසු
සාමඤ්ඤතො වුත්තෙසු සහජාතාදිසාධාරණපච්චයවසෙන අවිසෙසතො සබ්බෙ
සබ්බෙසං පව්වයාති අයමෙව ඉමස්ස පව්වයො, ඉමස්සෙව අයං පව්වයොති ව
නියමෙත්වා වත්තුං න සක්කා. තෙන වුත්තං අට්ඨකථායං “එකස්සෙව
ද්විත්තංයෙව වා”තිආදි. “සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තං ධම්මං පටිච්චා”තිආදීසු
පන විසෙසනභාවෙන වෙදනාදීනං විසුං ගහිතත්තා “එකං ඛන්ධං පටිච්ච ද්වෙ
ඛන්ධා”තිආදි වත්තුං සක්කා. තෙන වුත්තං “වෙදනාත්තිකාදීසු පනා”තිආදි. තථාති
ඉමිනා “එකෙකස්සපි දුකාදිභෙදානඤ්ඤා”ති ඉමං අනුකඬ්ඪති.

එතස්මීන්ති “විපාකාබ්‍යාකතං කිරියාබ්‍යාකත”න්ති එවං.

විපාකකිරියාබ්‍යාකතග්ගහණේ. “සබ්බස්මීං න ගහෙනබ්බ”න්ති චුත්තං, කත්ථ පන ගහෙනබ්බන්ති ආහ “චිත්තසමුට්ඨානඤ්ච රූපන්ති එත්ථෙවා”ති. එවං පටිමේ වාකෝ අතිබ්‍යාපිතං පරිහරිත්වා දුතියෙ අබ්‍යාපිතං පරිහරිතුං “න කෙවල”න්ති ආදි චුත්තං. එත්ථාති “විපාකාබ්‍යාකතං කිරියාබ්‍යාකත”න්ති එත්ථ න ගහෙනබ්බං තස්සපි ආරුප්පෙ උප්පජ්ජමානස්ස රූපෙන විනා උප්පත්තිතො. එත්ථ ව යථා හෙතුපච්චයග්ගහණෙනෙව අහෙතුකං නිවත්තිතං, එවං චිත්තසමුට්ඨානඤ්ච රූපන්ති රූපග්ගහණෙනෙව ආරුප්පෙ විපාකොපි තත්ථ උප්පජ්ජමානෙන චිත්තුප්පාදෙන සද්ධිං න ගහිතො. තං පනෙතං අත්ථසිද්ධමෙව අකත්වා සරූපතො පාකට්තරං කත්වා දස්සෙතුං අට්ඨකථායං “විපාකාබ්‍යාකත”න්ති ආදි චුත්තං. පටිසන්ධිපච්ඡිමචිත්තාති පනෙත්ථ සතිපි රූපස්ස අනුප්පාදතො වචත්ථානාභාවතො න ගහිතානීති දට්ඨබ්බං.

පච්චයභූතස්සාති බන්ධානං පච්චයභූතස්ස වත්ථුස්ස අග්ගහිතතාපත්තිං නිවාරෙතුං, කථං? පච්චයුප්පන්නභාවෙන, කත්ථ? “කටත්තා ව රූප”න්ති එතස්මීං සාමඤ්ඤවචනෙ “බන්ධෙ පටිච්ච වත්ථු”ති චුත්තං, එවඤ්ඤිස්ස පච්චයුප්පන්නතා දස්සිතා භොතිති. අඤ්ඤමඤ්ඤාපෙක්ඛං වචනද්වයන්ති “බන්ධෙ පටිච්ච වත්ථු, වත්ථුං පටිච්ච බන්ධා”ති පදද්වයං සන්ධාය චුත්තං. සාමඤ්ඤෙන ගහිතන්ති “කටත්තා ව රූප”න්ති ඉමිනා සාමඤ්ඤවචනෙන, කටත්තාරූපසාමඤ්ඤෙන වා ගහිතං.

උපාදාරූපග්ගහණෙන විනා “උපාදාරූප”න්ති අග්ගහෙත්වා කෙවලං චිත්තසමුට්ඨානරූපං “කටත්තාරූපං” ඉව්චෙව ගහෙත්වාති අත්ථො. එතස්මීං පන දස්සනෙති “මහාභූතෙපි පටිච්ච උප්පත්තිදස්සනත්ථ”න්ති චුත්තෙ එතස්මීං අත්ථදස්සනෙ. බන්ධපච්චයසහිතන්ති පටිසන්ධියං කටත්තාරූපං, පවත්තියං චිත්තසමුට්ඨානං රූපං වදති. අසහිතන්ති පන පවත්තියං කටත්තාරූපං ආහාරසමුට්ඨානං උතුසමුට්ඨානං අනින්ද්‍රියබද්ධං අසඤ්ඤභවසඬ්ගහිතඤ්ච රූපං. පටිසන්ධියම්පිති පි-සද්දෙන පවත්තියම්පි කටත්තාරූපං අඤ්ඤඤ්ච තත්ථ උප්පජ්ජනකං උපාදාරූපන්ති අත්ථො දට්ඨබ්බො. කථං පනෙත්ථ භූතෙ පටිච්ච උප්පජ්ජමානස්ස රූපස්ස හෙතුපච්චයා උප්පජ්ජතිති? “බන්ධෙ පටිච්ච හෙතුපච්චයා උප්පජ්ජමානං රූපං භූතෙපි පටිච්ච උප්පජ්ජති”ති එවං පදමෙතං, භූතානං වා හෙතුපච්චයතො නිබ්බත්තත්තා එවං චුත්තං. කාරණකාරණම්පි හි කාරණන්ත්ථෙව චුච්චති යථා “චොරෙහි ගාමො දඩ්ඨො”ති.

භූතෙ පටිච්ච උපාදාරූපන්ති පද්දධාරො කතො, “මහාභූතෙ පටිච්ච උපාදාරූප”න්ති පන පාඨොති අට්ඨකථායඤ්ච තමෙව චුත්තං. අයං හෙත්ථත්ථො – “මහාභූතෙ පටිච්ච උපාදාරූප”න්ති ඉමස්මීං පාඨෙ චුත්තනයෙන උපාදාරූපම්පි කුසලෙ බන්ධෙ මහාභූතෙ ව පටිච්ච උප්පජ්ජතිති. කො පන සො නයොති තං දස්සෙතුං “මහාභූතෙ...පෙ.... සන්ධායාහා”ති චුත්තං. තත්ථ අත්ථතො අයං නයො චුත්තොති “මහාභූතෙ පටිච්ච චිත්තසමුට්ඨානං රූපං කටත්තාරූපං උපාදාරූප”න්ති

ඉමිනා අබ්‍යාකතෙ බන්ධෙ මහාභූතෙ ච පටිච්ච උපාදාරූපානං උප්පත්තිවචනෙන කුසලෙ බන්ධෙ මහාභූතෙ ච පටිච්ච උපාදාරූපානං උප්පත්ති අත්ථතො චූත්තො හොතිති අත්ථො.

54. රූපෙන චිතා පච්චයුප්පන්නං න ලබ්භතීති එතෙන යා පුච්ඡා
අරූපමිස්සකාවසානා, තාපි ඉධ න ගස්හන්ති, පගෙව රූපාවසානාති දස්සෙති.

57. තාය සමානලක්ඛණාති පඤ්චක්ඛන්ධපටිසන්ධිතාය
ගබ්භසෙය්‍යකපටිසන්ධියා සමානලක්ඛණා. පරිපුණ්ණධම්මානන්ති
පරියත්තිචිහාගානං පඤ්චක්ඛන්ධධම්මානං. එත්ථාති එතස්මිං
සහජාතපච්චයනිද්දෙසෙ.

චිත්තකම්මසමුට්ඨානරූපන්ති චිත්තසමුට්ඨානරූපං කම්මසමුට්ඨානරූපඤ්ච.
පුන ආහාරසමුට්ඨානන්ති එත්ථ පුනගහණං උතුසමුට්ඨානාපෙක්ඛං. න හි තං පුබ්බෙ
බාහිරග්ගහණෙන අග්ගහිතං, ආහාරසමුට්ඨානං පන අග්ගහිතමෙව,
උතුසමුට්ඨානස්ස කස්මා පුනගහණන්ති ආහ “එතෙහි”තිආදි. තත්ථාති
අසඤ්ඤසත්තෙසු. තස්සාති උතුසමුට්ඨානස්ස. ආදිමිහිති
බාහිරආහාරසමුට්ඨානඋතුසමුට්ඨානඅසඤ්ඤසත්තවසෙන ආගතවාරෙහි පයමවාරෙ.
අවිසෙසවචනන්ති බාහිරාදිවිසෙසං අකත්වා චූත්තවචනං, අරූපමිපි පච්චයං ලහන්තං
අත්ථං හෙතාදිකෙ පච්චයෙ ලහන්තං සහ සඬගණ්හිත්වාති යොජනා. තස්සාති,
තත්ථාති ච පද්ද්වයෙන යථාචූත්තං පයමවාරමෙව පච්චාමසති. තංසමානගතිකන්ති
චිත්තසමුට්ඨානගතිකං. ඉධාපිති ඉමස්මිං සහජාතපච්චයනිද්දෙසෙපි.
කම්මපච්චයචිහඬගෙ වියාති නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයනිද්දෙසෙ විය. තථා හි
චූත්තං අට්ඨකථායං “තංසමුට්ඨානන්ති ඉමිනා පටිසන්ධික්ඛණෙ කටත්තාරූපමිපි
සඬගණ්හාති”ති. අයඤ්ච අත්ථවිසෙසො එත්ථ එකංසෙන ඉච්ඡිතබ්බොති
දස්සෙන්නො “න හි...පෙ.... අත්ථි”ති ආහ.

අවිසෙසෙත්ථාති “උතුසමුට්ඨාන”න්තිආදිනා විසෙසං අකත්වා. උපාදාරූපන්ති
විසෙසෙත්ථාව කස්මා පන චූත්තානීති යොජනා. හෙතුපච්චයාදීසුති ආදි-සද්දෙන
සහජාතපච්චයාදිං සඬගණ්හාති. සහාති චිත්තසමුට්ඨානරූපං කටත්තාරූපන්ති එවං
එකතො. විසුන්ති චිත්තසමුට්ඨානං රූපං කටත්තාරූපතො විසෙසෙත්ථා. තත්ථ
බාහිරග්ගහණාදිහි වියාති යථා “බාහිරං එකං මහාභූත”න්තිආදීසු
බාහිරආහාරසමුට්ඨානඋතුසමුට්ඨානග්ගහණෙන මහාභූතාති විසෙසිතාති, එවං එත්ථ
“මහාභූතෙ පටිච්චා”ති එතස්මිං නිද්දෙසෙ මහාභූතානං කෙනචි විසෙසනෙන
අවිසෙසිතත්තා චිත්තසමුට්ඨානරූපභාවකටත්තාරූපභාවෙහි විසෙසෙත්ථාව
චූත්තානීති යොජනා.

ඉදානි අඤ්ඤානපි කාරණෙන තෙසං විසෙසිතබ්බතං දස්සෙතුං “අපිචා”තිආදි
චූත්තං. තත්ථ න කොචි පච්චයොති ඉදං පට්ඨානෙ ආගතනියාමෙන රූපං
උපනිස්සයපච්චයං න ලහතීති කත්වා චූත්තං. තෙනාහ “හෙතාදීසු”ති.

තදවිනාභාවතො පන තස්ස චිත්තකම්මානං කාරණභාවො වෙදිතබ්බො, යතො
 ඉද්ධිචිත්තනිබ්බත්තානි කම්මපච්චයානි වානි චුත්තානි. නනු චිත්තං
 ආභාරඋතුසමුට්ඨානානං පච්චයො හොතීති? සච්චං හොති, සො පන
 උපත්ථම්භකත්තෙන, න ජනකත්තෙනානි දස්සෙන්නො ආහ “ආභාර...පෙ....
 ජනක”න්ති. කිං පන තෙසං ජනකන්ති ආහ “මහාභූතානෙව...පෙ.... ජනකානී”ති.
 චිත්තෙන කම්මුතා ව විනා අභාවෙ යථාක්කමං.
 චිත්තකම්මසමුට්ඨානඋපාදාරූපානන්ති අත්ථො.
 චිත්තසමුට්ඨානරූපකටත්තාරූපභූතානෙවාති
 චිත්තකම්මසමුට්ඨානමහාභූතනිබ්බත්තානෙව මහාභූතානං තෙසං.
 ආසන්නකාරණත්තා. අඤ්ඤානීති උතුආභාරසමුට්ඨානානි උපාදාරූපානි වදති.
 විසෙසනං කතං “චිත්තසමුට්ඨානං රූපං කටත්තාරූපං උපාදාරූප”න්ති.
 සමානජාතිකෙන රූපෙන උතුනා ආභාරෙන වානි අත්ථො. පාකට්ඨිසෙසනානෙවාති
 ඉදං යෙහි මහාභූතෙහි තානි නිබ්බත්තානි, තෙසං “ආභාරසමුට්ඨානං
 උතුසමුට්ඨාන”න්ති විසෙසිතත්තා චුත්තං. න විසෙසනං අරහන්ති න විසෙසිතබ්බානි
 කාරණවිසෙසනෙව විසෙසස්ස සිද්ධත්තා, “මහාභූතෙ පටිච්ච
 උපාදාරූප”න්ත්ථෙව වත්තබ්බන්ති අත්ථො. එතානි පන චිත්තජකම්මජරූපානි.

සච්චිසෙසනානි යෙන විසෙසෙන විසෙසිතා, තං දස්සෙන්නො චිත්තං
 සන්ධායාහ “සහජාතාදිපච්චයභාවතො”ති, ඉතරං පන සන්ධාය
 “මූලකාරණභාවතො”ති, කම්මුපනිස්සයපච්චයභාවතොති අත්ථො. ඉතරානීති
 ආභාරඋතුසමුට්ඨානානිපි උපාදාරූපානි. මහාභූතවිසෙසනෙව විසෙසිතානීති
 “ආභාරසමුට්ඨානං එකං මහාභූතං පටිච්ච උතුසමුට්ඨානං එකං මහාභූතං පටිච්චා”ති
 මහාභූතවිසෙසනෙව ජනකපච්චයෙන ආභාරෙන උතුනා ව විසෙසිතානි. ඉධාති
 “චිත්තසමුට්ඨානං රූපං කටත්තාරූපං උපාදාරූප”න්ති ඉමස්මිං වචනෙ. එත්ථ හි
 උපාදාරූපානං චිත්තකම්මසමුට්ඨානතාවචනෙන තංතිස්සයානම්පි තබ්භාවො
 පකාසිතොති. අඤ්ඤතරවිසෙසනං උභයවිසෙසනං හොති උභයෙසං
 අවිනිබ්භොගෙන පවත්තනතො.

58. පුබ්බෙති හෙතුපච්චයාදීසු. විසුං පච්චයභාවෙනානි “පටිසන්ධික්ඛණේ
 විපාකාඛ්‍යාකතං එකං බන්ධං පටිච්ච තයො බන්ධා කටත්තා ව රූප”න්තිආදිනා
 වත්ථුස්ස විසුං පච්චයභාවෙන. එත්ථ ව විසුංයෙව පච්චයභාවෙන දස්සිතානීති න
 සක්කා වත්තුං, “බන්ධෙ පටිච්ච වත්ථු, වත්ථුං පටිච්ච බන්ධා”ති
 පච්චයුජ්ජන්තභාවො විය බන්ධානං එකතොපි පච්චයභාවො දස්සිතො. තෙනෙව හි
 තස්මිං අත්ථෙ අත්තනො අරුචිං විභාවෙන්තො ආහ “ඉමිනා අධිජ්ජායෙනාහා”ති.
 යො පනත්ථො අත්තනො රුච්චති, තං දස්සෙතුං “බන්ධෙ පටිච්ච වත්ථුති ඉදං
 පනා”තිආදි චුත්තං. බන්ධානං පච්චයභූතානං පටිච්චට්ඨඵරණතාදස්සනං, වත්ථුස්ස
 පච්චයභූතස්ස පටිච්චට්ඨඵරණතාදස්සනං, න බන්ධානන්ති සම්බන්ධො. ඉධෙවාති
 ඉමස්මිං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙ එව. හෙතුපච්චයාදීසුපි අයමෙව නයො, තත්ථ හි
 පටිච්චට්ඨඵරණස්ස සමානතා. දස්සිතාය පටිච්චට්ඨද්වයඵරණතාය.

බන්ධවත්ථුනඤ්ච දස්සිතායෙවාති බන්ධවත්ථුනඤ්ච එකතො පටිච්චට්ඨඵරණතා දස්සිතායෙව.

එවමාදීති ආදි-සද්දෙන “අකුසලං ධම්මං පටිච්චා” ති එවමාදි සඬගය්හති. නනු භවිතබ්බන්ති යොජනා. හෙතුපච්චයාදීහි වියාති සදිසුදාහරණන්ති තං දස්සෙන්තො “න හී” ති ආදිමාහ. යං “එකං, තයො, ද්වෙ ව බන්ධෙ පටිච්චා” ති වුත්තං පච්චයජාතන්ති අත්ථො. පච්චයට්ඨො හි පටිච්චට්ඨො. තෙනාහ “තෙ හෙතුපච්චයභූතා එව න භොන්ති” ති. එතෙන න පටිච්චට්ඨඵරණකස්ස එකන්තිකො හෙතුආදිපච්චයභාවොති දස්සෙති. තෙනාහ “එස නයො ආරම්මණපච්චයාදීසු” ති. න හි ආරම්මණපච්චයභූතො ධම්මො පටිච්චට්ඨං ඵරති. වුත්තඤ්ච “කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො උප්පජ්ජති ආරම්මණපච්චයා” ති.

පච්චයන්තරොනපි උපකාරකතාමත්තම්පි ගහෙන්වා පටිච්චවාරෙ වාරන්තරෙ ව හෙතුආදිපච්චයා දස්සිතාති උපවයෙන යථාචුත්තං විභාවෙන්තො “පච්චයවාරෙ වා” ති ආදිමාහ. තං පච්චයාති වත්ථුපච්චයා, යථාරහං පච්චයභූතං වත්ථුං ලභිත්වාති අත්ථො. තෙති කුසලෙ බන්ධෙ පටිච්ච. තෙසන්ති මහාභූතානං බන්ධානං. පච්චයභාවාභාවතොති ඉදං බන්ධානං හෙතුසහජාතාදිපච්චයභාවස්ස මහාභූතෙසු දිට්ඨන්තා වුත්තං. යදි එවං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයාපි තෙ තෙසං භවෙය්සුන්ති පරස්ස ආසඬකනිරාසඬකං කරොන්තො “අඤ්ඤමඤ්ඤසද්දො හී” ති ආදිමාහ. නිරපෙක්ඛොති අඤ්ඤනිරපෙක්ඛො. න හි හෙතුධම්මො ධම්මන්තරාපෙක්ඛො හුත්වා හෙතුපච්චයො භොති, සද්දස්සෙනෙත්ථ අත්ථො වුත්තො. අඤ්ඤතරාපෙක්ඛොති අත්තනා සහකාරිකාරණභූතං, ඉතරං වා යං කිඤ්චි අඤ්ඤතරං අපෙක්ඛතීති අඤ්ඤතරාපෙක්ඛො. යථාචුත්තෙතරොතරාපෙක්ඛොති අරූපක්ඛන්ධාදිහෙදං පාළියං වුත්තජ්ජකාරං ඉතරොතරං මිථු පච්චයභූතං අපෙක්ඛතීති ඉතරොතරාපෙක්ඛො. පච්චයපච්චයුජ්ජන්තා ව බන්ධා මහාභූතා ඉධ යථාචුත්තා භවෙය්සුන්ති කස්මා වුත්තං. න හි බන්ධා මහාභූතා අඤ්ඤමඤ්ඤං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයභාවෙන වුත්තා, අථ බන්ධා ව මහාභූතා වාති විසුං විසුං ගය්හෙය්සුං, එවං සති “මහාභූතා බන්ධානං න කොචි පච්චයො” ති න වත්තබ්බං.

යස්ස සයං පච්චයො, තතො තෙන තන්තිස්සිතෙන වාති යස්ස ධම්මස්ස සයං අත්තනා පච්චයො භොති, තතො ධම්මතො සයං උප්පජ්ජමානං කථං තෙන ධම්මෙන තන්තිස්සිතෙන වා අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙන එවංභූතං තං ධම්මජාතං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයා උප්පජ්ජන්ති වත්තබ්බතං අරහතීති වුත්තමෙවත්ථං. උදාහරණෙන විභාවෙති “යථා” ති ආදිනා. තත්ථ “බන්ධෙ පටිච්ච බන්ධා” ති ඉදං “තෙන අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙන උප්පජ්ජමාන” න්ති ඉමස්ස උදාහරණං, “වත්ථුං පච්චයා බන්ධා” ති ඉදං පන “තන්තිස්සිතෙන අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙන උප්පජ්ජමාන” න්ති එතස්ස. තස්මාති වුත්තමෙව අත්ථං කාරණභාවෙන පච්චාමසති. අත්තතො පච්චයස්ස පච්චයත්තාභාවතොති අත්තතො පච්චයභූතස්ස අරූපක්ඛන්ධස්ස පච්චයභාවාභාවතො. න හි මහාභූතා යතො බන්ධතො උප්පන්නා, තෙසං පච්චයා භොන්ති. තදපෙක්ඛන්තාති ඉතරොතරපච්චයභාවාපෙක්ඛන්තා.

බන්ධෙ පටිච්ච පච්චයා වාති පටිච්චවාලෙ වුත්තනියාමෙනෙව බන්ධෙ පටිච්ච,
 පච්චයවාලෙ වුත්තනියාමෙන බන්ධෙ පච්චයා ව. නඅඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයා ව වුත්තාති
 අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයතො අඤ්ඤස්මා නිස්සයපච්චයාදිතො මහාභුතානං උප්පත්ති
 වුත්තා වාති අත්ථො. වත්ථුං පච්චයා උප්පජ්ජමානාති වත්ථුං පුරෙජාතපච්චයං
 කත්වා උප්පජ්ජමානා. තත්තිස්සිතෙන ව අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙනාති තං වත්ථුං
 නිස්සිතෙන බන්ධෙන අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයභූතෙන උප්පජ්ජන්ති, තස්මා
 යථාවුත්තෙන කාරණෙන වත්ථුං පච්චයා...පෙ.... වුත්තා, ඉමිනා පරියායෙන පන
 උජුකං පවත්තියං වත්ථුස්ස අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයභාවොති අත්ථො.

59. සා න ගහිතාති යා ‘වක්ඛායතනං නිස්සායා’ තිආදිනා වක්ඛායතනාදීනං
 නිස්සයපච්චයතා වුත්තා, සා ඉධ පටිච්චවාලෙ න වුත්තාති අත්ථො සහජාතත්ථො
 පටිච්චත්ථොති කත්වා. තෙනාහ ‘වක්ඛායතනාදීනි...පෙ.... අධිප්පායො’ ති. යෙසං
 පන අරූපක්ඛන්ධමහාභුතනාමරූපචිත්තවේතසිකමහාභුතරූපිධම්මානං වසෙන ඡධා
 නිස්සයපච්චයො ඉච්ඡිතො, තෙසං වසෙන ඉධ විහත්තො එව. කථං රූපිවසෙන
 විහත්තොති වෙ? ‘වත්ථුං පටිච්ච බන්ධා’ ති හදයවත්ථුවසෙන සරූපතො දස්සිතො
 එව. ඉතරෙසම්පි වසෙන ‘අබ්බාකතං ධම්මං පටිච්ච අබ්බාකතො ධම්මො උප්පජ්ජති
 නිස්සයපච්චයා’ ති එත්ථ දස්සිතො. යථා හි ‘කුසලං ධම්මං පටිච්ච කුසලො ධම්මො
 උප්පජ්ජති ආරම්මණපච්චයා’ තිආදීසු රූපායතනාදීනං අසතිපි පටිච්චට්ඨඵරණෙ
 ආරම්මණපච්චයභාවො දස්සිතො හොති, එවම්ධාපි වක්ඛායතනාදීනං
 නිස්සයපච්චයභාවො දස්සිතො හොති. තෙන වුත්තං ‘නිස්සය...පෙ.... න
 ගහිතාති’ ති.

60. ද්වීසු උපනිස්සයෙසුති අනන්තරපකතූපනිස්සයෙසු. කුසලාපි පන
 මහග්ගතාති පි-සද්දෙන අබ්බාකතෙ මහග්ගතෙ ආකඨ්ඨති ‘කුසලාපි මහග්ගතා
 ආරම්මණූපනිස්සයං න ලහන්ති, පගෙව අබ්බාකතා’ ති. කදාචි න ලහන්ති, යදා ගරුං
 කත්වා න පවත්තන්තිති අත්ථො.

61. අඤ්ඤත්ථ හෙතුපච්චයාදීසු. පච්චයං අනිද්දිසිත්වාති පච්චයං ධම්මං
 සරූපතො අනිද්දිසිත්වා. න හි හෙතුපච්චයනිද්දෙසාදීසු
 අලොභාදිකුසලාදිසරූපවිසෙසතො හෙතුආදිධම්මා දස්සිතා. කුසලාදීසුති ඉදං
 අලොභාදිවිසෙසනං. තෙන යථා අලොභාදීසු අයමෙව පච්චයොති නියමො නත්ථි,
 එවං තඛ්ඛිසෙසෙසු කුසලාදීසුති දස්සෙති. ඉධ පන පුරෙජාතපච්චයෙ.
 වත්ථුනවත්ථුධම්මෙසුති නිද්ධාරණෙ භූමිමං. පුරෙජාතපච්චයා උප්පජ්ජමානානන්ති
 ඉමිනා පටිසන්ධික්ඛණෙ, ආරූප්පෙ උප්පජ්ජමානෙ ව බන්ධෙ නිවත්තෙති. කස්මා
 පනෙත්ථ වත්ථුපුරෙජාතමෙව ගහිතං, න ආරම්මණපුරෙජාතන්ති වොදනං මනසි
 කත්වා ආහ ‘ආරම්මණපුරෙජාතම්පි හි වත්ථුපුරෙජාතෙ අවිජ්ජමානෙ න
 ලබ්භති’ ති. තස්සාති පටිසන්ධිවිපාකස්ස. න උද්ධටොති වුත්තමෙවත්ථං පාකටං.
 කාතුං ‘නෙවවිපාක...පෙ.... තිණිති වුත්ත’ ති වුත්තං. අලොභතොති යදි
 ලබ්භෙය්, ‘වත්තාරි’ ති වත්තබ්බං සියාති දස්සෙති. තත්ථාති විපාකත්තිකෙ.

තීණිති “විපාකං ධම්මං පටිච්ච විපාකො ධම්මො උප්පජ්ජති පුරෙජාතපච්චයා,
විපාකධම්මධම්මං, නෙවවිපාකනවිපාකධම්මධම්මං පටිච්චා” ති ඉමානි තීණි.

63. තදුපාදාරූපානන්ති තෙ මහාභූතෙ නිස්සාය පචත්තඋපාදාරූපානං. වදන්ති
එකක්ඛණිකනානාක්ඛණිකකම්මපච්චයං වදන්ති අවිනිබ්බොගවසෙන පචත්තමානානං
තෙසං පච්චයෙන විසෙසාභාවතො. පචත්තියං කටත්තාරූපානන්ති විසෙසනං
පටිසන්ධික්ඛණෙ කටත්තාරූපානං එකක්ඛණිකස්සපි කම්මපච්චයස්ස ඉච්ඡිතත්තා.
තෙනෙව හි අට්ඨකථායං “තථා පටිසන්ධික්ඛණෙ මහාභූතාන”න්ති දුට්ඨොපි
කම්මපච්චයො චුත්තො.

64. යං යං පටිසන්ධියං ලබ්භතීති චක්ඛුන්ද්‍රියාදීසු යං යං ඉන්ද්‍රියරූපං
පටිසන්ධියං ලබ්භති, තස්ස තස්ස වසෙන ඉන්ද්‍රියරූපඤ්ච වත්ථුරූපඤ්ච
“කටත්තාරූප”න්ති චුත්තං.

69. කෙසඤ්චිති පඤ්චවොකාරෙ පටිසන්ධික්ඛන්ධාදීනං. තෙසඤ්චි වත්ථු
නියමතො විජ්ජයුත්තපච්චයො භොති. සමානවිජ්ජයුත්තපච්චයාති
සදිසවිජ්ජයුත්තපච්චයා. කුසලාකුසලා හි බන්ධා එකච්චෙ ව අබ්‍යාකතා යස්ස
විජ්ජයුත්තපච්චයා භොන්ති, න සයං තතො විජ්ජයුත්තපච්චයං ලභන්ති
චිත්තසමුට්ඨානානං විජ්ජයුත්තපච්චයාභාවතො වත්ථුනාව විජ්ජයුත්තපච්චයෙන
උප්පජ්ජනතො. එකච්චෙ පන අබ්‍යාකතා යස්ස විජ්ජයුත්තපච්චයා භොන්ති, සයම්පි
තතො විජ්ජයුත්තපච්චයං ලභන්ති යථා පටිසන්ධික්ඛණෙ වත්ථුක්ඛන්ධා. තෙන
චුත්තං “කෙසඤ්චි බන්ධා...පෙ.... නානාවිජ්ජයුත්තපච්චයාපි”ති. පච්චයං පච්චයං
කරොතීති පච්චයධම්මං වත්ථුං බන්ධෙ ව අත්තතො පච්චයභූතං කරොති,
යථාචුත්තං පච්චයධම්මං පච්චයං කත්වා පචත්තතීති අත්ථො. තංකිරියාකරණතොති
විජ්ජයුත්තපච්චයකිච්චකරණතො. පටිච්ච උප්පත්ති නත්ථිති පටිච්චට්ඨඵරණං
නත්ථි සහජාතට්ඨො පටිච්චට්ඨොති කත්වා. “පටිච්ච උප්පජ්ජන්ති”ති
එත්තකමෙවාහ, කිං පටිච්ච? බන්ධෙති පාකටොයමත්ථොති. තෙනාහ “කිං පන
පටිච්චා”තිආදි. පච්චාසත්තිඤ්ඤායෙන අනන්තරස්ස විධි පටිසෙධො වා භොතීති
ගණ්ඨෙය්‍යාති තං නිවාරෙතුං චුත්තන්ති දස්සෙන්නො “අනන්තරත්තා...පෙ....
චුත්තං භොති”ති ආහ.

71-72. සඬ්ඛිපිත්වා දස්සිතානං වසෙනෙනං චුත්තන්ති සඬ්ඛිපිත්වා දස්සිතානං
පච්චයානං වසෙන එතං “ඉමෙ තෙවීසති පච්චයා”තිආදිවචනං වාචනාමග්ගං
දස්සෙන්නෙහිපි පාළියං චුත්තන්ති අට්ඨකථායං චුත්තං. එකෙනපිති කුසලාදීසු ව
පදෙසු එකෙනපි පදෙන, තස්මිං තස්මිං වා පච්චයනිද්දෙසෙ වාක්‍යසඬ්ඛාතෙන
එකෙනපි පදෙන. තයො පච්චයාති හෙතුආරම්මණාධිපතිපච්චයා. තෙ වත්තාරො
පච්චජාතඤ්ච වජ්ජෙත්වාති එත්ථ යථාචුත්තෙ වත්තාරො පච්චයෙ චිත්ථාරිතත්තා
“වජ්ජෙත්වා”ති චුත්තං, පච්චජාතං පන සබ්බෙන සබ්බං අග්ගහිතත්තා. එත්තකා
හි එකුනවීසති පච්චයා යථාචුත්තෙ පච්චයෙ වජ්ජෙත්වා අවසිට්ඨා. යෙ පනාති
පදකාරකෙ වදන්ති. සඬ්ඛිපිත්වාති පදස්ස “පාළියං චිත්ථාරිතං අචිත්ථාරිතඤ්ච සබ්බං

සඬගහෙත්වා වුත්ත’න’ති අත්ථං වදන්ති. “තෙව්සති පච්චයා”ති පාඨෙන භවිතබ්බං “සබ්බං සඬගහෙත්වා”ති වුත්තත්තා. පච්ඡාජාතපච්චයොයෙව හි වජ්ජෙතබ්බොති. එවං වාදන්තරෙ වත්තබ්බං වත්වා ඉදානි පාළියා අවිපරීතං අත්ථං දස්සෙතුං “ආදිම්භි පනා”තිආදි වුත්තං.

විභඬගවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

(2) සඬබ්‍යාවාරවණ්ණනා

73. යථා අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙ විසෙසො විභඬගෙ අත්ථිති ඉදං හෙතුපච්චයාදිවිභඬගතො විසෙසභාවසාමඤ්ඤෙන වුත්තං. න හි යාදිසො අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයවිභඬගෙ විසෙසො, තාදිසො පුරෙජාතපච්චයවිභඬගෙ. තථා හි අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයෙ පටිසන්ධි ලබ්භති, න පුරෙජාතපච්චයෙ. “විපාකාබ්‍යාකතං එකං බන්ධං පටිච්චා”තිආදිකෙ විභඬගෙති ඉමිනා යස්මිං පච්චයෙ විපාකාබ්‍යාකතං උද්ධටං, තං නිදස්සනවසෙන දස්සෙති. ඉදං වුත්තං හොති – යථා හෙතුපච්චයාදිසු “විපාකාබ්‍යාකතං එකං බන්ධං පටිච්චා”තිආදිනා විභඬගෙ විපාකාබ්‍යාකතං උද්ධටං අත්ථි, එවං විපාකාබ්‍යාකතාභාවං ආසෙවනපච්චයෙ විසෙසං දස්සෙතිති.

74. එතස්මිං අනුලොමෙති ඉමස්මිං පටිච්චවාරෙ පච්චයානුලොමෙ. සුද්ධිකතයෙති පඨමෙ නයෙ. දස්සිතගණනතොති “නව, තිණ්, එක”න්ති එවං සඬබ්‍යෙතො දස්සිතගණනතො. තතො පරෙසු නයෙසුති තතො පඨමනයතො පරෙසු දුතියාදිනයෙසු. අඤ්ඤිස්සාති නවාදිහෙදතො අඤ්ඤිස්සා ගණනාය. අබ්‍රහ්මණෙන න යුත්තස්ස බ්‍රහ්මණනස්ස පච්චයස්ස, තෙන අබ්‍රහ්මණෙන. සමානගණනතා වාති ච-සද්දො බ්‍යතිරෙකො. තෙන පච්චනියතො අනුලොමෙ යො විසෙසො වුච්චති, තං ජොතෙති. තෙනාහ “අනුලොමෙයෙව දට්ඨබ්බා”ති. අනුලොමෙයෙවති අවධාරණෙන නිවත්තිතං දස්සෙතුං “පච්චනියෙ...පෙ.... වක්ඛති”ති වුත්තං.

76-79. තෙ පන තෙරසමුලකාදිකෙ නයෙ සාසෙවනසවිපාකෙසු ද්විසු ද්වාච්ඡිතිමුලකෙසු සාසෙවනමෙව ගහෙත්වා ඉතරං පජ්ඣන්තො ආහ “පච්ඡාජාතවිපාකානං පරිභීනත්තා”ති. විරොධාභාවෙ සතීති ඉදං “සියා කුසලං ධම්මං පටිච්ච අකුසලො ධම්මො උප්පජ්ජෙය්‍යා”තිආදිසු විය පරිකප්පවචනං සන්ධාය වුත්තං. තෙනාහ “පුච්ඡාය දස්සිතනයෙනා”ති. තස්ස ච තෙව්සතිමුලකස්ස. නාමන්ති තෙව්සතිමුලකන්ති නාමං. ද්වාච්ඡති...පෙ.... වුත්තන්ති එතෙන ද්වාච්ඡතිමුලකොව පරමත්ථතො ලබ්භති, න තෙව්සතිමුලකොති දස්සෙති.

අඤ්ඤපදානීති හෙතුඅධිපතිපදාදීනි. සුද්ධිකතයොති පඨමනයො, යං අට්ඨකථායං “එකමුල”න්ති වුත්තං. ආරම්මණමුලකාදිසු න ලබ්භතීති දුමුලකාදිසු තං න යොජියති. හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමං සොධෙත්වා එව හි අභිධම්මපාළි පවත්තා, තස්මා “ආරම්මණෙ...පෙ.... පඤ්භා”ති වුත්තන්ති සම්බන්ධො. තත්ථාති

“තීණියෙව පඤ්භා” ති පාඨය. “චත්තු අධිප්පායානුවිධායී සද්දප්පයොගො” ති කත්වා අධිප්පායං විභාවෙන්තො ආහ “තතො උද්ධං ගණනං නිවාරෙති, න අධො පටික්ඛිපති” ති. ගණනාය උපනික්ඛිත්තපඤ්ඤත්තිභාවතො හෙට්ඨාගණනං අමුඤ්චිත්වා උපරිගණනා සම්භවතීති ආහ “කීසු එකස්ස අන්තොගධනාය ව ‘තීණියෙවා’ ති වුත්ත” ති. අත්තනො වචනන්ති “තත්ත්වං ලක්ඛණ” ති ආදිනා වුත්තං අත්තනො වචනං.

80-85. අවිගතා...පෙ.... වුත්තෙපි විපල්ලාසයොජනං අකත්වාති අධිප්පායො. සා දස්සිතා හොතීති සා විපල්ලාසයොජනං අකත්වා දස්සියමානා යදිපි දස්සිතා හොති, න එවං ආවිකරණවසෙන දස්සිතා හොති තාදිසස්ස ලිඛිගනස්ස අභාවතො යථා විපල්ලාසයොජනායන්ති අධිප්පායො. තෙනාහ “විපල්ලාස...පෙ.... හොතී” ති. එවමෙව අධිප්පායො යොජෙතඛිබ්බොති “යෙ...පෙ.... තං දස්සෙතු” ති එත්ථ “යදිපි අවිගතානන්තර” ති ආදිනා යථා අධිප්පායො යොජිතො, එවමෙව “තෙනෙතං ආවිකරොතී” ති එත්ථාපි අධිප්පායො යොජෙතඛිබ්බො. කිං වුත්තං හොති? යථා තත්ථ “ඌනතරගණනෙන සමානගණනෙන ව සද්ධිං සංසන්දනෙ ඌනතරා සමානා ව ගණනා හොතී” ති අයමත්ථො ඤාපනවසෙන දස්සිතො, එවමිධාපිති. තෙන වුත්තං අට්ඨකථායං “ආරම්මණපච්චයො යෙන යෙන බහුතරගණනෙන වා සමානගණනෙන වා පච්චයෙන සද්ධිං තිකදුකාදිහෙදං ගච්ඡති, සබ්බත්ථ තීණෙව පඤ්භවිස්සජ්ජනානි වෙදිතඛිබ්බානී” ති. න කෙවලමත්ථවිසෙසා විකරණත්ථමෙවෙත්ථ තථා යොජනා කතා, අථ ඛො දෙසනාක්කමොයෙව සොති දස්සෙතු. “පච්චනීයාදීසුපි පනා” ති ආදිමාහ. තත්ථ මූලපදන්ති ආරම්මණපච්චයාදිකං තස්මිං තස්මිං නයෙ මූලභූතං පදං. තත්ථාති පච්චනීයාදීසු. එතං ලක්ඛණන්ති “තත්ත්වං ලක්ඛණ” ති ආදිනා වුත්තලක්ඛණං. තස්මාති යස්මා පුබ්බෙනාපරං පාළි එවමෙව පවත්තා, තස්මා එව. තෙන මූලපදං ආදිමිහියෙව යථෙත්වා දෙසනා ඤායාගතාති දස්සෙති. යදි එවං ලිඛිගනෙන අත්ථවිසෙසා විකරණං කථන්ති ආහ “න ව විඤ්ඤාතෙ අත්ථෙව වචනෙන ලිඛිගෙන ව පයොජනං අත්ථී” ති.

පච්චයානුලොමවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පට්චිවචාරො

පච්චයපච්චනීයවණ්ණනා

86-87. රූපසමුට්ඨාපකවසෙනෙව වෙදිතඛිබ්බන්ති ඉදං අට්ඨකථාවචනං අනන්තරං “චිත්තසමුට්ඨානඤ්ච රූප” ති පාළියං ආගතත්තා වුත්තං, පඤ්චවිඤ්ඤාණානං පන අහෙතුකපටිසන්ධිචිත්තානඤ්ච වසෙන යොජනා සම්භවතීති කත්වා වුත්තං “සබ්බසංඛාරානිකවසෙන පනෙතං න න සක්කා යොජෙතු” ති.

93. සහජාතපුරොජාතපච්චයාති ඉදං පච්චයෙන පච්චයධම්මොපලක්ඛණන්ති දස්සෙතුං “සහජාතා ව හෙතුආදයො...පෙ.... අත්ථො දට්ඨබ්බො”ති වත්ථා “න හී”තිආදිනා තමෙවත්ථං සමත්ථෙති.

94-97. සො පච්චයොති සො පටිච්චට්ඨඵරණකො පච්චයො.

99-102. චිත්තසමුට්ඨානාදයොති ආදි-සද්දෙන බාහිරරූපආහාරසමුට්ඨානාදයො රූපකොට්ඨාසා සඬගස්හන්ති. තස්සාති මග්ගපච්චයං ලහන්තස්ස රූපස්ස. එවමෙව පනාති ඉමිනා යථා නමග්ගපච්චයෙ චුත්තං, එවමෙව නහෙතුපච්චයාදීසු යං හෙතුපච්චයං ලහති, තස්ස පරිහීනත්තාති ඉමමත්ථං උපසංහරති. තෙනාහ “එකච්චරූපස්ස පච්චයුප්පන්නා දට්ඨබ්බො”ති.

107-130. සබ්බත්ථාති පන්තරසමුලකාදීසු සබ්බෙසු නයෙසු. කාමං සුද්ධිකනායාදීසු විසදිසවිස්සජ්ජනා, ඉධාධිජ්ජෙතත්ථං පන දස්සෙතුං “එකෙසු”තිආදි චුත්තං. ඉධාති එතෙසු නාහාරමුලකාදිනයෙසු. ගණනායෙව න සරූපදස්සනන්ති සුද්ධිකනායෙ විස ගණනාය එව න සරූපදස්සනං අධිජ්ජෙතන්ති අත්ථො.

පච්චයපච්චනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පච්චයානුලොමපච්චනීයවණ්ණනා

131-189. තිණ්ණන්ති හෙතු අධිපති මග්ගොති ඉමෙසං තිණ්ණං පච්චයානං. සාධාරණානන්ති යෙ තෙසං තිණ්ණං සාධාරණා පච්චයා පච්චනීකතො න ලබ්භන්ති, යස්මා තෙසං සඬගණ්භනවසෙන චුත්තං, තස්මා. මග්ගපච්චයෙති මග්ගපච්චයෙ අනුලොමතො ධීතෙ. ඉතරෙහීති හෙතුඅධිපතිපච්චයෙහි. සාධාරණා සත්තෙවාති මග්ගපච්චයවජ්ජෙ සත්තෙව. හෙතුපච්චයොපි පච්චනීයතො න ලබ්භතීති හෙතුරහිතෙසු අධිපතීනො අභාවා. සො පනාති හෙතුපච්චයො අසාධාරණොති කත්ථා න චුත්තො සාධාරණානං අලබ්භමානානං චුච්චමානත්තා. න හී හෙතුපච්චයො මග්ගපච්චයස්ස සාධාරණො. යෙහීති යෙහි පච්චයෙහි. තෙති අනන්තරපච්චයාදයො. එකන්තිකත්තාති අවිනාභාවතො. අරූපට්ඨානිකාති අරූපපච්චයා අරූපධම්මානංයෙව පච්චයභූතා අනන්තරපච්චයාදයො. තෙනාති “එකන්තිකානං අරූපට්ඨානිකා”ති ඉධාධිජ්ජෙතත්තා. තෙහීති පුරොජාතාසෙවනපච්චයෙහි. තෙසං වසෙනාති තෙසං ඌනතරගණනානං එකකාදිනං වසෙන. තස්ස තස්සාති පච්චනීයතො යොජිතස්ස තස්ස තස්ස දුකාදිකස්ස බහුගණනස්ස. ගණනාති ඌනතරගණනා. අනුලොමතො ධීතස්සපීති පි-සද්දෙන අනුලොමතො ධීතො වා හොතු පච්චනීයතො යොජිතො වා, ඌනතරගණනාය සමානන්ති දස්සෙති. නයිදං ලක්ඛණං එකන්තිකත්ති ඉමිනා යථාචුත්තලක්ඛණං යෙභුයාවසෙන චුත්තන්ති දස්සෙති.

පච්චයානුලොමපච්චනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පව්වය පව්ව නියානු ලොමව ණ්ණනා

190. සබ්බෙසුපිති පච්ඡාජාතං යපෙත්වා සබ්බෙසුපි පව්වයෙසු. සො හි අනුලොමතො අලබ්භමානභාවෙන ගහිතො “සබ්බෙසු”ති එත්ථ සඬග්ගං න ලභති. අරුපාවචරවිපාකස්ස ආරුප්පෙ උප්පන්නලොකුත්තරවිපාකස්ස ව පුරෙජාතාසෙවනානං අලබ්භනතොති “කිඤ්චි නිදස්සනවසෙන දස්සෙන්නො”ති ආහ.

අවසෙසානං ලාභමත්තන්ති අවසෙසානං එකච්චානං ලාභං. තෙනාහ “න සබ්බෙසං අවසෙසානං ලාභ”න්ති. පච්ඡාජාතෙ පසඬගො නත්ථිති පච්ඡාජාතො අනුලොමතො තිට්ඨතිති අයං පසඬගො එව නත්ථි. පුරෙජා...පෙ.... ලබ්භතිති ඉමිනා විජ්ජයුත්තෙ පව්වනියතො යිතෙ පුරෙජාතො ලබ්භතිති අයම්පි අත්ථතො ආපන්නො භොතිති තං නිද්ධාරෙත්වා තත්ථ යං වත්තබ්බං, තං දස්සෙතුං “පුරෙජාතො පන විජ්ජයුත්තෙ පව්වනියතො යිතෙ අනුලොමතො ලබ්භතිති ඉදම්පි”ති ආදි වුත්තං. තත්ථ “අවසෙසා සබ්බෙසිති අත්ථෙ ගස්භමානෙ ආපජ්ජෙය්‍යා”ති ඉදං තස්සා අත්ථාපත්තියා සබ්භාවදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං, අත්ථො පන තාදිසො න උපලබ්භතිති අයමෙත්ථ අධිජ්ජායො. තෙනාහ “යම්පි කෙච්චි”ති ආදි.

තත්ථ කෙච්චි පදකාරෙ සන්ධායාහ. තෙ හි “අරුපධාතුයා වචිත්වා කාමධාතුං උපපජ්ජන්තස්ස ගතිනිමිත්තං ආරම්මණපුරෙජාතං භොතිති ඤාපෙතුං ‘න විජ්ජයුත්තපව්වයා පුරෙජාතෙ’ති අයමත්ථො නිද්ධාරිතො”ති වදන්ති, තං න යුජ්ජති ආරුප්පෙ රූපං ආරබ්භ විත්තුප්පාදස්ස අසම්භවතො. තථා භෙකෙ අසඤ්ඤභවානන්තරස්ස විය ආරුප්පානන්තරස්ස කාමාවචරපටිසන්ධිවිඤ්ඤාණස්ස පුරිමානුපට්ඨිතාරම්මණං ඉච්ඡන්ති. තෙනෙවාහ “තම්පි තෙසං රුචිමත්තමෙවා”ති ආදි. යුජ්ජමානකපව්වයුජ්ජන්තවසෙන වාති යස්මිං යස්මිං පව්වයෙ අනුලොමතො යිතෙ යං යං පව්වයුජ්ජන්තං භවිතුං යුජ්ජති, තස්ස තස්ස වසෙනාති අත්ථො. න විචාරිතං සුවිඤ්ඤෙය්‍යාත්තාති අධිජ්ජායො. නවාති ආරම්මණඅනන්තරසමනන්තරූපනිස්සයපුරෙජාතාසෙවනසම්පයුත්තනත්ථිවිගතපව්වයා. තම්පි තෙසං නවන්තං පව්වයානං අනුලොමතො අලබ්භමානං.

191-195. න අඤ්ඤමඤ්ඤෙන සට්ඨස්ස මූලස්සාති අඤ්ඤමඤ්ඤපව්වයෙන පව්වනියතො යිතෙන යොජිතස්ස සත්තමස්ස මූලස්ස විත්ථාරිතත්තා. සබ්බං සදිසන්ති සබ්බපාළිගමනං සදිසං.

ඉමස්මිං...පෙ.... වෙදිතබ්බොති එත්ථ ඉමස්මිං එත්ථාති ද්වෙ භුමමනිද්දෙසා. තෙසු පඨමස්ස විසයො පව්වනියානුලොමෙති අට්ඨකථායමෙව දස්සිතොති අදස්සිතස්ස විසයං දස්සෙතුං “එතෙසු”ති ආදි වුත්තං. පි-සද්දෙනාති “ඉමෙසම්පි”ති එත්ථ පි-සද්දෙන. කිස්මිඤ්චි පව්වයෙ. කම්මපව්වයං ලභන්තානිපි වක්ඛාදීති විපාකවිඤ්ඤාණාදීති ව ඉන්ද්‍රියං න ලභන්තිති කත්වා “යෙභුයෙය්‍යා”ති වුත්තං,

කතිපයං න ලහතිති වුත්තං හොති. මග්ගපච්චයන්තිආදීසුපි එසෙව නයො. යථාචුත්තානීති පඤ්චවොකාරපවත්තිඅසඤ්ඤභවපරියාපන්නානි කටත්තාරුපානෙව වදති, න චිත්තසමුට්ඨානාරුපානීති අධිජ්ජායො. යෙ රූපධම්මානං පච්චයා හොන්තිති යෙ හෙතුඅධිපතිසහජාතාදිපච්චයා රූපධම්මානං පච්චයා හොන්ති, එතෙයෙව හෙතුඅධිපතිආදිකෙ ඡ පච්චයෙ න ලහන්ති. එතෙයෙවාති වචනෙන අඤ්ඤ කතිපයෙ ලහන්තිති සිද්ධං හොතිති තං දස්සෙන්නො “පච්ඡාජාතා...පෙ.... ලහති”ති ආහ. අයඤ්ච පච්චයලාභො න ජනකවසෙන වෙදිතඛිබ්බොති දස්සෙතුං “ලබ්භමානා...පෙ.... දස්සන”න්ති වුත්තං. ධම්මවසෙනාති පච්චයුජ්ජන්තධම්මවසෙන. ඉන්ද්‍රියන්ති ඉන්ද්‍රියපච්චයං. යදි එවන්ති කටත්තාරුපං යං යං න ලහති, තං තං යදි වත්තඛිබ්බං, එවං සන්නෙ රූපධම්මෙසු භූතරුපානියෙව අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයං ලහන්තිති ආහ “උපාදාරුපානි...පෙ.... වත්තඛිබ්බ”න්ති. තං පන උපාදාරුපානං අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයාලාභවචනං. අරුපින්ද්‍රියාලාභන්ති අරුපිනං ඉන්ද්‍රියානං වසෙන ඉන්ද්‍රියපච්චයාලාභං.

196-197. බහුගණනම්පි උනතරගණනෙන යොජිතං උනතරගණමෙව හොතිති කත්වා වුත්තං “යදිපි තිකාදීසු ‘හෙතුයා පඤ්චා’ති ඉදං නත්ථී”ති. අනුත්තානං දුච්ඤ්ඤයාසාය ගම්භිරං. යථා ච භූතරුපානි නාරම්මණපච්චයා අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයා උජ්ජජ්ජන්ති, එවං පටිසන්ධික්ඛණෙ වත්ථුරුපන්ති ආහ “වත්ථුපි පන ලහති”ති. යථා හෙට්ඨා එකමුලකං “දුමුලක”න්ති වුත්තං, එවං ඉධාපි දුමුලකං “තිමුලක”න්ති වදන්ති.

203-233. චෙතනාමත්තසඬ්භාහකෙති චෙතනාමත්තංයෙව පච්චයුජ්ජන්තං ගහෙත්වා යිතෙ පඤ්ඤෙ. තත්ථ හි “නකම්මපච්චයා හෙතුපච්චයා”ති වත්තුං සක්කා. එවංපකාරෙති ඉදං “තිණ්ණිආදීසු”ති එත්ථ ආදි-සද්දස්ස අත්ථවචනන්ති දස්සෙන්නො “ආදි-සද්දො හි පකාරත්ථොව හොති”ති ආහ. රූපමිපි ලබ්භති චෙතනාමත්තමෙව අසඬ්භාහනතො.

පච්චයපච්චනියානුලොමවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පටිච්චවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සහජාතවාරවණ්ණනා

234-242. සහජාතපච්චයකරණන්ති සහජාතං පච්චයධම්මං පච්චයං කත්වා පවත්ති. සහජාතායත්තභාවගමනන්ති සහජාතෙ පච්චයධම්මෙ ආයත්තභාවස්ස ගමනං පච්චයුජ්ජන්තස්ස අත්තනා සහජාතපච්චයායත්තවුත්තිතා. එත්ථ ච සහජාතපච්චයසඬ්භාතං සහජාතං කරොතිති සහජාතො, තථාපවත්තො පච්චයුජ්ජන්තධම්මො. තත්ථ පවත්තමානො සහජාතසද්දො යස්මා තස්ස පච්චයුජ්ජන්තස්ස අත්තනා සහජාතං පච්චයධම්මං පච්චයං කත්වා පවත්ති. තදායත්තභාවප්‍රගමනඤ්ච වදන්ති වුච්චති, තස්මා වුත්තං “සහජාතසද්දෙන...පෙ....

වුත්ත”න්ති. තස්ස කරණස්ස ගමනස්ස වාති තස්ස යථාවුත්තස්ස සහජාතපච්චයකරණස්ස සහජාතායත්තභාවුපගමනස්ස වා. “කුසලං ධම්මං සහජාතො”ති ඉමස්ස කුසලං ධම්මං සහජාතං තංසහභාවිතඤ්ච පච්චයං කත්වාති අයමත්ථොති ආහ “කුසලාදීනං කම්මභාවතො”ති. සහජාතපච්චයසහභාවිතං පච්චයානං සඬගණ්හත්ථඤ්ඤෙත්ථ “සහජාතායත්තභාවගමනං වා”ති වුත්තං.

තංකම්මභාවතොති තෙසං යථාවුත්තපච්චයකරණතදායත්තභාවගමනානං කම්මභාවතො. අට්ඨකථායං පන “කුසලං ධම්මං සහජාතොති කුසලං ධම්මං පටිච්ච තෙන සහජාතො හුත්වා”ති පටිච්චසද්දං ආහරිත්වා අත්ථො වුත්තො, තං “පටිච්චත්ථො සහජාතත්ථො”ති කත්වා වුත්තං. සහජාතසද්දයොගෙ කුසලං ධම්මන්ති උපයොගවචනස්ස යුත්ති න වුත්තා, “තෙන සහජාතො හුත්වා”ති පන වුත්තත්තා කරණත්ථෙ උපයොගවචනන්ති දස්සිතන්ති කෙවි. නිස්සයවාරෙ පන කුසලං ධම්මං නිස්සයත්ථෙන පච්චයං කත්වාති වදන්තෙන ඉධාපි “කුසලං ධම්මං සහජාතත්ථෙන පච්චයං කත්වා”ති අයමත්ථො වුත්තොයෙව හොති, පටිච්චසද්දාහරණමපි ඉමමෙවත්ථං ඤාපෙතීති දට්ඨබ්බං. උපාදාරූපං කිඤ්චි භූතරූපස්ස අනුපාලකං උපත්ථම්භකඤ්ච හොත්තම්පි සහජාතලක්ඛණෙන න හොති, තස්මා පටිච්චත්ථං න ඵරතීති ආහ “පටිච්චාති ඉමිනා වචනෙන දීපිතො පච්චයො න හොති”ති. නිදස්සනවසෙන වුත්තන්ති උදාහරණවසෙන වුත්තං, න අනවසෙසතොති අත්ථො. යථාවුත්තොති පටිච්චත්ථඵරණවසෙන වුත්තො. යථා ව උපාදාරූපං භූතරූපස්ස උපාදාරූපස්ස ව පච්චයො න හොති, ඵචං යපෙත්වා ඡ වත්ථුති සෙසරූපාති අරූපධම්මානං පච්චයො න හොතීති දස්සෙත්තො “වත්ථුචජ්ජාති රූපාති ව අරූපාන”න්ති ආහ.

සහජාතවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. පච්චයවාරවණ්ණනා

243. පති-සද්දො පතිට්ඨත්ථං දීපෙති “සාරෙ පතිට්ඨිතො”තිආදීසු, අය-සද්දො ගතිං දීපෙති “ඵති ඵත්ථාති අයො”ති.

භූතූපාදාරූපාති සහ සඬගණ්හිත්වා වුත්තං උපාදාරූපානං විය භූතරූපාති නිස්සයො හොතීති කත්වා. යදි ඵචං කස්මා අට්ඨකථායං “මහාභූතෙ නිස්සාය විත්තසමුට්ඨානං උපාදාරූප”න්ති උපාදාරූපංයෙව දස්සිතන්ති ආහ “අට්ඨකථායං පනා”තිආදි.

255. පටිච්චවාරෙ සහජාතෙති පටිච්චවාරෙ සහජාතපච්චයවණ්ණනායං, කම්මඋතුජානන්ති කම්මජානං උතුජානඤ්ච වසෙන අත්ථො වුත්තොති යොජනා. තථා හි තත්ථ වුත්තං “ද්විසන්තතිසමුට්ඨානභූතවසෙන වුත්ත”න්ති (පට්ඨා. අට්ඨ. 1.57). කම්මෙ වාති කම්මෙ ජනකකම්මපච්චයෙ ගහිතෙ. ඵකන්තානෙකන්තකම්මජානන්ති ඵකන්තෙන කම්මජානං න

එකන්තකම්මජානඤ්ච. තත්ථ අසඤ්ඤභවෙ එකන්තකම්මජං නාම ජීවිතින්ද්‍රියං,
 ඉතරං උපාදාරූපං භූතරූපඤ්ච න එකන්තකම්මජං, තද්දුභයම්පි තත්ථ එකජ්ඣං
 කත්වා චූත්තං, “මහාභූතෙ පටිච්ච කටත්තාරූප”න්ති ඉදං පන
 කම්මසමුට්ඨානවසෙනෙව චූත්තන්ති. සො නාධිප්පෙතොති යො යථාදස්සිතො
 පටිච්චවාරෙ සහජාතපච්චයෙ අත්ථො චූත්තො, සො ඉධ න අධිප්පෙතො. කස්මාති
 වෙ, ආහ “කටත්තා...පෙ.... ගහිතත්තා”ති. තං පභායාති තං පටිච්චවාරෙ
 චූත්තමත්ථං පභාය අග්ගහෙත්වා. යථාගහිතස්සාති “අසඤ්ඤ...පෙ....
 කටත්තාරූපං උපාදාරූප”න්ති පාළියං එව ගහිතස්ස. පටිච්ච පච්චයාති ඉදං ද්වින්නං
 වාරානං උපලක්ඛණං. පටිච්චවාරෙ ආගතනයෙන මහාභූතෙ පටිච්ච, පච්චයවාරෙ
 ආගතනයෙන මහාභූතෙ පච්චයා මහාභූතානං උප්පත්ති න නිවාරෙතඛිබ්බා, තස්මා
 “උපාදාරූපසඛිබ්බානං කටත්තාරූප”න්ති එවං උපාදාරූපග්ගහණෙන කටත්තාරූපං
 අවිසෙසෙත්වා උපාදාරූපානං නිවත්තෙතඛිබ්බානං උතුචිත්තාභාරසමුට්ඨානානං
 අත්ථිතාය කටත්තා...පෙ.... විසෙසනං දට්ඨඛිබ්බන්ති එවමෙත්ථ යොජනා
 වෙදිතඛිබ්බා.

286-287. එකච්චස්ස රූපස්සාති අහෙතුකචිත්තසමුට්ඨානස්ස. ඉතො පරෙසුපි
 එකච්චරූපග්ගහණෙන එසෙව නයො. චක්ඛාදිධම්මවසෙනාති
 චක්ඛායතනාදිරූපධම්මවසෙන. චිත්තසමුට්ඨානාදිකොට්ඨාසවසෙනාති
 චිත්තජාදිරූපධම්මහගවසෙන. සඛිබ්බං ලඛිහතීති සතිපි ඉමස්ස නයස්ස
 නහෙතුමුලකත්තෙ නොනත්ථිනොවිගතෙසු එකන්ති ගණනං සඛිබ්බං රූපං සඛිබ්බස්ස
 රූපස්ස වසෙන ගණනා ලඛිහති චතුසන්තතිවසෙන චත්තමානෙසු පඤ්චවිසතියා
 රූපධම්මෙසු වජ්ජිතඛිබ්බස්ස අභාවා.

පච්චයවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. නිස්සයවාරවණ්ණනා

329-337. නිස්සයපච්චයභාවන්ති නිස්සයවාරෙ චූත්තස්ස සහජාතපුරෙජාතස්ස
 ච නිස්සයට්ඨස්ස ධම්මස්ස පච්චයභාවං පච්චයවාරෙන නියමෙතුන්ති යොජනා. තථා
 පච්චයවාරෙ “පච්චයා”ති චූත්තස්ස පච්චයධම්මස්ස සහජාතපුරෙජාතභාවං
 නිස්සයවාරෙන නියමෙතුන්ති යොජනා. නියමනඤ්චෙත්ථ පච්චයට්ඨනිස්සයට්ඨානං
 පරියායන්තරෙන පකාසිතත්තා අත්ථතො හෙදාභාවදස්සනන්ති වෙදිතඛිබ්බො. තෙන
 චූත්තං “පච්චයත්තං නාම නිස්සයත්තං, නිස්සයත්තං නාම පච්චයත්ත”න්ති.

නිස්සයවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. සංසට්ඨවාරවණ්ණනා

351-368. සාති සවත්ථුකා පටිසන්ධි. ඉධාපීති ඉමස්මිං සංසට්ඨවාරෙපි.
 අධිපතිපුරෙජාතාසෙවනෙසු අනුලොමතො නකම්මනවිපාකනඤ්ඤානවිප්පයුත්තෙසු
 පච්චනියතො ධීතෙසු න ලඛිහති, අඤ්ඤෙසු සහජාතාදීසු අනුලොමතො හෙතුආදීසු

පව්වනියතො ව අනුලොමතො ව යිතෙසු ලබ්භතීති. තෙනාහ
 “ලබ්භමානපව්වයෙසු”ති. ඉමස්ස විසෙසස්සාති ඉමස්ස යථාචුත්තස්ස විසෙසස්ස
 දස්සනත්ථං උද්ධටා, තස්මා තාදිසස්ස විසෙසස්ස දස්සෙතබ්බස්ස අභාවතො
 වත්ථුචිරහිතා පටිසන්ධි අනුද්ධටා, න විප්පයුත්තෙ පව්වනියතො යිතෙ අභාවතොති
 අත්ථො. හෙතුපව්වයචිරහිතමත්තදස්සනත්ථන්ති ඉමිනා භූතකථනං.
 අහෙතුකග්ගහණං න බ්‍යභිචාරනිවත්තනන්ති දස්සෙති.
 “අහෙතුකවිපාකකිරියවසෙනා”ති භවිතබ්බං හෙතුපරියන්තන්තා මග්ගස්ස.

369-391. “හෙතුමිහි අනුලොමතො යිතෙ ක්‍රියානමග්ගා පව්වනියතො න
 ලබ්භන්ති”තිආදි යං ඉධ අට්ඨකථායං චුත්තං, තං හෙතුපව්වයාදිවසෙන
 උප්පජ්ජමානො ධම්මො චත්තාරො සබ්බට්ඨානිකා ආභාරින්ද්‍රියක්‍රියානමග්ගා වාති
 ඉමෙ අට්ඨ පව්වයෙ අලහන්තො නාම නත්ථීති ඉමිනා පටිච්චාරො
 අනුලොමපව්වනියවණ්ණනායං චුත්තෙන නයෙන වෙදිතුං සක්කාති ආහ
 “පටිච්චාරො...පෙ.... නයෙන”ති. සෙසෙසුති අහෙතුකමොහවිප්පාහෙතුකෙසු
 පඤ්චවිඤ්ඤාණා...පෙ.... ක්‍රියානපව්වයං ලහන්ති, තස්මා “අහෙතුකමොහොව
 ක්‍රියානමග්ගපව්වයං ලහති”ති න සක්කා චත්තුං, කිඤ්ච පව්වනියානුලොමෙ
 ද්විත්තං පව්වයානං අනුලොමෙන අනුලොමවසෙන සහ යොජනා නත්ථී
 එකෙකස්සෙව යොජනාය ආගතන්තා, තස්මා අහෙතුකමොහොව මග්ගපව්වයං
 ලහතිති එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා.

සංසට්ඨවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. සම්පයුත්තවාරවණ්ණනා

392-400. සදිසං සම්පයුත්තන්ති “යං සදිසං, තං සංසට්ඨ”න්ති වූච්චමානං
 සම්පයුත්තං න හොති “සංසට්ඨා යොජිතා භයා”තිආදීසු. අසංසට්ඨං
 වොකිණ්ණන්ති යං න සංසට්ඨං අන්තරන්තරා උප්පජ්ජමානෙන වොකිණ්ණමිපි
 විමිස්සතාය සම්පයුත්තන්ති වූච්චමානං, තං සංසට්ඨං න හොති “යා සා
 විමංසා...පෙ.... කොසජ්ජසම්පයුත්තා”තිආදීසු. එවං අසම්පයුත්තස්සපි
 සංසට්ඨපරියායො අසංසට්ඨස්ස ව සම්පයුත්තපරියායො අත්ථීති තදුභයං ඉතරෙතරං
 නියමෙතීති දස්සනත්ථං වාරද්වයදෙසනාති දස්සෙන්නො ආහ “උභයං...පෙ....
 නියාමකං හොති”ති, සංසට්ඨසද්දො හි වොකිණ්ණට්ඨො නත්ථී, සම්පයුත්තසද්දො
 ව සදිසත්ථො, තස්මා යථා සංසට්ඨසද්දො සම්පයුත්තසද්දාපෙක්ඛො සදිසත්ථතො
 විනිවත්තිත්වා එකුප්පාදාදිසභාවමෙව අත්ථං බොධෙති, එවං සම්පයුත්තසද්දොපි
 සංසට්ඨසද්දාපෙක්ඛො වොකිණ්ණට්ඨතො විනිවත්තිත්වාති
 අඤ්ඤමඤ්ඤාපෙක්ඛස්ස සද්දද්වයස්ස අඤ්ඤමඤ්ඤනියාමකතා වෙදිතබ්බා.

සම්පයුත්තවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

7. පඤ්භාවාරවිභව්ගවණ්ණනා

401-403. තෙ පච්චයෙති තෙ හෙතුආදිකෙ පච්චයෙ. පටිපාටියාති එත්ථ පච්චයපටිපාටියා කුසලාදිපදපටිපාටියා වාති ආසඬ්ඤායං උභයවසෙනපි අත්ථො යුජ්ජතීති දස්සෙත්තො පයමං තාව සන්ධායාහ “යථාක්කමෙනා”තිආදි. තස්සත්ථො – “හෙතුපච්චයො ආරම්මණපච්චයො”තිආදිනා නයෙන දෙසනාක්කමෙන යාය පටිපාටියා පටිච්චවාරෙ පච්චයා ආගතා, තදනුරූපං තෙ දස්සෙතුන්ති. දුතියං පන දස්සෙතුං “කුසලො කුසලස්සා”තිආදි චුත්තං. සා පනායං පදපටිපාටි යස්මා න කුසලපදදස්සනමත්තෙන දස්සිතා හොති, තස්මා නං එකදෙසෙන සකලං නයතො දස්සෙත්තො ආහ “කුසලො කුසලස්සාති...පෙ.... හොති”ති. තෙනාති නිදස්සනමත්තෙන “කුසලො කුසලස්සා”ති පදෙන. සබ්බො පහෙදොති යං තත්ථ තත්ථ පච්චයෙ “කුසලො කුසලස්සා”තිආදිකො යත්තකො පහෙදො විස්සජ්ජනං ලහති, සො සබ්බො පහෙදොති අත්ථො. තෙ පච්චයෙ පටිපාටියා දස්සෙතුන්ති තෙ හෙතුආදිපච්චයෙ කුසලාදිපදපටිපාටියා දස්සෙතුං.

404. ඵලවිසෙසං ආකඬ්ඛන්තා පටිග්ගාහකතො විය දායකතොපි යථා දක්ඛිණා විසුජ්ඣති, එවං දානං දෙන්තීති ආහ “විසුද්ධං කත්වා”ති. තෙසන්ති වත්තබ්බකාරහන්ති ඉමිනා වොදානස්ස සකදාගාමිආදීනං ආවෙණිකතං දස්සෙති. කාමං අග්ගමග්ගපුරෙවාරිකමිපි වොදානමෙව, අසෙක්ඛො පන භුත්වා නං පච්චවෙක්ඛතීති න තං ඉධ ගහිතං. තන්ති වොදානං. ගොත්‍රභූවිත්තන්ති අට්ඨමකස්ස උජ්ජප්පනකාලෙ “ගොත්‍රභූ”ති වත්තබ්බකාරහං චිත්තං. ගොත්‍රභූසදිසන්ති වා සොතාපන්තාදිගොත්‍රාභිභාවිති වා ගොත්‍රභූවිත්තන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො. පච්චයුජ්ජන්තං භූමිතො වචත්ථපෙති, “තෙභූමකකුසලමොවා”ති එත්ථ විය න පච්චයධම්මන්ති අත්ථො. දෙසනන්තරත්තාති “කුසලවිත්තසමඬ්ඛිස්සා”තිආදිනා පුග්ගලාමසනදෙසනතො අඤ්ඤත්තා, අඤ්ඤථා ගහිතං පුන න ගණ්ඨෙය්‍යාති අධිජ්ජායො.

405. රාගරහිතස්ස විය සොමනස්සරහිතස්ස ච රාගස්ස න ආරම්මණෙ අස්සාදනවසෙන පචත්ති අජ්ඣුපෙක්ඛනතොති චුත්තං “අස්සාදනං...පෙ.... කිච්ච”න්ති. සහසාකාරජ්ජවත්තාය උජ්ජිලාවිතසභාවාය පීතියා ආහිතවිසෙසාය තණ්හාය තං තණ්හාහිනන්දනන්ති චුච්චතීති තං සන්ධායාහ “පීතිකිච්චසහිතාය තණ්හාය කිච්ච”න්ති. යථා ව යථාචුත්තකිච්චවිසෙසාය පීතියා ආහිතවිසෙසා තණ්හා තණ්හාහිනන්දනා, එවං දිට්ඨාහිනන්දනා වෙදිතබ්බො. යස්මා පන සා අත්ථො පච්චයවිසෙසවිසිට්ඨා දිට්ඨියෙව, තස්මා චුත්තං “දිට්ඨාහිනන්දනා දිට්ඨියෙවා”ති. එත්ථ පනාති “අහිනන්දති”ති පදස්ස තණ්හාදිට්ඨිවසෙන චුත්තෙසු එතෙසු පන ද්විසු අත්ථෙසු. අහිනන්දන්තස්සාති ඉදං දිට්ඨාහිනන්දනංයෙව සන්ධාය චුත්තන්ති අධිජ්ජායෙන “පච්ඡිමත්ථමෙව ගහෙත්වා”ති චුත්තං. අහිනන්දන්තස්සාති පන අවිසෙසතො චුත්තත්තා තණ්හාවසෙන දිට්ඨිවසෙන අහිනන්දන්තස්සාති අයමෙත්ථ අත්ථො අධිජ්ජෙතො, තස්මා “අහිනන්දනා...පෙ.... න සක්කා වත්තු”න්ති ඉදමිධ වචනමනොකාසං. කස්මා? දිට්ඨිරහිතෙපි සන්තානෙ අහිනන්දනස්ස චුත්තත්තා. තණ්හාවසෙන නන්දතීති තණ්හාහිනන්දනවසෙනෙව චුත්තො අත්ථො පුරිමො

අත්ථො. ද්විසු පන සොමනස්සසහගතචිත්තුප්පාදෙසුති දිට්ඨිරහිතානි
 සොමනස්සසහගතචිත්තානි සන්ධායාහ. යථාචුත්තෙනාති “සරාගස්ස
 සොමනස්සස්සා” තිආදිනා චුත්තෙන සොමනස්සෙන අස්සාදෙන්තස්ස, රාගෙන ව
 තෙසුයෙව යථාචුත්තෙසු ද්විසු චිත්තෙසු අස්සාදෙන්තස්ස, චතුසුපි
 සොමනස්සසහගතචිත්තෙසු සප්පිතිකතණ්හාය අභිනන්දන්තස්ස, චතුසුපි
 දිට්ඨිසම්පයුත්තෙසු දිට්ඨාභිනන්දනාය අභිනන්දන්තස්ස දිට්ඨි උප්පජ්ජතිති
 එවමෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා. තෙන චුත්තං “ඉතිපි සක්කා යොජෙතු” ති. යථා
 දිට්ඨුපනිස්සයතො දිට්ඨාභිනන්දනා සම්භවති, එවං තණ්හුපනිස්සයතො
 තණ්හාභිනන්දනාපි සම්භවතිති දට්ඨබ්බං. “අභිනන්දති රාගො උප්පජ්ජති” ති
 වචනතො සප්පිතිකතණ්හාය අභිනන්දන්තස්ස රාගුප්පත්තිපි වත්තබ්බා, න වා
 වත්තබ්බා තණ්හාභිනන්දනාය එව රාගුප්පත්තියා චුත්තත්තා.

406. “තදාරම්මණතායා” ති වත්තබ්බෙ “තදාරම්මණතා” ති චුත්තන්ති ආහ
 “චිහත්තිලොපො හෙත්ථ කතො” ති. තදාරම්මණතාති එත්ථ තා-සද්දාහිධෙය්‍යො
 අත්ථො භාවො නාම, සො පන තදාරම්මණසද්දාහිධෙය්‍යතො අඤ්ඤො නත්ථිති
 දස්සෙන්තො ආහ “භාවචන්තතො වා අඤ්ඤො භාවො නාම නත්ථි” ති. එතෙන
 සකත්ථෙ අයං තා-සද්දොති දස්සෙති. තෙනාහ “විපාකො තදාරම්මණභාවභූතොති
 අත්ථො” ති. එතස්මිඤ්චත්ථෙ “තදාරම්මණතා” ති පච්චත්තෙකචචනං දට්ඨබ්බං.
 විඤ්ඤාණඤ්චායතන...පෙ.... න චුත්තන්ති යදිපි කාමාවචරවිපාකානම්පි කම්මං
 ආරම්මණං ලබ්භති, තං පන
 විඤ්ඤාණඤ්චායතනෙනවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනවිපාකානං විය න එකන්තෙන
 ඉමස්ස විපාකචිත්තස්ස ඉදං කම්මං ආරම්මණන්ති වචන්ථිතං
 කාමාවචරවිපාකචිත්තානං බහුහෙදත්තා, තස්මා තං ලබ්භමානම්පි න චුත්තන්ති
 අත්ථො. යදි එවං කිං තං ලබ්භමානම්පි න දස්සිතමෙවාති ආසඬ්ඤායං ආහ
 “තදාරම්මණෙන පනා” තිආදි. අනුලොමතො සමාපජ්ජනෙ යෙභුය්‍යන
 ආසන්තසමාපත්තියා ආරම්මණභාවො දස්සිතො, අඤ්ඤො “පටිලොමතො වා
 එකන්තරිකවසෙන වා” ති වචනං නිරත්ථකං සියාති අධිප්පායො. භවෙය්‍යාති
 අනාසන්තාපි සමාපත්ති ආරම්මණං භවෙය්‍ය, න සක්කා පටික්ඛිපිතුන්ති අත්ථො.
 තෙනෙව හි “යෙභුය්‍යනා” ති චුත්තං. එවං සතීති යදි ආවජ්ජනාය එව
 ආරම්මණභාවෙන කුසලානං බන්ධානං අබ්‍යාකතාරම්මණතා අධිප්පෙන, එවං
 සන්තෙ. වත්තබ්බං සියාති “ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණස්සා” ති ව පාළියං වත්තබ්බං සියා
 තස්සාපි ආවජ්ජනාය ආරම්මණභාවතො. තං න චුත්තන්ති තං අබ්‍යාකතං
 ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණං “කුසලා බන්ධා ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණස්සා” ති න චුත්තං. හොන්තිති
 ආරම්මණං හොන්ති. තානීති වෙතොපරියඤ්ඤාණාදීනි. යාය කායචිති
 වෙතොපරියඤ්ඤාණාදීනං අඤ්ඤෙසඤ්ච කුසලානං ආරම්මණකරණවසෙන
 ආවජ්ජන්තියා.

407-409. ආදීනවදස්සනෙන සභාවතො ව අනිට්ඨනාමත්තවසෙන ව
 දොමනස්සස්ස උප්පත්ති වෙදිතබ්බාති යොජෙතබ්බං. ආසාතවත්ථුආදිහෙදෙන
 අක්ඛන්තිහෙදා වෙදිතබ්බා.

410. සබ්බස්සාති පකරණපරිච්ඡින්නෙ ගය්හමානෙ සබ්බස්ස අබ්බාකතස්ස,
අත්ථන්තරවසෙන පන ගය්හමානෙ සබ්බස්ස ඤෙය්‍යස්සාති අත්ථො.
අසක්කුණෙය්‍යත්තාති ඉදං වත්තබ්බස්ස අනන්තාපරිමෙය්‍යත්තාය චුත්තං, න
අඤ්ඤාණපටිසාතතො.

417. වොදානසඬ්ඛාතං චුට්ඨානං අපුබ්බතො න භොතීති චුත්තං “අපුබ්බතො
චිත්තසන්තානතො චුට්ඨානං භවඬ්ගමෙවා”ති. තඤ්ඤි යථාලද්ධස්ස විසෙසස්ස
වොදාපනං පගුණභාවාපාදනං අපුබ්බං නාම න භොති. තථා හි චුත්තං “භෙට්ඨිමං
භෙට්ඨිමඤ්ඤි පගුණජ්ඣානං උපරිමස්ස උපරිමස්ස පදට්ඨානං භොති, තස්මා
වොදානම්පි චුට්ඨානන්ති චුත්ත”න්ති. අවජ්ජෙනබ්බත්තා වත්තබ්බං නත්ථීති
කුසලභාවෙන සමානත්තා වජ්ජෙනබ්බත්තාය අභාවතො විහජිත්වා වත්තබ්බං නත්ථී,
තස්මා යදෙත්ථ විසෙසනං ලබ්භති, තං දස්සෙන්තො
“නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං...පෙ.... සමාපත්තියා”ති ආහ.
චිත්තූප්පාදකණ්ඩෙ චුත්තමෙවාති පට්ඨානෙ පන “කුසලෙ නිරුද්ධෙ විපාකො
තදාරම්මණතා උප්පජ්ජති”ති ආදිනා “කිරියානන්තරං තදාරම්මණභාවෙ”ති යං
වත්තබ්බං, තං චිත්තූප්පාදකණ්ඩවණ්ණනායං චුත්තමෙව.

තා උභොපීති යා “කුසලවිපාකාහෙතුකසොමනස්සසහගතා උපෙක්ඛාසහගතා
වා”ති ද්වෙ මනොවිඤ්ඤාණධාතුවෙයො චුත්තා, තා උභොපි
සොමනස්සසහගතමනොවිඤ්ඤාණධාතුවසෙන චුත්තා. කස්මා? දසන්තං
කාමාවචරභවඬ්ගානං අත්තතො තදාරම්මණකාලෙ සන්තීරණකාලෙ ච
වොට්ඨබ්බනස්ස අනන්තරපච්චයභාවතො. උපෙක්ඛාසහගතා පන යථාචුත්තානං
දසන්තං විපාකානං මනොවිඤ්ඤාණධාතූනං අත්තතො තදාරම්මණාදිකාලෙ
වොට්ඨබ්බනකිරියස්ස සන්තීරණකාලෙ මනොධාතූකිරියස්ස භවඬ්ගකාලෙති
යොජෙනබ්බං.

423. පටිච්ඡ්ඤිත්වාති ජානිත්වා. දළ්භං න ගහෙනබ්බන්ති දළ්භග්ගාහං න
ගහෙනබ්බං. බලවතො...පෙ.... විපච්චනතොති එතෙන බලවතා දුබ්බලතා ච
අප්පමාණං, කතොකාසතා පමාණන්ති දස්සෙති. කතොකාසතා ච
අවසෙසපච්චයසමවායෙ විපාකාහිමුඛතාති දට්ඨබ්බං. යං කිඤ්චිති ච බලවං දුබ්බලං
වාති අත්ථො. විපාකජනකම්පි කිඤ්චි කම්මං උපනිස්සයපච්චයො න භොතීති
සක්කා වත්තුං. සති හි කම්මඋපනිස්සයපච්චයානං අවිනාභාවෙ විපාකත්තිකෙ
උපනිස්සයපච්චයෙ ගහිතෙ කම්මපච්චයො විසුං න උද්ධරිතබ්බො සියා,
වෙදනාත්තිකෙ ච උපනිස්සයෙ පච්චනියතො යිතෙ කම්මපච්චයෙන සද්ධිං අට්ඨාති
න වත්තබ්බං සියාති අධිප්පායො. පච්චයද්වයස්ස පන ලබ්භමානතප්පරාය දෙසනාය
උපනිස්සයෙ ගහිතෙපි කම්මපච්චයො උද්ධරිතබ්බොයෙවාති සක්කා වත්තුං.
ලබ්භමානස්ස හි උද්ධරණං ඤායාගතං, තථා උපනිස්සයෙ පච්චනියතො යිතෙපි
කම්මපච්චයො වත්තබ්බොව උපනිස්සයස්ස අනෙකහෙදත්තා, විපාකං ජනෙන්තං
කම්මං විපාකස්ස උපනිස්සයො න භොතීති න වත්තබ්බමෙවාති වෙදිතබ්බං.

පරස්ස පවත්තං ඔමානන්ති පරසන්තානෙ අත්තානං උද්දිස්ස පවත්තං අවමානං.
 තෙසුති යො අනෙත පුබ්බෙ හතො, තස්ස ඤාතිමිත්තෙසු. මාතුසාතනත්ථං
 පවත්තිතතාය පුරිමචෙනතාය මාතුසාතකම්මෙන සදිසතා, යථා ච ආණත්තියං
 පහාරෙපි එසෙව නයො. තෙන වුත්තං “එස නයො ද්විති පකාරෙහිති එත්ථාපි”ති.

වට්ටනිස්සිතො දානාදිවසෙන සද්ධං උප්පාදෙන්තො රාගං උපනිස්සාය
 දානාදිවසෙන සද්ධං උප්පාදෙති නාම, න විවට්ටනිස්සිතො අවිසෙසෙන වුත්තත්තාති
 ආහ “ඉමිනා අධිප්පායෙන වදති”ති. එතෙසන්ති කායිකසුඛදුක්ඛානං. එකතොපිති
 ඉදං යදිපි එකස්මිං සන්තානෙ සුඛදුක්ඛානං එකස්මිං ඛණෙ උප්පත්ති නත්ථි,
 පච්චයසමායොගො පන තෙසං එකජ්ඣම්පි හොතීති කත්වා වුත්තං.

425. පුරිමවාරෙසු වියාති පට්ඨවචාරාදිසු පුරිමෙසු විය. ඉමස්මින්ති පඤ්භාවාරෙ.
 පච්චයෙන උප්පත්ති වුච්චතීති හෙතුආදිනා තෙන තෙන පච්චයෙන
 තංතංපච්චයුප්පන්තස්ස උප්පත්ති න වුච්චති. තෙසං තෙසං ධම්මානන්ති
 හෙතුආදිනං තෙසං තෙසං පච්චයධම්මානං. තංතංපච්චයභාවොති හෙතුආදිනං
 තංතංපච්චයභාවො වුච්චති. තෙනෙව පුරිමෙසු ඡසු වාරෙසු “කුසලො ධම්මො
 උප්පජ්ජති”තිආදිනා තත්ථ තත්ථ උප්පාදග්ගහණං කතං, ඉධ පන “කුසලස්ස
 ධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන පච්චයො”තිආදිනා පච්චයභාවො ගහිතො. තෙනාති
 උපත්ථම්හකත්තෙන පච්චයභාවෙන. ඉධාති පඤ්භාවාරෙ.

427. පතිට්ඨාභූතස්සාති නිස්සයභූතස්ස. කම්මපච්චයොති
 සහජාතකම්මපච්චයො. දුකමුලකදුකාවසානාති “කුසලො ච අබ්‍යාකතො ච ධම්මා
 කුසලස්ස ච අබ්‍යාකතස්ස ච ධම්මස්සා”ති එවං දුකමුලකදුකාවසානා කත්වා
 වුත්තපඤ්භා. තත්ථාති පච්චයවාරෙ. කුසලො ච අබ්‍යාකතො ච ධම්මාති
 කුසලාබ්‍යාකතජ්ජහෙදා පච්චයුප්පන්තා ධම්මා. යතො තතො වාති
 පච්චයධම්මනියමං අකත්වා යතො තතො වා කුසලාබ්‍යාකතවසෙන
 උභයපච්චයතො උප්පත්තිමත්තමෙව තත්ථ පච්චයවාරෙ අධිප්පෙතං, උභයස්ස
 යථාවුත්තස්ස පච්චයුප්පන්තස්ස උභින්නං යථාවුත්තානංයෙව පච්චයධම්මානං
 පච්චයභාවො න අධිප්පෙතො උප්පාදපධානත්තා තස්සා දෙසනායාති අධිප්පායො.
 නිස්සයාදිභූතාති නිස්සයඅත්ථිඅවිගතභූතා පච්චයධම්මා න ලබ්හන්ති, තස්මා
 කුසලො ච...පෙ.... න වුත්තන්ති යොජනා.

පඤ්භාවාරවිහඬිගවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්භාවාරස්ස සට්ඨෙ අනුලොමගණනා

439. එත්ථාති අබ්‍යාකතමුලකෙ. යදි එවන්ති යදි කුසලාකුසලමුලෙහි
 අලබ්භමානම්පි ලබ්හති, එවං සන්තෙ. ගණනමත්තසාමඤ්ඤතො, න
 පච්චයසාමඤ්ඤතොති අධිප්පායො.

440. නිදස්සනවසෙන දට්ඨබ්බො යෙහුයොන ඉන්ද්‍රියමග්ගපච්චයානඤ්ච හෙතුපච්චයස්ස විසභාගත්තා. ඉන්ද්‍රියමග්ගපච්චයා ච විසභාගාති විසෙසනෙන යො තත්ථ සභාගභාවො, තං නිවත්තෙති. තථා භාවාභාවතොති තස්මිං. හෙතුපච්චයාකාරෙ සති භාවතො, හෙතුධම්මානං හෙතුපච්චයභාවෙ සති සහජාතාදිපච්චයභාවතොති අත්ථො. අධිපතිපච්චයාදීනන්ති අධිපතින්ද්‍රියමග්ගපච්චයානං. විසභාගතා හෙතුපච්චයස්ස. කුසලාදිහෙතුනන්ති කුසලාකුසලකිරියාබ්බියාකතහෙතුනං. හෙතුපච්චයභාවෙති හෙතුපච්චයත්තෙ හෙතුභාවෙන උපකාරකත්තෙ. විපාකපච්චයභාවාභාවතොති විපාකපච්චයභාවස්ස අභාවතො. න හි විපාකානං විපාකපච්චයතා අත්ථි. විපාකහෙතුනං ඉතරහෙතුහි හෙතුපච්චයතාය අත්ථි සභාගතාති ආහ “හෙතුවජ්ජාන”න්ති. විපාකානං විසභාගතාය භවිතබ්බං, න හි විපාකධම්මධම්මනෙව විපාකනවිපාකධම්මධම්මානං විපාකෙහි සභාගතා අත්ථි රාසන්තරභාවතොති අධිජ්ජායො. උභයපච්චයසහිතෙති හෙතුවිපාකපච්චයසහිතෙ. හෙතුපච්චයභාවෙ විපාකමිහිති හෙතුපච්චයභාවෙන චත්තමානෙ විපාකධම්මෙ. විපාකපච්චයත්තාභාවාභාවතොති විපාකපච්චයභාවාභාවස්ස අභාවතො. න හි විපාකො විපාකස්ස විපාකපච්චයො න හොති, තස්මා නත්ථි හෙතුවිපාකපච්චයානං විසභාගතාති අධිජ්ජායො.

ඉදානි චුත්තමෙවත්ථං උදාහරණෙන සමත්ථෙන්නො “යථා හි”තිආදිමාහ. හෙතුසහජාතපච්චයසහිතෙති හෙතුපච්චයසහජාතපච්චයසහිතෙ, උභයපච්චයයුත්තෙති අත්ථො. හෙතුනන්ති ඉදං “සහජාතපච්චයත්තාභාවො”ති ඉමිනාපි සම්බන්ධිතබ්බං. හෙතුනඤ්චි හෙතුපච්චයසහිතෙ රාසිමිහි හෙතුපච්චයභාවො විය සහජාතපච්චයභාවොපි අත්ථිති. තත්ථ හෙතුවජ්ජානං සහජාතධම්මානං හෙතුධම්මස්ස ච න සභාගතා චූචිති සහජාතපච්චයෙන සභාගභාවතො. එවමිධාපිති යථා හෙතුසහජාතපච්චයෙසු චුත්තජ්ජකාරෙන නත්ථි විසභාගතා, එවමිධාපි හෙතුවිපාකපච්චයෙසු නත්ථි විසභාගතාති අත්ථො. එස නයො විජ්ජයුත්තපච්චයෙපිති ය්වායං නයො හෙතුසහජාතපච්චයෙසු විසභාගතාභාවො චුත්තො, එස නයො හෙතුසහිතෙ විජ්ජයුත්තපච්චයෙපිති අත්ථො. තත්ථාපි හි “හෙතුවිජ්ජයුත්තපච්චයසහිතෙ රාසිමිහි”තිආදි සක්කා යොජෙතුන්ති. පච්චුජ්ජන්නො එව පච්චුජ්ජන්නො, පච්චයො පන අතීතොපි අනාගතොපි කාලචිතිමුත්තොපි හොතීති පච්චුජ්ජන්නක්ඛණෙ හෙතුපච්චයභාවෙ සහජාතාදිපච්චයභාවං සන්ධාය තථාභාවාභාවවසෙන සභාගතාය චූචිවමානාය නානාක්ඛණිකානං කුසලාදීනං හෙතුනං විපාකානඤ්ච වසෙන විසභාගතා තස්සෙව හෙතුස්ස න චත්තබ්බාති ඉමමත්ථං දස්සෙති “අපිචා”තිආදිනා.

අග්ගහිතවිසෙසනො සාමඤ්ඤතො විසෙසො න සුච්ඤ්ඤෙයො හොතීති අධිජ්ජායෙනාහ “කුසලා වීමංසාධිපතීති එවං චත්තබ්බ”න්ති.

441-443. “ඉතරානි ද්වෙ ලහතී”ති එවං චත්තුං න සක්කා, හෙතාධිපතිදුකෙහි දස්සිතානි යානි “කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ධම්මස්ස, කුසලො ධම්මො අබ්‍යාකතස්ස, කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ච අබ්‍යාකතස්ස ච, අබ්‍යාකතො ධම්මො

අබ්‍යාකතස්සා” ති චත්තාරි විස්සජ්ජනානි, තෙසු
 හෙතුසහජාතනිස්සය අත්ථි අවිගතඉන්ද්‍රියමග්ගපච්චයෙසු සම්පයුත්තපච්චයෙ
 පච්චයෙ “කුසලො ධම්මො කුසලස්ස, අබ්‍යාකතො ධම්මො අබ්‍යාකතස්සා” ති
 ඉමානි ද්වෙ ලහති. යං සන්ධාය අට්ඨකථායං වුත්තං “සවෙ තෙහි සද්ධිං...පෙ....
 තානෙව ද්වෙ ලහති” ති, තෙහි පන ඉතරානි නාම “කුසලො ධම්මො අබ්‍යාකතස්ස,
 කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ච අබ්‍යාකතස්ස චා” ති ඉමානි ද්වෙපි සිග්ගං. න හි
 කුසලො ධම්මො කුසලස්ස විජ්ජයුත්තපච්චයෙන පච්චයො හොති. තෙන වුත්තං
 “ඉතරානි ද්වෙ ලහතිති පුරිමපාඨො” ති ආදි. ඉතරානි ද්වෙති චා අඤ්ඤානි ද්වෙ,
 යානි සම්පයුත්තපච්චයවසෙන ද්වෙ විස්සජ්ජනානි, විජ්ජයුත්තපච්චයෙ පන තතො
 අඤ්ඤානි අඤ්ඤාභූතානි ද්වෙ විස්සජ්ජනානි. යානි සන්ධාය වුත්තං “කුසලො
 අබ්‍යාකතස්ස, අබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතස්සාති ද්වෙ ලහතිති පටන්ති” ති. තෙසුති
 ඌනතරගණනාහෙතුසු විපාකඅඤ්ඤාමඤ්ඤාදීසු.

අනාමට්ඨවිපාකානීති අග්ගහිතවිපාකපච්චයානි, සට්ඨං අපෙක්ඛිත්වා අයං
 නපුංසකනිද්දෙසො. න විපාකහෙතුරහිතානි සාධාරණවසෙන වුත්තත්තා. තෙන
 වුත්තං අට්ඨකථායං “සාමඤ්ඤතො නවන්තම්පි හෙතුනං වසෙන වුත්තානී” ති,
 “විපාකහෙතුපි ලබ්භති” ති ච.

තත්ථානි පඤ්චමසට්ඨනතො පට්ඨාය පඤ්චසු සට්ඨනෙසු. තෙන විපාකෙන සහ,
 සමං චා උට්ඨානං එතස්සාති සමුට්ඨානන්ති අයම්පි අත්ථො සම්භවතීති වුත්තං
 “පට්ඨන්ධියං කට්ඨතාරුපම්පි තංසමුට්ඨානග්ගහණෙනෙව සඨගණ්භානී” ති.
 එසෙව නයොති ඉමිනා කට්ඨතාරුපම්පි තංසමුට්ඨානග්ගහණෙනෙව සඨගණ්භානීති
 ඉමමෙවත්ථං අනිදිසති.

එවම්පිති “එතෙසු පනා” ති ආදිනා සඨබ්බෙපතො වුත්තජ්ජකාරෙපිති අත්ථො.
 තෙනාහ “එතෙසු පන...පෙ.... වුත්තනයෙනපි” ති. යො යො පච්චයොති යො යො
 හෙතුආදිපච්චයො මූලභාවෙන ධීතො පරෙසං පච්චයානං. තජ්ජච්චයධම්මානන්ති
 තෙහි හෙතුආදිපච්චයෙහි පච්චයභූතානං හෙතුආදිධම්මානං.
 නිරවසෙසඌනඌනතරඌනතමලාභක්කමෙනානි තෙ ධම්මා යෙසු විස්සජ්ජනෙසු
 යථාරහං නිරවසෙසා ලබ්භන්ති, යෙසු ඌනා ඌනතරා ඌනතමා ච ලබ්භන්ති, තෙන
 කමෙන සට්ඨාවචනතො පච්චයුජ්ජන්තාපි යථාක්කමං නිරවසෙසාදික්කමෙනෙව
 ලබ්භන්ති. තෙනාහ “නිරවසෙසලාභෙ ව...පෙ.... වෙදිතබ්බො” ති.

හෙතුමූලකං නිට්ඨිතං.

445. පඤ්චමෙ එකන්ති සනිස්සයතො අබ්‍යාකතමූලං අකුසලන්ති ඉදං
 සන්ධායාහ “චත්ථුවසෙන සනිස්සයං චක්ඛති” ති. න ඉදන්ති ඉදං චතුත්ථං සට්ඨං
 ලබ්භමානස්සපි චත්ථස්ස වසෙන සට්ඨං න හොති තස්ස චක්ඛමානත්තා, තස්මා
 “ආරම්මණවසෙනෙවා” ති එකංසො ගහිතොති අත්ථයොජනා.

446. සහජාතපුරොජාතා එකො නිස්සයපච්චයොති ඉමිනා සතිපි

පච්චයධම්මහෙදෙ පච්චයභාවහෙදො නත්ථිති දස්සෙති, තථා “අත්ථිපච්චයො”ති ඉමිනාපි. අවිගතපච්චයොපෙත්ථ අත්ථිපච්චයෙනෙව සඬගහිතොති දට්ඨබ්බො. “අත්ථිඅවිගතපච්චයො”ති පාඨො. සහජාතාරම්මණාධිපති පන න කෙවලං පච්චයධම්මප්පහෙදොව, අථ ඛො පච්චයභාවහෙදොපි අත්ථෙචාති ආහ “එවං...පෙ.... අභාවතො”ති. චුත්තමෙවත්ථං පාකට්ඨකරං කාතුං “නිස්සයභාවො ඡී”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සහජාතපුරොජාතනිස්සයාදීනත්ති සහජාතනිස්සයපුරොජාතනිස්සයාදීනං. ආදි-සද්දෙන සහජාතපුරොජාතඅත්ථිඅවිගතභාවෙ සඬගණ්භාති. න පනෙවත්තිආදිනා චුත්තමෙවත්ථං විවරන්තො “සහජාතො ඡී”තිආදිමාහ. භින්නසභාවාති සමානෙපි අධිපතිසද්දවචනීයභාවෙ පච්චයභාවවිසිට්ඨෙන සභාවෙන භින්නසභාවා, න හෙතුපච්චයාදයො විය සභාවමත්තෙන. තෙනෙවාති භින්නසභාවත්තා එව. අඤ්ඤා “කුසලො කුසලස්ස සහජාතවසෙන, අබ්‍යාකතො ආරම්මණවසෙන අධිපතිපච්චයෙන පච්චයො භොති”ති තද්වයං එකජ්ඣං කත්වා චත්තබ්බං සියා, න ච චුත්තත්ති දස්සෙත්තො ආහ “පඤ්භාවාරවිභඩ්ගෙ...පෙ.... න චුත්ත”ත්ති.

447-452. සාධාරණවසෙනාති අධිපතින්ද්‍රියභාවසාමඤ්ඤෙන. තථා වෙච ඡ

සට්ඨානාති යොජෙත්වා දස්සෙති “අධිපති”තිආදිනා. ද්වෙ පච්චයධම්මාති විරියවිමංසානං වසෙන ද්වෙ පච්චයධම්මා, එකොයෙව චිත්තාධිපතිවසෙන. සමග්ගකාති පුබ්බෙ චත්තබ්බාති සියුං අධිපතිපටිපාටියාති අධිප්පායො. පට්ඨඤ්ඤි විරියාධිපති පච්ඡා චිත්තාධිපතිති. තෙසං ආභාරමග්ගපච්චයානං පච්ඡා චුත්තාති සමග්ගකාති. සදිසත්තාති ඉදං පරතො “හෙතුවසෙන චුත්තසට්ඨෙහි සදිසත්තා”තිආදිවචනං සන්ධාය චුත්තං.

457-460. දුමුලකන්ති කුසලාබ්‍යාකතමුලකං. තං කුසලමුලකෙසු කස්මා

චුත්තත්ති වොදනායං ආහ “අබ්‍යාකතසහිතස්ස කුසලස්ස පච්චයභාවදස්සනවසෙනා”ති. එත්ථාති අනුලොමගණනෙ. යථාචුත්තෙසුති “සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයවිපාකසම්පයුත්තවජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතමුලකෙසු”ති එවං චුත්තෙසු සහජාතාදිමුලකෙසු. අත්ථිඅවිගතමුලකවජ්ජෙසුති අත්ථිඅවිගතමුලකාති යපෙත්වා අවසෙසෙසු ආභාරොන ආභාරපච්චයෙන සට්ඨානාති යොජිතානිති සම්බන්ධො. අධිපතින්ද්‍රියෙහි ව නිස්සයාදිවජ්ජෙසු සහජාතාදියු සට්ඨානාති න යොජිතානිති යොජනා. තෙසුති හෙතුකම්මඤ්ඤානමග්ගෙසු ආභාරො අධිපතින්ද්‍රියෙසු ව තංතංසට්ඨවසෙන යථාචුත්තෙසු යොජියමානෙසු. තෙනාති හෙතුආදිඅරූපධම්මානංයෙව ලබ්භනතො. තෙහි සට්ඨානීති හෙතුආදීහි යොජියමානාති සට්ඨානාති. රූපමිස්සකත්තාභාවෙනාති ඉදං චුත්තසදිසතාය කාරණවචනං. කස්මා පනෙත්ථ අත්ථිඅවිගතමුලකාති නිස්සයවජ්ජයුත්තඅත්ථිඅවිගතාති තෙහි වජ්ජිතානිති ආහ “අත්ථිඅවිගතෙහි පනා”තිආදි. නිස්සයාදීහි යොජියමානාති අධිපතින්ද්‍රියාති රූපමිස්සකාති භොත්තිති න චුත්තානිති සම්බන්ධො. යදි එවං කස්මා අත්ථිඅවිගතමුලකෙසු ආභාරොන,

නිස්සයාදිමුලකෙසු ව අධිපතින්ද්‍රියෙහි යොජනා කතාති වොදනං සන්ධායාහ
“අධිපතාහාරින්ද්‍රියමුලකෙසු”තිආදි.

473-477. එදිසෙසු යානෙසු බන්ධ-සද්දො අරුපෙස්වෙව නිරුල්භොති කත්වා
චුත්තං “න පවත්තෙ විය බන්ධායෙව පච්චුප්පන්නභාවෙන ගහෙතඛ්ඛා”ති.
කටත්තාරුපමිපි පන ලඛ්භතීති ඉමිනා “එකක්ඛණිකකම්මවසෙන චුත්තානී”ති
වචනං පටික්ඛිපති. යමත්ථං සන්ධාය “කස්මා න චුත්ත”න්ති චුත්තං, තං පාකටතරං
කරොන්තො “නනු”තිආදිං වත්වා පුන තං උදාහරණෙන විභාවෙතුං
“යථාචා”තිආදි චුත්තං. ආරම්මණනිස්සයපච්චයභාවෙනාති
ආරම්මණපච්චයභාවෙන නිස්සයපච්චයභාවෙන ව. කම්මස්ස ව පච්චයභාවො
පාකටොයෙවාති ආහ “කම්මමිපි ආරම්මණපච්චයභාවෙන වත්තඛ්ඛ”න්ති.
ද්විත්තං පච්චයභාවානන්ති කම්මාරම්මණපච්චයභාවානං.
අඤ්ඤමඤ්ඤපටික්ඛෙපතොති ඉමිනා ද්විත්තං පච්චයභාවානං භින්නත්තා
පවත්තිආකාරස්ස එකක්ඛණෙ එකස්මිං පච්චයධම්මෙ අයුප්පමානතං දස්සෙති.
යථාදස්සිතස්ස නිදස්සිතඛ්ඛෙන අසමානතං දස්සෙන්නො
“පච්චුප්පන්නඤ්ඤි...පෙ.... යුත්තං වත්තු”න්ති ආහ. කම්මං පනාතිආදිනා
කම්මාරම්මණපච්චයානං පවත්තිආකාරස්ස භින්නත්තා එකජ්ඣං හුත්වා
අප්පවත්තිමෙව විභාවෙති. යතො තෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං පටික්ඛෙපකා චුත්තා, කස්මා
පන තංයෙව වත්ථු ආරම්මණපච්චයො හොති නිස්සයපච්චයො ව, න තංයෙව
කම්මං ආරම්මණපච්චයො ව කම්මපච්චයො වාති? න වොදෙතඛ්ඛමෙතං,
ධම්මසභාවො එසොති දස්සෙන්නො “එස ව සභාවො”තිආදිමාහ. තත්ථ
වත්තමානානන්ති පච්චුප්පන්නානං. යන්ති ඉදං “වත්තඛ්ඛතා”ති ඉමිනා
සම්බන්ධියමානං “යා”ති ඉත්ථිලිඬිගවසෙන විපරිණාමෙතඛ්ඛං. යථාතිආදිනා
තමෙවත්ථං උදාහරණදස්සනෙන විභාවෙති.

478-483. යං විඤ්ඤාණං අධිපතිපච්චයො න හොති, තං අනාමට්ඨාධිපතිභාවං
දට්ඨඛ්ඛං. වත්ථුස්ස වසෙනාති භාපෙතඛ්ඛස්ස වත්ථුස්ස වසෙන.

484-495. අරුපින්ද්‍රියානි රූපානං පච්චයත්තෙන ලඛ්භන්තීති යොජනා. යදිපි
එවං චුත්තං රුපින්ද්‍රියානං අරුපානං පච්චයත්තඤ්ඤං ලඛ්භතීති ආහ “වක්ඛාදීනි ව
පන වක්ඛුච්ඤ්ඤාණාදීනං ලඛ්භන්තී”ති. තංසමානගතිකාති වීරියෙන සමානගතිකා
මග්ගපච්චයතාය.

511-514. විප්පයුත්තමුලකෙ “දසමෙ කුසලාදයො විත්තසමුට්ඨානාන”න්ති
ඉදං පවත්තිවසෙන අට්ඨකථායං චුත්තන්ති ආහ “පටිසන්ධියං පන ‘බන්ධා
කටත්තාරුපානං වත්ථු ව බන්ධාන’න්ති ඉදමිපි ලඛ්භතී”ති. තස්ස දස්සනවසෙනාති
තස්ස වත්ථුස්ස දස්සනවසෙන, න අනවසෙසතො පච්චයධම්මස්ස දස්සනවසෙන.
තෙනාහ “බන්ධා ව වත්ථුස්සාති ඉදමිපි පන ලඛ්භතෙවා”ති. න වජ්ජෙතඛ්ඛානීති
තෙසමිපි පච්චුප්පන්නභාවෙන යොජෙතඛ්ඛත්තා.

515-518. අරූපවත්ථාරම්මණමහාභූතඉන්ද්‍රියාභාරානං පච්චයධම්මානන්ති අත්ථො. “ආභාරින්ද්‍රියපච්චයා වා”තිපි පන වත්තඛිබ්බං. කස්මා? න හි ඉන්ද්‍රියාභාරානං වසෙන සහජාතාදයො ලඛිහන්ති, ඉන්ද්‍රියාභාරානං පන වසෙන ඉන්ද්‍රියාභාරපච්චයාව ලඛිහන්ති. “සහජාතං පුරෙජාතං පච්ඡාජාතං ආභාරං ඉන්ද්‍රිය”න්ති හි උද්දිසිත්වා අත්ථිපච්චයො විහත්තොති. කෙච් පනෙත්ථ “ආභාරග්ගහණෙන කඛළිකාරො ආභාරොව ගහිතො, ඉන්ද්‍රියග්ගහණෙන ව රූපජීවිතින්ද්‍රියමෙව, සෙසාභාරින්ද්‍රියානි සහජාතාදීස්වෙව අත්තොගධානි කතානි. යානි තදත්තොගධානි, තෙ සන්ධාය අට්ඨකථායං. ‘අරූපවත්ථාරම්මණමහාභූතඉන්ද්‍රියාභාරානං වසෙනා’ති එත්ථ ඉන්ද්‍රියාභාරග්ගහණං කතන්ති ‘සහජාතපුරෙජාතපච්ඡාජාතපච්චයා ලඛිහන්ති’ති වුත්ත”න්ති වදන්ති.

තත්ථ අරූපානං සහජාතපච්ඡාජාතාභාරින්ද්‍රියපච්චයභාවො යථාරහං වෙදිතඛිබ්බො. වත්ථු සහජාතං පුරෙජාතඤ්ච, ආරම්මණං පුරෙජාතමෙව, අභිඤ්ඤාඤාණස්ස පන කදාචි සහජාතම්පි ආරම්මණපච්චයො හොතියෙව. සහජාතග්ගහණෙන පනෙත්ථ සහජාතපච්චයභූතොව ගස්හති, සො ව එකුප්පාදාදිලක්ඛණයුත්තොවාති යො ධම්මො සහජාතො හුත්වා ආරම්මණං හොති, න සො ඉධ අධිප්පෙනො. යදි සහජාතොපි ආරම්මණං හොති, කස්මා පාළියං තථා න විහත්තන්ති? එකකලාපපරියාපන්නස්ස එකුප්පාදාදිලක්ඛණයුත්තස්ස භින්නකලාපපරියාපන්නො සඬ්ඛරමොවනත්ථං. අපිව අප්පචුරභාවතො අපාකටභාවතො ව තං න ගහිතං. තතොති නවමතොති අත්ථො, න දසමතොති අධිප්පායො. න හි එකාදසමෙ අධිපති අත්ථිති. තථා චුද්දසමෙති එත්ථ තථා-සද්දෙන වත්ථුග්ගහණෙන වක්ඛාදිවත්ථුනිපි ගහිතානීති ඉමමත්ථං උපසංහරති. තදෙවාති ආරම්මණමෙව.

519. සහජාතානි වියානි සහජාතපච්චයසහිතානි විය සට්ඨානානි. සහජාතෙනානි සහජාතපච්චයෙන. තානීති “පකිණ්ණකසට්ඨානී”ති වුත්තසට්ඨානානි. යානි හි සහජාතපච්චයෙන න යොජිතානි, තානෙත්ථ පකිණ්ණකසට්ඨානීති වුත්තානි. පුරෙජාත...පෙ.... වසෙනානි එත්ථ අයං යොජනා – පුරෙජාතස්ස පච්ඡාජාතස්ස ආභාරස්ස ඉන්ද්‍රියස්ස ව සහජාතෙන අඤ්ඤමඤ්ඤඤච සාමඤ්ඤවසෙන, තෙසංයෙව සහජාතෙන අඤ්ඤමඤ්ඤඤච අසාමඤ්ඤවසෙන වානි වුත්තං හොති. යථා පුරෙජාතස්ස පච්ඡාජාතස්ස ව සහජාතෙන අසාමඤ්ඤං භින්නසභාවත්තා, තතො එව ආභාරින්ද්‍රියානම්පි තෙන අසාමඤ්ඤං, එවං පුරෙජාතාදීනං වතුන්නම්පි අඤ්ඤමඤ්ඤං අසාමඤ්ඤං භින්නසභාවත්තා. එවං අසාමඤ්ඤවසෙන අසමානතාවසෙන යථාවුත්තානි සට්ඨානානි විජ්ජකිණ්ණානි. යථා පන සහජාතපච්චයධම්මා අරූපක්ඛන්ධාදයො තෙනෙව සහජාතපච්චයතාසඬ්ඛාතෙන මිටුනං සමානභාවෙන අඤ්ඤෙහි අසංකිණ්ණා අත්තො පච්චයුප්පන්නානං පච්චයො හොත්තීති අසාමඤ්ඤවසෙන තෙසං පවත්ති, එවං පුරෙජාතාදිපච්චයධම්මාපීති තෙසං සහජාතෙන අඤ්ඤමඤ්ඤඤච යථාවුත්තස්ස සාමඤ්ඤස්ස අසාමඤ්ඤස්ස ව වසෙන තානි සට්ඨානානි විජ්ජකිණ්ණානීති පකිණ්ණකානි වුත්තානි. එවං සන්තෙ සහජාතානම්පි සට්ඨානං පකිණ්ණකභාවො

ආපථ්‍යජනිති? නාපථ්‍යජනි, තෙසං සහජාතතාය එව අවිජ්ජකිණ්ණභාවසිද්ධිතො. තෙන චුත්තං “සහජාතං අග්ගහෙත්වා චුත්තානි පකිණ්ණකානි නාමා”ති.

තානීති පකිණ්ණකසට්ඨානි. කුසලවිපාකානි කුසලා ව විපාකා ව, යෙ අභින්නලක්ඛණා හුත්වා කුසලසභාවා විපාකසභාවා වාති අත්ථො. එවංසභාවඤ්ච එකං අඤ්ඤිත්ථියමෙවාති ආහ “ඉදං...පෙ.... ලබ්භති”ති. නනු ව සද්ධිත්ථියාදිවසෙනපි අයමත්ථො ලබ්භතිති? තෙසං කිරියසභාවතාපි අත්ථෙව්වාති. දුක්ඛන්ති වෙතසිකදුක්ඛං. තෙනාහ “අකුසලමෙවා”ති. විපාකස්ස දුක්ඛස්සාති යොජනා. තෙන චුත්තං “අක්ඛානඤ්ඤා”ති. අකුසලවිපාකකිරියාති විචිකිච්ඡාවිත්තපඤ්චවිඤ්ඤාණකිරියාමනොධාතුසු පවත්තනතො අකුසලවිපාකකිරියාව හොති චිත්තට්ඨිතිති අත්ථො. යස්මා අකුසලවිපාකානි එවමත්ථෙ ගය්හමානෙ දුක්ඛස්ස චිත්තට්ඨිතියා ව වසෙන යථා කුමානෙසු, එවං අඤ්ඤෙසං වසෙන අඤ්ඤෙසු ව න ලබ්භති, තස්මා අකුසලස්ස විපාකානි එවමත්ථෙ ගය්හමානෙ දුක්ඛිත්ථියස්ස වසෙන ඉන්ද්‍රියෙසු ලබ්භතිති දස්සෙන්නො ආහ “අකුසලස්ස...පෙ.... ලබ්භෙය්‍යා”ති. ඉමස්මිං කුසලත්තිකෙ විපාකො විපාකාඛ්‍යාකතමිච්චෙව ගය්හති, න අකුසලාදිපදෙහි විසෙසෙත්වාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො “කුසලවිපාකා...පෙ.... නත්ථි”ති ආහ.

පඤ්භාවාරස්ස සට්ඨෙ අනුලොමගණනා නිට්ඨිතා.

පච්චනීයුද්ධාරවණ්ණනා

527. නහෙතුපච්චයෙනාති එත්ථ න-කාරො අඤ්ඤත්ථොති දස්සෙන්නො “හෙතුපච්චයෙනො අඤ්ඤෙන පච්චයෙනා”ති ආහ. අග්ගහිතග්ගහණෙනාහි සහජාතාදිසඬගහවසෙන අග්ගහිතානං ගහණෙන. අට්ඨ හොන්තීති ඉමිස්සා පාළියා ආගතා ආරම්මණාදයො අට්ඨ පච්චයා හොන්ති. තෙසුති අට්ඨසු පච්චයෙසු. තීහිති ආරම්මණසහජාතඋපනිස්සයපච්චයෙහි. ද්විහිති ආරම්මණපච්චයඋපනිස්සයපච්චයෙහි. තස්මිං තස්මිං පච්චයෙති තස්මිං තස්මිං හෙතුආදිකෙ පච්චයෙ. තතො හෙතුආදිපච්චයෙනො. යථායොගං යොජෙතඛිබ්බාති යස්මිං පච්චයෙ පච්චනීයෙනො යිතෙ යෙ පච්චයා අනුලොමතො යොජනං ලහන්ති, තෙ යොජෙතඛිබ්බාති අත්ථො.

ද්විත්තන්ති අනන්තරූපනිස්සයස්ස පකතූපනිස්සයස්සාති ඉමෙසං ද්විත්තං. වත්ථුපුරෙජාතස්ස වසෙන පුරෙජාතං ආරම්මණපුරෙජාතස්ස ආරම්මණෙන සඬගහිතත්තා. අඤ්ඤිස්සා වෙතනායාති නානාක්ඛිකකම්මපච්චයභාවෙනෙව පවත්තාය වෙතනාය. අරූපාභාරා අපරිච්චත්තසහජාතභාවා එව ආභාරපච්චයො හොන්ති, රූපාභාරො යිතිජ්ජත්තොයෙවාති චුත්තං “සහජාතතො අඤ්ඤස්ස කඛළිකාරාභාරස්ස වසෙන ආභාරො”ති. සහජාතතො අඤ්ඤස්සාති ව ඉදං අරූපාභාරනිවත්තනත්ථං චුත්තං, න කඛළිකාරාභාරවිසෙසනිවත්තනත්ථං තාදිසස්සෙව තස්ස අභාවතො. න හි රූපාභාරො සහජාතපච්චයො හොති, නාපි

පුරෝජාතපච්චයෝ හොති. යථා සහජාතානං සහජාතපච්චයෝ න හොති, එවං පුරෝජාතානං පච්ඡාජාතපච්චයෝ න හොති, පච්ඡාජාතානාඤ්ච පුරෝජාතපච්චයෝ න හොති. කස්මා? තාදිසස්ස පච්චයලක්ඛණස්ස අභාවතො. යෙසඤ්ඤි යො ජනකො, න තෙහි තස්ස සහජාතතා අත්ථි, නාපි පුරෝජාතතා පුරෝජාතපච්චයලක්ඛණයුත්තා, පච්ඡාජාතපච්චයතාය පන චත්තඛිබ්බෙව නත්ථි රූපධම්මත්තා. උපත්ථම්භකත්තෙපි එසෙව නයො, තස්මා සහජාතාදිවිධුරො එව තස්ස පච්චයභාවො වෙදිතඛිබ්බො. තෙනෙව හි “සහජාතං පුරෝජාතං පච්ඡාජාතං ආහාරං ඉන්ද්‍රිය”න්ති එත්ථ රූපජීවිතින්ද්‍රියං විය රූපාභාරො විසුං ගහිතො. තථා වාහ “රූපාභාරො...පෙ.... ආහාරපච්චයොව හොති”ති. සහජාතතො පුරෝජාතතො ව අඤ්ඤස්ස රූපජීවිතින්ද්‍රියස්සාති එත්ථ රූපාභාරෙ වුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතඛිබ්බො.

එවඤ්ඤ ඝාතී පුරිමපුරිමෙහි අසඬගහිතසඬගණ්හනවසෙන පච්ඡිමපච්ඡිමානං ගහිතත්තා තථා රූපාභාරස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස ව වසෙන ඉධ ආහාරින්ද්‍රියපච්චයානං ගහිතත්තාති අත්ථො, අඤ්ඤථා “ආහාරපච්චයෙන පච්චයො, ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො”ති චත්තඛිබ්බං සියාති අධිජ්ජායො. තෙනෙවාහ “ආරම්මණ...පෙ.... ඉච්චෙව වුත්ත”න්ති. තදඤ්ඤාභාවාති තතො ආරම්මණාදිපච්චයතො අඤ්ඤස්ස ඉධාධිජ්ජෙතකම්මාදිපච්චයස්ස කුසලෙ අභාවා. තස්මාති යස්මා ආරම්මණතො අඤ්ඤෙසං ද්විත්තං වසෙන උපනිස්සයො වුත්තො, තස්මා “ආරම්මණාධිපති ආරම්මණපච්චයෙ සඬගහං ගච්ඡති”ති චත්තඛිබ්බං, න ආරම්මණුපනිස්සයෙති අධිජ්ජායො. යදි එවං කස්මා පරිත්තත්තිකපඤ්ඤාචාරපච්චනීයෙ ආරම්මණං න වුත්තං. උපනිස්සයෙන හි අසඬගහිතත්තෙ තං චත්තඛිබ්බෙව සියාති වොදනං සන්ධායාහ “යං පනා”තිආදි. තත්ථ පුරිමෙහි අසඬගහිතවසෙන වුත්තානන්ති පුරිමෙහි පච්චයෙහි අසඬගහිතවසෙන වුත්තානං පච්ඡිමානං පච්චයානං. සඬගහිතවිච්ඡිජ්ජනාභාවතොති අත්තනා සමානලක්ඛණතාය සඬගහිතස්ස පච්චයස්ස විච්ඡිජ්ජනාභාවතො, විච්ඡිජ්ජනෙ කාරණං නත්ථිති අත්ථො. උපනිස්සයතො අඤ්ඤාරම්මණාභාවතොති අජ්ජමාණො ධම්මො අජ්ජමාණස්ස ධම්මස්ස ආරම්මණං හොත්තො ආරම්මණුපනිස්සයොව හොති ආරම්මණාධිපතිභාවතොති අත්ථො. යථා ආරම්මණෙ ගහිතෙ ආරම්මණුපනිස්සයො ගහිතොව හොති ඛලවාරම්මණභාවතො, එවං ආරම්මණුපනිස්සයෙ ගහිතෙ ආරම්මණං ගහිතමෙව හොති තංසභාවත්තාති තත්ථ තං විසුං න උද්ධටන්ති දට්ඨඛිබ්බං. තෙනාහ “න පන ආරම්මණුපනිස්සයස්ස ආරම්මණෙ අසඬගහිතත්තා”ති.

පච්ඡාජාතආහාරානන්ති අත්තතො පච්චයුජ්ජන්තතො පුරෝජාතකායතො පච්ඡාජාතානං අරූපාභාරානං. තෙ හි අත්තනා සහජාතඅරූපධම්මානං තංසමුට්ඨානරූපධම්මානම්පි සහජාතඅත්ථිපච්චයා හොත්ති, පුරෝජාතානං පන චත්ථුතං පච්ඡාජාතඅත්ථිපච්චයො. පච්ඡාජාතින්ද්‍රියානන්ති පච්ඡාජාතානං අරූපින්ද්‍රියානං. සෙසං ආහාරෙ වුත්තනයෙන යොජෙතඛිබ්බං. යස්මා එතෙ ආහාරින්ද්‍රියා යස්මිං බණෙ පුරෝජාතඅත්ථිපච්චයං ලහන්ති, තස්මිංයෙව බණෙ තංතංපච්චයුජ්ජන්තානං සහජාතඅත්ථිපච්චයො පච්ඡාජාතඅත්ථිපච්චයො ව හොත්ති, තස්මා වුත්තං “සහාපි අත්ථිඅච්චගතපච්චයභාවො හොති”ති. තිණ්ණන්ති

සහජාතාදීනං තිණ්ණං. ඡහි හෙදෙහිති විසුං ගහිතෙහි සහජාතාදීහි පඤ්චහි යථාරහං එකජ්ඣං ගහිතහෙදෙන වාහි ඡහි අත්ථිපච්චයහෙදෙහි. එකෙකං සඬගහෙත්වාහි අත්ථිපච්චයලක්ඛණං අවිගතපච්චයලක්ඛණඤ්ච විසුං විසුං ඡහි හෙදෙහි සඬගහෙත්වා වුත්තං.

අජ්ඣත්තිකඛාහිරහෙදතොති වත්තඛිඛං වක්ඛාදීනං ජීවිතින්ද්‍රියස්ස ව අධිජපෙතත්තා, සපරසන්තානිකානඤ්ච ඉන්ද්‍රියානං අනධිජපෙතත්තා. නිස්සයපුරොජාතවිජපයුත්තඅත්ථිඅවිගතානං පුරොජාතභූතානන්ති අධිජපායො. තෙසඤ්චි පුරොජාතෙ සඬගහො. තදෙකදෙසස්සාති ආරම්මණෙකදෙසස්ස, ආරම්මණාධිපතිආරම්මණුපතිස්සයානන්ති අත්ථො. තෙසන්ති නිස්සයාදීනං. උපනිස්සයාදීසුති උපනිස්සයපුරොජාතපච්චයාදීසු. තං පන පුරොජාතභූතං ආරම්මණං. තත්ථාති උපනිස්සයපච්චයසඬගහෙ. යථාවුත්තනයො වෙත්ථ එකන්තෙන ගහෙතඛිඛොති දස්සෙතුං “අථ පනා”තිආදි වුත්තං.

එව-සද්දො ආනෙත්වා යොජෙතඛිඛො, අඤ්ඤථා තෙසු පඤ්ඤෙසු එකසභාවතොව පච්චයස්ස ආගමනං වුත්තං සියා. තෙනාති “එකොවා”ති අවධාරණෙන අග්ගහිතෙන. තෙසුති සහජාතපුරොජාතපච්චයෙසු. උක්කට්ඨවසෙනාති “එකො ද්වෙ”තිආදීනා වුත්තඋක්කංසවසෙන. තෙ තෙ පච්චයෙ සඬගහෙත්වාහි තෙ හෙතුආදිපච්චයෙ සහජාතාදිපච්චයෙහි සඬගහෙත්වා. දස්සිතපච්චයපරිච්ඡෙදොති සොළසාදිහෙදෙන සඬගහෙත්වා දස්සිතපච්චයපරිච්ඡෙදො.

පහෙදපරිහානීසුති සහජාතපච්චයාදීහි සඬගහිතපච්චයජපහෙදෙ තංතංපච්චයපටික්ඛෙපෙ පඤ්ඤාපරිහානියඤ්චාති අත්ථො. නහෙතුපච්චයාති ඉමිනා හෙතුපච්චයතො අඤ්ඤෙ පච්චයා ගහිතාති කත්වා වුත්තං “නහෙතුපච්චයාති එත්ථ ලඛිභමානපච්චයෙ සන්ධාය වුත්ත”න්ති. එවඤ්ච කත්වාහි සඛිඛපච්චනියසාධාරණලක්ඛණවසෙන වුත්තත්තා එව න වත්තඛිඛං සියා, න හි හෙතුපච්චයෙ පච්චනියතො යිතෙ හෙතුධම්මො හෙතුස්ස ධම්මස්ස සහජාතපච්චයෙන පච්චයොති සක්කා වත්තුං. වීසති පච්චයාති හෙතුපච්චයෙන සද්ධිං වීසති පච්චයා. පරිහානියං විත්ථාරකථං දස්සෙන්නොති යොජනා.

528. තෙහි තෙහි පච්චයෙහිති සහජාතපච්චයාදීහි තෙහි තෙහි සඬගාහකභූතෙහි පච්චයෙහි. තෙ තෙ පච්චයාති සඬගහෙතඛිඛා අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයාදයො හෙතුපච්චයාදයො වා තෙ තෙ පච්චයා. අඤ්ඤෙසං අභාවං සන්ධාය වුත්තං, න තෙසං සඛිඛෙසං සම්භවන්ති අධිජපායො. තෙනාහ “න හී”තිආදි. තත්ථ ද්වෙයෙවාති ආරම්මණාධිපතිං අපනෙත්වා ආහ. අඛ්‍යාකතස්සපීති පි-සද්දෙන න කෙවලං කුසලස්සෙව, අථ ඛො අඛ්‍යාකතස්සපීති කුසලං සම්පිණ්ඨෙති.

530. තෙන සද්ධිත්ති වත්ථුනා සද්ධිං. සුද්ධානන්ති කෙවලානං වත්ථුනා විනා ව ගතිතානං කුසලක්ඛන්ධානං. යදිපි වත්ථුනා සද්ධිං සහජාතට්ඨො නත්ථී, නිස්සයාදිභාවො පන අත්ථෙථාති දස්සෙන්නො “වත්ථුනා පනා”තිආදිමාහ.

සහජාතපුරෙජාතපච්ඡාජාතආභාරිත්ථියානං අත්ථීපච්චයෙන සඬගහෙතඛිඛන්තා සහජාතාදීහි සඬගහෙතඛිඛානං තංසඬගහො සුකරොති දස්සෙතුං උපනිස්සයෙන සඬගහෙතඛිඛානං සඬගහො චුත්තනායො ඵවාති චුත්තං “වතුසු සඛිඛපච්චයෙ සඬගණ්ඨිත්වා”ති. කම්මං පන සහජාතූපනිස්සයෙහි අසඬගහෙතඛිඛනාපි අත්ථීති සරූපතො ගතිතං, අඤ්ඤථා “තිසු පච්චයෙසු”ති වත්තඛිඛං සියා. මිස්සකාමිස්සකස්සාති සහජාතපුරෙජාතාදිභාවෙහි මිස්සකස්ස තථා අමිස්සකස්ස ව. චුත්තමෙවත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “න හී”තිආදි චුත්තං. තෙනාති අත්ථීපච්චයවිභාගසඬගාහකානං සහජාතාදීනං ගහණෙන. සඛිඛපච්චයානං...පෙ.... හොතිති ඉමිනා “ඉමස්මිං පන පච්චයුද්ධාරෙ”තිආදිනා චුත්තොපි පච්චයසඬගහො ඉධ අත්ථතො දස්සිතොයෙවාති ඉමමත්ථං දස්සෙති.

නිස්සයො කස්මා න චුත්තො? සහජාතනිස්සයො පුරෙජාතනිස්සයොති හි සක්කා විහජිතුන්ති අධිප්පායො. විජ්ජයුත්තො වා කස්මා න චුත්තො? පුරෙජාතවිජ්ජයුත්තො පච්ඡාජාතවිජ්ජයුත්තොති විහජිතුං සක්කාති අත්ථො. යං මිස්සකාමිස්සකභාවං මනසි කත්වා “අවත්තඛිඛන්තා”ති චුත්තං, තං දස්සෙන්නො “නිස්සයො තාවා”තිආදිමාහ. විසෙසිතඛිඛො “විජ්ජයුත්තපච්චයෙන පච්චයො”ති අවිසෙසෙන පාළියං චුත්තත්තා. සො වියාති අත්ථීපච්චයො විය, නිස්සයපච්චයො විය වා අත්ථීපච්චයවිසෙසාභාවෙන විජ්ජයුත්තපච්චයො න වත්තඛිඛොව. ද්විත්තං පච්චයානං විය පහෙදසඛිභාවතොති දස්සෙන්නො “සහජාතපුරෙජාතානඤ්ඤා”තිආදිමාහ. තථාතිආදිනා චුත්තමත්ථං පාළියා සමත්ථෙතුං “වක්ඛති”තිආදි චුත්තං. තත්ථ මග්ගඵලධම්මානං මග්ගඵලතංසමුට්ඨානරූපවසෙන සහජාතඅත්ථීපච්චයො තෙසංයෙව පුරෙජාතවතුසන්නිරූපවසෙන පච්ඡාජාතඅත්ථීපච්චයො චුත්තො, න පන විජ්ජයුත්තපච්චයභාවො වක්ඛතීති යොජනා. සොති විජ්ජයුත්තපච්චයො.

හෙතුආදීනං සහජාතන්තොගධන්තා හෙතුආදයො තඛිඛිසෙසා හොන්තීති කත්වා චුත්තං “සහජාතපච්චයො ව හෙතුආදීහි විසෙසෙතඛිඛො”ති. සොති සහජාතපච්චයො. විරුද්ධපච්චයෙහීති සහජාතපුරෙජාතස්ස සහජාතාදිභාවෙන විරුද්ධෙහි පච්චයෙහි. තෙනාහ “උප්පත්තිකාලවිරුද්ධෙහි පච්චයෙහි”ති.

පච්චනියුද්ධාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පච්චනියගණනවණ්ණනා

නහෙතුමූලකවණ්ණනා

532. අධිපතිපව්වයාදිභූතො ආරම්මණපව්වයොති

ආරම්මණආරම්මණාධිපතිආරම්මණපතිස්සයෙ වදති. තෙ ව යස්මා
ආරම්මණසභාවා එව, තස්මා චුත්තං “පරිභායති යෙවා”ති. පන්තරසසුති දුතියෙ
සහජාතපව්වයෙ “හෙතුපව්වයො”ති ආදිනා චුත්තෙසු පන්තරසසු. එකාදසන්තං
වසෙනාති සහජාතපව්වයො, සහජාතතාවිසිට්ඨා
අධිපතිනිස්සයකම්මාභාරින්ද්‍රියන්ථිඅවිගතහෙතුකුඩානමග්ගා වාති ඉමෙසං
එකාදසන්තං වසෙන. සහජාතෙ අන්තොගධා හෙතුආදයො. තස්මිං පටික්ඛිත්තෙති
තස්මිං සහජාතෙ පටික්ඛිත්තෙ පව්වනීයතො යිතෙ. අන්තොගධා සහජාතෙ, කෙ
පන තෙති ආහ “ආරම්මණාධිපතිපුරොජාතනිස්සයාදයො”ති.
ආරම්මණාදිආකාරොත්තාති
ආරම්මණපුරොජාතනිස්සයානානාක්ඛණිකකම්මාදිආකාරොත්තා.

තස්මිං පටික්ඛිත්තෙති තස්මිං සහජාතපව්වයෙ පටික්ඛිත්තෙ. ඉමෙ වාරාති
සහජාතං පුරොජාතන්ති විස්සජ්ජිතවාරා. එතෙ නිස්සයාදයොති සහජාතතාවිසිට්ඨෙ
නිස්සයාදිකෙ වදති, න ඉතරෙ. තෙනාහ “යස්මා ව...පෙ.... පටික්ඛෙපෙන
පටික්ඛිත්තා”ති.

නිස්සයාදිභූතඤ්ච සහජාතපව්වයං යපෙත්වාති එතෙන “යපෙත්වා
සහජාතපව්වය”න්ති එත්ථ අන්තොගධනිස්සයාදිභාවොයෙව සහජාතපව්වයො
ගහිතොති දස්සෙති. නිස්සයාදීති ආදි-සද්දෙන හෙතුආදිනං සඬගහො දට්ඨබ්බො.
අඤ්ඤමඤ්ඤපව්වයධම්මවසෙන පවත්තිසබ්භාවතොති
අඤ්ඤමඤ්ඤපව්වයධම්මවසෙන සහජාතාදීහි පවත්තිසබ්භාවතො අඤ්ඤමඤ්ඤ
පටික්ඛිත්තෙ “කුසලො කුසලාබ්‍යාකතස්සා”ති වාරො පරිභායති. තෙසං තෙසං
පව්වයුජ්ජන්තානන්ති ඉදං සාමඤ්ඤවචනමපි “අඤ්ඤමඤ්ඤපව්වයසඬගහං
ගතා”ති වචනතො අඤ්ඤමඤ්ඤපව්වයලාභිනං යෙව ගහණං සියාති ආසඬකං
නිවත්තෙතුං “කුසලො ව කුසලස්සා”ති ආදි චුත්තං. සමුදායභූතොති
චතුක්ඛන්ධසමුදායභූතො. එකදෙසභූතෙහීති තස්සෙව එකදෙසභූතෙහි. “කුසලො
පනා”ති ආදි “න අඤ්ඤමඤ්ඤපව්වයෙන...පෙ.... පරිභායති”ති ඉමස්ස
අට්ඨකථාවචනස්ස සමාධානවචනං.

රූපක්ඛන්ධෙකදෙසොව භොන්ති රූපාභාරරූපින්ද්‍රියවසෙන, “එකන්තෙන
විජ්ජයුත්තපව්වයධම්මෙහි”ති චුත්තධම්මා “තෙ”ති පව්වාමට්ඨාති ආහ “තෙති තෙ
විජ්ජයුත්තපව්වයධම්මා”ති.

533. පව්වනීයගණනං දස්සෙතුන්ති චුත්තෙපි නනු පව්වයගණනමෙව දස්සිතං
භොතිති කස්සච ආසඬකා සියාති තං නිවත්තෙන්තො ආහ “පව්වනීයවාරගණනා හි
දස්සිතා”ති. බලවකම්මං විපාකස්ස උපනිස්සයො භොති, ඉතරං කම්මපව්වයො
එවාති ආහ “විපාකස්සපි පන...පෙ.... කම්මපව්වයො භොති”ති.

නහෙතුමූලකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

534. පරිවිජිත්තගණනානීති ඉදං න ගණනාපෙක්ඛං, අථ ඛො විස්සජ්ජනාපෙක්ඛන්ති ආහ “පරිවිජිත්තගණනානි විස්සජ්ජනානී”ති. පච්චනියතො ධිතොපි හෙතු නයානං මූලභාවෙනෙව ධිතොති ආහ “හෙතුමූලකෙ”ති, අට්ඨකථායං පන “නහෙතුමූලක”මිච්චෙව වුත්තං.

538. මූලං සඬ්ඛිපිත්වාති සත්තමූලකං අට්ඨමූලකං නවමූලකඤ්ච සඬ්ඛිපිත්වා. ද්වීසුති “තීණී”ති වුත්තෙසු තීසු විස්සජ්ජනෙසු පුරිමෙසු ද්වීසු “කුසලො ධම්මො අඛ්‍යාකතස්ස, අකුසලො ධම්මො අඛ්‍යාකතස්සා”ති ඉමෙසු. තෙනාහ “විජාකො පච්චයුජ්ජන්තො භොති”ති. තතියෙති “අඛ්‍යාකතො ධම්මො අඛ්‍යාකතස්සා”ති ඉමස්මිං. තෙසමුට්ඨානිකකායොති උතුචිත්තාභාරානං වසෙන තෙසමුට්ඨානිකකායො.

545. එතං ද්වයං සන්ධාය වුත්තං, යථා අරූපං අරූපස්ස, එවං රූපමිපි රූපස්ස විජ්ජයුත්තපච්චයො න භොතීති. රූපාඛ්‍යාකතො අරූපාඛ්‍යාකතස්සාති ඉදං වත්ථුඛන්ධෙ සන්ධාය වුත්තං. අරූපාඛ්‍යාකතො රූපාඛ්‍යාකතස්සාති ඉදං පන විත්තසමුට්ඨානරූපඤ්චාති තෙසං එකන්තිකො විජ්ජයුත්තපච්චයභාවොති ආහ “සහජාත...පෙ.... භොතියෙවා”ති. සහජාතාභාරින්ද්‍රියවසෙනාති සහජාතඅරූපාභාරින්ද්‍රියවසෙන.

546. එකමූලකෙකාවසානා අනන්තරපකතූපනිස්සයවසෙන ලබ්භන්තීති ඉදං යථාරහවසෙන වුත්තන්ති තං යථාරහං පටික්ඛෙපාපටික්ඛෙපවසෙනපි දස්සෙතඛිඛන්ති “අත්ථීපච්චයෙ පනා”තිආදි වුත්තං. පුරිමෙසුති නාරම්මණාදීසු. නවාති එකමූලකාවසානා නව. ද්වෙයෙවාති “කුසලො ධම්මො අඛ්‍යාකතස්ස, අකුසලො ධම්මො අඛ්‍යාකතස්සා”ති ඉමෙ ද්වෙයෙව.

පච්චනියවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අනුලොමපච්චනියවණ්ණනා

550. ඉමෙහෙවාති “කුසලො කුසලස්ස, අකුසලො අකුසලස්සා”ති ඉමෙහි එව සමානා භොන්ති කුසලාදිතාසාමඤ්ඤෙන. තෙන වුත්තං “අත්ථාභාවතො පන න අනුරූපා”ති. “කුසලො කුසලස්සා”තිආදිනා සතිපි උද්දෙසතො සාමඤ්ඤෙ යෙභුයොන සියා විහඬිගෙ විසෙසොති ආහ “යථායොගං නිද්දෙසතො වා”ති.

551. හෙතුනාමන්ති හෙතු ව තං නාමඤ්චාති හෙතුනාමං. පච්චයන්ති තමෙව පච්චයභූතං සන්ධායාති යොජනා.

552. ද්වින්තමිපි අධිපතීනන්ති සහජාතාරම්මණාධිපතීනං වසෙන, තං “කුසලං කුසලස්ස සහජාතතො වෙව ආරම්මණතො වා”තිආදිනා අට්ඨකථායං වුත්තනෙයෙනෙව වෙදිතඛිඛං. නාරම්මණෙ සත්තාති සහජාතාධිපතිස්ස වසෙන වුත්තං, න සහජාතෙ සත්තාති ආරම්මණාධිපතිස්ස වසෙන වුත්තන්ති යොජනා.

එවන්ති යථා අධිපතිමිහි වුත්තං, එවං සබ්බත්ථ සබ්බපච්චයෙසු. “තස්මිං තස්මිං...පෙ.... උද්ධරිතබ්බා”ති වත්වා තස්ස ගණනුද්ධාරස්ස සුකරතං උපායඤ්ච දස්සෙන්නො “අනුලොමෙ...පෙ.... විඤ්ඤාතු”න්ති ආහ.

අනුලොමපච්චනීයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පච්චනීයානුලොමවණ්ණනා

631. පරිභාපනගණනායාති පරිභාපෙනබ්බගණනාය සමානත්තඤ්ච න එකන්තිකං උනතමභාවස්සපි සම්භවතොති අධිප්පායො. තෙනාහ “නහෙතුනාරම්මණදුකස්සා”තිආදි. තත්ථ සද්ධිං යොජියමානෙන උනතරගණනෙන අධිපතිපච්චයෙන පරිභීනාපීති යොජනා. සද්ධිං පරිභීනාපීති වා ඉමස්මිං පක්ඛෙ “අධිපතිපච්චයෙනා”ති ඉත්ථම්භූතලක්ඛණෙ කරණවචනං. එතන්ති ලක්ඛණං.

අට්ඨානන්ති අනුලොමතො අට්ඨානං අතිට්ඨනං. තිට්ඨන්තිති අනුලොමතොති යොජනා. තෙසන්ති හෙතුආදීනං. ඉතරෙසුති යාදිසා අධිප්පෙනා, තෙ දස්සෙතුං “අධිපතී”තිආදි වුත්තං. ඉමානි ද්වෙති “කුසලාබ්‍යාකතා අබ්‍යාකතස්ස, අකුසලාඅබ්‍යාකතා අබ්‍යාකතස්සා”ති ඉමානි ව ද්වෙ.

නහෙතුමූලකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

636. හෙතුයා වුත්තෙහි තිහීති හෙතූපච්චයා වුත්තෙහි තිහි විස්සජ්ජනෙහි සද්ධිං. වාරසාමඤ්ඤමෙව වදති, න අත්ථසාමඤ්ඤන්ති අධිප්පායො. තථා කම්මෙ තිණිති හෙතුයා වුත්තානෙවාති වාති “කම්මෙ තිණි”ති එත්ථ “හෙතුයා වුත්තානෙවා”ති ඉමස්මිං අත්ථවචනෙපි තථා වාරසාමඤ්ඤමෙව සන්ධාය වදතීති අත්ථො.

644. එකෙකමෙවාති එකෙකමෙව විස්සජ්ජනං.

650. සකට්ඨානෙති අත්තනා ඨිතට්ඨානෙ. තතො පරෙතරාති තතො අග්ගහිතපච්චයතො පරෙතරා පච්චනීයතො. නාහාරෙ...පෙ.... ලාභො භොතීති ආහාරපච්චයෙ පච්චනීයතො ඨිතෙ ඉන්ද්‍රියපච්චයං, අනුලොමතො ඉන්ද්‍රියපච්චයෙ ව පච්චනීයතො ඨිතෙ ආහාරපච්චයං අනුලොමතො යොජෙත්වා යථා පඤ්ඤො ලබ්භතීති අත්ථො. තෙසුති ආහාරින්ද්‍රියෙසු. ද්විධා භින්නානි පච්චනීයතො අනුලොමතො ව යොජෙතබ්බහාවෙන.

පච්චනීයානුලොමවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

කුසලත්තිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. වෙදනාත්තිකවණ්ණනා

1. වෙදනාත්තිකෙ පටිච්චාදිනියමන්ති තිකපදසම්බන්ධවසෙන පටිච්චවාරාදීසු වත්තබ්බං පටිච්චසහජාතට්ඨාදිනියමනං න ලහන්ති වෙදනාරූපනිබ්බානානි. කස්මා? තිකමුත්තකත්තා. තථා පච්චයුජ්ජන්තවචනං. න හි සක්කා වත්තුං වෙදනං රූපං නිබ්බානඤ්ච සන්ධාය “සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තං ධම්මං පටිච්ච සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තො උජ්ජජ්ජති”ති. තිකධම්මානන්ති වෙදනාත්තිකධම්මානං. තත්ථාති හෙතුපච්චයාදීසු. යථානුරූපකොති වෙදනාදීසු යො යස්ස වෙදනාය සම්පයුත්තධම්මස්ස ආරම්මණාදිපච්චයො භවිතුං යුත්තො, තදනුරූපතො. ආරම්මණාදීති ආදි-සද්දෙන ආරම්මණාධිපතිආරම්මණුපනිස්සයාදිකෙ සඬගණ්හාති.

10. කුසලත්තිකෙපි පරිභින්නන්ති ඉදං පච්චතීයං සන්ධාය චුත්තං. රූපාරූපධම්මපරිග්ගාහකත්තාති ඉදං අනාදිභූතස්සපි සහජාතස්ස ආදිමිති ය්පනෙ කාරණවචනං. ආදි-සද්දෙනාති “සහජාතාදයො”ති එත්ථ ආදි-සද්දෙන. යථාරහං ආරබ්භ උජ්ජත්තිවසෙන සබ්බෙ අරූපධම්මා ආරම්මණාදීනං පච්චයුජ්ජන්තා හොන්තිති චුත්තං “පච්චයුජ්ජන්තවසෙන සබ්බාරූපධම්මපරිග්ගාහකානං ආරම්මණාදීන”න්ති. ආදි-සද්දෙන ආරම්මණාධිපතිආරම්මණුපනිස්සයාදිකෙ සඬගණ්හාති. තෙනාති “සබ්බාරූපධම්මපරිග්ගාහකා පනා”තිආදිවචනෙන. සබ්බට්ඨානිකානං...පෙ.... දස්සිතා හොති සහජාතදස්සනෙනාති අත්ථො. එකදෙසපරිහානිදස්සනෙනෙව හි සමුදායපරිහානි දස්සිතා හොතිති. සහජාතාදයොති වා ආදි-සද්දෙන සබ්බට්ඨානිකා වත්තාරොපි දස්සිතා හොන්තිති. සහජාතමූලකාති සහජාතපච්චයෙ සති භවන්තා න සහජාතං පුරතො කත්වා පාළියං ආගතා. තෙනාහ “සහජාතනිබන්ධනා...පෙ.... චුත්තං හොති”ති. සො පච්ඡාජාතො කස්මා පන න පරිහායතීති සම්බන්ධො. තත්ථාති යථාචුත්තාය පරිහානියං අපරිහානියඤ්ච. සහජාතනිබන්ධනෙහීති සහජාතධම්මනිමිත්තෙහි පච්චයහාවෙහි ඉධ පච්චයධම්මහෙතුකො චුත්තො. එත්ථෙථාති පරිහානියංයෙව. සා හි ඉධ අධිකතා. සහජාතනිබන්ධනානමෙව පරිහානීති චුත්තෙ “කිං සබ්බෙසංයෙව නෙසං පරිහානී”ති ආසඬකාය ආහ “සහජාත...පෙ.... දස්සිතමෙක”න්ති.

17. නයදස්සනමෙව කරොතීති යථා අහෙතුකකිරියවෙනනං සන්ධාය “නහෙතුපච්චයා නකම්මපච්චයා”ති වත්තුං ලබ්භා, එවං නවිපාකපච්චයාතිපි ලබ්භා. අහෙතුකමොහං පන සන්ධාය “නහෙතුපච්චයා නවිපාකපච්චයා”ති ලබ්භා, න “නකම්මපච්චයා”ති. තෙනාහ “න ව පච්චයපච්චයුජ්ජන්තධම්මසාමඤ්ඤදස්සන”න්තිආදි.

25-37. යථා කුසලත්තිකං, එවං ගණකබ්බන්ති ඉදං යං සන්ධාය පාළියං නික්ඛිත්තං, තං දස්සෙතුං චුත්තං “හෙතුමූලකානං...පෙ.... නගණනසාමඤ්ඤ”න්ති. න හි කුසලත්තිකෙ අනුලොමපච්චනීයෙ ගණනාහි වෙදනාත්තිකෙ තා සමානා. පරිවත්තෙත්වාපි යොජිතාති එත්ථ “නහෙතුපච්චයා නපුරෙජාතපච්චයා ආරම්මණෙ එක”න්ති ආරම්මණං පයමං වත්වා වත්තබ්බමිපි පුරෙජාතං පරිවත්තෙත්වා පයමං චුත්තන්ති වදන්ති. තථා නහෙතුපච්චයා කම්මෙ

තීණිති ඉදමෙව පදං පරිවත්තෙන්වා “නකම්මපච්චයා හෙතුයා තීණිති වුත්ත” න්තිපි වදන්ති.

39. තංසම්පයුත්තෙති තෙන දොමනස්සෙන සම්පයුත්තෙ. දොමනස්සසීසෙන සම්පයුත්තධම්මා වුත්තා. සද්ධාපඤ්චකෙසුති සද්ධාසීලසුතවාගපඤ්ඤාසු. කත්තබ්බන්ති වා යොජනා කාතබ්බාති අත්ථො. අවසෙසෙසුති රාගාදීසු. පාළිගතිදස්සනත්ථන්ති “ඵවං පාළි පවත්තා” ති පාළියා පවත්තිදස්සනත්ථං. රාගාදීහි උපනිස්සයභූතෙහි. අනුප්පත්තිතොති න උප්පජ්ජනතො. තං පාළිගති. තිකන්තරපාළියා දස්සෙන්තො “කුසලත්තිකෙපිහි” තිආදිමාහ. ඉධාපිති ඉමස්මිං වෙදනාත්තිකෙපි.

62. අනඤ්ඤත්තන්ති අහෙදං. සුඛවෙදනාසම්පයුත්තො හි ධම්මො සුඛවෙදනාසම්පයුත්තස්සෙව ධම්මස්ස හෙතුපච්චයෙන පච්චයො, න ඉතරෙසං. ඵස නයො සෙසපදෙසු සෙසෙසු ව “තීණි” ති ආගතට්ඨානෙසු. තෙන වුත්තං “සබ්බානි තීණි සුද්ධානං තිණ්ණං පදානං වසෙන වෙදිතබ්බානී” ති. “පච්ඡාජාතා අරූපධම්මානං පච්චයො න භොන්ති” ති යුත්තමෙතං, පුරෙජාතා පන අරූපධම්මානං පච්චයා න භොන්තිති කථමීදං ගහෙතබ්බන්ති වොදනං සන්ධායාහ “පුරෙජාතා” තිආදි, පුරෙජාතා හුත්වා පච්චයො න භොන්තිති අත්ථො. පුරිමතරං උප්පජ්ජිත්වා යීතා හි රූපධම්මා පච්ඡා උප්පන්නානං අරූපධම්මානං පුරෙජාතපච්චයො භොන්ති, න වායං නයො අරූපධම්මෙසු ලබ්හති. තෙන වුත්තං “පුරෙජාතත්තාභාවතො” ති. තථා පච්ඡාජාතත්තාභාවතොති යථා ඉමස්මිං තිකෙ කස්සචි ධම්මස්ස පුරෙජාතත්තාභාවතො පුරෙජාතපච්චයො න භොන්තිති වුත්තං, තථා පච්ඡාජාතත්තාභාවතො පච්ඡාජාතා හුත්වා පච්චයො න භොන්ති, පච්ඡාජාතපච්චයො න භොන්තිති අත්ථො. න හි ඵකස්මිං සන්නානෙ කෙසුචි අරූපධම්මෙසු පයිමතරං උප්පජ්ජිත්වා යීතෙසු පච්ඡා කෙචි අරූපධම්මා උප්පජ්ජන්ති, යතො තෙ තෙසං පච්ඡාජාතපච්චයො භවෙය්සුං.

83-87. අවසෙසෙසු අට්ඨසුති “සුඛාය වෙදනාය සම්පයුත්තො ධම්මො” තිආදිනා ඵකමුලකෙකාවසානා යෙ නව නව වාරා ආරම්මණපච්චයාදීසු ලබ්හන්ති, තෙසු යථාවුත්තමෙකං වජ්ජෙන්වා සෙසෙසු අට්ඨසු. තීස්වෙවාති සුද්ධෙසු තීස්වෙව සහජාතකම්මපච්චයො ලබ්හති.

වෙදනාත්තිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

3. විපාකත්තිකවණ්ණනා

1-23. සොයෙවාති අකතසමාසෙහි පදෙහි යො අත්ථො වුච්චති, සොයෙව අත්ථො වුත්තො භොති.

24-52. තන්ති තං වචනං, තං වා කට්ඨකාරූපං. යස්මා චිත්තසමුට්ඨානස්ස උපාදාරූපස්ස යථා ඛන්ධෙ පටිච්ච උප්පත්ති, තථා මහාභූතෙ ව පටිච්ච උප්පත්ති. න

හි තස්ස තද්වයං විනා උප්පත්ති අත්ථි, න එවං කටත්තාරූපස්ස. තඤ්ඤි කම්මස්ස කටත්තා උප්පජ්ජමානං මහාභූතෙ පටිච්ච උප්පජ්ජති, තස්මා චිත්තසමුට්ඨානං රූපං උපාදාරූපස්ස තං විසෙසං දස්සෙතුං තදෙව චූත්තං, න කටත්තාරූපං චූත්තන්ති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “ඛන්ධෙ පටිච්චා”ති ආදිමාහ. යදිපි කටත්තාරූපං “මහාභූතෙ පටිච්ච චිත්තසමුට්ඨානං රූපං උපාදාරූප”න්ති එත්ථ න ගහිතං, වචනන්තරෙන පන ගහිතමෙවාති දස්සෙන්නො “පවත්තියං පනා”ති ආදිමාහ. එවඤ්ඤ කත්වාති ඛන්ධෙ පටිච්ච උප්පත්තියා අභාවනොයෙව. නාභාරපච්චයෙති ආභාරපච්චයෙ පච්චනීයනො යිතෙ. තම්පිති කටත්තාරූපම්පි. යිතික්ඛණෙ කටත්තාරූපස්ස ආභාරො උපත්ථම්භකො හොතිති කත්වා චූත්තං “උප්පාදක්ඛණෙ”ති.

විපාකත්තිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

4. උපාදින්නත්තිකවණ්ණනා

51. අධිපතිධම්මොයෙව ලොකුත්තරධම්මෙසු නාධිපතිපච්චයා උප්පජ්ජතිති ආහ “නාධිපතිපච්චයාති සයං අධිපතිභූතත්තා”ති. නනු අධිපතිධම්මොපි ආරම්මණාධිපතිවසෙන අධිපතිපච්චයෙන උප්පජ්ජතිති වොදනං සන්ධායාහ “අවිරහිතා...පෙ.... දස්සෙති”ති. අවිරහිතාරම්මණාධිපතිසුති ලොකුත්තරෙ සන්ධායාහ. තෙ හි නිබ්බානාරම්මණත්තා එවං චූච්චති. පි-සද්දෙන කො පන වාදො විරහිතාරම්මණාධිපතිඅනෙකන්තාරම්මණාධිපතිසුති දස්සෙති.

72. අනුපාලනුපත්ථම්භනවසෙනාති ජීවිතින්ද්‍රියං විය කටත්තාරූපානං අනුපාලනවසෙන ඔජා තස්සෙව කම්මජකායස්ස උපත්ථම්භනවසෙන පච්චයො හොති, න ජනකවසෙනාති යොජනා. එතස්මිං පන අත්ථෙ සතීති කම්මජකලාපෙ ඔජා තස්සෙව කම්මජකායස්ස උපත්ථම්භකවසෙන පච්චයො හොතිති එතස්මිං අත්ථෙ ලබ්භමානෙ. ආභාරන්තිපි වත්තබ්බන්ති යථා ජීවිතින්ද්‍රියවසෙන “උපාදින්නුපාදානියො ධම්මො උපාදින්නුපාදානියස්ස ධම්මස්ස අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො”ති චූත්තං, එවං යථාචූත්තආභාරස්සපි වසෙන වත්තබ්බන්ති අත්ථො. එත්ථ ව යස්මිං කලාපෙ කම්මජා ඔජා කදාපි තස්සෙව උපත්ථම්භනපච්චයො හොතිති අයමත්ථො අට්ඨකථායං දස්සිතො. යදි කම්මජා ඔජා එකංසතො සකලාපරුපුපත්ථම්භනවසෙනෙව පවත්ති, තථා සති ඉමාය පාළියා විරොධො සියාති දස්සෙන්නො “යදි ව...පෙ.... හොති”ති අට්ඨකථාවචනං උද්ධරිත්වා තත්ථ දොසං විභාවෙන්නො “එවං සතී”ති ආහ. තත්ථ තන්ති තං වචනං. අනජ්ඣොහටාය අත්තනො පච්චයතො නිබ්බත්තාය, පච්චයො චෙත්ථ කම්මංයෙව. තෙනාහ “සසන්තානගතාය උපාදින්නොජායා”ති.

අයම්පි පඤ්ඤා, න කෙවලං පුබ්බෙ චූත්තආභාරොයෙවාති අධිප්පායො. උද්ධරිතබ්බො සියා, න ව උද්ධටො. තස්මාති එතස්ස “වාදො බලවතරො”ති එතෙන සම්බන්ධො. කස්මා පන යථාචූත්තෙසු ද්විසු පඤ්ඤෙසු ආභාරො න උද්ධටොති ආහ “අජ්ඣොහටස්සා”ති ආදි. තත්ථ දුතියපඤ්ඤාති දුකමුලකෙ

දුතියපඤ්ඤානි යොජනා. දුතියපඤ්ඤානි ව න උද්ධට්ඨානි එත්ථාපි
 “අප්පකාමභවස්ස...පෙ... අභාවතො”ති ඉදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං.
 ඉතරස්සාති අනප්පකාමභවස්ස. අප්පකාමභවමෙව න අනප්පකාමභවං,
 යථාචුත්තොජන්ති අධිප්පායො. “බලවතරො”ති වත්වා තස්ස බලවතරභාවං.
 දස්සෙන්තො “න භී”තිආදිමාහ. කතිපයාලොපෙ අප්පකාමරිත්වා වසිත්වා ධීතස්ස
 විය අප්පකාමභවමත්තාහි මණ්ඩුකාදීහි අප්පකාමාරකස්ස සරීරෙ විසෙසාධානං
 වෙදිතබ්බං.

ඉධ චුත්තෙහීති ඉමස්මිං උපාදින්නත්තිකෙ චුත්තෙහි.
 එකමූලකදුකතිකාවසානපඤ්ඤාවිස්සජ්ජනෙහීති එකපදමූලකෙහි දුකාවසානෙහි
 තිකාවසානෙහි ව පඤ්ඤාවිස්සජ්ජනෙහි. තෙ පන “අනුපාදින්නුපාදානියො ධම්මො
 උපාදින්නුපාදානියස්ස අනුපාදින්නුපාදානියස්ස ව ධම්මස්ස අත්ථිපච්චයෙන
 පච්චයො, අනුපාදින්නඅනුපාදානියො ධම්මො උපාදින්නුපාදානියස්ස
 අනුපාදින්නුපාදානියස්ස අනුපාදින්නඅනුපාදානියස්ස ව ධම්මස්ස අත්ථිපච්චයෙන
 පච්චයො”ති එවං වෙදිතබ්බො. ඉධාති ඉමස්මිං උපාදින්නත්තිකෙ. දුතියදුකාවසානෙ
 වියාති දුතියදුකාවසානෙ පඤ්ඤාවිස්සජ්ජනෙ විය, “අනුපාදින්නුපාදානියො ධම්මො
 උපාදින්නුපාදානියස්ස අනුපාදින්නුපාදානියස්ස ව ධම්මස්ස අත්ථිපච්චයෙන
 පච්චයො, සහජාතං පච්ඡාජාත”න්ති එතස්ස විස්සජ්ජනෙ වියාති අත්ථො. අයඤ්ච
 අත්ථො තතියපදමූලකෙසු දුකතිකාවසානපඤ්ඤෙසුපි ලබ්භතෙව. යදි පන තෙ
 පඤ්ඤා කුසලත්තිකෙපි ලබ්භන්ති, අථ කස්මා තත්ථ න උද්ධට්ඨානි ආහ
 “සුඛාවබ්බොධන්තං පන තත්ථ සහජාතවසෙනෙව විස්සජ්ජනං කත”න්ති.
 සහජාතවසෙනෙවාති සහජාතඅත්ථිපච්චයවසෙනෙව. එකමූලකදුකාවසානාති
 “කුසලො ධම්මො කුසලස්ස ව අබ්බාසකස්ස වා”ති එවංපකාරා පඤ්ඤා. තත්ථ
 කුසලත්තිකෙ උද්ධට්ඨා. ඉධ පන ඉමස්මිං උපාදින්නත්තිකෙ. එතෙහි යථාචුත්තෙහි
 විස්සජ්ජනෙහි. එකො ධම්මොති එකො වෙදනාදිකො පච්චයධම්මො. අනෙකෙහීති
 සහජාතපච්ඡාජාතාදීහි අනෙකෙහි අත්ථිපච්චයවිසෙසෙහි. අනෙකෙසං ධම්මානන්ති
 අනෙකෙසං පච්චයුප්පන්නධම්මානං. එකො අත්ථිපච්චයොති ඉදං
 අත්ථිපච්චයනාසාමඤ්ඤතො චුත්තං.

ඉදානි යථාචුත්තං අචුත්තඤ්ච අත්ථිපච්චයෙ ලබ්භමානං විසෙසං චිත්ථාරතො
 දස්සෙන්තො “එකො භී”තිආදිමාහ. තත්ථ එකොති අත්ථිපච්චයවිසෙසෙසු එකො.
 එකස්සාති තාදිසස්සෙව එකස්ස. අඤ්ඤා හි එකො ධම්මො එකස්ස ධම්මස්ස
 පච්චයො නාම නත්ථි. එකෙනෙවාති සහජාතඅත්ථිපච්චයෙනෙව යථා
 ඔක්කන්තික්ඛණෙ වත්ථු. තඤ්ඤි අත්තනා සහජාතස්ස නාමස්ස
 සහජාතඅත්ථිපච්චයෙනෙව පච්චයො හොති, න පුරෙජාතාදිනා. එකො
 සහජාතඅරූපක්ඛන්ධො අනෙකෙසං අත්තනා සහජාතානං අරූපක්ඛන්ධානං
 එකෙන සහජාතඅත්ථිපච්චයෙන, අනෙකෙහි සහජාතපච්ඡාජාතඅත්ථිපච්චයෙහි
 යථාක්කමං අත්තනා සහජාතානං චිත්තසමුට්ඨානරූපානං පුරෙජාතානං
 තෙසමුට්ඨානිකරූපානං. අනෙකො පුරෙජාතවත්ථුරූපඤ්චෙව
 සහජාතඅරූපක්ඛන්ධා ව එකස්ස අරූපක්ඛන්ධස්ස යථාක්කමං.

පුරෝජාතසහජාතඅත්ථිපච්චයෙනි. අනෙකො අරුපධම්මො අනෙකෙසං සහජාතඅරුපධම්මානං පුරෝජාතරුපධම්මානඤ්ච සහජාතපච්ඡාජාතඅත්ථිපච්චයෙනි. අනෙකො චා ආභාරිත්ථියජ්ජකාරො අනෙකෙසං රුපධම්මානං යථාරහං සහජාතපුරෝජාතපච්ඡාජාතාභාරිත්ථියවසෙන අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො හොති. එවං පච්චයුජ්ජන්තානං අසමානත්තෙපි අයමත්ථො සම්භවති, සමානත්තෙ පන වත්තබ්බමෙව නත්ථි. තෙනාහ “සමානත්තෙ පච්චයුජ්ජන්තධම්මාන”න්ති. සහජාතං පුරෝජාතෙනෙව සහ අත්ථිපච්චයො හොතිති සහජාතඅත්ථිපච්චයධම්මො පුරෝජාතඅත්ථිපච්චයධම්මෙන සහෙව අත්ථිපච්චයො හොති. යථා වත්ථුනා පුරෝජාතඅත්ථිපච්චයං ලභන්තා එව කුසලාදිධම්මා සහජාතානං බන්ධානං විත්තසමුට්ඨානානඤ්ච රුපානං සහජාතඅත්ථිපච්චයො හොන්ති, තථා තෙ පුරෝජාතස්ස කායස්ස පච්ඡාජාතපච්චයොපි හොන්තියෙව. තෙනාහ “පච්ඡාජාතෙන චා”ති. අත්ථිපච්චයො හොතිති සම්බන්ධො. අයං සහජාතපච්ඡාජාතානං අත්ථිපච්චයභාවො පච්චයධම්මානං අහෙදෙ එව ඉච්ඡිතො, න හෙදෙ. තෙනාහ “අනඤ්ඤධම්මත්තෙන...පෙ.... නානාධම්මත්තෙන”ති.

ඉදානි තස්ස නානාධම්මත්තෙ අභාවං පාළියා විභාවෙන්තො “යදි සියා”තිආදිමාහ. තත්ථ එකො අත්ථිපච්චයභාවො නත්ථිති එකස්සෙව පච්චයධම්මස්ස වසෙන ලබ්භමානො එකො අත්ථිපච්චයභාවො නත්ථි. කස්මා? විරොධතො. තෙන වුත්තං “සහජාත...පෙ.... න වුත්ත”න්ති. එවඤ්ච කත්ථාති සහජාතපච්ඡාජාතානං එකධම්මවසෙන සහ අලාභතො එව. එකධම්මවසෙනාති එකස්සෙව පච්චයධම්මස්ස වසෙන. තෙනාහ “නානාධම්මානං විරුද්ධසභාවත්තා”ති. විරුද්ධසභාවතා ච සහජාතපච්ඡාජාතවසෙන වෙදිතබ්බා, ඉධ පන ලොකියලොකුත්තරාදිභාවතොති. අඤ්ඤථාති තෙසං සහජාතපච්ඡාජාතානං එකජ්ඣං ලාභෙ. ඉන්ද්‍රියපටික්ඛෙපෙපීති ඉන්ද්‍රියපච්චයෙ පච්චනීකතො යිතෙපි. තස්ස පඤ්ඤස්ස ලාභතොති “උපාදිත්තපාදානියො ච අනුපාදිත්තපාදානියො ච ධම්මා උපාදිත්තපාදානියස්ස ධම්මස්ස අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො”ති එතස්ස පඤ්ඤස්ස ලාභතො. බාවීසාති එකමූලකාවසානා නව, එකමූලකදුකාවසානා පඤ්ච, එකමූලකතිකාවසානමෙකං, දුකමූලකෙකාවසානා වත්තාරො, දුකමූලකාවසානා ද්වෙ, දුකමූලකතිකාවසානමෙකන්ති එවං බාවීසති. යථා පුබ්බෙ සහජාතං පුරෝජාතෙන සහෙව අත්ථිපච්චයො හොතිති වුත්තං, එවං පුරෝජාතමිපි තෙනාති දස්සෙන්තො ආහ “පුරෝජාතං සහජාතෙනෙව සහ අත්ථිපච්චයො හොති”ති. තත්ථ සහජාතෙනෙව සහාති සහජාතෙන සහෙව. අට්ඨානජ්ජයුත්තො හි අයං එව-සද්දො, සහජාතෙන න විනා පුරෝජාතඅත්ථිපච්චයොති අත්ථො. ඉතරෙසු පන අත්ථිපච්චයධම්මෙසු නියමො නත්ථි තෙහි සහාපි විනාපි භාවතො. තෙනාහ “න ඉතරෙහි”ති. තමිපි වත්ථු තංසහිතපුරෝජාතමෙව්න යං “පුරෝජාතං සහජාතෙනෙව සහ අත්ථිපච්චයො හොති”ති වුත්තං, තමිපි වත්ථුපුරෝජාතඤ්චෙව තංසහිතාරම්මණපුරෝජාතමෙව ච, න කෙවලං ආරම්මණපුරෝජාතං. තෙනාහ “න ඉතර”න්ති.

ඉදානි යථාච්ඡත්තමත්ථං පාඨන්තරොන විභාවෙතුං “කුසලත්තිකෙ හී”තිආදි
 චුත්තං. යදි පුරොජාතං තංසහජාතෙන විනාපි අත්ථිපච්චයො සියා,
 “නවිජ්ජයුත්තපච්චයා අත්ථියා පඤ්චා”ති වත්තුං න සක්කා, චුත්තඤ්ඤාදි, තස්මා
 විඤ්ඤායති “පුරොජාතං සහජාතෙන සහෙව අත්ථිපච්චයො හොති”ති.
 නවිජ්ජයුත්තෙ බාවිසාති එත්ථාපි එසෙව නයො. තත්ථාති සනිදස්සනත්තිකෙ.
 අත්ථිවිභවිගෙති අත්ථිපච්චයස්ස විභජනෙ. තිකමුලකෙකාවසානන්ති
 “සනිදස්සනසප්පටිඣො ව අනිදස්සනසප්පටිඣො ව අනිදස්සනඅප්පටිඣො ව ධම්මා
 අනිදස්සනසප්පටිඣස්ස ධම්මස්ස අත්ථිපච්චයෙන පච්චයො”ති එවං තිකමුලකො
 එකාවසානො පඤ්ඤො උද්ධටො. පච්චයුද්ධාරොති ව තත්ථෙව පච්චයුද්ධාරො. තථා
 ව සො පඤ්ඤො උද්ධටො. තයිදං කථං, යදි පුරොජාතං සහජාතෙනෙව සහ
 අත්ථිපච්චයො හොතීති වොදනායං ආහ “තං වත්ථුසහිතස්ස...පෙ....
 පච්චයභාවතො”ති. තස්සත්ථො – යදිපි තත්ථ සනිදස්සනසප්පටිඣග්ගහණෙන
 ආරම්මණපුරොජාතස්ස අත්ථිපච්චයභාවො චුත්තො, තථාපි
 අනිදස්සනඅප්පටිඣග්ගහණතො වත්ථුමිපි ගහිතන්ති වත්ථුසහිතස්ස
 ආරම්මණපුරොජාතස්ස සහජාතෙන සහෙව අත්ථිපච්චයභාවො චුත්තොති.
 පච්ජාජාතං ආහාරින්ද්‍රියෙහෙව සහ අත්ථිපච්චයො හොති, න පුරොජාතෙනාති
 අධිජ්ජායො. අනඤ්ඤාධම්මත්තෙති පච්චයධම්මස්ස අනඤ්ඤත්තෙ. සහජාතෙන සහ
 අත්ථිපච්චයො හොතීති යොජනා. සෙසපද්දවයෙපි එසෙව නයො. තත්ථාපි
 පටියොගිපුරොජාතංයෙව දට්ඨබ්බං. “අත්ථිපච්චයවිසෙසෙසු පනා”තිආදිනා
 අත්තනා දස්සිතං විචාරං “එවමෙත”න්ති නිගමනවසෙන පච්චාමසති.

උපාදින්නත්තිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

6. විතක්කත්තිකවණ්ණනා

22. විතක්කත්තිකෙ සත්තසු මූලකෙසුති “සවිතක්කසවිචාරං ධම්මං
 පටිච්චා”තිආදිනා ආගතාති තිණි එකකාති, තිණි දුකාති, එකං තිකන්ති එවං
 එකමූලකාති යාති සත්තමූලකාති, තෙසු. යථාක්කමන්ති පාළියං
 ආගතානුක්කමෙන. සත්තාති පයමෙ එකකෙ සත්ත. පඤ්චාති දුතියෙ පඤ්ච.
 තානිමාති හෙතුපච්චයෙ චුත්තනායෙන වෙදිතබ්බාති. ඉධ පන පචත්තිවසෙනෙව
 යොජෙතබ්බං. තිණිතිආදීසු තතියෙ තිණි, වතුත්ථෙව එකං, පඤ්චමෙ තිණි, ඡට්ඨෙපි
 තිණි, සත්තමෙ එකං. තානි පන යථාක්කමං තතියපදං පටිච්ච
 තතියපදදුතියපදතදුහයවසෙන, පයමපදතතියපදාති පටිච්ච තතියපදවසෙන,
 පයමපදදුතියපදාති පටිච්ච පයමපදතතියපදතදුහයවසෙන, දුතියපදතතියපදාති
 පටිච්ච පයමපදතතියපදතදුහයවසෙන, පයමදුතියතතියපදාති පටිච්ච
 තතියපදවසෙනෙව වෙදිතබ්බාති. අඤ්ඤාමඤ්ඤා අට්ඨවිසාතිආදීසු ඉමිනාව
 නයෙන ගණනා වෙදිතබ්බා. එවන්ති යථාච්ඡත්තං ගණනං පච්චාමසති.
 දුතියතතියමූලකෙසු එකං එකන්ති දුතියමූලකෙ එකං, තතියමූලකෙ එකන්ති
 යොජෙතබ්බං. තථා ආසෙවනෙති යථා පුරොජාතෙ එකාදස, තථා ආසෙවනෙති
 අත්ථො. අඤ්ඤානීති අධිපතිඅඤ්ඤාමඤ්ඤපුරොජාතාසෙවනතො අඤ්ඤෙසු

පව්වයෙහි ගණනානි. හෙතුආරම්භසදිසානි හෙතුආරම්භපව්වයෙහි ගණනාසදිසානි.

31. අවිසෙසෙනානි ‘‘විපාක’’න්ති විසෙසනං අකත්වා න පන විස්සජ්ජනං කතන්ති යොජනා. තත්ථ කාරණං වත්තුං ‘‘කස්මා’’තිආදිමාහ. ඉතරෙසන්ති ලොකියවිපාකානං. තෙ විසුං නිද්ධාරෙත්වා වුත්තානි තෙ යථාචුත්තලොකියවිපාකා අවිතක්කවිචාරමත්තසාමඤ්ඤතො විසුං නිහරිත්වා වුත්තා. ‘‘අවිතක්කවිචාරමත්තෙ ඛන්ධෙ පටිච්ච අවිතක්කවිචාරමත්තා අධිපති’’ති වුත්තරාසි පූරිමකොට්ඨාසො.

38. එතන්ති ‘‘අවිතක්කවිචාරමත්තං අවිතක්ක...පෙ.... සහ ගච්ඡන්තෙනා’’ති ආගතපාළිපදං. තස්ස අත්ථං දස්සෙතුං ‘‘මූලං...පෙ.... වුත්තං භොති’’ති ආහ. තත්ථ අවිතක්ක...පෙ.... යොජෙත්තෙනානි අවිතක්කෙහි අවිතක්කපරියායෙන වුත්තෙහි අවිතක්කවිචාරමත්තඅවිතක්කඅවිචාරපදෙහි සහ මූලපදං, ආසෙවනමූලකමෙව වා ගච්ඡන්තෙන යොජෙත්තෙන නපුරෙජාතසදිසං නාසෙවනෙ පාළිගමනං කාතබ්බං, පඨිතබ්බන්ති අත්ථො. පොත්ථකෙසු පන ‘‘අවිතක්කවිචාරමත්තං විපාකෙන සහ ගච්ඡන්තෙනා’’ති දිස්සති, විපාකෙන විසෙසනභූතෙන සහ යොජෙත්තෙනානි අත්ථො. තෙනෙවාහ ‘‘විපාකං අවිතක්කවිචාරමත්තන්තිආදි යොජෙතබ්බ’’න්ති.

එකමූලකෙ පාළියං යොජිතමෙවානි ‘‘දුමූලකෙසු පටිමෙ’’ති වුත්තං.

49. මූලපදමෙව අවසානභාවෙනානි ‘‘සවිතක්කසවිචාරං ධම්මං පව්වයා සවිතක්කසවිචාරො ධම්මො උප්පජ්ජති නහෙතුපව්වයා’’තිආදිනා මූලපදමෙව අවසානභාවෙන යොජිතං. සත්ත මොහා උද්ධරිතබ්බානි ඉදං නහෙතුපව්වයං සන්ධාය වුත්තං. පටිච්චවාරෙ හි අහෙතුකමොහො තික්ඛන්තුමෙව ආගතො. ඉධ පන ‘‘වත්ථුං පව්වයා’’තිආදිනා වතුසුපි මූලකෙසු ආගතො, තස්මා සත්තක්ඛන්තුං ආගමනං සන්ධාය ‘‘සත්ත මොහා’’ති වුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

උපනිස්සයෙන සඬගහිතත්තානි උපනිස්සයපව්වයෙනෙව කම්මපව්වයස්ස සඬගහිතත්තා. සබ්බස්සපි රූපාරූපාවචරකම්මස්ස බලවභාවතො උපනිස්සයත්තාභාවො නත්ථි, යතො තං ‘‘ගරු’’ති වුච්චති, කම්මක්ඛයකරස්ස පන කම්මස්ස බලවභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථිති ඉමමත්ථං පාළියා එව විභාවෙතුං වුත්තං ‘‘උපාදින්නත්තිකපඤ්ඤාචාරපව්වනීයෙ හි...පෙ.... විඤ්ඤායති’’ති.

විතක්කත්තිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

8. දස්සනෙනපහාතබ්බත්තිකවණ්ණනා

පටිච්චසමුප්පාදවිහඬගෙ විචාරිතනයෙන විචාරෙතබ්බන්ති ඉදං ‘‘න ව පුපුජ්ජනානං දස්සනෙන පහාතුං සක්කුණ්ණෙය්සා, ඉතරෙසං න කෙනවි පව්වයෙන පව්වයො න භොන්තිති සක්කා වත්තු’’න්තිආදිනා අත්තනා ආනිතං අමතග්ගපට්ඨිතිච්ඡයං සන්ධාය වුත්තං. තත්ථ යං වත්තබ්බං, තම්පි

පටිච්චසමුප්පාදටීකාය අත්ථවිවරණෙ වුත්තමෙව, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙනෙව
වෙදිතබ්බං.

දස්සනෙනපහාතබ්බත්තිකවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පට්ඨානපකරණ-අනුටීකා සමත්තා.

ඉති පඤ්චපකරණමූලටීකාය ලීනත්ථවණ්ණනා

අනුටීකා සමත්තා.

අභිධම්මස්ස අනුටීකා සමත්තා.